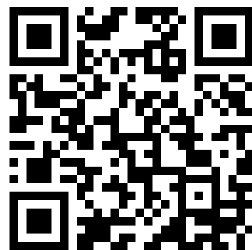
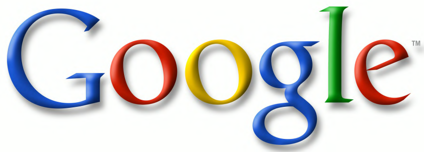
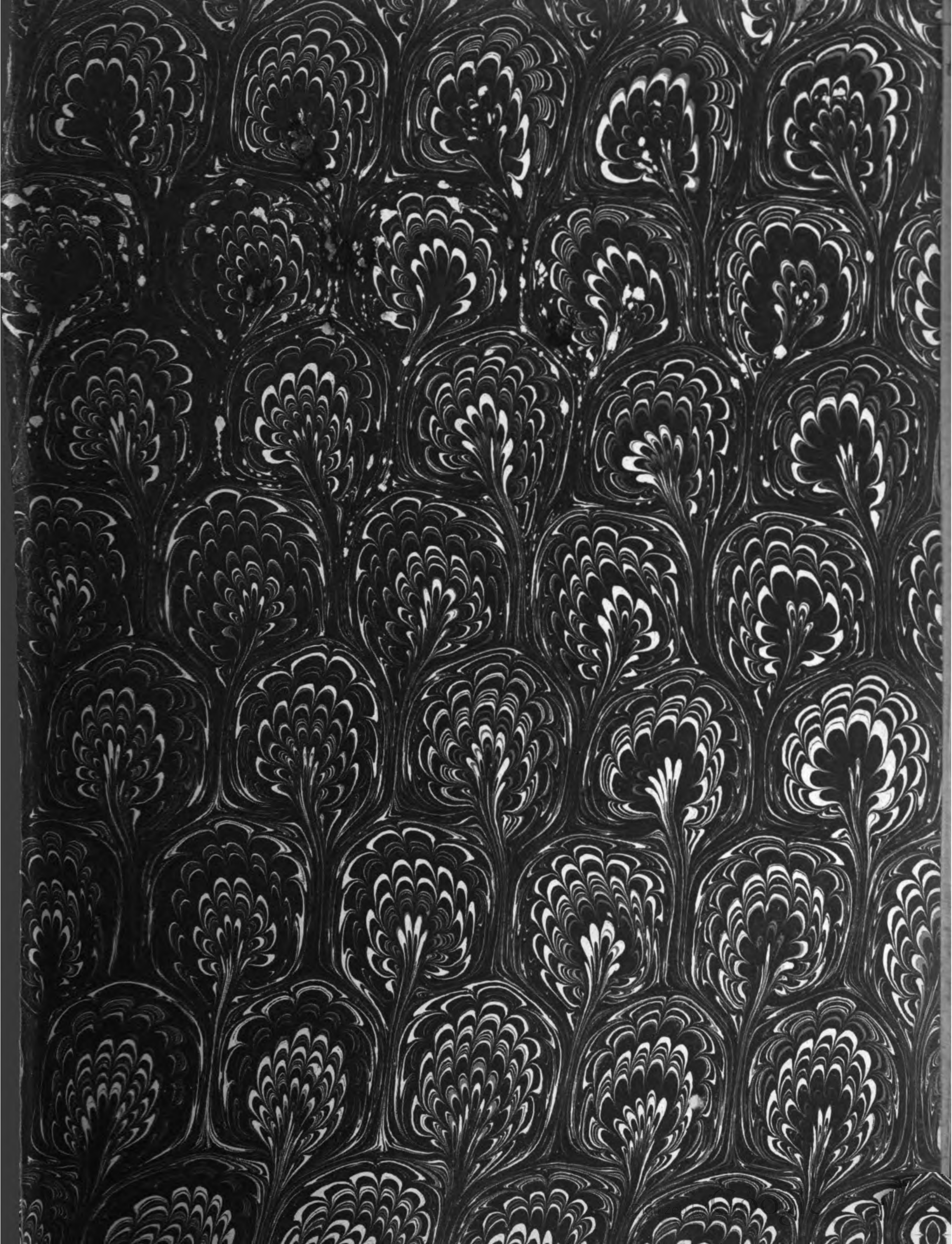

Ateneum

VE RI TAS

INTERNATIONELL, ILLUSTRERAD TIDSKRIFT FÖR LITERATUR, KONST OCH SPÖRSMÅL AF ALLMÄNT INTRESSE UTGIFVEN AF O. DONNER J:R, AXEL GALLÉN OCH WENTZEL HAGELSTAM.

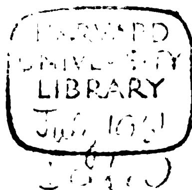
TRYCKT Å AKTIEB. F. TILGMANNS BOK- OCH STENTRYCKERI SAMT KEMIGRAFI. HELSINGFORS 1901.

ATENEUM

INTERNATIONELL, ILLUSTRERAD TIDSKRIFT FÖR KONST, LITERATUR OCH SPÖRSMÅL AF ALLMÄNT INTRESSE, UTGIFVEN AF OTTO DONNER Jr., AXEL GALLÉN OCH WENTZEL HAGELSTAM UNDER MEDVERKAN AF IN- OCH UTLÄNDSKA KONSTNÄRER, SKRIFTSTÄLLARE OCH VETENSKAPSMÄN

1901
FJÄRDE ÅRGÅNGEN

HELSINGFORS 1902.
AKTIEBOLAGET F. TILGMANNS BOK- OCH STENTRYCKERI.

— —

— Har du känt, huru de vida hvita ytorna på frusen fjärd draga och locka? Skidorna löpa af sig själfva, och solen, som dalar tidigt, belyser endast deras upphöjda spetsar. I vaggade tankar, som komma och gå under löpandets mjuka rytm, bär det af öfver jungfrulig snö, utan mål — — — — — ——

Så står skogen emot i gnistrande kristaller; röd skiner solen på all denna ståt. Inne i snåren smyga skuggorna fram så långa, och trollen sitta på lur i dunklet. Djupast i det mörka håller Hiisi hof — jag ser ögon glimma. Ginge jag dit, grepe hon mig med lurfviga klor och söge bloden ur min bringa. — Det skymmer, våndan trycker mitt bröst. Jag vänder skidspetsarna hemåt mot vänligt blinkande ljusglimt, som växer ju mer jag skyndar. Hiisi hånskrattar bakom mig, men snart är jag hemma vid härd med slingrande lågor om tjäriga kubbar. — — — — — — ——

AXEL GALLÉN.

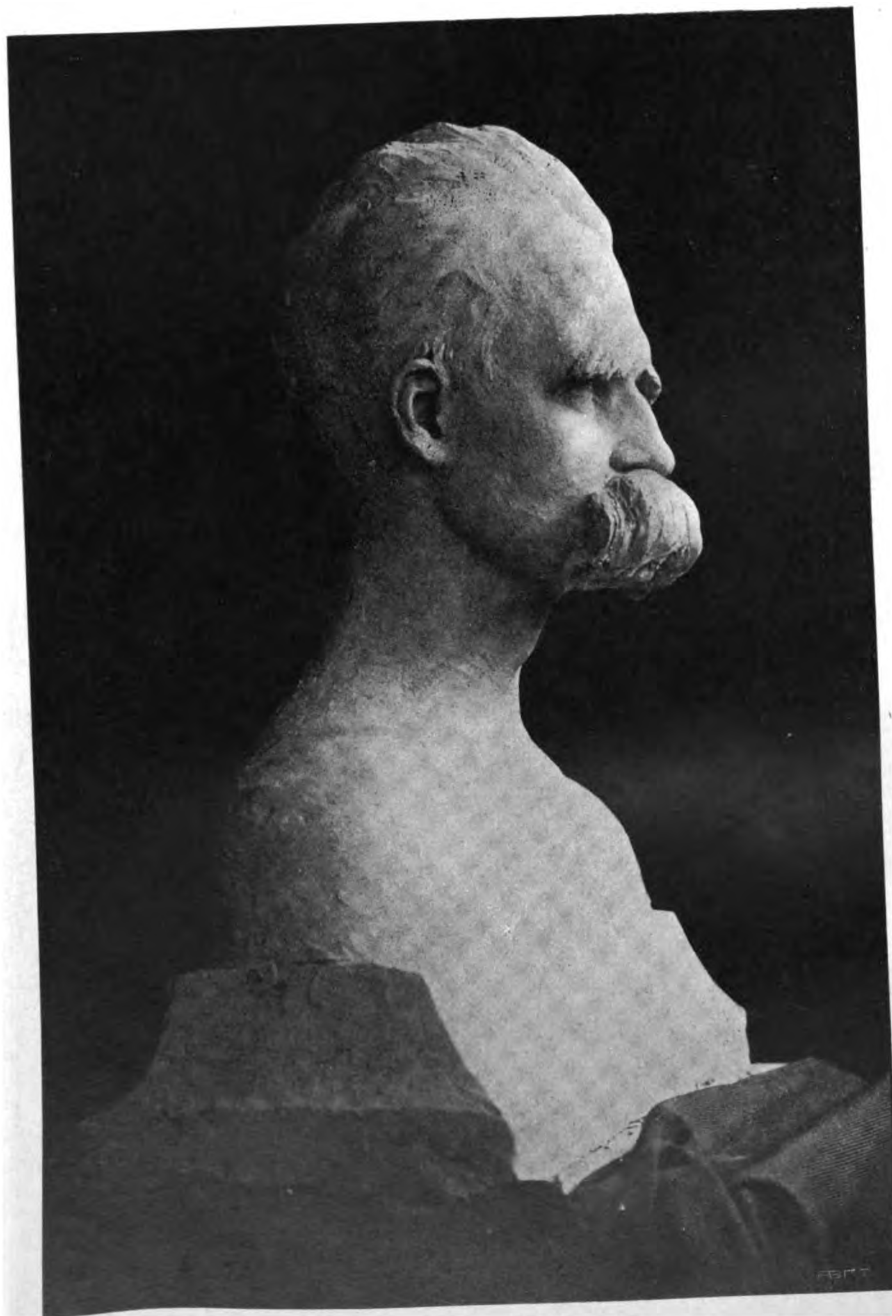
AKTIEB. F. TILGMANN, HELSINGFORS

HELSINGFORS 1902.
AKTIEBOLAGET F. TILGMANNS BOK- OCH STENTRYCKERI

AXEL GALLÉN PINX.

TREFÄRGSTRYCK, UTFÖRDT HOS
AKTIEB. F. TILGMANN, HELSINGFORS

MAX KRUSE SCULP. FRIEDRICH NIETZSCHE.

FRIEDRICH NIETZSCHE.

AF GUSTAV LANDAUER.

ÖFVERSATT FRÅN FÖRFATTARENS MANUSKRIPT

AF K. FLODIN.

II.

ag vill än en gång erinra om *Lessing*. Man kunde kalla honom den store inkonsekvente i det 18 århundradet, mannen, för hvilken motsatserna icke voro motsatser, utan polaritet, nödvändiga kompletteringar, och som stod utom alla parti-indelningar, emedan han själf var venster och höger, röd och blå, religiös och upplysningsman. Med Nietzsche förbinder honom äfven det att han hyste intresse för metafysiska och abstrakta problem endast så vida han kunde hänföra dem till det mänskliga lifvet och kulturen. Världsåskådning intresserade dem båda, Lessing såväl som Nietzsche, endast så vida den var lifsuppfattning. Den fråga, som de båda buro inom sig, utan att de någonsin dock formulerat den, var denna:

Huru bör jag uppfatta det förgångna och framtiden, huru bör jag betrakta världen, på det jag må komma tillrätta med lifvet, på det jag gladt må uthärda tillvaran?

Ty det förenar dem åter båda att de voro *tappre*, att de uppfattade lifvet såsom en strid och anfallsberedda ryckte löst på detsamma. Härliga ord har Nietzsche uttalat om detta lefnadsmod:

„Mod, nämligen, är det bästa dödbringande vapen, — mod, som *angriper:* ty i hvart angrepp är ett klingande spel.

„Men människan är det modigaste djur; därmed har hon öfvervunnit hvart djur. Med klingande spel öfvervann hon desslikes hvarje smärta; men mänsklig smärta är den djupaste smärta.

„Modet dödar äfven svindeln vid afgrunder; och hvar står ej människan vid afgrunder! Är icke det att se detsamma som — att se afgrunder?

„Mod är det bästa dödbringande vapen: modet dödar äfven medlidandet. Men medlidande är den djupaste afgrund: så djupt människan ser in i lifvet, så djupt ser hon äfven in i lidandet.

„Men mod är det bästa dödbringande vapen, mod, som angriper: det slår själfva döden till döds, ty det säger: var *detta* lifvet? Välan! En gång till då!"

Emedan Nietzsche bar inom sig det tungas ande, förvandlade han sig till den lätte och dansande; emedan svårmod tyngde på honom, bände han med sitt mod mot denna last; emedan han var pessimist, jublade han, den öfverstolte, mot lifvet, och emedan medlidandet nästan kväfde honom, lärde han först hårdheten och sedan, när han uppfattade lidandets problem än djupare, lidandets evighet och lustens ännu djupare evighet, alla tings i världen eviga återvändande. Ty Nietzsches lära om det likas eviga återvändande är icke en begreppslärds försök att lösa världsgåtan, icke en ny abstrakt teori, icke ett bemödande att sätta en absolut slutsten för relativiteterna af vår kunskap, utan fastmer Nietzsches sista försök att finna sig i lidandet, d. ä. i lifvet. Hvad Nietzsche kallar „medlidande" är icke i främsta rummet känslan af sympati gentemot lidande medmänniskor, utan sorgen och vämjelsen öfver allt eländigt och lågt i världen. Optimisten, mot hvilken Voltaires hån drog i fält, hade sagt: denna är den bästa af alla världar, halleluja! Schopenhauers pessimist hade förbannat: denna är den sämsta af alla världar, fy för fan! Men Nietzsche väger, full af djupt allvar, de båda vågskålarna och afgör: mycket djupare är världens ve, än någon människa före mig anat. Men jag säger „ja" därtill, det bjuder min stolthet, som icke jämrar sig och klagar! Det är så och *skall* så vara. Och det skall alltid ha varit så och skall alltid så varda på nytt igen. Jag vill jubla och fröjdas på det djupaste lidandes grundval. Lärkan jublar ej *ehuru* hon ser afgrunden under sig, utan *emedan* hon ser den. „I skåden uppåt", ropar Nietzsche till människobarnen, „då I längten efter att höjas upp. Och jag skådar nedåt, emedan jag är höjd upp." Jag vill endast — så tyckes han säga — tillåta mig att vara vid gladt mod, sedan jag först blifvit hamrad och härdad i alla världens eldässjor. Jag är drucken af lust: *ty* världen är evigt full af ve och fasa.

Här är på sin plats att erinra om en annan, hvars psykologi Nietzsche synnerligen varmt beundrade och som dock var en motsats till Nietzsche, antikristen: F. M. Dostojevski. Äfven han har skapat sin antikrist, visserligen med psykologi, d. v. s. — jag ber att dessa ord må förstås i en icke-moraliserande betydelse — med elakhet och hån. Jag tänker på Ivans gestalt i „Bröderna Karamasov". „Jag förnekar icke att det gifves en gud", så ungefär låter han honom utropa i den berömda episoden om storinkvisitorn, „men jag aksepterar icke hans värld, jag är icke tillfreds med den!" Men omvändt säger den sanne antikristne, såvida han icke skapats af en raffinerad psykologi, utan af det glödande lifvet, den lefvande Nietzsche: lifvet är svårt att uthärda. Därför uthärdar jag det. Lifvet är fullt af ve. Därför älskar jag det. Världen är en afgrund. Därför prisar jag den. Var *det* lifvet? Välan! En gång till då!

Detta är det sista sätt, och det stoltaste, på hvilket Nietzsche lärde att uthärda lifvet: att evigt skåda allt världens ve och så evigt lefva, evigt vilja komma tillrätta med lifvet. Förut hade han på ett annat sätt kommit tillrätta med det: med läran om öfvermänniskan. *Öfvermänniskan* och *det eviga upprepandet* äro de båda symboler hvilka Nietzsche, fanbäraren, bär framför oss och svingar öfver allt lif: den tappra tron på lifvets mening för *framtiden* står tecknad på den första symbolen; den tappra resignationen öfver lifvets o-mening för all *evighet* på den andra. Äfven här motsatser återigen; men äfven här till sist polaritet och enhet! Denna enhet betyder: världen har ingen mening, det finnes ej för oss någon världsbestämmelse eller någon världsmoral. Må vi människor därför vara starka och skapande; må vi skapa denna mening och denna bestämmelse; må vi bilda världen! Lefve vi så, att vi kunna önska att i all evighet så fortfarande lefva! Detta Nietzsches kategoriska imperativ har ingenting att skaffa med Kants blodlösa, rena förståndskategorier: det är kategoriskt; såsom en krigares jublande rop, innan han i spetsen för de andra störtar sig i stridsvimlet, är kategoriskt.

Och nu äro vi tvungna att än en gång återkomma till Lessing. Äfven han, som ur själfva lifvet gestaltade sina teorier, äfven denne krigare har i det sista och mognaste, i det kortaste och mest koncentrerade, som han haft att säga oss, icke egt några andra svar på lifvets bittra frågor än dessa båda: oberoende af människorna gäller det att skapa, detta är det första, och ett evigt upprepande, detta är det andra. Jag tänker på hans hundra paragrafer, hvilka han benämnde „Människosläktets uppfostran" och framför hvilka han såsom den, dendär icke sökte den absoluta, uttorkade sanningen, de lärdes sanning, utan *sin* sanning, lifssanningen, ställde Augustinus ord, hvilka vittna om en så stor skepsis: *„Haec om-*

nia inde esse in quibusdam vera, unde in quibusdam falsa sunt" (detta allt är i någon mån sant, på samma grund som det är i någon mån falskt). Mot slutet af dessa aforismer talar Lessing om svärmarne under 13 och 14 århundradet, hvilka trodde på en „trefaldig ålder för världen", d. ä. på det tredje, tusenåriga riket, det nya Jerusalem, uppfyllelsens rike, och hvilka alltså trodde på öfvermänniskan. Och därefter säger Lessing, som hällre frågade än svarade: „... Hvarför kunde då ej äfven hvarje enskild människa mer än en gång ha funnits till här i världen? .... Hvarför skulle jag icke återkomma lika ofta som jag sändts att inhämta nya kunskaper, nya färdigheter? Fullgör jag på en gång så mycket, att det kanske ej skulle löna mödan att återkomma? Icke därför? Eller emedan jag glömmer att jag redan funnits till? Väl mig, att jag glömmer det. Hågkomsten af mina förra existenser skulle endast tillstädja mig att göra ett dåligt bruk af min nuvarande tillvara. Och hvad jag nu måste glömma, har jag väl för evigt glömt det? Eller emedan så mycken tid skulle gå förlorad för mig? — Förlorad? — Och hvad har jag då att försumma? Är icke hela evigheten min?"

Men för Lessing voro dessa sällsamma tankar endast såsom kornblixtar, hvilka fara öfver himmeln och så åter slockna. Dessa tankar voro icke bestämmande för hans väsen, fyllde honom icke helt; han var icke vuxen sin egen tanke, emedan den tiden ännu icke var kommen. Den tiden var ännu icke kommen, då man så led af världen och lifvet, att det blef en nödvändighet att af jättestor, allt öfverskyggande förtviflan skapa en ny värld. Ty hvar ny värld, hvar ny åskådning, hvar ny religion har alltid uppkommit, då lifvet i dess gamla gestalt icke längre kunnat uthärdas. Nietzsche är talmannen för denna vår förtviflan och denna vår öfvermäktiga längtan, för denna vår öfverväldigande lyckokänsla och denna vår långt hän strålande glädje. Den tid har åter randats, då ungdomen bär mycken krankhet och mycken hälsa i sin själ; den stora vidräkningens tid, undergångens tid, som är en öfvergång; den tid, då det gäller för människorna att, såsom Nietzsche säger i en af sina tidigaste skrifter, „organisera kaos i sig, därigenom att de återbesinna sig på sina värkliga behof".

Vi ha redan en hel Nietzsche-literatur, skrifven af lärde och journalister, hvilka vetenskapligt analysera honom och putsa upp honom för dagens behof, eller gnata och gnälla på honom. Men denna långtrådiga lärdom och detta demagogiska tidningsskrifveri kommer icke här i betraktande. Hvad som kommer i betraktande är någonting helt annat, det näml. att öfver allt i världen unga män och kvinnor bo, för hvilka Nietzsche blifvit den tunga, som på ett underbart språk uttalar det, som bor i deras hjärtans afgrund,

i deras hjärnors djup. Det är en ny generation, för hvilken Nietzsche lidit och talat; det är ett nytt folk, som står i beråd att uppstå och hvars uppbyggelsebok är det värk af Nietzsche, om hvilket jag nu vill tala: „Sålunda talade Zarathustra. En bok för alla och ingen."

Denna bok och allt hvad däri förkunnas och prisas hvilar på den kunskapen att gud är död, grundligt död, helt och hållet död. Och därför just är denna bok en bok för vår tid, hvilken därför är så ungdomsfrisk och dådlustig, emedan vi veta att hvarken öfver eller i världen finnes för oss människor en obrottslig bestämmelse, en gudomlig moral; världen är *vår* värld, med hvilken vi kunna komma tillrätta, hvilken vi kunna omskapa efter våra bästa drifter och begär. Vi äro såsom lössläppta djur, hvilka länge varit inspärrade i fångenskap och skumma stall; väl oss, om det ej är djuret, som äfven framdeles trampar denna älskade jord, utan — öfvermänniskan! Sedan gud dött i de bästes själslif, och icke blott i deras själslif, utan äfven i deras lifserfarenhet — ty nu handlar det icke blott om den förtorkade, torra kunskapen, utan om lifvets friskhet; såsom Nietzsche säger i „Antichrist": „Våra herrar naturforskares och fysiologers fritänkeri är i mina ögon ett *skämt,* — dem fattas lidelsen i dessa ting, *lidandet* vid dem", — så är det tid att öfvermänniskan, människan såsom gud, blir lefvande. Sålunda förkunnar honom Zarathustra:

„Jag lär eder öfvermänniskan. Människan är någonting, som skall öfvervinnas. Hvad han I gjort för att öfvervinna henne?

„Öfvermänniskan är jordens mening. Eder vilja säge: öfvermänniskan *vare* jordens mening!

„Jag besvär eder, mina bröder, *blifven trogna jorden* och tron icke dem, som tala till eder om öfverjordiska förhoppningar! Giftblandare äro de, om de veta det eller icke.

„Sannerligen, en smutsig ström är människan. Man måste redan vara ett haf för att kunna upptaga en smutsig ström utan att blifva oren.

„Sen, jag lär eder öfvermänniskan: hon är detta haf, i henne kan edert stora förakt gå under.

„Hvad är det största, I kunnen upplefva? Det är det stora föraktets stund. Den stund, då äfven eder lycka blir eder till vämjelse och äfvenså edert förnuft och eder dygd.

„Icke edra synder — eder förnöjsamhet skriar upp mot himmelen, eder girighet äfven i eder synd skriar upp mot himmelen!

„Hvar är då den blixt, som slickar eder med sin tunga? Hvar är det vansinne, med hvilket I måsten ympas?

„Se, jag förkunnar eder öfvermänniskan: hon är denna blixt, hon är detta vansinne!"

Om man icke håller sig till stämningen och den underjordiska grundinstinkten, utan endast till orden, kunde man anmärka om tvänne öfverflödigheter vid detta förkunnande. Den ena vore att Nietzsches lära om öfvermänniskan blott är en vågad hypotes, hvilken han påtrugat Darwins härstamningslära. Såsom Darwin visat att de högre djurarterna härstamma från de lägre och människan från en apart, så talar Nietzsche om att äfven ur människan en högre form småningom kan utveckla sig. Vi kunna beredvilligt medgifva att Nietzsches tänkande befruktats af Darwins och Spencers forskningar, måhända äfven att han icke skulle så formulerat sin tanke utan Darwin; men icke förty är hufvudsaken den att Nietzsches öfvermänniska inslår en annan riktning än naturforskarnes teorier. Det är icke om en småningom skeende utveckling eller om naturlagar, som Nietzsche talar, utan tvärtom: om motståndet *mot* den tanklösa utvecklingen, hvilken beror på anhopandet af många tillfälligheter, och om öfvervinnandet af de s. k. naturlagarna. Naturlagarna gälla oinskränkt blott så länge de icke äro kända. Så snart man vet huru slumpen råder i en snigelaktig långsamhet och enfaldig tillfällighet, kan man äfven uppamma hos sig viljan att icke vidare låta den herska, utan medvetet länka människosläktets öden. Måhända går människosläktets „naturliga utveckling", d. v. s. den väg, hvilken massorna viljelöst vandra, i en helt annan riktning än mot öfvermänniskans mål. Vi skola genast återkomma till detta, sedan vi först ordat om den andra invändningen.

Man kunde altså ytterligare säga att „öfvermänniskan" ej är någonting annat än en särskildt ljudande och högtrafvande fras för det, som man eljes helt enkelt kallar „mänsklighetens framsteg". Men långt ifrån! Fastmer har Nietzsche icke vändt sig så vredgadt och föraktfullt mot någonting annat som mot dessa framstegsmän, halfmesyr-männen såväl som de, hvilka radikalt eftersträfva ett pöbelherravälde. Det är just Nietzsches fruktan att utvecklingen kunde gå i detta „framstegs" riktning, att icke öfvermänniskan, utan dussinmänniskan blefve målet. Därför har han genast i början af Zarathustraboken varnande visat „den sista människans" symbol, människan, som funnit lyckan och ett erbarmligt välbehag samt mer ej känner någon längtan eller något lidande och kaos. Nietzsche bekymrade sig icke om massorna och deras långsamma framåtskridande, och så var han äfven en arg fiende till socialismen, i hvilken han fann alltför mycken nivellering, alltför litet djup. Visserligen har han icke kunnat hindra att han själf utöfvat ett djuptgående inflytande på vissa socialister, för hvilka likaledes kommunism och personalism blott äro polara motsatser, blott två sidor af en och samma sak. Men dessa fall äro enstaka; för den

stora massan af framstegsmän och framför allt för alla politiska partier går och gäller Nietzsche i den dag som är för „reaktionär". För hans oerhörda förmätenhet, hvilken ej längre älskar nästan, utan den fjärmaste, hvilken ej längre söker fäderneslandet, utan barnalandet, kunde de visserligen ej ha något sinne, dessa „gode och rättvise", dessa mycket för många och öfverflödiga, mot hvilka han vände sig med det bittraste hån. Huru kunde de, som drifva endast klass- och statspolitik, förstå människopolitikern Nietzsches ord, hvilka lyda sålunda:

„Det kunde en gång inträffa att pöbeln blefve herre och dränkte all tid i sumpvatten.

„Därför, o mina bröder, behöfves det en *ny adel,* som är all pöbels och alla våldsherskares vedersakare och som på nya taflor ånyo skrifver ordet „ädel" . . .

„. . . Gören eder icke vidare en ära af hvarifrån I kommen, utan hvart I gån! . . .

„. . . O mina bröder, icke bakåt skall eder adel skåda, utan *utåt!* Fördrifne skolen I vara från alla fädernes- och stamfädersländer!

„Edert *barnaland* skolen I älska: denna kärlek vare eder nya adel, — det oupptäckta, i det aflägsnaste hafvet! Mot det befaller jag eder att hissa seglen!"

Jag erinrar om mina utläggningar i den första artikeln och påpekar att Nietzsche äfven på detta ställe vänder sig med samma förakt mot den fridfärdiga pöbeln som mot allt våldsherradöme. På andra sidan om staten, hvilken för honom är den „nya afguden", begynner för honom det land, där öfvermänniskan är hemma:

„Där, hvarest staten upphör, där begynner först den människa, som icke är öfverflödig . . .

„Där, hvarest staten *upphör,* — så skåden dock ditåt, mina bröder! Sen I honom icke, regnbågen och öfvermänniskans bryggor?"

Men så långt aflägsnad Nietzsche är från politiker och massdemagoger, lika litet håller han med dem, som predika världsförbannelse. Väl är ensamheten nödvändig för den, som vill finna sig själf och komma ut ifrån sig själf, men ständigt vänder dock Zarathustra-Nietzsche tillbaka till det högtälskade lifvet och till de kära människorna och skänker dem goda ord om barn och äktenskap — „icke fort skolen I planta eder, utan *upp!* därtill förhjälpe eder äktenskapets trägård!" — om vänner och om den fria döden, hvilken de fega belackarne kallat „självmord".

Och så kommer i hans stillaste stund, först såsom en gräslig skräck, men sedan såsom en saliggörande upplysning, den nya kunskapen öfver honom: det gäller icke blott att visa in i framtiden

och ställa öfvermänniskan som mål, äfven tillbaka mot det förgångna höjer han sina välsignande händer och säger ja och amen! till alla världens ting:

„Till en signande har jag blifvit och till en ja-sägare: och därför kämpade jag länge och var en kämpe, på det jag engång skulle få händerna fria till att välsigna.

„Men detta är min välsignelse: att stå öfver allt slags ting såsom sin egen himmel, såsom sitt runda tak, sin azurklocka och eviga säkerhet: och salig den, som så välsignar!

„Ty alla ting äro döpta vid evighetens brunn och på andra sidan om godt och ondt; men godt och ondt själfva äro endast mellanskuggor och fuktig bedröfvelse och farande moln.

„Sannerligen, en välsignelse är det och intet lastande, då jag lär: öfver alla ting står himmeln Tillfällighet, himmeln Oskuld, himmeln Ungefär, himmeln Öfvermod.“

Nietzsche framställer för oss huru denna nya insikt om allöfvervinnelsen genom ja-sägande och välsignelse, om alla tings eviga upprepning, om en gudomlig slump och världens tärningspel kommit öfver honom. Det var en skräck då han först såg huru allt upprepar sig och ständigt återvänder:

„. . . Och denna långsamma spindel, som kryper i månskenet, och detta månsken självt, och jag och du i portgången, hviskande med hvarandra, hviskande om eviga ting — måste vi icke alla redan funnits till?

„— och återkomma och springa ut på den andra gatan, framför oss, på denna långa, hemska gata — måste vi icke evigt återkomma? —“

Och nu rotfäste sig vämjelse och utledsnad hos honom, isynnerhet den stora utledsnaden vid människan. „Evigt vänder hon åter, människan, så att du blir trött, den lilla människan!“ Det var honom som hade en orm krupit in i hans gap och svalg. Men då kom honom hans sista och yttersta tapperhet till hjälp: han bet till och sväljde ned den giftiga biten:

„Jag kommer åter, med denna sol, med denna jord, med denna örn, med denna orm — *icke* till ett nytt lif eller bättre lif eller till ett likadant lif:

„— jag kommer evigt åter till detta ena och samma lif, i det största och äfven i det minsta, på det jag åter må förkunna alla tings eviga återkomst, —

„— på det jag åter må tala ordet om den stora jorden — och människomiddagen, på det jag åter må förkunna öfvermänniskan för människorna.“

Vore det nödvändigt att betrakta, belysa och kritiskt sönderdela denna lära såsom en lärd teori jämsides med andra metafy-

siska hypoteser? Vore det af nöden och på sin plats att erinra om Pytagoras eller nyplatonikernas eller de kristliga mystikernas läror? Skola vi här upprulla problemen om rummets ändlighet eller oändlighet?

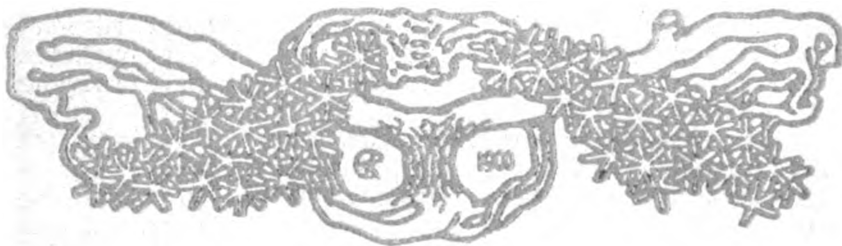
Jag menar: ingenting af allt detta. Nietzsche var ingen lärd, och äfven vi, den nya ungdomen, vilja hällre vara allting annat. Det gäller att rädda denna stora *stämning* och troget och högtidligt bevara den i festliga själar. Spinoza hade ännu nödgats nöja sig med den kyliga, försakande, till ensamheten frivilligt förvista *kunskapen: neque ridere neque detestari, sed intellegere!* Men för oss gäller det mera, nämligen att icke vända oss bort från världen, icke förbanna världen, icke blott viljelöst erkänna världen, utan att smälta världen, fördraga världen, betvinga världen! Betvinga, icke genom de vises passivitet och tillbakadragenhet; aktiv måste den vise blifva, en strålande, segerviss herskare måste den vise vara, som aksepterar världen och älskar lifvet sådant det är och i all evighet upprepar sig!

Så framstår Nietzsche, som nu vandrat bort, sedan hans ande redan för år sedan gått bort före honom, för oss ungt folk: såsom den store välsignelseskänkaren, hvilken genom allt världens ve nådde den tapprastes hänryckning, såsom vägvisaren till helhet, till storhet, till tapperhet! Om honom gäller det i sanning, hvad Byron sjöng vid Napoleons död:

Han skall evigt återvända!

Men väl den bröt den olycksvåg, som kom,
Med medfödt själslugn, som ej läras kan,
Och, kallad vishet, köld, dock kännes som
Malört och galla för hvar afundsman.
Den hop af fiender, som kring dig brann
Af lust att se, om ej du svaghet röjde,
Ditt öga leende och lugnt blott fann.
När lyckan mer ej hos sin älskling dröjde,
Olyckans hela tyngd hans ande dock ej böjde.

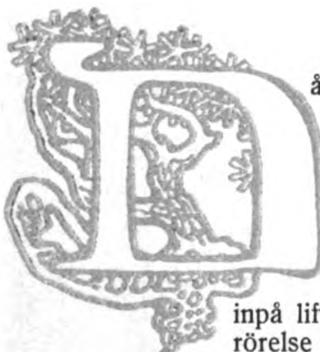

BREF FRÅN SPANIEN.

AF

MAGNUS ENCKELL.

Då man från Italiens konst kommer till Spaniens, kännes det, som om synkretsen plötsligt så trängt ihop sig, att alla aflägsna, fantastiska perspektiv försvunnit och endast föremålen i första planet blifvit kvar. Italienarnas konst — det är hägringar, drömınar, ibland nog ganska sannolika, men ändå så pass obestämda, att vi aldrig taga dem för annat än drömmar. Spanien — det vi se där rycker oss så tätt inpå lifvet, att det nästan förtar andan; det slår oss i hvarje rörelse som värkligt upplefvadt. Trots olikheten i ras och tid tycker man sig känna dessa munkar, krigare, grander och tiggare, och de göra ej en rörelse, som man ej tror sig själf någon gång hafva observerat i lifvet.

Denna påtagliga värklighet är säkert mindre skiftande än den italienska renässansens syner. Den är ensidig, men så kan den i stället nå upp till en intensitet och en så naturligt enkel och öfvertygande pathos, fri från all sorts „panache“.

Det ser nästan ut, som om spanjorernas första omsorg varit att måla sant — att blifva trodda. När de berätta om Kristi eller martyrernas lidanden, så vilja de blifva tagna på orden. Därför försöka de imitera naturen så noga som möjligt.

De måla ut hvarje törntagg, blodsdropparna, fibrerna i det söndersargade köttet. Icke af materialism utan för att riktigt öfver-

ZURBARAN PINX. BEDJANDE MUNK.

tyga oss om, att det ej är sagor de berätta, att alla dessa underbara helgon- och martyrhistorier värkligen passerat just så.

Och de vilja öfvertyga, ty de äro själfva genomträngda af sin tro. —

De tidigaste spanska målarnes lif höra också kanske mer till helgonlegenden än konsthistorien.

Joanes brukade genom böner och fastor bereda sig att påbörja en ny tafla. Vargas hade bredvid sin säng en likkista, i hvilken han ofta lade sig för att meditera öfver döden. Nästan hela raden af spanska målare före Velasquez betraktade sig som trons apostlar, och deras dogmatik finner man samlad hos Pacheco, som ännu i slutet på 16:de seklet i sin bok Arte de la Pintura kunde säga, att konstens mission var att värka som en mäktig predikan samt att denna stora konst ofta uträttat större undervärk än prästens ord.

Huru långt äro vi ej här från italienarne och Lionardo da Vinci?

I dennes afhandling öfver måleriet är det endast fråga om harmoni i rörelser och gruppering, om grace, om clairobscur, om färg, och till allra sist nämner han i förbigående, att man ju äfven bör fästa afseende vid, hvad taflan föreställer, så att hvarje figur värkligen synes gifva akt på hvad den förehar.

Så långt som till denna sista punkt kommo nog högst få italienare utom Lionardo själf. De allra flesta kunde måla en San Sebastian, genomborrad af pilar så, att om man frånser pilarna, det lika så godt kunde föreställa en segrande Apollo.

Den estetiska sidan var alt för italienarne och de blefvo äfven därför världens kanske mest artistiska folk. Medvetet, fint estetiskt bedömande — det kan man däremot till och med ganska ofta sakna hos spanjorerna. De kunde i sin ängslan för, att Guddomen ej skulle komma oss nog nära som medmänniska, stundom gå för långt i imitation af naturen.

Isynnerhet gäller det deras skulptur. Man kan förstå, att de med sina fordringar på värklighetsintryck ej skulle nöja sig med stenens eller trädets naturliga färg, och jag har häller aldrig sett någon gammal spansk skulptur omålad.

Det är här ej fråga om patinering i en enda diskret ton, utan hvarje skiftning i karnationen är utsökt. Men då man ännu därtill gaf sina statyer värkligt hår, skägg och ögonbryn och pyntade ut dem i granna dräkter, — så blef det ju ej mer konst utan panoptikon.

Och ändå har jag sett en så utstofferad Kristusbild af ingen mindre än Montanes, deras mest kända skulptör. — Ja, denna brist på omdöme, som nog så ofta stöter en i Spanien, är ju ett fattigdomsbevis, men det är säkert i alla fall, att den fattigdomen

kom af en tro så stark, att den släckte kritiken och därför kunde föra dem vilse ibland — men så äfven höja dem till det sublima.

*

Bland de tidigare spanska målarne fins det en, som redan på långt håll utöfvade en märkvärdig dragningskraft på mig: Morales.

Det är nästan med andakt jag nämner det namnet, och det var framförallt han, som drog mig till Spanien.

Första gången jag fick någon idé om honom var det genom en fotografi af den Mater dolorosa, som här finnes reproducerad.

Är icke detta konst för fulla lungor! —

Jag vet inom hela den bildande konsten ingenting mer gripande än denna Maria, som i ett sista förtvifladt famntag sluter sin döde son till sitt bröst.

Dessa två hufvud tätt bredvid hvarann; det ena af en död, förklarad Gud, det andra tillbedjande, men tillika med ett uttryck af en omätlig, men återhållen smärta.

Färgen är en harmoni af brunt och grönt, någonting, som ofta kommer igen hos Morales och påminner om Lionardo.

Morales konstnärliga förebilder voro väl till god del de tyske och flamländske målarne från 15:de seklet; isynnerhet tekniken är påvärkad af dem. Hvarje nyans i färgen och den minsta detalj i teckningen är observerad, men han har tillika en dramatisk enkelhet i konceptionen, som aldrig tyskar eller flamländare drömt om.

Han föddes 1509 i Badajoz, och det var äfven där han lefde nästan hela sitt lif i ensamhet och fattigdom trots den beundran hans samtid ägnade honom, El Divino, som han kallades. En gång likväl lämnade han sin hemort och det på kallelse af Filip II, som ämnade använda honom för dekoreringen af Escorial.

Filip II hade hört talas om en fattig målare, som i ensamheten med barnslig fromhet sökte nå fullkomligheten i framställningen af evangeliernas tre hufvudpersoner: Kristus, Maria och Johannes. Just sådant måste Filips ideal af en konstnär hafva varit. Men då kallelsen till hofvet når eremiten, då stiger bloden honom åt hufvudet. — Hofvet! Skulle då äfven han en gång få komma upp till lifvets soliga utansida, till sorgfrihet, ära, kanske lycka, och så rustar den token, den drömmarn, som till bröllop, omger sig med en lysande stat som en grand seigneur och drager så åstad till kungs.

Hela detta karnevalsupptåg misshagade naturligtvis Filip i högsta grad. Han beställde endast en målning och afskedade Morales så fort den var färdig.

MORALES PINX. MATER DOLOROSA.

Så fick han vända åter djupt förödmjukad. — Från denna tid gick det hastigt nedåt. — Ännu en gång skulle Filip se honom. Det var då han 18 år senare passerade Badajoz på återväg från Portugal. Morales, El Divino, ställer sig som en tiggare i hans väg

Konungen känner igen honom, men ryggar tillbaka: Morales! Hvad du har blifvit gammal!

Och El Divino svarar: Ja, — — och fattig.

Filip II beviljade honom genast en lifränta på 300 dukater, men den kom för sent. Morales dog något år därpå.

*

Det finnes kanske bara en annan spansk målare, som så kunnat spiritualisera köttet som Morales; jag menar Zurbaran.

Han är visst mindre intim, men han når med sin robusta ärlighet lika långt. Han är äfven jämnare, en sådan där pålitlig, säker natur, som aldrig sviker och som aldrig kan göra någonting dåligt.

Han är ej så personlig som Morales, men han är som en omedveten, elementär kraft.

Framför hans taflor tänker man mindre på målaren än på de människor han målat. Det är hela hans tid, som i dem öfverväldigar.

Hans konst är ju visst till sin mening fullkomligt motsatt, men också genom sin sunda och ej alltför ängsliga realism i mycket lik de senaste årtiondenas konst. Han är äfven den af målarne före Velasquez, som nu i allmänhet bäst förstås. — Af alla hans målningar är det en bedjande munk, numera i Londons National Galery, som värkat djupast på mig.

Jag kan ej låta bli att här citera en beskrifning öfver det intryck denna tafla gjorde, då den första gången sågs i Paris. — „Det som starkast berörde den parisiska publiken, så känslig och ändå så blaserad, det var", säger Charles Blanc, „hvarken Murillos milda behag eller det serafiska och sälla uttrycket hos hans änglar; det var häller ej Velasquez häpnadsväckande pensel, som låter naturen tala och lifvet pulsera. — —

Det var en viss „Bedjande Munk" af Zurbaran, en af dessa målningar, som det är omöjligt att glömma, hade man än sett den blott en enda gång.

På knä, klädd i en grå linnedräkt, här och där sönderrifven och hoplappad, ansiktet doldt i skuggan af kapuschongen, anropar en munk de kristnes Gud, denne milde och förfärande Gud, om barmhärtighet. I sina bleka, afmagrade händer håller han en dödsskalle och med ögonen höjda mot himlen tyckes han ropa: De profundis clamavi ad te Domine, Domine.

Då den frivola skaran af besökande från Henrik II:s sal plötsligen inträdde i det stora rum, som var hälgadt spanjorerna, och där stötte mot denna fruktansvärda målning, placerad som med afsikt i den fulla belysningen från ett fönster, då märkte man bland mängden en rörelse af häpnad, nästan af förfäran. Det var, som om man midt i en världslig musik plötsligen hört ljuda de dystra tonerna af Dies Irae.

Icke blott den spanska skolan, utan man kan säga hela Spanien var sammanfattadt i denna lidelsefulla målning, hängifven och dyster, mystisk och brutal på en gång."

*

Denna Zurbarans bedjande munk och den helige Franciskus staty i Toledo af Cano, de höja sig ur den spanska religiösa konsten som torn öfver en katedral.

Alonso Canos Franciskus, en märkvärdig skapelse, förvaras i Toledo-katedralens skattkammare och är säkert dess dyrbaraste klenod.

Mina förväntningar voro högt spända, och jag hade gärna velat få se den allena — öga mot öga.

Det var därför en ovälkommen öfverraskning att utanför dörren träffa på en hel karavan af främlingar. — Dörren till skattkammaren, som så sällan öppnas för besökande, lästes upp med sex kolossala nycklar, hvar och en förvarad af en skild väktare, och vi kommo in. — Mina ögon fastnade ögonblickligen på ett litet dammigt glasskåp, hvari jag såg någonting, som på långt håll kunde tagas för en målning af Greco, men som man snart upptäcker vara en färgad staty. — Det var den. — Men glaset var smutsigt och i många skilda stycken, så att man där bakom mera anade än såg en munk i franciskanernas bruna kåpa, händerna antagligen knäpta öfver bröstet, men dolda af de vida ärmarna, blicken uppåt; det hela vid första anblicken lugnare än jag trott. Då de andra besökande sett sig mätta på monstranser och dyrbara mässkåpor och småningom började troppa af, lyckades jag ändtligen få se statyn befriad från sitt glasfängelse.

Nu först såg jag den. —

Det var icke mer en staty, ett ting, nej, det var någonting lefvande, men värkligen någonting så underbart, gåtfullt lefvande, som jag kanske aldrig förr trott ett konstvärk kunna vara.

Om alla de människor, som för en minut sedan fyllde rummet, kunde göra anspråk på att hafva en odödlig själ, så är det då också åtminstone lika sant, att det i föremålet där framför oss bor en ande så intensiv, passionerad, men så uppriktigt helig, att den om någonting måste höra odödligheten till.

VELAZQUES. DROTTNING ISABEL DE BOURBON.

Det var icke den vilda lidelsen hos Zurbarans bedjande munk, men det var någonting ännu mer trovärdigt och därför intensivare.

Munken där har inga stora gester. — Det är en människa, som en gång för alla gifvit sig helt åt sin Gud, som gjort det så uppriktigt, oryggligt och som vet att hans Gud tror honom utan några vidare bedyranden.

Hans hela lif är endast en tålig väntan på döden, befriarn.

Detta är konst — om konst är höjden af lif. —

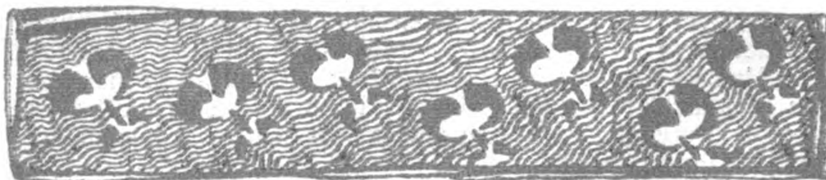
*

Och Velasquez? — Om honom kan man ju få en god idé äfven utom Spanien, men det är ändå först i Madrid, i Pradomuseets stora Velasquez-sal med 40—50 nummer, som man riktigt ser honom. Där fins porträtt så enkla i gesten och på samma gång så grandiosa, som endast Velasquez kunde uppfatta dem. Då han målade dessa grander, härförare eller sina porträtt af den kungliga familjen, gaf han sig fullt ut, och då blef det till en apotheos af aristokratiskt, öfverlägset lugn och oåtkomlighet. Men så får man i samma sal äfven se en hel rad porträtt af tiggare, gatufilosofer, narrar och idioter, och alla dessa saker lemnade mig så tämligen oberörd trots deras stora sanning och den ypperliga tekniken. —

En sådan påtagligt realistisk konst som spanjorernas måste ändå bäras af utomordentlig hängifvenhet för ämnet och vara fri från allt kuriositetsintresse för att blifva mer än en obehöflig kopia af naturen.

Hvartill tjenar det att göra synkretsen så trång, att taga bort alla vida perspektiv och all fantasi, om det ej är därför, att lifvet närmast ikring oss är *så* medryckande, att det värkligen är *hela* lifvet.

TVÅ DIKTER

AF GUSTAF STRENGELL.

I.

I VÄNTAN.

Jag väntade tyst på våren
och väntar ännu på den.
I väntan förrinna åren,
men våren den dröjer än.

Mitt sinne är hårdt och förfruset
och klanglös och kall min röst.
Blott dämpadt och doft hörs bruset
af känslornas svall i mitt bröst.

Den mörkaste midvinter täcker
dem djupt under snö och is.
När morgonen tungsint bräcker,
står solen i dimma och dis.

Men vintern den kan väl ej vara
beständigt i evig tid,
och isarna skola väl fara
och luften bli mild och blid —

Så tänker jag tyst och hoppas,
att tjälen skall lösas en gång,
då allt som i hjärtat knoppas
blir blomma, blir dikt, blir sång!

AXEL GALLÉN SCULP. EN SAGA.

II.

HVEM ÄR DU —

Hvem är du, säg, hvars anlet och gestalt
jag ej kan se, men som jag dock förnimmer
i mörkret som mig täcker tungt och kallt
— en aning blott, en ljusning blott, ett skimmer

af bleka nyet blott, en stjärnas sken,
som genom skira skyar nått min kammar
— reflexen kanske af en eld, som ren
fast svag ännu uti mitt hjärta flammar —

Hvem är du, säg, hvars röst jag endast hör
som vindens susning i den tysta natten,
som lätta fläktar mellan vass och rör,
som vågens krusning på ett stilla vatten —

Jag vet det ej. Men dunklet blir till ljus,
och ljuset värmer, tystnaden får tunga.
Det är ej längre mörkt och kallt mitt hus,
och spröda stämmor hör jag lycklig sjunga!

OPLEVEDE SMAATING.

AF KNUT HAMSUN.

I. RÆDSEL.

Jeg har egentlig aldrig vidst, hvad Rædsel var, fór engang under mit fórste Ophold i Amerika. Ikke fordi min Dristighed er saa stor, men fordi den aldrig fór havde været sat paa en rigtig Próve. Det var i Aaret 1884.

Der ligger ude paa Prærien en liden Bý, som hedder Madelia, et saare utriveligt og uskónt Sted med sine hæslige Huse, sine Fortoug af Planke-stumper og sine uelskværdige Mennesker. Det var ogsaa her, *Jessie James*, Amerikas blodtórstigste og mest krudtsværtede Róver, endlig blev greben og slaaet ihjæl. Hid var han kommet, her havde han stukket sig væk, — et passende Sted for dette Uhýre, som i en Række af Aar havde gjort Fristaterne utrýgge ved sine Overfald, sine Plýndringer og sine Mord.

Hid var ogsaa jeg kommet, — men i den mere fredelige Hensigt simpelthen at hjælpe en Bekendt af mig ud af en Forlegenhed.

En Amerikaner ved Navn Johnston var Lærer ved „Middel-skolen“ i en By i Wisconsin, hvor jeg lærte ham og hans Hustru at kende. Nogen Tid efter traadte denne Mand ud af Skolens Tjeneste og gik over i praktisk Bedrift, han rejste til Præriebýen

Madelia og opretted en Trævarehandel. Efter at han havde arbejdet i denne Virksomhed et Aars Tid, fik jeg et Brev fra ham, hvari han bad mig om, hvis det var muligt for mig, at komme til Madelia og bestýre hans Forretning, mens han og hans kone gjorde en Rejse ned i Osten. Jeg var netop da ledig og rejste.

Jeg kom til Madelia Station en mórk Vinteraften, traf Johnston, gik med ham hjem og fik mit Værelse. Hans Hus laa et godt Stýkke udenfor den egentlige Bý. Vi tilbragte en stor Del af Natten med at sætte mig lidt ind i Trævareforretningens for mig saa fremmede Finesser; Morgenen efter levered Johnston mig med en Spóg sin Revolver og et Par Timer efter var han og hans Frue i Toget.

Da jeg derved blev alene i Huset, flýtted jeg fra mit Værelse og ind i Stuen, hvor jeg kunde have det bekvemmere, og hvarfra jeg desuden kunde holde et bedre Øje med det hele Hus. Jeg tog ogsaa i Brug Ægteparrets Seng.

Dette gik i nogle Dage. Jeg solgte Planker og Bord og bragte hver Aften Dagens indkomne Kontanter ned i Banken, hvor jeg fik Kvittering i min Bog.

Der var altsaa ingen andre Mennesker i Huset, jeg var alene. Jeg laved selv min Mad, mælked, og rögted Johnstons 2 Kór, baged Bród, kogte og stegte. Min fórste Bagning lób forresten ike godt af, jeg brugte formeget Mel, Bródet blev slet gennemstegt, der blev Raarand i det, og den næste Dag var det haardt som Sten. Jeg var ogsaa uheldig den fórste Gang, jeg skulde koge Grýnvelling. Jeg fandt nemlig i Boden en halv Skæppe dejlig Býggrýn, og denne sýntes mig fortræffelig egnet til Velling. Jeg slog Mælk i en vældig Kasserolle, „kom“ Grýnene efter og begýndte at róre om i den. Jeg indsaa dog snart, at min Velling blev for týk, og jeg „kom“ mere Mælk i den. Saa rórte jeg igen. Men Grýnene puttred og kogte og svulmed op og blev store som Orter, og saa blev der for lidet Mælk igen; desuden voksed Gródmassen saa hastigt, at Kasserollen vilde koge over. Da begýndte jeg at öse af i Kopper og Kar. Men alligevel vilde Kasserollen koge over. Jeg fandt flere Kopper og Kar, og alle blev fýldte; men Kasserollen vilde stadig koge over. Og stadig mangled der Mælk; Suppen var og blev týk som en Gröd. Tilsidst havde jeg ingen anden Raad, jeg slog hele Kasserollens Indhold op paa et Bord, et ret og slet Bord. Og Gróden flód udover som en herlig Lava og lagde sig ganske rolig og god og týk til Hvile paa Bordet og störkned.

Nu havde jeg saa at sige *materia prima,* og hver Gang, jag herefter vilde have Grýnvelling, skar jeg blot et Stýkke Gród fra Bordet, blanded Mælk i Massen og kogte den igen. Jeg aad

Grýnvelling som en Helt, hver Dag, til alle Maaltider, forat skaffe den afvejen. Det var sandt at sige et haardt Arbejde; men jeg kendte absolut ingen i Býen, som jeg kunde invittere til at hjælpe mig med Grýnvellingen.

Og jeg klared den da tilslut alene........

Det var noksaa ódsligt i dette store Hus for et alene Menneske paa nogle og týve Aar. Der var kulmórke Nætter, og der var ingen Naboer paa nogen Kant, fór man kom ned til Býen. Jeg var dog ikke bange, det faldt mig ikke ind at være det. Og da jeg to Aftener i Træk sýntes at hóre en fordægtig Puslen ved Kókkendórens Laas, rejste jeg mig, tog Lampen med og undersógte Kókkendóren baade indvendig og udvendig. Men jeg fandt ikke noget galt ved Laasen. Og jeg havde heller ikke Revolveren i Haanden.

Der skulde dog komme en Nat, da jeg overfaldtes af en Rædsel saa haarrejsende, som jeg hverken fór eller siden har oplevet den. Og i lang Tid efterpaa havde jeg Mén af denne Nats Oplevelse......

Det var en Dag, at jeg fik det mer end almindelig travlt, jeg afslutted flere stórre Handeler og blev hængende i Arbejdet til langt ud paa Aftenen. Det blev saa sent, da jeg endelig var færdig, at det var ganske mórkt, og Banken var lukket. Jeg kunde saaledes ikke faa leveret Dagens Kontanter fra mig, jeg tog dem da med hjem i Stuen og talte dem: der var 7—800 Dollars.

Som sædvanlig satte jeg mig ogsaa denne Aften til at skrive paa noget; det blev senere og senere, og jeg sad der og skrev; det blev Nat, Klokken blev 2. Da hörte jeg pludselig atter den mýstiske Puslen ved min Kókkendór.

Hvad var det?

Der var to Yderdóre til Huset, en, der fórte til Kókkenet, og en anden — Hoveddóren —, der fórte ind til en Gang foran Stuen. Denne sidste Dór havde jeg for Sikkerheds skýld stivet af med en Sperre indvendig fra. Rulgardinerne i Stuen var et Patent, de var saa tætte, at man udenfra absolut intet Skin af Lampen kunde se.

Og nu pusled det altsaa ved Kókkendóren.

Jeg tager Lampen i Haanden og gaar derhen. Jeg standser ved Dóren og lýtter. Der er nogen udenfor, der hviskes, og der listes frem og tilbage i Sneen foran Dóren. Jeg lýtter en god Stund, Hviskningen ophórer, og samtidig sýnes det mig, at de listende Skridt fjærner sig. Saa blev alt stille.

Jeg gaar ind igen og sætter mig igen til at skrive.

En halv Time gik.

Da farer jeg pludselig hójt i Vejret: Hoveddóren blev brudt ind. Ikke alene Laasen, men ogsaa Sperren indenfor Dóren blev knækket, og jeg hórte Skridt i Gangen ret udenfor min Dór. Indbruddet kunde kun være lýkkedes ved et stærkt Tilsprang og ved forenede Anstrengelser af flere end én; for Sperren var stærk.

Mit Hjærte slog ikke, det dirred. Jeg gav intet Udraab, ingen Lýd; men jeg folte Hjærtets Urolighed helt op i min Hals, det hindred mig fra at aande ordentlig. Jeg var i de fórste Sekunder saa angst, at jeg næppe vidste, hvor jeg var. Da slog det mig, at jeg maatte frelse Pengene, jeg gik ind i Soveværelset, tog min Lommebog op af Lommen og stak den ind under Sengeklæderne i Sengen. Saa vendte jeg tilbage till Stuen. Denne Handling tog sikkert ikke et Minut.

Der taltes dæmpet udenfor min Dór og der bródes paa Laasen. Jeg tog Johnstons Revolver frem og undersógte den; den fungered. Mine Hænder rýsted voldsomt, og mine Ben kunde knapt bære mig. Bedre var det ikke fat med mit Mod.

Mine Øjne faldt paa Dóren, den var úsædvanlig solid, en Plankedór med svære Tværtræ; den var saa at sige ikke snedkret, men tómret sammen. Den massive Dór opmuntred mig, og jeg begýndte atter at *tænke,* — hvad jeg hidtil vistnok ikke havde gjort. Dóren gik *udad,* fólgelig var det en Umulighed at brýde den ind. Gangen derude var ogsaa for kort til at kunne ýde nogen tilstrækkelig Plats til et Tilsprang. Dette faldt mig ind, og jeg blev pludselig modig som en Maúr, jeg skreg ud, at den, som trængte ind, skulde jeg lægge stiv paa Pladsen. Jeg var kommet mig saavidt, at jeg selv hórte og forstod, hvad jeg sagde, og da jeg havde talt Norsk, indsaa jeg det dumme heri og gentog med hój Róst min Trudsel paa Engelsk. Intet svar. Forat vænne mine Øjne til Mórket, for det Tilfelde, at Vinduerne skulde blive slaaet ind og Lampen gaa ud, slukte jeg Lampen straks. Jeg stod nú i Mórke, med Øjnene rettede mod Vinduerne og med Revolveren i Haanden. Det drog i Langdrag. Jeg blev mere og mere dristig, jeg skýede ikke at vise mig lidt som en Allerhelvedes Karl, og jeg skreg:

— Naa, hvad beslutter De Dem til? Vil De gaa eller komme? Fór jeg vil sove.

Da svared en kort Stund efter en forkólet Bas:

— Vi vil gaa, du Tævesön.

Og jeg hórte, at nogen forlod Gangen og knirked ud i Sneen.

Udtrýkket „Tævesön“ er Amerikas — som foróvrigt ogsaa Englands nationale Skældsord, og da jeg ikke kunde være bekendt at lade dette Ord blive raakt til mig, uden at give Svar, vilde jeg aabne Dóren og fýre efter Slýnglerne. Jeg holdt imidlertid inde,

jeg tænkte nemlig i sidste Øjeblik, at det muligens blot var den ene Mand, som havde forladt Gangen, mens kanske endnu den anden stod og vented paa, at jeg skulde aabne Dören for saa at overfalde mig. Jeg steg derfor hen til et af Vinduerne, sendte Rulgardinet som et Lýn op mod Taget og keg ud. Jeg sýntes at se et mórkt Punkt mod Sneen. Jeg rev Vinduet op, sigted saa godt det lod sig góre mod det mórke Punkt og skód. Klik. Jeg skód igen. Klik. Jeg gennemgik rasende hele Cýlinderen uden at sigte; endelig gik et eneste fattigt Skud av. Men Smældet var stærkt i den frosthaarde Luft, og jeg hórte Raab henne i Vejen: Spring! Spring!

Da sprang pludselig endnu en Mand ud af Gangen, ud i Sneen, henad Vejen og forsvandt i Mórket. Jeg havde gættet rigtigt: der var en tilbage. Og denne ene kunde jeg ikke engang sige pent Godnat til, for der havde været bare ét elendigt Skud i Revolveren, og det havde jeg brugt.

Jeg tændte atter Lampen, fandt Pengene frem og stak dem til mig. Og nu, bagefter at alt var overstaaet, var jeg bleven saa jammerlig fejg, at jeg ikke turde lægge mig i Aegtesengen den Nat, jeg vented blot endnu en halv Times Tid, til det begýndte at lýsne, saa tog jeg Overfrakken paa og forlod Huset. Jeg stængte den brudte Dór, saa godt det lod sig góre, listed mig ned i Býen og ringte paa i Hotellet ......

Hvem Kæltringerne var, ved jeg ikke. Af de professionelle havde det næppe været, for i saa Fald vilde de vist ikke have givet tabt for en Dór, naar der var to Vinduer at komme indad. Men heller ikke disse Slýngler var uden en vis kold og fræk Voldsomhed, for de bród baade Laasen og Sperren for min Dór.

Men saa ræd for mit Liv har jeg aldrig været, som denne Nat i Præriebýen Madelia, Jessie James' Tilflugtssted. Det har ogsaa et Par Gange siden hændt, naar jeg er bleven skræmt, at mit Hjærtes Slag har virket lige op i min Hals og har hindret mit Aandedræt, — det har jeg fra min Nat. Aldrig fór havde jeg vidst af en Rædsel, der kunde ýttre sig paa denne overordentlige Maade.

II. EN GADEREVOLUTION.

En Morgen Sommeren 1894 blev jeg vækket af den danske Forfatter Sven Lange, der kom ind i mit Værelse i *Rue de Vaugirard* og sagde, at nu var der utbrudt Revolution i Paris.

— Hvad? Revolution?

— Studenterne har nu taget Sagen i sin Haand og gór Revolution i Gaderne.

Jeg var sóvnig og sindt og sagde:

— Set en Vandslange paa dem og spróјt dem bort fra Gaderne.

Men herover blev Sven Lange ærgerlig, for han tog Studenternes Parti, og saa blev han mut og gik.

„Sagen“, som Studenterne havde taget i sin Haand, var fólgende:

Foreningen eller Selskabet „De fire skönne Kunster“ skulde holde et Bal i Forlýstelsesetablissementet Röde Mölle. De fire Damer, som paa dette Bal skulde personificere de fire skónne Kunster, optraadte saa godt som nögne, de havde nok bare et Silkebaand om Livet. Nu er Paris' Politi langmodigt og vant til noget af hvert; men her bröd det ind, Ballet blev stoppet og Etablissementet blev lukket.

Herover nedlagde Kunstnerne Protest. Studenterne i hele Latiner Kvarteret tog Kunstnernes Parti og nedlagde ogsaa Protest.

Et Par Dage efter gik en liden Politipatrulje nedad Boulevard St. Michel. Udenfor en af de mange Knejper sidder nogle Studenter, som slænger haanende Tilraab til Patruljen, i det den gaar forbi. Paris' Politi er langmodigt og vant til noget af hvert; men nu blir den ene af Konstablerne sindt, han tager en tung Fýrstikbeholder af Sten, som staar udenfor paa et Bord paa Boulevarden, og slýnger den efter Urostifterne. Han sigter imidlertid elendigt, Beholderen gaar ind gennem Vinduet i Knejpen og træffer en aldeles uvedkommende Student i Hovedet, saa det uskýldige Offer dór paa Stedet.

Saa var det, at Studenterne tog „Sagen“ i sin Haand .....

Da Sven Lange var gaaet, stod jeg op og gik ud. Stor Uro i Gaderne, en Mængde Folk, ridende og gaaende Politi. Jeg trængte mig igennem, kom til min Restaurant, spiste Frokost, tændte min Cigaret og vilde gaa hjem igen. Da jeg kom ud af Restauranten, var der endda mere Uro og endda flere Folk; forat holde Orden, var nu ogsaa Nationalgarden tilfods og tilhest rýkket ud. Da denne fórst blev sýnlig i Boulevard St. Germain, modtoges den med Hujen og Stenkast af Folket. Hestene stejled, prusted, tumled om; Folket stódte Gadens Asfalt istýkker og brugte den til Kasteskýds.

En Mand spurgte mig indigneret, om jeg nu sýntes, at det var Tid til at rýge Cigaret. Jeg aned aldeles ikke, at det var saa overhændig farligt; lidet eller intet Fransk forstod jeg ogsaa, saa jeg var for endel undskýldt. Men Manden raabte med desperate Gestus:

— Revolution! Revolution!

Saa kasted jeg Cigaretten.

Nu var det ikke længer Studenterne og Kunstnerne bare, som var paafærde; Paris' Bærme i Titusinder var strómmet til, Lazzaroner, Leddiggængere, Vrag. De kom fra alle Býens kanter, dukked frem fra Sidegaderne og blanded sig med Mængden. Mere end et skikkeligt Menneske misted sit Uhr.

Jeg drev med Strómmen. Korset, som dannedes af de to Boulevarder St. Michel og St. Germain, var Brændpunktet for Tumulterne, og der lod det til at være ýderst vanskeligt at holde Orden. Folk gjorde en lang Tid som de vilde. En Omnibus kom over Broen fra den anden Seinebred; da den standsed paa Pladsen St. Michel, traadte en Mand af Hoben hen til den, tog sin Hat af og sagde:

— Mine Herrer og Damer, behag at stige af.

Og Passagererne steg af.

Saa spændtes Hestene fra, og Omnibusen væltedes midt i Gaden under voldsom Jubel. Den næste Omnibus fik samme Skæbne. Sporvognene, som kom forbi, standsedes og væltedes ligeledes, og snart var der en hój Barrikade tværs over Gaden fra Fortoug til Fortoug. Al Trafik ophórte; Folk, som skulde videre, kunde ikke arbejde sig igennem, men reves med af den bólgende Menneskemasse, fórtes ud af sin Vej, klemtes langt, langt ind i Sidegaderne eller endog indad de stængte Dóre i Husene.

Jeg var igen bleven fórt tilbage omtrent til mit Udgangspunkt ved Restauranten, jeg dreves videre, altid videre, jeg kom til et hójt, sort Jærnstaket omkring et Musæum, — her hugged jeg mig fast. Man sled næsten Armene af mig og jeg holdt Stand. Pludselig hórtes et Skud, to Skud. En Panik slog ned over Mængden, den kasted sig ind i Sidegaderne under umaadelige Skrig; samtidig benýtted Politiet Anledningen til at ride efter Pakket i forskellige Retninger, trampe det ned, hugge med Sablerne.

I dette Øjeblik havde man en Fólelse af Krig.

Jeg var saa heldig at faa blive staaende ved Stakittet, hvor der nu ikke var nogen videre Trængsel mere. En forsinket Mand kom hæsblæsende imod mig, vild af Rædsel. Han holdt sit Visitkort i Haanden, han knuged Kortet ind i min Haand og bad for sig, han troed, at jeg vilde dræbe ham. Paa Kortet stod: Dr. Hjohannes. Mens han stod foran mig, skalv han som et Lóv. Han forklared, at han var Armenier og var paa en Studietur i Paris, han var ellers Læge i Konstantinopel. Jeg spared hans Liv og tog det ikke. Jeg husker endnu Manden meget godt, særlig hans forstýrrede Ansigt med det sorte, sparsomme Skæg, og at der var saa langt mellem Tænderne i hans Overmund.

Det rýgtedes nu, at Skuddene var komne fra et Sko-Udsalg, eller egentlig fra Værkstedet ovenover. Det var „italienske“ Arbejdere, som havde skudt paa Politiet, — naturligvis var det Italienerne, som fik Skýlden. Nu vendte Modet tilbage hos Mængden, og den strómmed igen ind paa Boulevarden. Det ridende Politi forsógte nu ved Cordon at afspærre Brændpunktet for videre Tilstrómning af Mennesker fra andre Dele af Paris, men saasnart Mængden mærked denne Snedighed, begýndte den at knuse Vinduerne i Aviskioskerne, at stene Gaslýgternes Ruder og at rýkke bort de Jærnsprosser, som beskýtter Kastanjetræerne paa Boulevarden, altsammen forat give Politiet andet at bestille end at spærre Stróget af. Da dette intet frugtede, galdt det at skræmme Politiets stejlende Heste til det ýderste, og Barrikaden af de væltede Omnibuser blev derfor stukket i Brand. Man vedblev ogsaa fremdeles at stýkke op Asfalten til Projektiler, og da dette var et tungt Arbejde, og det desuden slet ikke kunde tilfredsstille Behovet, greb man til andre Udveje. De sónderbrudte Jærnsprosser om Kastanjetræerne blev huggede i mindre Stýkker, man nedbród Rækværk og Trappegelændere, og snart kom Turen til mit eget store, dejlige Jærnstakit. Og saa kasted man og skreg og ódelagde og flýgted og kom igen.

Saaledes gik Timerne.

Da blev Ordensværnet forstærket med Tropper fra Versailles. Der gik et Chok gennem Mængden. Politiet og Nationalgarden havde man haanet og gjort alt muligt ondt; men da Tropperne viste sig, udbród Folket: Leve Arméen! Leve Arméen! og Officerne tog sig til Luen og takked for Hýldesten. Men ikke fór var Officerer og Soldater redet forbi, fór Kommersen med Politiet og Ruderne og Stakitterne begýndte igen, og det samme var det samme.

Og det blev Aften.

Nu skreg Studenterne:

— Bespýt Lozé!

Lozé var Politiprefekten. Og nú ordned der sig et umaadeligt Tog, der skulde afsted til Politiprefektens Hotel og „bespýtte“ Lozé. Toget gik. Og de tilbageblevne Tusinder fortsatte Udskejelserne.

Da der nu ikke sýntes at skulle blive videre mere at glo paa for den Dag, fandt jeg atter min Restaurant, spiste og kom endelig hjem ad en lang, lang Omvej ......

— Men Dagene gik, og Tumulterne vedblev. Straks man kom ud fra sit Værelse og ned paa Gaden, saa og hórte man usædvanlige Ting. En Aften vilde jeg igen gaa til min Restaurant og faa Mad. Det regned lidt, og jeg tog Paraplýen med. Kom-

met omtrent halvvejs, blev jeg standset af en Bande, som var ifærd med at brýde ned en midlertidig opsat Balustrade, der skulde beskýtte de Passerende med at falde ned i en Torsænkning af Gaden. Balustraden var af Tómmer og Planker. Jeg blev i en bestemt Tone anmodet om at være behjælpelig med Nedrivningen, jeg saa stærk ud og maatte kúnne due til noget. Jeg vidste, det nýtted ikke at undslaa mig, og jeg svared da, at jeg var henrýkt over at kunne være dem till Tjeneste. Saa begýndte vi at rýkke og brýde. Det hjalp ikke. Vi var maaske femti Mand; men vi rýkked i Utakt og fik ikke Bugt med Balustraden. Da fandt jeg paa at bróle en Opsang, en norsk Murervise. Det hjalp. Snart begýndte det at knage i Plankerne, og lidt efter ramled Balustraden. Da skreg vi Hurra.

Jeg vilde fortsætte min Vej til Restauranten. Da kommer der en lurvet Mand gaaende og tager uden videre min Paraplý, som jeg havde sat fra mig, og spadserer af med den. Jeg stopper Manden og forlanger min Paraplý tilbage. Han vilde ikke udlevere den, han sagde, at det var hans egen Paraplý. Jeg skaffed Vidner blandt mine Fæller ved Balustraden paa, at jeg havde denne Paraplý med, da jeg kom.

— Ja, sagde Manden. Men er det ikke Revolution?

Da taug mine Fæller og lod Manden faa Ret.

Det samme vilde imidlertid ikke jeg góre, jeg tog Paraplýen tillbage med Magt, og da dette ikke kunde gaa for sig med mere Læmpe, end at vi begge to, baade Manden og jeg, rulled overende i Gaden, begýndte Manden at skrige paa Hjælp. Fællerne kom igen til, og da Manden beklaged sig over, at jeg havde overfaldt ham, svared jeg:

— Javel. Men er det ikke Revolution?

Og saa tog jag min Paraplý og gik . . . . . .

Om Aftenerne, naar jeg havde endt mit Arbejde for Dagen, gik jeg gærne ud og overvar Optójerne i en rimelig Afstand. Gaderne var meget mórke, saagodtsom alle Gaslýgter var knuste, og Stróget oplýstes derfor væsentlig af Lýset fra Butikkerne. Gardisterne red ind paa Fortougene, deres store Heste saa ud som Uhýrer i det taagede Lýs, og man hórte uafbrudt, uafbrudt Trampningen af Hestesko mod Asfalten og en og anden Bandes Hýl i Sidegaderne.

Imidlertid havde Studenterne — da de saa, hvilket Omfang Uvæsenet antog — udstedt en Proklamation, hvari de fralagde sig Ansvaret for de stedfundne Ødelæggelser og Forbrýdelser. Det var nu ikke længer Studenterne, som protestered mod Politiets Optræden ved Ballet i Róde Mölle, men Bærmen af Paris, og Studenterne vilde anmode enhver især om nu at holde inde. Proklama-

tionen var udstedt i mange Eksemplarer og opslaget paa Træerne opad Boulevarden.

Men deres fornuftige Ord frugted selvfólgelig ikke det ringeste mere.

Det var *Politiet,* Mængden vilde have fat paa. Man vedblev at marchere i store Tog til Politiprefekten og „bespÿtte“ ham, man stened og skód Politifolk overalt, hvor man kunde komme til, og da en stakkars Konstabel sent en Aften skulde passere en af Seinebroerne med en Ordre, blev han greben af en Hob Mænd og kastet i Floden. Han flód op Dagen efter, langt nedanfor Vor Frues Kirke og blev lagt ind paa Lighuset.

En Aften hændte der noget paa Boulevard St. Michel, som vakte fremtrædende Opsigt. En Konstabel havde forvildet sig ganske alene ind blandt Menneskemængden paa Fortouget. En Herre tager da en lang Duelpistol op af Lommen og skÿder Konstablen paa Stedet. Ved Skuddet sprængte Politiet til, der spurgtes og svaredes i stórste Hast, og nogle Arrestationer foretoges. Men den Skÿldige fandtes ikke. Efterat have affÿret Pistolen, traadte Morderen et par hastige Skridt tilbage, Menneskemængden slog sammen over hans Vej, og han var borte for altid. Men Herren var Officer af Aereslegionen, det saa de Nærmeststaaende. Og de syntes ogsaa at vide, hvem han var, skónt de ikke vilde udlevere ham, — en Herre med et Navn, som hele Paris kænder, som Frankrig, ja en god Del af Verden kender. Denne Mand har altsaa hin Aften villet dræbe et Menneske: Franskmandens Mord- og Revolutionsinstinkt var vaagnet i ham og havde slaaet op i lÿs Lue . . . . . .

En Aften blev jeg sat til at stóde Asfalt. Jeg kom ganske rolig gaaende opad en Gade, hvor jeg saa, at en Hob Mennesker var beskæftiget med noget. Da jeg var kommet nær nok, blev jeg anraabt, overleveret et Spet og sat til Arbejde. Et Kompani af Garden var posteret et lidet Stÿkke borte forat afspærre Gaden, og saavidt jeg kunde forstaa, galdt det med den opstukne Asfalt at stene ned Garden og tiltvinge sig Adgang til den forbudte Gade. Det var et forsmædeligt Slaveri, jeg var kommet op i, og jeg angred bitterligt paa, at jeg ikke var gaaet en anden Vej. Nu var der imidlertid ingen Raad med det, jeg stódte Asfalt. Og jeg var ikke alene, flere Spet var i Virksomhed, og Arbejdet gik paa Aflósning. Pakket stod der og skród og prated om, hvordan det nu skulde gaa med Garden: Ak, det skulde gaa daarligt med Garden, der skulde ikke blive mange Liv igen af Garden!

Da hórte vi med ét, at der blev kommenderet:

— Fæld Bajonetten!

Vi saa op.

Den samme Stemme skreg:
— Gaa paa med Bajonetten!
Og Gardekompaniet kom lige imod os.
Da kasted vi ýnkeligen vore Spet og sprang. Gud hjælpe os, hvor vi sprang! Vi efterlod Fjenden alle vore Kugler, al vor prægtige Asfalt, og flýgted. Nu kom det mig saare vel tilgode, at jeg havde lange Ben og kunde bruge dem saa godt som nogen Hare, og om jeg saa skal sige det selv, saa har jeg endnu aldrig set en Mand, som kunde flýgte saa udmærket, som jeg. Jeg husker endnu, at jeg sprang en liden Franskmand tvært bort i en Mur med den Fölge, at han rulled omkuld og gav en Rallen ifra sig. Naturligvis kom jeg foran de fleste af mine Medflýgtende, og da de forreste endelig standsed, benýtted jeg den almindelige Forvirring til at snige mig væk fra Asfaltslaveriet.
Did kom jeg heller aldrig mere ......
Efter et Par Ugers Forlób begýndte Uvæsenet i Gaderne at tage af, og efter tre Uger var Paris lige saa lovlýdigt, som fór. Kun de ramponerede Gader bar endnu en længere Tid Vidnesbýrd om den sidste franske Revolutions Ødelæggelser. Et reelt Udbýtte havde Tumulterne: Politiprefekten, den „bespýttede" Lozé, maatte gaa af.

III. ET SPÓGELSE.

Flere Aar af min Barndom tilbragte jeg hos min Onkel paa Præstegaarden i Nordland. Det var en haard Tid for mig, meget Arbejde, megen Bank, og sjælden eller aldrig en Time til Leg og Fornójelse. Saa strængt, som min Onkel holdt mig, blev det lidt efter lidt min eneste Glæde at stikke mig bort og være alene; fik jeg en sjælden Gang en Fritime, begav jeg mig da ind i Skogmarken, eller jeg gik op paa Kirkegaarden og vandred om mellem Kors og Plader, drómte, tænkte og prated hójt med mig selv.
Præstegaarden laa overmaade vakkert til, lige ved Havstrómmen Glimma, en bred og storstenet Stróm, hvorfra Bruset lód Nat og Dag, Nat og Dag. Glimma gik en Tid paa Dagen Sýd, en anden Nord, alt eftersom det var Flod eller Fjære Sjó; men bestandig sused dens evige Sang, og dens Vand rand med samme Hastværk afsted Sommer og Vinter, hvad Vej den nu end gik.
Oppe paa en Bakke laa Kirken og Kirkegaarden. Kirken var en gammel Korskirke af Træ, og Kirkegaarden var uden Plant-

ninger og altid uden Blomster paa Gravene; men lige ved Stenmuren plejed der at vokse de frodigste Bringebær, en stor og saftig Frugt, som stod og suged Næring fra de Dódes fede Muld. Jeg kendte hver Indskrift, og jeg opleved, at Kors, der sattes op som nýe, eftersom Tiden led begýndte at helde og tilsidst en Stormnat stýrted om.

Men var der ikke Blomster paa Gravene, saa var der om Sommeren et vældigt Græs over den hele Kirkegaard. Det var saa hójt og saa stridt, og jeg sad der ofte og lýtted til Vinden, som sused i dette forfærdelig haarde Græs, der rak mig lige op paa Livet. Saa midt i dette Sus kunde Vejrflójen paa Kirkens Taarn svinge rundt, og denne rustede Jærnlýd lód jamrende udover hele Præstegaarden. Det var som om dette Stýkke Jærn skar Tænder mod noget andet Jærn.

Naar Graveren var i Arbejde havde jeg mangen Gang en Samtal med ham. Han var en alvorlig Mand og smilte sjælden, men han var meget venlig mod mig, og naar han stod og kasted Muld op fra Graven, kunde han ofte varsko mig om, at nu maatte jeg flýtte mig væk, for nu havde han paa Spaden et stort Laarben eller en Dóds grinende Pandeskalle.

Jeg fandt ofte paa Gravene Knokler og Haartjavser af Lig, som jeg saa putted ned i Jorden igen, som Graveren havde lært mig. Jeg var saa vant til dette, at jeg ingen Uhýgge fólte ved at stóde paa disse Menneskerester. Under den ene Ende af Kirken var der en Ligkælder, hvor Masser af Ben laa og flód omkring, og i denne Kælder sad jeg saa mangen Stund og spikked paa noget eller laved forskellige Figurer paa Gulvet af de smuldrende Ben.

Men en Dag fandt jeg paa Kirkegaarden en Tand.

Det var en Fortand, skinende hvid og stærk. Uden at góre mig nærmere Rede for det, stak jeg Tanden til mig. Jeg vilde bruge den til Noget, file den om til en eller anden Figur og fælde den ind i en af de mange underlige Ting, som jeg spikked af Træ. Jeg tog Tanden med hjem.

Det var Hóst og tidlig mórkt. Jeg havde fórst endel andre Ting at udrette, og der gik kanske et Par Timer, fór jeg begav mig over i Borgstuen forat arbejde paa Tanden. Imidlertid var Maanen kommet op; den var halv.

Der var intet Lýs i Borgstúen, og jeg var aldeles alene. Jeg turde ikke uden videre tænde Lampen fór Gaardsgutterne kom; men jeg kunde klare mig med Lýset fra Trækhullet paa Kakkelovnen, naar jeg fik god Ild paa. Jeg gik derfor ud i Skaalen efter Ved.

Skaalen var mórk.

I det jeg famler mig frem efter Veden, føler jeg et let Slag, som af en enkelt Tinger, paa mit Hoved.

Jeg vendte mig hastigt om, men saa ingen.

Jeg kaved omkring mig med Armene, men følte ingen.

Jeg spurgte, om der var nogen tilsted, men fik intet Svar.

Jeg var barhovedet, jeg greb op til det berørte Sted paa mit Hoved og følte i min Haand noget isende koldt, som jeg slap straks. Dette var da underligt! tænkte jeg. Jeg følte igen op paa Haaret, — da var det Kolde borte.

Jeg tænkte:

Hvad mon det var for noget Koldt, som faldt ned fra Taget og traf mig i Hovedet?

Jeg tog et Fang fuldt af Ved og gik ind igen i Borgstuen, fýred i Ovnen og vented, til det begýndte at lýse fra Trækhullet.

Saa tog jeg Tanden og Filen frem.

Da banked det paa Vinduet.

Jeg saa op. Udenfor Vinduet, med Ansigtet trýkket lige ind til Ruden, stod en Mand. Han var en Fremmed for mig, jeg kendte ham ikke, og jeg kendte dog hele Præstegældet. Han havde rødt Fuldskæg, et rødt Uldbind om Halsen og Sýdvest paa Hovedet. Hvad jeg ikke dengang tænkte over, men som siden faldt mig ind: hvorledes kunde dette Hoved vise sig saa týdeligt for mig i Mørket, tilmed fra et Sted af Huset, hvor ikke engang Halvmaanen skinned? Jeg saa Ansigtet med forfærdende Klarhed, det var blegt, næsten hvidt, og dets Øjne stirred lige imod mig.

Der gaar et Minut.

Da begýnder Manden at le.

Det var ingen hørlig, rýstende Latter; men Munden aabned sig paa vidt Gab, og Øjnene vedblev at stirre som før, men Manden lo.

Jeg slap, hvad jeg havde i Hænderne og gennemisnedes fra Hoved til Fod. I det uhýre Gab i det leende Ansigt udenfor Ruden, ser jeg pludselig et sort Hul i Tandrækken, — der mangled en Tand.

Jeg sad og stirred ret frem i Angst. Der gaar igen et Minut. Ansigtet begýndte at antage Farver, det blev stærkt grønt, hvorpaa det blev stærkt rødt; men Smilet vedblev at staa stille. Jeg var ikke sandsløs, jeg mærked alt omkring mig; Ilden lýste temmelig klart ud af Ovnens Trækhul og kasted et lidet Skin helt hen paa den anden Væg, hvor der stod en Trappe. Jeg hørte ogsaa fra Kammeret indenfor, at en Klokke tikked paa Væggen. Saa klart saa jeg altsammen, at jeg endog mærked mig, hvorledes den Sýdvest, som Manden udenfor Vinduet havde paa, var af en sort, slidt Farve i Pullen, men at den havde grønmalet Brem.

Da sænker Manden sit Hoved nedad Ruden, ganske langsomt ned, længer ned, og var tilsidst nedenfor Vinduet. Det var som han gled ned i Jorden. Jeg saa ham ikke mere.

Min Frýgt var forfærdelig, jeg begýndte ogsaa at skælve. Jeg ledte paa Gulvet forat finde Tanden, men samtidig turde jeg ikke tage mine Øjne fra Vinduet, om Ansigtet skulde komme igen.

Da jeg havde fundet Tanden, vilde jeg straks have bragt den tilbage til Kirkegaarden, men turde ikke. Jeg sad fremdeles alene og kunde ikke róre mig. Jeg hórer Skridt ude paa Gaardspladsen og sýnes, det er en af Pigerne, som kommer klakkende i sine Trætófler; men jeg turde ikke raabe paa hende, og Skridtene gik forbi. En Evighed gaar. Ilden begýndet at brænde ud i Kakkelovnen, og ingen Redning viser sig for mig.

Da bider jeg Tænderne sammen og réper mig. Jeg aabner Dóren og gaar baglænds ud af Borgstuen, stadig seende tilbage til Vinduet, hvor Manden havde staaet. Da jeg var kommet ud paa Gaarden, tog jeg tilbens over mod Stalden, hvor jeg vilde faa en af Gutterne til at fólge mig opover til Kirkegaarden.

Men Gutterne var ikke i Stalden.

Jeg var imidlertid bleven dristigere nu under fri Himmel, og jeg beslutted mig til at gaa alene op til Kirkegaarden; derved vilde jeg ogsaa undgaa at betro mig til nogen og kanske senere komme i min Onkels Klór.

Saa gik jeg da alene opad Bakken.

Tanden bar jeg i mit Lommetórklæde.

Oppe ved Porten til Kirkegaarden standsed jeg, — mit Mod nægted at staa mig længer bi. Jeg hórer det evige Brus af Glimma, ellers er alt stille. Der var ingen Dór i Kirkegaardsporten, blot en Bue at gaa igennem; jeg stiller mig Angst paa den ene Side af denne Bue og stikker Hovedet forsigtigt frem i Aabningen forat se, om jeg turde gaa videre.

Da sýnker jeg med en Gang plat i Knæ.

Et Stýkke indenfor Porten, inde mellem Gravene, stod min Mand med Sýdvesten igen. Han havde atter det hvide Ansigt, og han vedte det mod mig, men samtidig pegte han frem, videre frem, opad Kirkegaarden.

Jeg tog dette for en Befaling, men jeg turde ikke gaa. Jeg laa der meget længe og saa paa Manden, jeg bad til ham, og han stod orórlig og taus.

Da hændte noget, som gav mig lidt Mod igen: jeg hórte en af Gaardsgutterne gaa og puste med noget og plýstre nede ved Staldbýgningen. Dette Tegn paa Liv omkring mig gjorde, at jeg rejste mig op. Manden begýndte da at fæme sig saa smaat, han gik ikke, men gled henover Gravene, stadig pegende fremad.

Jeg traadte indenfor Porten, Manden lokked mig videre. Jeg gik nogle faa Skridt og standsed; jeg kunde ikke mere. Jeg tog med skælvende Haand den hvide Tand ud af Lommetórklædet og kasted den af al Magt indad Kirkegaarden. I dette Øjeblik svinged Jærnflógen rundt paa Kirketaarnet, og dens skærende Skrig jog mig gennem Marv og Ben. Jeg for ud af Porten, nedad Bakken og hjem. Da jeg kom ind i Kókkenet, sagde man, at mit Ansigt var hvit som Sne ......

Der er nu gaaet mange Aar siden, men jeg husker alt. Jeg ser mig endnu ligge paa Knæ ved Kirkegaardsporten, og jeg ser den ródskæggede Mand.

Hans Alder kan jeg ikke angive engang nogenlunde. Han kunde være tyve Aar, han kunde ogsaa være firti. Da det ikke skulde blive sidste Gang, jeg saa ham, kom jeg ogsaa senere til at tænke over dette Spórgsmaal; men jeg ved endnu ikke, hvad jeg skal sige om hans Alder ......

— Mangen Kvæld og mangen Nat kom Manden igen. Han viste sig, lo med sit store Gab, hvori der mangled en Tand, og forsvandt. Der var kommet Sne, jeg kunde ikke længer gaa op paa Kirkegaarden og putte den i jorden. Og Manden vedblev at komme, men med længere og længere Mellemrum, hele Vinteren. Min haarrejsende Angst for ham tog af; men han gjorde mine Dage saare ulykke, ja ulykkelige til Overmaal. I de Dage var det mig mangen Gang en liden god Glæde at tænke paa, at jeg kunde ende min Pine ved at kaste mig i Glimma ved Flod Sjö.

Saa kom Vaaren, og Manden forsvandt aldeles.

Aldeles? Nej, ikke aldeles, men for hele Sommeren. Den næste Vinter módte han atter op. Bare én gang módte han op, saa blev han borta i lang Tid. Tre Aar efter mit fórste Móde med ham rejste jeg bort fra Nordland og var fraværende i et Aar. Da jeg igen kom tilbage, var jeg konfirmeret og som jeg selv syntes en stor og voksen Mand. Jeg kom da ikke længer til at bo hos min Onkel paa Præstegaarden, men hjemme hos Far og Mor.

En Aften om Hósten, da jeg netop havde lagt mig forat sove, lagde en kold Haand sig paa min Pande. Jeg slog Øjnene op og fandt Manden foran mig. Han sad paa min Seng og saa paa mig. Jeg laa ikke alene i Værelset, men sammen med to af mine Sóskende; jeg varsled dog ingen af dem. Da jeg fólte det kolde Tryk mod min Pande, slog jeg op med Haanden og sagde: — Nej, gaa væk! — Mine Sóskende spurgte da fra sine Senge, hvem jeg talte til.

Da Manden havde siddet en Stund stille, begyndte han at rugge frem og tilbage med Overkroppen. Under dette tiltog og tiltog han i Hójde, tilsidst svajed han næsten opunder Taget, og

da han ikke sýntes at kunne komme stort længer, rejste han sig, gik med lýdlóse Skridt bort fra min Seng, henover hele Gulvet og bort til Kakkelovnen, hvor han forsvandt. Jeg fulgte ham hele Tiden med Øjnen.

Han havde aldrig været mig saa nær, som da; jeg saa ham lige ind i Ansigtet. Hans Blik var tomt og slukt, han saa mod mig, men ligesom forbi mig, tværs igennem mig, langt ud til en anden Verden. Jeg lagde Mærke til, at han havde graa Øjne. Han bevæged ikke sit Ansigt, og han lo ikke. Da jeg skóv hans Haand bort fra min Pande og sagde: Nej, gaa væk! tog han sin Haand langsomt til sig. Under alle de Minuter, han sad paa min Seng, blinked han aldrig med Øjnene . . . . .

Nogle Maaneder senere, da det var bleven Vinter og jeg atter var rejst hjemmefra, var jeg en Tid hos en Handelsmand W., hos hvem jeg hjalp til i Butiken og Kontoret. Her skulde jeg móde min Mand for sidste Gang:

Jeg gaar en Aften op paa mit Værelse, tænder Lampen og klæder mig af. Jag vil som sædvanlig sætte mine Sko ud til Pigen, jeg tager ogsaa Skoene i Haanden og aabner Dóren.

Da staar han paa Gangen, tæt foran mig, den ródskæggede Mand.

Jeg ved, at der er Folk i Sideværelset, saa jeg er ikke bange. Jeg mumler hójt: — Er du nu der igen! — Kort efter aabned Manden igen sin store Mund og begýndte at le. Dette gjorde ikke længer noget forfærdende Indtrýk paa mig; men denne Gang blev jeg mere opmærksom: den manglende Tand var kommet tilstede.

Den var kanske bleven stukket ned i Jorden af nogen. Eller den havde i disse Aar vundet at smuldre hen, oplóse sig til Stóv og forene sig med det óvrige Stóv, som den var bleven skild fra. Gud ved det.

Manden lukked igen sin Mund, mens jeg stod i Dóren endnu, vendte sig om og gik nedad Trappen, hvor han forsvandt dýbt nede.

Siden har jeg aldrig set ham. Og der er nu gaaet mange Herrens Aar . . . . . .

— Denne Mand, dette ródskæggede Bud fra Dódens Land, har ved al den ubeskrivelige Uhýgge, han fórte ind i mit Barndomsliv, gjort mig meget ondt. Jeg har havt mere end en Vission siden, mere end et sælsomt Sammenstód med Uforklarligheder; men intet har grebet mig saa stærkt, som dette.

Og dog har han kanske ikke gjort mig bare Skade. Dette har ofte faldt mig ind. Jeg kunde tænke mig, at han var en af de fórste Aarsager til, at jeg lærte at bide Tænderne sammen og góre mig haard. I mit senere Liv har jeg nu og da faaet Brug for dette.

IV. PAA PRÆRIEN.

Hele Sommeren 1887 arbejded jeg paa en Sektion af Dalrumples umaadelige Farm i Den róde Flods Dal i Amerika. Foruden mig var der to andre Nordmænd, en Svenske, ti, tolv Irlændere og nogle Amerikanere. Vi var vel en týve Mand alt i alt paa vor lille Sektion — en Brockdel blot af den hele Farms Hundreder af Arbejdere.

Prærien laa gróngul og uendelig som et Hav. Intet Hus saaes, med Undtagelse af vore egne Stalde og Soveskur midt paa Prærien; intet Træ, ingen Busk vokste der, bare Hvede og Græs, Hvede og Græs, saalangt Øjet kunde se. Der var heller ingen Blomster, kun nu og da kunde man stóde paa inde i Hveden de gule Kvaster af den vilde Sennep, Præriens eneste Blomst. Denne Vækst var forbudt ved Lov; vi rýkked den op med Rode, kórte den hjem, tórred og brændte den.

Og ingen Fugle flój, intet andet Liv saaes end Hvedens Bólgen i Vinden, og al den Lýd, vi hórte, var de evige Skrig fra Græshoppernes Millioner, — Præriens eneste Sang.

Vi vansmægted efter en Skýgge. Naar Madvagnen kom ud til os om Middagene, lagde vi os paa Maven under den og Hestene forat faa lidt Skýgge, mens vi rev Maden i os. Solen var ofte haard. Vi gik i Hat, Skjorte, Bukse og Sko, det var alt, og mindre kunde det ikke være, for saa brændte vi op. Kom der for Eksempel et Hul paa Skjorten under Arbejdet, saa brændte Solen igennem og efterlod Saar paa Huden.

Under Indhóstningen af Hveden arbejded vi indtil seksten Timers Arbejdsdag. Ti Skæremaskiner kórte efter hinanden i den samme Ager Dag efter Dag. Naar den ene Firkant var skaaret ned, kórte vi ind i en anden Firkant og lagde ogsaa den ned. Og saaledes videre, altid videre, mens ti Mand kom bag efter os og rejste Hvedebaandene op i Stakke. Og hójt tilhest, med Revolveren i Lommen og et Øje paa hver Finger, sad Formanden og iagttog os. Han red sine to Heste trætte hver Dag. Kom noget ivejen, sprang for Eksempel en Maskine istýkker, — straks var Formanden der og reparered Skaden eller beordred Maskinen sendt hjem. Han kunde ofte være langt borte, og naar han mærked, at noget var paafærde, og da der ingen Veje fandtes nogen Steder, maatte han ride omkring i den túnge Hvede hele Dagen, saa Hestene skúmmed af Sved.

Da det led ud i September og Oktober, var det endnu grusomt varmt om Dagen, men Nætterne blev meget kolde. Vi frós

ofte svært. Og saa fik vi ikke paa langt ner Sóvn nok; vi kunde blive raabt ud Klokken tre om Morgenen, mens det endnu var mórkt. Naar vi da havde fodret Hestene og os selv, og vi havde kórt den lange Vej ud til Arbejdsstedet, var endelig Dagen brudt frem, og vi kunde se, hvad vi skulde foretage os. Saa satte vi Ild paa en Hóstak forat tine op vore Oljekander, som vi brugte til at smóre Maskinerne med, og saa varmed vi os selv lidt med det samme. Men mange Minutter varede det jo ikke, fór vi atter maatte op paa Maskinen.

Vi holdt aldrig Helligdag, Sóndag var som Mandag. Men i Regnvejr kunde vi intet bestille, og da laa vi inde. Saa spilled vi „Kasino“ og prated med hinanden og sov.

Der var en Irlænder med, som i Begýndelsen forundred mig meget, og Gud ved, hvad han oprindelig havde været for noget. I Regnvejr laa han altid og læste i Romaner, som han havde kóbt med sig. Han var en stor, vakker Kar paa en seks og tredive Aar og talte et udsógt Sprog. Han kunde ogsaa Týsk.

Denne Mand kom til Farmen i Silkeskjorte og vedblev at arbejde i Silkeskjorter hele Tiden. Naar den ene var udslidt, satte han paa en ný. Han var ingen flink Arbejder, han havde daarligt „Lag“, Haandelag; men han var en besýnderlig Mand.

Evans hedte han.

De to Nordmænd var der ikke noget ved. Den ene af dem, Hallænding, rómte ogsaa, fordi han ikke kunde holde Arbejdet ud; den anden holdt ud, — han var da ogsaa fra Valdres.

Under Tærskningen sógte vi alle at faa Plads saa langt borte fra Dampmaskinen, som muligt; Stóv, Avner og Sand stod nemlig som et Snefog ud fra alle Maskinens Gab og Skovle. Jeg var nogle Dage midt i Ilden, saa bad jeg Formanden om at skifte mig over til noget andet, — og jeg opnaaed det. Formanden gav mig en udmærked Plads ude i Ageren, hvor jeg skulde være med ved Læssingen af Vognene. Han glemte aldrig, at jeg havde vist ham en Venlighed lige ved Begýndelsen.

Det gik saaledes til:

Min Trója var en Uniformstrója med blanke Knapper, som jag endnu havde tilbage fra den Tid, jeg var Sporvagnskonduktór i Chicago. Denne Trója og de herlige Knapper sýntes Formanden godt om; han var et rent Barn overfor Stas, og her var jo ingen Stas her ude paa Prærien. Jeg sagde da til ham en Dag, at han gærne kunde faa Trójen. Han vilde betale mig for Trójen, jeg skulde bare sige, hvad jeg vilde have; men da jeg gav ham den til Foræring, erklæred han, at han var mig megen Tak skýldig. Da Indhóstningen var forbi, gav han mig en god anden Trója i Stedet, da han saa, at jeg ingen havde.

Fra de Dage, jeg havde Arbejde med at læsse Hvede paa Vognene, husker jeg en Episode:

Svensken kom efter Læs. Han havde nogle store Stóvler paa med Skafterne udenpaa Buksen. Vi gaar i Gang med at læsse. Han var en ren Hóvl til at arbejde, og jeg havde nok at góre med at holde ham med Baand. Han drev mere og mere paa, og da dette tilsidst begýndte at ærgre mig lidt, tog ogsaa jeg paa at sprængearbejde.

Hver Hvedestak bestod af otte Baand, og det almindelige var, at vi tog bare ét Hvedebaand ad Gangen og langed op i Læsset, — nu tog jeg fire. Jeg oversvómmed Svensken med Baand, lagde ham ned med Baand. Saa viste det sig ogsaa, at der var fulgt en Slange med i en af de svære Ladninger, jeg sendte Svensken. Den gled ned i et af hans Stóvleskafter. Jeg vidste af intet, fór jeg pludselig hórer et Forfærdelsens Raab og ser Svensken kaste sig ned fra Læsset med den mórkspettede Slange dinglende ud fra sit ene Stóvleskaft. Den bed dog ikke, og ved Faldet ned paa Jorden, for den ud af Stóvlen og forsvandt lýnsnart henad Ageren. Vi lagde efter den med vore Hógafler begge to, men kunde ikke opdage den. De to Muldýr, der var forspændt Læsset, skalv der de stod.

Jeg hórer endnu Svenskens Raab og ser ham i lýse Luften, da han flýgted ned fra Læsset.

Saa blev vi enige om, at han herefter skulde arbejde med mere Rimelighed, og at jeg skulde sende ham kun ét Hvedebaand ad Gangen ......

Saa havde vi plójet og saaet, slaaet og hóstet Hóet, skaaret og tærsket Hveden, — saa var vi færdige og skulde faa Klarering. Med glade Hjærter og Penge i Lommen vandred vi da týve mand stærk ned til nærmeste Præriebý forat finde et Tog, der atter kunde fóre os ned i Østen. Formanden fulgte os, han vilde drikke et Bæger med os til Afsked, og han havde Trójen med de blanke Knapper paa.

Den, som ikke har deltaget i en slig Afsked mellem et Lag Præriearbejdere, kan vanskelig forestille sig, hvor heftigt det gaar til med Sviren. Man gir jo straks en Omgang hver, — det gir týve Glas pr. Mand. Men tror man, at det er endt hermed, saa tager man fejl; for der er sandelig de Gentlemen iblandt os, som bare paa sin Part forlanger fem Omgange med ét. Og Gud naade den Vært, som vilde próve paa at góre Indsigelse mod en slig Urimelighed, han vilde ójeblikkelig blive sat udenfor sin egen Disk. En saadan Bande av Sommerarbejdere slaar ned alt, som kommer i dens Vej. Den opkaster sig allerede ved femte Glas til Herre i Býen, og den regerer fra det Øjeblik af uden Indvending. Det

stedlige Politi er magtelóst; det slaar sig sammen med Banden, det drikker med den. Og der drikkes og spilles og slaas og hujes i mindst et Par Dógn.

Vi Arbejdere var overmaade elskværdige mod hverandre indbýrdes. Det havde ofte været saa som saa med Kærligheden mellem os Sommeren igennem; men nu ved Afskeden var alt ondt glemt. Efterhvert som vi drak, blev vore Hjærter saa store, vi traktered paa hinanden, saa vi næsten segned, og vore Fólelser kasted os i hinandens Arme. Kokken, som var en gammel, pukkelrýgget Mandsling med Kvindestemme og uden Skæg, betroed mig hikkende paa Norsk, at han var Nordmand han ogsaa ligesom jeg, og at Grunden til, at han ikke tidligere havde givet sig tilkende, var Yankee'ernes almindelige Uvilje mod Nordmænd. Han havde ofte hórt Valdresen og jeg tale sammen om ham under Maaltiderne, og han havde forstaaet hvert Ord; men nu skulde alt være glemt og tilgivet, for vi var prægtige Gutter. Jo da, han „var fódt af gamle Norges kække Sónner, var *born* i Iowa den 22 Julai *(July)* 1845". Og derfor skulde vi være gode Venner og *Partners,* saalænge norsk Tunge flód paa vore Læber. — Kokken og jeg omarmed hinanden; aldrig skulde vort Venskab forgaa. Alle Arbejdere omarmed hinanden, vi trýkked hinanden flade med vore hærdede Arme og dansed rundt med hverandre i Begejstring.

Vi plejed at sige til hverandre: — Hvad vil du drikke nu? Her er intet, som er godt nok til dig! — Og saa traadte vi selv indenfor Disken forat finde det Delikateste. Vi tog ned mærkelige Flasker hójt oppe i Hýlderne, Flasker med pragtfulde Vignetter, som stod der væsentlig for Stas, men hvis Indhold vi gode Venner skænked for hinanden og drak og betalte med latterlig store Penge.

Evans var vistnok den værste til at forlange Omgange. Hans sidste Silkeskjorte saa nu sórgelig ud, dens spraglende Farver havde Sol og Regn taget, og Armene var slemt ramponerede. Men Evans selv stod stor og stolt og forlangte Omgange med Mýndighed. Han ejed Knejpen, han ejed Verden. Vi andre plejed at give med en rund Sum tre Dollars for Omgangen; men Evans spurgte kort og godt, om han ikke kunde faa diverse Omgange til seks Dollars. For der var intet i hele dette elendige Skur, som var godt nok til slige Herrer, som dem, han havde med sig her, sagde han. Det var da, vi maatte tý til de mærkelige Flasker oppe i Hýlderne forat faa det dýrt nok ......

I sin overstadige Elskværdighed trak Evens mig afsides og sógte at overtale mig til at fólge ham ned i Wisconsins Skoge for Vinteren og hugge Favnved. Naar han havde ekviperet sig

med nogle nýe Skjorter, et Par Bukser og endel nýe Romaner, saa rejste nu han for sin Del igen til Skogs, sagde han, og blev der til Vaaren. Og naar Vaaren kom, saa sógte han atter ud paa Prærien et Sted. Dette var hans Liv. Han havde i tolv Aar delt sit Liv mellem Prærien og Skogen, og han var bleven saa vant til det, at nu fulgte det af sig selv.

Men da jeg spurgte ham, hvad det fra fórst af monne have været, som havde drevet ham ind paa denne Bane, svared han ikke — som berusede Folk ofte plejer — med en lang og sórgelig Beretning om, hvordan det hele var gaaet til, men bare med det ene Ord: Omstændighederne.

— Hvordan? spurgte jeg.

— Omstændighederne! gentog han igen. Og han vilde ikke ud med mere.

Jeg saa ham senere paa Aftenen inde i et Siderum til Knejpen, hvor man spilled med Tærninger. Evans havde tabt. Han var temmelig fuld og bród sig ikke om Penge. Da jeg kom ind, viste han mig endnú nogle Sedler og sagde:

— Jeg har endnu Penge. Se her!

Nogle raaded ham til at slutte Spillet; en af hans Landsmænd, en Irlænder ved Navn O'Brien, slog paa, at han burde bruge sine Sedler til Jærnbanebillet. Herover blev Evans stódt.

— Nej, Rejsepenge maa du laane mig, sa han.

O'Brien nægted tvært og gik ud af Rummet.

Nu var Evans opirret. Han satte alle sine Sedler ind med ét og tabte dem. Han tog det med Ro. Han tændte en Cigar og sagde smilende til mig:

— Vil *du* laane mig Rejsepenge?

Jeg var tilsidst bleven noget omtumlet af det sidste Svineri af en Vin, som var paa Flaskerne oppe i Hýlderne, jeg knapped Trójen op og rakte Evans min Pengebog med alt, som i var. Jeg gjorde det forat vise ham, hvor beredvilligt jeg vilde laane ham Rejsepengene og overlod til ham selv at tage, hvad han trængte. Han saa paa mig og paa Bogen. Der gik en forunderlig Bevægelse gennem ham, han aabned Bogen og saa, at den indeholdt alle mine Penge. Da han igen vendte Hovedet mod mig, nikked jeg bare.

Dette Nik misforstad ham. Han trodde, at jeg overlad ham det hele.

— Jeg takker dig! sagde han.

Og til min store Skræk satte han ind af mine Penge og begýndte Spillet paanỳ.

Jeg vilde fórst standse ham, men greb mig i det. Lad ham fórst bruge sine Rejsepenge, som han vil, tænkte jeg. Men naar en rimelig Súm er bortspillet, tager jeg Resten tilbage.

Men Evans tabte ikke mere. Han var som med ét Slag bleven ædru igen og spilled bestemt og hurtigt. Den Tillid, han blev vist i saa mange Kammeraters Overvær, havde omskabt ham. Han sad höj og taus paa det Whiskýanker, der tjente ham til Stol, og satte ind og tog hjem Gevinster. Tabte han en Gang, fordobbled han Insatsen den næste; han tabte indtil tre Gange i Træk og fordobbled hver Gang, tilsidst tog han det hele hjem. Saa satte han ind en hel Femdollars og sagde, at vandt han nu, saa vilde han holde op.

Han tabte.

Og han vedblev Spillet.

Efter en Times Forlöb rakte han mig min Lommebog tilbage med Pengene i; han havde holdt nöje Regning under Spillets Löb. Selv havde han nu atter en Dýnge Sedler. Han spilled videre. Da satte han pludselig ind alt, han ejed. Der gik en Mumlen gennem Rummet fra os, som saa paa.

Evans sagde:

— Enten jeg taber eller vinder, saa slutter jeg nu.

Han vandt.

Evans rejste sig.

— Vær saa snil at betale mig! sagde han.

— Imorgen, svared Bankieren. Jeg har det ikke iaften. Jeg skal göre Udvej imorgen.

Evans sagde:

— Godt, altsaa imorgen! . . . . .

I det vi skulde gaa ud, kom nogle Mænd tungt trampende ind i Rummet. De bar et lemlæstet Lig. Det var Irlænderen O'Brien, den samme, som havde nægtet at laane Evans Rejsepengene. Han var netop bleven overkört af et Hvedetog, begge hans Ben var skaaret af, det ene endog oppe paa Laaret. Han var allerede död. Han var gaaet ud af vort Rum og i Mörket tumlet lige ind under Jærnbanehjulene. Liget lagdes paa Gulvet og dekkedes til . . . . .

Saa fandt vi os en Seng, hvor vi bedst kunde; nogle lagde sig paa Gulvet i selve Knejpen. Valdresen og jeg fandt os en Lade ude i Býen.

Om Morgenen kom Evans nedad Býen.

— Har du faat dine Penge hos Bankieren? spurgte Valdresen.

— Ikke endnu, svarte Evans. Jeg har været ude paa Marken og gravet op et Hul til vor Kammerat.

Vi begrov O'Brien lidt borte fra Býen, i en Kasse, som vi tog udenfor et Hus. Da Liget var skaaret saa kort, blev Kassen heldigvis lang nok. Vi hverken sang eller holdt nogen Bön; men vi var mödt op allesammen og stod et Øjeblik med vore Hatte i Haanden.

Saa var den Ceremoni forbi......

Men da Evans skulde hæve sine vundne Penge, viste det sig, at den snedige Bankier var forsvunden. Ogsaa dette tog Evans med samme Ro som alt andet, ham sýntes det at være ganske ligegýldigt. Han havde imidlertid mange Penge endnu, han kunde godt lóse Billet og kóbe sine Skjorter, sin Bukse og sine Romaner. Og da var jo Evans rustet for Vinteren.

Vi blev endnu i Býen til den næste Dags Aften. Vi fórte det samme Liv og drak Knejpen tom. Flere af Arbejderne var blank og bar, da de forlod Stedet, og da de ingen Jærnbanebillet kunde lóse, smugled de sig ind i Lastevognene, hvor de begrov sig i Hveden. Men den gamle, pukkelrýggede Kok, Nordmanden fra Iowa, gik det daarligt med dette Kneb. Han var lýkkelig og vel kommet useet ind i Hveden, men derinde kunde han ikke holde sig i Ro, han begýndte i sin Beruselse at sýnge slemme Viser med sin Kvindestemme. Saa blev han funden og kastet ud. Og da Mandslingen blev ransaget, havde han saa mange Penge, at han magelig kunde have lóst Billet til os alle, den Kæltring!

Vi spredtes for alle Vinde. Valdresen kóbte sig en liden Skýdebane i en Bý i Minnesota, og Kokken drog vestover til Stillehavskýsten. Mens Evans gaar sikkerlig endnu omkring i sine Silkeskjorter og leverer Penge ud med rund Haand. Hver Sommer er han da paa Prærien og hóster Hvede, og hver Vinter ligger han inde i Wisconsins Skoge og hugger Favnved. Dette er nu hans Liv.

Et Liv, der kanske er lige saa godt, som noget andet.

ALB. GEBHARD. GOSSE.

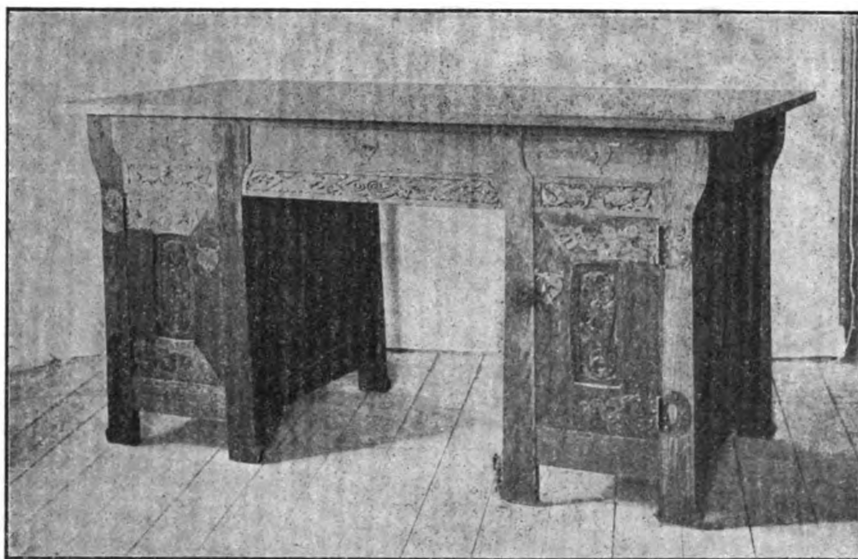
OM MODERNA MÖBLER.

AF

BERTEL JUNG.

Ännu känna vi endast föga i vårt land om den märkliga och stora rörelse, som sedan några år tillbaka på konstindustrins område pågår i de europeiska kulturlanden. Visserligen tyda många tecken på, att äfven vi endera dagen komma att gripas af rörelsens mäktigt frambrusande våg, men ännu lefva vi i lugnvattnet, bygga vårt bo enligt gammal god tradition och låta utan att störa oss de tidtals uppdykande moderna idéströmningarna dö sotdöden af brist på förståelse. Tysta krafter arbeta dock fortfarande i det fördolda, hos de unga har allaredan tidens rop på nya sanna konstformer för en ny tid funnit resonnans, vi hafva alla en förkänsla af att någonting håller på att bryta sig fram, specielt på arkitekturens område, inom hvilket redan yppat sig en viss partibildning för och emot detta nya. Innan vi gå dessa företeelser i eget land närmare inpå lifvet och undersöka betingelserna för deras vidare utveckling hos oss, är det skäl att i korthet betrakta den nya rörelsens framsteg hos de stora kulturfolken.

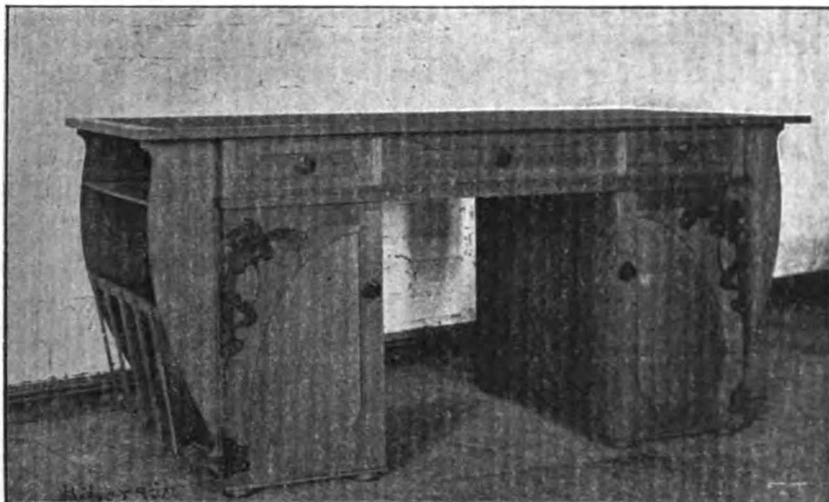
Det är England som uppfunnit den formel, hvilken uttrycker vår tids behof på konstindustrins område. Då Frankrike kullstörtade sin gamla kultur, men ej hade kraft att bygga upp en ny i stället, fortgick i England utvecklingen lugnt på den väg Thomas Chippendale, Thomas Sheraton och andra i slutet på 1700-talet inslogo. Medan man i Frankrike längtade tillbaka till sin förra kultur, drömde

SKRIFBORD I „FORNNORDISK“ STIL FRÅN IRIS FABRIKER I BORGÅ.

om att lefva bland äkta möbler från ancien régime och grep till efterbildningar, då man ej kunde förskaffa sig original, sträfvade man i England att bygga sina möbler enkla, praktiska och i energisk anpassning till de olika slagen af rum. Den under början af nittonde seklet herskande empirestilen, som i hufvudsak stöder sig på konstruktiviska och praktiska principer och närmast väl kan betraktas som en föregångare till den „moderna“ stilen, måste sedermera gifva vika för romantiken, hvilken totalt omgestaltade hemmen. Nu följde efter hvarandra imiterad rokoko, imiterad gotik, imiterad renässans, imiterad barock, hvilka fordrade allt för stilen och dess karaktäristiska ornament och fullständigt förstörde de redan uppnådda bekväma och praktiska formerna. Då slutligen tecknarena och framställarena af möbler inslogo på alla möjliga extravaganser, utan att beakta de kraf konstruktion, bekvämlighet och konstnärlighet uppställa, uppväxte i England en rörelse emot detta ofog. Denna rörelse utgick ifrån anhängarena till den gotiska renässansen och hade ett mäktigt inflytande på vår tids stora mästarhandtverkare *William Morris,* den man, som väl med rätta bör betraktas som grundläggaren af den rörelse, som resulterat i de moderna möblerna.

Efter Morris' död hafva i England flere framstående konstnärer inslagit på den af mästaren anvisade riktningen, hvilken er-

SKRIFBORD I MODERN STIL FRÅN IRIS FABRIKER I BORGÅ.

hållit ett synnerligen kraftigt stöd i det af Morris grundade berömda Arts and Crafts Society. Bland dem, som med stor mångsidighet och originell skaparkraft fört den nya konsten framåt i våra dagar, vill jag blott nämna en, *C. F. A. Voysey* (född 1857), till yrket egentligen arkitekt och såsom sådan en framstående skapare af intima hemtrefliga engelska landthus, men därjämte äfven en skicklig och själfständig utöfvande konstnär på konsthandtverkets och den dekorativa konstens alla gebit.

Ifrån England har den nya rörelsen hastigt spridt sig till Amerika, Belgien, Holland, Tyskland, Österrike, Frankrike och Sverige. I Holland och främst i Belgien har den funnit en synnerligen lämplig jordmån för vidare tillväxt. I dessa land fortgår utvecklingen i detta afseende så hastigt och i en så absolut prononcerad och säker riktning, att utvecklingen i England i bredd härmed synes nästan stå på en punkt. Belgien har skänkt världen den man, som med sitt snille och sin gigantiska, mångsidiga begåfning påminner om renässansmästaren Lionardo och som synes vara kallad att för kommande generationer stå som en höfding och typisk representant för nutidens arkitektur och dekorativa konst. Hans namn *Henry Van de Velde* är — karaktäristiskt nog — troligen fullkomligt obekant för de flesta i vårt land. — Då den moderna konsten inom möbelindustrin med Van de Velde obestridligen tillsvidare nått sin spets, kan det vara skäl att närmare

taga reda på de konstnärliga principer denne mästare omfattar. Det vore frestande att härvid följa Van de Veldes egen utveckling från målare till den mångsidigt skapande konstnär, som han nu är, och att visa huru han steg för steg med orubblig konsekvens fört sin konst framåt till den fulländning, som den nu besitter. Härom kunde volymer skrifvas. Nu är jag i tillfälle att endast i största korthet söka framställa resultaten af hans geniala verksamhet, kanhända finner Ateneum framdeles någon, som är villig och kunnig att egna Van de Velde och hans idéer det särskilda kapitel de utan tvifvel borde erhålla för att bli bekanta för vår bildade allmänhet.

Van de Velde har, utgående från Morris' princip att ändamål och material främst böra bestämma formen, och ornamentet endast tjena som prydnad, i sina arbeten och sina skrifter visat, att man endast från de rent konstruktiva linjerna utan hjälp af ornament kan och bör finna nya konstformer. Goncourt har kallat hans konst „yachting style“, en ganska betecknande benämning, ty den konst Van de Velde odlar, appellerar till samma estetiska förnimmelser, som yttra sig, då vi finna en smäcker segelyacht eller t. ex. en velociped vacker. Hans mål är rum, som med absolut ändamålsenlighet förena komfort och enkelhet och i hvilka uteslutande den konstruktiva formens skönhet dominerar. Teorin om den rena abstrakta linjens skönhet tillämpar Van de Velde konsekvent på de hus han bygger, de rum han inreder, de beslag han smider, de mattor han väfver, de böcker han smyckar och binder in — på alla dessa områden och flere ännu är han nämligen mästare. Ja t. o. m. söker han i sina ingenting föreställande, om inga animaliska eller vegetabiliska motiv erinrande ornamentala slingor få fram ett bestämdt konstnärligt symbolistiskt uttryck. Man kunde tycka, att detta ensidiga betonande af den konstruktiva formen ovilkorligt måste leda till ett dödt skematiserande, men då man betraktar Van de Veldes geniala verk, af hvilkas enkla, gedigna, men flärdlösa skönhet man genast tilltalas, och tilltalas mer, ju bättre man lär känna dem, då har man svårt att tvifla på den lefvande sanningen i mästarens öfvertygelse. Van de Velde är en ifrig anhängare af den socialdemokratiska rörelsen; man måste kanske veta detta för att fullt förstå honom. I motsats till William Morris, för hvilken storindustrin var en fasa, och som hatade och undflydde alt, som endast erinrade om maskiner, är Van de Velde också i det afseendet ett barn af vår tid, att han ingalunda anser, att maskinerna endast tjena till att förfula föremålen och döda konstnärligheten hos dem, utan betraktar dem fastmer, om de rätt användas, som det viktigaste hjälpmedel man kan önska sig för att ge spridning åt konstföremålen. Hans sinne för denna om-

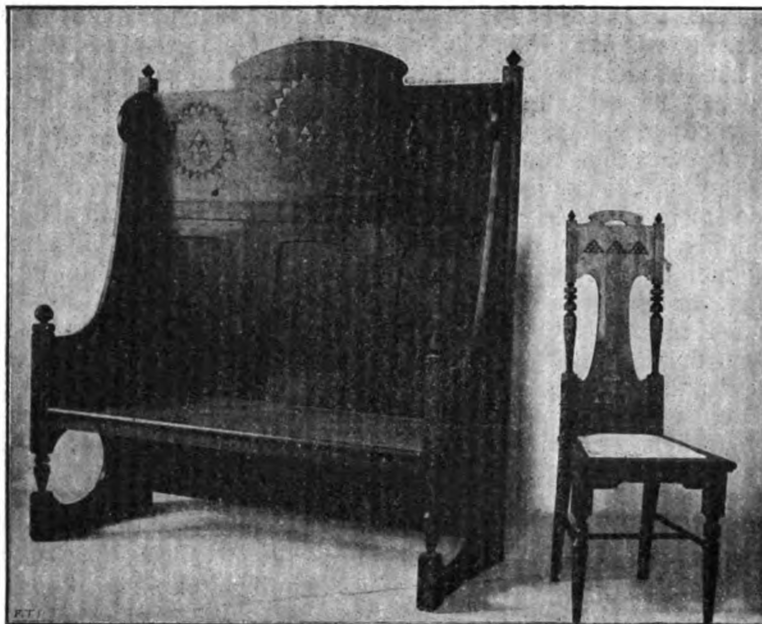

MÖBLER I MODERN STIL FRÅN IRIS FABRIKER I BORGÅ.

ständighet gör, att han formar sina möbler och husgeråd så, att de lätteligen kunna reproduceras och mångfaldigas af maskiner, och härigenom hoppas han kunna förverkliga sin dröm att arbeta ej allenast för samhällets bästlottade, utan äfven för de djupa leden.

Med en naturlags oemotståndlighet har den belgiska Van de Velde'ska konsten trängt in i de flesta kulturland och inverkat på alla slag af konstnärlig formgifning. I England afviker man kanhända mest därifrån och har knappt märkligt gått ifrån tidigare traditioner. Engelsmännens nästan alltid raka parallela linjer följa dock mer den belgiska smakriktningens förnämt och lindrigt böjda former, än tyskarnas uppfattning, som oftast utmärkes af öfverdrifter i motsatt riktning. Dock har den belgiska skolan funnit många duktiga anhängare såväl i Tyskland som i Frankrike. I vårt grannland Sverige framträdde nyligen arkitekten Carl Westman med en utställning af möbler, som ställa konstnären i främsta ledet af dem, som på ett självständigt nationelt sätt gå i den belgiska mästarens fotspår.

I Finland har den konstindustriella utvecklingen under det senaste decenniet icke kunnat hålla jämna steg med utvecklingen i Vesteuropa. Om jag undantager några af våra herrgårdar på landsbygden och gamla förmögna släkters hemtrefliga lokaler, som prydas med pietetsfullt bevarade och oftast mycket vackra möbler i empire-, Ludvig XVI:s stil, barock och t. o. m. gammal Wasarenässans, beherskas våra hem nästan uteslutande och enväldigt af fabriksmöbler, tillverkade dels i eget land, dels i Ryssland, Tyskland och Sverige. Dessa möbler karaktäriseras bäst af sin karaktärslöshet. I komposition och konstruktion, i utsmyckning, färg och form kunna de vara af de mest olika slag, alla hemfalla de dock mer eller mindre under „förmakstypens" af fabrikerna uppfunna begrepp, och alla trycka de på hemmen samma okonstnärliga, opersonliga och oftast banala prägel. En och annan, som har råd, låter förfärdiga åt sig möbler i någon bestämd stil, i empire, fornnordisk eller hvarför ej i finsk-karelsk stil, och tror sig därmed hafva fullgjort allan rättfärdighet och ställt sitt hem på en hög konstnärlig ståndpunkt. — Kanhända hade behofvet af en smakfull och framförallt personlig gestaltning af boningsrummen lättare uppammats hos oss, om ej hyresvåningarna tvungit oss att tillskära alla möbler i samma form. Alla måste de vara flyttbara, i dag existera de här, i morgon där, inte en enda möbel är inbygd i rummet eller komponerad för detsamma, inte ett enda rum bär den boendes eller den bebyggandes individuella prägel, alla äro som stöpta i samma form, prisgifna åt hyressystemets nivellerande inverkan. Och man lefver nöjd och lycklig, arrangerar sina „förmaksmöbler" efter bästa förmåga i den nya „moderna" lokalen,

MODERNA MÖBLER FRÅN IRIS FABRIKER I BORGÅ.

passar in soffan där den får utrymme och den dyraste möbeln där den mest faller i ögonen, hänger upp sina draperier för fönster och dörrar — *de* passa alltid, ty här äro måtten och färgerna aldrig varierande — radar upp på byråer och etagerer sina porslins- och glasprydnader, ordnar här och där med mattor, taflor, fotografier m. m. och får det så innerligen smakfullt och hemtrefligt. Gå ifrån ett dylikt „modernt" hem till ett, som från början till slut skapats af en fint kännande konstnär, där hvarje rum har sin bestämdt afmätta höjd, sina väl afvägda proportioner mellan längd och bredd, där fönstren ha sin noga beräknade storlek och form och sitt väl afpassade läge, där färgerna på väggar och tak, på fönster och dörrposter äro glada och klara, där hvarje rum har sina bestämda möbler och hvarje möbel sin plats, enkom skapad för den, där allt går harmoniskt ihop, allt är enkelt, utan att vara tarfligt, hvarje grannlåt och allt imiteradt afskys som pesten, och ändamål och material alltid komma till sin fulla rätt; bo i ett sådant hem i några dagar och, om du är en människa, för hvilken skönhet och harmoni betyda något i världen, så skall du ej kunna undgå att röna ett starkt inflytande af din nya omgifning,

MODERNA MÖBLER FRÅN IRIS FABRIKER I BORGÅ.

du skall känna att också din tid är mäktig att skapa sin individuella konststil och att gifva åt densamma det uttryck af skönhetslängtan, som du nu först märker att bor inom dig, och du skall gå till ditt hem uppfylld af denna längtan, med en ny blick och förädlad uppfattning.

Hvad kunna vi då göra för att gestalta våra hem annorlunda, och hvad hafva vi gjort?

I ett tidigare häfte af Ateneum har en ärad författare visat, huru man i enklaste fall genom en grundlig „rensnings- och ommålningsprocess“ kan råda bot på det onda och trycka på sitt hem en konstnärligare prägel. I första hand är nog en dylik omgestaltning att rekommendera. Men vilja vi rycka upp vår tid från grunden, vilja vi verkligen ställa vårt mål så högt att vi sträfva till en själfständig inhemsk stil för vår tids och vårt lands möbler, då är detta förfaringssätt ej tillfylles. Vi måste lära oss att bygga *hem* och ej hyreskaserner, att gestalta boningshuset *inifrån* utåt och ej tvärtom. Äro engång rummen sådana de böra vara, då följa nog möblerna af sig själfva efter. Då vi komponera våra byggnader, låta vi fasadtanken afgjordt dominera, huru mycket vi än på de sista åren tycka oss hafva gått ifrån detta system. Det hänger samman med vår akademiska utbildning från italienska

palatsarkitekturen, att vi ej kunna lösrycka oss från en genomförd axelindelning, sådan som karaktäriserar monumentalhusen, men som hindrar rumbildningar att uppstå af ett rent individuelt inre behof. Då därtill kommer, att grundytan i storstäderna är mycket dyr och planen därför ordnar sig efter fordran på det räntabla utnyttjandet af hvarje kvadratcentimeter tomtarea och således efter ett mer eller mindre praktiskt skema, är det klart, att de konstnärliga principerna vid sådana hus endast obetydligt kunna spela in, och att dylika hyreskaserner endast i enstaka lyckliga fall kunna undandraga sig storstadens allt nivellerande inverkan. Det är därför karaktäristiskt, att den engelska reformen, hvarom tidigare talats, egentligen börjar med landthusen, där arkitekten fritt kan ordna de olika rummen för att ernå det stämningsintryck han önskar få fram. — Våra arkitekter ha under de sista tiderna allvarligen sträfvat att göra hyresrummen trefligare och konstnärligare, att bistå byggherren med råd angående rummens dekorering m. m., och skulle de fritt få bygga efter sin personliga smak och öfvertygelse, tror jag, att vi inom kort kunde ernå ganska vackra resultat. Men de mötas alltför ofta af de hinder den allmänna smaken uppställer. Det behöfdes ju åratal för att öfvertyga den hyrande allmänheten om olämpligheten och det osköna i att söndra ytterväggen till ett litet boningsrum med flere från hvarandra dragna fönster, det kommer ännu att behöfvas åratal, innan samma allmänhet går ifrån sin uppfattning, att en ideal-lokal är den, där man från tamburen kommer direkt in till alla rum eller att dubbeldörrar äro nödvändiga, för att ett rum skall vara fint. Detta alt endast som enstaka exempel. Blott steg för steg ge fördomarna efter. Men äfven om arkitekterna kunde styra och ställa bäst de behagade, vågar jag ej tro, att de i hyreskaserner lyckades skapa hem i konstnärligaste mening. Först då hvarje hus bildar *ett* hem, är väl detta möjligt. Men den tiden torde nog ingen af oss upplefva, huru varmt vi än sträfva därtill.

Det tillkommer därför dem, som äro så lyckligt lottade, att de själfva få bygga sina hem och fritt bestämma om deras gestaltning och möblering, att taga första steget och jämna vägen för de personer, som med allvar och af ett inre behof sträfva att gifva uttryck åt tidens konstnärliga skönhetslängtan. Och det är konstnärernas sak att med sanningens och skönhetens öfvertygande medel visa, att en harmonisk omgifning i hemmet ger åt detta ett större värde såsom hem, att en dylik omgifning förädlar sinnet och vidgar blicken, att en möbels värde ej bestämmes af materialets pris eller af antalet ornament eller af dess „stilrenhet", utan endast och uteslutande af dess konstnärliga och ändamålsenliga gestaltning.

MÖBLER I MODERN STIL FRÅN IRIS FABRIKER I BORGÅ.

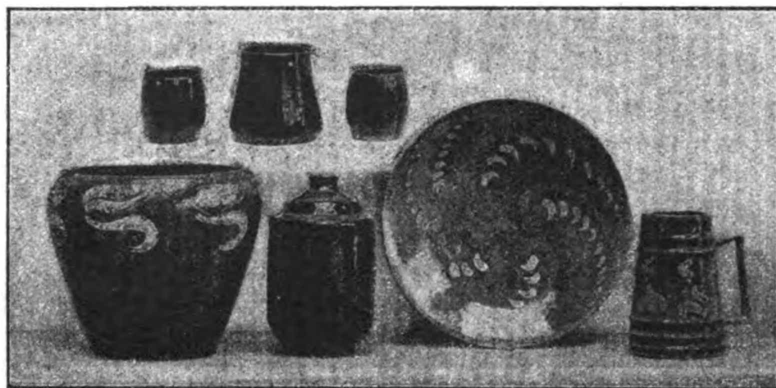
MATSALSMÖBEL I MODERN STIL FRÅN IRIS FABRIKER I BORGÅ.

Böra de skapande konstnärerna därvid sträfva till en ny nationell stil och äga vi några betingelser för uppkomsten af en dylik?

De böra främst sträfva till en *individuell* stil, som för bestämda uppgifter finner ett fullt personligt estetiskt lösningssystem. I vår internationella tid är det deras rätt och plikt att låta påverka sig af de väckelser, som strömma in från England, Belgien m. fl. land och som äro uttryck för hela vår samtids känslor och därför allmän egendom, men de böra därjämte beakta det egna folkets individuella böjelser, skapa sina verk sådana, att de bäst tjena *vårt* lands bruk och mest motsvara de fordringar *vi* ställa på deras ändamålsenlighet. Endast härigenom kunna vi hoppas, att en efterföljande generation i våra skapelser kan finna något, som synes som en gemensam smakriktning, en bestämd stil för vårt land och vår tid.

Många hålla före att vi på grundvalen af de gamla karelska ornamenten böra bygga upp vår „finska stil". — De glömma därvid, hvilken underordnad roll ornamentet spelar och måste spela vid gestaltningen af en konstnärlig möbel. De glömma, att de ornament, som den tidens folk med sina ofullkomliga verktyg kunde åstadkomma, ej gifva ett uttryck för vår fullkomning i detta afseende, att deras primitiva geometriska inskärningar ej kunna tillfredsställa våra af en gammal kultur ökade fordringar på formskönhet och vårt känsligare sinne för den ornamentala symboliken. En sak ha vi att lära oss af dessa gamla finska byggmästare, och det är den stora konstruktivitet, som de visa i alla sina verk, och den kärlek, med hvilken de pryda äfven de obetydligaste husgeråd.

Jag tror därför, att de äro på den kortaste vägen till det för alla gemensamma målet, hvilka till en början så mycket som möjligt låta de utländska moderna strömningarna inverka på sina arbeten och därjämte taga vara på ofvan anförda omständigheter. Glädjande nog visar allmänheten numera spontana yttringar af ökadt intresse för konstindustrins nationella höjande och för en förenkling och förädling af möbeltyperna. Detta intresse har resulterat i nu och då förekommande allmänna täflingar om möbelritningar och dylikt och därjämte möjliggjort uppkomsten af en industriel anläggning, i hvars arbeten fordran på den konstnärliga gestaltningen af möbler och andra husgeråd spelar den dominerande rollen. Jag tänker härvid på Iris fabriker i Borgå, som stå under ledning af konstnärer, hvilka insupit och på finsk jord omplanterat moderna och specielt belgiska och engelska idéer. Att Iris därjämte inlåtit sig på karelska, forn-nordiska och imiterade möbler i Ludvig XVI:s stil beror säkerligen på publikens tvingande fordringar, och man förlåter fabriken gärna detta, då man finner, huru

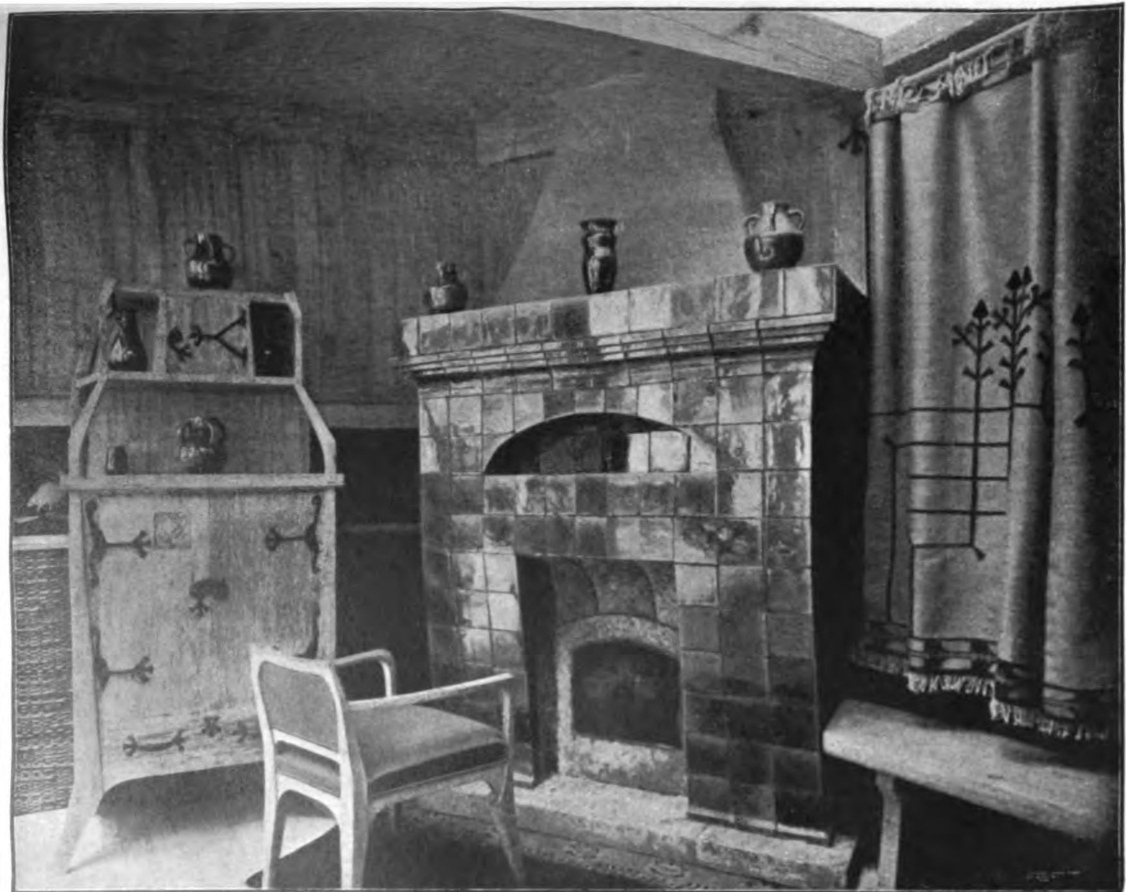

HOLLÄNDSK KERAMIK FRÅN IRIS FABRIKER I BORGÅ AF W. FINCH.

väl den lyckats äfven häri, och då man i alla fall ser, åt hvilket håll dess främsta sträfvan går. I de af A. W. Finch på denna fabrik tillverkade, oftast särdeles vackra keramikerna gå de Van de Velde'ska idéerna igen såväl i formgifningen som i ornamenten, hvilkas slingor i princip följa den belgiska mästarens stora föredöme. — Äfven andra fabriker i vårt land ha börjat se sig om efter det konstnärliga stöd de behöfva, för att värdigt kunna följa med sin tid, och enskilda personer understödja de moderna sträfvandena genom skärpta fordringar på dekoreringen och möbleringen af sina hem.

KERAMIK IFRÅN IRIS FABRIKER I BORGÅ AF W. FINCH.

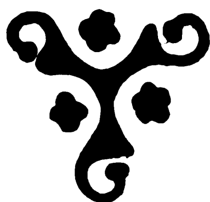

MÖBLER, UGN OCH DRAPERI, EFTER RITNINGAR AF AXEL GALLÉN, UTFÖRDA Å IRIS FABRIKER I BORGÅ.

HOLLÄNDSK KERAMIK FRÅN IRIS FABRIKER I BORGÅ AF W. FINCH

Ännu återstår dock mycket att göra, innan dylika fordringar på det konstnärliga byggandet af våra bostäder och deras inre helt ingår i det allmänna medvetandet, innan t. o. m. de högt bildades ögon öppnas för den stora betydelse hemmens trefnad i detta afseende kan äga för hela samhället. Hafva vi gjort något, som garanterar att våra industriella skolor följa med sin tid och med de stora idéer, som på deras fält kämpat sig fram i Vesterlandet? Huru sörja vi för, att våra arkitekter, för hvilka konstindustrin och arkitekturen borde gälla som *ett* begrepp och ej som två, vid sin elementära utbildning erhålla den undervisning de i detta afseende sedan skola bygga på?

NAMNET OSKAR.

AF

ADOLF NOREEN.

Bland våra förnamn är det icke många, hvilkas ursprung och historia ligga i allt väsentligt fullt klara för den nutida vetenskapen. Ett af dessa är emellertid *Oskar.* Detta beror hufvudsakligen på att namnet är af så ungt datum. Visserligen är det, såsom vi i det följande skola se, på sätt och vis urgammalt, men det har i tusen år varit dödt och väl begrafvet för att först för hundra år sedan vakna upp till nytt och rikt lif. Att det icke är gammalt här i Sverge, kan man lätt komma att misstänka, då man iakttar att bland alla våra Anderssöner, Petterssöner, Nilssöner, Larssöner o. s. v. vi svårligen lära vara i stånd att upptäcka någon *Oskarsson,* liksom kvinnonamnet *Oskara* eller *Oskaria* ännu är mycket sällsynt i jämförelse med de på samma sätt af mansnamn bildade *Fredrik-a, Johann-a* eller *Emil-ia, Viktor-ia* o. s. v. i mängd. Men så fanns det inte häller i vårt land någon Oskar på den tid, då massor af Andersar, Pettrar, Nilsar o. d. födde söner och döttrar, som i sitt för- eller tillnamn bar släktens gamla, kära namn vidare.

I svenska almanackan insattes Oskar år 1812 och förlades till den 1 december, som förut hette *Eligius,* efter ett franskt helgon på 600-talet. Namnbytet skedde för att hedra den nyvalde tronföljaren Karl Johans son, arfprinsen, sedermera konung Oskar I. Äfven från språkvetenskaplig synpunkt bär denne icke sin siffra förgäfves, ty så vidt man vet, är han den förste i nyare tid, som burit detta namn. Han föddes 1799, hvadan namnet sålunda i den civiliserade världen nyss fyllt hundra år. Sedan dess har det hunnit blifva så spridt, att redan för tjugu år sedan en då företagen beräk-

ning utvisade, det inom den s. k. herrskapsklassen namnet bars af 13 på 1000, d. v. s. hvar 77:de person af mankön. Detta beror nog förnämligast på den stora folkgunst, hvaråt redan namnets första bärare hade att glädja sig. Och äfven dess — visserligen mindre betydande — spridning i den öfriga världen är utan tvifvel vida öfvervägande att tillskrifva den uppmärksamhet, Oskar I och än mer Oskar II väckt inom det allmänna kulturlifvet. Oskar är därför numera ett väsentligen svenskt namn, d. v. s. ett företrädesvis i Sverge förekommande och därifrån sig vidare spridande, och i likhet med det svenskaste af alla svenska namn, Gustaf, har det för sin internationella utbredning nästan uteslutande att tacka det sätt, på hvilket ett par af våra kungar uppburit detsamma. Dock är det naturligtvis troligt, att en och annan Oskar erhållit sitt namn utan kunglig förmedling, d. v. s. just så som Oskar I själf fick det.

Härmed förhöll det sig på följande sätt. År 1765 hade skotten Macpherson utgifvit en på grundval af gamla folkvisor hopgjord framställning af sägnerna om de forntida keltiska hjältarna Fingal, hans son Ossian och sonson Oskar. Denna bok, af författaren kallad „Ossians sånger“, väckte ett utomordentligt uppseende i hela den bildade världen och vann hänförda beundrare. Enligt hvad Napoleon I själf i sina memoarer uppger, höll han just på att med intresse läsa boken (i italiensk öfversättning), då han anmodades att stå fadder åt general Bernadottes och hans makas, den blifvande drottning Desiderias, nyfödde son. I sin egenskap af guffar valde han då åt barnet namnet Oskar, som han under sin läsning fäst sig vid.

Detta hjältenamn hade Macpherson, som sagdt, hämtat ur gamla keltiska sånger. Men det kan icke ur keltiskt språk förklaras, utan ordet måste vara lånadt, antingen från det fornengelska *Osgar* eller kanske snarare, såsom den framstående kännaren af den keltiska forntiden, språkforskaren Zimmer, antar, från detta namns fornnordiska motsvarighet *Asgeir,* som på goda grunder kan antagas ha haft en biform *Asgar,* ur hvilken det keltiska namnet otvunget kan härledas. Lånet skulle hafva ägt rum på 800-talet, då massor af vikingar härjade på Irland och där upprättade egna riken under blodiga strider, hvilka enligt Zimmers mening återspeglades just i de på denna tid tillkomna Ossianssångerna. Är Zimmers härledning af namnet den riktiga, så förtjänar det påpekas, att den af honom antagna, men icke hittade fornnordiska formen *Asgar* värkligen torde kunna uppvisas. Det är nämligen möjligt, att det är just detta mansnamn, som ingår såsom första sammansättningsled i stadsnamnet *Askersund* (1384 skrifvet *Askarsund)* och kanske andra ortnamn, såsom *Askeryd* (1388 *Askarydh*) i Småland.

Vare sig nu irerna fått ordet från fornengelskan eller fornnordiskan, så är det i alla händelser ett urgammalt germanskt namn, som var i bruk redan under folkvandringstiden och, som det tycks, hos alla germanska stammar. Hos de ursprungligen tyska västfrankerna, som då redan bodde i norra Frankrike, hade det den ålderdomliga formen *Ans(i)gar*, som ännu bevarat ett i det fornengelska Ösgar och det fornnordiska Asgeir förloradt *n*, på samma sätt som det tyska *gans* i förhållande till sina engelska och nordiska motsvarigheter: *goose* (förr *gos)* och *gås* (förr *gas)*. År 801, således nästan jämt tusen år före sin namne Oskar I, föddes i Picardie ett västfrankiskt gossebarn, som fick namnet Ansgar, hvilket, sedan han blifvit munk, latiniserades till *Ansgarius*. Det var Nordens apostel. 859, således tusen år före Oskar I:s död, fulländade och invigde han i Bremen Peterskyrkan, där han begrofs 865, jämt 900 år innan Macpherson gjorde namnformen Oskar världsbekant. Vår almanacka har hans namn knutet vid den 4 februari, (dagen *efter* hans död), hittills under formen Ansgarius, som emellertid nu utbytts mot Ansgar.

Vi komma nu till den i mångens ögon kanske intressantaste frågan: hvad betyder detta namn? Svar i mängd hafva härå lämnats i de icke få, men i regeln ytterst underhaltiga dopnamnsförklaringar, både in- och utländska, hvarigenom tid efter annan allehanda dilettanter tillmötesgå den olärdes önskan att få veta, om han bär ett namn af god innebörd. Det tjänar ingenting till att närmare mönstra dessa samt och synnerligen förfelade tydningar. Vare det nog sagdt, att Oskar hvarken betyder „glädjegifvare“ eller „oxvaktare“, hvarken „bergssonen“ eller „kyrkogångaren“, hvarken „den ryktbare“ eller „den gudomlige“; lika litet „tapper, oförskräckt, den djärfve, den glädtige, den spjutbeväpnade, den rustade krigaren, förbundsspjut“, ja, icke ens „Guds lans“, ehuru denna tydning icke är långt aflägsen från dem bland de hittills framställda, hvilka komma sanningen närmast, nämligen „gudsspjut“ eller „asaspjut“. Att dessa på sätt och vis träffat det rätta, visar den granskning af namnets beståndsdelar, till hvilken vi nu öfvergå.

Ordet, som vid början af vår tideräkning måste hafva hetat *Ansigaisas*, är, liksom de allra flesta forngermanska namn, sammansatt af två enkla ord. Det förra af dessa, *ansi-*, är den bekanta benämningen på vissa hedniska gudomligheter: *asarna*, som vi nu pläga kalla dem. Våra hedniska förfäder talade om en *as*, men flera *äser*, liksom vi ännu säga en *stad*, men flera *städer*. I England hette ordet *os*, hos folkvandringstidens goter *ans*. Om det funnes i den nuvarande svenskan, skulle det heta *ås*, liksom det forna *gas* nu lyder *gås*. Men det är för länge sedan utdött såsom själfständigt ord. Däremot finnes det kvar som första led dels i

åtskilliga namn, om hvilka vi skola tala i det följande, dels ock i det ursprungligen sammansatta ordet *åska,* äldst *asåkia,* d. v. s. den åkning *(åkia),* som företogs af den starkaste bland asarna (Tor), och som frambragte det äfvenledes efter honom benämda tordönet. Det är väl ock i regeln denne, den populäraste af asarna, som åsyftas, då gudabenämningen *as* uppträder som led i personnamn.

Det har i alla tider och hos så godt som alla folk funnits föräldrar, som hyst en lätt förklarlig benägenhet att ställa barnet i ett sorts gudsförhållande genom att låta redan barnets namn bära vittnesbörd om Gud. Vi erinra blott om sådana fall som det hebreiska Emanu*el* (Gud med oss), det feniciska Hanni*bal* (Guds nåd), det arabiska Abd*allah* (Guds tjänare), det grekiska *Teo*dor, (Guds gåfva), det latinska Ama*deus* (älska Gud), det tyska *Gott*frid, det nordiska *Gud*mund. På samma sätt läto forntidens germaner ordet *ans, os, as* ymnigt ingå i sina namn. Från kontinentens germaner stamma, såsom vi redan utredt, de på *Ans-,* t. ex. *Ans(h)elm;* från Englands de på *Os-,* t. ex. *Oswald* och *Osborne.* I fråga om *Ossian,* hvilket namn vi liksom Oskar hämtat från Macpherson, råder samma ovisshet om det håll, hvarifrån kelterna lånat detsamma. Ty liksom sonen Oskar bär fadern Ossian ett germanskt namn, antingen nu detta är det fornengelska *Oswine,* eller, såsom Zimmer antar, ett vikinganamn *Asvin,* som dock icke inom Norden anträffats. Annars äger vår forntid en mängd hithörande namn, början på *As-.* Af dessa kvarlefva emellertid i svenskan endast det sällsynta *Asmund* och de från isländskan i detta århundrade upptagna *Astrid* och *Aslög.* Andra kunna ännu spåras i ortnamn, som uppkallats efter sina ägare. Så t. ex. *Asgut, Askel* och *Asmod* i de skånska *Asgustorp, Askelstorp* och *Asmoarp; Asle* i det västgötska *Asleröd* och det östgötska *Åseltorp; Asfast* i det uppländska *Åsvasta; Asa* i det västgötska *Åsbräcka.* Stundom har man dock i senare tid uti dylika ortnamn ersatt det utdöda personnamnet med ett snarlikt bland de ännu brukliga, såsom t. ex. då *Asbrandstorp* och *Asgutstorp* i Västergötland nu heta *Abrahamstorp* och *Algutstorp,* likaså *Asgutsrum* på Öland nu *Algutsrum.*

Emellertid ägde *As-* redan i den äldsta svenskan och danskan (men icke i norskan och isländskan) en biform, *Äs-,* som mera öfverensstämde med den dåtida flertalsformen *äser,* som vi redan omnämnt och som ännu träffas i de uppländska ortnamnen *Estuna* och *Edsbro* (förr *Äsabro).* Denna biform ingår i de ännu brukliga personnamnen *Eskil* (i vissa trakter *Eschel,* hvaraf släktnamnet *Eschelsson), Esbjörn* (det norska *Asbjörn,* hvaraf släktnamnet *Asbjörnsen)* och *Estrid (= Astrid).* Andra dylika kunna blott

spåras i ortnamn, t. ex. det västgötska *Elsebo,* som förr skrefs *Åsildeboda,* men där den döda *Eshild* med tiden fått vika för den lefvande *Elsa.*

Den andra halfvan af Oskarsnamnet utgöres af ordet *gaisas,* som redan grekiska författare omtala som en benämning på forngermanernas spjut. I denna urgamla form träffa vi ock ordet såsom beståndsdel i namnen på ett par af folkvandringstidens ryktbaraste krigarhöfdingar: *Radagais* och den vandaliske konungen *Geisarik,* hvars plundringar skapat ordet vandalism. Hos andra germanska stammar antog emellertid ordet snart andra former, däri *s* utbytts mot *r,* under det att *s* bibehölls i det närbesläktade ordet *gaisalas* eller *gisalas,* som betyder „hvass käpp“, och nu heter *gissel.* Sålunda uppträder *gaisas* i isländskan såsom *geirr,* ett ord som vi känna till från sagor om hjältar, som i dödsstunden läto märka sig med *geirsodd,* d. v. s. spjutsudd. I svenskan blef det till *ger,* som senare sammansättningsled äfven till *-gar* eller bara *-ar.* Formen *ger* är visserligen nu utdöd som själfständigt ord, men uppträder i flera namn, till hvilka vi återkomma, och ligger troligen till grund för fisknamnet *gers,* som sålunda syftar på de hvassa fenorna. Den stympade formen *-ar* ha vi t. ex. i namnet *Ivar* och i ordet *nafvare,* som våra finska grannar lånade från oss, medan det ännu hade den fylliga formen *nabagairar* (finskt *napakaira).* I Tyskland och Nederländerna blef ordets form *ger,* som vi ha t. ex. i namnen *Gerhard* (förkortadt *Gert), Gertrud, Rutger* (eller *Roger)* samt det till släktnamn öfvergångna *Gernandt.* Af detta *ger,* „spjut“, bildades ett nederländskt *gere,* numera *geer,* „kil, sned (åker)lapp“, som gifvit oss ättnamnet *De Geer* (af godset Geer i Belgien), och som ligger till grund för sjötermen *gira,* „gå snedt, falla ur sin kurs“. Däremot blef ordets form *gar* i England, därifrån vi fått namnet *Edgar,* hos västfrankerna, såsom synes af *Ansgar,* och hos langobarderna i Italien, hvilkas ryktbaraste hithörande namn är *Garibaldi.*

Vi ha nu redan sett många exempel på att det urgamla ordet för spjut användes i namn. Detta berodde på de gamla germanernas förkärlek för att i barnets namn lämna någon antydan om den blifvande krigaren (eller sköldmön); ty att barnet skulle bli en duktig sådan, var på den tiden alla goda föräldrars glada förhoppning. Därför vimlar det af vapen och dånar af vapenbrak i den forna namnvärlden. *Gustaf* eller *Gösta* (af *Göt-staf)* är „götisk lans“, *Hildebrand* är „stridsklinga“, *Hjalmar* och *Vilhelm* höra båda till *hjälm,* o. s. v. Bland dessa krigiska namn voro de, som innehöllo ordet *ger, gar, geirr,* synnerligen talrika och vanliga. Detta icke minst här i Norden. Här som annorstädes användes det både som första och andra sammansättningsled. På den förra

användningen ha vi nu intet annat inhemskt exempel kvar än det redan mycket sällsynta *Germund*, men spår af andra dylika ha vi i ortnamn, t. ex. *Gerlak* och *Gerlorn* i de nu mycket förvrängda *Jeriksmålen* i Östergötland och *Gettrabo* i Småland. Ett af namnen på *Ger-*, förkortadt till *Gere*, har gifvit upphof åt *Jernäs* i Ångermanland och *Giresta* i Västmanland. Vanligare är ordet såsom sista beståndsdel i våra nutida namn. *Ivar* ha vi redan nämnt. Hit höra vidare *Holger* (förr *Holmger)* och *Torger*, som oftare uppträder i de redan i forntiden starkt stympade formerna *Tore* och *Ture*. Hit hör ock *Sigge*, som förlorat sitt *-r* på samma sätt som den från Ibsens härliga dikt „*Terje* Viken“ bekanta norska biformen till Torger.

Äfven ordet *gissel*, som enligt hvad vi i det föregående visat, är en nära släkting till *ger*, „spjut“, användes i sin ursprungliga betydelse „pik“ ofta i personnamn. Hit hör det tyska *Gisela* och de fornnordiska *Gisle* och *Gismund*, som nu endast uppträda i ortnamn: det förra t. ex. uti *Gissletorp*, *Gislarp*, *Gisselö* och *Gistad* i Östergötland, *Gislarp* i Västergötland, *Gisselås* i Jämtland; det senare uti *Gismesta* i Östergötland, *Jäsmesta* i Uppland och *Gismabo* i Småland. Som senare led af namn fick ordet redan i fornnordisk tid formen *gils* eller bara *ils*, som vi ha i *Torgils* och *Adils*. Det förra sammandrogs i vissa trakter till *Troels* (som namnet ännu heter i Danmark) och vidare till *Truls*. Af detta *Troels* har släktnamnet *Troilius* med dess afarter *Troil* och *Trolli* uppkommit.

Sedan vi nu sålunda redogjort för beståndsdelarna i namnet Oskar, återkomma vi till frågan: hvad betyder namnet, d. v. s. hvad h a r namnet h a f t för betydelse, då det först började utdelas? Ty att det n u ingenting annat betyder än vissa, ganska olikartade personer af mankön, det är ju tydligt. Men har det icke en gång i tiden betydt „asaspjut“? Härpå kan man svara både ja och nej. Det må nämligen gärna få sägas betyda detta, blott man icke däri inlägger, att det betyder „asarnas spjut“ eller „en asaguds spjut“ eller öfverhufvud någonting som innebär, att dess båda delar stå i ett begreppsmässigt förhållande till hvarandra. En dylik tydning vore lika orimlig, som om man påstode att släktnamnen *Sjögren* och *Bergqvist* betyda eller ens någonsin betydt „en gren i en sjö“ eller „en kvist på ett berg“ eller något dylikt. När en Andersson i våra dagar utbyter detta namn mot t. ex. Sjögren, så gör han just d e t t a val ofta af anledningar, som vi ej kunna upptäcka; men ofta kunna vi dock gissa ut, att det skett, exempelvis emedan han var född i Svärd*sjö* och hjälpts fram i världen af kyrkoherden Ström*gren*. Af precis samma skäl har kanske hans kusin Pettersson efter *Svärd*sjö och *Ström*gren antagit namnet *Svärdström*. Liksom

alltså dessa ynglingar velat i och genom sitt nya namn antyda sina känslor gentemot sin hembygd och sin ädle välgörare, på samma sätt och af samma bevekelsegrunder skapade våra förfäder en gång sina tvåledade namn. De föräldrar, som först bragte namnet Ansigaisas till användning, ville sålunda, efter allt hvad vi kunna förstå, därmed antyda sina sympatier för asagudarne, särskildt Tor, och för krigiska idrotter samt väl ock sina förhoppningar, att barnet vid de senares utöfvande skulle få åtnjuta de förres bevågenhet.

Men detta betraktelsesätt vid namngifningen gällde naturligtvis endast i namnets så att säga barndom, då man ännu hade beståndsdelarnas betydelse klar för sig och icke i följd af dagligt bruk och nötning upphört att tänka därpå, liksom vi nu göra med sådana namn som *Svinhufvud, Uggla, Drake* m. m. Snart nog fick en gosse Ansgars-namnet endast och allenast därför, att man på så sätt ville uppkalla en kär anförvandt eller vän, som burit detta namn eller åtminstone en af dess båda delar uti sitt namn. Man kunde ock samtidigt uppkalla två personer, så att lilla *Oskar* t. ex. fick påminna om bröderna *Os*vald och Ed*gar,* alldeles som i våra dagar ett gossebarn *Idolf* fått sitt spritt nya namn efter mamma *Ida* och pappa *Adolf.*

G. GARDET SCULP. TIGRAR.

AF ALB. EDELFELT INKÖPT TILL ANTELLS SAMLING.
HELSINGFORS.

G. GARDET SCULP. TIGRAR.

TILLHÖR ANTELLS SAMLING.
HELSINGFORS.

SAGAN OM TRISTAN OCH ISEUT.

AF WERNER SÖDERHJELM.

I.

Många af medeltidens vackraste sagor hafva i mer eller mindre moderna bearbetningar nått nutidens kännedom, och många ha genom stoffets egen kraft, som formens alla växlingar icke kunnat försvaga, väckt beundran och blifvit populära. Men den, som gjort sig mödan att söka upp sagornas källsprång, eller åtminstone deras första utflöden i literaturen, skall snart finna, huru stor skilnaden i alla fall är, och hvilken mäktig del af sagans ursprungliga poesi under dess lopp genom tiderna strömmat i sanden. Få af dessa medeltidssagor bevisa detta bättre än Tristansagan. I många former är den omgjord af nutida diktare. Ingen af dessa har kunnat återge den utomordentliga styrka och den rörande innerlighet, med hvilka medeltidens vitterlekare skildra kärleken i detta det största och fagraste kärlekspoem, som någonsin blifvit diktadt.

Utan tvifvel är en del af den svaga kännedom, nordisk publik väl i allmänhet äger om Tristansagan, förmedlad af Richard Wagner — åtminstone är hans bearbetning den till namnet mest kända. Men Wagners text utgör en tämmeligen fri ombildning af ett poem, som i sig själf icke är annat än en öfversättning, och hvars original åter i sin tur måhända varit den yngsta af de versioner, som i en

form, något så när öfverensstämmande med traditionens, på franska språket bevarat sagan. Den är därför i vissa delar långt ifrån öfverensstämmande med sagans tidigaste konception, och särskildt har Wagner åt slutet, sådant det i många samstämmiga medeltida redaktioner förefinnes, gifvit en färg, som föga harmonierar med den äkta, vackra legendariska upplösningen. Äfven andra moderna bearbetningar hafva gjorts, men äfven de ansluta sig, ehuru trognare än Wagner, till enskilda äldre versioner eller ock äro de, i likhet med hans, ombildade i enlighet med den nutida poetens smak och fantasi.

Det finnes knappast någon af de i medeltiden allmänt bekanta sagostoffen, hvars ursprungliga gestalt vore svårare att rekonstruera än Tristansagans. Orsaken ligger dels däri, att de tidigaste affattningarna gått förlorade och att deras spår på olika håll uppdyka i olika former, dels ock däri, att af den bevarade Tristanliteraturen knappast någonting utgör ett fullständigt helt; vi hafva nästan uteslutande att göra med fragment, af hvilka några starkt afvika från de andra, och där dessa fragment af senare kompilatorer äro utfylda, kan man i de flesta fall omöjligt bestämma huruvida tillsatsernas källor äro gamla eller om dessa tillsatser äro sprungna ur sammanställarens egen uppfinning.

Förbehållande mig att i det följande gifva en öfversikt af de resultat, till hvilka forskningen på detta område under senare tider kommit, nämner jag här inledningsvis den medeltida literaturen, i hvilken Tristansagan nått vår kännedom.

I den franska medeltidspoesin möta två hufvudversioner, af hvilka den ena, den yngsta, säkert är skrifven i England af en person, som kallar sig *Thomas* och som förmodligen äfven var engelsman till börden; hans poem finnes bevaradt i nio fragment, hvilka upptäckts först inom de sista 60—70 åren, hvilkas omfång varierar från 50 verser till nära 2,000, och hvilka alla behandla episoder ur sagans senare del. Den andra franska versionen har till författare en man vid namn *Béroul,* som troligen var hemma från Normandiet; af denna version återstå endast 3,000 verser, d. v. s. ungefär lika mycket som den Thomas'ska versionens fragment sammanlagda utgöra, men den är åtföljd af en annan, hvilken omfattar 1,500 verser och vanligen betecknas såsom anonym, ehuru den sannolikt har samme Béroul till upphofsman. Utom dessa två hufvudfragment, hvilka, såsom vi skola se, äfven till innehåll motsvara två olika versioner, har det i Frankrike funnits tvänne viktiga och äldre poem om Tristan; dess värre hafva de båda spårlöst gått förlorade, och deras existens är oss endast bekant genom allusioner, dels i andra värk af deras upphofsmän, dels hos andra skalder; författarne till dessa poem äro den bekante store diktaren

Crestien de Troyes äfvensom en man, som benämnes *Li Kievres* och som sannolikt är identisk med en känd poet från Rheims, *Robert,* hvilken bar tillnamnet *La Chièvre.* Förlusten af dessa tvänne poem är så mycket mera beklagansvärd, som de utan tvifvel haft en stor och grundläggande betydelse i den franska Tristanliteraturen. Därefter hafva vi några smärre episodiska dikter, en som behandlar Tristans uppträdande hos Iseut under masken af en narr, en annan didaktisk liten dikt från 13-seklet, som kallas „Le donnei des amants“ samt slutligen en kortare dikt, en s. k. „lai“ af Marie de France, „Le chèvrefeuille“, hvari omtalas en episod af sagan. Därtill kommer en mängd versioner på prosa från 13—15 århundradet, bevarade i en formlig öken af manuskript, hvilka en norsk vetenskapsman gjort sig mödan att undersöka och skildra [1]) och i hvilka naturligtvis, liksom i alla dylika prosa-omarbetningar af medeltida dikter, jämte en stomme, som härrör från dessa, innehålles en oändlig mängd tillsatser af mer eller mindre tvifvelaktig, fantastisk och modern kulör.

I likhet med andra chevalereska romaner blef äfven Tristanromanen snart från franska öfverflyttad till tyska. Den tidigaste tyska versionen, som är af mycket stor betydelse för hela Tristanforskningen, författades omkring år 1170 af en Braunschweigisk riddare, *Eilhart von Oberge,* en vasall till hertig Henrik Lejonet. Eilharts version är i det hela öfverensstämmande med den Béroulska i afseende å det fragment af den senare, hvilket vi känna, medan Eilhart åter icke tyckes haft för ögonen den fortsättning på Béroul, hvilken, såsom nyss nämdes, också kan, ehuru icke med full säkerhet, antagas vara af honom. Slutet af Eilharts version saknar en alldeles direkt motsvarighet i den franska literaturen, men närmar sig mest den skildring, som förefinnes i ett af prosaberättelsens manuskript; ovisst är dock om man har anledning förutsätta något annat sammanhang än att dessa båda versioner gå tillbaka till en och samma förebild. Lika viktig som Eilharts dikt och mer än dubbelt så lång som den, är *Gottfrieds von Strassburg* bekanta stora versroman (19,552 verser, medan Eilharts har 9,524). Gottfried anger själf att han öfversatt sin dikt från „Thômas von Britanje, der aventiure meister was“. Emellertid har han, trots omfånget af sitt värk, endast gifvit ett fragment, hvilket egendomligt nog öfverensstämmer blott med två tredjedelar af Thomas' dikt, i det Gottfried har den början, som vi sakna hos Thomas, men å andra sidan har afbrutit sitt poem, innan han kommit till slutet. Denna

[1]) Det förtjänar att nämnas att en af de första, som behandlat dessa prosaromaner är C. G. Estlander, hvilken i Finska Vetenskapssocietetens Acta af 1867 sammanställer några versioner.

Gottfrieds oafslutade Tristan blef i 13:de seklet fortsatt af tvänne, af hvarandra oafhängiga, mindre betydande poeter *Ulrich von Türheim* och *Heinrich von Freiberg,* hvilka i sin tur icke alls känt till Thomas, utan dels ansluta sig till Eilhart och dels till franska redaktioner af ett original, som för öfrigt är oss obekant. Jämte de nämda versionerna, hvartill kommer en halft farsartad självständig episod om Tristans inträde i kloster, har den tyska literaturen, äfven den, att uppvisa en prosaroman från 15:de århundradet, i hvilken Eilharts poem är ombildadt i populär form.

Thomas' dikt är oss, trots det fragmentariska i originalets nuvarande skick, likväl bekant äfven på annat sätt, än genom Gottfried. År 1226 öfversattes densamma nämligen till norsk prosa af en munk *Robert,* hvilken utförde sitt arbete för konung Hakons räkning; det går under namnet „Tristrams Saga ok Isondar". Samma Thomas'ska version blef ytterligare återgifven i engelsk vers på ett mycket besynnerligt sätt af en rimmare i 14:de seklet, hvars barocka produkt „Sir Tristrem" första gången utgafs af Walter Scott.

Källorna till Tristansagans kännedom äro härmed nämda. I många andra länder blef sagan genom någon af dess versioner bekant, och utom de nämda folkens literatur har äfven Italiens, Spaniens, Danmarks, tscheckernas och ryssarnas med sig införlifvat densamma.

Af ofvanstående korta öfverblick torde framgå hvilken oerhördt invecklad literär väfnad det är, där Tristans och Isoldes kärlekslif bildar det rörande vackra, men mörka och tragiska inslaget. Att här finna på en den äkta traditionens oafbrutna tråd är ingen lätt sak, och alla försök till en slutlig lösning hafva nu under ett par decennier trotsat forskares skarpsynta möda. Studierna öfver Tristansagan i den medeltida literaturen hafva nämligen under dessa sista årtionden med kraft upplifvats; de hade visserligen redan länkats in på goda banor, när Gaston Paris år 1885 upptog ämnet till behandling vid sina enskilda öfningar i „École des hautes études" i Paris, men det torde icke vara för mycket att säga, att denna forskning fick en stark påstöt genom de afhandlingar, som af honom och hans lärjungar då utarbetades och sedan publicerades i hans tidskrift „Romania" de följande åren. Tvänne af dessa lärjungar stå nu i begrepp att utgifva kritiska editioner med därtill hörande inledningar såväl af Bérouls som af Thomas' version, och en del af deras resultat ha redan publicerats; men äfven många andra viktiga inlägg hafva under de senare åren gjorts, både af Gaston Paris själf och af andra — keltister, germanister och romanister i Tyskland, Frankrike och Italien. Såsom en frukt af den noggranna kännedom om sagan, till hvilken man numera kommit, bör betraktas en nyligen af Joseph Bédier publicerad sammanställning i

modern form af hela romanen.[1]) I en inledning till detta märkliga och sällsynt vackra arbete har Gaston Paris betecknat detsamma såsom ett poem i och för sig, och man ger honom rätt för så vidt det gäller stilens konstnärlighet och den fina och diskreta uppfattningen, hvilken öfveralt låter den ursprungliga poesin oförfalskad tränga sig fram trots den moderna omklädnaden. Men denna transformation är ock gjord med en ytterlig vetenskaplig samvetsgrannhet, — knapt ett ord står där, som icke återfinnes i de gamla texterna — och äfven om ännu icke någon motivering för förfarandet i enskilda punkter föreligger, så kan man lugnt öfverlämna sig åt den ledning, som rekonstruktionen erbjuder för kännedomen om hela Tristansagans gestaltning. Då jag här går att gifva en öfverblick af sagans innehåll, gör jag det därför i nära anslutning till Bédiers bok — och under kontroll af texterna, för så vidt de stå mig till buds; naturligtvis äro dock starka förkortningar vidtagna, likväl icke så starka, att de skulle utelämna någonting väsentligt.

I gamla tider härskade öfver Cornwallis konung Marc. Angripen af sina fiender, fick han hjälp af konungen i Loonnois, Rivalen, och till tacksamhet därför gaf Marc åt denne sin syster Blanchefleur till äkta. Men kort efter bröllopet fick Rivalen veta att hans gamla fiende hertig Morgan anfallit hans land, och då han drog ut emot honom, efter att ha lämnat sin unga hustru i vasallen Rohalts vård, blef han af sin fiende lockad i bakhåll och dödad. Sörjande födde hon en son, som för hennes sorgs skull erhöll namnet Tristan, och som Rohalt upptog såsom eget barn för att icke den segrande Morgan skulle förgöra gossen. Tristan fick till uppfostrare den gode väpnaren Gorvenal, hvilken lärde honom alla manliga idrotter och alla höga dygder, uppfostrade honom till att blifva en lika stark och skicklig, som tapper, rättrådig och välgörande man, undervisade honom i sångens, musikens och jaktens konst, älskade honom som sin egen son och tillbad honom som sin konungslige herre. En dag blef Tristan bortröfvad af norske köpmän; men för att stilla en storm, som uppstod på hafvet, försonade de sin synd genom att åter sätta honom i land. Där påträffades han af jägare, hvilka han intog genom sin öppenhet och sin skicklighet i att stycka en dödad dofhjort, och han fördes af dem till deras herre, som icke var någon annan än Cornwallis konung, Marc, Tristans egen morbror. Vid dennes hof tillvann han sig allas kärlek,

[1]) Le roman de Tristan et Yseut, traduit et restauré par *Joseph Bédier*. Préface de *Gaston Paris*, de l'Académie française. Paris 1900. Edition H. Piazza et C:ie. — Denna text har äfven utkommit i stor lyx-upptaga med en mängd färglagda illustrationer och till ett pris af 175 francs.

och i tre år dröjde han där, förhemligande sin börd, såsom konungens harpospelare och jaktknekt, tils Rohalt under sökandet efter sin skyddsling anlände till Cornwallis och yppade för konungen Tristans härkomst. Marc utrustade honom nu med vapen för att han skulle återtaga sitt konungarike Loonnois. Men Tristan begaf sig till detta sitt hem blott för att säga sina vasaller att han ansåg sig skyldig att fortfarande tjäna konung Marc, och han öfverlämnade med deras bifall sitt rike i Rohalts värjo.

När Tristan sålunda återvänder till Cornwallis, finner han riket försänkt i sorg, ty konungen af Irland har anfallit Marc och sändt sin svåger, en förfärlig jätte vid namn Morholt, för att utkräfva den skatt, som i gamla tider betalades af landet, och hvilken nu skulle bestå af 300 gossar och lika många flickor om 15 år. Morholt uppmanar Marcs baroner att med honom utkämpa ett envig för att afgöra om han skall få sin vilja fram eller icke. Då ingen af baronerna vågar antaga utmaningen, böjer slutligen Tristan knä för konungen och ber att få strida, och fastän alla betrakta det som ett vågsamt företag och på förhand förutse att den unge riddaren skall duka under, får Tristan slutligen sin vilja fram. På en ensam holme sker envigeskampen, som är häftigare än någon förut sedd och hvars ljud, burna af vinden, i tre repriser nå fastlandets strand, där kvinnorna och männen, de unga flickornas och gossarnas mödrar och fäder, vänta. Tristan går segrande ur striden, ehuru betäckt med sår; men klingan af hans svärd har trängt djupt in i jättens hufvudskål och dödat denne, kvarlämnande där ett stort stycke stål, som brutit sig löst ur svärdet. Detta stycke ger Tristan stolt åt Morholts folk, och när de återvända till Irland skamsna och slagna, så lämna de stycket åt konungens dotter, den blonda Iseut. Hon gömmer det i ett elfenbensskrin, allt medan hon uppfylles af det bittraste hat mot sin frändes mördare, Tristan af Loonnois.

Men i Marcs slott Tintagel låg Tristan sjuk af såren, som Morholts förgiftade spjut tillfogat honom, och när ingen läkare mera kunde rädda honom, bad han att blifva satt i en båt, som skulle föra honom till ett långt aflägset land, där han kanske kunde få bot, och han bad så ifrigt, att konungen slutligen villfor hans begäran, endast gifvande honom hans harpa med. Och när han efter sju dagars och sju nätters färd på hafvet, där han lät sig föras af vindens nyck, en dag spelade på sin harpa, nådde tonerna fiskare, som voro ute på fångst i lugnet; de rodde till för att skåda hvarifrån denna musik kom, som så underbart susade emot dem långt från det vida hafvets yta, och så funno de Tristan och förde honom till en hamn. Men ack, denna hamn var belägen i Irland; och konungens dotter, af hvilken han skulle få hjälp, ty hon var

den enda, som innehade konsten att med underbara drycker bota obotliga sår, var ingen annan än Iseut, Tristans dödsfiende. Utan att gifva sig tillkänna, stannar han vid hennes faders hof i fyratio dagar. Men då finner han sig tvungen att fly, fruktande att blifva igenkänd, och då är han också nästan fullständigt botad.

Återkommen till Marcs hof blir Tristan emellertid föremål för afund, och fyra riddare, hvilka hata honom, intala konungen att Tristan vill åtkomma riket och att konungen därför borde taga sig en drottning för att tillförsäkra landet en tronarfvinge. Endast motvilligt går Marc in på detta, ty han älskar sin systerson mycket högt och vill göra honom till konung efter sig. Och medan han en dag tänker på huru svårt det vore att finna en konungadotter, som vore honom värdig och som tillika skulle nöja sig med att blott vara drottning och icke hafva hans kärlek, så flyga genom fönstret, som stod öppet åt hafvet, två svalor, hvilka höllo på att bygga bo, och försvinna igen. Men från deras näbbar hade fallit ned ett långt hårstrå af en kvinna, hvilket var finare än en silkestråd och glänsande som en solstråle. Då upptager Marc hårstrået och säger till sina baroner: „för att göra er behag, skall jag taga en hustru, om ni viljen bringa mig den, som jag valt" — och på deras jakande svar tillägger han att han valt den, som detta gyllene hårstrå tillhörde och att han aldrig skulle komma att taga någon annan; svalorna visste nog hvar hon stod att finna. Hofherrarna tro sig narrade af konungen och draga sig tillbaka, men Tristan hade genast, när han såg hårstrået, riktat sin tanke på Iseut med det gyllene håret och han säger åt Marc att han, för att kasta tillbaka alla misstankar, vill uppsöka den kvinna, hvilken detta hår tillhör och bringa henne till konungen eller också dö under färden.

Med hundra riddare och sin gode väpnare Gorvenal begifver sig Tristan så till Irland igen. Innan han ännu framkommit till hofvet och begynt sin värfning, erfar han att landet härjades af en förfärlig drake, åt hvars baneman konungen lofvat sin dotter Iseut till äkta. Tristan drager ut emot draken och dödar den efter en hemsk strid samt afhugger dess tunga och gömmer den i sin sko. Från tungan sprider sig emellertid ett gift i hela hans kropp, och han faller vanmäktig ner i gräset, innan någon fått veta af hans bragd. Men i skogen hade dolt sig en falsk riddare, som åtrådde Iseuts hand, och när han såg odjuret dödadt, högg han af dess hufvud och förde det till konungen, fordrande sin lön. Iseut anar ett bedrägeri och beger sig ut i skogen att söka den rätta banemannen; med tillhjälp af sin trogna tjänarinna Brangien och sin väpnare Perinis finner hon Tristan och för honom till slottet, tillreder åt honom ett välgörande bad och insmörjer mildt hans kropp med en salva, som hennes moder förfärdigat. Men när hon, för

att göra Tristan en tjänst, skall blänka hans vapen, märker hon på hans svärd ett brutet ställe och igenkänner med fasa i honom sin onkel Morholts baneman. Hon vill då genast döda Tristan och svänger redan svärdet öfver hans hufvud, där han hjälplös sitter i badet, men han riktar till henne vackra ord och säger henne att två svalor flugit ända till Tintagel, konung Marcs slott, för att föra dit ett hårstrå af hennes hår, och att han tog det som ett tecken på frid och kärlek, och därför hade han kommit öfver hafvet och dödat vidundret. „Ditt hårstrå," säger han, „är insydt bland gulltrådarna på min jacka, trådarnas guldfärg har bleknat, men hårets guld har icke mattats." Och när Iseut tager Tristans jacka och ser hårstrået där, tiger hon länge, men därefter går hon fram till sin gäst och kysser hans läppar till tecken på fred och kläder honom i de rikaste kläder.

Inför konungen vittnar Tristan om sin bragd och kräfver till lön Iseut, som han dock vill föra öfver hafvet till sin herre och konung Marc, på det att de båda rikena Cornwallis och Irland måtte förenas. Men Iseut, som gärna velat hafva Tristan till make, rasar i sitt inre af skam och vrede, när hon hör att han ringaktar henne och vill öfverlämna henne till en annan. Dock, Tristan tar hennes hand till tecken att han bemäktigade sig henne i konungens namn, och för henne med sig till sitt skepp.

Vid affärden öfverlämnar Iseuts moder i hemlighet åt Brangien en dryck, som hon förfärdigat af underbara örter, och som har förmågan att med evig kärlek förbinda dem, som tillsamman dricka däraf. Den skulle Brangien dela mellan konung Marc och Iseut.

Allt mera tilltar under färden Iseuts vrede och ängslan, och hon önskar sig mången gång döden, hällre än att föras till ett obekant land och öfverlämnas åt en obekant man. Men en dag, när skeppet landat vid en ö och Iseut ensam stannat kvar på däck, kommer Tristan till henne för att beveka henne till lugn. Solen bränner och törsten besvärar dem. De bedja en liten tjänarinna, som stannat hos Iseut, att hämta en dryck. Hon finner den flaska, som Iseuts moder anförtrott åt Brangien. „Jag har funnit vin!" utropar hon. „Nej", invänder skalden, „det var icke vin, det var lidelsen, det var den bittra glädjen, det var en ångest utan slut och det var döden." Flickan fyller en skål och räcker den åt sin härskarinna. Iseut dricker i långa drag, därefter gifver hon skålen åt Tristan, som tömmer den till botten. I samma ögonblick märker Brangien, huru Tristan och Iseut tyst betrakta hvarandra, förtjusta och saligt frånvarande. Hon kastar flaskan i vattnet och säger: „Förbannad vare den dag, då jag föddes och förbannad den dag, jag steg ombord på detta skepp! Iseut, min vän och du Tristan, det är er död, som ni druckit!" Men i de bådas hjärtan hade kärleks-

lidelsen smugit sig in och de öfverlämna sig nu helt och hållet åt dess bedöfvande och förfärande makt, så länge färden varar.

När de nå sitt mål, mottager dem konung Marc med stor ära, och när Iseut träder in i salen midt ibland hans vasaller, kastar hennes skönhet en sådan klarhet omkring sig, att väggarna glänsa liksom plötsligt bestrålade af en uppstigande sol. Några veckor därefter firas bröllopet, men i hemlighet delar Brangien och icke Iseut konungens läger. Iseut synes lefva i glädje såsom drottning, men hon lefver i sorg fastän konungen mycket älskar henne. Hon uppretar sig mot Brangien och vill låta döda henne, emedan hon är den enda, som känner drottningens värkliga kärlek. Brangien räddar sig blott genom att hon, på mördarnes fråga hvad hon försyndat svarar: „Jag vet icke; jag vet blott att när vi reste från Irland, hade vi med oss hvar sitt linne, hvitt som snö, ett linne för vår bröllopsnatt. På hafvet slet Iseut sönder sitt linne och för hennes bröllop lånade jag henne mitt. Se där, vänner, allt hvad jag gjort henne.“ De anse att ett sådant brott icke förtjänar döden, de meddela svaret åt drottningen och hon ångrar sin svarta afsikt. Dock, Tristans ovänner, de fyra riddarne vid hofvet, som märkt huru sakerna stodo, söka ingifva Marc misstankar. Konungen, som städse, fastän med motvilja, lyssnade till deras ord, ty han var svag, uppmanar Tristan att, för att undvika de onda stämplingarna, på en tid begifva sig bort från slottet. Tristan lyder, men han kan icke aflägsna sig längre än till slottets närhet, där han med Gorvenal bosätter sig i en borgares hus vid stranden af hafvet: „och ständigt drog honom hans längtan såsom en skenande häst mot det väl riglade tornet, som höll drottningen instängd. Häst och ryttare slogo sig mot stenmurarna, men reste sig igen och började städse på nytt sitt anfall.“ Icke ringare kval lider drottningen; och bevekt af henne, lyckas det slutligen Brangien att utfinna en list, genom hvilken de båda älskande kunna träffas. På ett ställe ett stycke från slottet, i närheten af dess yttersta palissader, växer en hög och rak fura, och vid dess fot stiger en källa ur jorden; hennes vatten svallar först bredt och klart och är omslutet af en marmorhäll, men därefter löper det genom trädgården och inträngande i själfva slottet flyter det genom kvinnornas rum. Brangien råder nu Tristan att snida små stycken af bark och kvistar och, klättrande öfver palissadens pålar, kasta dem i källan. De flyta fram ända till Iseuts rum, och när hon ser dem, vet hon att han väntar henne, och den stora furans skugga omhvärfver dem och beskyddar deras kärlek. När Tristan icke visar sig mera, förgår Marcs misstanke, men ovännerna inse för väl att Tristan återsett drottningen, ehuru de icke komma underfund med de älskandes list. Slutligen öfvertala de den elaka puckelryggiga dvärgen Frocin

att spionera på Tristan och Iseut och förråda dem för konungen. Och Marc följer, ehuru åter mot sitt hjärtas röst, med dvärgen en natt för att öfverraska dem. Dvärgen uppmanar konungen att stiga upp i trädets krona. Månen skiner klart och vackert, och gömd bland grenarna ser konungen i själfva värket Tristan komma och kasta trädstycken i floden. Men då han böjer sig ned öfver det klara vattnet, märker han där konung Marcs spegelbild och hans hjärta är förtvifladt öfver att han icke mera kan återkalla sitt budskap. Iseut kommer, förvånad öfver att icke se Tristan skynda emot sig; i sin tur varsnar hon konungens skugga i källan och visar, säger diktaren, en sant kvinlig klokhet, genom att icke lyfta ögonen mot trädet. Därpå skyndar hon att säga, innan ännu Tristan hunnit yttra något: „Sire Tristan, hvad har ni vågat? Att kalla mig hit till detta ställe, vid denna timme! Hvad väntar ni af mig? Jag har kommit hit, emedan jag icke kunnat glömma att det är eder jag har att tacka för att jag är drottning, men hvad vill ni af mig?" — „Blott att ni skall mildra konungens vrede, svarar Tristan, ty ni är den enda, som kan göra det. Ni vet hvarför han misstänker mig!" Och sålunda tala de i försiktiga ord om huru de förföljas, ehuru de icke vilja göra konungen något ondt. Och Iseut säger att ingen annan har hon någonsin älskat än den, som första gången haft henne i sina armar. Konungen är glad att höra allt detta, och han hotar i sitt sinne dvärgen med det hårdaste straff. När han återvändt till slottet, låter han kalla på Iseut och meddelar henne att han, gömd i trädets krona, varit vittne till mötet, tilläggande att när han hörde Tristan beklaga sig öfver den orätt konungen gjort honom, så var det nära att han fallit ner från trädet. Och han tillstädjer åter Tristan att fritt komma till det kungliga rummet.

Af sitt hjärtas godhet förlåter konungen också både baktalarena och dvärgen, men detta uppeggar dem blott mera, och de föreslå för konungen att sända Tristan till konung Artur i Carduel med något budskap samt söka öfverraska honom, då han skall taga afsked af drottningen. Marc låter sig åter bevekas, och under natten, då konungen enligt förädarnes råd begifvit sig bort ifrån det rum, där han, drottningen, Tristan, dvärgen och en mängd riddare tillsammans hafva sin sofplats, vill Tristan närma sig drottningen för att taga farväl af henne. Men han har märkt hurusom den listige dvärgen, förutseende detta, strött hvitt mjöl mellan hans läger och drottningens och därför anstränger han sig och gör ett hopp ifrån sin bädd till Iseuts. Snart hör han emellertid röster och hoppar tillbaka. Olyckligtvis öppnar sig då ett sår, som han fått på en vildsvinsjakt, och en blodfläck synes i mjölet på golfvet, när konungen jämte förrädarne och dvärgen åter inträda. För-

AKTIEB. F. TIL MANN, HELSING

[illegible]

[illegible] Tristan, komma [illegible] öfver [illegible] Marks slott och [illegible] återkalla sin [illegible] öfver att se Tristan skynda [illegible] konungens slagga i hallen och [illegible] klokhet, genom att icke lyfta [illegible] hon att säga, men ännu [illegible] Tristan, hvad har ni vågat? Att [illegible] vid denna timme! Hvad väntar ni [illegible] jag icke kunnat glömma att [illegible] för att jag är drottning, men hvad [illegible] att [illegible] mildra konungens vrede, [illegible] som kan göra det. Ni vet hvar- [illegible] sådana tala de i försiktiga ord om [illegible] de icke vilja göra konungen något ondt. [illegible] annan har hon någonsin älskat än den, som [illegible] henne i sina armar. Konungen är glad att [illegible] dvärgen med det [illegible] När han återvändt till slottet, låter han kalla på [illegible] meddelar henne att [illegible] i rikets krona, varit [illegible] Tristan beklaga sig [illegible] så var det nära att han [illegible] Tristan att fritt komma [illegible]

[illegible] så både bakta- [illegible] mera, och de [illegible] Artur i Carduel med någon [illegible] då han skall taga afsked af drottningen [illegible] och under natten, då konungen [illegible] bort ifrån det rum, där han [illegible] och en mängd riddare [illegible] sig drott- [illegible] bakt [illegible] hans [illegible] och därför [illegible] gör ett [illegible] till Iseut. [illegible] ofrivilligtvis öppnar sig då [illegible] har lått [illegible] golfvet, [illegible] dvärgen [illegible] För-

MAGNUS ENCKELL PINX.

SPANSKA TIGGARE.

TREFÄRGSTRYCK, UTFÖRDT HOS AKTIEB. F. TILGMANN, HELSINGFORS

gäfves bönfaller Tristan att få i envigeskamp visa att han icke älskat drottningen med brottslig kärlek; med rätta förlitade han sig på Gud, säger diktaren: „han hade icke sagt någon lögn, ty det är icke handlingen, som bevisar brottet, utan domen; människorna se handlingen, men Gud ser hjärtat, och han ensam är den rätte domaren." Marc lyssnar emellertid icke till Tristans bön; han beslutar att utan dom låta bränna både Tristan och sin drottning.

När Tristan föres till bålet, passerar han förbi ett kapell på den branta hafsstranden och ber om tillåtelse att bedja i kapellet en stund, ty det har ju blott en dörr och han kan icke komma ut någon annan väg. Det tillstädjes honom ock; men så fort han inträdt i kapellet, öppnar han fönstret som vettar åt den branta stranden — „så brant, att en ekorre skulle mista lifvet om han sökte hoppa ner" — och han springer ut. Gud är nådig: vinden fattar i Tristans kläder och lägger honom varligt på en bred stenhäll nedanför klippan. Ännu i denna stund kallas detta ställe i Cornwallis „Le saut de Tristan". Förgäfves väntar man på honom; men Gorvenal, hans trogne väpnare, anar att han flytt, spränger bort, och finner honom när han stiger upp från stranden.

Dubbelt vred befaller Marc nu, döf för alla böner, som riktas till honom, att åtminstone drottningen skall brännas. Men i det ögonblick, då hon skall beträda bålet, infinna sig hundrade stycken spetälska, ohyggliga att skåda, stapplande fram på kryckor, med kropparna bleka och köttet sönderfallet, och en af dem, den fasansfullaste af alla, ropar till kungen att bålets straff är allt för hastigt öfvergående och att det mera motsvarade Iseuts brott, om hon öfverlämnades åt de spetälske och hennes skönhet prisgåfves till rof för dem så länge hon lefde. Och åter är konungen villig att bifalla, oaktadt Iseuts förtviflade motstånd. Med gräslig lystenhet tränga sig de hundra sjuka omkring henne och föra henne bort. Men på sin väg passera de en dunge, där Tristan och Gorvenal hvila, och när dessa se drottningen komma, störta de lös på hennes följe och befria henne. Och nu draga sig de älskande, åtföljda af Gorvenal, till skogen vid Morois och föra där länge ett lif såsom vildmarkens egna inbyggare, irrande omkring, knappast vågande återvända till samma läger två gånger, närande sig af djurens kött och af bär och frukter, men utan att spörja det ringaste lidande, blott helt uppgående i sin kärlek.

Denna episod är en af de vackraste i sagan, full af den naivaste, men på samma gång storslagnaste natur- och kärlekspoesi. „Vi hafva gått miste om världen, och världen har gått miste om oss", låter prosaversionen Iseut säga: „hvad tyckes dig därom, Tristan min vän?" — „Min vän", svarar Tristan, „då jag har dig hos mig, hvad behöfver jag mera? Om äfven hela världen vore

med oss, så skulle jag ändå icke se någon annan än dig allena." De träffa på en eremit; de bekänna för honom sin synd och omtala trolldrycken och begära hans absolution, men han ger den icke, utan vill att de skola återvända till sina plikter. Men de återvända i stället hand i hand till skogens djupaste djup, till det högsta gräset och den tätaste ljungen, och träden sluta sina grenar om dem, och de försvinna bakom löfvärket. Tristans trogna hund Husdent, hvilken förrädarne velat släppa lös i hans spår för att få tag i honom, hittar fram till dem, men Tristan lär honom att jaga utan skall, så att han icke förråder dem, och Husdent skaffar dem föda. Vintern kommer, och de älskande lefva i en klippgrotta, men deras kärlek gör att de icke känna sitt elände, fastän de döda blad, som bilda deras bädd, äro styfva af is. Och när våren åter gryr, bygga de sig en hydda af löf, och Tristan lockar genom sin härmningskonst en mängd fåglar att sjunga i träden omkring dem.

När Tristan en gång återvänder från en jakt, sjunker han uttröttad ned på sitt läger med Iseut bredvid sig, men mellan dem båda lägger han sitt blottade svärd. Icke en vindfläkt rör sig och icke ett blad darrar, men genom löfvärkets tak glider en solstråle ner på Iseuts anlete, som glänser mera än is. Då upptäckas de af en skogvaktare, hvilken igenkänner dem och skyndar till Tintagel för att förråda dem för konungen. Denne sätter sig upp på sin häst och spränger genom skogen den två mil långa vägen till hyddan, besluten att döda dem. Men när han inträder i hyddan, ser han att deras läppar icke röra hvarandra och att ett blottadt svärd skiljer dem åt. Förvånad stannar han och säger sig, att det vore stor synd att döda dem i deras oskyldiga sömn; och för att visa att han funnit dem insomnade, att han icke velat deras död och att Gud omfattat dem med sin nåd, tager han sina handskar af hermelin, en gåfva af Iseut, och hänger dem upp i löfvärket för att täcka det ställe, genom hvilket solstrålen faller ned på Iseuts ansikte; därefter drager han sakta af drottningens finger en smaragdring, som han skänkt henne, och i stället fäster han på hennes finger sin egen ring, som han fått af henne; därpå tager han ännu Tristans svärd och lägger sitt eget i stället samt skyndar bort. När de båda älskande vakna, märka de att konungen öfverraskat dem och besluta att fly långt bort till skogens yttersta gräns. Men mången dag förgår icke, innan de komma att tänka på hvad afsikten varit med de tecken konungen gifvit, och så besluta de att bedja honom om lof att återvända till hofvet. Budbäraren blir Tristan själf; han lämnar ett bref hos Marc, men denne svarar, efter att hafva tagit sina baroner till råds, att Iseut finge återvända, men icke Tristan. Då taga de båda älskande ett bittert afsked af hvar-

andra; likväl ber Iseut sin vän att ännu icke aflägsna sig, utan vänta några dagar för att få veta huru hon behandlas af konungen. Detta lofvar han göra, och vid afskedet skänker han henne hunden Husdent, och hon ger honom sin ring af grön jaspis för att denna i framtiden må tjäna till ett tecken, när han till henne vill sända bud att han behöfver hennes hjälp; såge hon ringen, vore hon färdig att komma hvarhälst han än befann sig.

Drottningens återkomst ger hennes fiender ingen ro. De påyrka hos konungen att hon genom en Gudsdom skall visa sin oskuld, och när konungen vredgad vägrar sitt bifall, hota de honom med sin fiendskap och rida vredgad bort från hofvet. Men då Iseut erfar detta, låter hon sända bud på dem igen och erbjuder sig själfmant, ehuru med darrande hjärta, att undergå profvet tio dagar senare. Dock får hon under tiden tillfälle att låta säga åt Tristan, att han skall infinna sig, klädd som fattig pilgrim, vid en bäck i närheten af det ställe, där profvet skall ske. När hon kommer till bäcken, ber hon riddarne kalla på pilgrimen för att bära henne öfver, så att icke hennes klädningsfållar måtte vätas, och då hon i hans famn passerat vattnet, hviskar hon till honom att han skall låtsa falla omkull på gräset. Riddarne vilja straffa honom för hans oskicklighet, men hon ber dem låta honom vara och kastar ett guldspänne till honom. Och sedan hon bedt till Gud, lösgjort alla sina prydnader och skänkt dem åt tiggarena, afkastat sin purpurmantel och aftagit sina af ädelstenar blixtrande skor, närmar hon sig, klädd blott i en tunika utan ärmar och med armar och fötter bara, konung Marc och konung Artur — ty denne hade blifvit kallad att med sina baroner närvara vid profvet. Omkring dem stå vasallerna och betrakta henne stillatigande och gråtande. Helgonreliker äro uppställda invid brasan, där järnet glödgas. Darrande utsträcker Iseut sin högra hand mot dem och säger: „Konung af Logres och konung af Cornwallis och alla I herrar, som skola vara mina vittnen, vid dessa helgon och vid alla helgon, som finnas i världen, svär jag eder att aldrig en af kvinna född man hållit mig i sina armar utom konung Marc, min härskare, och den fattiga pilgrimen, hvilken ni nyss såg falla. Konung Marc, gillar ni denna ed?“ „Ja, drottning och må Gud nu uppenbara sin rättfärdiga dom!“ — „Amen“, säger Iseut. Och hon närmar sig elden med vacklande steg och blek uppsyn. Alla stå tysta; järnet glöder rödt. Då sänker hon sina nakna armar i lågan, fattar järnstången, bär den högt i sina händer under det hon går nio steg framåt, kastar bort den igen och sträcker ut sina korslagda armar med händerna öppna. Och hvar och en kan se att köttet på dem är mera oskadt än det plommon, som hänger på trädet. Då stiger ur allas hjärtan ett högt rop af lof mot Gud i himlen.

Nu besluter Tristan att draga bort från hofvet. Men när han om natten rider förbi trädgården, där han fordom plägade träffa Iseut, fattar honom en så stark längtan att återse henne, att han klättrar öfver palissaderna, går till hennes fönster och härmar näktergalens sång. Iseut hör honom, där hon ligger vid den inslumrade konungens sida, kastar en kappa öfver sina axlar och lyckades obemärkt af de sofvande riddarne komma ut. Och vid deras möte återvänder kärleken hos dem, med en så starkt flammande låga, att Tristan stannar kvar i omnäjden af slottet och fördristar sig hvar morgon ända in i kvinnornas rum. Detta erfar en slaf, som förråder Tristan för dennes ovänner. Men en af dem lyckas Tristan döda i öppen kamp, — en annan har tidigare dödats af Gorvenal i skogen — och han skär af hans blodiga hufvud för att med dess åsyn glädja Iseuts hjärta. Den andre försöker att spionera ut de älskande sålunda att han klättrar upp till ett fönster för att genom det åse deras möte, men Iseut varsnar i tid hans ansikte bakom förhänget, hon ger Tristan en båge, riktar den själf och låter Tristan afskjuta pilen, som genomborrar förrädarens öga och hjärna.

Men nu måste Tristan slutligen fly, och han begifver sig till Wales; men fastän han blir väl emottagen af landets hertig, kan ingenting trösta honom i hans sorg öfver skilsmässan. Endast ett medel finnes att göra honom lugn. Hertigen hade en förtrollad hund, som han fått i kärleksgåfva af en fé; hunden, som hette Petit-Crû, hade ett hår så glänsande och skiftande, att man icke kunde nämna hans färg: hans nacke var hvitare än snön, hans strupe grönare än klöfverblad, en af hans sidor röd såsom skarlakan, den andra gul som saffran, hans buk blå som lapis lazuli, hans rygg rosenfärgad, men såg man på honom länge, så dansade alla dess färger för ögonen och blandade sig med hvarandra. Denna hund bar i en guldked kring halsen en bjällra, som klingade så gladt och klart och mildt, att Tristans sorg förgick därvid. Och medan Tristan glad och rörd öfver detta underbara ting smekte den lille hunden, så tänkte han, att detta skulle vara en vacker gåfva för Iseut, hvars sorg, äfven den, skulle skingras om hon hörde Petit-Crûs bjällra klinga. Och han går till hertigen och tager af honom löftet att Tristan skulle få välja sin belöning i fall han nedgjorde en jätte, som härjade landet. Motvilligt uppfyller hertigen sitt löfte, när Tristan efter fullbordad bragd ber att få hunden, och Tristan sänder den med en klok och listig jonglör till Tintagel. Iseut ger tio guldmarker i belöning åt jonglören och säger åt konungen, att det var hennes moder, Irlands drottning, som sändt henne denna gåfva. Och hon låter för hunden göra en hvilobädd, prydd med dyrbara ädelstenar och guld. Hon bär honom med

sig hvart hon än går, och hvarje gång hon betraktar honom, flyr sorgen från hennes hjärta. Men när hon kommit underfund med att det är bjällran, som värkar detta, så finner hon det orätt, att hon skall få tröst, medan hennes vän fortfarande är olycklig; hon vill lida lika mycket och lika länge som han, och så tager hon bjällran, låter den klinga en sista gång och kastar den genom det öppna fönstret ut i hafvet.

Emellertid drager Tristan genom flere länder, sökande att undfly sin sorg och störtande sig i hvarjehanda äfventyr. Och när han på två års tid icke erhållit någon underrättelse från drottniug Iseut, så tror han att hon glömt honom. Så kommer han ändtligen en dag med Gorvenal till Bretagne och får där höra, att landets härtig står i strid med grefven af Nantes, som vill hafva hans dotter till äkta, och som, när han nekade, förhärjat landet och tillställt stor mansspillan. Då begifver sig Tristan till hertigen och erbjuder honom sin hjälp, och uppmanad af sin son Kaherdin antar hertigen honom i sin tjänst. Kaherdin för Tristan till kvinnornas rum och gör honom bekant med sin mor och sin syster, hvilka sitta vid sin sömnad; Kaherdin fäster hans uppmärksamhet vid den unga flickans skickliga arbete och säger till henne: „Vid min tro, vackra syster, det är med rätta, man kallar dig Iseut med de hvita händerna“. När Tristan hör att hennes namn är Iseut, småler han och betraktar henne med ömmare blickar.

Men grefven af Nantes faller in i landet igen och Tristan drager ut mot honom, besegrar honom och drifver hans män på flykten. Vid hemkomsten bjuder då hertigen Tristan att stanna kvar hos sig och äkta hans dotter, Iseut med de hvita händerna. Tristan svarar: „Herre jag tager henne“, — och det är, säger skalden, detta ord, genom hvilket han skall dö. Bröllopet firas med ståt och prakt, men när Tristan skall kläda sig till natten, så faller från hans finger den jaspisring, som den blonda Iseut gifvit honom vid afskedet, och då rinner det honom bittert i hågen, att han varit sin stora kärlek otrogen. När han då visar sig kall mot sin unga hustru och icke vill omfamna henne, och hon frågar, om hon gjort honom ledsen, säger han att han engång i lifsfara lofvat Guds moder, att om han blefve vid lif och toge en hustru, så skulle han på ett år icke gifva henne det minsta kärlekstecken, och ödmjukt säger Iseut med de hvita händerna att hon underkastar sig allt hvad han vill. Men om några dagar märker hennes broder, att allt icke är som sig borde mellan de nyförmälda, och när han frågar sin vän Tristan om saken, berättar denne honom hela sitt lifs historia. Efter att i tre dagar hafva öfvertänkt hvad som vore att göra, föreslår Kaherdin Tristan att de tillsammans skulle fara till Tintagel för att göra sig underkunniga om huruvida Iseut ännu

saknade Tristan och var honom trogen, eller om hon redan glömt honom; hade hon gjort det, säger Kaherdin, så skulle Tristan kanske kunna älska hans syster Iseut. „Broder", svarar Tristan glad härpå, „man säger med rätta: en mans hjärta är bättre än ett helt lands guld". De inskeppa sig, klädda i pilgrimsdräkter, och framkomna träffa de på en af Marcs vasaller, en god vän till Tristan, och han förtäljer dem att Iseut blott längtar och gråter efter sin vän, och Tristan sänder honom med sin ring till Iseut och hon igenkänner ringen på hans finger och frågar honom om det var sant hvad hon hört, att Tristan tagit en hustru i Bretagne, och vännen försäkrar henne, att om också det var sant, så hade han blifvit sin kärlek till henne trogen. Och emedan hela hofvet skall draga till ett annat ställe om några dagar, besluter man att Tristan skall gömma sig vid vägen för att se drottningen.

Så sker det. Den kungliga kortegen kommer och Kaherdin förvånas öfver den prakt, som omgifver konungen. Sedan kommer drottningens tåg, först tvätterskor och kammartärnor, därefter baronernas och grefvarnas hustrur och döttrar, hvar och en åtföljd af en ung riddare. Slutligen nalkas en gångare, och på dess rygg rider den skönaste kvinna Kaherdin sett, väl formad till sin kropp och sitt ansikte, med täta ögonbryn och leende ögon och små tänder och klädd i en röd dräkt af sammet. „Det är drottningen", säger Kaherdin med låg röst. „Nej", svarar Tristan, „det är hennes tärna Camille". Så kommer på en annan gångare en annan ung kvinna, hvitare än snön i februari månad, rödare än rosen och med ögon, hvilkas klarhet skimrar som stjärnans spegelbild i källan. „Nu ser jag henne, det är drottningen", säger Kaherdin. „Nej", svarar Tristan, „det är den trogna Brangien". Men plötsligt upplyses vägen som om solen hade trängt igenom de stora trädens löfvärk, och Iseut, den blonda, synes. I detta ögonblick flödar från häcken, i hvilken Tristan ligger gömd, sång af siskor och lärkor, och drottningen förstår att det är hennes väns budskap. Hon varsnar på marken en hasselkvist, omkring hvilken slingrar sig tätt ett kaprifoliumblad — Tristan har kastat dit den med afsikt och har ristat sitt namn i kvisten — och hon tänker i sitt hjärta: „se, så är det ock med oss, min vän, icke du utan mig, och icke jag utan dig". Hon stannar sin gångare, stiger ned och vänd till häcken kallar hon fåglarna, som sjungit där, att samma afton komma och hålla henne sällskap i ett slott i närheten, allt medan konungen rider vidare. Och Tristan hör orden, förstår dem och glädes i sitt hjärta.

Men Tristans båda följeslagare hade blifvit igenkända af en man, som sett dem vid vägen och som tagit Kaherdin för Tristan själf. De flydde och mannen följde dem, besvärjande dem att

stanna i Iseuts namn. När han gjort det förgäfves tre gånger, begaf han sig till Iseut och berättade henne äfventyret. Iseuts svartsjuka vaknar; hon tror att Tristan blott velat gäckas med henne, eftersom han icke stannade, ehuru anropad i hennes namn, och hon intalar sig själf, att Tristan nu älskar den andra Iseut i Bretagne. Hon sänder ett bud till Tristan att han icke mera får infinna sig hos henne, ty annars låter hon jaga bort honom af sina knektar. Och fastän Iseuts budbärare, den trogne Perinis, erfar huru sanningen är och framför den till drottningen, så tror hon honom icke, utan framhärdar i sin vrede. Då tager Tristan en spetälsks klädnad på sig, begifver sig till slottet och blir igenkänd af Iseut på hennes väg till kyrkan; men drottningen kallar på sina knektar och låter dem slå honom; och när Tristan ropar: „Barmhärtighet, o drottning!", brister Iseut ut i ett hånskratt, som genljuder ännu, när hon träder in i kyrkan. Men när han hör henne skratta, går Tristan bort. Drottningen tager några steg framåt i kyrkans skepp, men hennes lemmar lyda henne icke och hon dignar ned på knä med armarna korslagda och hufvudet böjdt mot kyrkans golf.

Tristan tager då afsked af sin kamrat, full af den djupaste bedröfvelse. Men när Iseut får höra detta och när hon tänker öfver sin hårdhet, ångrar hon sig och säger till sig själf: „Jag har jagat dig bort, Tristan, min vän, du skall alltid hata mig, och aldrig skall jag se dig åter, aldrig skall du erfara min ånger och icke häller det straff, jag pålagt mig själf, och som jag erbjuder dig såsom en ringa pant för mina samvetskval". Och från den dagen bär Iseut för att straffa sig själf en tagelskjorta närmast sin kropp.

Ännu en gång vill Tristan uppsöka Iseut, och han begifver sig ensam i väg samt uppträder i Tintagel utstyrd såsom en dåre och narr och öfverallt väckande löje och förföljd och pinad af folket. Han kommer till konungen och talar om att han är Tristan och att han söker Iseut, som han älskar, samt berättar hela sitt lifs historia, utan att naturligtvis någon tror annat än att han är tokig. Icke ens Iseut vill tro att han är Tristan, ehuru Brangien framkastar denna förmodan, men slutligen inträder Tristan i drottningens rum och igenkännes af hunden Husdent. Några dagar kunna de vara tillsammans, allt under Tristans förklädnad, men slutligen väckas misstankar och Tristan nödgas begifva sig bort igen. Knapt har han återvändt till Bretagne, innan han drager ut i strid och blir dödligt sårad af en giftig lans. När han känner att hans lif lutar mot sitt slut, vill han än en gång återse den blonda Iseut, och han kallar på Kaherdin för att lägga råd med honom. Men hans hustru, Iseut med de hvita händerna, som icke får vara närvarande vid samtalet, frågar sig hvad som kan vara orsaken till denna hemlighetsfullhet,

om Tristan kanske vill gå i kloster, och hon ställer sig vid väggen i rummet bredvid för att lyssna. Tristan stiger upp i sin bädd och lutar sig mot väggen. Kaherdin sätter sig invid honom och båda gråta bittert. Tristan säger att han vill återse Iseut och frågar om icke Kaherdin vill bära till henne hans sista budskap. När Kaherdin förklarar sig villig, gifver Tristan honom Iseuts ring, hvarpå Kaherdin kysser sin vän till afsked och begifver sig uppå färden, klädd såsom köpman och utrustad med många handelsvaror. Men allt detta hade Iseut hört, och hon bär vrede i sitt hjärta och skalden säger därom: „En kvinnas vrede är en fruktansvärd sak, och hvar och en må väl akta sig därför, ty ju mera hon älskat desto grymmare vill hon hämnas. Lätt kommer kvinnans kärlek öfver henne, men lika lätt hennes hat, och hennes ovänskap räcker längre än hennes vänskap; hon vet väl att lägga band på sin kärlek, men icke på sitt hat."

Kaherdin kommer till Iseut, ger sig tillkänna genom ringen och förtäljer henne, att Tristan är nära att dö. Iseut följer med honom, och den sista af de kvarlefvande ovännerna till Tristan blir, då han söker hindra henne att gå ombord, störtad i hafvet och omkommer. Men under tiden väntar och längtar Tristan efter Iseuts ankomst, och han låter bära sig till stranden, och så länge solen ännu är kvar på horisonten blickar han långt ut mot hafvet. — Iseut nalkas redan Bretagnes kust. En storm uppstår och hotar i fem dagar skeppet med undergång, men slutligen lugnar sig hafvet och Kaherdin hissar ett hvitt segel, ty han har öfverenskommit med Tristan, att om han skulle föra med sig Iseut, så skulle seglet vara hvitt, men komme han ensam, så skulle han föra ett svart segel i masten. Allt svagare blir Tristan och han är icke långt ifrån att dö, när slutligen Kaherdins skepp synes. Då frågar han sin hustru hurudant seglet är, som skeppet för, och hon svarar full af hämdlystnad — ty hon har hört öfverenskommelsen, likasom hon har hört alt annat — att hon mycket väl kan se att seglet är alldeles svart. Då vänder sig Tristan mot väggen och säger: „Jag kan icke mera hålla kvar mitt lif", därpå upprepar han tre gånger „Iseut min vän", och då han vill säga det fjärde gången, uppgifver han sin anda.

När den blonda Iseut stiger i land, hör hon stor klagan genljuda på gatorna, och klockorna i alla kloster och kapell ringa. På hennes fråga svarar man henne, att det är stor sorg i landet, ty Tristan den tappre, den gode, den hjälpsamme, är död, och det är den största olycka man kunnat upplefva. Iseut skyndar till palatset, och alla undra hvem denna utomordentligt sköna kvinna kan vara. När hon ser Iseut med de hvita händerna jämra sig vid Tristans lik, säger hon till henne: „Kvinna, stig upp och låt mig

nalkas, jag har större rätt att begråta honom än ni, tro mig, ty jag har älskat honom mera", och hon vänder sig mot öster och ber till Gud och förbannar stormen, som lät henne stanna så länge på hafvet och säger att hon icke mera kan lefva. Så sträcker hon ut sig bredvid honom, kysser hans mun och hans ansikte, omfamnar honom ömt och uppger sin anda af sorg öfver sin vän.

När konung Marc erfor de båda älskandes död, begaf han sig till Bretagne och lät förfärdiga tvänne kistor och förde på sitt skepp de älskade kropparna öfver hafvet. I närheten af ett kapell, på hvardera sidan om dess absid, begrof han dem i två grafvar. Men under natten uppsteg från Tristans graf ett blommande träd, som växte upp öfver kapellet och sänkte sina grenar ned i Iseuts graf. Tre gånger försökte man klippa af dem, men följande dag växte de åter lika gröna och lika blommande, och då förbjöd konungen någon att mera röra vid dem.

*

Det är måhända icke öfverflödigt att ytterligare betona, att denna framställning af Tristansagan är en rekonstruktion, hopfogad af strödda element, hvilka på långt när icke alla representera ett tidigt stadium af sagan. Utom hufvudstommen, som naturligtvis bildas af Tristans och Iseuts otillåtna kärlek, drycken, hans giftermål med den andra Iseut, hans död, äro åtskilliga viktiga episoder gemensamma för alla eller de flesta versionerna och tyda således på att de tillhöra sagans ursprungliga affattning. Andra variera, till innehållet eller ock blott till formen, i olika redaktioner. Sålunda är hos Béroul och därmed sammanhängande versioner värkan af kärleksdrycken inskränkt till en viss tid; den upphör efter vistelsen i skogen vid Morois, men oberoende däraf är de älskandes passion lika stark — hvilket i det hela är psykologiskt mera anslående än den Thomas'ska förklaringen att drycken värkar obegränsadt. I ett par versioner erhåller äfven Marc en rest af kärleksdrycken efter sitt bröllop, hvarigenom konungens stora öfverseende med Iseut förklaras. Vidare återfinnes Eilharts episod med svalorna och hårstrået icke hos Thomas eller i öfversättningarna af hans dikt; där får Marc direkt genom Tristan kännedom om Iseuts skönhet. Däremot låter Eilhart Marcs utskickade en hel månad irra omkring, sökande den, hvilken hårstrået tillhör. Marc är i Bérouls affattning försedd med hästöron („marc" betyder på keltiska „häst"), och dvärgen dödas, emedan han röjt denna hemlighet. Thomas gör honom till herskare öfver hela England. — Hos Eilhart beger sig Tristan till konung Artur i Bretagne och dröjer rätt länge bland det runda bordets riddare vid hans hof; hos Thomas saknas

beröringspunkter med Artussagan, hos Béroul är den berömde konungen med som vittne vid Iseuts gudsdom. I den isländska och engelska öfversättningen af Thomas' dikt motiveras Kaherdins lust att bege sig till Iseut med att han fattats af kärlek till Brangiens bild, hvilken Tristan visat honom jämte Iseuts. Eilhart skildrar Tristans död vida mera prosaiskt än Thomas; hos honom är bland annat Iseuts med de hvita händerna falska uppgift om seglets färg grundad på en ren nyck. Prosaversionerna åter veta intet om historien med seglet; i dem berättas enstämmigt att Tristan vid sitt sista besök blifvit sårad af Marcs giftiga lans, och när Iseut besökt honom, hade de älskande omfamnat hvarandra med sådan kraft, att de båda kväfts till döds.

Dessa exempel på varianterna må räcka till. I den ofvanstående reciten af sagans innehåll hade möjligen en del af dem kunnat få plats. Dock synes mig densamma med tillräcklig fullständighet ge vidhanden huru denna saga vid början af trettonde århundradet gestaltat sig i den diktande fantasin och hvilka episoder som då bildat dess förnämsta och vackraste komponenter.

I det följande skall jag säga några ord om sagans ursprungliga beståndsdelar, de olika versionernas förhållande till hvarandra, de moderna bearbetningarna af densamma och dess estetiskt-moraliska innebörd.

(Forts.)

SPLEEN.

AF PAUL VERLAINE.
ÖFVERS. AF BERTA EDELFELT.

Svart slingrar sig rankan framför dig,
Men rosorna glöda som blod,

Min älskade! Hvar gång du rör dig,
Så sjunker mitt tvinande mod.

För djupgrönt var hafvet, det vida;
För blå var vår himmel och varm!

Jag räds — o, att vänta och lida! —
För sveket, som göms i din barm.

Jag tröttnat vid löfven, de röda,
Vid snåren, som kanta min stig,

Vid slätten den ändlösa, döda — —
Jag tröttnat vid alt — utom dig!

NÅGOT OM VÅR MEDELTIDA KONST.

AF ARMAS LINDGREN.

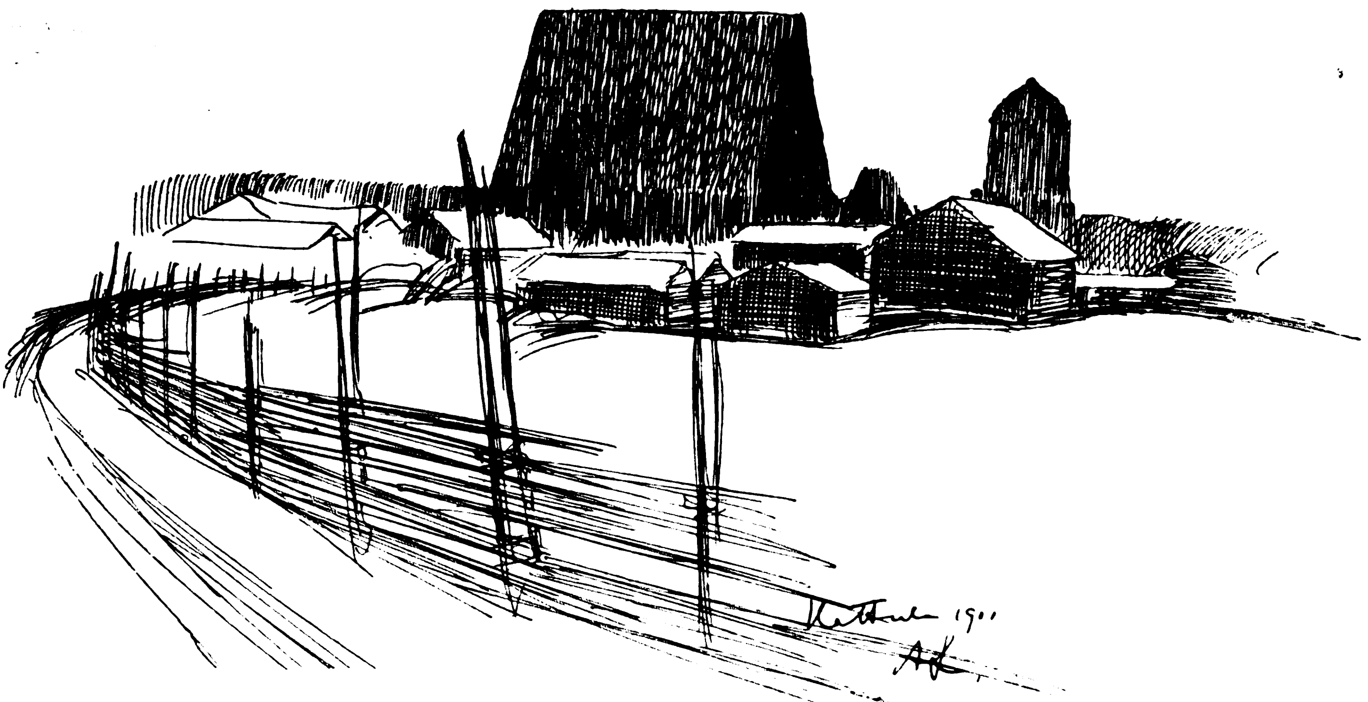
Det var genom disig vinterdimma; som det väldiga kyrktaket först aftecknade sig, då jag närmade mig Hattula gamla kyrka.

På ömse sidor om den svagt bugtande vägen ligga byns låga, långsträckta byggnader, än med gafveländan, än med långsidan åt vägen, medan där rakt fram bakom byn, som en upphöjd afslutning af det hela, den åldriga kyrkan reser sin storslagna siluett, enkel och flärdfri, utan takryttare eller annan grannlåt.

Den står där, lugn i formen och säker som en klippa, högt öfver omgifvande låga tak, en slutpunkt för blicken, ett mål för den sökande vägen.

Det är en stark känsla af vördnad, som griper en, när man närmar sig denna helgedom, och denna känsla försvinner icke, den blir alt mäktigare, när man träder in under de gamla hvalfven, med sina naiva, stundom smått humoristiska, stundom gripande, men alltid dekorativa och harmoniska väggmålningar.

Redan belysningsöfvergången från det klara dagsljuset därute, till den skymmande halfdagern inuti kyrkan, stämmer sinnet öfver

ARMAS LINDGREN.

HATTULA KYRKA.

från grälla, hårda hvardagstankar till andakt. — Men det är ingen tryckande oklar skymning med mörka grubblerier, det är endast dämpad dager, mjuk och ren, som frigör sinnet. Och när solen gjuter lif i väggmålningarnas harmoniska färger, då är det glädje inunder hvalfven.

*

Det var en blomstrande konstperiod, som skapade denna kyrka och många andra i Finland. Om man mäter i tid, i år, så är denna period oss långt aflägsen, mycket långt — och dock förefaller den mig att vara oss närmare än vår egen tid.

Ty den tidens konst var *nordisk.*

Född af nordiskt andelif — växte den och utbredde sig under namn af romanisk [1]) eller normandisk stil och gotik öfver mellersta Europa och norden, med några eröfrande afstickare på sydländskt område. Men hos hvarje folk fick den sin egen karaktär.

Allvaret uti denna tids konst, det är ett nordiskt drag och *sanningskärleken* [2]) likaså. Och nordisk var logiken, som icke skapade någon form utan att en *tanke* låg till grund för den, som aldrig dekorerade ensamt för dekorationens skull — såsom sydländingarna så gärna göra — utan använde dekorationen för att uttrycka en idé.

Nordisk var fantasin, icke lekande lätt, men fri och tankedjup, och oändligt rik.

Men framför alt — nordisk är den känsla, detta jag vet icke hvad, som talar utur hvarje form, som gömmer sig i solstrålarnas lek uppe i hvalfven och slår emot en som ett hemvarmt barndomsminne, när man ur nutidslifvets banalitet träder in uti helga rummet. —

Det är denna nordiska karaktär som gör att denna tids byggnadskonst är oss mycket närmare än vår egen tids. Ty hvar finna något drag af nordiskt kynne i vår nutidsarkitektur? Gömmer den något af nordiskt tankelif eller af nordisk hemkänsla?

Jag finner föga af allt detta.

*

Då Hattula kyrka byggdes, fans det ute i Europa en oändlig mängd härliga arkitektoniska mästervärk, som kunde ha tagits

[1]) Falskt namn, ty karaktären hos denna konst är — trots konstruktionerna — så rent nordisk (om detta begrepp tages tillräckligt vidsträckt) att ett namn, som tyder på inflytande af romaniska folk, är vilseledande.

[2]) Det var en senare tid, som för att pråla med lånade fjädrar införde finten af *imitation* och en mängd andra konstruktiva och estetiska lögner.

till förebild. Men Hattula byggmästare gjorde icke ens det ringaste försök åt det hållet. (Förmodligen var han också i det lyckliga läget att han, om han också hade velat, dock icke skulle kunnat begagna sig af andras snille, då hvarken fotografiska reproduktioner eller andra arkitektoniska „praktverk" stodo till hans förfogande). Detta är ju blott en negativ förtjänst, men om vår tid skulle hafva hälst detta negativa goda, så vore vi ju långt komna på frigörelsens väg.

Det är just detta behof att använda utländska förebilder, detta „vilja och icke kunna", som påtryckt 1800-talets arkitektur den prägel af karaktärslöshet, som gör den för oss så främmande.

*

Och drag af konstnärlig personlighet, äro de ej ytterst sällsynta i vår tids arkitektur! — Det var dock just detta som var medeltidsmännernas starka sida. Den tidens byggmästare satt icke veckorna igenom på sitt rum och gjorde upp ritningar med linjal och passare, utan han ledde arbetet på platsen. Det gaf honom frihet och tillfälle att gripa in, då det var af nöden. Om belysningen i ett hörn i kyrkan fordrade att fönsternischen skulle skäras ut på sned, så gjordes det utan tanke på „symmetri" och andra teorier, ifall blott det helas skönhetsintryck kunde vinna på saken. Om hvalfbågen icke hade en noggrant matematiskt bestämd form — det var af mindre vikt, blott linjen blef fri och harmonisk. Den ena hvalfhjässan kan stå högre än den andra, den ena bågen kan vara spetsig, den andra tryckt eller rund — det betyder ju intet, ifall proportionerna därigenom fås friare och mera harmoniska.

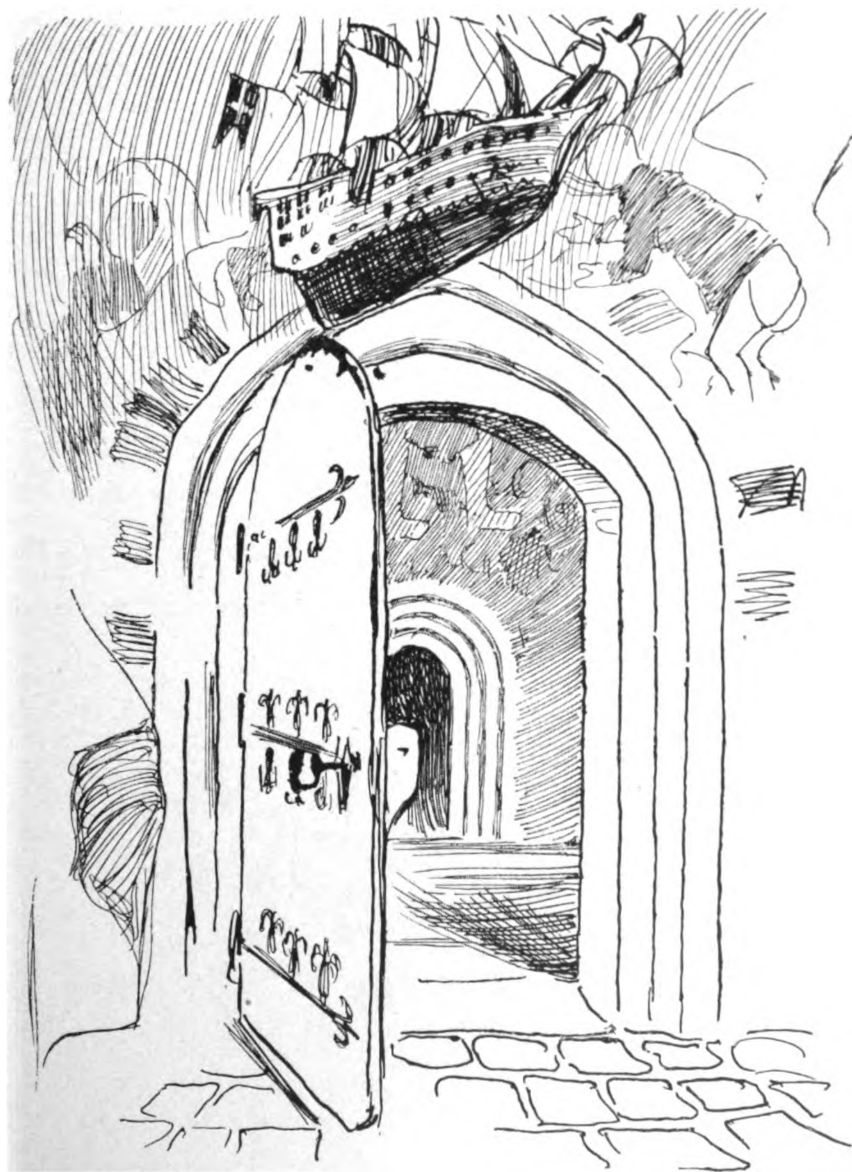
Det fins intet rum i våra gamla kyrkor eller slott, där byggmästarens personlighet icke skulle skönjas i proportionerna. Hvarje detalj, hvarje konstruktion ger intryck af att vara uppfunnen och byggd just för denna plats och detta ändamål. Och öfver det hela en konstnärlig känsla, som ger lif och värmer! —

Jag undrar om huru många byggnader från vår tid man kunde säga detsamma!

Våra hem?

De utföras alla efter samma schema: rummens storlek lämpligast 4×6 meter, höjden 3,4 — 3,6 m., fönstren 1 m. breda och 2 m. — 2,4 höga (hälst höga!), dörrarna $1{,}2 \times 2{,}4$ m. o. s. v. — se där receptet!

Oberoende af rummens ändamål, oberoende af proportioner, af belysning, af allt, utföres byggnaden efter receptet. Och detaljerna äro de gamla vanliga från snickerifirman och dekoratören. — Eller kanske bör det konstnärliga sökas i det yttre, i fasaden? Kan

ARMAS LINDGREN

INGÅNGEN TILL HATTULA KYRKA.

ett skal, som icke motsvaras af innehållet, ge annat intryck än ett tomt och falskt?

Våra kyrkor?

Det är icke våra egna gamla med sin fromma stämning, som få tjäna till förebild och befrukta ideerna — det är utländskt godtköpskram, som också härvidlag bjudes oss — och lämnar oss kalla och oberörda.

*

Att uppnå fri konstnärlighet och känsla af personlighet, det är målet för arkitekten, om han vill att hans arbete skall varda ett konstverk.

Det hade våra medeltida byggmästare nått trots deras små ressurser och det ställer dem så mycket öfver oss, som ju med våra tekniska möjligheter borde uppnå mycket mera. —

Men det bevisar just att konsten inte är beroende af tekniken och kunskaper — den beror på något mycket högre.

När skola vi, här i norden, nås af samma väckelse, samma entusiasm, som grep italienarne, då de skakade af sig sina bojor af främmande tankar och främmande kultur *och återfunno sitt eget innersta*, sin egen natur i de rika skatter af gammal konst, som landet gömde i sitt sköte?

Måtte den komma snart, vår renässance och återknyta banden mellan forntid och framtid!

Hattula, i januari 1901.

AUGUSTE RODIN.

AF JULIEN LECLERCQ.

ÖFVERS. FRÅN FÖRF:S MANUSKRIPT.

lla stora konstnärer hafva fått kämpa igenom strider och missräkningar. Också Rodin har i detta fall delat deras hårda öde. I Frankrike hafva våra största målare: Delacroix, Théodore Rousseau, François Millet, Corot, Manet, Courbet och skulptörer sådana som Rude, Carpeaux och Barye fått utstå ofta bittra strider. Gruppen „Marseljäsen“ på en af triumfbågens sidor och „Dansen“ af Carpeaux hafva smädats af allmänheten, hvilken blifvit upphetsad af konstakademins värda ledamöter. Ty det är alltid denna sterila akademi, de döda traditionernas vårdarinna, hvilken ställer sig i vägen för snillets okända banor. Närmare oss i tiden ha Puvis de Chavannes, Monet, Degas, Carrière, Renoir och Rodin — om hvilken jag i det följande går att tala — brottats med de svårigheter, som denna åldriga institution, svartsjuk om sin makt och lättsårad, strör i vägen för de värkliga konstnärer, hvilka hon snarare borde beskydda, förstode hon blott hvad som menas med konst. Lyckligtvis har akademin själf sedan tolf eller femton år fått erfara hvad missaktning och smälek vill säga, och dess medlemmar bli mer och mer ämbetsmän utan inflytande. Det är således *trots* henne Auguste Rodin vunnit sitt ärofulla namn, och redan det faktum, att han af staten fått den terräng, där nu sedan sex månader

RODIN SCULP.

BALZAC.

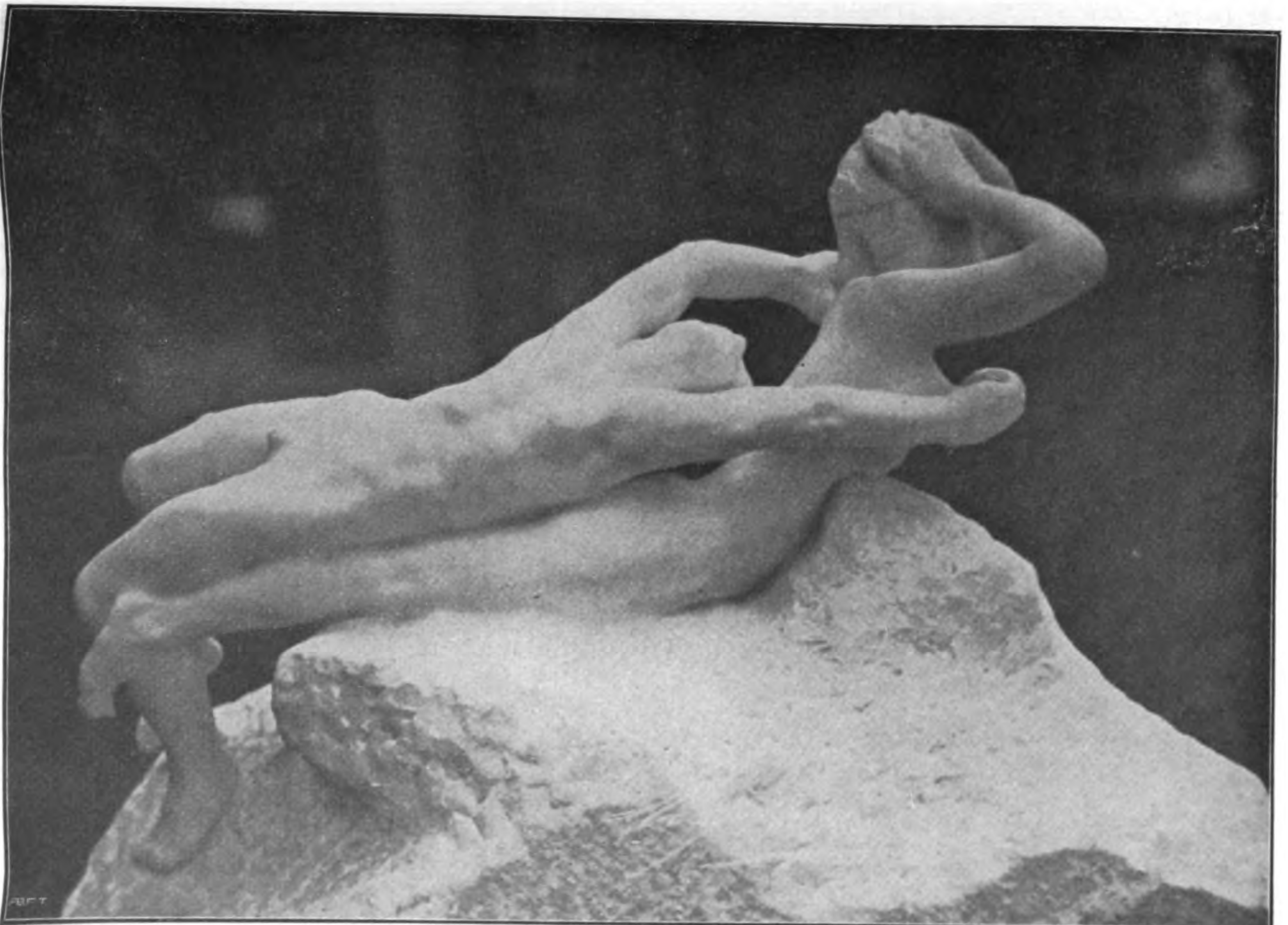
en paviljong med alla hans samlade arbeten varit upprest, bevisar bäst hvilket anseende han åtnjuter, och i huru hög grad de officiella myndigheterna hade lupit faran af att göra sig löjliga, om de afslagit hans anhållan.

Denna utställning, hvilken sammanföll med världsexpositionen, har gjort Rodins namn kändt öfver hela världen. De talrika konstnärer, som Paris nu under två säsonger slutit inom sina murar, sågo mästarens skapelser med undran och hänförelse. Rodins utställning skall för alla tider blifva epokgörande i de sköna konsternas historia; kommande generationer skola afundas oss, hvilka det förunnats att få del af detta mänsklighetens lidelsefulla skådespel, skapadt af en af konstens störste. Det är numera icke möjligt, att någon på god tro skulle upprepa de gångna årens hänsynslösa kritik. Etthundrasextio arbeten i den mest omväxlande mångfald, somliga heroiska och mäktiga; somliga känsliga och brinnande; några skapade med tanke på helheten, andra med rörelsen som mål, de flesta för självfva kompositionens, tankens skull — alla ha de med sitt lefvande lif och sitt inre djup vältaligt försvarat den man, som format dem, och nu bringa de honom sin glänsande hyllning. Man kom för att göra afbön inför dessa värk, hvilka tycktes framsprungna ur naturen själf genom en underbar, mystisk utvecklingsprocess. *Balzac*, väldig och småleende, behöfde icke längre höra de otillständiga plattheter, som sagts för två år sedan. Och hvad beträffar *Mannen med den inslagna näsan,* refuserad på 1864 års salong, eller *Mannen från forntiden,* groft klandrad på salongen 1877, eller *Till vapen!* förbigången vid en täflan i Courbevoie i och för uppresandet af ett monument behandlande nationalförsvaret, till åminnelse af Paris olyckliga belägring 1870, så förvånas man med rätta öfver den motgång dessa konstvärk rönt vid sitt första framträdande. I denna sällsynta och mångomfattande samling, betogs man af idéernas rikedom, iakttagelsens skärpa, känslornas styrka och mångfald, den konstförfarna skickligheten vid användandet af medlen och det enhetliga hos dem alla, hvilket gör att skaparen af hela denna värld ständigt är sig själf och likväl ständigt en annan. De talrika statyetterna, som man hittills endast fått se i mästarens atelier, värkade som en uppenbarelse. De egde hela den omedelbara skönheten hos den inspirationens hänförelse, under hvilken de skapats, och några studier som utgjort utkastet till längre fram omarbetade värk visa oss nu, sedda bredvid dessa, huru mycket Rodin sett och lagt in i självfva naturen, och hvart han slutligen nått genom tänkandet.

Paviljongens inredning lämnade intet öfrigt att önska, placeringen af skulpturvärken lät dem framstå på ett beundransvärdt sätt. Hvart och ett hade sin egen afdelning och störde ej de omkring-

stående figurerna genom att afteckna sig mot dessa. I det klara och milda ljuset framstodo gipserna icke skärande hvita utan i förtjusande toner mot fonden af väfda tapeter i gult. Anordningen visade den största enkelhet, den största värdighet och den mest ofelbara smak. Inga för konsten främmande föremål funnos i rummet, endast skulpturvärk. Det värkade som en stor atelier, där mästervärken just tyktes hafva utgått ur konstnärens händer.

Innan jag går att beskrifva dem, vill jag blott uppräkna några af de utställda arbetena. Vi sågo där *Helvetets port, Borgarne från Calais, Balzac, Victor Hugos monument,* afsedt för Luxembourgträdgården, *Skalden, „Till vapen!“ Idol, Bildhuggaren och hans musa, Mannen och hans tanke, Adonis' död, Adonis' uppvaknande, Nereiderna, De osaliga kvinnorna, Bronsåldern, „Fugit amor“, Eva, Psyke, Danaiderna, Ugolino, Den yttersta domen, Skuggans kyss, General Lynch* (utkast till en ryttarstaty för Nord Amerikas förenta stater) *Fallen karyatid, Sittande kvinna, Bror och syster, Idyll, De besegrade, Dafnis och Lycænia, Minotaurus, Förtviflan, En skalds död, Uppvaknandet, Fallen ängel, Välsignelsen, Ung flicka med två genier;* statyetter sådana som *Frästelsen, Omfamningen, Milo från Kroton, Bachanterna, Flickan och skuggan, Kvinna som kammar sig, Dygderna, Tre fauner, Hjälten, Synden,* samt ännu en hel serie beundransvärda byster: *Jules Dalou, Jean-Paul-Laurens, Octave Mirbeau, Victor Hugo, Puvis de Chavannes, Falguière, Madame Fenaille, Madame Russel, Madame Rodin, Mademoiselle Claudel,* en af Rodins bästa elever. Rodin trodde sig göra rättast i att icke utställa gruppen: *Helvetets port* i sin helhet. Däri misstog han sig; ty genom att handla sålunda godkände han den illvilliga kritikens påstående, att detta monument icke var färdigt, hvilket var fullkomligt osant. Hvarken skalden som står ofvanom dörröppningen, eller någon enda af de utskjutande delarna voro utställda. Detta är i sanning mycket beklagansvärdt för alla dem, som icke haft lyckan att se monumentet i ateliern vid Rue de l'Université. Stamgästerna i Rodins atelier fulländade det i sina tankar och funno det sådant de där sett det. Men äfven för alla andra voro tanken, konceptionen och rörelsen tydliga, ehuru så många viktiga partier saknades, och man ansåg att det är denna „Helvetets port“, hvilken innesluter femton år af tankar och arbete, som bronsen en dag skall göra oförstörbar, och då skall den i sin helhet resa sig i vårt konstindustrimuseum som väntar på den.

RODIN SCULP. FUGIT AMOR.

RODIN SCULP. LE BAISER.

RODIN SCULP LE BAISER.

II.

Auguste Rodin är född i Paris 1840. Hans ungdom förflöt i fattigdom, och han höll ännu på med att studera konstens första grunder, då hans sinne upptogs af tanken på huru han skulle förtjäna sitt bröd. Under någon tid följde han Baryes lärokurs vid det Naturhistoriska museet, men började därefter arbeta på atelier hos den dåförtiden ryktbare Lecoq de Boisbaudray, hvilken, om än icke stor såsom konstnär, dock var en intelligent lärare. Detta var år 1857. Alphonse Legros, som senare slog sig ned i England och t. o. m. lät naturalisera sig där och hvars vackra arbete: „*Ex-voto*“ (dateradt 1861) man var i tillfälle att se på världsexpositionens sekelutställning; och Guillaume Regamey, den framstående bataljmålaren, Raffets och Charlets utmärkte efterföljare, deltogo äfven i Lecoq de Boisbaudrays kurser. Rodin, som då var 17 år gammal, beundrade dessa båda unga konstnärers förvånande skicklighet. För att uppöfva sina elevers observationsförmåga hade Lecoq de Boisbaudray såsom princip att låta dem sätta sig framför modellen, men förbjuda dem att arbeta i dennes närvaro. Så snart modellen gått, tog eleven fram sin duk eller sitt papper och gjorde utkast till sin komposition, som han småningom utarbetade än med än utan modell. Mycket ofta, då eleverna på morgonen infunno sig i ateliern, kunde läraren säga: „Sekå gör en croquis af något som ni sett på vägen då ni kom hit!“ Det var i synnerhet i detta slags teckning som Alphonse Legros och Guillaume Regamey excellerade. Denna metod, så motsatt den abstrakta undervisningen, där det så att säga blott är fråga om proportionerna, hade fördelen af att intressera de begåfvade unga konstnärerna för det, som tilldrog sig omkring dem och utvecklade deras personlighet.

Rodins knappa lefnadsvilkor tvungo honom emellertid att mycket tidigt draga nytta af sin talang. Han gick in vid Carrier-Belleuses atelier för att där utföra en del af de arbeten, som denne, under det andra kejsardömet så ryktbare skulptör, icke ensam kunde fullborda. Rodin gaf ofta åt det rent anatomiska, åt denna skälfvande kroppslighet, som utmärker hans egna värk, en betydelse, som misshagade den, hos hvilken han arbetade och hvilken uppfattade en bildhuggare enligt akademins föreskrifter. Det är under detta skede af sitt lif han utförde *Mannen med den inslagna näsan*, refuserad, såsom vi redan påpekat, vid salongen 1864. Detta var ett arbete i antikens stil, men antiken sådan Rodin uppfattat den; det var det lif grekerna förstått att ingjuta i sina värk, icke blott dessa kalla regler, som den moderna skolan har velat påtvinga så många originella konstnärer, åberopande sig på den grekiska konsten, hvilken den blott delvis förstått.

Vår skulptör kunde icke i längden komma öfverens med en lärare, som så föga uppskattade förtjänsterna i hans arbete. Han reste därför till Belgien och arbetade för Valvansbourgs räkning på några statyer, som man beställt af honom för att pryda det inre af börsen i Brüssel, hvilken uppfördes vid denna tidpunkt. Rodin säger, att han i Belgien genomlefvat de bästa åren af sitt lif. Han var ung, obekymrad och full af framtidsplaner, hvilkas förvärkligande ännu icke oroade honom. Så snart hans arbetsdag var slut, genomströfvade han landsbygden just vid den timme, då man öfveralt på vägarne mötte gruf- och fabriksarbetare, hvilka i Flandern ha en så egendomlig karaktär. Han älskade också den konst och de minnesmärken man i öfverflöd påträffar i detta lilla land med sin stolta historia. Under fritiderna arbetade Rodin för egen räkning. I Brüssel gjorde han *Mannen från forntiden*, så öfvertygande sann, att hans illvilliga rivaler påstodo, då han ställde ut den i Frankrike 1877, att den endast var en afgjutning af naturen.

Genom att under femton år hafva arbetat för lön, hade Rodin lyckats göra små besparingar, som för någon tid gåfvo honom frihet och förmåga att realisera sina stora planer. Han hade fått sina första försvarare, och med stöd af dessa och med växande själfförtroende kunde han under de tio följande åren, präglade af det länge återhållna skapandets hänförelse, fullborda en stor mängd arbeten bland hvilka må nämnas: *St. Gérôme, Johannes Döparen predikande, „Till vapen", Eva, Ugolino, General Lynchs staty, Kyssen,* studier för *Borgarne från Calais,* den första skizzen till *Victor Hugo*-monumentet, utkastet till *Helvetets port* samt byster.

De tre stora arbeten, som äro mest betecknande för Rodins snille, de i hvilka han nedlagt sina mest originella tankar, och hvilka eftervärlden sannolikt kommer att framhålla såsom sällsynt värkningsfulla, äro i kronologisk ordning uppräknade: *Borgarne från Calais, Helvetets port* och *Balzac.*

III.

Då man, med stöd af den kännedom en så betydande samling konstskapelser kan gifva oss, betraktar den stora lifsgärning, hvilken ju kan anses fullbordad, då de värk, som ännu skola komma, sedan länge äro planlagda och deras innebörd för oss bekant, skall man konstatera, att alla själfständiga arbeten af Rodin före *Borgarne från Calais,* blott varit steg på vägen, de nödvändigtvis inhämtade erfarenheterna för det slutliga frambringandet af denna sällsamma grupp. *Mannen från forntiden* och *Johannes döparen* visa oss Rodins fasta vilja att skapa en konst, som lefver, utan att

RODIN SCULP. LE RUT.

„JE SUIS BELLE Ô MORTELS COMME UN RÊVE DE PIERRE ET MON SEIN OÙ CHACUN S'EST MEURTRI TOUR A TOUR EST FAIT POUR INSPIRER AU POÈTE UN AMOUR ETERNEL ET MUET AINSI QUE LA MATIÈRE."

TILLHÖR ANTELLS SAMLING.
HELSINGFORS.

RODIN SCULP. LE RUT.

TILLHÖR ANTELLS SAMLING.
HELSINGFORS.

nå detta mål genom oroliga linjers konstlade sammanställning. I båda dessa skulpturvärk är det den gående mannen, han framställer, mannen, hvars alla muskler äro spända. De äro ypperliga studier af det nakna, och på samma gång besjälas de af en tanke, icke i samma mening som allegorierna, men genom den djupa känsla för och kännedom af naturen, som röjas i dem. Hvem hade bättre än Rodin kunnat återgifva dessa sex hjältemodiga borgare, utmärglade genom en lång belägring, som gjort dem till fattiga uslingar, på väg till Englands konung, hvilkens dödliga hat hotade deras lif. Det ögonblick konstnären velat föreviga är det, då de sex männen blifvit befallda att med repet om halsen visa sig inför konungen. Det är ett dåligt förebud, och de veta icke hvilket öde, som kan vänta dem. Framåt gå de, långsamt, nedtyngda, tagande sina yttersta krafter till hjälp för att tillryggalägga dessa, som de då trodde, sina sista steg i lifvet. Med denna grupp når Rodin dramats höjd. I dessa hjältars fysiska lif har han lyckats inlägga ett uttryck af ädel resignation hos den ene, stolt förakt hos en annan, saknad hos ännu en tredje, som för sista gången ser tillbaka mot staden, förtviflan hos de tre yngste, hvilka uppoffrat sig såsom de andra och försöka göra våld på den själfbevarelseinstinkt, som dock lefver hos dem. — Blott en af dessa borgare från Calais är naken, men hvars och ens kropp har mästaren noga studerat, innan han iklädt den dessa trasor, hvilka vittna om deras elände, och slutligen grupperat figurerna enligt arbetets plan. Beklagligtvis står denna grupp i Calais på en piedestal, som alls icke öfverensstämmer med själfva monumentet.

Samma dramatiska känsla återfinna vi i *Helvetets port,* som därjämte visar oss en ny sida af Rodins talang. Inspirationen till många af sina arbeten har han fått under det han höll på med denna port. *Skalden, Eva, Danaiderna, Ugolino* och flere andra utgöra blott härliga lösrykta bitar af detta värk. Porten är sex meter hög. Den består af en dörröppning krönt af en fronton och af tvänne dörrhalfvor. Dörrposterna och själfva dörrarna äro betäckta med olika grupper, förenade blott genom konceptionens helhet, hvilken lik en väldig människovåg rullar fram till skaldens fötter, där han dystert tankfull står uppe i frontonen och blickar ned. Öfverst på själfva frontonens topp ser man en grupp, bestående af tre personer, de som ännu lefva, men uppfyllas af aningar om underjordens lidanden, mot hvilka de dock känna sig ohjälpligt dragas ned. Sådan är kärnan af detta Rodins smärtuppfyllda mästervärk, på hvilket han offrat tio år af arbete. All den rörlighet han förmår skänka sina figurer, hela detta uttryck af lidelsefullt lif, återse vi här. Äfven såsom en konstnär den där dyrkar kvinnan, står han för oss. Aldrig har väl kvinnokroppen blifvit formad af mera förälskade, mera sme-

kande händer än hans, och han ger den en förtjusande mjukhet och rysningar af intensiv vällust. Otaliga omsorger har han nedlagt på den och han tyckes få fram själfva hudens nerver. Genom all den sinlighet, som finnes i hans konst, kunna vi skönja en tanke af medlidande. Psykes kropp i *Amor och Psyke* [1]) är bedårande i sin otvungenhet och sin mjukhet. Samma vekhet återfinna vi i alla hans kvinnobyster ss. t. ex. en kvinna med nedböjdt hufvud (i Luxembourg museet) eller M:me Fenailles byst, som är helt ny. Om kvinnan i Rodin funnit en känslig tolk för kroppens och själens dallringar, så har mannen åter i honom funnit återgifvaren af styrkan och manligheten. Betrakta den manliga figuren i *„Kyssen"*, så stark och på samma gång så öm! Huru många skulptörer äro icke antingen altför exklusivt kraftfulla eller altför exklusivt kvinliga, några af dem visande blott en sliskig uppfattning af det sköna, andra åter endast brutalitet. De förra förefalla fadda, emedan de icke hafva studerat kvinnan själf utan blott arbetat enligt ett på förhand uppgjordt schema, något som blott kan ursäktas hos helt unga män; de senare blifva simpla, emedan de begagnat den första bästa modell utan att inlägga ett grand af tanke i sitt värk. Men Rodin känner hela skalan i den mänskliga naturen. *Helvetets port* är ett kraftigt bevis därpå.

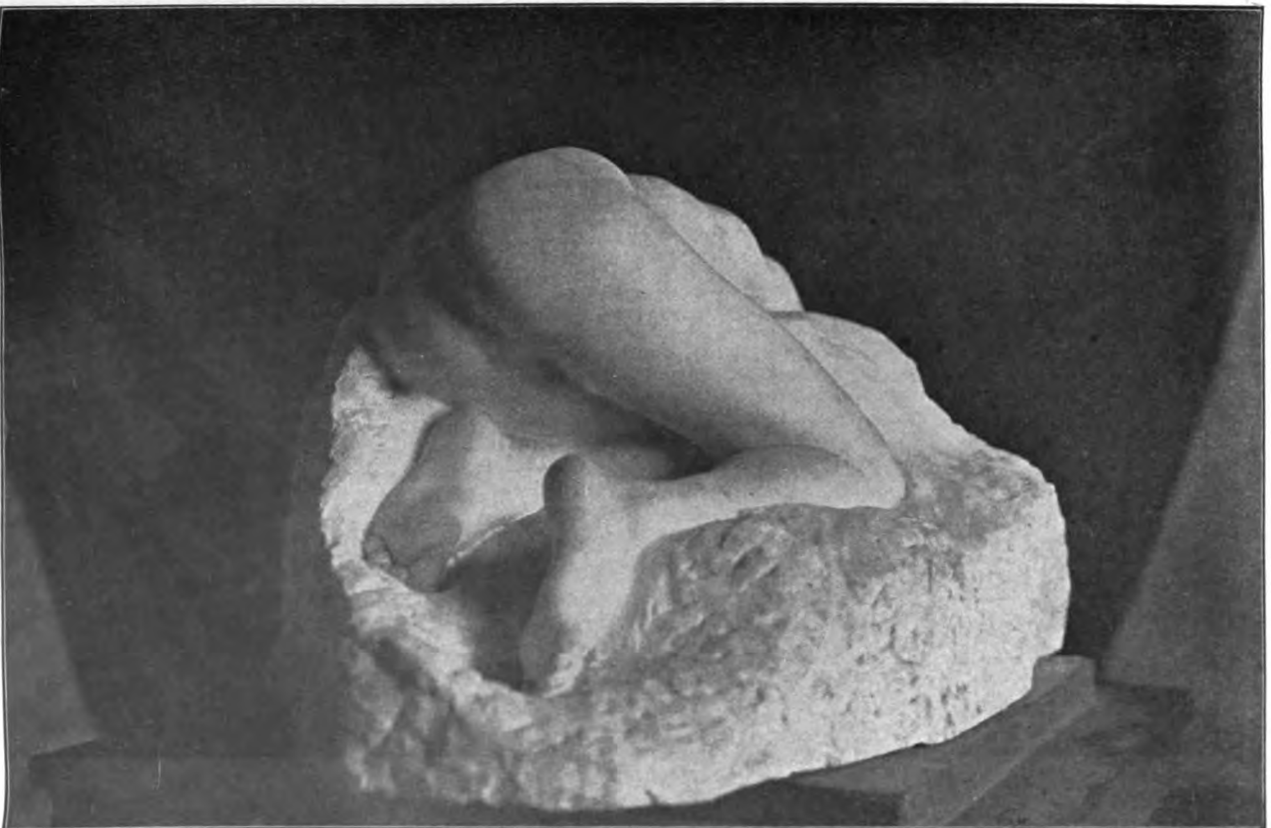
Hvar och en minnes hvilken uppståndelse *Balzac* väkte på salongen 1898. Så hatfulla manifestationer hafva knappast någonsin riktats mot en konstnär; det var en fullständig sammansvärjning mot Rodin. Under tio år, altsen hans *Borgare från Calais,* hade han öfverglänst alla andra skulptörer och åtnjöt i Paris den mest ärofulla ryktbarhet. Nu ville man krossa hans auktoritet; och då publiken vid salongens öppnande visade sin häpnad inför denna staty, som kullkastade alla de begrepp man hittills vant sig vid, passade man på att göra värkets mästare till åtlöje för massan. Ingenting är naturligare än att den stora hopen och till en viss grad äfven konstens kännare visa sin förvåning inför ett absolut *nytt* värk. Konstnären har länge danat det i sina drömmar; innan det utfördes var det föremålet för alla hans tankar. Han hade börjat arbetet, förstört det och börjat om på nytt flere gånger. Stycke för stycke har han sett det växa fram ur sin hjärna och sina händer, alt mer och mer förenkladt genom att de dåliga elementerna bortfallit. Det har utgjort hans glädje, hans lidande, hans yttersta själsansträngning. Huru är det tänkbart att detta originella värk, som icke är någon improvisation, som är alstradt ur samvetets djup, fullkomligt nytt för alla, icke likt något af det

[1]) Rodin har stundom kallat denna grupp blott: Idyll. Den föreställer två älskande, som ligga slutna i en omfamning.

RODIN SCULP. LA SOURCE.

TILLHÖR ANTELLS SAMLING.
HELSINGFORS.

RODIN SCULP. LA SOURCE.

TILLHÖR ANTELLS SAMLING.
HELSINGFORS.

man förut skådat, huru är det tänkbart, att det skulle förstås vid första ögonkastet? Ja visst! Jag vet ju att folk, som hålla på sentenser, säga att ett värkligt konstvärk genast bör förstås, att dess skönhet bör gripa oss samma stund vi se det. Detta är ett oförståndigt tal och visar blott i huru hög grad själfva lifvet är främmande för dem, som säga så, och huru deras själ blott är fylld af abstrakta principer. Man måste lära sig att lösa ett konstvärks gåta, såsom man lär sig ett främmande språk; man måste tänka öfver det, anstränga sig. Efter en tid skall det „nya" i detta arbete ha blifvit så allmänt, det skall hafva inträngt så i de gängse föreställningarna, att det måhända i sin tur en dag blir ett hinder för något nytt framtida värk. Ett konstvärk kan bära på sin egen hemlighet, som det icke genast röjer, och det har rätt att fordra uppmärksamhet af dem, som betrakta det. De flesta hafva naturligtvis ingen sådan hemlighet förborgad inom sig, men dessa blifva häller aldrig banbrytare. De äro den själlösa, banala materien, jämförliga med den köpta kvinnans sminkade och ointressanta kropp. Skönheten må aldrig förblandas med det, som blott är en efterapning däraf.

Det är således helt naturligt att publiken knotade inför *Balzac*. Då man ytterligare uppmuntrade den, började den t. o. m. plumpt göra narr. Några få ärliga tänkte öfver saken och så att säga sågo mästervärket uppenbara sig. Det är icke den allmänna rösträtten som bestämmer hvem äran slutligen tillkommer.

Vanligtvis uppfattar en skulptör, af hvilken man beställt en staty, sin popularitet såsom ett godt medel att förtjäna pengar och icke såsom en sporre för att visa hvad han duger till. Det är en vanlig sats, att nutida personligheter icke lämpa sig för att huggas i sten. Man har blott att rådfråga några porträtter af den döde, att ställa upp en figur, hvars linjer icke må bli altför ofördelaktiga, samt bredvid denna placera ett attribut, som antyder hjältens lefnadskall, såvida detta icke framgår af själfva ställningen. Man sätter en penna eller en bok i handen på en författare och låter honom rikta sin blick mot stjärnehvalfvet. För en arkitekt fins det alltid kompassen att tillgå eller en plan utkastad på ett stenblock. Målaren har sin palett; i Linnés hand sätter man en blomma och bakom Claude Chappe i brons en lufttelegraf. Ett sådant konstvärk — och Paris har många sådana — fordrar ungefär tre månaders arbete d. v. s. just så mycken tid, som åtgår till att forma leran och gjuta bronsen. Rodin har stält sitt mål högre. Hans konstnärliga ärelystnad är icke så lätt att tillfredsställa. Alla hans statyer: *Claude Lorrain, Victor Hugo, Borgarne från Calais, presidenten Sarmiento* ha något af upphöjdhet, hvar och en på sitt särskilda sätt. I sin Victor Hugo har han visat den vältalige

skaldens episka storhet och af honom gjort en gud. Men i Balzac har han sett den heliga storslagenheten hos människan såsom människa. Se blott, huru Victor Hugo, framställd naken i en öfvernaturlig ställning och lyssnande till den vredens musa, som inspirerat „Les Châtiments“, tyckes bebo det skräckens bärg, där gamla testamentets Jehovah tronade. Annorlunda måste Balzac förevigas. Det försök, som utföll så ypperligt, då det gällde Hugo, kunde icke repeteras vid framställandet af författaren till la Comédie humaine. Han behöfde hvarken musa eller symboler. Balzac är värkligheten; han är människan. Det var blott hans styrka, hans kraftfulla gestalt och känslan af intensivt lif som besjälade honom, hvilka nu skulle inspirera konstnären. Detta förefaller så enkelt; och likväl hade en mindre självständig, mindre djärf och mindre talangfull konstnär tvekat inför en sådan uppgift. Ty genom att afstå från den fyndighet, som är alla små talangers räddning, hade Rodin att lösa det svåraste problem. Det tillkommer mig icke att här tala om alt det förberedande arbete Rodin utförde för denna staty. Jag vill blott nämna att flere skizzer visa oss, huru noga han studerat det massiva hufvudet med den lefvande blicken och de arbetande tankarna, liksom han studerat den nakna kroppen innan han höljt den i kläder. Denna nakna kropp är i och för sig ett mästerstycke.

Men låtom oss nu betrakta resultatet af alt detta arbete.

Och vi se Balzac framför oss upprätt, gående, utan att göra minsta åtbörd, svept i denna munklika kåpa, som utgjorde hans hemdräkt. Om han icke visat oss just ett sådant väldigt stenblock, grofhugget som klippan och mäktigt som den, hade skulptören icke löst sin uppgift. Rodin hade insett att den plastiska skönheten, sådan den vanligtvis uppfattas med runda former eller vinklar, med glatta ytor och stora gester, icke lämpade sig för hans ändamål. Hans dröm var en bildstod, hvilken sedan den fyllt ett skulpturvärks förnämsta vilkor, det att värka monumentalt, framför allt borde värka skönt genom den sensationella skönhet lifvet ger, då det framträder i sitt eget tysta majestät, utan att linjerna förändrats och komplicerats.

Själfva fakturen i detta värk är originell; det vibrerar genom det sätt på hvilket det kommit till. Rodin har osvikligt sträfvat till sitt ideal: lifvet. I *Balzac* har detta nått en höjd af intensitet, som han aldrig tillförne förmått skänka sina värk, det skälfvande lifvet hos en varelse, som lider och tänker. Hos *Mannen från forntiden, Johannes Döparen* och *Claude Lorrain,* finns det en handling, en rörelse, en musklernas spänning, som hjälper till att framkalla ett intryck af lif. Hos *Borgarne från Calais* ger det upprörande dramat lif åt stenen. Men i Balzac andas *människan* med kolossens tunga och rytmiska andetag.

RODIN SCULP. SATYRES.

TILLHÖR ANTELLS SAMLING,
HELSINGFORS.

RODIN SCULP.

SATYRES.

TILLHÖR ANTELLS SAMLING.
HELSINGFORS.

IV.

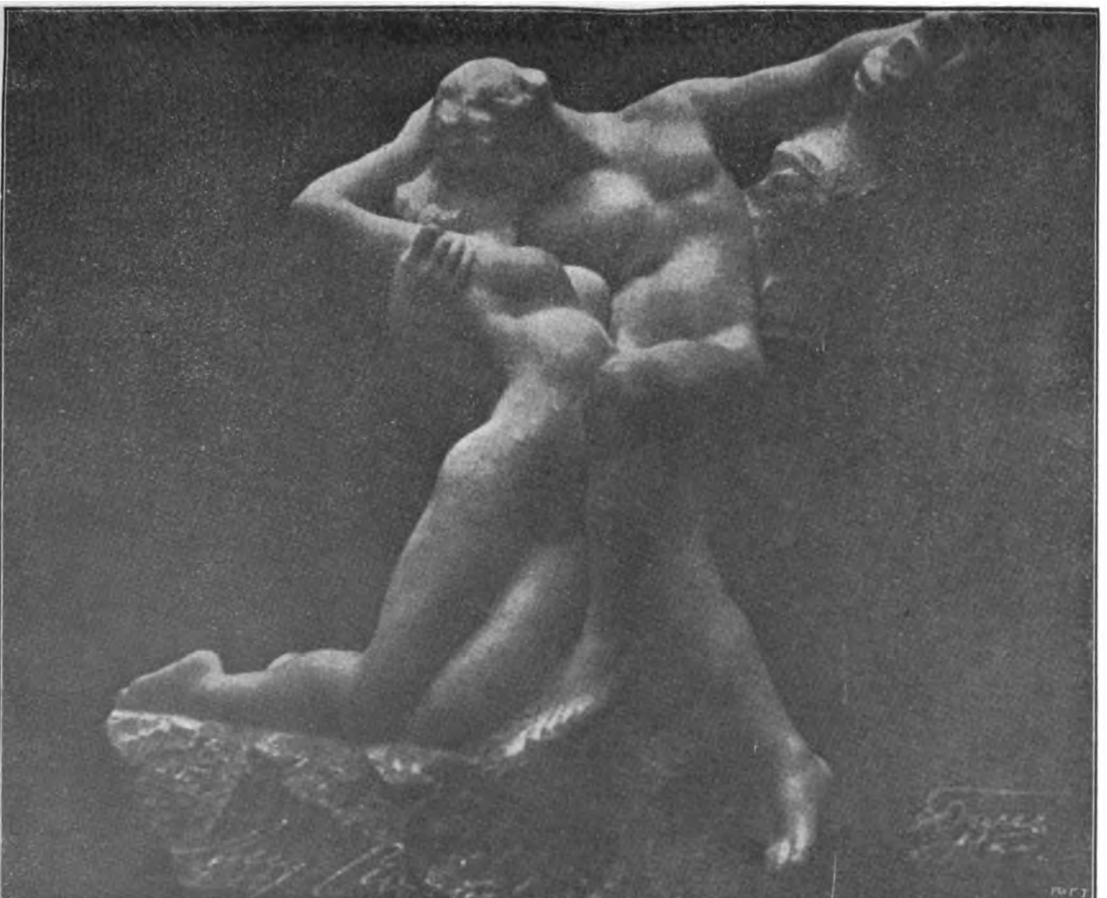
Rodin bebor i Meudon ett hus, som en vitter dam, hvilken älskade ensamheten, låtit uppföra för mer än trettio år sedan. På den tiden var denna vackra lilla del af världen, som numera befolkas af parisare, främst ett tillhåll för frukt- och blomsterodlare. Då Rodin för flere år sedan köpte stället, lät han förstora det med en rymlig atelier. Där det ligger uppe på kullen, på själfva toppen af den amfiteatraliska höjden har hans hus utsikt öfver Valfleuri, en af de talrika dalar i Paris omnäjd, genom hvilken Seinen slingrar sig fram och försvinner i en krökning mellan två kullar. Förtjusande är landskapet, förtrollande detta panorama, som då himlen är blå och solig, då våren strött ut sina blommor och sin grönska, har något attiskt öfver sig med de hvita små stenhusen långt borta på höjderna, broarna öfver floden och vattenledningarnas höga hvalfbågar mellan kullarna. Hvarje morgon lämnar Rodin detta ställe, för att såsom det höfves en punktlig arbetare, taga ihop med sina arbeten vid Rue de l'Université; hvarje afton återkommer han för att inandas dessa stilla höjders friska luft.

Innan staten till hans förfogande hade ställt de två ateliererna vid Rue de l'Université, utförde Rodin sitt dagsarbete vid Boulevard d'Italie i Montparnasse-kvarteret uti ett litet förfallet hus från XVIII:de seklet, skuggadt af åldriga träd, omgifvet af ogräs och förvildad grönska. Detta lilla hus, icke långt från la Bièvre, står nu öfvergifvet och är endast en depôt för afgjutningarna af hans större arbeten. Här i dessa hvita, af tiden illa medfarna salar och gemak, hvilkas engång så blanka, nu mattade speglar ännu sitta infattade ofvanför de stora Louis XV kaminerna, kan man få se afgjutningar i gips af *Borgarne från Calais, Claude Lorrain, Till vapen!, Balzac* naken och många andra, öfver hvilka tid och damm strött mörka fläckar. Huset är stängdt, öde som en graf, och då man händelsevis besöker det, är det helt besynnerligt att höra ljudet af sina egna steg, där man irrar omkring bland dessa tysta, dramatiska väsen, som dock se ut att lefva och lida, likasom de innevånare i Pompeij, hvilka man efter många sekler fann i den ställning de hade, då döden öfverraskade dem.

Det hör till Rodins egenheter att aldrig visa ett arbete, vare sig en del däraf eller en hel grupp, innan han är fullt säker på att själf vara nöjd därmed. Ofta kan han efter tio eller tolf år åter taga i hop med ett af sina värk för att ändra eller fullborda det. Han gör först ett utkast, inspirerad af den idé som födts i hans själ, och låter gjuta detta utkast; därpå låter han idén helt naturligt utvecklas genom begrundande, iakttagelser och tankar. Observationen spelar härvid den största rollen. Han uppsöker

typer och händelser, som öfverensstämma med konceptionen i hans värk; stundom öfverlämnar han t. o. m. åt slumpen af en händelse eller en läsning att ytterligare precisera hans tankar. *Eva* i sin skygga och ångerfulla ställning var först afsedd för att tillsammans med Adam uppställas ofvanför *Helvetets port* och där intaga den plats, som nu upptages af de tre kvinnorna. Adam förstördes och Eva, förstorad och modifierad i enlighet med den förändrade bestämmelsen, är vorden det själfständiga värk vi ha oss bekant. På samma sätt är *Kyssen,* utställd i världsexpositionens stora konstpalats, endast en af staten beställd förstoring af en liten grupp, utförd 1886. I Meudon får man i synnerhet se skizzer och utkast, själfva idéerna, så att säga, hvilka konstnären genom gipsgjutningar vetat bevara åt minnet. Och man häpnar öfver att en lifstid kunnat vara så fruktbar. Fantasi och värklighet, rörelse och uttryck — alla Rodins bästa egenskaper, komma oss till mötes i denna lilla värld af masker, statyetter, grupper och små figurer.

Jag nämde att hans ungdom, allvarsam och anspråkslös, var upptagen af studier. Gotiken, Michel Angelo och naturen — naturen, hvilken blott en konstnär kan förstå, som han själf sagt — har Rodin älskat. Arbete och ålder hafva till en viss grad tröttat honom. Kampen har gjort hans nerver känsliga. På samma gång tillbakadragen och självständig, som han är, bör man icke för mycket förlita sig på hans ord. Försiktig såsom människa och djärf som konstnär, förvånas vi icke, då vi hos honom finna vacklande tankar och en reserverad förbehållsamhet. Rodin hör till de konstnärer, som ha behof af sina vänners stöd och lida däraf, till dem hvilkas parti man så ofta blir i tillfälle att taga, men hvilka själfva blott äro klena försvarare för andra. Ett skola vi minnas, det, att hos en konstnär är talangen sprungen ur det bästa i hans väsen.

RODIN SCULP. LE PRINTEMPS.

WERNER SÖDERHJELMS TAVASTSTJERNABIOGRAFI.

EN ANMÅLAN.

AF ALVAR TÖRNUDD.

en återblick tanke och känsla vid en afhållen väns bortgång egna den döde, den kärleksfulla omsorg, som framletar de minnet förklarande smådrag år och föränderliga skiften hållit dolda, det försonande skimmer smärtans omedelbarhet gjuter om en personlighet, som stått vårt hjärta nära, bilda i och för sig icke domen öfver död man. Är den bortgångnes lifsgärning sådan, att hon inrymmer ej blott den individuella besvikenhetens bitterhet utan äfven och trots alla missräkningar — tack vare högre eller högsta andliga gåfvor, sinnets adel och energi — något alldeles särskildt, en idéernas offertjänst, ett fång af blommor, hvilkas doft, färg och form förgängelsen ej mäktar med, kan ett första omdöme icke utfalla bindande för all framtid. En forskare, som fått det tunga och heliga uppdraget att teckna konturerna af „vännen författaren", hvars död ännu upprör honom, inser nogsamt svårigheten i ett dylikt förtroende. Han har själf tillhört samma epok, umgåtts med samma människor, tagit liflig del i frågor och strider, som sällan afgjorts — knappast kunnat afgöras — och hvilkas blotta eko kommer

månget ärr att rifvas upp igen, och slutligen har han vid skaldens sida lefvat det intensiva lif af glädje och sorg, som i ungdomsåren förenar besläktade andar. Den tvekan inför uppgiftens hälgd han känner är sålunda berättigad och naturlig. Men äger han den sanne forskarens ärliga uppsåt och fjärrskådande blick, iakttagelsens skärpa och förmågan att skilja det väsentliga från det oväsentliga, och är han tillika förtrogen med språkbehandlingens alla finesser, måste den literaturhistoriska värdesättning han fastslår, grundad som den är på personliga erinringar och resultatet af en ingående bekantskap med skaldens i fråga värk, ojämförligt höja sig öfver mängden af utlåtanden, som fällas öfver en ryktbar samtida, och blifva ett skaldeporträtt i ordets själfulla och bästa mening, en dyrbar källskrift, som all kommande forskning skall taga tacksam hänsyn till. En återblick af denna upphöjda art har Werner Söderhjelm i sin nyligen utkomna, öfverlägsna Tavaststjernabiografi skänkt den finsk-svenska vitterheten och vår fosterländska odling.

Estetiserandet, den mer eller mindre behagliga granskningen af ett skriftställarskaps förhållande till vissa normgifvande regler, som växla med tidsuppfattningen och individerna, finner icke någon plats i Söderhjelms arbete. I den allvarliga och utomordentligt värdigt hållna „lefnadsteckningen“ öfver den bortgångne skalden äro hans arbeten visserligen föremål för en ofta till och med detaljerad analys, och, där så erfordrats, kritik. Men denna analys är med rätta underordnad det psykologiska intresset. Värken skola förklara och karakterisera människan, där närheten till Tavaststjernas egen tid, ännu friska fakta och helt personliga afseenden själffallet tvungit Söderhjelm till ett ömtåligt aktgifvande på hvad som kan sägas. Det är denna frivilliga diskretion — så anmärkningsvärdt sällsynt i en tid, där den bildade publiken icke ogärna ser interview'n och journalismens banala kunskapande öfverflyttade på det rent literära området — som förlänar en säregen charme åt skildringen, en förnämt artistisk prägel af stundom betagande värkan.

Om händelsernas yttre förlopp allena bestämde innebörden af en människas lefnad, vore konturerna af Tavaststjernas snart dragna. Det tidsmått, som var honom tillmätt, omfattade knappa fyra årtionden och var ej tilldragelserikare än mången annans. Det egendomliga i Tavaststjernas lefnad, hans spår i tiden stå att sökas i hans karaktär, begåfning, andliga utveckling, i hans arbete och dettas resultat. I den mån lifsskildringen skrider framåt, undersöker Söderhjelm de inflytelser af olika slag Tavaststjerna under olika perioder rönte, en undersökning af stor betydelse för en fullständigare kännedom af skaldens personlighet. Beaktansvärdt är äfven

det frimodiga sätt, hvarpå allmänt bekanta tidigare språkpolitiska missförhållanden bedömts. Tavaststjernas ställning till språkfrågan — hvarom senare några ord — var mera iakttagarens. Hans lutning åt ett kosmopolitiskt åskådningssätt och hans oppositionella lynne betingade den uppriktiga motvilja han hyste för alla de oräkneliga större och mindre språkfäjder, hvilka i sina förrädiska garn snärjde sjuttitalets och äfven åttitalets ungdom.

Icke vid hafvet, hvars oförliknelige sångare Tavaststjerna sedan blef, förflöto hans barndomsdagar. En inlandsnäjd, „en solgassad sommarbild", fångade barnets frågande blickar. Mot bakgrunden af denna naturens vekhet — symboliserande den lyriska anläggning Tavaststjerna ärfde af modern — har Söderhjelm i raska drag tecknat ett slags ättekrönika, låtit oss glänta på dörren till släkttraditionens hälgedom, berättat de anekdoter från vår skalds staplande år familjehågkomsten troget bevarat. Vid åtta års ålder kom Tavaststjerna för första gången till hufvudstaden — moderns död och nödårens skräckbilder hade föregått denna episod. En annan syn än inlandsfjärdens brände sig nu in i hans öga. Oron ärfd från fädernet kände omedelbart och instinktift i hafvets „trotsiga bölja" ett besläktadt lynnesdrag. Vistelsen i hufvudstaden varade ej länge. Fjärran från hafvet tillbragtes de därpå följande åren. 1878 återkom Tavaststjerna till Helsingfors.

Det var ingen vanlig ung man på aderton vårar, som tog i tu med studierna för lefnadskallet. Söderhjelm betonar det utpräglade drag af pessimism Tavaststjerna bar på redan i tidiga år, „kölden" han ville omgifva sig med såsom ett säkert medel mot att förfalla i den „rosenfärgade tomhet" han benämde uppkonstruerad hänförelse, den undran hans likgiltighet för språkstriden väkte bland kamraterna, som i honom snart lärde värdera och erkänna en öfverlägsen ande, den sprudlande lefnadslust, som trots svårmod och självsatta skrankor kunde bryta fram, det vittra intresse, som odlades både teoretiskt och praktiskt. Tavastjernas lektyr var från begynnelsen och förblef alltid tämligen planlös. Från den första versskrifningens dagar anföras ett dussin dikter, hvilka knappast kunna sägas förebåda „För Morgonbris", men komplettera lyckligt bilden af Tavaststjerna från denna tid.

I Söderhjelms biografi intar det andra kapitlet ett märkeligt rum och är särskildt till den del, som behandlar Tavaststjernas första diktsamling, ypperligt. Den belysning „För Morgonbris" erhåller värkar ej blott öfvertygande, berör oss tillika såsom endast inspirerad förståelse och taktfull känsla af en kritisk sönderdelningsvådor kunna göra det. Fyller sålunda den literära granskningen af dikterna de högsta anspråk på konstnärlig beherskning och fullständighet, kan samma omdöme ej utan reservation tillämpas på

några uttalanden, hvilka röra vissa företeelser i vårt kulturella lif, som stå i innerligare och naturligare samband med „För Morgonbris“ än rättvisligen påpekats. I karakteristiken af de literära sträfvandena på åttitalet ingår en slutsats, hvilken visserligen på sätt och vis förberedes af den idégång, som ligger till grund för Söderhjelms resonemang, men likväl värkar öfverraskande och särskildt i Sverige, där våra förhållanden äro föga bekanta, kan missuppfattas. Den småningom alt kraftigare och bestämdare framträdande oppositionen mot språkfrågan såsom dogmatisk och allenasaliggörande princip, som bekantskapen med utländsk literatur, i all synnerhet den s. k. realistiska, och de spörsmål af ideellare bärvidd, som sysselsatte tidens stora andar på främmande botten, väkte till lif inom ungdomliga led hos oss, hade till följd ett mer kosmopolitiskt åskådningssätt. Det är denna rörelse, hvars sträfvanden omfattade de utvecklingsmöjligheter, som öppnade sig på det religiösa, vittra och sociala området, hvilken enligt Söderhjelm „på annat håll senare ledde till den ursprungligen literära, sedermera politiska sammanslutning, hvilken växte ut till den s. k. ungfennomanin“ (s. 39). Hvarför inskränka resultaten af dessa i viss mening europeiserande tendenser endast till det ung-finska partiet? Hvarför förbigå en väsentligare och till sina värkningar afsevärdare följd af hela denna riktning? Det svenska partiet i sin nuvarande gestalt har nämligen äfven det framgått ur de idéströmningar, som på åttitalet begynte göra sig gällande. Ty inom hvilket läger har väl under de sista tjugu åren den ärligaste lansen brutits för „dagsintressena?“ Ha icke „demokratin, tankefriheten i religiösa ting, kvinnofrigörelsen, realismen i konsten“ inom det svenska partiet haft uppriktiga och nitiska förkämpar? Har ej språkfrågan i inskränkt mening småningom fått vika för ett intresse af högre ideell art: det kulturella fosterlandets räddning? Hvad är slutligen den konservatism, för hvilken partiet ofta blifvit beskyld? Ej annat än öfvertygelsen, att det samhällsskick vi ärft af våra fäder orubbadt bör bevaras, tils ljusare tider randas och betingelserna för en rikare och allsidigare utveckling i fädrens anda värkligen förefinnas. Att kärleken till svenskt språk och svensk sång en gång ledde till öfverdrifvet trotsigt pointerande af den svenskatalande stammens i vårt land skandinaviska ursprung och götiska håg var en naturlig följd af stridens hetta och anfallens häftighet. Men den tiden är redan fjärran. Ej mer ljuder den i formelt hänseende glänsande „Vapensången“:

„Plats, plats för vår trotsiga ynglingaskara.
Vi höja orubbligt i strider och fara
Vårt fäderneärfda, vårt svenska banér.“

Den eldige, ungdomsvarme sångare, som i ofvanstående och andra „Vapensånger", förde de s. k. vikingarnes poetiska talan är numera föga läst, af mången känd endast till namnet. Det är om denne diktare Söderhjelm fäller det snäfva och ovänliga yttrandet: „en nybörjare som Gånge Rolf kunde endast tjäna som tillfälligt uttryck för några ytterlighetsifrares utopier" (s. 38). Det är visserligen sant, att Söderhjelm senare nämner Gånge Rolf såsom en den där skapat sig „ett namn på den sköna literaturens område". (s. 40). Med kännedom om allmänhetens benägenhet att lägga på minnet oförmånliga yttranden om bekanta personer, hade Söderhjelm gärna kunnat låta det tidigare utgå. För att nu endast påminna om en af Gånge Rolfs dikter, hyllningskvädet till Elias Lönnrot på dennes åttionde födelsedag, så bevarar denna vackra sång en mer harmonisk bild af diktaren-vikingen. „Ytterlighetsifraren" var äfven det hela, odelade fosterlandets skald.

Tavaststjernas klarare syn på språkstridens faror, skeptiska sinnesriktning och hufvudsakligen literära intressen normerade hans uppfattning af språkfrågan. Det fordrades och fordras till en viss grad ännu mod att hos oss brännmärka partilyten. Tavaststjerna tvekade aldrig att öppet tadla hvad han hos det ena eller andra partiet fann vara inskränkt eller direkt fördärfbringande. Det klander och de beskyllningar han därför skördade betogo honom ej lusten att tala rent språk. Brefvet till Neiglick, hvilket Söderhjelm citerar (s. 104), karakteriserar den känsla af sin egendomliga ställning till dualismen i vår kultur Tavaststjerna bar på. Huru riktigt han åter bedömde russifikationen såsom en af språkstridens logiska följder, därom meddela föredragen i Köpenhamn och Uppsala, hvilka dels refereras, dels anföras, intressanta detaljer (s. 131—133 o. 143—148). Det senare föredraget innehåller tillika i stora drag den tankegång, som nu gör sig gällande bland flertalet inom det svenska partiet. Båda vederlägga påståendet, att Tavaststjerna ej var patriot.

„För Morgonbris" utkom i december 1883. Redan i september hade Tavaststjerna begifvit sig till Paris. De af Söderhjelm ur ett bref till en släkting anförda afskedsorden: „I kväll bär det af. Hoppet står i zenit. Alla små sorger mördas . . . aldrig har lifvet bländat förr än nu", äro betecknande för skaldens glittrande sinnesstämning (s. 54). Tavaststjerna var sålunda fjärran från hemlandet, då kritiken tog i hop med sin uppgift. Det mottagande, som från herrar recensenters sida kom „För Morgonbris" till del, var särdeles gynnsamt. Endast „Finsk Tidskrift" gjorde ett undantag. Det var ett af dessa undantag, hvilka med tycke af en nemesis ingripa i en människas lefnad, och emedan de till sina värkningar äro mer vidtgående än deras upphofsmän måhända tänkt sig, kunna

gifva författare och konstnärer rätt, då de tala om kritikens orättvisa och oförmåga att uppfatta dem. Recensionen i fråga sårade Tavaststjernas självkänsla och är sannolikt en af orsakerna till den ömtålighet gentemot offentlig kritik han sedan ständigt ådagalade. Denna ömtålighet hade en god bundsförvandt i den äkta finska misstänksamhet, som var ett af hans väsens kännetecken och kom honom att äfven i publiken se ett slags naturlig fiende, mot hvilken han hade att kämpa, icke att vinna för sig.

Från Tavaststjernas vistelse i Paris berättar Söderhjelm ej mycket. Det var mer en de personliga stämningarnas och den samlade lefnadserfarenhetens tid, mindre studiernas och den literära produktionens, vagabonderande ungdomsdagar i en oförliknelig storstadsmiliö, hvilkas frukter mogna långt senare. Med en egendomlig sympati dröjer tanken vid den fint skildrade episod, där känslan för en högtbegåfvad kvinna låter all den sjudande och ursprungliga, nästan vilda lefnadslust, som fans på botten af Tavaststjernas väsen, — Laureatusådran — kvälla fram.

Redan i maj 1884 lämnade skalden Paris och återvände till hemlandet, där han bosatte sig för en längre tid framåt. Det gälde för honom att infria de ståtliga löften den första diktsamlingen gifvit — dess tvänne tätt på hvarandra följande upplagor bekräfta ett för våra förhållanden ovanligt literärt événement — och att befästa ett välgrundadt skalderykte. Således uppriktigt taget en föga afundsvärd ställning. Ty det visade sig snart, att de förhoppningar, som knutits vid „Nya Vers“, ej realiserats såsom mången önskat och velat. I det för öfrigt välvilliga mottagande, som kom boken till del, blandade sig en ton af bedragen förväntan. Underligt nog har samma ton sedan ljudit, när än talet fallit på denna diktsamling. Söderhjelm påvisar en faktisk fördjupning i självfva valet af motiv, betonar känslostegringen och dikternas allvarligare kynne, anmärker tillika om de talrikt förekommande formella vårdslösheterna. „Från pojkåren“ egnas en särskild uppmärksamhet. Parallellen med Topeliussagans Walter är lyckligt funnen. Behöfver väl „Nya Vers“ annat förord för att vinna hemortsrätt i den läsande allmänhetens gunst? En profilteckning af Tavaststjernas personlighet under dessa år, som gränsa till och slutligen öfvergå i mannens ålder, värkar liffullt, psykologiskt riktigt och omedelbart tilltalande.

Det är med denna bild i minnet man begynner läsningen af de sidor, som behandla „Barndomsvänner“, och medan den kontursäkra teckningen ännu leker en i hågen, frammanas Ben Thoméns välkända gestalt för ens inre öga och identifieras omedvetet med skaldens egen. Ett nutidsöde har Tavaststjerna med en för tiden karakteristisk benämning kallat „Barndomsvänner.“ Det är i själfva värket en starkt individualiserad lifsskildring, en enda persons

historia, där den, som är medelpunkten, allena lägger beslag på intresset och, där de öfriga utgöra staffagefigurer, mot hvilka Ben Thoméns utveckling från gosse till man bryter sig. Sedd från denna synpunkt, som äfven är Söderhjelms, vinner boken ett annat och djupare värde, framstår som ett „document humain", en karakters- och temperamentsskildring, gifven utan färgläggning, omedelbart och naturligt, som ett sveklöst och impulsift sinnelag bjöd det. „I detta lyriska innehåll", säger Söderhjelm, „ligger „Barndomsvänners" största förtjänst och dess outplånliga charme — outplånlig, emedan den tagit en form, som i sin starka omedelbarhet ännu efter långa tider ger samma betagande intryck. Det är fart, lif och ursprunglighet i Tavaststjernas prosa i detta arbete, trots alt hvad i enskildheter kan anmärkas, och denna prosa står ensam i hans produktion just emedan den, såsom versen i „För Morgonbris", bär ungdomens strålande märke. Där finnas naturstämningar och känslostämningar, hvilka i literärt värde stå mycket högt, nedskrifna som de äro med intryckets allra första friskhet, i det enkla föredrag, som var Tavaststjernas finska temperament eget, med den starka själ, hvilken låg i alt, som flöt omedelbart ur hans diktande inre" (s. 126). Värklighetsromanen med det starka greppet på tidens lyten sådan Neiglick tänkt sig den blef i Tavaststjernas hand en skildring från de egna reflexionernas och känsloäfventyrens fria värld, en berättelse från hvardagslifvet i de tusen finska hemmen, en blomma utan tidsandans gråa färger, som fångat solljuset i sin kalk och läpjat på alla sommarens safter och brutits efter en kort blomningstid.

Ben Thomén var det konstnärliga, lyriskt färgade och starkt personliga uttrycket för Tavaststjernas olika självtillstånd under gosse och ungdomsåren. Den sista scenen i „Barndomsvänner", då Ben en nyårsafton på ödemarksstationen för mor och syster i toner biktar sina svunna ungdomsdrömmars innehåll är trots skildringens intensiva vemodsstämning så harmonimättad och försonande, att denna Tavaststjernas uppgörelse med unga år som varit värkar med kraften af en mans stilla tillförsikt och självfvunna resignation. Och dock — hvilken sällsynt gäst var icke tron på den egna förmågan i skaldens inre, huru fjärran icke den milda syn på lifvet, som föga fordrar för egen del och endast söker förstå!

Efter „Barndomsvänner", hvars tvänne delar utkommo 1886, följde en period i Tavaststjernas lefnad och diktning, som på grund af sin ringare öfverskådlighet och antalet därunder producerade arbeten erbjöd biografen större svårigheter vid fullföljandet af den uppgift han förelagt sig. Emellertid har Söderhjelm af den flyttfågelstillvara, som karakteriserar skaldens återstående dagar, och hans nästan feberaktigt uppdrifna produktion, hvars resultat före-

ligga i en räcka af olikartade skrifter, lyckats gifva en totalbild af öfvertygande säkerhet. Trots den honom af ämnets beskaffenhet påtvungna bredden har han ej låtit framställningens klarhet och öfversiktlighet lida intrång däraf. Detaljernas mängd betingas fortfarande af deras inre samhörighet med de idéer, som legat till grund för arbetet i dess helhet. Sympatin för diktarens personlighet växer i innerlighet utan att inkräkta på granskningens objektiva lugn och höjer sig stundom — t. ex. vid behandlingen af „I förbund med döden", det yppersta af ädel och medryckande analys Söderhjelm presterat — till värkligt patos. Det rent biografiska materialet — mer ömtåligt än under ungdomsdiktningens år, mer tillhörande den trognaste kretsen af „tysta vänner" — måste än försiktigare handteras och mången händelse, som afgörande ingripit i skaldens lif, har endast kunnat konstateras. Böckernas vittnesbörd ha närmast fått röja personligheten och posthuma dokument såsom bref, anteckningar, koncept m. m. ha varsamt och pietetsfullt använda i sin mån belyst ett oroligt lynnes historia, en orolig andes frigörelsekamp. De uttalanden, hvilka i dagspressen och tidskriftsliteraturen kommit Tavaststjernas arbeten till del ha liksom tidigare samvetsgrant framdragits och den olika uppfattning, som i dem gjort sig gällande, har kritiskt skärskådats och stundom med skärpa, alltid efter förtjänst, bedömts. Därigenom har i viss mening en historisk bakgrund vunnits, som möjliggör en både sannare och rättvisare tolkning af skaldens skrifter.

I Tavaststjernas lefnad är det nu kringflackandets och den hemlösa känslans tid, som begynner. Ingen varaktig stad, föga af trifsamhet och inre tillfredsställelse, tilltagande pessimism och sorgbundenhet, osäkra materiella vilkor förändra småningom i skaldens ögon lifvet till en „botgörarfärd" öfver tunga höstböljor mot „glömskans signade sjö". Stundom lysa ännu, om ock sparsammare, strålar af bländande ljus upp färden och locka „friseglaren" till smidiga och lifsdruckna grepp „på välljudets veka lyra". Skaldens upprepade besök i främmande länder, hans därunder samlade intryck och de inflytelser han rönt af samtida skandinaviska skriftställare, hans vistelse på olika orter i eget land, den uppmuntran i form af officiell prisbelöning, som mer än en gång kom honom till del, hans giftermål, hvilket endast för en kortare tid rykte honom ur bohêmetillvarelsen, ha dels utförligare berörts dels endast omnämts. Från Tavaststjernas sista värksamhetsår i det lilla björneborgska samhället, där den låga, som förtärde hans själ, ej fann näring och där känslan af ensamhet kastade en skugga lik dödens på hans stig, har Söderhjelm med något af den intima brustenhet, som finnes på botten af all värklig vänskap berättat det beseglande ödets sista dust med ett af „lyrans styfbarn". Är det ur

denna enkla, trovärdiga och gripande relation den knapphändige anmälaren af Söderhjelms arbete i Finsk Tidskrifts decemberhäfte dragit slutsatsen om „den slutligen andligt nästan brutne skalden?" Eller har han endast lånat ett altför villigt öra till ondsint förtal och ansett tillfället lämpligt att såra de många, för hvilka Tavaststjernas minne är dyrbart?

Den mångfald, som utmärker Tavaststjernas literära produktion efter „Barndomsvänner" — en värkligen förvånansvärd „embarras de richesse" — har, såsom helhet betraktad, samma föga helgjutna, zigenaraktiga och subjektiva prägel, som kännetecknar det sista decenniet af skaldens lefnadslopp. Det har erfordrats en god portion tålamod, ett aldrig sviktande intresse och en i vetenskapens tjänst uppöfvad och förfinad iakttagelseförmåga för att belysa och till sitt värde bestämma denna produktions brokiga innehåll. Det har tillika erfordrats en artistiskt anlagd persons smak och en språkkonstnärs beherskade skattande åt stilens pittoreska element för att gjuta lif i de metodiskt sammanförda observationerna och undersökningsresultaten. Hvad man skulle kalla döda punkter existerar lika litet i denna del af Söderhjelms arbete som i de åt Tavaststjernas ungdomsdiktning egnade kapitlen.

Det har icke ingått i planen för denna uppsats att undersöka de många slående synpunkter och skönheter i själfva framställningen, hvartill mångfalden i den senare periodens literära alster gifvit Söderhjelm riklig anledning. Tidigare har analysen af „I förbund med döden" betecknats som en af granskningens pärlor. Ytterligare må framhållas de icke mindre förträffliga och läckra studier à la Sainte-Beuve som kommit Tavaststjernas tre sista diktsamlingar till del. Med alldeles egen tacksamhet skola vännerna till skalden minnas den oafkortade rättvisa Söderhjelm låtit „Dikter i väntan" — en af dessa böcker, som lik „Nya vers" betraktats med ett visst nedlåtande öfverseende — vederfaras.

Söderhjelm yttrade en gång senaste höst, att han genom sin biografi närmast önskade länka ungdomens uppmärksamhet på Tavaststjernas diktning. Det föreföll honom, som om ungdomen numera endast distraheradt lyssnat till den bortgångne skaldens toner preludierande sålunda en glömskans snara tid för hans sånger och prosaskildringar. Han hade kanske rätt. Nu skall detta ändras. Många och säkra tecken tyda därpå. Söderhjelms minnesteckning är slutsåld i bokhandeln och skaldens arbeten ha rönt liflig efterfrågan. I unga kretsar är Tavaststjerna åter hjälten för dagen och till deras beundran har den literärt bildade allmänheten tämligen enhälligt fogat ett nyvaknadt intresse för „Morgonbrisens" sångare, hvilket bebådar godt för skaldeminnets hälgd och framtid. En sådan ideell belöning hade Söderhjelm ej vågat drömma om.

TILL ATENEUMS REDAKTION.

Mina Herrar!

Författaren till artikeln „Om moderna möbler" synes hafva skrifvit sin artikel något lättvindigt och tyckes obestämdt insinuera att jag skulle gjort industriell konst efter föredöme af Van de Velde. Tillåt mig att anföra några data för att klargöra saken.

För det första äro de poterier, som jag gjort i Belgien, icke holländska hvarken till form eller dekorering — lika litet som de jag nu gör. Vidare har jag gjort krukmakeri med samma karaktär som nu på den tid då Van de Velde ännu var osäker om den väg han skulle följa.

Katalogen för „l'Exposition des XX" i Bryssel, februari 1892, upptar mig som utställare af ett *tebord*, inlagdt med ornamenterade keramiska plattor (grand feu) utförda af mig. På hösten samma år uppträder jag ännu en gång på den utställning „l'Association pour l'Art" anordnat i Antwerpen med en keramisk pannå för matsal och dekorativa projekt (pasteller) i tre toner att kompletteras med tapeter och *polykroma möbel* (de första försök som baserats på Charles Henrys teori om rytm och proportioner). På samma utställning utställde Van de Velde, ett broderimönster.

Några månader senare mötte jag Van de Velde i Antwerpen och han förklarade, att *jag var den förste af oss som realiserat sina projekt för dekorativ konst*, och med sin kända lojalitet förkunnade han det offentligen i en konferens, som han höll i Luttich 1895.

Han visade mig under vintern 1894—95 *den första möbel*, som utförts efter hans ritning; starkt engelsk till stilen och långt ifrån att gå upp emot de superba möbler han numera låter göra.

Trots den gamla och djupa vänskap, som förenar oss, hafva vi dock hvardera bevarat vår oafhängighet i idéer och principer.

Min afsikt med detta bref är ingalunda att uppväcka en polemik, långt därifrån. Att kritisera vill aldrig säga annat än att uttala en personlig åsikt, det har således ingen betydelse; men då man råkar in på historiens område, riskerar man att vara orättvis, ifall man ej är exakt. Jag vore Eder därför mycket tacksam, ifall Ni ville hafva godheten publicera denna lilla rättelse i er nästa nummer.

Mottag mina herrar, tillika med mina förutskickade tacksägelser, försäkran om min utmärkta högaktning.

A. W. FINCH.

*

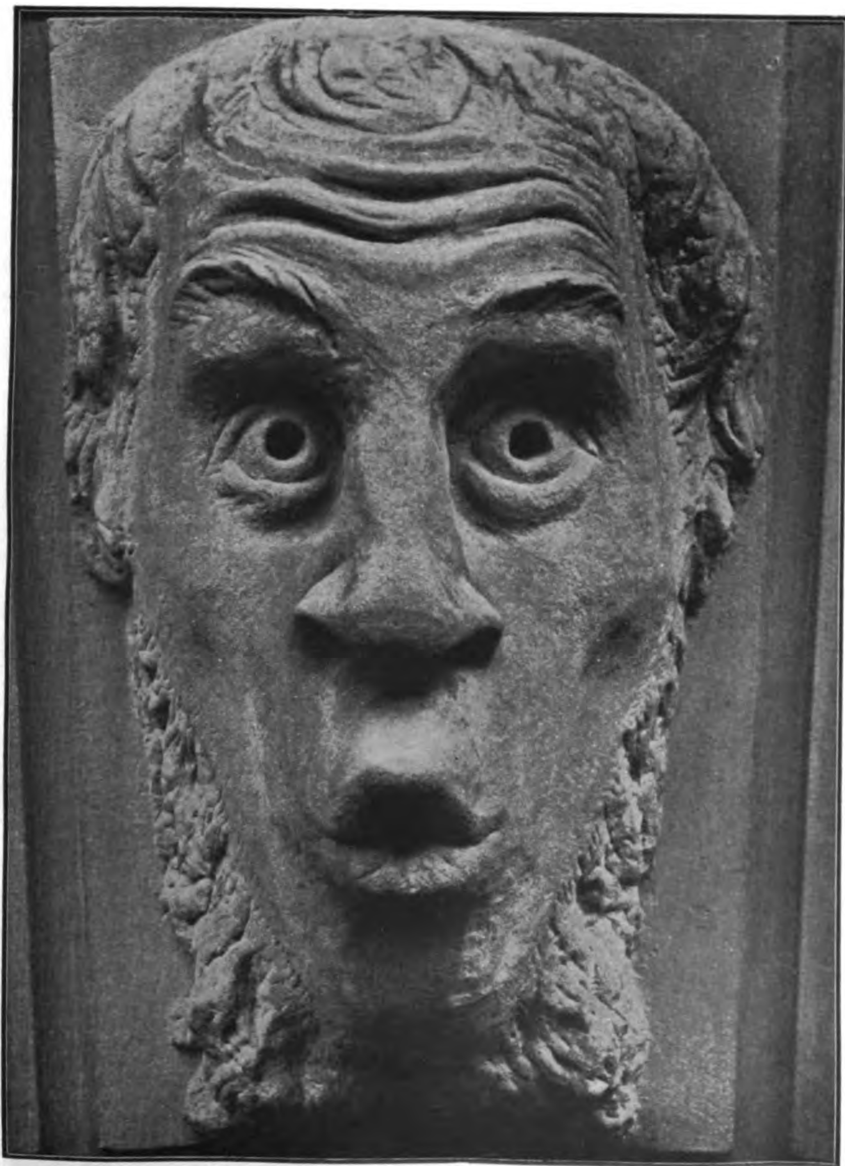
Med anledning af ofvanstående uttalande af herr A. W. Finch vill jag endast framhålla att jag med mitt yttrande om hans poterier i artikeln „om moderna möbler" ingalunda afsett att „obestämdt insinuera" så mycket mindre som jag är en varm beundrare af hans arbeten och tror mig till fullo uppskatta det individuella i hans konst. — Efter de upplysningar som här ofvan

meddelas är jag naturligtvis villig att erkänna det oriktiga i mitt uttryck, att herr Finch i sina arbeten följer Van de Veldes föredöme, och rätta detsamma därhän, att herr Finch, enligt min mening, följer samma *principer* som den belgiske mästaren. Och vill jag vid detta tillfälle därjämte uttala min glädje öfver att en så betydande konstnär som herr Finch ställt sitt arbete till vårt lilla lands disposition.

Det fägnar mig att herr Finch genom mitt misstag kommit i tillfälle att upplysa vår intresserade allmänhet om den synbarligen icke obetydliga roll han spelat i de nyaste konstindustriella sträfvandena.

Högaktningsfullt

BERTEL JUNG.

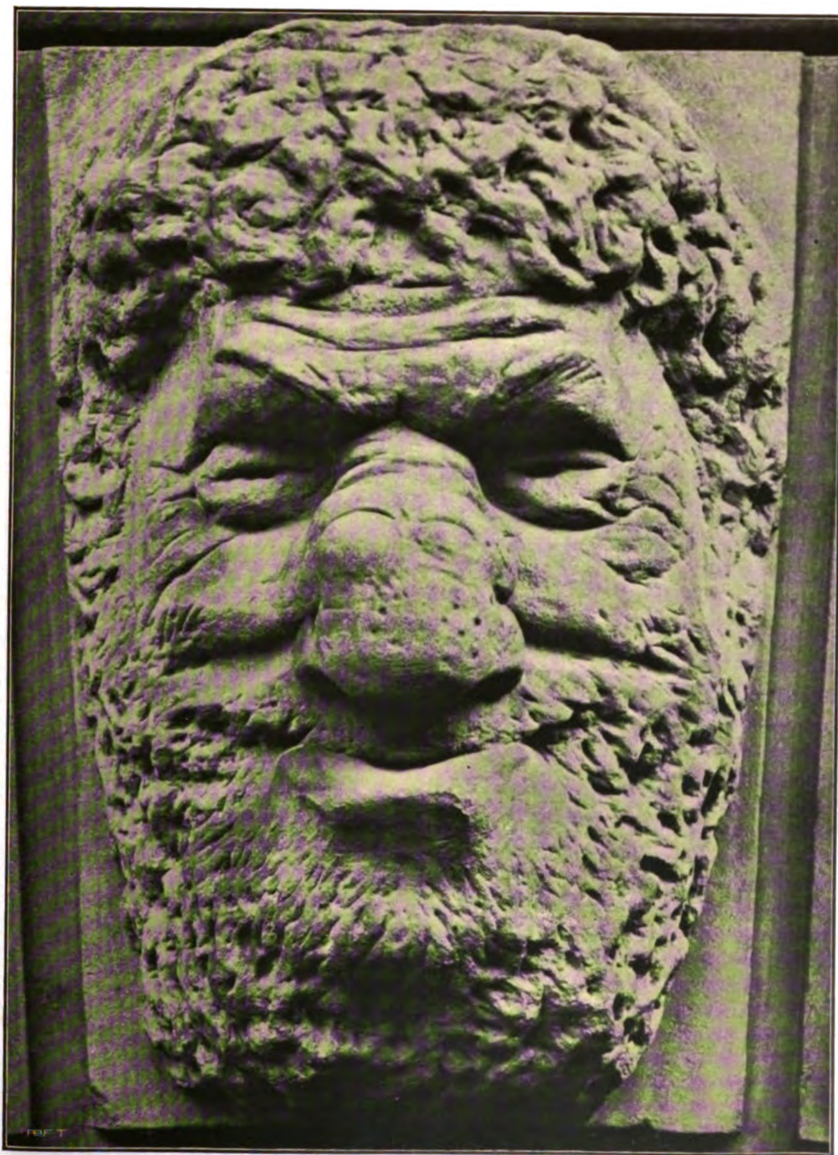
ARNOLD BÖCKLIN SKULP. MASK I SANDSTEN.

(MUSEET I BASEL)

ARNOLD BÖCKLIN SKULP. MASK I SANDSTEN.

(MUSEET I BASEL)

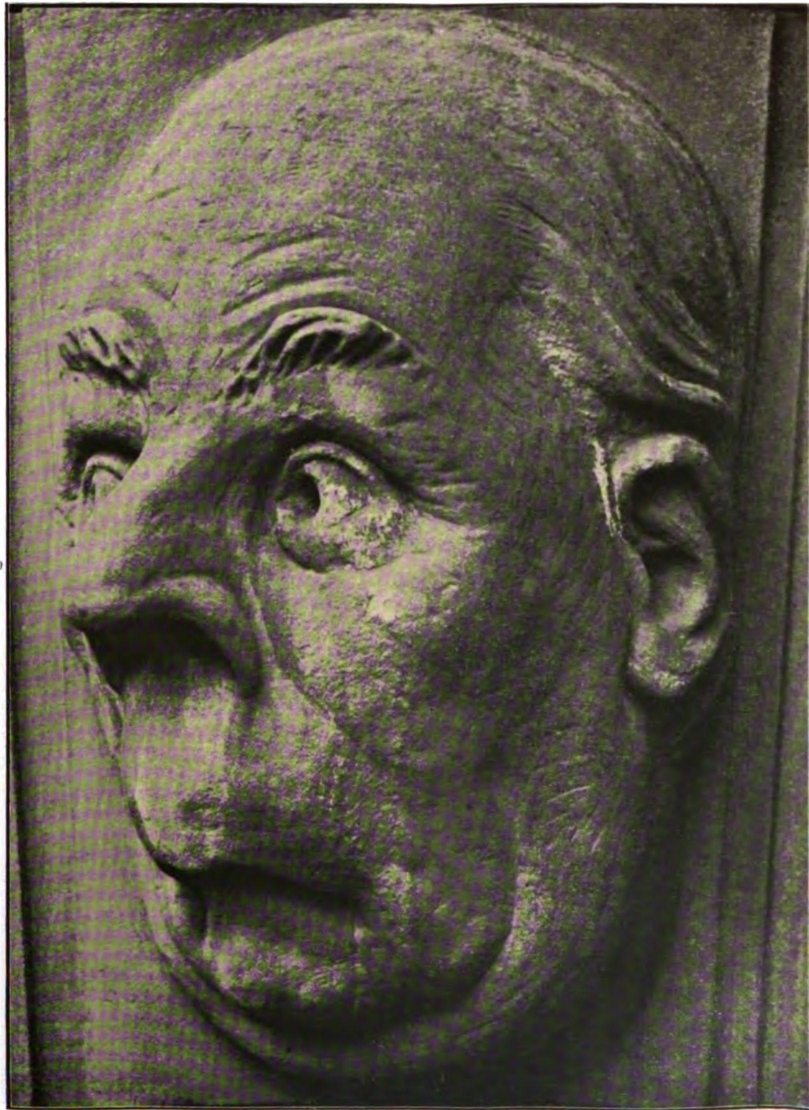
ARNOLD BÖCKLIN SKULP. MASK I SANDSTEN.

(MUSEET I BASEL)

ARNOLD BÖCKLIN SKULP. MASK I SANDSTEN.

(MUSEET I BASEL)

ARNOLD BÖCKLIN SKULP. MASK I SANDSTEN.

(MUSEET I BASEL)

ARNOLD BÖCKLIN SKULP. MASK I SANDSTEN.

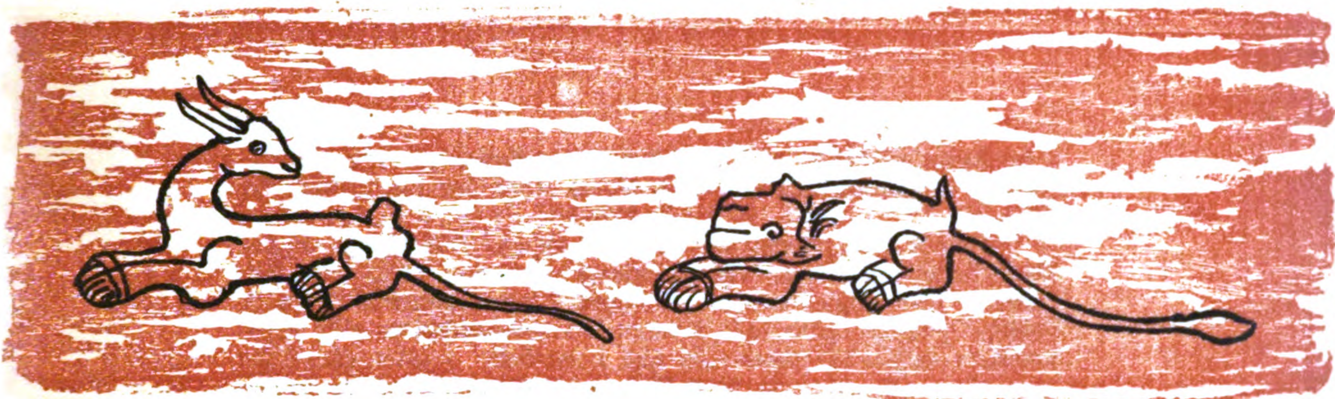
(MUSEET I BASEL)

HUGO SIMBERG AKTIEB. F. TILGMANN

MISSLJUD

(ORIGINALRADERING)

MINNEN FRÅN EN FÄRD TILL HÄST GENOM DAGESTAN I KAUKASIEN

AF HUGO SIMBERG.

Mången natt under bar himmel där borta bland bärgen i Kaukasien låg jag och kände med oro efter, om min målarpuls helt och hållet stannat, ty svaga och matta voro de lifstecken den där gaf ifrån sig. Jag trodde att jag aldrig mera skulle måla, hade en obetvinglig lust att skrifva, intet behof af färg och pensel mer. Jag fick tag i författarknoppen, petade fram ett litet blomblad ur den, skref dagboken full af växlande intryck och bref så många och långa som aldrig förr.

En gråkall junidag for jag från hemstaden under hagelskur med känsla af försenad vår och kom till Petersburg med mycket litet lust att fortsätta resan. Jag var där i tre dagar, besökte museer, kyrkor och teatrar. Reste så på fjärde dagen därifrån. Hölls vaken ända till Moskwa. Vandrade där omkring i de minnesrika kyrkorna och for vidare söderut genom ändlösa stepper så tröttande långtrådiga, att jag hälst oafbrutet sofvit min tyngsta sömn

i tre dagar för att ej så ofta vakna och se dessa enformiga utsikter genom vagongfönstren och höra tågets monotona rassel mot skenorna.

Endast Lill-ryssland var en oas i öknen. Där såg jag lugna, klara floder med byar vid stränderna, byar med stora pittoreska halmtak och höga, smäckra ämbarställ vid brunnarna. Och de väldiga pilarna sedan, och kvinnorna i nationaldräkter och scharmankans smäktande toner som ljud i det hela. — Men sådant var omväxling och stämning blott för par minuter i början. Minuterna växte ju sydligare jag kom, och då de slutligen samlat sig till några timmar, stod jag på molon i *Novorosisk* vid Svartahafvets strand och drog djupt efter andan.

Här var ett brokigt vimmel af människor af alla nationer, mycket annorlunda mot allt hvad jag sett i den vägen förut: greker, turkar, perser, italienare, tjerkesser, kineser och ett otal af kaukasiens innebyggare: armenier, grusiner, lesginer, eremetiner o. s. v. På hotellet i Novorosisk talade jag finska med uppasserskan. Hon var estländska och tyckte att jag talade utmärkt „viron kieltä." — Ja, vill du se halfva jordens folk på en gång, så res då till Kaukasien, isynnerhet till Tiflis, och du skall se dem där! —

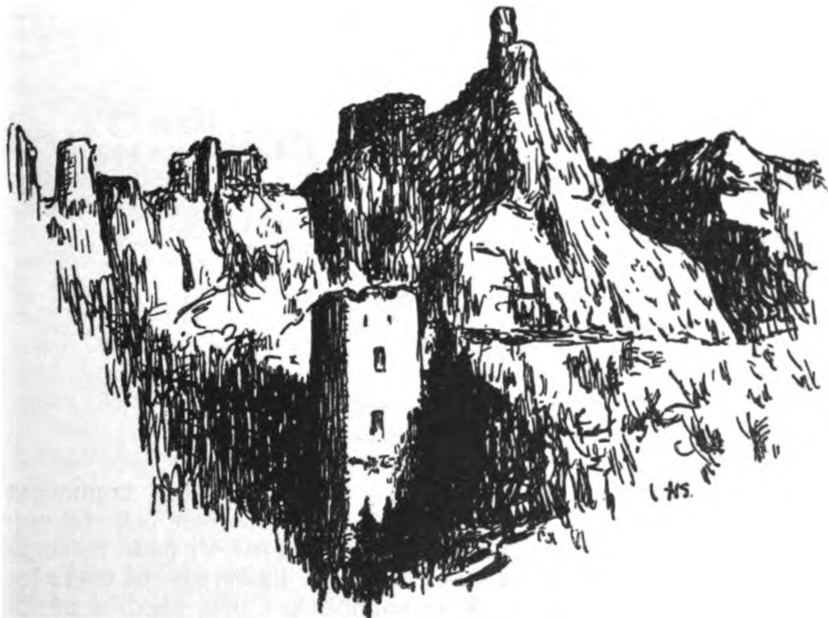
Jag for öfver Svarta hafvet med en stor ångare i det härligaste försommarväder, ljusblå himmel med sol och fullkomlig stiltje. Delfinerna följde oss hela vägen. Sågo vårt skepp på långt håll, kommo i massor till vår bog. Simmade förbi oss, kastade sig i luften och döko ned i det klara hafsvattnet. Väntade på oss några fartygslängder för om oss och försökte så åter simma oss fast. Det var en härlig, yster, piggande lek! —

Vid Svartahafvets stränder lämnade vi några ryska familjer, präster och annat folk, hvilka vallfärdade till ett berömdt kloster vid en af Svartahafvets vackraste vikar.

Elbrus, som man bort se under hafsresan, var inhöljdt i moln, alstrade af den häftiga försommarsnösmältningen och visade intet af sina väldiga massor.

Vi närmade oss mer och mer *Batum* och landade där slutligen vid solnedgången. Turkar och greker stodo i stora klungor på kajen. Staden gjorde i öfrigt ett fullkomligt turkiskt intryck. Jag drack naturligtvis turkiskt kaffe på ett genuint turkiskt kafé. Drog några bloss ur en, såsom jag då trodde, äkta opiumpipa, med vattenurna och vidlyftiga slangar. Efteråt har jag fått veta att det blott var tobak jag rökte och att hela apparaten var så komplicerad för att rena tobaken från nikotin. — Så gingo ett par timmar i Batum, och då det redan var mörkt, steg jag på ett tåg och började resan till Tiflis.

Af den färden minnes jag ej annat än att jag för det mesta stod ute på platformen och hade underliga främmande känslor, som ökades då jag på hvardera sidan om banvallen såg en yppig, härlig vegetation i det svaga skenet från vagongsfönstren. Underbara bladväxter, och bland dem en hel värld af eldflugor och lysmaskar, hvilka täflade med stjärnorna i magisk glans. Natten förgick och en half dag därtill, medan nya intryck för hvar minut passerade revy i min hjärna, och jag hamnade slutligen efter sju dygns resa trött och stukad i Tiflis.

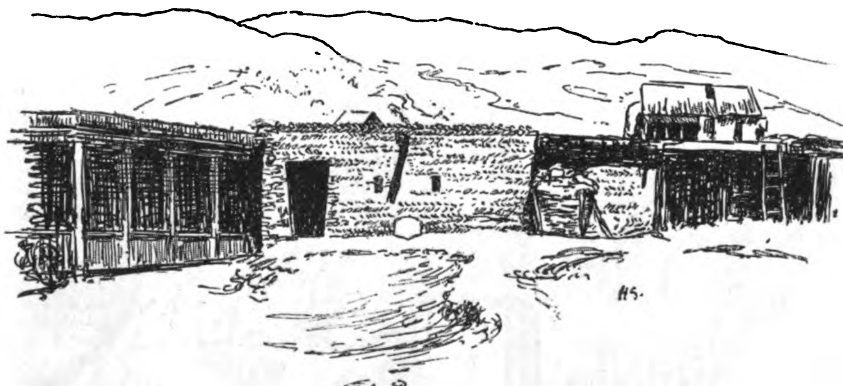
BORGRUINER I NÄRHETEN AF TIFLIS.
Streckteckning af Hugo Simberg.

Om den staden vore mycket att berätta, så skiftande måleriskt som lifvet där ter sig. Men då jag beslutit att närmast tala om min ridt genom Dagestan, lämnar jag historien om Tiflis till en annan gång.

Det var hettan där, som dref mig att söka svalare trakter. Jag hade dessutom hört så mycket om Dagestan, Kaukasiens vildaste bärgstrakt och längtade dit, såsom man i kväfvande hetta längtar efter friskare luft. Alla mina Tiflisbekanta rekommenderade Dagestan som synnerligen lämpligt för en svalkande ridtur. Så alldeles svalt var där ej, ty då jag kom dit, hade där ej regnat en droppe på

fyra månader. All kukurosa (majs), lesginernas förnämsta näringsprodukt hade torkat och stod nu svart, gänglig och dyster på halfvuxna stänglar och gaf intet hopp om att genom regn få sitt förlorade lif igen. All säd, där sådan fanns, var förstörd. Bärgsfloderna voro uttorkade. Öfverallt talades om stundande hårda tider.

Jag fick tyvärr ej se något af befolkningens beryktade, fantastiska danser och lekar, eller höra deras klagande, dystra musik, ty ingen hade då lust för sådant.

FRÅN EN TATARBY.
Streckteckning af Hugo Simberg.

En gång, på de trehundra verst jag tillryggalade, kommo vi till en tatarby, efter solnedgången. Månen gick stor och röd upp på grönblå natthimmel, bak mörka bärgskullar. Vi hade redan på afstånd hört underliga klagande musikljud, frambragta på några för mig okända instrument. Då vi kommo in i byn, sågo vi på ett af de små husens platta tak en liten eld, däromkring några nedböjda musiserande personer, och i det dubbla skenet från elden och den uppgående månen två kvinnogestalter i tatardräkter röra sig i långsam dans efter musikens egendomliga rytm. Vi stannade våra hästar. Sutto nästan andlösa, njutande några stämningsfulla minuter. Alt var för öfrigt dödstyst. Två stora lurfviga hundar kommo fram till oss, snusade på hästarnes ben och gingo så lika tysta sin väg.

Jag beslöt mig för att resa till Dagestan och var nog lycklig att träffa en person, som samtidigt ämnade företaga en resa till sin hemtrakt *Tjodokolo*, där borta bland bärgen. Han hette Muhammed Agá Anzuh, var lesgin till börden och nu rysk stabskapten samt egde ett fädernearft gods i det dystra Dagestan. Hans

fader hade varit en af Schamyls närmaste män, då denne stred sin trettioåriga kamp för frihet och fosterland mot Ryssland, och nu var sonen i den forna fiendens tjänst. — Jag kunde ej låta bli att uttala min förvåning häröfver och fick till svar en axelryckning och ett uttrycksfullt: „que faire monsieur!" —

Muhammed hjälpte mig med reseplanen. Vi kommo öfverens, att jag skulle följa med honom till *Tjodokolo,* tre dagars ryttarväg från Tiflis. Sedan skulle jag fortsätta med en af Muhammeds underlydande, den ärliga muhammedanen lesginen Bulatsch, hvilken blef min gode vän och vägvisare genom Dagestan. Han försökte inprägla hos mig de första grundsanningarna i Koranen. Var förvånad att jag ej ens som ryssarna korsade mig, och jublade då han kunde påstå, att en bön mer om dagen än de föreskrifna tre till Alláh, stillat hans häftigt påkomna diarré, hvilken det kristallklara bärgsvattnet förorsakat.

BULATSCH, MIN VÄGVISARE GENOM DAGESTAN.
Streckteckning af Hugo Simberg.

Han berättade för mig om Schamyl, hvilken lesginerna drömde engång skulle blifva deras tsar och grundlägga ett väldigt rike, men hvilken så snöpligt blef tillfångatagen, hvarigenom hans stolta folks alla frihetsdrömmar omintetgjordes. Han suckade öfver brännvinet och tobaken, men berömde de nya vägarna såsom det enda goda de nya förhållandena medfört.

Kaptenen och jag foro först med tarantass så långt vägen det tillät. Ryssland har nu börjat bygga åkvägar öfverallt i Kaukasien, men det går ytterst långsamt. Vi hade ungefär ett tjugutal verst att begagna oss af sådan väg. Sedan mötte oss Bulatsch med ridhästarna. Vi stego i sadeln och började färden längs Dagestans bärgsstigar.

Jag hade aldrig förr suttit i en bärgssadel och led i början gränslöst af att sitta med krokiga ben, och så inprässad, att jag

trodde det nästan vara omöjligt att fullborda de planerade trehundra versten. Muhammed korrigerade mig i början oafbrutet. Än satt jag för krokig, än höll jag orätt i tyglarna. Jag tyckte han var oförskämd, men rättade mig dock efter hans föreskrifter. De upphörde efter par timmar och han började skänka landskapet mer uppmärksamhet. „Regardez monsieur“, sade han alt efter litet, pekande än åt höger, där någon hög bärgstopp skymtade fram, än åt vänster, där den smala bärgsstigen i zigzag ledde upp för den branta bärgväggen. Ja, dessa underbara bärgsstigar — jag har så många gånger efteråt fantiserat om dem och förvånat mig öfver, att jag så väl redde mig på dem. De äro endera uthuggna i bärget, eller också löpa de likt hyllorna på en vägg, den ena högre uppe än den andra. Man har inslagit stockar mellan skifferskikten och lagt däröfver träbjälkar, hvilka blifvit betäckta med skifferplattor. De äro ofta i sin helhet knappa en meter breda och hållbara endast på midten, där hästens hofvar trampa. De slingra sig på ofantliga höjder med ohyggliga bråddjup inunder.

BRO OCH BÄRGSSTIGAR I DAGESTAN.
Streckteckning af Hugo Simberg.

Förrän jag varit i Kaukasien drömde jag ofta, att jag satt uppe på Fredrikshamns gamla fästningsvallar och åt risgrynsvälling. Plötsligt började jag glida utför vallen, föll och föll och vaknade ej förrän jag stötte mot vallgrafvens botten. Nu drömmer jag någon gång, att jag sitter på Bulatsch hvita häst uppe på en kaukasisk skiffer hylla. Med ens ger hyllan vika och jag störtar med den hvita gångaren ned i afgrunden, där den strida bärgsfloden brusar fram. Jag faller med svindlande fart och vaknar just då jag slår ihjäl mig mot de hvassa klippblocken där nere.

Vid störtregn, eller stark torka förekomma ohyggliga ras i bärgen, och då förstöras vägarna på långa distanser. Alla, som då passera stället, taga del i arbetet, för deras iståndsättande. Jag var med om att reparera en sådan ramponerad väg. Ett väldigt klippstycke hade störtat ned på en bro, som blifvit byggd på ett

ställe, där det varit omöjligt att använda skifferhylla. Vi kommo dit i skymningen, mötte tidigare några kvinnor med vattenkrukor. Oaktadt det enligt koranen är förbjudet kvinnorna att tilltala främmande färdemän, berättade de oss likväl, att bron störtat några verst längre fram. Vi sökte därför en omväg, kommo ned i en dal, men sågo snart att det var omöjligt att fortsätta längre, ty klippblocket hade jämte bron hämtat med sig en ofantlig massa af bärgväggen ned i dalen. Återstod då ej annat än att rida samma väg tillbaka, och om så behöfdes, öfvernatta vid det rasade stället. Vi stego ur sadlarna och vandrade några verst till fots, för att ej tilläfventyrs ridande blifva öfverraskade af nya ras. —

Då vi kommo till broställets, hade reparationen redan i det närmaste blifvit slutförd, och vi kunde blott hjälpa till med några sista spadtag.

Då jag berättar om Kaukasien, frågar man mig vanligen, om ej kvinnorna där voro härligt vackra. Jag nekar alltid, ty de voro det alls ej i den bemärkelse folk i allmänhet tänker sig. Någon fransk författare, jag minnes ej hvilken, har skrifvit om dem, att likasom Kaukasiens blomma saknar doft, så sakna dess kvinnor all charme. — Kvinnan i Dagestan är liten, mager och ful, förrättar de tyngsta jordbruksarbeten och sköter därtill ännu barnen. Mannen är storväxt, mager och vacker. Han arbetar nästan aldrig, klär sig väl, resonerar med förkärlek politik, röker och dricker ej ogärna brännvin. Tobaken och brännvinet har kulturen hämtat med sig. Muhammedanen anser ej det sistnämda höra till de i Koranen förbjudna bachisafterna och går därigenom ofta inom ett par år sin undergång till mötes. —

LESGINSK HERDE MED GETHJORD.
Streckteckning af Hugo Simberg.

Vi rida med Muhammed Agá Anzuh, Bulatsch och ett par främmande lesginer, som sällat sig till oss, högre och högre upp mot en „perevall“, eller ett pass. Vi se det som en solbelyst kulle där uppe på en ofantlig höjd. Ju högre vi komma, desto kyligare och lättare att inandas blir luften. Här uppe möta vi stora hjordar af getter och kor. Getternas horn hafva herdarna tuktat så, att de på hvarenda en äro olika vuxna. På några växa de ut åt sidorna, på andra hafva de tvinnats om hvarandra och bilda vackra spiraler. En har dem absolut parallella, eller ock starkt framåt lutade, då åter en annan kan hafva dem rakt tvärtom, bakåt och en tredje låta sina bilda en ögla på midten af längden och sedan böja dem

framåt och uppåt. Herdarna betrakta oss nyfiket, stå där med sina hundar, solbrynta och seniga, insvepta i burkor. Blåsten far hvinande öfver passet. Ett stort moln har just passerat, ett annat närmar sig snabbt. Hästarna rysa af kylan. Blåsten för svansarna mellan benen på dem, och manarna fladdra. De stora tistelväxterna böjas mot marken. Jag börjar redan känna det kusligt att vistas så högt uppe i höjden. En häftig kyla skakar hela min varelse. Muhammed ser min vånda och lugnar mig faderligt, med att det på andra sidan passet blir solsken och utförbacke. Vi rida så en stund. Vägen börjar slutta, och jag ser den nu slingra sig i ofantliga kurvor längs bärgväggen. Den går längs en bro öfver en smal bärgsström och börjar så åter söka sig upp mot höjden. Den ser skrämmande osäker ut på ett ställe, är åter stadigt uthuggen i bärget på ett annat, och når slutligen följande höjd med sitt pass. Betraktad så i fågelperspektiv ser den ej så lång och komplicerad ut, men i min fantasi ser jag den redan i minsta detalj. Jag känner en ohygglig smärta i knäna, vet att vägen ej kan tillryggaläggas snabbare än på fyra timmar, och känner mig redan nu ganska medtagen. Jag hör Bulatsch omtala några rysande händelser, då vi passera ställen där några olyckor timat, under de fyra år Muhammed Agá Anzuh ej besökt sin hemtrakt. „Här“, säger han och nämner honom vid namn, „nedföll — med häst och packning berusad af brännvin.“ Man fann honom där nere död och krossad! — Litet längre fram är vägen nyligen reparerad. „Här“, han pekar ned i afgrunden, „störtade ett par, man och kvinna, som färdades på samma häst.“ De togos krossade där nedifrån.“ —

Det enda, som nu ger mig mod och vilja att fortsätta: är att vi efter några timmar ej kunna se att färdas vidare, att vi då måste slå läger, äta och sofva. Muhammed försäkrar, att när vi passerat nästa perevall, skola vi stanna öfver natten på ett för läger särdeles lämpligt ställe. —

Vi rida vidare under nedgående sol, se slutligen blott de högsta bärgstopparna i svag solglöd för några minuter, och då den slocknat blir det mörkt i bärgen. Vi nå ändtligen rastställets, då himmelen kläder sig i nattblått och för upp månskäran för våra trötta blickar. — Ännu hafva vi ej stigit af våra hästar, då på bärgsstigen framför oss ett tåg ryttare nalkas. De äro fyra till antalet, rida i raskt traf och bära alla tjerkessdräkter, med patronköket på bröstet och kindjalen vid bältet, rödbruna kappor, stora, långulliga fårskinsmössor och ridstöflar. De se kraftiga och väl skötta ut, så ock deras hästar. Muhammed ropar till mig: „Ah, voilà mes frères“, och jag förstår, att de, som vi väntat hela dagen, nu anländt. De stiga af hästarna, komma i tur fram till Muhammed, räcka honom handen, omfamna och kyssa honom.

„Salam aliekum“, säga de till mig, och jag har ej ännu lärt mig svara dem lika artigt. — De vända sina hästar, och vi rida stimulerade af mötet, raskt till lägerplatsen. Den befinner sig i en dalsänka på ett synnerligen gräsrikt ställe och eger rikligt med vatten genom en källa, som kväller fram ur bärget. Vi sadla af hästarna, spänna lös sadeldynorna, veckla ut burkorna och tända en väldig eld.

Jag kastar mig raklång i det daggiga gräset. Burkan skyddar mig fullkomligt för fukten. Bulatsch skyndar till mig med sadeldynan. Jag är ohyggligt trött, har värk i knäna och alla muskler äro slappa, mörbultade till den grad, att det kännes, som om jag ingen benstomme egde mer. Jag ligger en lång stund med slutna ögon, känslolös, drömlös och pulslös. Med ens börjar det bulta och bråka i hufvudet. Det drar ohyggligt i armar och ben. Jag tycker det dunkar bedöfvande dofva slag under min rygg, och jag tror mig ligga tvärs öfver en bärgskam, känna ojämnheter, liknande kotorna i en hästrygg, blott mycket spetsigare och hvassare. De borra sig in i ryggen på mig. Om händer och fötter hänga kolossala klippblock, som tynga och draga, så jag tror jag skall brista i tu på midten. Bärget gör en skumpande rörelse, — jag tycker vi rida, rida i galopp. — En stor getabock står gränsle öfver mig

OETHORN.
Streckteckning af Hugo Simberg.

och rör med sina långa framåtböjda spiralvridna horn om i magen på mig, blir blodig om det långa skägget och grymtar förnöjd. — — — — Bärget saktar fart. Jag tycker jag får lös min ena hand, klappar den hårda bärgväggen och säger: „nå tjå, tjå, ingen brådska min gosse, ingen brådska". — — Då stannar bärget helt och hållet, och för mig ligger ett annat, väldigt, snöbetäckt, hotande. Jag ligger fortfarande på rygg med hufvudet nedåt och ser det från denna ställning. Plötsligt börjar det kasta snö på mig, först blott små flingor, sedan i allt större former och massor, till sist en hel lavin, som kommer öfver mig med brusande fart. — Allt blir lugnt och stilla för en stund. Klippblocken tynga ej mer, och geten är bortsopad. Jag tror mig vara fri nu, men hu, så jag fryser, hu, hu! — Med det samma börjar snön smälta. Det kännes fuktigt om panna och kinder. Jag tycker jag kikar ut genom ett litet hål i snön. Jag kniper i hop ena ögat för att med det andra se skarpare, och se, min färglåda ligger där borta i gräset, öppen och med en mångfärgad eldslåga i midten. Petroleumflaskan har runnit öfver, färgtuberna ha smultit sönder, och färgerna samlat sig till en ofantlig, brokig, strimmig, sjudande smörja. Den har makat undan penslarna, runnit ur skrinet och är nu på väg mot mig i mitt snöomhölje, antagligen för att befria mig därur. Jag nickar åt den och det tyckes påskynda dess fart. Penslarna resa sig upprätt, böja sig så ödmjukt ned mot jorden igen och susa sakta: „när få vi tjäna, när få vi tjäna?" — — Jag vaknar i detsamma och slår upp ögonen. — Nu ser jag ej annat än den svartblå natthimmelen så hög och väldig, full med tindrande stjärnor. Jag vänder litet på mig och stirrar rakt in i elden, ser lesginerna syssla där omkring och får med ens klart för mig hela situationen. Muhammed halft ligger i gräset nära intill mig och en massa främmande män hafva slagit sig ned rundt om honom. Där äro unga och gamla, skäggiga och skägglösa. — De tala för mig fullkomligt främmande ljud. — Muhammed ser att jag rör mig, frågar om jag är trött och förkunnar att „schaschliken" håller på att stekas. De honom omgifvande lesginerna blifva nu nyfikna och betrakta mig med förvånade blickar. De fråga Muhammed oafbrutet något, och jag märker, att frågorna gälla mig. De taga min mössa och betrakta den samt yttra sig om dess för dem märkvärdiga form. — Muhammed anser sig böra säga något till deras ursäkt, berättar att de äro hans underlydande, af hvilka några kommit för att möta honom, andra äro på väg till en marknad i Kvareli. Han säger, att de aldrig förr sett en sådan mössa. — — — — Tröttheten kommer så åter öfver mig. Det ifriga pratet blir en söfvande vaggmelodi, och jag förlorar herraväldet öfver sömnen och somnar djupt.

Jag vaknar af att Muhammed lutar sig öfver mig och mumlar något. En lesgin kommer till mig med rykande köttbitar, uppträdda på en lång käpp, och ber mig äta. Jag gör honom till viljes, men har ej någon känsla af att jag tuggar och sväljer. Efter en stund får jag te, då känner jag mig piggare och börjar njuta af den stämningsfulla natten. — Elden från det nu väldiga bålet flammar och sprakar. Underliga ljustungor slicka de närmaste buskarna. Månskäran har skridit högt upp på himmelen. — Lesginerna äta. Hästarnas ifriga tuggande och frustande är det enda starkare ljud, som stör nattens tystnad. — Så blir det om en stund åter mera lif omkring elden. Gestalter börja röra sig där, de bereda sofplatser, lägga nya ruskor på bålet, få det att flamma upp och utveckla myriader gnistor. — Lesginerna försvinna alla med ens — — — — — —.

De stå nu vända mot månen med ryggen mot elden, hvars trollska sken leker i deras hvita fårskinsmössor. De bedja. — — Stå en stund upprätta, falla på knä, trycka pannan mot jorden, resa sig åter upp, stå sedan långa stunder i andaktsfull bön, falla åter på knä o. s. v.

Jag ligger tyst och ser på. Muhammed, den af kulturen förändrade muhammedanen är äfven han helt högtidlig, men ber ej. Han hviskar om en stund till mig, att han lämnat alla religiösa ceremonier, utom den, att på fredagen i sin hembyggdsdräkt besöka moskén. Vi vända oss åter mot de bedjande, elden har fallit i hop, vi se dem knappt mer. — Jag vänder ryggen mot Muhammed, tillropar honom godnatt och somnar så snart jag slutit ögonen. — Sådan var början på första natten i Dagestan. Jag var då tröttare än under de därpå följande, men knappt någon har lämnat ett djupare intryck. — — —

*

Vi närma oss Tjodokolo. — Muhammed berättar: „Hör, hvad en gång hände en väldig björn, som kom vandrande där borta, — ni ser vägen där, huru smal den är. Björnen lunkade stilla och lugn, hade sol i pälsen och en fluga surrande öfver sitt hufvud. Den hade ingen tanke för sin omgifning, såg ej ryttaren, som nalkades från motsatt håll, utan vandrade obekymrad framåt. Plötsligt tittade den upp, varseblef ryttaren alldeles tätt framför sig; altså öga mot öga. Nu tycker man, hade den bort störta sig öfver häst och ryttare, bita och krossa, men det gjorde den inte. Den tittade i stället upp för den branta bärgsväggen och såg ut öfver bråddjupet, såg så åter på ryttaren, som tänkte: „nu rusar den på mig". Men tro mig, björnen vände helt om, och vandrade tillbaka samma

väg den kommit, och ryttaren följde vackert efter. I bland vände den på hufvudet likasom för att öfvertyga sig om, att mannen följde efter, men hvad den hade bort märka var, att ryttaren laddade sin pistol, siktade och sköt ett bakslugt skott. — — — Björnen gjorde ett väldigt hopp under ilsket vrål, föll ej på vägen, utan bredvid, och ned i afgrunden“ — — — „C'est horrible monsieur“ ... sade jag, att skjuta bakifrån på en snäll, finkänslig björn som undviker bråk på en smal bärgsstig — „C'est horrible“.....

— — — Tjodokolo ligger solbelyst på sin gröna kulle och Kapillo där bredvid, med sin snöhvita topp bland molnen. — Oss möter hela byns manliga befolkning uppgående till ett femtiotal granna lesginer. — Muhammed rider förut, så följer jag och efter mig hela det öfriga följet, ett tiotal ryttare. Då vi närma oss männen, ropar Muhammed till dem sitt arabiska hälsningsord: „Salam aleikum“, och de svara i korus: „Va aleikum sala-aam!“ De hålla länge ut på det sista a:et och buga sig därunder. — Det hela är ett hjärtligt stämningsfullt möte.

Vi rida genom byn och rakt till det hus, jag redan på långt håll antagit vara Muhammeds, det skiljer sig från de öfriga genom sin europeiska karaktär. Barn i otal följa oss larmande. Hela byn är i rörelse, dock endast män och barn, ty af kvinnorna ser man ej annat än ibland ett ansikte nyfiket titta fram ur någon mörk glugg, ett par ögon glimma ur springan i en vägg och möjligen en slank gestalt uppskrämd försvinna om någon husknut. — —

Slutligen inne på gården, hjälpas vi ur sadlarna af gårdens tjänare. Jag väntar förgäfves, att nu få se och blifva välkomnad af husets kvinnor, jag vet att Muhammeds mor lefver, och att hans yngre broder är gift och eger två hustrur, men ingen af dem gör sig synlig. — Det var ganska egendomligt att under två dygn lefva under samma tak och ej se skymten af dem. Först på tredje dagen förkunnade Muhammed att jag borde hålla mig hemma på eftermiddagen, — jag vandrade nämligen mycket omkring i bärgen, under min vistelse i Tjodokolo, — ty då skulle de såsom han uttryckte sig: „présenter nos femmes“. Jag lät af nyfikenhet en sådan ära ej gå obegagnad förbi, utan infann mig i samlingsrummet på bestämd tid. —

Vi hade ej väntat länge förrän ropet: „kvinnorna komma!“ nådde oss. Först inleddes en jämmerligt gammal, krokig, stapplande gestalt af två tjänare. Hon var blind, hvilket jag märkte af att hon ej hittade min hand, då jag räckte henne den. Det var Muhammeds mor. Hon var inlindad i mörkblå schalar och satt i divanen med en ständigt glimmande pärla i nästippen och stirrade mot oss med sina skumma, blodsprängda ögon.

Så kommo Muhammeds svägerskor, korta, knubbiga bylten i grönt, blått och gredelint siden, underliga skygga varelser, hvilka

räckte mig hvar sin fuktiga hand och placerade sig i divanen bredvid den gamla. De liknade hvarandra som två tvillingar, sutto där med nedböjda hufvuden och kastade under lugg skrämda sorgsna ögonkast på oss andra. Då de suttit en stund, spred sig i rummet en obehaglig lukt af något brändt, kamfer och lök, och den var ett skof så intensiv, att jag med största möda uthärdade den. De gjorde ett i allo obehagligt intryck, och jag kände mig glad då de kröpo till sina loft igen.

Muhammed höll en hel förevisning för mig. Han egde gamla dagestanska vapen och dräkter, som täflade med hvarann' i skönhet och ålder. Han skänkte mig några fotbeklädnadspersedlar, väl ej af älsta datum, men synnerligen karaktäristiska och vackert arbetade.

.. „Certainement il y en a“ .. sade Muhammed, då jag frågade honom om det värkligen ännu fanns björnar och annat vildt i Dagestan, såsom han tidigare berättat. — Ofta brumma björnar och tjuta schakaler, då man färdas i bärgen. Jag önskade så lifligt att få måla under björnbrum och satt flera timmar och målade och väntade, men inte fick jag höra några brummerier alls. — Det var det enda, jag saknade, då jag satt på den väldiga furubevuxna sluttningen i Tjodokolo och försökte måla det, som hvarken ord eller färg förmå tillfylles tolka: ensamheten i bärgen, ödsligheten, vildheten där, den rama enkla naturen, den, som kulturmänniskan ofta längtar till i bottnen af sin själ, men som så sällan mottager någon annan än sina utvalda gunstlingar. — Ack, den som är ödemarkens gunstling och har fått födas där, han är lycklig, ty han är ej rotlös, ej bolös och längtar ej dit, hvar han icke är, — tanttalikvalen för alla tider! —

Bulatsch förstod mig så väl, då jag talade om huru jag längtade bort till mitt hemland. Där var en underlig tystnad öfver honom, då jag berättade, att det låg långt bortom bärgen, hundrade verst längs slättmark och så ännu öfver floder och sjöar, det ställe dit jag längtade, det jag höll kärast på jorden. Han talade i sin tur om zigenarena, som i granna följen drogo genom hans by, och han tyckte att de voro just sådana där, som kanske ville finna hem och härd, men inte kunde. Då kom jag plötsligt ihåg Ararat, som låg här i Kaukasien, och Prometheus, som en gång i tidernas morgon legat i dess klyftor, och Ahasverus och många andra till i den stilen, och jag berättade för Bulatsch om dem under flera timmar. Just här skulle man berätta sådant, här i denna ensliga stillhet, där alt blott lyssnade. —

Vi hade vårt eget språk Bulatsch och jag. Talade hvardera lika dåligt ryska, men under den ständiga samvaron, lagade vi ord till ett litet roligt blandspråk. —

. . . . . „De ha en sådan egen lag“, sade Bulatsch en gång. „De få ej hålla rent, lagen förbjuder“. — Det lät ju morsomt, tyckte jag. Vi kommo upp för en brant väg till några underliga hålor. De liknade maskhål på något anfrätt. Vi färdades genom världens fattigaste trakter, där intet växte, där bärgen voro grågula, torra, ohyggliga. I hålorna bodde människor. Några krälade ut, då vi passerade. — Ja, det är laglydigt folk, tänkte jag, men vågade ej besöka dem, gaf därför hästen ett rapp med spöet och red vidare.

I en härlig, frodig trakt kunde vi gina öfver en bärgskulle, och därifrån har jag ett af de angenämaste minnen från färden. Sällan har ju en genväg så enbart härligheter med sig, men sådan var denna. Kullens andra sida var för brant att kunna ridas utför. Vi voro trötta, stego af, ledde hästarna, och nu började en härlig färd till fots, en färd genom idel sol och blommor. Alla jordens blommor funnos här, så stora och yppiga som de blott kunna blifva där, hvarest all fullkomlighet ammar dem. Alla mina bekanta, som jag igenkände här, voro jättar. — De doftade ej, det har jag ett tydligt minne af, och jag hör mången säga: „Hvad är blomman utan doft?“ Den har dock sin skönhet kvar, form och färg döda doften. — — — — —

Bulatsch steg ur sadeln, gick till fots och skänkte vägen en synnerlig uppmärksamhet. Jag red långsamt efter. Med ens stannade Bulatsch, vägen var som tvärt afhuggen. En half meters tomrum, så ett skifferutsprång från bärgväggen, så yttermera ett tomrum, tills vägen åter tog vid. Bulatsch gick förut, hans häst tog sina steg försiktigt och säkert och kom lyckligt öfver. Han vände sig om för att se min öfverfart. Jag höll stramt i tyglarna, han kommenderade. Min gångare tog sitt första steg, eller rättare, lyfte först frambenen och fick dem öfver på utsprånget, förde så bakbenen efter och blef för några sekunder stående som en stenget med alla fyra hofvarna tätt intill hvarandra på utsprånget. — Bulatsch skrek förskräckt till, jag fick hjärtat i halsgropen. — — Hvitingen lyfte då helt lugnt frambenen öfver på vägen, följde så bakdelen efter, under det att utsprånget gaf till ett brak och störtade ned i afgrunden.

Efter en sådan underlig händelse, stiger man instinktlikt ur sadeln, fattar hästen vid tyglarna och leder den långa, långa vägar. — Så drömmer man under natten hemska drömmar, — och så någon förtrolig stund många dagar därefter berättar reskamraten, att han trodde resan där skulle afbrytas. — — —

Vi ledo gränslöst af hettan. En gång trodde jag att Bulatsch fått solsting, ty han yrade och slog med armarna samt hade smärtor i hufvudet hela natten. Men värre än vi ledo hästarna. Deras blodtörstiga fiende „neck“, en stor ilsken broms, satt i stora klungor

BULATSCH DRICKER UR EN BÅRGSKÅLLA.
Strecktecknlng af Hugo Simberg.

öfveralt, där det blott fanns litet skugga, och där hästarna älskade att gå sakta, eller stanna för att pusta ut. Då hästar nalkas, flyger en upp och surrar reveil för sina kamrater, och då komma de alla som ett moln emot, surrande, brummande. Hästarna få oro i kroppen, piska med svansarna, spänna alla muskler, frusta och bråka. Ryttaren slår med ridspöet längs hästens länder. Det gäller lifvet, ty få för många neck öfvertaget, får hästen kramp och störtar. —

Teletel var en märkvärdig by, nästan en stad, som låg uppe på bärgssluttningen i månskensblått och bärgsbrunt, drömmande, sagolikt. Vi hade sett den på långt håll, samlande hela bärget med sina underliga byggnader till ett stort arkitektoniskt helt, enkelt, monumentalt. Då vi kommo in i byn, var där ett örondöfvande buller och bråk. Framför moskén var en massa ungt folk, som ställt till gruff med vakten, en gammal hvitskäggig gubbe i turban. Han stod ensam med lyftad staf mot hela detta hetlefrade, lifliga följe af de mest olika åldrar, och hvem vet, hvad som kunnat inträffa, om ej två trötta färde män, Bulatsch och jag, i detsamma passerat. — Upproret blef stilladt. Alla tego en stund, gubben stelnade i sin ställning med stafven. — — Så brast det löst igen, vände sig mot oss med fördubblad styrka. Hela svärmen rusade efter oss, där vi redo fram, och jag kände mig ungefär som positivspelarens apa på något ställe, där aldrig något sådant under tidigare förevisats. Bulatsch spelade sin roll som posetivspelare utmärkt, talade och skrek och försvarade apan sin så, att hvarken hår eller galoner lossade, och efter en stund funno vi oss i säkerhet uppe på byälstens Muhammed Han Bek Alibeks tak.

Jag placerades där i en bekväm stol och hade en härlig bild ur „Tusen och en natt" framför mig. — Fullmånen spred ett magiskt ljusblått sken öfver byn. Där låg minareten, där moskén och hela byn, larmande sitt hundrastämmiga sorl. — — Nio klämtslag ljuda, och allt blir tyst. — Ett barn skriker ännu, en hund skäller. — Det kännes som om månljuset vibrerade och bärget andades lugna sömndruckna drag och all jordens bråk och oro med ens gått till hvila. — — Så ljuda höga, långsläpiga rop från minareten. Om det är möjligt tyckes tystnaden blifva ännu intensivare, tills den med ens brister, och sorlet vidtager åter, dofvare och tyngre nu, ty de ljusa barnarösterna äro försvunna — natten kommer.

*

Gunib låg uppe på ett högt bärg bak många mindre bärgstoppar, ensamt, ödsligt, svårtillgängligt. Förr hade där funnits en större by, nu voro blott ruinerna kvar. Ej långt från dem låg en ensam skogvaktarkoja, där vi rastade under två dagar. Vi hade förgäfves sökt bete för hästarna och funno det först här, ganska sparsamt, men dock så mycket att vi riskerade fortsätta genom förtorkade trakter ett dygn framåt.

Det var i *Gunib* Schamyl blef tillfångatagen, sedan han efter sin långa tröstlösa kamp, öfvergifven af nästan alla sina bundsförvanter, där sökte en sista tillflykt. Ej långt från det ställe där jag rastade hade man bygt ett smaklöst hvitlimmadt tabernakel med den ryska dubbelörnen på spiran och däri placerat en väldig sten med

en bronsplatta, innehållande följande lakoniska minnesskrift på ryska: „*Kl. 4 på morgonen, 25 augusti, 1859, Furst Barjàtinski.*" — På den stenen berättas fursten hafva suttit, då den fångne Schamyl fördes till honom, och den ligger nu där, för eviga tider bevarande minnet af en kvasihistorisk händelse. — Det föreföll, som om den ännu gömt många sagor till, hvilka den ej berättat för andra än sina trognaste och Bulatsch tycktes mig vara en bland dem. Voro de sagor, diktade af sorgsna lesginer, eller kallades de blott så af alla andra utom lesginerna själfva? — Det har jag ej fått veta. Säkert är, att historien omtalar dem ej. —

KAUKASISK ARBA DRAGEN AF BUFFLAR.
Streckteckning af Hugo Simberg.

— — — Ti, ti, tiiri gnissla arborna, då de långsamt rulla förbi oss. Vi möta väl tvåhundra om dagen och det räcker timmar förän de alla passerat. De äro tvåhjuliga kärror dragna af två fantastiska bufflar, som nästan krypa fram på de dammiga vägarna. Hjulen och deras axel äro gjorda af trä. Hettan och den starka friktionen gör det omöjligt att hålla dem smorda och däraf uppkommer det kännspaka för alla kaukasiska landsvägar karaktäristiska ljudet, som är förnimmbart på mycket långt håll. Det anses som ett dåligt omen om en arba med ens tiger, man säger att den då färdas på tjufstråt. —

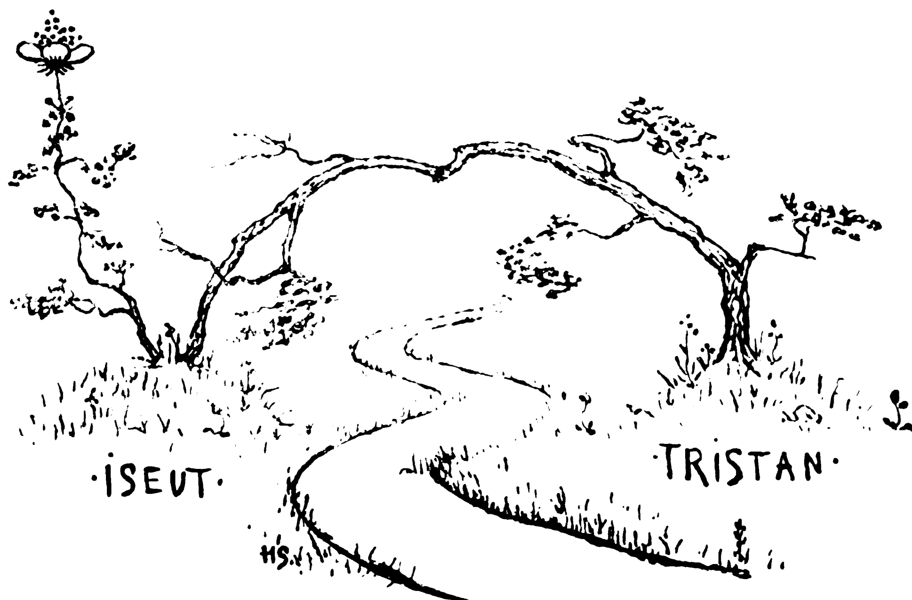
Fruktmånglare med persikor, aprikoser och päron, drifvande sina hästar eller åsnor, möta oss allt efter litet. Några sådana med päron stanna oss och bjuda mig sin vara till salu. De se synnerligen pittoreska ut. Magra, solbrända och klädda i trasor. Bulatsch säger, att de fattigaste lesginerna uppehålla sig med dy-

lika forslor. De begära fem kopek för skålpundet, och då jag ber dem väga af ett åt mig, får jag se världens primitivaste besman. En käpp med några inskurna märken, en snörögla, på hvilken den balanserar, en bleckplåt på fyra snören som vågskål i ena ändan och ett tegelstensstycke som vikt i den andra. — Jag är häpen, men Bulatsch tycker den vara krönt och bra. — Jag ber säljaren välja ut de bästa och största päronen, men det går han ej in på. Han säger på en underbar ryska, men dock begripligt nog, ungefär följande: „Huru, Allah har ju gifvit dig tio fingrar och alla äro de af olika storlek, kan du fordra att jag skall gifva dig endast stora päron?“ —

Jag lämnade Bulatsch i Kasikumuh, en stad bland bärgen, och reste själf vidare med trespann och en liten kutryggig tatar på kuskbocken, genom genuina tatartrakter, fattiga och sandiga kullar. Sådan måste ju bärgens epigoner vara. Under några timmar såg man bärgen självfva skymta fram mellan sandkullarna som väldiga blå giganter. Först försvunno de och sedan kullarna, och slätten tog vid och sträckte sig långt ut i Kaspiska hafvet, och vid dess strand stannade jag i staden Petrovsk utan föregående röfvaröfverfall, törstig, med damfyllda ögon och kläder och solbränd till oigenkännelighet. Därifrån bar det af på kulturväg till norden igen. —

Nå, har du doftat dig mätt på mitt lilla blomblad nu? Har du funnit någon färg på det, eller har doften dödat färgen? Det må ej vara så, ty jag älskar färg! — Jag har ej mer tid att pyssla om det, därför får det krypa tillbaka i knoppen igen och försöka få sig röda svällande ådror om det kan, så röda som tulpanens blodfärg om våren.

SAGAN OM TRISTAN OCH ISEUT.

AF WERNER SÖDERHJELM.

II.

den så utomordentligt rika episka diktning, som Frankrikes medeltid såg blomstra, bilda de s. k. bretonska romanerna en särskild grupp. Man ingriper under detta namn ett antal äfventyrsromaner, hvilkas stoff har sin första källa i keltisk sagotradition och i flertalet fall sin medelpunkt i den halft historiska, halft legendariska konung Artus och hans „riddare af det runda bordet". Men äfven andra gestalter figurera såsom hufvudpersoner i detta „matière de Bretagne". Tristan hör till dem.

Under senaste tider har hela denna grupp af romaner varit föremål för en mycket liflig och lärd diskussion. En teori, företrädd närmast af Gaston Paris och hans franska elever, anser Artussagan förnämligast hafva utvecklat sig i England, sålunda att walesiska rapsoder och berättare gifvit den sin första form samt meddelat den åt engelsmän, hvilkas recitatorer och skalder öfversatt den på sitt språk; sedermera har den förmedlats till franska diktare i England — under normannernas herravälde i detta land utvecklade sig där en yppig fransk literatur, den s. k. anglonormanniska — och slutligen öfvergått till kontinenten. Andra hålla före att sagan hufvudsakligen utbildats i Bretagne, bland de s. k. armorikanska kelterna och att de kontinentalfranska trouvèrerna fått sitt

stoff direkt från dem samt icke stå i någon förbindelse till England. Denna åsikt, ifrigt förfäktad af den utmärkte tyske romanisten professor Förster i Bonn och den ej mindre ryktbare keltisten Zimmer i Greifswald, bygger sin polemik mot den „anglonormanniska“ teorin förnämligast på omöjligheten att i den engelsk-franska medeltidsliteraturen, af hvilka dock en massa minnesmärken äro bevarade, uppvisa några mera betydande spår af detta stoffs behandling. Därjämte har man drifvit en mycket långt gången konjekturkritik i afseende å de i literaturen bevarade keltiska namnen, hvarvid dock kontinentalteorins anhängare, trots de djärfvaste försök, tyckas kommit till korta. Det synes mig som om icke häller deras öfriga argument skulle värka öfvertygande. Ty äfven om man inrymmer att den anglonormanniska teorin icke vinner mycket stöd i den öbritanniska literaturen — *några* bevis kan den dock med visshet hämta därifrån — så hafva stoffen i fråga utan svårighet kunnat redan i sin keltiska omklädnad af vandrande, öfver hafvet komna conteurer spridas bland stamförvandter i Bretagne och från dem gå vidare till fransmännen. Och en hel mängd inre kriterier tala dessutom för att i de kontinentala bearbetningarna ursprungliga element af kvalitativ och kvantitativ vikt blifvit bevarade. I all sago- och literaturforskning, där historiska dokument endast sparsamt kunna åberopas, har det sin stora betydelse att lägga sådana inre kriterier i vågskålen, om ock det måste ske med varsam och känslig hand. Det är, tror jag, hvad fransmännen i detta fall gjort, medan tyskarna visserligen icke förbisett dessa inre kriterier, men gripit ett alltför hårdt tag i de förhandenvarande få fakta samt gifvit åt dem en alltför afgörande vikt.

Denna fråga kan i hvarje fall icke betraktas som i hela sin vidd afgjord innan nytt material föreligger, och vi kunna gärna stanna vid dessa orienterande antydningar. Hvad nu Tristansagan beträffar, så har man i afseende å den några hållpunkter, hvilka tydligt peka på England. Namnet Tristan är af piktiskt ursprung *(Drust, Drostan);* Iseut är ett gammalt germaniskt namn, som sammanblandades med ett i Wales förhandenvarande *Essylt;* Marc, Iseuts gemål, är omnämd i ett helgonlif såsom i början af sjätte århundradet härskande öfver Cornwallis och förenande under sin spira fyra nationer med olika tungomål; denna tradition har föranledt Thomas att beteckna Marc såsom härskare öfver hela England, med residens än i London, än i Tintagel. Detta sista namn betecknar en borg, som ligger på en svindlande höjd af Cornwallis' västkust och är ryktbar i saga och diktning. Tristans fader bär i vissa versioner namnet *Talorc,* hvilket finnes troget bevaradt i Wales; namnet Rivalen hänvisar däremot på det bretonska fastlandet, där det varit mycket gängse, men det har ur-

sprungligen tillhört en brittisk furste, som farit öfver hafvet och i sjätte århundradet i Bretagne grundat ett rike; hans konungadöme Loonnois identifieras med området *Pol de Leon* i Bretagne, men detta har sannolikt fått sitt namn från *Caer-Leon* i Wales. Bevis på det ökeltiska ursprunget afgifva också några rester af kymrisk folkpoesi, visserligen icke äldre än 12—14-århundradet, men dock sannolikt representerande en mycket äldre tradition. I dem omtalas Tristan såsom en af de tre bekanta förälskade männen på den brittiska ön, Essylt den blonda är en af öns tre mindre dygdiga kvinnor och det berättas hur Tristan en gång sände en svinherde med bud till konung Marc och under tiden själf vaktade hans hjord. Ytterligare må nämnas att Thomas såsom en af sina källor uppger en viss *Breri*, hvilken blifvit identifierad med en i krönikan nämd walesisk conteur, och att Tristan, när han befinner sig hos sin hustru, Iseut med de hvita händerna, i Bretagne, klagar: „jo sui en estrange païs — jag är i ett främmande land!"

Tämligen säkert synes det ock vara att i Tristansagans historia en engelsk mellanlänk förefunnits. I franska versioner benämnes kärleksdrycken med ett engelskt namn — *lovendranc* — och en anglonormannisk trouvère, som öfversatt till franska en engelsk versroman, säger i denna uttryckligen att romanen om Tristan tidigare på samma sätt öfverflyttats från engelskan till franskan.

Hvilka mytiska beståndsdelar som ingå i sagan, är icke alldeles lätt att säga. Man förmodar, ehuru som mig tyckes utan tillräcklig grund, att Tristan varit någotslags solgud, att Iseut den blonda symboliserat dagens eller öfverjordens gudinna, Iseut med de hvita händerna åter nattens eller underjordens och att Marc varit vinterguden. Sannolikare än dessa antaganden är att Morholt ursprungligen haft ett hafsvidunders gestalt *(mor-mare-mer)*. Af allmänt kända sagoelement ingå däremot en hel del i denna tradition. Kung Marcs hästöron påminna mycket direkt om den gamla frygiska sagan om kung Midas med åsneöronen; Iseuts dubbeltydiga ed och gudsdomen äro alldeles icke ovanliga sagomotiv, den utskurna draktungan likaledes; episoden med svalorna och håret hör till sagan om „jungfrun med det gyllene håret", som redan de gamla egyptierna kände — hos dem kom en hårtest flytande längs Nilfloden till faraonen; hvar och en som läser om hur Brangien sändes ut i skogen med mördarena, påminner sig säkert legenden om den heliga Genoveva. [1]) Svärdet, som till tecken på kyskhet ligger mellan de två älskande, är kändt i den germaniska sagoliteraturen; holmgången med Morholt är af nordiskt ursprung; likaså troligen den vackra bilden af blommorna, som växa ur grafven —

[1]) Äfven i andra sagor förekommer detta motiv.

i flere versioner är det en rosenbuske och en vinranka — ehuru detta motiv tyckes vara ännu vidare utbredt.

I den antika hjältesagan igenkännas såsom besläktade några viktiga motiv. Två grekiska författare, Parthonius (i en samling anekdoter) och Quintos från Smyrna (i ett poem) berätta om hur Paris, innan han förälskade sig i Helena, Menelaos' gemål, hållit nymfen Oenone kär och hur han, sårad till döds af Philoctetes' förgiftade pil, begifvit sig till henne, ty hon ensam visste bot mot sådant sår; förgrymmad öfver att tidigare hafva blifvit öfvergifven, nekade hon dock sin hjälp, men när hon sedan ångrade sin hårdhet och sökte upphinna Paris, var det för sent och hon lade sig ned att dö med honom. I Teseussagen återfinnes, som man vet, förväxlingen mellan det hvita och svarta seglet — vid återkomsten från Kreta, där hjälten besegrat Minotauros, hissar styrmannen af misstag ett svart segel, och Teseus' fader Aegeos, som tror att det betyder sonens död, kastar sig i böljorna. Tristans uppträdande hos Iseut, då han igenkännes blott af hunden Husdent, påminner om Odysseos' hemkomst. Den version af Tristans och Iseuts sista sammanträffande, som omtalar att de famnade hvarandra så hårdt, att de båda kväfdes till döds, återfinnes, säger man, i en byzantinsk roman.

Egendomligt nog existerar det en till persiskan från ett annat orientaliskt språk i början af 1000-talet öfverflyttad saga, som har den allra största likhet med Tristans och Iseuts historia. Tillgänglig äfven för icke fackmän genom en vacker versifierad tysk öfversättning (i Zeitschrift für die deutsche morgenländische Gesellschaft XXIII) berättar denna saga om den unga Wîs, som förmäles med den gamle schahen Mobad i Merw, men älskar dennes broder Râmîn. En annan intar under bröllopsnatten Wîs' plats såsom Brangien Iseuts; hennes trogna amma förmedlar möten mellan de älskande i en trädgård invid sultanens slott; Wîs blir upptäckt och skall genom en gudsdom inför rikets store bestyrka sin oskuld, liksom Iseut, men flyr; sultanen söker henne i olika länder, men finner henne icke och sörjer djupt; Râmîn gifter sig i ett annat land, som Tristan, par dépit, men ångrar sig och återvänder till Wîs. Genom Mobads död blir Wîs slutligen fri och gifter sig med Râmîn; utgången har intet af Tristanromanernas tragik, ehuru Râmîn ökat sin skuldbörda genom att mörda en broder, som är schahen trogen.

Man har i alla dessa olika komponenter velat finna bevis för Tristansagans brist på originalitet. Men i själfva värket bevisa de intet annat, än hvad alla länders sagoliteratur, nämligen att sådana stoff äro internationella, att de bäras öfver berg och haf, som fröet för vinden, och hvar som hälst kunna falla ned och finna en tacksam jordmån att spira upp i. Man har särskildt i fråga om de

antika motiven velat framhålla att de blott genom literärt inflytande kunnat spridas, och att ett sådant icke kunnat komma i fråga bland kelterna, utan först bland de franska bearbetarena. Men för dessa var, som för medeltidens människor öfverhufvud, grekiskan ett okändt språk, och lika väl som den muntliga traditionen — från legosoldater eller köpmän eller andra — kunnat sprida sig i Bretagne, lika så väl kunde den hafva nått kelterna i Storbrittanien. För öfrigt skönjer man tydligt, att alla dessa allmänna sagomotiv, som häftat sig fast vid den ursprungliga traditionen under dess vandring, endast löst sammanhänga med denna: större delen af dem kunde undvaras utan skada för hufvudinnehållet, som alltid och framför allt är historien om Tristans och Iseuts kärlek.

Hvad som annars väsentligt hör till sagan, anger klarligen att den ej kunnat uppstå i Frankrike. Skådeplatsen är Cornwallis och Irland, först i slutet Bretagne, som ju är ett främmande land — „estrange païs". Den barbariska värld och de vilda seder, hvilkas framställning håller sig uppe äfven genom de senaste bearbetningarna, äro rotade i helt andra åskådningar än de franska conteurernas. Man tänke blott på denna blonda Iseut, som så fröjdar sig öfver att se sina fienders afhuggna hufvuden, och som sänder sin trotjänarinna att mördas i skogen; på Tristan, hvars hjältetyp endast har kunnat uppstå bland ett fullkomligt naturfolk — hans kännedom om alla djur och förmåga att härma deras läten påminner om indianböckerna; på de älskandes lif i ödemarken, med föda af skogens bär och dess villebråd, på trolldrycken och andra magiska motiv. Äfven uppfattningen om kärleken, säger Gaston Paris [1]) sådan den icke finnes förut hos något folk, i något poem, den illegitima, den öfvermäktiga kärleken, den som är starkare än hedern, än blodet, än döden, den kärlek som förenar två väsen med en kedja, hvilken de själfva äro oförmögna att bryta eller lösa, en kärlek, som öfverraskar dem utan att de veta eller vilja det, som leder dem till felsteg och olycka och död, som bereder dem sorg och ängslan, men också en glädje och ett rus så oförlikneliga och nästan öfvermänskliga, att deras historia, en gång bekant, strålar evigt på minnets himmel med en smärtsam och fascinerande glans — denna uppfattning har födts och tagit form hos kelterna i poemet om Tristan och Iseut och den bildar „une des gloires de leur race".

Historien ger oss alltför liten ledning för att fastställa tiden och närmare precisera orten för Tristansagans uppkomst. Krigen mellan Storbrittaniens kelter och vikingariket i Dublin i nionde

[1]) I sin vackra, här i en del punkter följda framställning om sagan i Revue de Paris 1894 (sedermera aftryckt i Poèmes et légendes du moyen âge).

århundradet bildar otvifvelaktigt den historiska bakgrunden. Man har antagit att tyngdpunkten i den första konceptionen låg mindre i kärleksförhållandet mellan Tristan och Iseut än i Tristans kamp med Morholt. Om sagan, likt Tristans namn, är af nordbrittiskt ursprung, så är detta antagande måhända riktigt; men man kan ock föreställa sig att det mytiska motivet med Morholt är senare tillfogadt. I alla händelser har kärlekssagan tydligen utbildats i Wales; senare har den kommit i beröring med traditionen om konung Marc i Cornwallis och gjort honom till Iseuts make samt infört en stark geografisk konfusion, hvilken icke blir mindre när stoffet råkar i fastlandsbretonernas händer och af dem bearbetas.

Det är rätt sannolikt att Crestien de Troyes varit den första franska diktare af betydenhet, som (omkring 1150) gifvit det af bretonska och franska conteurer till honom levererade stoffet konstnärlig form, liksom ock att de allra flesta senare bearbetningar åtminstone delvis utgått från Crestien. Endast i fråga om Thomas' anglonormanniska version kan man hysa tvifvel; af de två stamträd som på senare tider uppställts, låter det ena — af Golther, en tysk forskare som tidigare ifrigt ställt sig på Försters sida i striden om Tristanromanens ursprung, men nu betydligt modifierat sina åsikter — Thomas stå i direkt beroende af Crestien, det andra, — af Gaston Paris' elev Muret, — angifver såsom Thomas' källor Breri och anglonormanniska conteurer, och i betraktande af att Crestien var kontinental och Thomas öbo, känner man sig böjd att hålla med Muret, om ock man kan inrymma att äfven Thomas begagnat sig af armorikanska beståndsdelar, hvilka tidigt utbildats bland conteurerna i Bretagne och fortplantats till England.

Huru som hälst, så tillkommer dock Crestien äran att hafva i den franska medeltidsliteraturen infört Tristan, liksom han där infört hela Artuscykeln med Lejonriddaren, Cligès, Erec och Enite, Svanriddaren, Lancelot och andra. Säkert hade han åt Tristan och Iseut förlänat samma konstnärligt glansfulla omklädnad, som han gifvit sina öfriga gestalter, och säkert är, att genom honom detta stoff blifvit så bekant i den fornfranska och fornprovençaliska vitterheten som det är. Nästan oräkneliga äro de allusioner på Tristansagan, som i Nordfrankrikes och Sydfrankrikes literatur förekomma; när en skald vill angifva att två älskandes känslor trotsa hvarje skildring, jämför han dem med Tristans och Iseuts, och när han begråter ett tragiskt öde som öfvergått älskande, riktar han sina läsares minne tillbaka till sägnen om kung Marcs olyckliga hustru och hennes trogne älskare. Så blir Tristansagan en allmän egendom för trouvèrer och trubadurer, för deras publik i norr och söder, redan innan de bearbetningar vi nämt hunnit blifva bekanta. Desto större är naturligtvis den förlust som forskningen i den franska

medeltidens vitterhet måste bära genom att en nyck af ödet förstört hvarje rad af Crestiens Tristanroman.

I första delen af denna uppsats har redogjorts för de öfriga franska versionerna. Den efter Crestien tidigaste har sannolikt varit Robert li Kievres' bearbetning, af hvilken icke häller någonting finnes i behåll. Den skrefs väl omkring 1175. Svårare är att säga om sedan Thomas eller Béroul följer i ordningen. Golther sätter den förre till 1180, den senare till 1200, andra anse att Béroul varit den tidigare. Eilhart von Oberge skref sin bearbetning cirka 1190, Gottfried von Strassburg sin öfversättning 1210, och hans fortsättare Heinrich von Freiberg afslutar omkring 1300 raden af den egentliga medeltidens Tristanbearbetningar. I femtonde århundradet och senare fortplanta sedan de vidlyftiga folkböckerna traditionen i olika länder.

I Tyskland upptages den snart af en konstdiktare — renässansens förnämsta skaldepersonlighet, mästersångaren *Hans Sachs,* som, följande folkbokens version, däraf gör en tragedi under titeln „Tristrant mit Isalde.“ Den gamle skomakaren — stycket är skrifvet då Hans Sachs var 59 år — har tagit sitt stoff mycket allvarligt och hans sinne är, fastän borgerligt och prosaiskt, tillräckligt öppet för mänskliga känslor för att han ens skulle tänka på att ge kärlekshistorien någon annan belysning än sagans obetingadt sympatiska. Däremot framträder nykterheten mer än tydligt i fader Sachs' behandling; i ingen enda af de många versraderna har han lyckats nedlägga ett uns af sagans poesi. Ett par exempel kunna vara roliga nog att citera. När Tristan, kommen till Irland för att söka egarinnan till det gyllene håret, varsnar Iseut, ler han, där han sitter i sin länstol, och säger: „Das wird das weibsbild sein fürwar, Von der kumbt das lange frauenhar.“ Och scenen på hafvet, när de älskande tömma kärleksdrycken, återges hos Hans Sachs på följande sätt:

Herr Tristrant und Isald kumen.
Tristrant spricht:
Nun farn wir dahin auf der see,
O wie thut mir der durst so weh,
Weil so überheiss scheint die sunn.
Isald die braut spricht:
Kein grössern durst ich auch ni gwunn.
Ich glaub auch, es mach die gross hitz.
O hetten wir zu trinken ietz.
Herr Tristrant.
Ich weiss zu trinken hat kein mangel:
In einem fläschlein hat die Brangel
In irem watsack, das muss sein
Der allerbeste planken wein.
Das hab ich gnumen euch und mir,
damit wöllen uns trenken wir.

Herr Tristrant trinkt und geht zu Isalden, die trinket auch und Tristrant spricht:

Was ist das gewest für ein wein?
Wie springt und tobt das herze mein,
Mein gmüt ist in ganzer unruh
Und setzt mir langer harter zu.
Ich bin mit schmerzen gross umbfangen,
Samb hab ein pfeil mein herz durchgangen.
Isald spricht:
Es ist mir warlich auch nit recht.
Mein herz jamert und seufzet schlecht,
Und all mein kreft thun sich bewegen.
Ich will ein weil zu ruh mich legen.
Isald gehet ausz.
Herr Tristrant spricht:
Ich will auch gehn in mein gemach,
Bin gleich vor lieb und senen schwach.

Efter Hans Sachs vet den tyska literaturen ingenting af Tristansagan, tills romantiken drog fram Gottfried ur århundradens glömska. *August Wilhelm Schlegel* företog sig att modernisera denna med romantikens åskådningar så starkt harmonierande dikt om en kärlek utan gränser och hinder, men han kom icke längre än till första sången af ett episkt poem i stanzer, af hvilka han fick färdiga nittioen. Han hade anlagt sin dikt för bredt och har i hvad han fick färdigt, och som för öfrigt är synnerligen vackert, icke hunnit utöfver Tristans födelse. Schlegel begagnade möjligen också den franska folkboken som källa. Gottfrieds öde att icke få sin Tristandikt afslutad, förföljde äfven andra bearbetare, såsom *Immerman,* hvilken några årtionden senare än Schlegel 1839 försökte sig på stoffet, men afled innan han lyckats fullborda sitt i många afseenden förträffliga arbete, och *Rückert,* som efterlämnat ett utkast om endast 32 strofer. En fullständig modern bearbetning fick däremot *Hermann Kurz* till stånd år 1844 genom att till Gottfrieds text, som han behandlade någorlunda fritt, foga ett eget slut, dels efter den äldre engelska, dels efter tyska versioner. *K. Simrock* gaf elfva år senare en trognare öfversättning af Gottfried, utan att först tillfoga den felande afslutningen; i en senare upplaga försedde dock äfven han sin dikt med ett slut, ehuru helt kort. Detta äro de viktigaste bearbetare före Wagner, men icke alla. Åtskilliga andra tyska poeter hade ämnet lockat till både episk och dramatisk behandling, men att här uppräkna dem har icke något intresse.

Richard Wagners opera Tristan und Isolde har tre akter, hvilket naturligtvis från början betingar en stark förkortning af berättelsen. I första akten förutsättes alt det som händt före Tristans och Isoldes affärd till konung Marke såsom bekant, och den utspelas på skeppet. Isol-

des känslor gentemot Tristan strida mellan het kärlek och förbittradt hat för det han dödat hennes trolofvade Morhold. Tristan älskar ock henne, men med en tillbakadragen, blyg kärlek; Isolde vill i sin förtviflan med honom dela en dödsdryck, men i stället tömma de kärleksdrycken, som sålunda förlänar dem medlet att helt hänge sig åt sina känslor. Första akten slutar med landstigningen i Cornwallis. — Den andra akten koncentrerar så godt som i en enda scen alla de sagans växlande episoder, som röra Tristans och Isoldes möten, ovännernas ränker, konungens misstänksamhet och hvad allt därmed sammanhänger. De älskande öfverraskas under ett dylikt möte, Marke brister ut i klagan och förebrår Tristan hans handlingssätt. Tristan vänder sig mot förrädaren — som förenar dvärgen och ovännerna vid hofvet i en person — och blir af denne dödligt sårad. Den tredje akten fylles af dödsscenen, i hvilken dock Tristans gemål, Isolde med de hvita händerna, naturligtvis icke har någon plats, ej häller misstaget med seglets färg. Tristan ligger sårad i sin borg vid hafvet, hans trogna Isolde kommer för att hela hans sår, men i sin glädje störtar Tristan emot henne, glömsk af såret, låter bloden flyta och sjunker liflös ned i Isoldes armar. Kort därpå närmar sig ett annat skepp med Marke, Melot — förrädaren — och Brangäne ombord. Kurvenal, Tristans trogne väpnare, mottager dem med vapen i hand och sträcker Melot till marken, men blir själf sårad af konungens folk och dör vid Tristans lik. Brangäne omtalar för Isolde att hon för konungen förrådt hemligheten med drycken och att denne, glad att veta dem båda bundna af dryckens bann och sålunda oskyldiga, velat afstå Isolde åt Tristan. Hon hör henne knappast, hennes blickar äro vända mot Tristan och hon längtar att förenas med honom. Förklarad sjunker hon slutligen ned öfver Tristans kropp, efter att hafva gifvit sina känslor luft i ett recitativ, hvars sista ord lyda: „Soll ich schlürfen — untertauchen, — süss in Düften — mich verhauchen? — In des Wonnemeeres — wogendem Schwall, — in der Duft-Wellen — tönendem Schall, — in des Welt-Athems — wehendem All — ertrinken — versinken — unbewusst — höchste Lust!"

Denna Wagners text har, det behöfver knappast sägas, icke behållit mycket af de medeltida affattningarnas naiva poesi. Hela den starkt patetiska, lidelsefullt energiska, nästan sjukligt uppdrifna tonskalan, i hvilken den Wagnerska operan är stämd och hvaraf äfven texten har fått sin del, passar icke det ringaste ihop med den breda, lugna, naturliga, stundom litet hvardagliga skildringen hos sagans medeltida berättare. Wagners diktion är densamma som i hans Niebelungen-trilogi: korta, afhuggna satser, ett öfverdrifvet sökande efter alliterationseffekter, ett många gånger nästan våldsamt tvång på språket, och allt detta är, trots Wagners sträfvan

efter en arkaistisk färg, så långt ifrån de gamla mästarnes stil eller den folkliga affattningens språk, som nutidens konceptioner i allmänhet äro från medeltidens. Man jämföre blott slutet i hvilken af de äldre versionerna som hälst med den patetiska och filosofiska dityramb, som Isolde uppstämmer efter Tristans död, och man skall mycket beklaga denna fullständiga afvikelse från sagans stilart. Man saknar vidare viktiga episoder, af hvilka Wagners konst säkert skulle kunnat göra ofantligt mycket; exempelvis må nämnas blott lifvet i skogen vid Morois. Den vinning af dramatiskt lif och äfven af poesi som Wagner i några punkter helt visst tillfört stoffet (särskildt genom att han låter Brangäne förväxla dödsdrycken med kärleksdrycken) kan icke godtgöra det förlorade.

Äfven efter Wagner har Tristansagan i den tyska literaturen erfarit åtskilliga bearbetningar, hufvudsakligen dramatiska, bland hvilka endast må nämnas en i dramatisk-lyrisk form af den kände filosofen *Edvard von Hartmann*. Men vida öfver dem, liksom öfver alla öfversättningar och nya bearbetningar, står *Wilhelm Hertz'* modernisering af Gottfrieds von Strassburg stora poem: det felande slutet har tillfogats efter Thomas och i en mängd lärda anmärkningar har en utmärkt öfversikt af hela forskningen om sagan, delvis riktad med nytt material och nya synpunkter, gifvits. Denne författare står alldeles oöfverträffad i sin konst att med bibehållande af den medeltida tonen göra de gamla diktvärken njutbara för en modärn publik. Hans „Spielmannsbuch", en samling af smärre versifierade noveller och sagor, är jämte Tristanbearbetningen hans förnämsta värk i detta afseende. Där liksom här har han skapat beundransvärda afbildningar, hvilkas formskönhet bereda en lika stor estetisk njutning, som den utomordentliga smak, med hvilken originalens naiva poesi är träffad, ger en riktig föreställning om sagornas ursprungliga tjuskraft.

I andra länders moderna literatur kan jag citera endast ett par exempel på bearbetning af Tristansagan. Bland den bekante grefve de *Tressan's* bearbetningar af medeltida romaner, hvilka, om de icke häller kunde ge något riktigt begrepp om originalen, dock hade förtjänsten att sprida kunskap om dem i en tid (slutet af 18:de årh.) då de flesta icke anade till deras existens, figurerar äfven „Tristan le Leonois". Den danske författaren *Karl Larsen* öppnar ett år 1891 utgifvet arbete „Den brogede Bog" med en uppsats, som han kallar „Ridder Tristan og fru Isoldes Liv og Død. Digtet af Munken Eginhard, hvem Gud kaldte i hans otte og tyvende Aar". Det i vacker lyrisk prosa skrifna stycket förefaller mig att närmast vara efterbildadt efter den ena af de danska folkböcker, som behandla sagan och hvilken i sin tur är en öfversättning af den tyska prosaversionen. Den andra folkboken för-

tjänar ett särskildt omnämnande. Den bär titeln: „En tragisk historia om den ædle og tappre Tistrand, Hertugens søn af Borgundien, og den skjønne Indiana, den store Mogul keyserens datter af Indien". De vanställda namnen hindra icke att äfven denna version tämligen troget synes hafva följt den tyska prosaromanen. Men en stor skillnad finnes dock. Den danska folkbokens författare uppreser sig mot Tristansagans omoraliska hållning och ger den en moraliserande tendens. Dygden segrar hos honom öfver kärleken, och Tistrand och Indiana ha icke ens en försmak af kärlekens frukter, utan äro rena och skuldlösa som nyfödda barn, ja, de tyckas knappast veta af någon kärlek alls. Gudsdomen — som här består i hjältens kamp mot vilda djur! — ställer alltså icke deras förhållande i något orätt ljus. Denna andra danska folkbok har troligen uppstått först i förra århundradet; liksom den förra (af hvilken en upplaga ännu 1857 såg dagen) har den utkommit i nyaste tid, såväl i Danmark (1876) som i Norge (1879).[1]

I fråga om poetiskt värde och konstnärlig behandling äro de många olika versionerna naturligtvis olika. Ett gemensamt drag måste emellertid antecknas, emedan det genast ställer hela denna roman i konstnärligt afseende utom jämförelse med alla andra medeltida kärleksromaner; det, att kärleken är ledmotivet alltigenom, att allt koncentrerar sig kring den, allt beror af den, alla episoder flyta ut i den, såsom strömmar af olika storlek och styrka i en djup, stilla sjö. Detta är någonting för medeltidens episka konst mycket ovanligt, ty dess teknik känner icke hemligheten af motivets enhet och episodernas underordnande under en hufvudtanke; berättelsen flyter vanligen fram utan något mål, passerar en trakt efter en annan för att snart lämna dem igen och slutar ofta med att förrinna i sanden.

Bland de franska affattningarna plägar man ställa Thomas-versionen högst, och i själfva värket är sagans visserligen redan genom stoffets egen makt så starkt värkande kärleksinnehåll af honom framställdt med en innerlig och rörande poesi, som alltid fängslar och ofta griper, och slutet, Tristans längtan och död, är af en rent storartad skönhet. I vissa andra afseenden synes mig det beröm man plägar slösa på Thomas måhända något öfverdrifvet. Han har — såsom jag i en specialstudie öfver hans stil tidigare sökt visa — framför allt en stor talang i att skildra det inre lifvet, men han är icke realist och eger icke förmåga att klart framställa fakta för läsarens ögon; tvärtom går han ofta öfver dem med några få ord, där de

[1]) Från hvilken tidpunkt några isländska och danska poem om Tristan, hvilka äfven visa tyskt inflytande, datera sig, kan jag icke säga.

just skulle fordra att framställas tydligare, och när han skall skildra glansfulla uppträden, processioner och dylikt, kan hans stil ofta vara mycket torr. Han saknar i allmänhet den episka smaken och afbryter sig mer än ofta med lyriska utgjutelser och reflexioner, som icke höra till ämnet. Hans efterföljare Gottfried af Strassburg, hvilken af alla tyska bearbetare är den vida vägnar störste konstnären och djupaste poeten, har fört Thomas' poem ett stort steg längre mot estetisk fullkomning, och äfven om han har Thomas att tacka för oändligt mycket, icke blott i enskildheter utan också i sammanställningen af det hela, så har han i alla fall själf ciselerat och modellerat många partier så, att de bära prägeln af hans egen ande, och, hvad som är det viktigaste, han har förstått att öfver hela sin dikt gjuta en genomgående skär stämning af poesi, hvilken endast sällan afbrytes och hvilken icke på samma sätt återfinnes hos någon annan. Vida mindre poetisk är Eilhart, men stundom kan äfven enkelheten hos honom värka gripande genom stoffets egen makt, såsom i de rader, i hvilka han skildrar Iseuts ankomst till Tristans dödsläger och hennes död: „När drottningen anlände till stranden och hörde ropen af sorg, så sammanprässades hennes hjärta; „ve mig i dag och alltid, utropade hon, Tristan är död". Hon bleknade icke och rodnade icke, ej häller grät hon . . . Hon upplyfte klädet, som betäckte honom och sköt kroppen litet tillbaka; hon sade icke ett ord: hon utsträckte sig på bädden bredvid den tappre och dog genast."

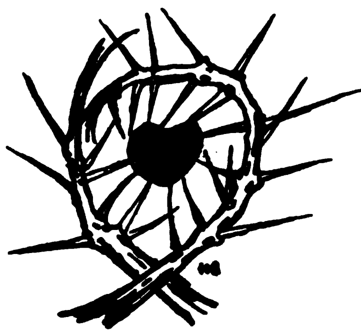
Det har redan tidigare sagts att sagan om Tristan är den djupaste och vackraste kärleksroman, som funnits. De förutsättningar, under hvilka kärleken här skildras skulle, tycker man, hafva till slutsats att den framträdde såsom moraliskt förkastlig, och att diktvärken, hvilka behandla den, sålunda skulle från etisk synpunkt till sitt innehåll nödvändigt böra fördömas: det är ju en brottslig kärlek, och den gifta kvinna som gör sig skyldig till densamma är en drottning, hvars ansvar borde vara större än andras, liksom ock Tristan genom sitt släktskapsförhållande till konung Marc bryter mot hederns och förvandtskapens lagar på samma gång, hvarjämte de älskandes uppträdande i förhållande till konungen under hela tiden är allt annat än korrekt. Men sådana omständigheter invärka icke alls på de gamla diktarena. Ett moraliserande betraktelsesätt ligger dem fullkomligt fjärran. De taga legenden sådan den öfverlämnats åt dem och hängifva sig blott åt stoffets tjusning. Medeltidens poeter voro, som medeltidens människor öfverhufvud, känslornas vasaller. De inspirerades af sina hjältars stora egenskaper till oreserverad beundran för dem, det fick ej finnas vank eller lyte i deras karaktärer och en diktens heros kunde tillåta sig hvad som hälst, list och stöld och bedrägeri, utan att klandras, medan hvar och

en, som uppreste sig emot honom, behandlades som en orättrådig skurk. Därför fick kärleken i Tristanliteraturen en styrka och intensitet, som saknar sin like; den var här den motoriska egenskapen, såsom tapperheten var det hos Roland, den var en dygd, som väckte desto mer beundran ju mera den uppfyllde de handlande personernas lif och gärningar, och hvars storhet poeten var angelägen om att ständigt framhålla.

Likvisst bör man minnas, att denna uppfattning redan talar ur sagans tidigaste former. Gaston Paris, som i slutet af sin ofvan citerade artikel egnar denna detalj en själfull analys, säger att „den gamla legenden har en djupare mening än den mytiska, den ställer emot de sociala lagarna och nödvändiga konventionerna, som styra människors handlingar, en äldre lag och mindre växlande, denna „oskrifna lag", hvars bud dikteras i hjärtats djup och som, när den uppträder i sin egen realitet, alldeles förintar alla af människor promulgerade lagar. Ofvanom vanliga plikter, säger han, proklamerar legenden den rätt, som två väsen ha att tillhöra hvarandra, hvilka drifvas till hvarandra af ett okufligt och osläckligt begär att tillhöra hvarandra". Jag vet icke om man har rätt att tolka legendens innebörd i en så modern riktning och därigenom förläna den liksom en medveten tendens, eller om icke snarare kärleken i sagan bör betraktas som en naturkraft eller en högre makts gåfva, inför hvars välde, sedt på nära håll eller endast omtaladt, hvar och en böjer sig, liksom för den osedvanliga heroiska styrkan eller för en Merlins profetiska sångarkonst.

Men huru som hälst, så har denna primitiva konception tidigt riktats med två drag, hvilka hvart på sitt sätt modifiera den och lyfta stoffet till höjden af det tragiska. Först kärleksdrycken. Man kan ju icke veta hvilken mening detta drag från början haft, men så fort det kommer in, förlänar det kärlekshistorien ett vackert, symboliskt djup, det blir som en bild af de älskandes eviga förening och af kärlekens tvingande makt öfver mänskliga hjärtan och öden. Härmed sammanhänger naturligtvis upplösningen nära. „Det är er död ni druckit", säger Brangien redan på skeppet, och genom dessa ord förberedes slutet med en konst, som skulle vara en skicklig modern dramatiker och psykolog värdig: öfver alla de älskandes äfventyr, motgångar och fröjder står denna Brangiens profetia som ett svart moln. „Det är deras död", säger Gaston Paris, „anad redan vid början af deras historia och sväfvande öfver hela deras öde, som lyfter legenden om dem högt öfver de stundom vulgära händelser, hvaraf den består, och omformar skildringen af en brottslig förvillelse till en dikt, full af storhet och vemod". Man behöfver i själfva värket endast jämföra Tristansagan med den ofvan citerade orientaliska sagan om Wîs och Râmîn för att genast varsna,

hvilken betydelse slutet har för den förra, och hur den senare genom sin „lyckliga“ upplösning faller ner till platthet. Och själfva det sätt, hvarpå de älskandes död i Tristanlegenden skildras, ökar vår beundran för denna innerliga uppfattning af känslornas makt liksom ock för denna naiva och mästerliga konst, genom hvilka Tristanromanen intager en så alldeles enastående plats i världs-literaturens häfder.

UR „BATHSEBA“ AF VOLTER KILPI.

(ÖFVERS. FÖR ATENEUM AF O. MANNINEN).

XI.

ag framkallar mina minnen — ty då jag tänker inom mig, så har jag lefvat äfven härförinnan, och ur mitt förflutna lif uppstiga dofter som ur ett blomsterland, och just nu är jag stämd att genomvandra mina minnen.

— — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — —

I Sions döttrar, hur skönt var icke edert spel, då eder hjälte kom, han som slagit Goliat. Ty Israels stridshär återvände, och öfver dess leder svajade segerns gröna palmer. Och framom denna här red jag själf och med stolt uppburet hufvud gick min stridshäst fram. Och då krigsfolkets sorl ljöd bakom mig och marken skalf af stegens väldiga tramp, kände jag mitt bröst vidgas, ty jag hade slagit Goliat, och min hand hade fällt Israels fiende till stoftet, och nu red jag i spetsen för Israels segrande här och nalkades Jerusalem, där jag visste att vårt folk väntade oss.

Och när då Jerusalem höjde sig framför våra blickar och dess torn betäcktes af vajande flaggor och gröna blad, och dess murtinnar och tak, hus efter hus, beklăddes af ett svart mennisko-vimmel, så att staden tycktes vackla och skaka därunder, då spratt det till i mitt hjärta, där jag red ensam framför lederna och höll mot stadens portar, som skeno i hvit glans framför allas blickar; men jag reste mig upprätt i sadeln och sporrade min häst, så att han kastade sitt hufvud bakåt och svängde sin tjocka man. Ändlösa kommo lederna efter mig, och fotstegens dån gick i en segerns rytm, och sången, som ohäjdad höjde sig bakom mig ur ledernas djup, var segerns gränslösa sång, och ett brus gick genom luften af folkets mängd framför. Då skymdes de höga portarna för mina ögon, bakom dem skymtade en rak och blomsterbeströdd väg, och på bägge sidor därom hopades en tät menniskomur. Men längre bort på vägen lyste en hvitklädd skara af kvinnor emot mig. Och då jag red genom porten, uppstämdes harpornas spel och flöjternas klang, och de hvitklädda kvinnoskarorna rördes emot mig. Dessa kvinnor buro blommor i sina händer, några en enda stor lysande blomma, andra en blomkvast i hvardera handen; de hade hvita dräkter alla, och då de kommo emot mig, var det som en dimma. Sedan började det regna blommor öfver mig, ty de började kasta sina blommor åt mig; dessa föllo mot ögon och bröst, slutligen måste jag höja litet på skölden för att skydda mig mot dem, så att de frasade längs sköldens glänsande yta ner till hästens fötter, och min häst vadade bland blommor och höjde sina fötter, den nappade en blomkvast i sin mun och skakade den mellan sina tänder. Mitt sinne började lugna sig, och jag gjorde hjälmsnöret löst under min haka och blottade mitt hufvud och lät mitt hår fladdra fritt. Sedan blickade jag omkring mig, och jag gladdes då jag såg på de svärmande hoparna. Hand i hand sväfvade de där framför mig, med det svarta håret fritt i luften och de hvita dräkterna böljande omkring dem. Jag blef glad, ty de voro alla som hade de varit mina bekanta, och jag hade lust att taga dem hvar och en i handen, ty deras ögon betraktade mig så gladt. Ens ögon voro ett enda ystert leende, men hon såg hvarken på mig eller på andra, hon gladdes blott och klappade i sina händer, då hennes ögon möttes med en annans; en annan bredvid henne hade glada gropar i sina kinder, då hon blickade på mig under ögonbrynen, liksom döljande sin blick; bakom dem hvardera syntes en tredje, hennes ögon hvilade ett ögonblick allvarliga på mig, men då hon blef varse att jag såg på henne, flög en rodnad öfver hennes kinder och hon skyndade att fatta de två närmaste bredvid sig i händerna och att ila bort med dem, men under flykten kastade hon ännu en blick öfver

axeln och rodnade på nytt, då hon såg att jag ännu blickade på henne, — jag hade velat kyssa henne midt på den rodnande kinden. Då flög en stor blomsterknippa mig emot ansiktet, och då jag fick min syn igen, skrattade alla omkring mig; men jag hämnades på en, som allra mest skrattade, och ryckte blommorna af henne och tänkte vira dem kring hennes midja och lyfta henne upp till mig på hästryggen, men hon lyckades vrida sig lös ur mina händer och sprang bort, och först då hon var på afstånd, vände hon sig och såg på mig med ett klingande skratt och andades snabbt. Hon var också den skönaste och gladaste af dem alla, och jag tänkte gripa henne fast, där hon allt ännu skrattade bakom de andra; och jag skulle icke tvekat att kyssa henne alldeles midt på munnen, men då kommo, förrän jag hunnit henne fatt, redan andra i mina ögon, och jag tänkte icke mera på, huru smidig hon hade hvilat mot min arm, förrän hon hade slingrat sig lös därur. Och sedan var allt i mina ögon blott ett dansande vimmel, leende ögon och friska kinder, på hvilka blodet steg till och af såsom skära blommor, och af hela denna afton minnes jag ingenting mer. Och ännu då jag tänker därpå, draga sig mina ögon till ett ljust löje.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Då jag sedermera vardt konung och min håg drogs mot fjärran länder, har jag däraf annorledes minnen. Ty då jag var stadd i rörelse med mina krigsskaror och var midt inne i främmande länder, satt jag, när jag blef ensam om nätterna och segerns sorl tystnade omkring mig, vaken och betraktade natten, och öfver mitt sinne låg en dunkel trånad, och det var som om jag längtat efter tvänne armar, som skulle vira sig kring min hals, och som om mina läppar hade sökt tvänne varma läppar . . .

Då sedan dagen ljusnade och mina krigsskarors glädje brusade fram igen, och då nya städer mellan sina grönskande lunder höjde sig i min väg och österns konungar kommo emot mig, viftande med palmer, och förde mig i sina städer och knäfallande ledde mig in genom sina palatsers höga dörrar, befallde jag, när aftonen kom och jag satt i en lysande sal på en hög tron och konungar på hvardera sidan om mig, spelare att stämma upp sitt spel och lät furstinnor komma och dansa för mig.

Och då ett sorl uppstod omkring mig och spelet började klinga i de höga hvalfven, och då kvinnornas luftiga skaror började sväfva fram mellan de glada pelarene, förblef jag orörlig i mitt säte och talte icke ett ord. Dessa skaror voro som hvita moln, då de kommo fram, och ett lätt böljande stod för mina ögon. Spelet ljöd vid deras ankomst i ljusa, dallrande toner, liksom famlande

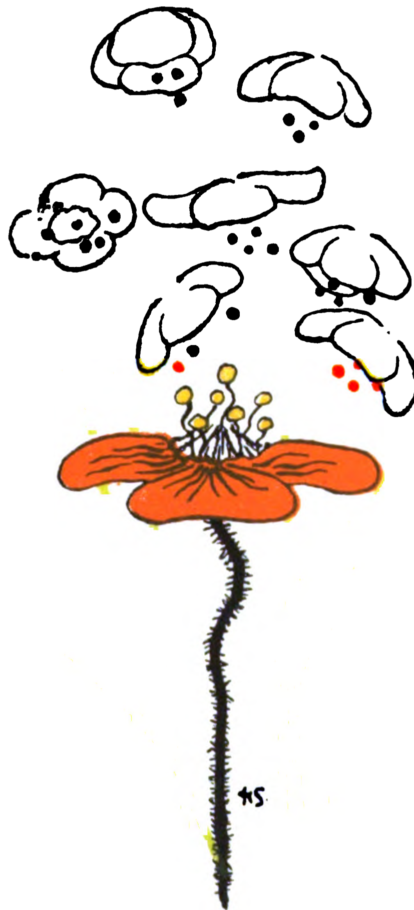
efter något väsenlöst, men sedan fann det sig självt och dess brus blef djupare. I takt med spelet, som sålunda fick djup, nalkades de dansande skarorna, i dansens famntag kommo de in, sväfvande armar blottades fram ur detta hvita böljande, sedan urskilde jag ögonen, och dessa ögons glans var allvarlig och de glänste rakt mot mig, och mellan de dansande böljade en doft, ljuflig och tung, och då den smekte mina kinder, inandades jag densamma. Jag inandades den först sakta och försökte vara lugn och kall. Med återhållen andedräkt lyssnade jag där till spelets stigande och svällande brus, och då gick jag liksom upp i mitt inre, och i mig väcktes en tvingande lust att insupa mitt bröst fullt af den välluktande luften och låta mig ryckas med af spelet, och i intet hade jag velat motstå mig mer. Nu såg jag brösten, som sprutto till under floren, och jag såg midjorna, som böjdes i dansens svängningar, och allt detta var en het, i dunkelt ras ilande hvirfvel, och allas ögon brunno mot mig, och den branden var allvarlig och glödande, så att jag skälfde till inom mig, då jag kände dessa ögons blickar riktas emot mig. Medan jag lyssnade, hölls jag icke mer sittande, utan steg upp, och jag darrade sakta. Ty spelet kom, vid tonernas höjning, som en stark svallvåg, och med tillslutna ögon och framsträckta händer skulle jag velat kasta mig hän att bäras bort i dess sköte, men då det sänkte sig, var denna sänkning idel vällust, som skälfde, och bedöfvad sjönk jag i dess sköte. Ännu en gång drog jag mitt bröst fullt af den tunga och välluktande luften, som omsväfvade mig liksom en smekande dimma, och sedan urskilde mina ögon endast en gungande hvirfvel och en rundt ilande ring. Då berusades mitt sinne och jag vacklade ett steg framåt, men då kom jag redan springande nedför tronens trappor och stod midt i den svindlande dansen. Ett ögonblick såg jag omkring mig, förrän jag lät mig ryckas med, men sedan försvann allt för mina ögon, och jag minnes intet annat än en glödande kind, som smög sig mot min kind och ett varmt bröst, som skälfvande böjde sig mot min barm. Och sedan var det som hade jag flugit bort, och som hade jag dykt i djupa hafsvidder, om hvilka man ingen vetskap har.

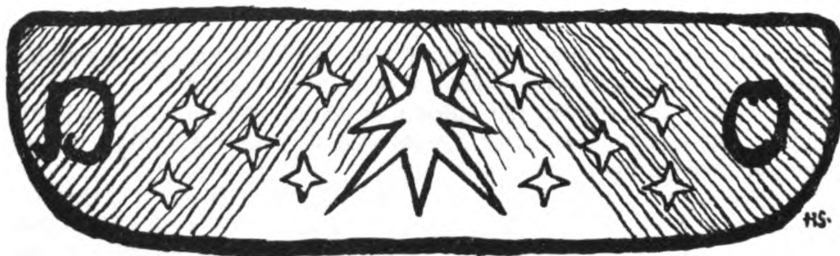
— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Då jag tänker på allt detta, är mitt hjärta liksom en blomstergård, och många känslor hafva blomstrat där, så att från dess minnen uppspirar en vällukt, som stiger åt hufvudet liksom starkt vin. Många minnen upplifvas inom mig, och jag lefver i mina minnen mitt lif om igen i min barm, liksom skulle jag lefva det först nu.

Men se, nu först vet jag dock hvad kärlek är. Ty i min kärlek lärde jag mig äfven att minnas. Och kärleken är en sväfvande hägring och en fjärrviddernas dröm och själens smältande välljud, men sedan är kärleken ännu såsom det röda blodets purpur och en varm stråle.

ELIEL ASPELINS TECKNING AF LARS STENBÄCK.

AF JUHANI AHO.

(UR VALVOJA.)

Lars Stenbäck, tecknad af Eliel Aspelin. Helsingfors, 1900 Förlagsaktiebolaget Otava, 584 sid. 8:o. Pris 9: —.

När man lagt ifrån sig detta värderika och förtjänstfulla arbete och börjat hopsamla de intryck man rönt, finner man bland dessa ett, som är egnadt att uppväcka förvåning. De män, som hittills mest fängslat vårt intresse, våra stormän, Snellman, Lönnrot och Runeberg, hvilka hvar och en representerat ett oändligt vidsträckt område inom vår nyare historia och hvilka sålunda, stående framför oss på sina höga piedestaler, undanskymt alla andra, draga sig i någon mån tillbaka vid läsningen af denna lefnadsbeskrifning. Icke så som skulle de försvinna, utan som om de uppstege till den höga Olympen och där insvepte sig i en nimbus af helgjuten, harmonisk och hvarandra fullkomnande lifsvärksamhet. Och knapt har detta inträffat, innan en bland deras samtida inträder inom kretsen af vår intressesfär, en person, som icke i anseende till sitt arbetes frukter eller på grund af betydelsen af sin historiska ställning står eller åtminstone hittills ansetts stå på alldeles samma nivå som dessa nationalhjältar, men som likväl tilldrager

sig vårt intresse, berör vår fantasi och tillvinner sig vår sympati i lika hög grad, ja kanske i än högre grad än desse.

Detta kan nu till en början bero på nyhetens behag, men det gifves äfven något annat, som gör, att han alltid skall stå oss närmare, tyckas oss mera hemvarm.

Han är som *människa* intressantare än någon af dessa tre. Ingalunda som om Runeberg icke varit en angenäm person och Lönnrot mycket intagande och underhållande och Snellmans umgänge synnerligen lärorikt, ej häller som hade de ej utkämpat strider på sin lefnadsväg, som om de ej älskat och lidit, men likväl var den inre utvecklingen hos ingen af dem så svår, öfvergången från det ena till det andra så stor, förvandlingen så genomgripande som hos Stenbäck. De förre tillvinna sig vår beundran, han vinner vårt hjärta, vårt medlidande och vår vänskap. Det tyckes som hade vi för vår egen del mera att lära af honom, som vore han mera vår jämlike, hvilken vi kunna rådfråga som en själaherde — de andre äro biskopar, han är kapellanen i vår hemsocken.

Och därför, huru framstående han än var som skald och huru hela och rena pärlor han än frambragte inom diktandets konst fängslas vårt intresse dock icke ens i närmelsevis så hög grad af hans arbeten som af hans lif. Det är loppet och utvecklingen af hans lif, icke enbart dess arbete och resultat, hvilka göra honom till den betydande man, som han var och till sådan han af hr Aspelin i dennes värk så skickligt och helt blifvit tecknad. Hans betydenhet förhöjes än mera därigenom, att han var en så tydlig och betecknande typ för sin tid, koncentrerade hos sig så mycket af dess sträfvanden och intressen, dess strider och lidanden. Hans lefnadshistoria gifver, på samma gång den är individuell, äfven en synnerligen klar och noggrann bild af den dåvarande generationen och alla hufvuddragen i dess inre utveckling. De andliga strömningar, som denna tid gjorde sig gällande, genomfläktade äfven hans själ, försättande densamma i kraftfull rörelse och kvarlämnande djupa spår däri.

Det rikhaltiga materialet i form af bref och efterlämnade handskrifter har gjort det möjligt för lefnadstecknaren att lämna en synnerligen fullständig och noggrann bild. Vi kunna steg för steg följa den inre utvecklingen i Stenbäcks lif.

Särskildt betecknande är, att Stenbäcks första kända skaldeförsök icke behandlar erotiken, icke naturen, ej häller fäderneslandet, utan tolkar kärleken till en vän — på dennes graf. Kort är steget från grafven ditöfver till den andra sidan, till rymder, dit Stenbäcks ande alltid trängtade och där den bäst trifdes. I stroferna:

„Men boren var du ej för jordens villa."
Du ville se det skönas urbild ren" —
har han vid endast 15 års ålder skildrat sitt hela lifs längtan.

De öfriga hufvudtilldragelserna i hans lif äro lika allvarliga och tagas lika allvarligt och djupt.

Den första nattvardsgången gör nog intryck på de flesta människor, ställer dem för en stund bäfvande inför lifvets stora fråga, men för Stenbäck blir denna dag „den viktigaste i hans lif". Motsägelsen upplöser sig ännu denna gång i ett skaldestycke, han så att säga diktar sig fri sin börda, som så mången „vanlig" skald tidigare och senare. Den drifver honom ännu icke att vidtaga allvarligare åtgärder.

Men karaktärens utveckling mot det på förhand fastställda målet fortgår konsekvent. Det egna jaget reder sig så småningom till klarhet, kritiken af omgifningen vaknar till lif och tager sig uttryck i tankeserien: „Själfkänslan — lifvets umgänge — sorg och glädje — vänskapen — kärleken — poesin — snillet — religionen."

„Ödmjukhet inför Gud är kraft och mannamod inför människor." — „O gif den heliga fanan i min hand. Jag vill framgå som en profet bland människorna och bedja och mana dem att lyfta sina blickar, sina inre blickar, om de ej redan förmörknat, upp mot den himmelska gemensamma fädernebyggden. — Och sedan jag förkunnat människorna min själs trängtan, dess syner och dess aningar, vill jag sjunka till din fot och befalla min anda i din hand, o Herre."

„Vänskapens blomma är heligare och ljufvare än kärlekens, likasom nordens juninatt är härligare och vällustigare än söderns."

„Det är underligt huru människor, som komma tillsammans för att roa sig, kunna finna nöje i det tomma lif, som vanligen tillhör slika sällskapskretsar." — „Det är alldagligheten och enformigheten, som bäst förmå kväfva geniet." — „De hvardagliga, kalla människorna har ödet bestämt att sakta och hånande sticka dolken i de ädlare människornas bröst. Gif mig den himmelska kraften, o Gud, att förmå uthärda deras styng, tills det slutliga dödshugget faller."

Och som hade han redan anat sitt eget öde, sitt öde som skald: „Det är mig omöjligt att begripa, huru en skald kan vara irreligiös. Religionen är konstens A och O. — Därifrån utgå hans själs stilla, saliga aningar, och den är målet, till hvars stjärniga hembygder han sträfvar."

„Den som tror, att en skalds hjärta ej innehåller mer än det han sjunger, fattar ej djupet af geniet". — „En skalds hvarje tanke, hvarje känsla är poesi — hela hans lif ett epos."

Hans hjärta, hans lif innehöll värkligen mer än det han sjöng. Han skref icke sitt lifs epos, han upplefde det.

Det var till en början en prästgårdsidyll. „Svårligen gifves det något skönare och sublimare kall än prästernas. De äro lik-

som patriarkerna i forna dagar orakel och fäder, omgifna af barn och husfolk, och likasom de vägledare på lifsens väg." Och han säger sig erfara en den mest oblandade glädje vid tanken på prästens kall i någon aflägsen trakt, dit sedeslösheten ännu ej sträckt sin förpestande fläkt och „där ännu ej den härliga, allvarliga finska andan utdött." Prästens kall gifver honom en viss „öfverjordisk helighet" och han om någon kan ingjuta i folkets själ religionens saliga frid. „Det är han som skall vårda den heliga känslan för *nationaliteten,* entusiasmen för regent och *fosterland.*" — Månne någon såsom Stenbäck redan denna tid, år 1827, förutsett den betydelse pietismen och det prästerskap, som understödde densamma, skulle komma att ega för vår nationella rörelse. Han finner sammanhanget däremellan, innan egentligen någondera ännu fanns till.

Men detta är ännu ej någonting annat än fantasierna hos en skald; han är ännu ej mogen att förvärkliga dem. Åratal förgå, innan den stora, genomgripande brytning inträffar, som förändrar alt. Dessa år — tvänne i Helsingfors, och tvänne i Uppsala och åter någon tid i Helsingfors — mellanterminerna hemma i Vörå — äro en tid af omhvälfning, som förrinner under obestämda studier, skaldeförsök och deltagande i studentlifvet, alt medan han som son till en välbehållen prost framlefver i yttre hänseende bekymmerlösa dagar; men genom det hela förnimmes dock trånad och längtan. Det är en tid af inre trängtan och ledsnad, som för från ungdomen till den första mannaåldern, en tid, då man icke är på det klara med sig själf, ej häller med världen. Den kan förflyta till och med under liflig yttre värksamhet, men inne råder tom obestämdhet och dunkelt famlande. För att slippa fri, måste man ryckas därur, ty den egna själfmedvetna viljan kan sällan förhjälpa en fri från kärret.

Äfven Stenbäck blef medryckt af lifvet och af förhållanden, som utan tvifvel ännu länge fortfarit, om icke förvisningen från universitetet uppväckt honom ur dvalan.

Förvisningstiden, som han tillbragte i sitt hem tillsamman med sin vän Östring, är utan tvifvel den märkligaste i hans utveckling. När han åter efter några månaders förlopp återvände till universitetet, var han en annan man, en „brinnande pietist". Ty värr är denna brytningsperiod i brist på källor endast knapphändigt belyst. Men med fantasins tillhjälp kan man lätt utfylla luckan. — Jag ser vännerna till sent in på natten sitta i sitt vindsrum samtalande med hvarandra, jag ser dem i dagatal undvika hvarandra, sittande hvardera i sin vrå under läsning eller betraktelser. De äro af olika åsikt, råka i tvist, missuppfatta hvarandra, förklara sig åter och meddela hvarandra sina inre iakttagelser och erfarenheter samt fortskrida sålunda märkbart mot inre klarhet.

Då och då fattar skalden sin penna, söker form för sina idéer och känslor, men de äro honom altför nära, de äro altför nya att lämpa sig till motiv. Och de äro framförallt alltför allvarliga att bortpoetiseras. Det är icke känslans flammande, brännande eld, utan dess glöd, som stämmer en till sång. Sången är alltid ett minne, en hägring, en aftonrodnad — detta intygar Stenbäcks psalmsång.

Han har ej nu någon tid för diktning öfrig, han måste lefva, ty själfva lifvet nödgar honom därtill. Han betages af en åtrå att värka, först i sin närmaste omgifning, sedan bland sina studentkamrater. Systrarnas moderna dräkter försvinna, ringar och örhängen falla bort. Lika lätt är det ej att invärka på kamraterna. De draga sig undan för honom och han för dem. Men han äger vännen Östring, som förstår honom. En tid af flitigt yttre och inre arbete begynner, en förberedelse till examina, hvilkas mål är ett praktiskt värksamhetsfält för förvärkligandet af de nya idealen.

Då drabbar honom hans lifs „största sorg". Hans enda älskade vän dör. Den som vill veta hvad förkrosselse, tillintetgörelse, förtviflan vill säga, han må läsa Stenbäcks bref till sin fader om vännens död och hans dikt „En natt", en skildring af natten på vännens graf.

Nu är han beredd, nu har han genomgått sin skärseld, härdat sina vapen, och kampen begynner. Hans första envig försiggår, och motståndaren är — Runeberg. „Svar till den gamle trädgårdsmästaren" är hans stora debyt. Kampen fortgår både från predikstolen och i spalterna af „Evangeliskt Veckoblad", en kamp, som i många stycken kan uppvisa paralleller till debatterna i tidningen „Saima".

Det är alltid lättare att bestå i en yttre kamp än i en inre. Kanske är det en följd af den upplifvande yttre striden, att Stenbäck åter deltager i studentlifvet äfven på annat sätt, än som tuktomästare och varnare samt uppträder som skald vid Porthansfesten år 1839, föreslående en skål för — Runeberg. Han är nära att föreslå en skål äfven för — Luther! Glasen fyllas redan, han börjar sitt tal. Men plötsligt afbryter han sig i midten. „Nej", sade han, „Luther sitter däruppe i Guds himmel, upphöjd öfver våra toaster — nej, icke en skål för Martin Luther!" — Han krossar sitt glas, och såsom träffade af en elektrisk stöt följa de andra exemplet. Denna episod är betecknande för Stenbäcks hela lynne med alla dess stridiga strömningar. Skalden, som strax skall förklara poesin för ett gift .... uppläsande ett poem till beprisande af en annan skald — pietisten, den väckte .... midt ibland glasen nära nog i beråd att föreslå en skål för Luther på dennes födelsedag den 10 november? — Tänk om det varit — den 24 december!

Strax därefter utgifver han sina dikter till universitetets stora fest år 1840, men denna tilldragelse synes ingen betydelse ega för honom själf; han utger dem i tryck endast på vänners begäran, lånar dem som till festdekoration. Hans egen håg står åt annat håll. När vänner och kamrater på festdagen samlas till aftonsamkväm, där den nyss vaknade fosterländska och nationella hänförelsen svallar som vårfloden, drager han sig tillbaka med några af sina närmaste meningsfränder till ett stilla studentkvarter för att lyssna till — gubben Paavos ord. Det kapitel, hvari hr Aspelin skildrar dessa händelser, är genom sina kontraster ett af de intressantaste och mest belysande i hans arbete. Däri förtäljes om indragningen af „Evangeliskt Veckoblad" à la „Saima" och om en Stenbäcks polemik mot Snellman. Däri gifves äfven en framställning af de orsaker, på hvilka Stenbäck i sin uppsats „Ett fragment om poesi" grundade sitt beslut att upphöra med sin diktning. Det skedde därför, att poesin icke endast är religionen ovärdig, utan äfven skadlig för densamma. Men utan sveda gick det dock icke. Och åter skildrar lefnadstecknaren en episod, som afslutar denna del af Stenbäcks lifs tragedi likt en dramatisk slutscen:

Malmberg (i ett sällskap genast efter det Stenbäck utgifvit sina dikter): Vet du, Stenbäck, dina dikter duga då rakt till ingenting, det är alltihop idel strunt!

Stenbäck (sårad, utan att säga ett ord vill aflägsna sig).

Förhänget faller.

* *
*

Härmed afslutas skildringen af Stenbäcks inre strider. Så länge hans lif varar medför det nog strider vid hvarje steg, men de ega icke mera samma inre betydelse. Stenbäck är ej mera under de senare skiftena af sitt lif den dramatiska person han tidigare var. En dramatiker, som företoge sig att skildra hans lefnadsöden, skulle säkerligen afsluta sin skildring med Malmbergs replik. Trakasserierna med konsistorium i docenturfrågan, värksamheten som skollärare i Vasa och Vasa brand, segern öfver motståndarena efter erhållandet af professionen i pedagogik, utnämningen till prost i Storkyro, psalmboksarbetet och slutligen den långvariga sjukdomen äro nog viktiga tilldragelser i hans lif, men jämförda med de förra likväl endast af sekundär betydelse.

Författaren af en socialhistorisk roman skulle däremot säkerligen följa sin hjältes öden ännu genom dessa ofvan uppräknade lefnadsskickelser. Ty först sedan Stenbäck öfvergifvit sin diktning och just som en följd däraf, tager hans betydelse som kulturhistorisk personlighet sin början. Först därigenom gör han sitt

inträde på ett specialgebit, som på samma gång är ett specialgebit i vår historia. Pietismens betydelse utgör hans betydelse.

De blad, hvilka gifva en bild af den rörelse, som ryckte med sig en stor del af Finlands folk, både bönder och herrar, höra till de intressantaste och mest belysande i hr Aspelins arbete. De förhållanden, som denna rörelse ville reformera, synas värkligen varit beklagansvärda. Likgiltigheten för lifvets högsta frågor var allmän. Prästerna förstodo ej att i minsta mån tillfredsställa folkets andliga behof. Folket vandrade i mörker och fick reda sig bäst det kunde. Det fanns hvarken skolor eller tidningar. Man kan bilda sig en föreställning om, hurudan motståndskraften hos ett sådant folk skulle varit, när man läser, att det gafs präster, hvilka sade sig vara färdiga att byta bort sin religion, om öfverheten det befallde.

Vårt folk uppsteg från detta förnedringstillstånd främst genom sin egen spänstighet, det uppsteg först till religiös, sedan till politisk själfmedvetenhet. Och då uppstigandet försiggick just i denna ordning, och då ingen numera förnekar, att pietismen utförde förra delen af väckelsearbetet, är rörelsens historiska betydelse äfven på samma gång afgjord — fastän man icke skulle betrakta densamma annat än från en nationelt politisk synpunkt. Ju större betydelsen af det egentliga folkets politiska vakenhet och andliga liflighet blifver — och värdet af dessa egenskaper blir dag för dag högre, ju starkare slagen falla — desto större växa i våra ögon äfven de män, som genomförde denna reformation. Deras lifsgärning är alls icke mindre, än den lifsgärning de trenne stora uppväckarena utförde, hvilka man tillräknat skapelsen af det nuvarande Finland. Om ej pietismen varit, hade fröet fallit på hällebärget.

Det synes sist och slutligen vara en enkel och lätt sak att afgöra den vid ett flyktigt betraktande svårlösta frågan, huruvida Stenbäck handlade rätt eller orätt, då han öfvergaf sin lyra. Ty när han en gång blifvit öfvertygad om, att han icke kunde använda den för det ändamål, som oemotståndligt kräfde hela hans håg och arbete, gifves det ej mera rum för något tvifvel. Det mål, mot hvilket han sträfvade, var nog stort att tillåta hvilka offer som hälst.

Man invänder måhända, att uppgiftens storhet och dess följder icke stodo klarare för honom än för de öfriga pietistledarena. De „visste icke hvad de gjorde" — om oss tillåtes att använda detta uttryck. Vi hafva redan tidigare af Stenbäcks uttalanden funnit, att han nog anade, hvilket inflytande en själasörjare, som motsvarade hans ideal, skulle utöfva på folket äfven i fosterländskt hänseende. Och nog kom väl den tid, då äfven de öfriga ledarena lärde sig förstå det.

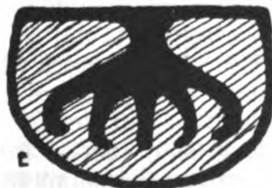
Men fastän så icke hade förhållit sig, skulle dock redan de motiv, som i första hand förmådde de väckte att gripa värket an,

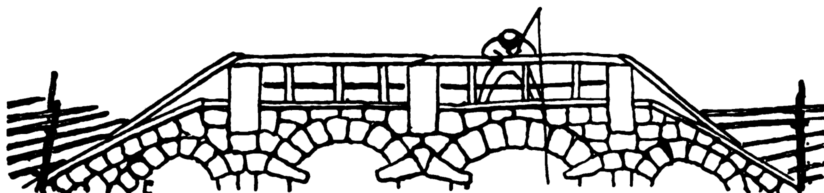
vara nog att förläna desse en plats bland vårt folks stora välgörare. De tänkte på ingenting annat och önskade ingenting annat än att väcka folket, alt annat i lifvet var för dem af ringa vikt, och detta sitt arbete utförde de oaktadt alla svårigheter och lidanden, kämpande icke endast mot samhället utan äfven mot *öfverheten,* som då i ännu högre grad än senare, den närvarande tiden undantagen, bar prägeln af *envälde.* Kampen var desto mera hopplös, som den måste föras emot de inhemska formerna af detta envälde och emot dess inhemska uppbärare. Den pietistiska rörelsen stod således, från hvilken synpunkt man än må betrakta densamma, så nära politiken som den för sin egen natur gärna kunde stå.

* * *

Den största förtjänsten hos hr Aspelins arbete är enligt min åsikt den, att han genom att skildra pietismens märkligaste apostels lefnadshistoria, afgörande bidragit till utredandet af det nära förhållande, i hvilket de skilda formerna af vår nationella väckelse stodo till hvarandra. Det samband, som råder mellan Snellmans och Runebergs väckelsearbete å ena sidan, hvilket närmast gäller herremannaklassen, och å andra sidan det religiösa väckelsearbete, hvilket i främsta rummet upphöjer folket, skulle icke kunnat framträda tydligare än det framträdt just i Stenbäcks biografi. Stenbäcks lifsgärning har erbjudit rikligt tillfälle till belysande af bådadera, emedan han först stod i en närmare och långvarigare förbindelse med idéströmningarna i hufvudstaden än någon annan bland pietismens ledare och sedan, frigjord ifrån dem, hamnade i en aflägsen landsort.

Arbetet är således, kort sagdt, förutom en skildring af en ovanligt intressant människas enskilda lif, äfven ett stycke ren finsk kulturhistoria. En egendomlig tillfällighet är, att det utkommer samtidigt som Snellmans biografi. Det är som hade tvänne björkar sammanvuxit, hvilka utvecklat sig fria från hvarandra, men sugit sin must ur samma jordmån.

MIN GAMLA HATT.

AF

JOHN Wm NYLANDER.

en det önskar jag då riktigt, att jag aldrig mer får se den där gamla, fula hatten, sade den lilla norska prästfrun, i det hon för sista gången nickade farväl åt mig, då jag gick ombord.

Det var den tiden jag seglade med „utrikan“, och för att slippa vinterkommunikationer med ishinder och dylikt hade jag de senaste åren undvikit Östersjön och mellan resorna haft mitt kvarter i Norge. För tredje gången på fyra år hade jag nu kommit „hem“ med samma hatt, och hvarje gång hade man gjort sig lustig öfver den. Jag kände den lilla godmodiga prästfrun tillräckligt väl för att veta att hon blott skämtade, men i alla fall gjorde mig hennes ord så ondt.

Och var min hatt då värkligen så gammal och ful?

Det var en såkallad „knallhatt“ med små brätten och hög kulle, den i mitt och butikfrökens tycke elegantaste hatt jag kunnat få i hela Australien, ty där var den köpt, i den lilla hamnstadens förnämsta hattbutik för ett granngult, vackert pundstycke.

Jag kom så väl ihåg första gången den var på. Det var på nyårsdagen, och nyårsdagen där nere var en varm, solig högsommardag. Jag hade tre dygns permission från mitt fartyg och reste i ett gladt sällskap i vagn ut till landet till mina nyfunna vänners hem. Aldrig glömmer jag hvilket intryck fälten med deras grönska och vällukt gjorde på mig, som på länge ej sett annat än hafvet. Och så svårt det var att fatta, att det nu var nyår! I stället för granar och furor, tyngda af snö, eller af frosten klädda i glittrande festdräkt, långa, mörka rader af gummiträd längs vägarna. Och

där innanför de grönskande häckarna, som ersatte våra grå gärdesgårdar, i stället för snö och hvila, böljande åkerfält, väntande på skörd, värme, dofter och lif.

Vi rastade vid en bäck, hvars båda stränder skuggades af väldiga, urgamla pilar, hvilka öfver vattenytan blandade sina grenar som om de velat räcka hvarandra handen. Medan jag drack ur bäcken, hade jag oturen att fälla min nya hatt i vattnet. Visserligen lyckades jag strax få tag i den, men den var nu i alla fall våt och jag tänkte med ledsnad på det vackra guldmynt den kostat.

— Hvilken skada på en så fin hatt, sade den ena unga damen i sällskapet.

— Oh, det betyder då rakt ingenting, svarade jag likgiltigt och strök af den med handen.

— Nej, ni förstör den ju, låt mig — och med sin fina näsduk torkade hon den, smekte den nästan, tills den blifvit torr som förut.

Jag minnes huru jag kände mig stolt.

Hatten tog ingen skada. Det var en värkligt god hatt, och en god hatt tål nog litet vatten.

För resten vet jag ej om det är en inbillning af mig, men det föreföll ofta som om hatten fört äfventyr med sig.

Dagen efter det där vid bäcken, då vi sutto vid middagsbordet ute på farmen, ropades det: „elden är lös!" Det var granngården, som brann midt i nyårsfirandet. Likasom alltid vid sådana tillfällen var det hetta och rök, brist på vatten, jämmer och sammanvridna händer, ett hufvudlöst bärgande af värdelösa saker och en fullständig glömska af hvad som borde göras. Om det var för att bärga någon gammal spinnrock eller möjligen en söndrig spegelram, eller var det för att få ut en liten världsborgare, som just njöt sin eftermiddagsslummer, minnes jag knappast. Men i alla fall var jag uppe i vindsvåningen, och då jag skulle gå ned med mitt bärgaregods, brann trappan.

Sedan minnes jag blott huru jag fick ett slag i hufvudet af en nedfallande, brinnande brädstump, då jag längs ett klädstreck firade mig ned från ett af vindsfönstren.

Då huset brunnit ned och vi åter kommit hem, var det första den gamla farm-frun yttrade: „Nej, sådan skada på den fina hatten!" Och då jag tog den af mig, blef jag riktigt nedslagen. Hatten hade värjt af den brinnande brädstumpen och var illa stukad samt litet svedd på den ena sidan, och det kunde naturligtvis aldrig utplånas.

Så följde hatten mig år efter år på långa resor till många olika länder. Ute på sjön hängde den inlindad i papper, uppburen af ett par segelduksremsor under taket i min koj. Där gungade

den sakta likasom en kompass på sina balanser, skyddad för alla häftiga stötar. Och i hamn begagnade jag den „till bättre".

Ju längre jag hade den, desto mera tyckte jag om den och desto bekvämare satt den. Den hade format sig noggrant efter mitt hufvud och satt alltid med en nästan omärklig lutning åt högra sidan och en ännu omärkligare stagning bakåt i en ställning, som den själf tycktes ha valt. Hade jag någon gång i en hastig vändning placerat den på annat sätt, var det som om den ögonblickligen gifvit sitt missnöje tillkänna genom en tryckning, den jag också genast förstod. För att ej tala om, huru det kändes, då jag satt den bakfram! Ett slag i hufvudet hade ej tydligare kunnat låta mig förstå, att något var i olag.

Min kära, gamla hatt! Det skulle vara omöjligt att så här berätta allt, hvad den och jag tillsammans upplefde.

En 25:te maj i Buenos Ayres — 25:te maj därnere är ungefär hvad 5:te februari är hos oss — råkade vi in i en folkskockning på Plaça Victoria. En lång procession af unga flickor, klädda i skära, ljusa klädningar och med små röda, hvita eller blå frihetsmössor på hufvudena tågade under mängdens jubel genom gatorna. Unga gossar från någon militärskola paraderade i vackra uniformer med små gevär, värkliga gevär med bajonetter. Musikkåren på den grant utstyrda estraden midt på torget spelade marscher, och folkmassan rörde sig långsamt i en stor, vid krets. Då kom det med ens något tungt i luften. Det var något doft, tryckande. Förebudet till en pampero, en af de regelbundna, våldsamma sydväststormar, som där nere under den heta tiden rensa luften. En storm i sinnena. Och det brast lös. Det sjöd och tjöt och ljungade. Man hade fått klart för sig, att just nu måste man ha en ny president. Det var mer än intressant, det var hänryckande. Men det slutade illa, om icke för presidenten, så i alla fall för min hatt. Jag hörde ett rop i mitt öra: *„estrangéro!"* (främling), och en entusiastisk medborgare gaf mig i detsamma, utan att förut ha gifvit mig del af sin afsikt, ett våldsamt slag öfver hufvudet. —

Min hatt såg jämmerlig ut, då jag om kvällen kom ombord; men huru ledsen jag än var öfver min motgång, måste jag dock af fullaste öfvertygelse ursäkta våldsvärkaren.

I nästa hamn lät jag prässa hatten. Den blef nästan som ny, riktigt fin.

Jag minnes huru jag satt och såg ned i min hatt under d:r Talmages bön före predikan i „Tabernaklet". Det var en god predikan om huru „Benaija slog ett lejon uti en grop på en snöig dag". Jag minnes den, som om jag hört den i går. Men bönen var för lång, den ville aldrig taga något slut.

Hattfodret var af hvitt siden, lagdt i små regelbundna veck, och i midten var en stämpel i guld: *„Best Quality, Liberty Brand"*. Liberty Brand! Orden borrade sig riktigt in i min hjärna, medan jag väntade att bönen skulle sluta. Liberty, Liberty dref mina tankar i oro ut från det stilla templet, ut i världsvimlet. Det stod för min blick under hela predikan, uppe på läktaren, ofvanför orgeln, i taket, på d:r Talmages bröst, öfverallt *Liberty* i stora, lysande bokstäfver.

Ju kärare hatten blef mig, desto större inflytande fick den öfver mig. Jag minnes musiken och klangen af glasen, doften af vin och parfymer, de blixtrande ögonen, de svarta lockarna, de bleka kinderna, de frasande kläderna. Det var ingen hofbal. Man dansade med hatten på. Takten blir allt vildare, blickarna allt hetare. Luften är fylld af lidelse. Allt där borta i fjärran glömdt, glömdt.

Jag kände en tryckning vid den ena tinningen. Hatten hade kommit på sned. Jag jämkade den till rätta. En tryckning på den andra sidan. Jag jämkade den åter. Den tryckte mig på nytt, i nacken, i pannan, på sidorna. Jag begrep att den var missnöjd, missnöjd med sällskapet och med mig. Jag slutade dansen och sprang ut. Månens sken föll bländande öfver de hvita husen och de tysta gatorna. Jag kom till sans, och medan jag öfver de långa, silfverskimrande dyningarna, som Stilla oceanen rullade in i Valparaisos hamn, lät en båtsman ro mig ut till mitt skepp, kunde jag åter tänka vackra tankar på hemmet där långt borta och på det land, för hvilket jag bar ett ansvar.

En gång blef min hatt fotograferad, och hvad blir väl icke nu för tiden fotograferadt. Det var i Boston, dit vi kommit med hampa från New Zealand. Båtsman Miller och jag gingo på samma kort i helfigurer. Det var ögonblicksfotografi på tunn bleckplåt, och alltsammans var färdigt på tre minuter. Jag hade mörkblå kläder och uppstående krage med ljusblå sidenslips. Färgerna syntes naturligtvis icke på kortet, men jag gaf beskrifning på baksidan af fotografin, då jag sände den hem. Hatten tog sig riktigt bra ut på kortet, tyckte Miller, och hemma hade alla sagt: hvad han blifvit *utländsk*. Det sade de ju bara i välmening.

Ja, det skulle nästan bli en bok, om jag ville berätta allt hvad jag upplefde med den hatten, men jag har en viss respekt för att skrifva böcker, och det borde flere än jag ha.

Nu, när jag tagit afsked af prästfrun och gick ombord, tänkte jag på, huru bra min hatt och jag dock haft det under alla dessa år, huru vi alltid slagit oss igenom.

Hela den första dagen på *Kommandör Svend Foyn* — det var den jag gick ombord på i Sandefjord, fregattskeppet Kom-

mandör Svend Foyn, 2480 reg. tons — var jag ur humör. Och först efter lång tvekan beslöt jag att vid tillfälle skaffa mig en ny landgångshatt och att begagna den gamla till hvardags.

För första gången, när vi kommo ur hamn, blef hatten nu ej upphängd. Den fick sin plats på en smal hylla vid fotändan af kojen, och mer än en gång föll den i sjögången ned och blef sparkad och knuffad. Vi hade för resten ofta sjögång under öfverresan, nästan beständigt. Det var en tidig vårresa, norr om Skottland och sedan rätt öfver Atlanten till S:t Lawrence, en intressant tur. För första gången fick jag se isbärg på helt nära håll. Jag räknade sjutton på en enda vakt. De lyste plötsligt fram ur snötjockan, någon gång tätt förut. Då kunde det gälla att vara snabb med brassarna. Barkassen låg alltid på rätt köl, försedd med vatten och proviant, klar att ögonblickligen sättas ut i händelse af kollision. Om natten var seglatsen vådlig. Snön var ändå det besvärligaste. Det var ingen lätt sak att efter ett häftigt snöfall få hela det stora däcket klart. Däcket var värkligen stort. Vi kallade platsen mellen fock- och stormasten *Stor Torvet,* gångarna på halfdäcket mellan kajutan och bestigningen hette *Norre* och *Sœdre Strandgade,* det var namn från Sandefjord och jag återger dem på originalspråket.

Jag vill dock ej längre uppehålla mig vid denna resa, då jag fruktar, att det kunde gå läsaren som det gick mig: jag nästan glömde bort den gamla hatten.

Så hade det åter blåst många, många vindar, och tiden hade gått. Det var sent i november jag jämte några kamrater stod vid pumpen på en sjunkande tremastad skonare, nere på kusten någonstädes vid Cap Hatteras. Ingen visste så noga, hvar vi befunno oss, ty vi lågo redan trenne dagar i drift med mästerna öfverbord, så godt som i marvatten. Sjön hade tagit med sig allt hvad den mäktat få löst. Det fanns icke en båt kvar, icke en plankbit, icke en åra. Brädgångarna voro borta, roderhuset borta, vattenfaten borta, fönstren i kajutan krossade, elden i kaminen släckt, vattnet i cisternerna oåtkomligt, kollast i rummet. Ruffen på fördäck stod ännu, men sjön hade för länge sedan gjort rent hus därinne. Madrasser och kläder från skansen, kokkärlen från kabyssen, allt hade spolats öfver bord.

En störtsjö, större och glupskare än de andra, kastade sig öfver förskeppet. Dess fräsande topp bröts i skum, men dess massa föll tungt krossande, nedtryckande på däcket. Man kände en våldsam sättning. Halfdäcket, där vi stodo vid pumpen, lyftes upp. Man blef förblindad af stänket, bedöfvad af braket. Då jag kunde se upp, var ruffen förvandlad till en hop spillror, som flöto mellan relingarna, eller kastats öfver bord. En våg som strök öfver

halfdäcket och som tagit oss med sig, om vi ej varit fastsurrade, förde på sin kam ett mörkt föremål, hvilket nästan snuddade vid mitt knä. Min gamla hatt, som i det längsta hållit sig fast på hyllan under taket i min koj. Jag hade kunnat nå den, men — hvarför? Nästa sekund var den försvunnen.

Jag påminte mig prästfruns önskan, att aldrig mer behöfva se den gamla, fula hatten. Så gick då hennes önskan i uppfyllelse.

Jag känner likasom en beklämning. Skall detta bli äfven mitt öde. O, fasa, hvilken graf. Rundt omkring brusar det i djupet, och hela tiden denna förkväfvande känsla, att man sjunker, sjunker. Och att dö så osedd, utan att någon vet däraf. Där hemma kunna de ej ha en aning härom. De ha ej ens hunnit få mitt senaste bref, däri jag berättat, att jag mönstrat på Susann-Ann för en tur till Norfolk. Det är på förmiddagen. Nu går mor därhemma och stökar, medan hon väntar att far skall komma hem till frukosten. Hon dammar kanske just af korallerna på etageren, dem jag hämtade från min första långresa till West Indien, eller den stora musslan, som jag fick upp på metrefven en söndag vid Paranagua. Det fanns en inskription om tilldragelsen, med rödt bläck präntadt inuti den hvita musslan. Huru många gånger hade ej mor torkat dammet af den, då skriften kunnat bli så utplånad. Jag ämnade så förnya inskriptionen sist jag var hemma, men det blef ej utaf. Att man kan vara så glömsk. Nå, när jag nu kommer hem, skall jag friska upp den. Nu kommer far hem. — „Här är skönt och varmt", säger han och gnider sina frusna händer. „Det är riktigt ruskigt där ute; vintern kommer." — „Ja, ja", säger den gamla frun, „och tänk på dem därute på sjön". Så sätta de sig till frukosten. Frukost!

Jag måste ofrivilligt ha suckat högt, då jag tänkte på frukosten där hemma.

— Sade du något? frågar Big Charley, som står närmast mig vid pumpen.

— Nej, jag tänkte bara på att de kanske nu äta frukost där hemma.

— Nej, säger du? Äta de frukost midt i natten hos Er i Finland? frågar han.

Det är sannt. De måste ju nu redan ha natt, sofva måhända så godt. Drömma kanske, att jag just kommer hem munter och frisk med ljusblå sidenslips och en fin utländsk hatt. Och här sjunka vi långsamt, långsamt, sjunka ända till dess ej ett spår skall återstå af Susann-Ann, och nio lefvande varelser förgås utan att någon vet det.

Jag försökte intala mig, att allt hopp var ute. Men hoppet var icke ute. Hoppet är det underbaraste jag vet. Det lyser

genom den mörkaste natt, och det blandar sin kraftiga röst i dånet af den vildaste storm. Man kan ha förlorat allt, men man äger ännu hoppet kvar, då vattnet står en under armarna. Kanske ännu senare, men det har jag ej försökt, och man kan ju endast med säkerhet veta, hvad man försökt.

Jag skall icke trötta läsaren med detaljerna från de återstående tvenne dygnen af detta äfventyr. Slutet af detsamma stod på sin tid att läsa i notisafdelningen i de flesta amerikanska tidningar och väckte troligen hvarken större eller mindre uppseende, än notisen *Bärgad besättning* vanligen brukar göra:

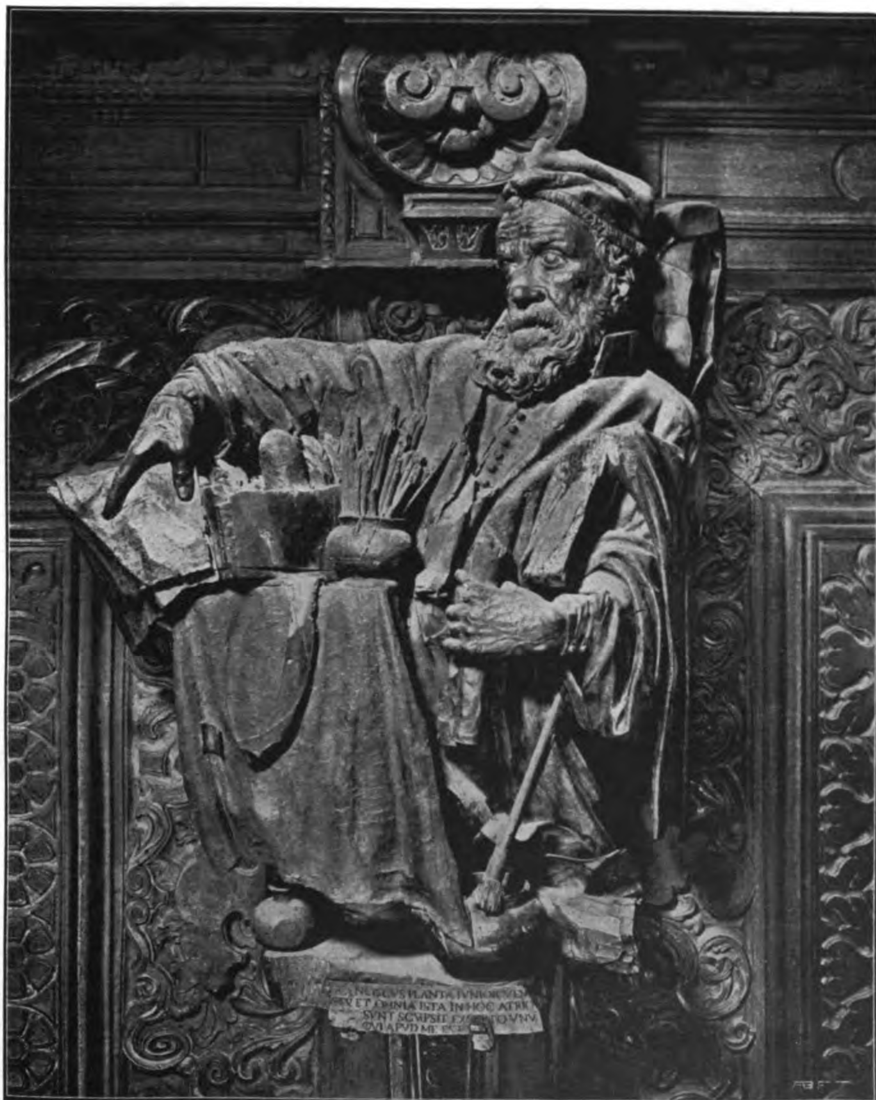
„Kapten J. J. Proud, förande britt. ångaren Sutherland från Charleston till Bremen, som i dag anlände till Lumber Point för att kola, rapporterar att han på lördag morgon kl. 8, med Body Island i W ½ N 13 mil, under svår storm med brytande sjö observerade vraket af en skonare till lovart. Höll kurs på detsamma och befanns att det var amerikanska skonaren Susann-Ann från Dennis, Mass., kapt. O. Stewens, lastad med kol, med riggen öfverbord, båtar och brädgångar krossade, i sjunkande tillstånd med sjön brytande öfver densamma. Bemannade styrbords lifbåt och lyckades med stor ansträngning bärga kapten och besättningen. Tvänne man hade natten förut bortrifvits från vraket. Manskapet befann sig i ett ytterst utmattadt tillstånd och måste halas ombord med linor. Då lifbåten skulle tagas ombord, krossades densamma på grund af den svåra sjögången."

Jag skaffade mig senare tvänne utklipp af notisen. Det ena sände jag till den norska prästfrun, det andra klistrade jag upp i slutet af mitt Nya Testamente.

Då jag nästa gång kom till Norge, hade jag en ny hatt, en mjuk, bredskyggig, med tvänne bucklor, en för Cap Horn och en för Cap Goda Hopp. Det är en gammal sjömanssed.

Prästfrun sade ingenting om förändringen, och det var ej häller nödvändigt. Jag visste, att hon hade ett godt hjärta och att hon endast skämtade, då hon önskade att ej återse min hatt för att den blifvit gammal och ful.

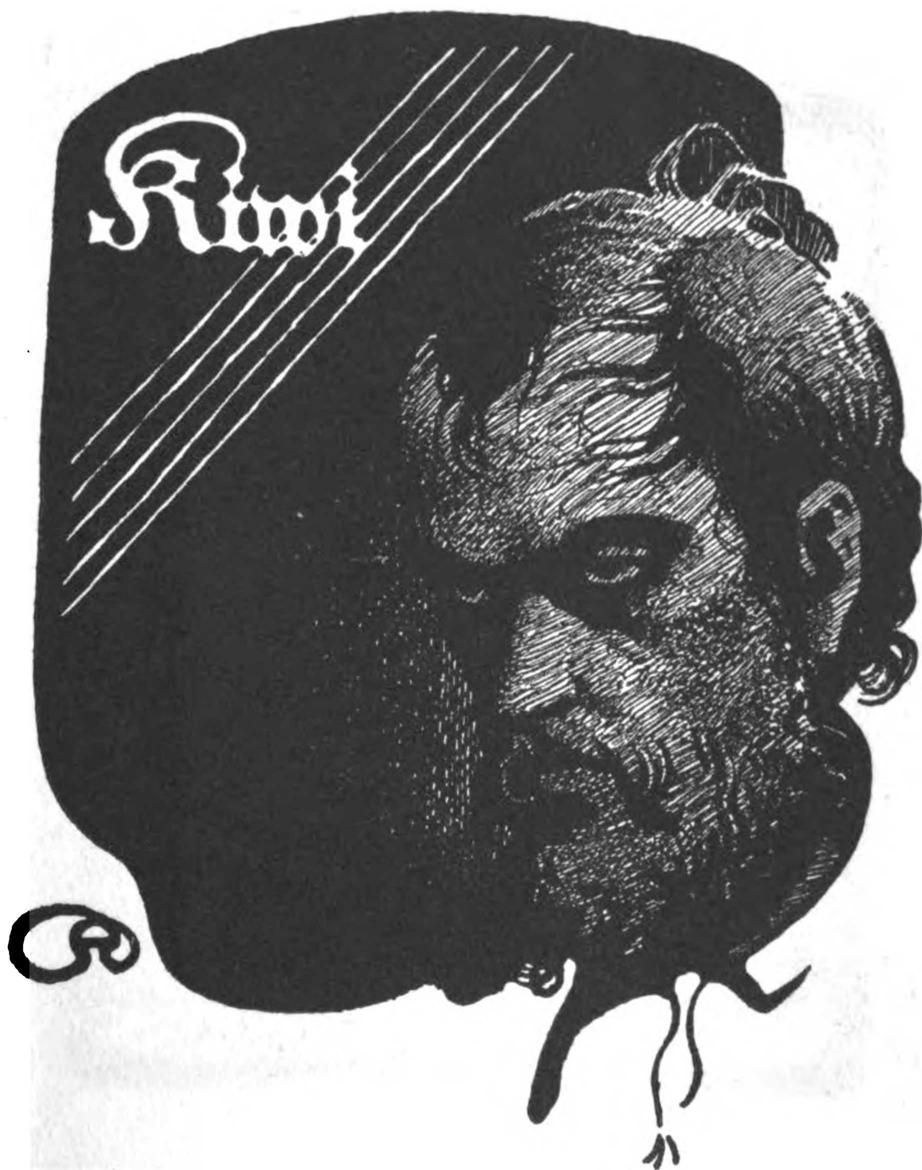

PIANTA SKULP.

KARRIKATYR I TRÄSKULPTUR
AF TINTORETTO.

(I SCUOLA S. ROCCO, VENEZIA).

IN·MEMORIAM·
ALEKSIS·KIVI·
HS

ALBERT GEBHARD DEL.

Festpoem af Eino Leino

Uppläst vid Kivisoirén 23. 3. 1901. Till svenskan af O. M.

Föddes en pilt i fattig höst —
Så vildt hveno höstens vindar —
Hela hans lif var en vindars strid,
Aldrig kom våren och sommarn blid,
Från höst till jul blott han lefde.

Bråd är tiden för höstens barn —
Pärtan slocknar i klykan.
Tanken flyger och hjärtat hamrar,
Tjockt brusar blodet i hjärnans kamrar, —
Sylvester [1]) väntar för dörren.

„Dröj ännu litet, o Gamla år!“ —
Så vildt hvina höstens vindar —
„Ännu jag ej hinner följa med!“
Den gamle nickar vid dörrens vred:
„Från höst till jul får du lefva.“

[1]) Alexis Kivi dog nyårsnatten 1872.

„Dröj, o dröj än, o Gamla år!“ —
Pärtan slocknar i klykan —
„Så fullt är mitt hjärta, så fullt och varmt,
Allt ville jag ge åt mitt folk så armt,
Att dö jag ännu ej hinner.“

Timmarna ila, tornklockan slår —
Så vildt hvina nattens vindar —
„Är det ren midnattens stund som slår?“
„Barn, nu ditt dagsvärk du sluta får,
Ren tindra morgonens stjärnor.“

„En liten stund än, o Gamla år!“ —
Pärtan slocknar i klykan —
Svagt klang det i kantele än en gång,
Gråhårig gäst lämnat stugan trång —
Sångarens år gått till ända.

„Säg, hvart för du mig, Gamla år?“
Så mildt susa fläktande vindar —
„Jag är så rädd och jag bäfvar så.“
„Vid himmelens portar vi redan stå,
Var, kära barn, utan ängslan.“

Den gamle går genom porten in —
Himmelens ljus de skina —
Sångarn han för till Guds tron: „Se här,
En liten pilt upp till dig jag bär,
Från höst till jul blott han lefvat.“

Herren Gud häfver upp sin röst —
Så mildt susa fläktande vindar —
„Ingen sommar du såg alltså?“
„Jag såg blott vintern och hösten grå“,
Svarar sångarn med bäfvan.

Det glänser en tår i Gud faders blick, —
Himmelens ljus de skina —
„Alltså haf en sommar evinnerlig!
Men tala, min arma son, för mig,
Hvem du är och hvadan du kommer?“

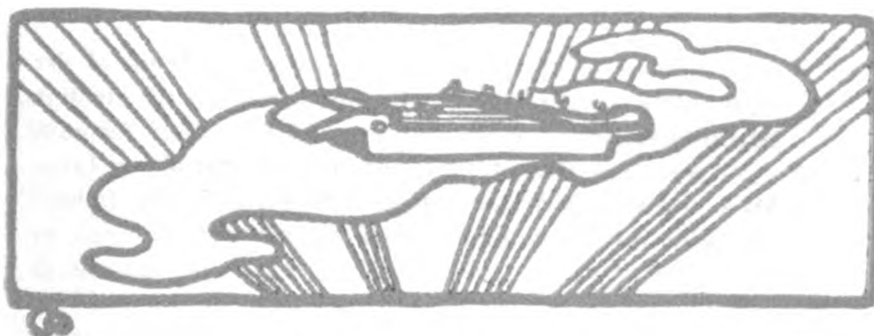
„En sångare är jag till min art“ —
Så mildt susa fläktande vindar —
„En liten stjärna jag kommer ifrån,
Som heter Jord.“ — „Och hur dog du, min son?“
„Jag dog i elände och hunger.“

Herren Gud vredgas i sin håg —
Himmelens ljus de slockna —
„Nämn mig ditt folk, att din död jag hämnas!“
„Nej, nej, stort, ädelt mitt folk må nämnas,
Din hämd får ej falla däröfver.

Men häjda ilarna litet där,
För vildt de hvina och storma,
Mitt land står naket från strand till strand.
Gif sol öfver kärren i Suomis land!“
Så ropar sångarn i ångest.

Den gode Guden han vänligt ler —
Himmelens ljus de skina —
„Du kan ha rätt. För hårdt min hand
Med vindar pröfvat kanske ditt land.
Ny vår på dess kullar må blomma!“

ALEXIS KIVI

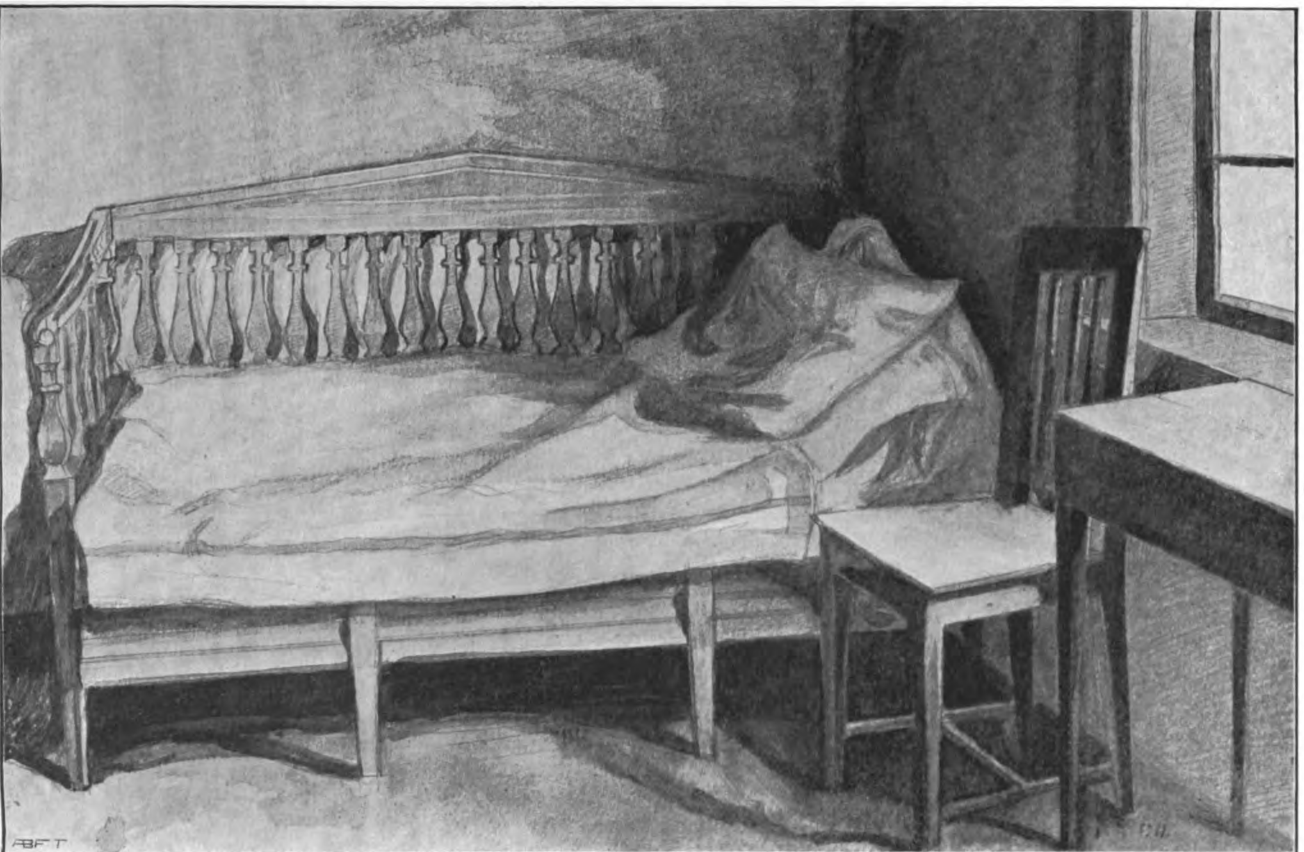
af O. Manninen.

Det uppsving inom vårt lands nationella kultur, som Runebergs, Snellmans och Lönnrots lefnadsvärk beteckna, är ännu ett ungt faktum. Det är ju ej mera än en människoålder, sedan dessa första vårliga makter uppsleto det seklernas istäcke, under hvilket den finska folkanden slumrat utan tillräckligt luft för att kunna utveckla ett medvetet nationelt lif, och i betraktande häraf kan man väl säga att denna vårt folks så länge fördröjda kulturvår, trots allt gjort sitt värk med den nordiska vårens hela fart. Men det för vår nationella odling största och betydelserikaste resultat af denna genombrottsprocess är onekligen uppkomsten af ett odladt finskt språk och en finsk literatur, hvarvid utvecklingens framsteg väl skett med ännu större fart än på andra områden. En människoålder är väl en kort tid för att af ett — låt också vara i hög grad naturfriskt och bildbart språk — upparbeta ett så literärt stadgadt som det finska numera i själfva värket är. Den process, som härvid erfordras, har för flere språk kräft snart sagdt lika många århundraden som för det finska årtionden. Det skall ej kunna jäfvas att en finsk vitterhet numera existerar, hvilken, så litet ock en jämförelse med äldre kulturspråks sekeluppammade literaturer kan komma i fråga,

likväl redan är ett självständigt och originelt uttryck af det finska skaplynnet. Att den finska literaturen på så otroligt kort tid kunnat bringas till blomning beror väl i främsta rummet af den pånyttfödande värkan uppdagandet af vår fornsångskatt, Kalevala, det evärdeligaste märke af finska folkets tillvaro, måste föra med sig. Och direkt därur växer med en af sina hufvudrötter det märkliga fenomen, som utgöres af Alexis Kivis geniala produktion, för finsk prosadiktning af lika epokgörande betydelse som Kalevala för den egentliga poesin och som Kalevala med en bärvidd in i en oöfverskådlig framtid.

I och med Kalevalarunornas store sammangjutare förvärkligades, kunde man säga, sagan om skräddaresonen, som gick ut på äfventyr och blef prins och fick halfva konungariket, och denna saga skulle ännu en gång blifva värklighet inom den unga finska literaturen. De vida landamären Elias Lönnrot kommit att härska öfver, den värld karelarenas fruktbara poetiska anda skapat, var ännu icke hela riket. Det fans ännu ett område, det tavastländska lynnets ursprungliga ängder, som också skulle se sin prins födas. Denne prins blef Alexis Kivi.

Alexis Kivi föddes i Nurmijärvi socken den 10 oktober 1834, ej fullt ett halft år tidigare än Kalevala i sin äldre form fullbordades. Hans egentliga släktnamn var Stenvall. Fadern var, såsom redan antydts, en fattig byskräddare, något begifven på starka drycker, modern en klok, allvarligt religiös kvinna, som hade ett djupt inflytande på sonens själsutveckling. Hans rika naturanlag yppade sig redan tidigt. Han var ett underbarn i sin omgifning. Efter att ha fått undervisning af byskolemästarn i kommunen, kom han vid aderton års ålder i skola i Helsingfors och aflade studentexamen 1857, tjugutre år gammal. Redan under skoltiden hade han börjat utbilda sina literära anlag. Af dessa första försök, i hvilka han ännu använde skolspråket, svenskan, finnes intet i behåll. Bland dem omnämnes ett komediuppslag „Bröllopsresan“, den första tillstymmelsen till ett af hans blifvande hufvudvärk, folklifskomedin „Nummisuutarit“ (Byskomakarena). Blifven student, hängaf han sig helt åt sitt författarekall. Sina tidiga intryck af Kalevala och den heliga skriftens poesi riktade han med

Pekka Halonen.

Alexis Kivis dödsrum, å hans broders, Alherbert Stenvall's torp i Thusby socken.

ifrigt studium af andra literära storvärk, Homeros, Cervantes, Shakespeare, hvilka märkbart invärkat på hans utveckling.

Hans första uppträdande som författare blef så ett dristigt, om ock blott halft lyckadt försök, under påvärkan af Shakespeare, att dramatisera den tragiska Kullervo-episoden i Kalevala. Den på blankvers skrifna tragedin, som tillerkändes en till finska literatursällskapets förfogan ställd prisbelöning för den bästa tragedi på finska, utkom fyra år senare 1864, omarbetad i prosaform. Mot slutet af samma år hade han den redan omnämda stora folklifskomedin „Nummisuutarit“ färdig, och därmed var inledd en period af fortsatt rik produktivitet under den svåraste kamp med nöd och ohälsa, föranledd af alltför tryckande lifsvilkor, för hvilka Kivi skulle duka under i förtid. I hans sista arbete spåras en nervöfverspänning, som redan blef författaren öfvermäktig och höll på att omskugga hans ande med vansinnets natt. Två år efteråt utandades han sin sista suck i sin broders låga koja i Thusby socken, där han ock ligger begrafven. Med ordet: „lefver!“ slöt han sin timliga tillvaros långa lidande. Han dog nyårsnatten 1872 vid trettioåtta års ålder.

En lefnadstragedi, som kommit så månget banbrytande geni till del och som i vårt land hade sitt nästan samtidiga motstycke i J. J. Wecksells dystra öde.

Det är några förstående vänners uppmuntran och bistånd vi ha att tacka för det katastrofen ej inträffade redan tidigare. Endast därigenom blef det möjligt för Kivi att hålla sig uppe under den likgiltighet och brist på förståelse han rönte af allmänheten, på en tid, då det ej var tal om en finsk literär publik och då ett utveckladt literärt omdöme hörde till undantagen. Endast därigenom kunde han trots allt i en så storartad grad fullfölja den bana hans skaplynne och ingifvelse utstakade för honom. Härvidlag må icke förbigås minnet af den ädelmodiga kvinna, fröken Charlotte Lönnqvist, hvars uppoffrande försorg skänkte Kivi den fristad, där han författat nästan alla sina värk.

Dessa sistnämda äro, förutom de redan nämda — „Kullervo“ och „Nummisuutarit“ —: „Kihlaus“ (förlofningen), en-

aktskomedi ur folklifvet, ett band dikter „Kanervala“ 1866, „Karkurit“ (De förrymde), tragedi i 5 akter, samt „Yö ja päivä“ (Natt och dag), en idealiserad folklifsbild i en akt 1867; „Lea“, skådespel i en akt med bibliskt motiv 1869; den 1870 utkomna stora romanen „Seitsemän veljestä“ (De sju bröderna), och hans sista värk „Margareta“, enaktsskådespel, behandlande samma mörka händelse som „Bröderna“ och „Sveaborg“ i Fänrik Ståls sägner. Ännu må nämnas „Koti ja kahleet“ (Hemma och i bojor), en idyllisk novell, „Leo ja Liina“, enaktsskådespel, samt af hans otryckta arbeten, af hvilka en del förkommit, „Canzio“, tragedi i fem akter, nyligen uppförd på en literär soiré, föranstaltad till Kivis minne.

Denna uppräkning visar en nästan genomgående dramatisk diktning, en ovanlig företeelse i en literaturs begynnelseskede. Om det är anmärkningsvärdt att den unga finska literaturens första betydande början är dramatisk produktion, så är arten af denna produktion än mera sällsam. Det är alltigenom en naiv konst, hvars upphofsman är mycket mera en natursångare än en kulturskald, en dramaturg utan någon direkt bekantskap med scenen — en finsk scen var ända till slutet af Kivis bana blott en djärf framtidsdröm — en dramatik, utan den kulturella skola, som ju dramat framom andra diktarter förutsätter, men diktad med en dramatisk intuition och ingifvelse, som mången gång af naturinstinktens självskapta estetik fann sin form säkrare och djupare än någon skaldeåder, dämpad och nivellerad af kulturens inflytande. Därmed inträder likvisst en begränsning af området för hans poetiska skapareförmåga. Då det är fråga om Kivis skaldskap, bör man väl hälst se bort från de af hans värk, i hvilka han endast med tillhjälp af literära förebilder söker dikta sig in i en värld, där han icke är hemmastadd, såsom i „Karkurit“, där handlingen rör sig i en finsk adlig miliö, eller i Canzio, ett italienskt morddrama med gift och dolk, båda shakespearska efterbildningar. Oaktadt äfven här förekomma detaljer med sublim flykt, förmår han ej undvika onaturlighet och overklighet i det hela. Annat blir förhållandet, där han omsätter i poesi något ur sin egen lifsfär. Då får hans fantasi vind-

fång långt utöfver den värklighetsomgifning, som är föremål för hans iakttagelse. Då ger han form åt sitt ungdomstrots i en Kullervos dystra skepnad, som aftecknar sig mot sin bakgrund af förhistoriskt nomadlif, då klär han minnet af sin barndomstro i en Leas förklarade gestalt, inom ramen af en härlig scendikt, mättad af österländsk stämning.

Dessa båda stycken ha vuxit fram ur intrycken af Kalevala och bibeln, som utgöra två af utgångspunkterna för Kivis diktning. Men hans poetiska kungsåder möter oss framför allt i hans målningar af tavastländskt folklif med finsk urskogsnatur till fond. Så i den odödliga komedin „Nummisuutarit“ jämte „Kihlaus“ samt romanen „Seitsemän veljestä“. Det är där Kivi framstår i oöfvervunnen storhet, där hans styrka att karaktärisera och objektivisera framträder i hela sin valör. Det är där han skapar någonting nytt, ej blott i den unga finska literaturen, men i literaturen öfverhufvud. Det är folklifskildringar af helt annat slag än man är van att ha det i den konventionella byberättelsestilen, utan en skymt till dess sentimentala idealisering eller öfverlägsna ironi. Författaren lefver här hela tiden i, aldrig ofvanom det lif han skildrar, han skiljer sig ifrån de skildrade blott däri, att han besitter förmågan att åskådliggöra hela detta lif, och det med en realitet, som skiljer sig från alla realistiska och naturalistiska naturfotografier så mycket som lif från bild. Det är i skildringen en omutlig realism, som ej håller något mänskligt främmande för sig, en realism, mot hvilken den det hela uppbärande idealistiska lifsuppfattningen, en djup underström af tro på framåtskridande och på det godas segrande makt, glimtar fram med dubbelt öfvertygande kraft. Och i denna skildring förmärkes ej en enda skugga af den kvalfullt tunga kamp, hvarunder den uppstår. Ja, det tyckes som skalden just däri, i sitt skapandes högtidsstunder, segerrikt uppsvingade sig öfver sitt öde, som om denna hans försonade syn på lifvet genom lidandena blifvit än mera djup och stor.

Det hela växer ut till en kulturbild af den patriarkaliskt primitiva värld, som allt mer och mer försvinner, där de högsta ingripande myndigheterna utgöras af prosten, klockaren

och länsmannen och som representeras af en mängd typer, byhandtvärkare med sin lilla yrkesstolthet och bönder i sin svåra kamp för tillvaron med en karg natur och sitt sega sträfvande från okunnighet och förvildning mot mänsklig odling, alla åskådliggjorda och karaktäriserade med en objektivitet och psykologisk intuition, hvilkas sanning och djup kan till fullo värderas endast af kännaren af detta folklif.

„Nummisuutarit" är en karaktärskomedi af första rang. — Fredrik Cygnaeus likställer den i sin vidlyftiga rencension i värde med „Figaros bröllop" — och samma öfverlägsna styrka att lefvande återge detta folklif framträder i berättelsen om „De sju bröderna", Kivis mest egendomliga och geniala alster. Det är i denna bok hans skaldelynne tumlar om på de friaste banor. Än flyter skildringen fram i bred, högepisk patos genom ett sceneri af urskogslif och ödsliga landskap, vidunderliga episoder och äfventyr, med en inväfning af fantastiska sagor och drömsyner i oändlighet, än med en dramatisk målning af situationer, som klär sig i dialoger, där hvarje replik är buren af psykologisk träffsäkerhet, än smälter den till den skäraste idyll, dallrande af poesi och hälgdagsstämning. Allt, utan att berättelsen en enda gång på alla sina afvägar glömmer sitt mål eller förlorar fast mark under fötterna, ej ens i hans hjältars mest svindlande labyrinter af sällsamma funderingar på alla världens ting, som den följer i spåren. Själfva stilen genomlöper en liknande skala, — en episk diktion af i mäktig rytm framrullande perioder med homeriska liknelser, epiteter, upprepningar, en egen „Kividiktion", som till förhöjande af sin värkan använder i rikaste mån språkets resurser af onomatopoesi och alliteration, ovanliga ordställningar m. m. och som i hvarje efterbildning skulle ljuda tillgjord och ihålig, men buren af Kivis patos värkar med en effekt, påminnande om de bibliska profeternas språk, en dramatisk dialog, som i sin oafprutade realism aflyssnats direkt från de typers läppar, hvilka stått modell för hans skildring.

Dessa få antydningar gifva måhända redan en aning om den säregna karaktären hos denna bok, som i sitt slag knappt eger ett motstycke i världsliteraturen, lika litet som den låter

sig egentligen inpassas inom ramen af det genom vana fastställda romanbegreppet. Den äfvensom „Nummisuutarit“ äro två af de få böcker, som man läser gång på gång med oförminskad förtjusning.

Att denna skildring af vårt folklif, den tavastländska stammens epos, hvars vingstarka realism sålunda satte sig dristigt öfver alla gällande literära normer, var något för stort och originelt att kunna emottagas af allmänheten med rätt uppfattning om dess värde, är ej att undra öfver. Att förstå denna literatur helt var vid tiden för dess framträdande endast ett fåtal förunnadt. Bland detta fåtal var Fredrik Cygnaeus, hvars recension af „Nummisuutarit“ och företal till „Seitsemän veljestä“ uttala en förståelse af Kivis författarskap i hela dess vidd. Men för den allmänna smaken var denna skildring endast ett formlöst monstrum, en rå och låg karrikatyr af det finska folket, besjunget af Runeberg med så upphöjd och poetisk uppfattning, en nationell hädelse, som framkallade en stark moralisk indignation. Denna indignation framträdde i sin högsta potens hos språkforskaren och skalden A. Ahlqvist (Oksanen), hvars hänsynslösa förfarande mot Kivi kastar en mörk skugga på hans minne. I kritiker, i hvilka han nedlägger hela vikten af sin förnärmade auktoritet såsom högsta målsman öfver finskt språk och literatur' och hvilka präglas af den fullaste brist på förmåga och vilja att förstå Kivis hela skaplynne, försöker han nedsabla Kivi med en hätskhet, som ej ens af dennes död låter sig försonas, ett försök som i mera utvecklade literära förhållanden skulle strandat på sin egen absurdidet, men som nu lyckades i den beklagansvärda grad, att det i sin mån väl bidrog att påskynda Kivis olyckliga öde och därjämte inpräntade i opinionen en fördom mot Kivi, som blott långsamt vikit i den mån allmänhetens literära smak emanciperat sig till själfständighet och sund naturlighet. Och det är väl därvidlag ännu åtskilligt att hoppas.

Sålunda stå vi inför det egendomliga faktum att Alexis Kivi, kanske det rikaste och originellaste författargeni Finland framfödt, som i den banbrytande ställning han intager i finska literaturen får ännu större dimensioner, kunnat förblifva ute-

sluten från den plats honom tillkommer. Det är med samma smådygdiga anmärkningar om förment råhet, med samma halfva erkännande man ser hans odödliga värk afspisas allt ännu, — och hvad pieteten för hans minne skulle förplikta till har till stor del stannat vid fromma förhoppningar. Det är in petto samma öde som kom hans stora läromästare Shakespeare till del: en styggelse för den generation af puritaner och rundhufvuden, som efterlefde honom.

Men till gengäld härför har Alexis Kivi fått en afundsvärdare lott, den att ha vunnit sitt folks hjärta, en lott som det förunnats få diktare i samma grad. Det är han som i själfva värket är vårt folks älsklingsförfattare — den enda som hos det finska folkets djupa leder slagit igenom i stor skala och blifvit erkänd helt genom folkets sunda, omutliga instinkt, utan alla förnumstiga fördomar eller sipp konvenans. Det är dock upprättelse nog.

Och det är ännu en annan krets, där han icke varit glömd, den lilla, men städse växande skara, hvilken besjälas af samma idealer som Kivi, af samma tro på och sträfvan för en nationell, finsk odlingsframtid här i landet. „Den sten, som byggarene förkastat, är en hörnsten vorden“, det har bokstafligen besannats om Kivi.

Kalevala och Kivi, de två stora genombrotten af vår folkanda i finsk literatur, ha åtföljts af en tredje i vår unga lifskraftiga konst. Det kan uppvisas en inre naturnödvändighet i denna sammanhangsföljd. Och denna naturnödvändighet kan ej hafva stannat därvid. Vägen, som utstakats af Runeberg, det finska folkets stora vägvisare från det främmande till ett eget, själfmedvetet finskt fädernesland, skall fullföljas ända fram till det mål han endast från höjderna af sin diktning kunde skönja för sin blick. Den finska andan, den hvaraf Kalevalas värld genomsusas, skall bli allt mera mäktig att skapa sig sina egna kulturuttryck. Och liksom Kalevalas betydelse härvidlag, som lifskälla för finsk konst och literatur, ännu låter sig endast anas, likaså skall Alexis Kivi, den stora föregångaren för denna finska framtidskonst, i framtidens ögon växa i storlek, hans namn såsom den finska vitterhetens

egentliga fader dominera högre öfver alla de mindre, som ännu bortskymma hans storhet i ett för kort perspektiv. Hans skapelser äro den skatt, som näst efter Kalevala i denna literatur skall trotsa ålderns allfrätande rost, ett vårens under i oförvissnelig ungdom.

Femte kapitlet ur ALEXIS KIVIS roman DE SJU BRÖDERNA.

Öfversatt af O. Manninen.

Våren hade kommit, drifvorna hade smultit, ljumt fläktade vinden, marken började grönska och löfven sprucko ut i björkdungen.

Bröderna äro nu stadda på sin flyttningsfärd från Jukola till Impivaara. De vandra längs den steniga, slingrande skogsvägen med bössorna på axeln och näfverrenslarna med ammunitionsförråden på ryggen. Främst går Juhani och bredvid honom Jukolagårdens båda stora, morska hundar, Killi och Kiiski. Efter dem, körd af Timo, går framför häckkärran brödernas enögda häst, den gamla Valko. Men efter foran följa de öfriga bröderna med bössorna på axeln och näfverrenslarna på ryggen och komma hästen till hjälp vid svårare ställen på vägen. Sist går Eero, bärande i famnen Jukolas stolta tupp, som bröderna ej ville skiljas ifrån, utan togo med sig såsom förkunnare af tidens lopp i Impivaara vildmark. På kärran syntes en kista, varg- och räfsaxar, en gryta och i grytan två matfat af ek, en slef, sju skedar och andra tillbehör för köksbestyret. Grytan täcktes af en

grof säck, fylld med ärter; och öfverst därpå sprattlade och jamade i en liten påse Jukolas gamla katt. — Sålunda foro bröderna från sitt förra hem, de vandrade nedstämda och stumma längs den svåra, steniga skogsvägen. Himmeln var klar och lugn och nedför i väster rullade redan solens hjul.

Juhani. Människan är en seglare på lifvets stormiga haf. Så segla vi nu också bort från de kära hemknutarna, så färdas vi med vårt tvåhjulsskepp genom villande skogar mot Impivaaras branta ö. Ack ja!

Timo. Det fattas ej mycket att jag får aftorka tårarna från kinden, jag arma grodunge.

Juhani. Det undrar jag icke öfver, när jag skådar i min egen barm i denna sorgens stund. Men det hjälper ej här i lifvet, en mans hjärta må alltid vara hårdt som en flintsten. Till vandringsman föds människobarnet hit, här eger hon ingen varaktig stad.

Timo. Här vandrar hon en tidsstump, svänger och flänger, tills hon slutligen dimper ner och storknar som en råtta vid stallsväggen.

Juhani. Rätt sagdt, rätt och klokt!

Simeon. Och om det vore allt därmed; men då först!

Juhani. Blir det fråga om vårt pund, mente du. Visst och sannt!

Timo. Då skall det sägas blankt utan svep och knep: här står jag, och här, Herre, tag ditt pund igen.

Simeon. Alltid borde människan tänka på sin ändalykt; men hon är förstockad.

Juhani. Förstockad, förstockad, det kan ej förnekas. Men sådana, gudbevars, äro vi alla på denna jordens rund. Likväl skola vi härnäst på fullt allvar försöka lefva såsom det höfves fromma kämpar, när vi engång hunnit riktigt slå oss ner här och fått oss en varm hydda och fristad. Bröder, vi skola göra ett högtidligt förbund och kasta bort alla syndens fukter, allt hat, kif och strid här i vårt fågelnäste. Bort med allt hat, strid och högmod.

Eero. Och ståt.

Juhani. Ja!

Eero. Och granna, syndiga kläder.

Juhani. Ja!

Eero. Kyrkofärdsschäs med gungande fjädrar och alla fagra högtidsgrannlåter.

Juhani. Hva? Hva pratar du där!

Simeon. Han spektaklar igen.

Juhani. Jag märker det. Akta dig, att jag inte hugger dig i nacken, om jag nämligen skulle bry mig om en fånes prat; men då vore jag icke en karl, sannerligen icke. — Hur handskas du din djäfla förbannade knöl med tuppen där? Hvarför skriker det stackars kräket?

Eero. Jag rättade bara på vingen, som hängde ner.

Juhani. Jag skall nog sätta rätt på dig snart. Se till, att jag inte tar dig i nacken. Vet, att ni där har den bäste tuppen i hela vårt härad i att sköta sin tjänst; alltid säker och pålitlig. Första gången gal han klockan två vid lag, andra gången klockan fyra, som är bästa tiden att stiga upp. Af denna tupp ha vi mycken förnöjelse här i ödemarken. — Och katten sedan, där öfverst på foran! Ack, du min stackars Matti! Där gungar och skakar du och tittar ut genom påsöppningen och jamar helt erbarmligt. „Ack du, stackars gubbe, murkna stubbe!“ Du har inte många dagar kvar mera att tassa i kring här. Dina ögon bli redan alltför skumma och sträft låter ditt jamande. Men kanske repar du dig ännu, när du får göra kål på de feta skogsmössen. Jag hoppas det. Men er, Killi och Kiiski tycker jag allra mest synd om. Liksom vi själfva ha ni också blifvit aflade, födda och fostrade i Jukolahemmet, växt upp som våra egna bröder. Ack, huru varmt ni blickar mig i ögonen! Ja, Killi, ja min Kiiski pojke! Och så ni viftar gladt på svansen! Nå, ni vet ju ej, att vi nu lämna vårt ljufva hem. Ack ni arma! Jag måste gråta, jag måste.

Timo. Ser du, hur var det du rådde mig nyss själf. Håll hjärtat bussigt, hjärtat bussigt.

Juhani. Jag förmår ej, förmår ej, när jag skall lämna det gyllene hemmet.

Tuomas. Visst tynger denna dag på ens sinne; men i Impivaara ha vi snart ett nytt hem och det snart måhända lika kärt.

Juhani. Hvad sade du, min bror? Det finns hvarken på jorden eller i himmelen ett ställe så kärt som det, där vi födts och växt upp och där vi som små mjölknosar vältrat oss på gård och mark.

Aapo. Nog prässar den vårt hjärta, afskedsstunden; ty ser ni, också för harungen är busken, där han födts, kärast.

Juhani. Hur var det harmor sade engång i tiden, då hon kände sig dräktig igen och skickade sin lilla unge bort ifrån sig, undan för de kommande?

Timo. „Laga dig nu i väg redan, kära lilla sonen min, och kom alltid i håg det jag säger: mötande kvist, hotande list, lucka i gärde, fara å färde."

Juhani. Så sade hon till sin unge, och ungen i väg småskuttande; han skuttade i sakta mak längs sveden och mokanten och blängde kring sig, med den klufna läppen i troskyldigt grin. Så vandrade han bort från hemmet, och sorgset lyste kvällssolen.

Eero. Det var harjössen.

Juhani. Låt du så vara. — Så for han från hemmet och så fara vi med. Farväl, mitt hem! Din tröskel, din sophög ville jag kyssa nu.

Aapo. Ja, min bror. Men vi skola bortjaga denna dysterhet ur själen. Snart ha vi för oss ett väldigt arbete och företag, snart skola timmerstockarna braka och yxhuggen skalla och upp mot himlen skall resa sig ett sjudundrande pörte på Impivaarasveden midt bland de vilda skogarna. Se, vi färdas ju redan inne i sanka ödemarken, i granars sus.

Så språkade de med hvarandra under färden genom den dystra skogen. Men småningom höjde sig marken och deras väg slingrade sig upp på en hög skogbevuxen ås, som hette Teerimäki. Här och där syntes mossbetäckta klippblock, liknande jättars grafhögar, kringsusade af låga, undersätsiga tallar. Väldeligen skakades kärran och gamla Valkos bogar af vägens klippgrund, där ögat ställvis knappt kunde urskilja det forna hjulspåret. Vägen gick öfver åsens kam; ty bottenlösa kärr utbredde sig på hvardera sidan. Men bröderna själfva gjorde också sitt bästa för att lätta den gamla, enögda dra-

garens lass. Slutligen hunno de åsens krön, läto Valko där pusta ut en stund och blickade ner på världens flacka dälder. Deras blick såg fjärran byar, ängar, åkrar, blåa sjöar och vid randen af västerns skogar kyrkans höga torn. Men i söder på sluttningen af en höjd skymtade Jukolagården såsom ett förloradt lyckans land; och af vemodiga tankar fylldes igen brödernas sinnen. Men till slut vände de sina blickar därifrån mot norr, och där syntes det höga Impivaara, dess brant löpande sluttning, dess mörka hålor och skäggiga, stormslitna granar, som stodo på bärgets sidor. Men vid bärgets fot sågo de en glad, öppen plats, ett svedjeland fullsådt med stubbar, sin blifvande boplats, och nedanför den skogen, som skulle gifva dem ståtliga stockar till byggnadstimmer. Allt detta sågo de, de sågo mellan tallarna det klara Ilvesjärvi och den strålande solen, som nära sin nedgång lyste vid bärgets nordvästra brant; och hoppets härliga blixt tändes i deras öga och höjde deras bröst igen.

Åter bröto de upp och började med allt större mod och fart skynda sig mot det nya hemmet. Åsen sänkte sig och bröderna kommo ner på mon i furornas pelarsal, där ljung, lingonris och vissnade grässtrån i växling betäckte den trampdånande marken. De mötte en sandig, uppförd väg, som ledde från Viertola herrgård till kyrkan; de passerade densamma och höllo sig till sin egen skogsväg, som löpte längs moåsen.

Aapo. Här är mon, där, såsom gammalt folk berättar, ormarna fordom hade sin tingssal. Såsom domare satt där deras konung, den hvita ormen, som visar sig mycket sällan, med en makalöst dyr krona på hufvudet. Men det var en djärf ryttare, som bortförde kronan, såsom sägnen förtäljer.

Och Aapo berättade dem följande saga, medan de färdades längs moåsen mot det öde Sompiokärret.

Det kom en ryttare och såg på mon ormarnas konung med den glimmande kronan på hufvudet. Han red mot denne och uppfångade med sin svärdsspets kronan från konungens hufvud, gaf sin häst sporrarna och sprägde i väg med klenoden som buren af vind och sky. Men ormarna voro ej

häller sena, utan satte genast förgrymmade efter den fräcka röfvaren. De ilade fram med ett hvin, kastade sig i ringar, och tusen trissor snurrade då efter ryttaren liksom kastskifvan, slungad af bypojksskaran, rullar på landsvägen. Snart hunno de upp ryttaren, skockades redan tätt under hästens fötter, slungade sig upp mot dess länder, och i stor fara sväfvade mannen. I sin nöd kastade han sin hatt ner dem till lockbete, och ormarna sleto den genast i stycken och uppslukade den i sitt raseri. Men det hjälpte ej mannen långt detta knep, snart rulla ormarna efter honom igen och högt upp hvirflar sanden i deras väg. Och alt vildare sporrade kämpen sin flämtande häst; blodet flöt i strömmar ur den stolta springarns sönderrifna sidor, och ur munnen sprutade ut sjudande fradga. Ryttaren flydde in i en skog, men skogen häjdade icke hans fienders lopp. Där mötte en strid flod, och skumombrusad red han in i dess hvirflar och snabbt bragte springaren honom öfver. Floden kom i vägen också för ormarna, och med många forsars brus störtade de i vågornas sköte, summo med stormens fart öfver, och högt uppsteg det hvita skummet. Mannen red alltjämt framåt och alltjämt förföljdes han af ormarnas rasande här. Då såg han på afstånd en vildt brinnande svedeld, och svepande sig i sin af flodbadet genomvätta mantel störtade han midt in i lågorna; men ormarna dröjde icke ett ögonblick att följa efter. Så är det himmelens ridande segerhjälte ilar fram genom gyllene skyar. Ännu en gång slog han sporrarna i hingstens sidor och ännu en gång rände denne framåt; sedan störtade den frustande springaren, glömmande för alltid lifvets heta lek. Men i fria luften stod mannen räddad från elden och från sina fruktansvärda fiender, ty elden hade bränt upp ormarnas otaliga skara. Där stod hjälten med triumferande blick, och med den underbara klenoden i sin hand.

Hapo. Det var sagan om den hvita ormens krona här på Teerimäki mo.

Juhani. En präktig saga och en ännu präktigare karl, som ryckte kronan från ormens hufvud och vann den slutligen till sitt byte. En karlakarl!

Timo. Det är få människor, som få se denna orm; men den som ser ormen, han blir vis utan like, såsom gammalt folk säger.

Juhani. Man säger också: den som på våren, förrän han hört göken, fångar denna domarorm, kokar och äter upp den, han förstår korpens tal, hvaraf han får veta det som skall ske honom framdeles.

Eero. Man säger också på det viset, att den som på våren efter att ha hört göken gör allt detta, den mannen förstår korpens tal, hvaraf han får veta det som skett honom därförinnan.

Juhani. Ack, bror lilla, hur dumt du nu talte! Vet icke hvar man det utan att äta en smula ormkött? Se nu först visade Eero, för hvad för slags karl han egentligen går och gäller, hvad förståndet beträffar, en dum bässe. „Han

får veta det som skett honom därförinnan.“ Är denna tanke född i en mans hjärna? Ack du arma byting!

Aapo. Nej håll litet, Juho. Antingen pratade han af dumhet eller gjorde sina fukter och krumbukter igen; huru som hälst, i hvardera fallet framkastade han för oss en beaktansvärd tanke. Låt oss närmare granska hans mening, och jag tror vi kunna uppfånga någon visdom däri. Att veta hvad som skett, det är ju, från en viss synpunkt sedt, en stor visdom. Om du nogsamt eftertänker hvilken sådd från förgångna dagar burit nyttiga, hvilken åter skadliga frukter, och ställer ditt lefverne, dina värf och företag därefter, så är du en vis man. Hade blott våra ögon också tidigare öppnats, tror jag att vi nu ej skulle hasa oss fram här på flyttfärd.

Juhani. Såsom vargungar under bar himmel. Men gjordt är gjordt.

Tuomas. Det som förlorats i Jukola, det kniper vi igen på Impivaaramon. — Hit alle man, och hugg hvar och en i foran, Valko till hjälp, så länge kärret räcker. Hit alla! Häckkärrans hjul sjunker ju spanndjupt i gyttjig jord.

Under sådant samtal hade de vandrat ner från mon, gått tvärs öfver Seunala Matts flacka sved, därefter genom en tät grandunge och stodo nu vid randen af Sompio kärr. Dyster var utsikten öfver detta kärr, på hvars yta växlade gyttjiga, sanka kärrögon, mossiga tufvor, hem för tranbär, och här och där en låg, vissnande björk sorgset nickande i aftonvinden. Men i midten var kärret smalast och jordgrunden där äfven fastare och stadigare. Där stodo korta tallar i lafvig dräkt och på tufvorna dunkelgröna, starkt doftande odonbuskar. Och öfver denna sträcka löpte en besvärlig väg till kärrets andra rand, där den mörka skogen vidtog igen. Längs denna väg färdades bröderna nu öfver kärret. Ena delen drogo i fimmelstängerna bredvid Valko, andra hjälpte bakifrån kärran att rulla framåt. Till slut, om ock med ansträngning, hunno de kärrets rand och tågade åter på torr mark längs skogens mångrotflätade väg, som räckte omkring femhundra steg framåt. Men ändtligen ljusnade för

dem den trästubbsådda svedens öppning, och de stodo på den utsedda platsen under det skrefviga bärget.

Det var här brödernas farfar, en väldig rödjare, hade svedjat och bränt sina kolmilor. Många sveder hade han fällt och bränt omkring detta bärg, månget svart, besådt land hade han åkt öfver med sin harf och slutligen bärgat i sin ria den axrika halmen. Eldstaden vid den öppna planens kant visade ännu stället, där hans skogsria stått, från hvilken han genast bragte hem den färdigtröskade säden, lämnande halmen och båset till vinterföre. Men ett stycke väg från rieugnsröset, därborta vid den öppna flackans och skogens gräns, syntes kolmilans svarta botten, väldigt stor, där han bränt klingande kol af svedsparrarna. Så hade här den forna bålde Jukola-bonden styrt och ställt under mången brännande sommarsol och mången gång torkat den pärlande svetten från sin panna. Men sina nätter hvilade han i en torftäckt koja i vakt vid milan; och samma koja hade bröderna tills vidare utsett för sig till bostad.

Vid är den trästubbsådda svedflackan, men bortom dess kanter kan ej ögat skåda; ty i öster, söder och väster begränsas synfältet af skogen och i norr af det höga bärget. Men stiger man på dess af glesa granar krönta hjässa, kan ögat blicka fjärran mot alla väderstreck. På södra sidan om bärget ser man först, rakt under sina fötter, den långsluttande svedflackan, därefter den ödsliga skogen, bakom densamma åter Sompiokärr, och därborta vid himlaranden höjer sig Teerimäki i matt blånad. Mot norr sänker sig bärget småningom, och på dess långsluttande rygg, som också varit svedjad förr, står en björkskog, ung och tät, på hvars gräsfria stigar orren trippar och hjärpen vemodigt hvisslar. I öster ses en jämn furubevuxen mo, i väster ett kuperadt land med mossbeklädda klippor och här och där på de mossiga kammarna en låg, men starkväxt och yfvig tall. Bakom tallarna glimmar Ilvesjärvi sjö, klar och fiskrik, vid pass hundra steg aflägsen från svedjelindan. Men annat ser man knappt, huru långt man än må blicka. I skogarnas dunkla haf förlorar sig blicken åt alla håll. Dock skönjer man en

blånande skymt af Viertola herregård i nordost och i fjärran vid nordvästra himlaranden kyrkans gråa torn. Så såg det ställe ut med sina omnäjder, hvilket Jukolabröderna utsett till sin boningsplats.

Men omkring kolhyddan hade bröderna slagit sig ner i kväll, spänt den trötta Valko ur redet och släppt den med skälla kring halsen i skogen samt gjort af stubbar och träruskor en glad eld på marken. Där stekte Simeon strömming, rofvor och nötkött till gemensam kvällsvard, och de öfriga sysslade kring häckkärran, lossande af foran och bärande hvarje redskap och föremål på dess plats. Men då detta var gjordt och kvällsvarden färdig uppsatt, sutto de till bords på den kvällskymda marken; solen hade sjunkit bakom bärget.

Simeon. Denna är alltså vår första måltid i vårt nya hem; och må den bringa lycka och Guds frid öfver alla våra öfriga måltider här.

Juhani. Lyckan, den fylliga lyckan må vara vår enda följeslagare här i alla sysslor och värf vi kunna ta fatt i.

Aapo. Jag ville uttala en viktig tanke.

Juhani. Spräng den då fram ur hjärtehvalfvet.

Aapo. En kropp utan hufvud går icke an, säger jag.

Juhani. Utan slår mot väggarna som en halshuggen höna.

Timo. Också med hals och hufvud flaxar den af och an, när den blir besatt, så där, så där, hit och dit. Så göra ofta Männistö-gummans höns, och då säger hon att trollskott flyga i luften.

Juhani. Men blås ut hvad du har i munnen, bror Aapo.

Aapo. Detta är hvad jag tänkt i mitt sinne: Vilja vi uträtta här något och med heder, må en af oss alltid vara förman, ledare vid öfverläggningar, afgörare i tvistiga saker. Med ett ord sagdt, en vare, hvars röst gäller främst för ordningens skull.

Juhani. Jag är här älst.

Aapo. Du är den förstfödde i Jukolaskaran, och dens rätt må du hafva också.

Juhani. Ja, jag är främste mannen i ledet och vet äfven fordra lydnad af er. Men bara ni också skulle lyda.

Aapo. Det är rätt och billigt. Men en hvars ord må vi dock alltid lyssna till i gemensamma frågor.

Juhani. Dina råd i synnerhet vill jag alltid och gärna låna mitt öra. Men jag är den främste.

Aapo. Sannt! Men hvilket straff utsättes för den, som visar uppstudsighet, oförbätterlig motsträfvighet.

Juhani. Den stoppar jag in i bärgsskrefvan där borta och bär en hög tiolispundsstenar till bom för hålans mynning. Där må han sitta en dag eller två, allt efter saker och omständigheter. Ja, ja, där må han sitta och suga på ramarna i begrundan på hvad hans frid tillhörer.

Lauri. Det beslutet går icke jag in på.

Tuomas. Inte jag häller.

Timo. Är jag ett gräfsvin med randiga kinder för att bo i en kvaf bärgshåla? Bort det.

Juhani. Ni vill börja uppror.

Tuomas. Detta straffbeslut går inte an, går inte.

Timo. „Går inte i lag", som man säger. Jag är ej något gräfsvin, jag.

Juhani. Därför må du alltid uppföra dig snällt och beskedligt, för att undgå mitt hats straffande förskräckelse.

Timo. Men jag är inte ett gräfsvin eller en varg. Basta! Och icke någon björn eller någon råtta häller! Vet hut litet, du. „Åh hut din husar, sa' Jaakkola far!" Heh, heh!

Aapo. Får jag säga ett ord emellan?

Juhani. Gärna. Hvad tänker du säga?

Aapo. Att jag inte häller gillar denna straffparagraf, som du ville tillämpa på oss; utan anser jag den bröder emellan alltför grof, vilddjursaktig.

Juhani. Så, du gillar inte, gillar inte? Föreslå då en klokare paragraf, eftersom jag aldrig fattar hvad som är rätt och hvad orätt.

Aapo. Det säger jag inte.

Juhani. Kom ut med den nya, giltiga paragrafen, du Jukolaprofet.

Aapo. Långt från en profets värdighet, men det här . . .

Juhani. Paragrafen, paragrafen!

Aapo. Det här är ju . . .

Juhani. Paragrafen, paragrafen! Ut med den kloka paragrafen!

Aapo. Är du galen? Du skriker ju där som sutte du i brinnande byxor. Hvad skriker du och vrider på hufvudet som en bärguf?

Juhani. Paragrafen! ropar jag ljudeligen. Den splitternya och gamla, den kloka paragrafen! Säg ut den du, och jag hör på moltyst som mörten på grodkväk.

Aapo. Denna är min mening i saken: Den som föraktar råd och varningar, alltjämt visar blott själfsvåld och sår bland oss tvedräktens frön, han må uteslutas från vårt förbund, jagas långt bort ifrån oss.

Tuomas. Det må vara vår lag.

Lauri. Det går jag in på.

Timo. Jag med.

Simeon. Det gå vi alla in på gemensamt.

Juhani. Hm! Det må vara beslutet. Och kom i håg: den som hädanefter får lust att visa sig istadig, han har snart harpassen i hand, spark i baken och springföre framför. — Hvad för arbete gripa vi fatt i i morgon, ni morianer? Nu skall jag lära er.

Aapo. En smula uppretad; men det må ej grumla vår lugna och ljusa stämning i denna aftonstund.

Juhani. Hvadför göra taga vi itu med, när dagen gryr?

Aapo. Naturligtvis ha vi här först att bygga upp vårt pörte.

Juhani. Det just. I morgon bittida må fyra man, alla med yxa i näfven, ställa sig hvar på sin knut, och vare dessa fyra: jag själf, Tuomas, Simeon och Aapo. De andra må klyfva och rulla upp stockar för oss. Och såsnart pörtet och ett litet bodkyffe stå färdiga, då bums ut, pojkar, att skaffa uppehälle, på jakt- och fiskefärd. Lägg det på minnet!

Så slutade de ändtligen sin måltid och lade sig till hvila i kolhyddans skydd. Det blef natt, en molnig, men lugn majnatt. I skogen skrek ufven med sin hesa röst, på

Ilvesjärvi snattrade änderna, och då och då hördes i fjärran björnens skarpa hvissling. Annars härskade frid och djup tystnad i naturen. Men hos bröderna i torfkojan ville den mjukvingade sömnen icke göra sin påhälsning. Tysta, men vridande sig från den ena sidan på den andra, lågo de och tänkte öfver denna världens gång och lifvets föränderlighet.

Aapo. Jag tror ingen slutit ögat till ännu.

Juhani. I ljuf sömn ligger redan Timo, men vi andra, vi vrida och rulla oss här som korfvar i sjudande kittel. Hvarför hållas vi så vakna?

Aapo. Vår lefnads väg har i dag gjort en tvär vändning.

Juhani. Fördenskull är mitt sinne beklämdt, svårt beklämdt.

Simeon. Dystert är mitt hjärtas tillstånd. Hvad är jag? En förlorad son.

Juhani. Hm! Ett i ödemarken förtappadt lam.

Simeon. Så öfvergåfvo vi våra grannar och kristna medmänniskor.

Tuomas. Här äro vi och här ska' vi bli, så länge det finns färskt kött i skogen.

Aapo. Allt lyckas väl, om vi gripa an hvar sak med förnuft.

Simeon. Ufven skriker där i skogen och hans skrik spår aldrig godt. Nej, det spår eldsvåda, blodiga strider och mord, såsom gamla säga.

Tuomas. I ödemarken är ufvens göra att skrika, och det utan någon betydelse.

Eero. Här är det ju en by, Impivaara torftäckta gård.

Simeon. Men nu har spåmannen flyttat sittplats, han skriker där på bärgets topp. Det är där som efter sägnen den „bleka jungfrun bad om förlåtelse för sina synder, bad alla nätter både sommar och vinter“.

Juhani. Det är efter henne bärget fått sitt namn, Impivaara. Som barn hörde jag en gång sagan, men den har redan för det mesta gått mig ur minnet. Bror Aapo, berätta du den för oss här åter för att förkorta vår tråkiga natt.

Hapo. Timo drar timmerstockar som en karl! men han må sofva i ro; jag vill berätta er sagan.

Och Hapo berättade för sina bröder följande saga om den bleka jungfrun.

Det bodde fordomtima i detta bärgs hålor ett förfärligt troll, människors skräck och förgörare. Tvänne luster och passioner hade han i lifvet: se och fingra på sina skatter i grottornas djupa gömslen samt dricka människoblod, som han vildt törstade efter. Men endast nio steg från bärget egde han makt att bruka sitt våld, och därför måste han fara fram med list. Han kunde förvandla sin gestalt huru han ville; och man såg honom vandra omkring i näjderna än som en skön yngling, än som en däjlig jungfru, alltefter som det var en mans eller en kvinnas blod han törstade efter. Mången tjusades af hans blickars helvetiska skönhet, mången fick uppge sin anda i trollets hemska hålor. Så lockade detta vidunder till sig sina olyckliga offer.

Det var en mild sommarnatt. På det grönskande gräset i lunden satt en yngling omfamnande sin älskade, en ung tärna, som hvilade vid hans barm såsom en strålande ros. Detta var deras afskedsomfamning; ty ynglingen skulle resa bort från sitt hjärtas utvalda. — „Min älskade“, så talade ungersvennen, „nu far jag bort från dig, men knappt skola hundra solar hinna gå upp och ner, förrän jag möter dig igen.“ — „Och ej“, så talar tärnan, „skänker solen vid sin nedgång en afskedsblick så ljuf åt sin värld, som jag åt min hjärtanskär, när han far bort, och ej strålar vid sin uppgång himmelens flamma så klart, som mitt öga skall stråla, när jag åter skyndar dig till mötes. Och hvad af den ljusa dagens längd ryms i min själ, det är tanken på dig, och i drömmens dunkla värld vandrar jag vid din arm.“ — Tärnan så; men ynglingen talte åter: „Ljufliga voro dina ord; men hvarför anar min själ ondt? Älskade, låt oss svära hvarandra evig trohet här under himmelens anlete.“ Och de svuro en helig ed, svuro inför Gud och himmelen, och i andlös tystnad hörde skogar och bärg på deras ord. Men slutligen, vid morgonens gryning, omfamnades de sista gången

och skildes. Bort ilade ungersvennen, men länge vandrade tärnan ensam i skogens skymning, tänkande på sin sköna hjärtevän.

Medan hon vandrar så i den täta furuskogens sköte, hvilken underbar gestalt är det som träder henne emot? Hon ser en ung man, stolt som en furste och härlig som den gyllene morgonen. Som en eldslåga fladdrar och glimmar fjäderbusken på hans hatt. Ned från hans skuldror hänger en mantel, blå som himmeln och som himmeln besådd med tindrande stjärnor. Hans lifjacka är hvit som snö, och kring midjan bär han ett purpurbälte. På tärnan fästes hans blick, och ur blicken strömmar en brinnande kärlek emot henne och sällt klingar hans stämma, när han talar till tärnan: „Frukta icke mig, ljufva tärna, jag är din vän och skänker dig en gränslös lycka, får jag blott en gång sluta dig i min famn. Jag är en mäktig man, jag eger skatter och ädelstenar utan tal, och jag skulle kunna köpa hela denna värld. Kom, blif min älskade, jag vill föra dig till ett praktfullt slott och sätta dig bredvid mig på en lysande tron.“ Så talade han med förförisk röst, och tärnan stod i häpnad. Hon tänkte på sin nyss svurna ed, och bort vände hon sig, men hon vände sig åter mot mannen, och en sällsam förvirring grep hennes själ. Mot mannen vände hon sig, betäckande med handen sitt ansikte som för den strålande solen; bort vände hon sig igen, men blickade ännu engång på den underbara gestalten. En öfvermäktig tjusning strålade där henne tillmötes, och plötsligt sjönk hon i den sköna furstens famn. Men bort ilade fursten med sitt byte, som hvilade liksom i yrsel på hans armar. Öfver branta höjder, genom djupa dalar gick oupphörligt färden, och allt mörkare blef skogen omkring dem. Oroligt slog hjärtat i tärnans barm och ångestens svett rann ner från hennes panna; ty slutligen tyckte hon sig märka något vilddjurslikt, hemskt i dessa ögons trollska brand. Hon blickade omkring sig, och snabbt skymtade de dystra granarna förbi under bortbärarens ilande lopp; hon blickade i ynglingens anlete, och skälfningar af fasa genomforo henne, men en underlig tjusning höll likväl hennes hjärta fånget.

Alltjämt foro de framåt genom skogarna, och slutligen kom det höga bärget och dess mörka hålor i sikte. Och nu, då de voro endast några steg från bärget, nu skedde det hemska. Mannen i kunglig dräkt förvandlades med ens till ett vederstyggligt troll: hornen sköto fram ur hufvudet, i nacken prasslade den sträfva borsten, och den arma jungfrun kände med stingande smärta trollets hvassa klor i sin barm. Och där skrek den olyckliga tärnan och vred sig och spjärnade i sin vånda, men förgäfves. Med ett styggt rytande släpade trollet henne i sin djupaste håla och utsög blodet ur henne till sista droppen. Men då skedde ett under: lifvet vek icke från tärnans lemmar, utan hon förblef vid lif blodlös, snöhvit, en sorgsen dödens vålnad från underjorden. Med häpnad varseblef trollet detta, brukade sina klor och tänder af all kraft mot sitt offer, men kunde dock icke beröfva henne lifvet. Till slut beslöt han hålla henne för alltid fången hos sig i grottornas natt. Men hvilken tjänst kunde hon förrätta, hvilken nytta skulle hon bringa trollet? Hon fick till syssla att renskura trollets skatter och kostbara stenar, att stapla dem oupphörligt upp för honom; ty aldrig blef han trött af att se och beundra dem.

Så lefver i långa år den bleka, blodlösa tärnan fången i bärgets sköte. Men om natten ses hon dock stå i stum bön på bärgets topp. Hvem gaf henne denna frihet? Var det himmelns makt? — Men alla nätter igenom, i storm, i regn och i bister köld står hon på bärgets hjässa och beder om förlåtelse för sina synder. Blodlös, snöhvit och liksom en bild, så orörlig, ljudlös står hon med händerna på bröstet och hufvudet sänkt mot barmen. Den arma vågar ej lyfta sin panna mot himmeln en enda gång; men mot kyrkans torn vid skogarnas fjärran rand är hennes blick oaflåtligt fäst. Ty alltid hviskar dock en hemlig röst i hennes öra om hopp, fast detta hopp skymtar för henne såsom en gnista i fjärran, på tusen mils afstånd. Så tillbringar hon sina nätter uppe på bärget, och aldrig hörs en klagan från hennes läppar; ej höjs och ej sänks af suckar den bedjandes barm. Så förgår den dystra natten, men vid morgonens gryning rycker det obarmhärtiga trollet henne in i sina hålor igen.

Knappt hade hundra solar hunnit kasta sitt ljus på jorden, när ynglingen, tärnans älskade, återvände glad hem från sin resa. Men hans fagra mö skyndade icke honom till mötes att hälsa honom välkommen. Han frågade, hvar den sköna dröjde, men fick icke upplysning af någon. Öfverallt sökte han henne dagar och nätter, otröttligt, men alltid förgäfves; tärnan var försvunnen utan spår såsom morgonens dagg. Slutligen uppgaf han allt hopp, glömde all lifvets glädje och vandrade här en tid ännu såsom en stum skugga. Till sist en gång, när den strålande dagen gått upp, skymdes hans ögons ljus af dödens natt.

Men igenom år, ändlöst långa, tillbringar den bleka jungfrun dagarna i trollets klyftor, oaflåtet skurande och radande skatterna under sin grymma plågoandes ögon; men nätterna fördrifver hon på bärgets topp. Blodlös, snöhvit och liksom en bild, så orörlig, ljudlös står hon med händerna på bröstet och hufvudet sänkt mot barmen. Ej vågar hon lyfta sin panna mot himmeln; men mot kyrkans torn vid skogarnas fjärran rand är hennes blick oaflåtligt fäst. Ej går en klagan öfver hennes läppar; ej höjs och ej sänks af suckar den bedjandes barm.

Det är en ljus sommarnatt. På bärget står tärnan åter och tänker på tiden, som hon tillbragt i plågsam fångenskap; och hundra år äro förgångna från den dag, då hon skilts från sitt hjärtas vän. Hon förskräckes, hennes tanke svindlar och kalla svettpärlor rulla ner från hennes panna på bärgets mossiga hjässa, då hon kallar i minnet de förgångna årtiondenas längd. Då vågade hon första gången blicka upp mot höjden, och efter en stund märkte hon ett underbart ljus, som syntes närma sig henne såsom ett flygande stjärnskott ur rymden. Men ju närmare detta ljus hann, dess mer förvandlades dess skepnad. Och det var intet stjärnskott, utan en förklarad yngling, med ett ljungande svärd i handen. Ljufligt bekant sken hans anlete henne emot, och tärnans hjärta började häftigt klappa; ty nu kände hon igen sin forna brudgum. Men hvarför nalkades han sålunda med svärd i hand? Detta gjorde hennes tanke förvirrad och hon sade med händöende röst: „Skall detta svärd ändtligen göra ett slut på mina plågor?

Här är mitt bröst, unga hjälte, stöt ditt blixtrande stål hitin, och, om du förmår, skänk mig döden, som jag redan länge, länge åtrått." Så talade hon på bärget; men det var icke döden ynglingen bragte till henne, utan lifvets ljufva fläkt, som redan lik en doftande morgonvind susande spelte kring den bleka jungfrun. Kärleksfullt blickande tog ynglingen henne i sin famn och kysste henne, och strax kände den blodlösa tärnan hur en fin blodström angenämt forsade genom hennes ådror, hennes kinder glödde såsom morgonrodnadens sky, och af fröjd strålade den ljusa pannan. Och hon kastade sitt blondlockiga hufvud öfver sin brudgums arm och suckade ut ur sin barm de långa årens smärtor; och ynglingens fingrar irrade i hennes lockar, som fladdrade skönt i den sakta vinden. Ljuf var räddningens stund och befrielsedagens morgon. Fåglarna kvittrade i granarna där på det dystra bärgets kanter, och i nordost uppgick solens lysande skifva. Denna morgon var lik den, då de älskande en gång på det gröna gräset i lunden skildes för lång tid.

Men nu klef det arga trollet med borsten upprest i vredesmod upp på bärget för att rycka tärnan ner i sina klyftor igen. Men knappt hade han sträckt sina klor mot henne, förrän ynglingens svärd, snabbt som blixten, genomborrade hans bröst; och på bärget sprutade trollets svarta blod. Tärnan vände sitt ansikte bort från denna syn och gömde sin panna mot vännens bröst, då trollet rytande vildt till uppgaf sin anda och föll ner för bärgets brant. Så blef världen det hemska odjuret kvitt. Men burna i skötet af ett strålande silvermoln sväfvade ynglingen och tärnan upp mot himmelens näjder. På sin brudgums knä hvilade bruden med pannan tryckt mot hans bröst och med ett sällt leende. Genom rymderna ilade deras färd och fjärran ner i djupet sjönko för dem skogar, bärg och dalarnas mångslingrande gångar. Och allt försvann slutligen för deras ögon liksom i en blå rök.

Detta var sagan om den bleka jungfrun, som Aapo berättade för sina bröder i torfkojan under den sömnlösa natten på Impivaara sved.

Juhani. Men se, Timo vaknar just när vår saga slutar.

Timo. Hvarför sofver ni icke i frid, gossar?

Juhani. Här berättas sagor i styft. — Ja, där hade vi sagan om förra flickan och trollet.

Simeon. Men man påstår att det grymma trollet är vid lif allt ännu. Jägare ha sett honom; och han har blott ett enda öga, som lyser i nattens mörker som ett glödande kol.

Juhani. Hvad var det som hände för några år sen Kuokkala gamla far, som nu hvilar i Gudi. En vår, då han var ut på tjäderlek och väntade på midnattsstundens tilländagång vid sin stockeld här på sveden, såg han där under bärget samma lysande sken och hörde en röst, som oupphörligt frågade: „skall jag slunga, skall jag slänga?“ Så frågade det många tusen gånger, så att gubben, som var af gamla skrotet och hvars hjärta ej klappade till just för bara ingenting, till slut blef arg och svarade med vresig röst: „släng och slunga då för den och den i våld“.

Timo. Men se då behöfdes det ej annat.

Juhani. Ja, berätta du Timo hur det gick till sedan.

Timo. Ser ni det flög om en stund ett grinande benrangel på gubbens stockeld med en duns, flög som slungad med tio mans styrka och släckte elden intill sista gnistan. Men den som fick tag i sin bössa och tassade vackert bort ur hela bärgets åsyn, det var gubben, fast han, såsom Juhani sade, var af det gamla skrotet och hans hjärta icke just klappade till för bara ingenting.

Simeon. Vi ha således flyttat hit in i trollens och de onda andarnas stad.

Aapo. Hit ha vi flyttat och här bo vi utan fruktan. Trollet, vore det ock ännu vid lif, är redan alldeles orklöst; det visar just dess beteende mot Kuokkala gubben. I all sin argbet kunde det endast släcka elden, och det också först med mannens eget lof. Trollets makt kvästes för alltid af den heliga ynglingens svärd.

Juhani. Men flickan i klyftornas mörker har jag misskund med, flickan tillsammans med den fördömda borstnacken.

Simeon. Hvarför stod hon icke frästelsen emot.

Juhani. Aj, pojken min, säg inte så! Hur skulle det gå månntro, om till exempel det skulle komma mot dig i någon blomstrande fridens dal en konungadotter, fager som ros och lilja, trippande fram till dig i siden, schalar och pomadadoft, i guldglänsande fransar och nipper som en påfågel, om slikt ett beläte skulle komma emot dig och vilja helsa och kyssa dig, hur må det skulle gå med ditt arma hjärta? Jag frågar det, Simeon.

Simeon. Jag skulle bedja om styrka i trone.

Juhani. Hm.

Timo. Jag skulle inte låta henne komma och helsa mig och än mindre att munpussas. Håll dig borta från mig, skulle jag säga, håll dig, satunge, på afstånd, annars tar jag en ruska från snåret och flänger om dig, så din rygg skiner i morgon brokigare än guldhönans vingar. Så skulle jag göra utan något förbarmande. Nu skulle det sedan löna sig.

Juhani. Ack kära bror! jag tror ditt tal skulle låta en smula annorlunda, om du sett dig litet mer i kring här i världen, om du till exempel varit i Åbo stad. Det har jag gjort, när jag körde dit oxar från Viertola gård. Och det var ett och hvarje jag såg där till min undran; jag såg hur prakt och ståt kan förvrida hjärnan på människobarn. Ack ni, ack du brusande by, ack du stojande lif ändå! Där dåna vagnar, här dåna vagnar, och i vagnarna sitter det ena fananammade mustaschnosta narrar, och flickor som porslinsdockor, spridande en tjock doft af kostbara oljor och salfvor vidt omkring. Men titta dit! Herrjess och bevars! se där trippar fram i gyllene fjädrar en riktig nippertippa till mamsell eller fröken, hvad hon må vara. Se på hennes hals! Hvit som färsk mjölk, kinden peströd, och ögonen brinna i hufvudet som två svedeldar i solgasset, när en äkta spelevink till karl kommer emot med skorsten på hufvut, i ramsvart skörtfrack, och plir . . . ta mig sju tunnor tusan! — plirar genom ett fyrkantigt glas, som glimmar på skalkens vänstra öga. Men se nu . . . för sju tunnor tusan! — nu knixas det till på hvardera sidan, och titta nu hur slinkan kniper sin mun riktigt till en smultronmun och kvittrar som

svalan på soligt tak, och sprätten framför henne viftar med handen och stjärten, svänger på hatten och skrapar med foten, så stengatan ger gnistor, se det var allt en lek. Ack ni arma skator, tänkte jag, pojkbyting, där jag stod i gatuhörnet, med ett bylte färska oxhudar på axeln, och med munnen på sned såg på denna orrlek.

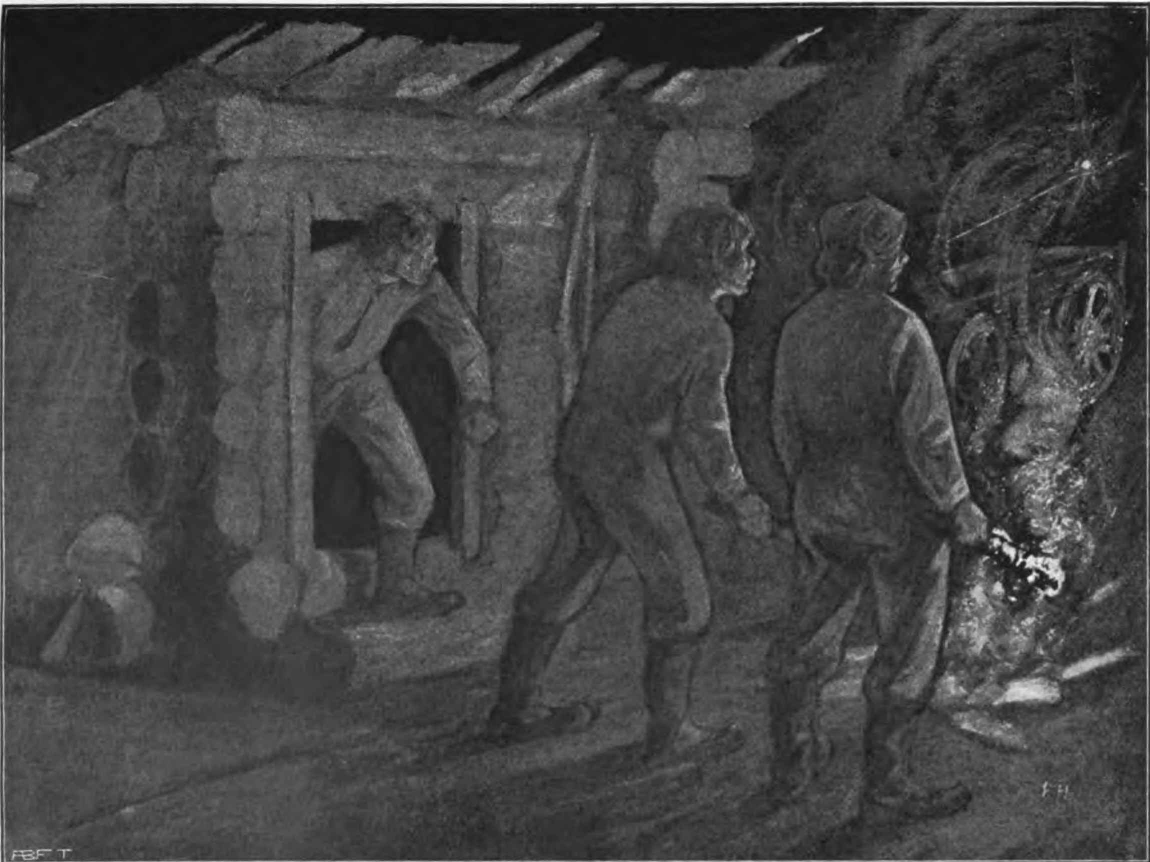
Tuomas. Herrar äro narrar.

Timo. Och barnsliga som mjölknosta småttingar. De äta ju också med trasor under hakan, och — raggen anamma! — de kunna ju ej ens slicka skeden ren, när de stiga upp från bordet; det har jag sett med egna ögon till min stora förundran.

Simeon. Men att lura och klå bönder det äro de nog karlar till.

Juhani. Sannt nog, att det finns i herrskapsvärlden mycket käringaktigt och löjligt, det märkte jag på min Åbofärd. Men ser ni, då det kommer en till mötes riktigt med salfvor och vällukter och fladdrande krås tocken en svängande och svansande slyna, är det ej utan, att hjärtat hoppar till hos ett människobarn. Och det säger jag än en gång, att mitt hjärta känner misskund öfver flickan där på bärget. Och det var redan tid för henne att bli räddad från sitt pinohelvete och segla med vännen sin upp till fridens hamn, dit Gud må hjälpa oss alla till sistone. I detta hopp vilja vi försöka somna nu. Det går visserligen ännu en märklig sägen om detta bärg, men det må bli till en annan gång, och låt oss försöka somna nu. — Gå dock du, Simeon, och täck glöden med aska, så jag slipper i morgon bittida att knacka på eldjärnet och passa på med hötappen och får strax börja hacka på stockändan som en rödkammad hackspett. Gå och gör det.

Simeon gick att utföra Juhanis befallning, men steg tillbaka snart med håret upprest och med gapande ögon. Med hackande röst talade han om ett besynnerligt, brinnande öga där ute vid häckkärran. Äfven de andra foro upp härvid, signande sig till själ och kropp, och stego alla man ut ur kojan; och deras hår påminte om ett vindnäste i björkens krona. Som orörliga, stumma stoder stirrade de i den rikt-

Pekka Halonen. Spökets besvärjelse, Scen ur Alexis Kivis „De sju bröderna“.

„Äfven de andra foro upp härvid signande sig till själ och kropp och stego alla man ut ur kojan“.

ning dit Simeons finger visade. De stirrade utan blink och sågo också i sanning bakom kärran ett besynnerligt sken, som tidtals försvann, men visade strax igen sitt glänsande ljus. Detta skulle de kanske tagit för sin häst Valkos enda öga; men det skymtade icke där något hvitt, utan tvärtom något svart, och det hördes ej något ljud af skällan. Så funderande stodo bröderna orörliga; men slutligen sade Tuomas med någorlunda stram röst:

Tuomas. Hvad falls?

Juhani. Börja icke för Guds skull att språka med honom så sturskt. — Det är han! Hvad skall vi nu göra, bröder? Det är han? Hvad skulle vi säga honom?

Aapo. Det vet jag försann icke.

Timo. Nu skulle en psalmvers göra godt.

Juhani. Kommer ingen af oss i håg någon enda bön? Läs, kära bröder; släpp ut i Herrans namn allt hvad ni kommer ihåg, hvad blott faller er i minnet, utan någon lämpning af bibelstället efter ämnet. Läs fast om nöddop, kära bröder.

Timo. Jag har nog kunnat en och annan bit ur psalmboken, men nu är det som en förfärlig bom för min hjärnas dörr.

Simeon. Anden låter dig inte tala mer än mig.

Timo. Nej, han låter inte.

Juhani. Det här är förskräckligt!

Aapo. Förskräckligt!

Timo. I sanning förskräckligt.

Juhani. Hvad är att göra?

Tuomas. Ett fast uppträdande mot honom är bäst, tänker jag. Låt oss fråga, hvem han är och hvad han vill?

Juhani. Vänta, jag skall fråga. Hvem är du? Hvem är du? Säg! Hvem är du och hvad vill du oss? — Inte ett ord till svar.

Lauri. Vi gripa till eldbränder.

Juhani. Vi gripa till eldbränder och mörbulta dig till stek, om du inte säger ditt namn, ditt släkte och ditt ärende.

Lauri. Nej, men jag mente gripa till bränderna strax.

Juhani. Blott man skulle våga.

Tuomas. En död äro vi Herren skyldiga.

Juhani. Ja, en död äro vi Herren skyldiga! Bränderna i handen, gossar!

Snart stodo de i rad, beväpnade med glödande bränder. Främst stod Juhani, med ögonen runda som ufvens, och blickande mot ögat bakom kärran, hvilket såg mot honom tillbaka med en utomordentlig glans. Så stodo bröderna i gnistrande vapen på den nattliga sveden; och ufven skrek ner från bärgets granar, den dystra skogen nedanför brusade doft, och mörka moln betäckte himmelns hvalf.

Juhani. När jag säger: nu, pojkar! då må bränderna flyga från våra händer i nacken på gasten.

Simeon. Men låt oss försöka litet ännu med besvärjelse.

Juhani. Rätt betänkt! Litet besvärjelse först. Men hvad skulle jag säga honom? Hviska till mig, Simeon; ty själf är jag i denna stund märkvärdigt enfaldig. Men hviska du mig orden, och jag skall slunga dem honom midt i ansiktet, så att skogen skallar.

Simeon. Märk då hur jag säger. — Här stå vi.

Juhani. Här stå vi!

Simeon. Som trons kämpar, med brinnande svärd i händerna.

Juhani. Som trons kämpar med brinnande svärd i händerna!

Simeon. Vik hädan!

Juhani. Vik i ditt helvete hädan!

Simeon. Vi äro döpta kristna, Guds stridsmän.

Juhani. Vi äro döpta kristna, Guds stridsmän, Kristi soldater.

Simeon. Ehuru ock vi ej kunna läsa.

Juhani. Ehuru ock vi ej kunna läsa.

Simeon. Men vi tro likväl.

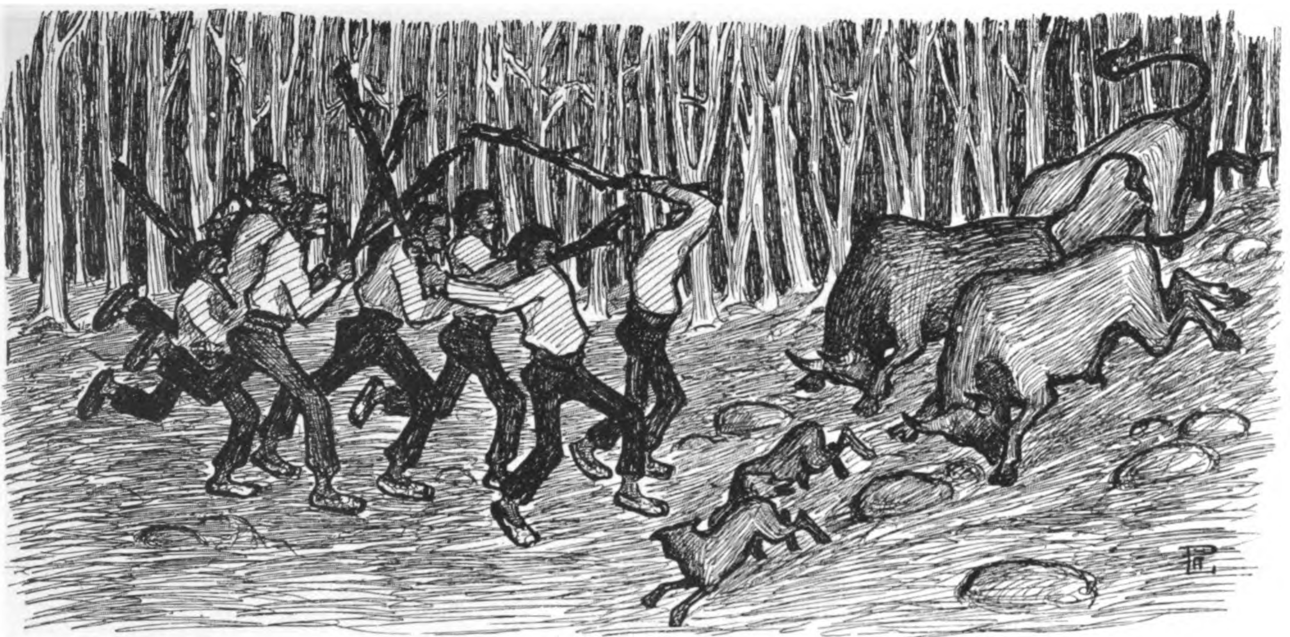
Juhani. Men vi tro likväl och förlita oss fast därpå.

Simeon. Vik nu.

Juhani. Vik nu!

Simeon. Snart gal hanen.

Juhani. Snart gal hanen!

A. Laurén. Scen ur Kivis „De sju bröderna“.

De sju bröderna anfallas af en hjord förvildade tjurar, af hvilka de lyckas klubba några. De rädda sig sedan på en stor sten i urskogen, kallad „Djäfvulsstenen“ och belägras där af tjurarna.

A. Laurén. Tjurslaktningen på Djäfvulsstenen.

De sju bröderna, som i fyra dagar varit belägrade på Djäfvulsstenen af en hjord förvildade tjurar, skjuta ner dem för att befria sig.

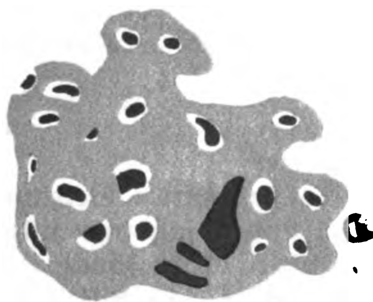
Simeon. Och förkunnar Herrens dag.

Juhani. Och förkunnar Herren Zebaots dag!

Simeon. Men han låss icke märka.

Juhani. Men han låss icke märk .... Nej, han tar icke i akt, fast jag skulle skrika till honom med en ängels tunga. Herren signe oss, bröder! ty nu mins jag ej mer denna gången än — nu, pojkar!

Då slungade de alla sina bränder mot spöket, som pilsnabbt satte i väg med fyra fötters dån, och länge glimmade de brinnande kolen på dess rygg genom det nattliga mörkret. Så flydde han från den heta skärmytseln, och hunnen ner till svedens rand, vågade han ändtligen stanna och utstötte en skallande frustning och ännu en. Och brödernas gast, den hiskliga skråpuken, var sist och slutligen deras enögda häst, som för en stund förlorat sin hvita färg i kärrets svarta gyttjepölar, dit den troligen fallit och där den vältrat sig länge, förrän den slapp igen på det torra. Vid detta vältrande hade den äfven ryckt skällan från halsen, hvilken omständighet i stor mån vilseledt brödernas mening. Detta var ögat, som lyste bakom bäckkärran i nattens dunkel, såsom månget djurs öga lyser i mörkret. — Men först om en stund, och då också försiktigt, vågade bröderna nalkas sin Valko, och kommo slutligen underfund med sitt misstag. Med förargad uppsyn häröfver återvände de till sin koja; och ändtligen vid morgonens ljusning hvilade de hvar och en i djup sömn.

Ledsnad

af Alexis Kivi.

(Öfversättning för Ateneum).

Hvad ledsnad djup,
Hvad skymning min själ omhvälfver,
Likt höstlig kväll öfver ödemarksdäld!
Fåfäng är här mödan,
Fåfäng är all kamp och strid
Och allting i världen fåfängligt.

Ej himlar mer
Jag trår till, ej natt i Gehenna,
Ej ungmö unnar jag mer mig i famn.
Glömska blott, som löser
Vetandets tortyr, jag vill;
Allt vare ett tigande intet.

En sista bön
God vänner till er än i lifvet,
Så hören då hvad jag ber er om:
Uti Tuonis rike
Reden mig min bostad trygg;
Jag stiga vill ner uti mullen.

I sälgars skygd
Mig gräfven min graf nu och täcken
Med svarta mullen dess ingång igen.
Viken så för alltid
Bort ifrån min bonings näjd.
Jag hvila vill störd utaf ingen.

Ej på min grift
En kulle sig rese till märke!
Men gräs må gro öfver jämn mull igen,
På det ingen anar
Att mitt hvilorum där finns
I skygd af den skymmande sälgen.

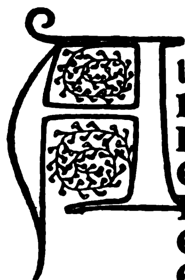
Härkä-Tuomo af Alexis Kivi.

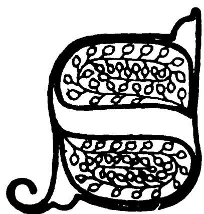
Till svenskan af O. Manninen.

Växte upp en kämpe båld hos Kaima,
Tuomo nära frände till sin husmor;
Bände som ett troll i gårdens sysslor,
Dammade än åkern upp otröttlig,
Än i sanka kärr och myr han gräfde
Väldigt såsom björnen, skogens kämpe,
När han reder till sitt vinteride.
Men hvad lön fick han för sitt bestyr? — Jo,
Brödet jämte kläders skydd för kroppen.
Som en ek på backen var vår hjälte,
Kärnstark till sin växt, den trinde svennen.
Som en rågskyl täckte sträfva håret
Tuomos hufvud, hvilket, obekymradt
Om all världen och dess buller, alltid
Egna vägar bjöd sin man att färdas.
Ej med tungan syndade han eljes,
Härkä-Tuomo, fåordmälte mannen.
Men han var ock stum vid läsförhöret,
Där med möda och besvär han en gång
Tvangs att visa sig af kyrkomännens
Stränga bud och byamännens handkraft.
Men allvarlig satt han där till uppsyn
Som en bärgufsunge under bordet,
Satt en stund som sved; till hemmet sedan

Vandrade i stadig mak han åter.
Städse blef vildfrämmande för honom
Allt från A till O i abesboken;
Råd ej fann där käringarnas klokhet,
Klockares och prästers bråk ej hjälpte
Och svartmålad fotstock icke häller.

ldrig lärde Tuomo sig att läsa;
Det var mycket som han aldrig lärde,
Hvartill hans natur ej kunde böjas,
Ej att foga sig det kärfva lynnet:
Icke ens att slöjda ut ett yxskaft.
Ett var dock hans älsklingsid och göra,
Ett hans ifver stod beständigt efter:
Att på åkertegen med sitt oxspann
Köra af och an i solskensgasset,
Inhöljd i en ständig dammolnshvirfvel,
Det på jorden var hans största nöje.
Körde han, då hördes kring i fjärran
Hans högljudda rop, som klufvo luften,
Rop och brak och bråk och väsen hördes.
Alltemellan i förtroligt samtal
Gick han säfligt språkande med öken,
Som en broder skämtar till sin broder.
Men midtunder hördes han förfärligt
Skräna till med snärten högt i hugget;
Vind och luft han slog, men sällan oxen.

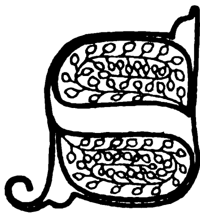
å han stökade i gårdens sysslor,
Gårdens marker trampade beständigt,
Tyst och stum sin lefnadsdag igenom, —
Stum förutan sina oxars sällskap —
Som en hund emot sin husbond' trofast.
Grannbyn knappt han såg i sina dagar,
Till en annan socken kom han aldrig,

Såg en gång dock Herrans hus och hörde
Ringningen af egna kyrkans klockor,
När en sommarsöndag skön i fotstock
Gossen svettas fick på kyrkobacken.
Detta var hvad han på lifvets bana
Utanför sin hemgårds grind och gärden
Fått däraf en kvalmig dag erfara.
Månne honom ännu engång lysste
Lära känna mer af vida världen? —
Hvad gick honom an dess sus och brus väl?
Ensam drumlade med öken Tuomo,
Hörde ej på frästelsernas lockning.
Aldrig såg man honom kröka armen
Efter kannan uti dryckeslagen,
Aldrig vände sig hans ögas blickar
Emot kvinnobarmens höga kullar —
Näjden, den där männers håg förvillar.
Dock en liten svaghet han ock hade,
Sed ej sämre än hos andra männer:
För sitt söndagsnöje ett par pipor
Utaf ryska blad han rökte alltid,
När han gick att se om sina oxar,
Vandrade till gårdens beteshage.

ärlig sommardag det är, klar hvälfves
Hälgdagshimmeln öfver byn. Sin kyrkfärd
Folket gjort och återvändt och stigit
Mättadt upp från glädtig middagsmåltid.
Ut de unga gått till sina nöjen,
En på ett håll, annan på ett annat,
Allt som enhvars håg och lynne lysster,
Såväl ynglingar och ungmör som ock
Barnens flock med glädjens eld i själen. —
Snart är fröjden lös, och öfverallt du
Vingslag hvina hör af glädjens andar:
Där på kullens krön, som långsamt sluttar,

Uppå Soimiois stensådda backås,
Svänger gungan högt mot luftens lofter,
Svänger gungan, tärnors dukar fladdra,
Glädjens gyllne brus långt hän förljudes.
Vänd åt annat håll så åter örat:
Där på byavägen hör du trissans
Smällande. De unge, raske männen
I två grupper lika manstarkt delta
Sköta skickligt sina sällträn, täfla
Ifrigt i sitt spel med masurtrissan.
Men hvar ha då barnen sina nöjen,
Säg, hvar lifvets morgonfolk, det ystra?
Se, i skötet där af åkerlindan
Leka de med skrik af fröjd. — Men Tuomo,
Hvar är Tuomo ifrån Kaimas stuga?
Ej han syns vid gungan och ej häller
Där på vägen i trisskastningsstriden.
Icke här och icke där han synes;
Han till sina oxar sakta vandrar,
Till tjurhagen med dess tvära branter,
Stupande mot skummig fors därnedan.
Ditåt vandrar han till min allvarlig,
Med pipsnuggan och med elddon på sig.
Hög och molnfri sommarhälgens himmel
Hvälfver sina vidder öfver honom.

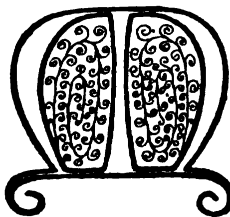

nart kamraterna han ser de kära,
Ser sin „Luiki“ och sin „Poika“ åter
Invid grinden, på den jämna lindan.
Där, småmysande, förnöjd, han sätter
Ner sig stödd mot stubben af en björkstam
Att slå eld och röka ut en laddning
Af de ryska bladen i sin pipa.
Han slår eld och röken bolmar upp snart,
Uti vindstill luft den sväfvar uppåt
Liksom i små bollar omkring mannen,

Där med välbehag han fäster blicken
På sin Poika som ock på sin Luiki,
Hvilka själf han uppfödt uti gården,
Hvilka till dragoxar själf han inlärt,
Fostrat till ett oxpar utan like.
Ren i tidens utförsbacke rullar
Deras lefnadsdagars rad entonig;
Snart i tjugo år de burit redan
Uti kvalm och köld sitt spannok båda,
Men ej märg och styrka ännu tryta
Dock i deras väldeliga lemmar;
Än i åratal de skola vandra
Under okets tyngd i Tuomos hägn, på
Kaimas hemman, Luiki liksom Poika.
Se, där beta de sitt mål nu flitigt
Skapande ny kraft för sina lemmar
Uti saftigt gräs på blida lindan,
Medan hälgdagshimmelns blånad hvälfves
Bottenlös därofvan, dagens flamma
Lyser varm, och hemlighetsfullt härligt
Ekot utaf gökens gyllne hymner
Dallrar och dör hän i kvälln, och forsen
Uti skummigt fall på afstånd dånar.
Således en härlig eftermiddag,
Kvällskön sommarsöndag, Tuomo sitter
Stödd mot björkstubbsroten nöjd i själen,
Sugande på snuggan lugnt betraktar
Sina oxar, medan glädjen rör sig
Bullersam igenom byn, där gungan
Svänger upp med gny mot himlens lofter,
Svänger högt och masurtrissan flyger
Af och an med fart på dammig byväg.

en se: redan börja Tuomos oxar
Ömsa läger; längre ned de stiga,
Ned mot sänkan i djupt urgräfd åbädd,

Flytta betplats närmare till forsen.
Som en trogen bror går Tuomo efter,
Sätter sig vid randen utaf fallet,
Sina ök han har där nedanför sig.
Där han sitter, laddar åter pipan,
Med sitt eldstål slår han eld och låter
Röken åter uti blåa ringar
Bolma ur sin mun omkring i luften,
Och med läpparna i löje tittar
Ner på sina oxar hjärtanskära.
Oxarna i fuktig däld ses dröja,
På åbrädden åter sitter mannen
Sugande på snuggan, som omsider,
Intill botten utrökt, vägrar ryka.
Men af solens milda aftonvärme
Och af forsens brus fundersam Tuomo
Lockas småningom i sömnens sköte.
Mot en sten af mossa öfverlupen
Lutar han sig, andas ut och drömmer,
Drömmer om de käraste i lifvet.
Hör på, hvad han pratar, hvad han brummar!
Hör, nu till sin Luiki gällt han ropar,
Skränar åter till sin Poika vresigt,
Än med söta smackningar och smekord
Till kamraterna han glädtigt skämtar,
Där han bänder uppå drömmens åkrar.

en -ren dagens klara flamma sjunkit,
Natten stundat, himmeln gått i skyar,
Som fördunkla sommarnattens ljushet.
Ren till nattlig hvila öken lagt sig
Uti videsnårets skydd i dälden;
Men djupt snarkande alt ännu Tuomo
Drömmer med en mossig sten till örngott.
Slummersång för honom forsen sjunger.
Än en stund förgår. Då lämnar ufven,

Skogens gubbe, snårets gömsle, ger sig
Af i flykt på ljudlöst mjuka vingar
Hän mot fallets brus, och under flykten
Höjer upp sitt dystra, hemska läte,
Flyger öfver slumrad man och där just
Skriker till engång med elak stämma
Och försvinner i natthimmelns skymning.
Men då väcks ur slummern Härkä-Tuomo,
Far upp med ett ryck på sina fötter,
Står med ens uppruskad styfva karlen.
Där står han en stund och stirrar för sig,
Krafsar sig i håret, dock omsider
Fattar han beslut att hemåt vandra.
Så han firat hälgens eftermiddag
I tjurhagen med sitt kära oxpar,
Bästa vännerna på lifvets täppa.

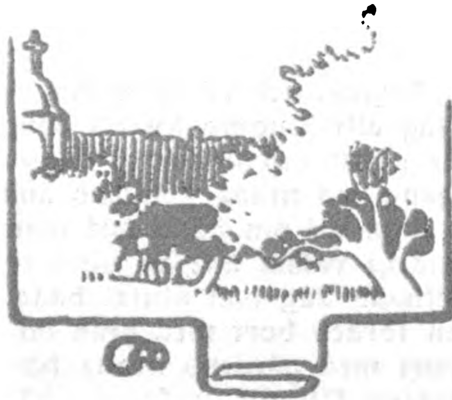

en en dag, då vankande i skogen
Tuomo gick med yxan under armen,
Kom till gården slaktaren, en herre
Klädeskládd, till uppsyn bister, spörjer:
„Finns det här i Kaimas gård att säljas
Slaktdjur feta, väl och duktigt skötta?“
Såg så oxarna, de stolta djuren,
Stora, väldiga som vilda älgar
I sin löfsal uti skogens rike.
Slaktarn, herren ifrån staden, blef strax
Tjust i dem och bjöd ett duktigt köppris.
Då begynte värden att fundera
Hit och ditåt; mycket kärt var myntet,
Mycket kärt det ädla spannet äfven,
Gårdens dragoxpar förutan like.
Köparn bjöd ännu för andra gången,
Sköt till pluringar i köpesumman.
Och ej mera länge öfverlade
Kaima, utan sålde sina oxar,
Öfvergaf dem åt den bistra slaktarn.

Kom så Tuomo från sitt värf i skogen,
Skyndade till vännerna i stallet,
Sina endaste, men tomma fann han
Spiltorna, uti en vrå stod oket
Som en minnestod blott sorgomgjuten.
Och där, anande det allra värsta,
Tuomo stod, med kindens hy förbleknad
Som i kallnad härd en falnad aska.
Men som där han stod i stum begrundan,
Inkom pigan, fällde hårda orden:
„Hör du, karl, hvad står du där och stirrar,
Medan dina hornök ren marschera
Hän mot staden och sin död till mötes?"
Tuomo, då han hört de hemska orden,
Orden hemskast ljudande för honom,
Steg, blek som ett spöke, in i pörtet
Och sjönk, utan att på kvällsmat smaka,
Ned på bädden, dragande sitt täcke
Högt upp öfver hufvudet i sängen.

Så en dag förgick, och så en vecka,
Ljudlös låg allt Tuomo kvar i sängen
Flämtande i hett och kvalmigt dagsvärk,
Tills engång vid milda kvällens ankomst
Blek och lugn uti sin bädd sof mannen
För att aldrig vakna mer ur sömnen.
Så sin lefnads dag han slutat hade;
Snart han fördes bort med brak och rassel,
Fördes bort med gårdens stolta hästar
Ifrån gårdens fält till grafvens sköte.

Tomma stodo spiltorna i stallet,
Tomma spiltorna, och borta Tuomo;
Som en minnesstod blott sorgomgjuten
Oket stod där i en vrå af skjulet.

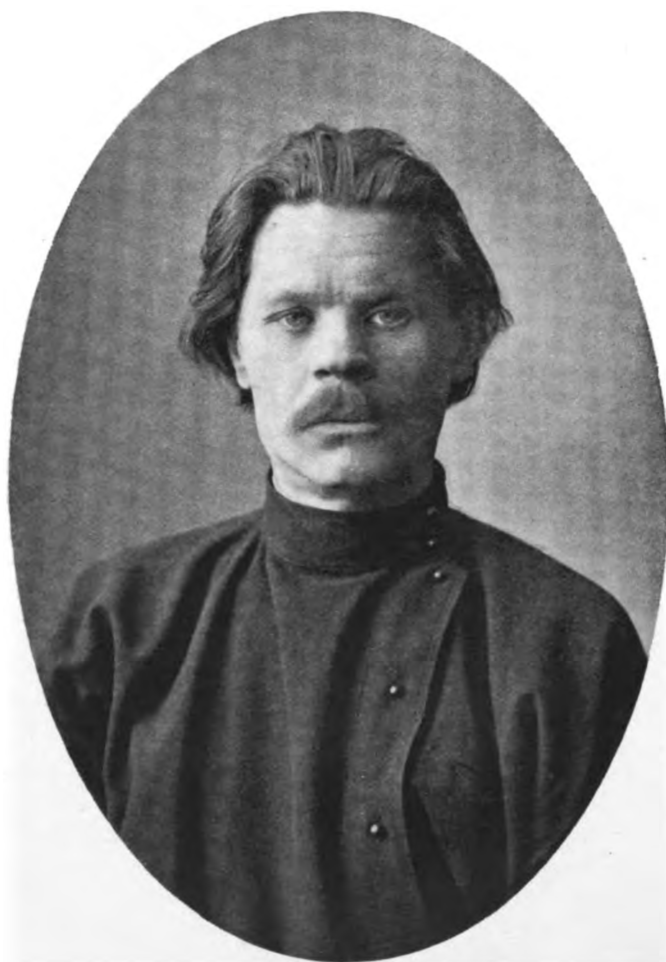
Då i gråt värdinnan brast; det glänste
Då en tår ock uti värdens öga,
När med stämma rörd och varm han sade:
„Det var dock en trogen man, han gjorde
Sina värf till fulla måttet alltid;
Hvar skall jag hans like mera finna?“ —
Men i kyrkogårdens norra ända
Tuomo blef begrafven. Hälga klockor
Ljödo ej för honom, sorgeskaror
Suckande vid grafvens rand ej stodo.
Hvar hans hviloställe var, en mullfläck
Mörk och bar en tid gaf än till känna.
Men snart spirade däröfver gräset
Friskt och grönskande igen som förr, och
Se, snart var det ingen mer som visste,
Hvar sin graf han hade, Härkä-Tuomo.

A. Laurén. — Friarscen ur Kivis „De sju bröderna“.

Sedan alla sju bröderna fått korgen af Vendla i Männistö torp, slungar den äldste, Juhani, en sten mot hennes dörr, hvarpå alla bröderna taga till fötters.

Maxim Gorjkij.

MAXIM GORJKIJ.

ETT MONOGRAFISKT UTKAST[1])

af Rafael Lindqvist.

(För Ateneum.)

I.

„Och falken djärfve sig plötsligt reste
och såg omkring sig i dunkla hålan.“

Den ryska skönliteraturen, som stort sedt legat i träde så länge, att man på mer än ett håll börjat betrakta dess långvariga trädestillstånd som ohjälplig lägervall, har under det senaste kvartseklet ej frambragt annat än ogräs, lyxblomster eller — på sin höjd — säd, som icke gått i ax, som icke blifvit till bröd för landets hungrande själar. Leo Tolstoj och Anton Tschechoff — se där de två namn, som europeiskt taget uppburit den ryska skönliteraturen sedan mer än två decennier tillbaka! Men det tunna nattvardsbröd, hvarmed den gamle Leo Tolstoj under denna sin diktnings senilitetsperiod velat mätta sitt lands miljoner af hungrande själar, har lika litet som de bäska piller, hvarmed den store gisslaren och berättarvirtuosen Anton Tschechoff trakterat sina läsande landsmän, varit det lifsens bröd, hvaraf det intelligenta Ryssland så länge gjorts behof och hvarpå det så länge väntat.

Det gångna kvartseklet har för Ryssland varit en period af literära nödår, af missväxt på starka och friska skriftställartalanger med förmåga att hänföra och befrukta, att säga

[1]) (Med ledning af biografier af Menschikoff, Botsjanoffskij, Strannik m. fl.)

ett tändande och framför alt ett uppriktigt ord. Det har varit en tid af andlig „väglöshet“ och tankefamlande. En typisk och fullkomligt uppriktig representant för denna andliga „menförestid“, författaren Vjeresajeff, anser denna brist på drifvande idéer och öfvertygelser såsom någonting ytterst karaktäristiskt för det nutida Ryssland. Han stämplar det unga släktet som hjälplöst, utan förmåga att „säga sitt eget ord“ och utan tro på de gamla auktoriteterna. „Hela vår generation — säger hjälten i hans berättelse „Utan väg“ — genomlefver detsamma som jag: den eger intet. Utan väg, utan ledstjärna förgås den oförmärkt och ohjälpligt ... Se på den nuvarande literaturen — är det ej en lik-literatur, en döda själars literatur, hvaraf intet är att förvänta? Väglösheten ligger som en vampyr öfver oss och fåfänga äro alla våra förtviflade försök att bli den kvitt ...“

Och midt under denna tid af väglöshet och villsamhet i andens rike, medan den ryska skönliteraturens lefvande stormän stå vid grafvens rand och de rådande andliga strömningarna — representerade af tolstojaner, narodnik'er (= folkifrare), marxister, nietzscheaner m. fl. — bryta sig mot hvarandra i dödsjödyningar, utan att åstadkomma annat än hastigt förflygande skum, midt under denna tröstlösa tid har i seklets och saklägets elfte timma framträdt en författare af Guds nåde, nationell och populär i ordets högsta bemärkelse! Utgången från det mörkaste Ryssland har han plötsligt trädt fram inför Rysslands skeptiskt spörjande anlete, inför sitt misstrogna och misströstande folk och talat till det med den gudasände skaldens och siarens höga stämma. Han har uttalat det „nya ord“, det starka och tändande ord, som man så länge och så lidelsefullt längtat efter, som legat så nära till hands och dock så fjärran ... Denna deus ex machina är Maxim Gorjkij och det „nya ord“, som kommit hela det intelligenta Ryssland att rycka till och lyssna, att jubla och hvissla, m. a. o. att vakna, heter mod — lifsmod och offermod. Maxim Gorjkij's djärfva, sprudlande friska och befruktande diktning har plötsligt skänkt flykt åt det vaknande Rysslands känslo- och tankelif, har visat väg och mål åt ett väg- och mållöst

släkte och har redan burit handlingens första, brådmogna frukter, bittra — men i all sin bitterhet glädjande såsom den första blodröda gryningen af en dag, som bräcker ... Djärfva ord hafva väl förut blifvit uttalade, senast af de framstående ryska kritikerne och författarne Mereschkoffskij, Minskij, Volynskij m. fl., men de stämmor, som höjts, hafva ej varit starka nog att bli hörda och trodda.

„Men ned i hålan från skyn föll falken ...“ — sjunger Gorjkij i sin vackra, halft allegoriska prosadikt „Sången om Falken“ [1]), hvilken måhända starkare än någon annan af hans berättelser och skizzer utslungar det nya fältropet, utpekar den nya vägen. På falkvingar flög äfven namnet Maxim Gorjkij in i den ryska literaturen, in i Rysslands intellektuella lif. Men han kom ej från samhällets högre regioner, utan från den djupaste ringhet. I många och långa år bar han sina falkvingar under landsstrykarens trasor, men de hvarken förslöades eller förlamades, de blott växte sig starka och härdiga af det tunga arbetet och de bittra försakelserna, tills han för några få år sedan — några och tjugu år gammal — plötsligt höjde sig till flykt och med några få vingslag blef hvad han numera är: det unga Rysslands stolthet och hopp och ett föremål för **hela** Rysslands uppmärksamhet — icke minst regeringens ... Han, som ännu för få år sedan som en hemlös och hungrande vagabond strök Ryssland rundt, lifnärande sig med tiggeri och tillfälligt arbete — än som bagarbiträde i Kasan, än som sjåare i Volgahamnarna, än som stationskarl vid en aflägsen steppbana, än som saltvärksarbetare i Svartahafstrakten eller vingårdsarbetare i Bessarabien o. s. v. — och tillbringande nätterna än i något ohyggligt natthärbärge för husvilla, än under stepphimmelens och sydlandsnattens gnistrande stjärnbrokad, han, som ännu helt nyligen af den konservativa pressen i Ryssland stämplades som „en gemen författare från en liberal provinshåla“, han erkännes nu som en diktarfurste af **hela** sitt land, från „Novoje Wremja“ med svit till Leo Tolstoj, som dock aldrig hört till de lätt entusiasme-

[1]) Se Hufvudstadsbladet, 1901, n:o 87 B.

rade, när det gällt att lagerkröna en landsman och broder af pennan. Och medan Gorjkijs namn är på alla läsande ryssars läppar och hans själ — hans diktning — som bäst anträder sitt segertåg kring kulturlanden, sitter han själf i Nischnij-Novgorod med bruten hälsa och bundna vingar. Huru skulle också de „oroliga“ själarnas skildrare, falkens och det tappra vanvettets skald, kunnat undgå falkens öde att falla „med sargad bringa och blod på fjädrar“ och „stöta bröstet i vanmaktsvrede mot hårda stenen!“ ...

Den under pseudonymen Maxim Gorjkij skrifvande unge författaren Alexej Maximovitsch Peschkoff är den yngste och måhända märkligaste i den långa och lysande raden af dessa ryska autodidakter, dessa „guldklimpar“ — en Lomonosoff, en Koljtsoff, en Schefftschenko, en Poljevoj m. fl. — hvilka om någonting bevisa mäktigheten af de andens guldminor, som dväljas inom Rysslands gränser, och hvilka om någonting rättfärdiga slavofilbarden Tjuttscheffs stolta strof:

„O, Ryssland, — ofattbara ord! —
din storhet ej i alnar skattas,
din framtid, ryska fosterjord,
af tron, men ej af tanken fattas!“

En af Maxim Gorjkijs otaliga kritiker — herr Menjschikoff — vill kortsynt nog se förklaringen till G:s enastående författarsuccés i hans lifs märkliga marschruta, som tvungit honom att själf trampa alla arbetslöshetens, landsstrykarlifvets, det „svarta“ kroppsarbetets och den gröna nödens tunga fjät. En mängd författare — säger herr M. — ha blott därigenom vunnit framgång, att de utgått ur de djupa leden, ur armod och elände. Det kan ega sin riktighet i vissa fall, specielt i de fall, då författarne i fråga blifvit föremål för ett mer eller mindre filantropiskt mäcenatskap, men bevis på motsatsen kunna framletas i mängd. Jag vill blott nämna den framstående journalisten och kritikern Poljevoj, som var „kup-

jets“ och hvars lefnadslopp icke förhjälpt honom till berömmelse, utan snarare tvärtom. Han har alldeles icke sin egenskap af „självprodukt“ att tacka för sin plats i den ryska vitterhetens historia. Detsamma gäller Gorjkij i ännu högre grad. Hans literära produktion väckte allmän uppmärksamhet och tillvann den unge författaren entusiastisk beundran oberoende af hans lefnadsöde, hvilket ytterst få i början kände till och som för många af hans beundrare ännu är föga bekant. Det tunga och bittra [1]) lif, som Maxim Gorjkij haft att genomlefva, skulle tvärtom förslöat, förgiftat och förödt en mindre stark talang och ett mindre varmt hjärta, om än Gorjkij själffallet å andra sidan till mycket stor del har detta sitt brokiga „barfota-lif“ att tacka för sitt outtömliga förråd af värklighetsstoff och af färger, hvilka kasta läsarens sinne som en fjäderboll mellan dröm och rysning, mellan löje och tårar. Svält och galérslafsarbete äro icke egnade att utveckla falkvingar utan bistånd af en fenomenal fond af inneboende andliga krafter, utan detta „af Guds nåde“, som främst lyftat Gorjkij till falkflykt öfver hans „unga lund“, öfver dess skymning, dess kråkesång ock ugglelåt.

Alexej Maximovitsch Peschkoff föddes den 14 mars 1869 i Nischnij-Novgorod. Hans far var tapetserargesällen Maxim Peschkoff från Permj och hans mor färgardottern Varvara Kaschirina från Nischnij-Novgorod. Hans farfar var i tiden officer, men degraderades af kejsar Nikolai I till soldat på grund af grym behandling af sitt manskap. Lika grymt behandlade han sin familj, hvarför äfven Maxim Gorjkijs far — en „klok och god människa“ — redan som helt ung rymde hemifrån och vandrade till fots från Tobolsk till Nischnij-Novgorod. Gorjkij's morfar började sin bana som „burlack“ på Volgan. Inom kort arbetade han sig upp till „karavanbokhållare“ hos en stor-köpman, blef därpå ullfärgare, riktade

1) Däraf pseudonymen Gorjkij (som betyder bitter).

sig och öppnade ett storartadt färgeri i Nischnij-Novgorod, där han ytterligare riktade sig, så att han inom några år var egare till flera gårdar och färgerier, blef skrå-ålderman m. m. Han var ytterst bigott, despotisk och sjukligt girig och dog som sinnesrubbad vid 92 års ålder. Gorjkij's föräldrar läto viga sig i hemlighet, då hans rika och myndiga morfar ej ville veta af något giftermål mellan sin älsklingsdotter och en fattig tapetseraregesäll.

De förhållanden, hvarunder Gorjkij's barndom förflöt, voro alt annat än gynsamma för utvecklingen af en skönhetssjäl. Vid 4 års ålder förlorade han sin far, som dog i kolera, medan han själf gick igenom. Hans mor, som kort därpå gifte om sig, lämnade honom h. o. h. i sin fars vård. Denne lärde honom läsa med tillhjälp af psaltaren och en bönbok och satte honom i en skola, hvilken han dock nödgades lämna redan efter några månader, då han insjuknade i kopporna och därmed för alltid afbröt sin skolgång. Vid denna tid dog dessutom hans mor i galopperande lungsot och hans morfar ruinerade sig. Hans mormor, en sällsynt god och själfuppoffrande kvinna, var den enda af hans anförvandter, som tog sig an den föräldralöse gossen; hans öfriga släkt tog ingen notis om honom. Vid 9 års ålder anställdes han som springgosse vid ett skomagasin, men två månader senare skållade han sina händer med sjudhet kålsoppa och skickades hem. Tillfrisknad sattes han i lära hos en ritare, en aflägsen släkting, men rymde i följd af hjärtlös behandling efter ett års förlopp och tog emploj på en Volga-ångbåt som — kockspojke. Hans nya husbonde — kocken på båten — var en afskedad gardesunderofficer vid namn Michail Smuryj, en maloross af sagolik kroppsstyrka, rå, men mycket beläst för sina förhållanden. Det var han, som egentligen „väckte“ Gorjkij och gjorde honom till bokvurm. Denne lillryske f. d. gardist egde en hel koffert full med små tomer i läderband — det mest brokiga bibliotek i världen. Från och med denna tid började Gorjkij med brinnande ifver läsa alt, hvad han kom öfver. Han läste efter anvisning af Smuryi Eckarthausen, „Helgonenes lefvernesbeskrifningar“, Gogolj, Gljäpp Uspjenskij, „Trons sten“, Anna Rad-

cliffe, Dumas d. ä. och diverse lillryska böcker om Ukrajnas gamla hjälteminnen o. s. v. Denna lektyr gaf redan tidigt Gorjkij's håg en heroisk riktning och inympade sannolikt på hans sinne grodden till hans missnöje med det dådlösa, gråa hvardagslifvet, till den bragdlystnad och den „vanvettstörst efter ljus och frihet", hvaraf hela hans diktning vibrerar. Emellertid väckte läsningen af Smuryj's bibliotek till lifs hos honom ett behof af ett systematiskt inhämtande af kunskaper, af värklig undervisning. Vid fyllda 15 år greps han af en „vild lust" att studera och begaf sig till Kasan i hopp om att där kunna erhålla kostnadsfri skolundervisning. Han bedrog sig — och tog anställning vid ett kringelbageri för 3 rubel i månaden. Och därmed vidtog den tyngsta arbetsperioden i hans lif, med undantag möjligen af hans korta martyrium vid saltvärken i den ryska södern.

Under denna period af sitt lif, som i flera afseenden var en såningstid, kom han i långvarig och intim beröring med en krets af urspårade individer, människovrak af hvarjehanda virke, dem han med mästarhand afkonterfejat i sina stora berättelser „Konovaloff" och „För detta människor". I skildringens psykologiska skärpa är den senare fullt jämbördig med Dostojeffskij's „Anteckningar från det döda huset" — i konstnärlig framställning, i skiftande och stämningsstark färgläggning kunna interiörerna från „det döda huset" knappast mäta sig med bilderna från „ryttmästar Kuvalda's] natthärbärge". Både „Konovaloff" och „För detta människor" återspegla fullt troget Gorjkij's lif i Kasan och dess omgifningar under denna tid, och de ega därför utom alla andra förtjänster ett autobiografiskt värde, i likhet med så många andra af G:s berättelser. Hvarje paus under arbetet i det kväljande kvafva bageriet fördref Gorjkij vid boken, läsande eller filosoferande öfver en mängd spörsmål, som „timme för timme blefvo alt mera förbannade och påflugna". Han fann en uppmärksam och intresserad åhörare och samtalsbroder i sin förman, den raske arbetaren och skofdrinkaren Konovaloff — hjälten i berättelsen med samma namn — denne ryske bagar-Hamlet, med ett gladiatorbröst, ärrigt efter druckna älskarin-

nors tänder, men gömmande en barnasjäl, hvars klara spegel som oftast svartnade och sjöd upp under lifsorons och lifsledans ovädersbyar. Medan brödet gräddades i ugnen, läste Gorjkij högt för Konovaloff. Och de svarta väggarna i den unkna bagerihålan fingo lyssna till Rjäschettnikoffs „Podlipofftsy“, Kostomaroffs „Stjenka Rasin's uppror“, Gogolj's „Tarass Buljba“, Dostojeffskij's „Fattigt folk“ m. fl. skatter af rysk berättarkonst. Den digra romanen „Podlipofftsy“ genomlästes på en natt. Efter läsningen följde vanligen lifliga debatter — om hjältarnes bedrifter, om lifvets mening o. s. v. Det intryck Kostomaroffs ryktbara monografi öfver röfvaratamanen och Volga-vikingen Stjenka Rasin gjorde på „auditoriet“ vid bakugnen, skildrar Gorjkij i berättelsen „Konovaloff“ bl. a. på följande karaktäristiska sätt:

„I den mån den konstnärligt tecknade kämpagestalten af „fursten för de fågelfria vid Volga“ växte fram ur boken, förvandlades Konovaloff. Tidigare något trumpen och likgiltig, med ögonen dimmiga af lättjefullt drömmeri, antog han så småningom en för mig öfverraskande ny skepnad. Sittande på britsen midtemot mig, med armarna slagna om knäna och hufvudet hvilande på dem, så att skägget skylde benen, betraktade han mig med lystna ögon, som brunno sällsamt under de bistert rynkade ögonbrynen. Det fans ej längre en skymt hos honom af den barnsliga naivitet, hvarmed han så ofta brukade förvåna mig, och alt det enkla och kvinligt veka, som så väl harmonierade med hans blåa, vänliga ögon, hvilka nu mörknat och krympt ihop, var som bortblåst. Det låg någonting lejonlikt och eldigt i hans till ett muskelbylte sammandragna gestalt. Jag såg på honom och tystnade.

— Läs! — sade han sakta, men med eftertryck.

— Läs! — upprepade han med en röst som på en gång lät bedjande och förargad.

Jag fortsatte. Jag märkte, att han blef alt mera upphettad. Från honom utstrålade någonting, som eggade och omtöcknade mig — som en het imma. Boken gjorde också sitt till . . . Och så kommo vi till det ställe i boken, då Stjenka tillfångatogs.

— Tillfångatogs! — gaf Konovaloff hals.

Smärta, känsla af oförrätt, harm, lust att ila Stjenka till hjälp dallrade i hans häftiga utrop.

Han fick svetten i pannan och hans ögon vidgade sig sällsamt. Han sprang upp från britsen, reslig och upprörd, stannade framför mig med handen på min axel och utbrast högt och brådskande:

— Vänta! Stanna ... nej, läs! Läs fortare, Maxim!

Det föreföll mig, som om vissa blodsband, dem tre århundraden ej mäktat slita eller afkyla, alt ännu skulle förenat denna barfoting med Stjenka Rasin och som om denna barfoting med hela kraften hos sin lefvande, starka kropp, med hela lidelsen hos sin utan „mål“ längtande ande skulle erfarit den för trehundra år sedan tillfångatagna frikosackens smärta och vrede.

— Läs! För Kristi skull!

Jag läste, upprörd och kännande, huru mitt hjärta bultade, och jämte Konovaloff genomlefvande Stjenkas kval. Och så kommo vi till tortyren.

Konovaloff skar tänder och hans blåa ögon lyste som kol. Han lutade sig öfver mig bakifrån och tog ej sina ögon från bokens blad. Hans andedräkt susade vid mitt öra och blåste håret i ögonen på mig. Jag måste skaka på hufvudet för att kunna se ...

„Då bet Rasin ihop sina tänder så häftigt, att han spottade ut dem jämte blod ...“

— Nog! ... Djäflar! — skrek Konovaloff, i det han ryckte boken ifrån mig och kastade den i golfvet med full styrka — och sig själf efter.

Han grät, men som han blygdes öfver sina tårar, så kacherade han, som han trodde, sin gråt med ett slags bölande. Han prässade hufvudet mot sina knän och grät, torkande ögonen på sina säckväfsbyxor.“

Hälgdagarna gåfvo Gorjkij och Konovaloff tillfälle att lämna sin „grop“ — bageriet — och begifva sig ut i det fria, ut bland människor.

„Om söndagarna — berättas härom bl. a. i berättelsen „Konovaloff“ — begåfvo vi oss ut till ängarna på andra sidan

floden. Vi togo med oss litet brännvin, bröd och en bok och begåfvo oss ut „i fria luften“ — såsom Konovaloff uttryckte sig. Vi tyckte specielt om att besöka „glashuset“. Så kallades af en eller annan orsak ett på ett fält utom staden beläget, enstaka trevåningsstenhus, med infallet tak, söndriga fönsterbågar och källarkyffen, som sommaren lång voro fulla af slipprig, stinkande dy. Gröngrått, halfförfallet och öfvergifvet, såg det från fältet hän emot staden med sina vanställda fönsters mörka ögonhålor, och skyddadt af vattengölar mot polisens täta visiter, skänkte det, oaktadt taklöst, hägn åt diverse „mörka“ och husvilla människor. Sådana funnos där alltid många; trasiga, hungriga, skyende dagens ljus, lefde de som ugglor i denna ruin, och Konovaloff och jag kommo alltid till dem som välkomna gäster, emedan vi hade med oss hvar sin limpa hvetebröd, brännvin och en mängd köttslamsor. För två, tre rubel dukade vi upp en riktig festmiddag för „glasfolket“, såsom Konovaloff kallade dem. De betalade vår undfägnad med berättelser, hvari en förfärlig, själsuppskakande sanning fantastiskt bemängde sig med den mest naiva lögn. Hvarje berättelse framträdde för oss som en spetsväfnad, hvari svarta trådar — sanningen — voro de förherskande och hvari äfven grannt färgade trådar — lögnen — voro inflätade. En dylik väf föll tryckande öfver hjärna och hjärta och värkade smärtsamt hopdragande med sin sträfva, pinsamt heterogena sammansättning. „Glasmänniskorna“ höllo af oss på sitt sätt och voro nästan alltid mina uppmärksamma åhörare. En gång läste jag för dem „Hvem har det bra i Ryssland?“ (Njekrasoff), och jämte ett homeriskt skratt fick jag höra af dem många värdefulla anmärkningar i detta ämne.“

Dessa utflykter, som alltid drogo efter sig långa och hetsiga debatter om människornas rätt till fri och oberoende existens, om deras rätt att efter behag disponera öfver sin person, om „oroliga människor“ o. s. v., vållade Gorjkij mer än en gång diverse obehag. „En gång — berättar han — höllo vi på att omkomma i en gungfly, en annan gång råkade vi ut för en „fälla“ och fingo tillbringa natten i ett polishäkte

i sällskap med ett tjog vänner från „glasbruket“, dem polisen fann misstänkta.“

Ibland hade den unge Gorjkij och hans vän ej lust att filosofera och då begåfvo de sig ut på långfärd, ut till de tysta, soliga ängarna bortom floden, där det fans små sjöar, vimlande af småfisk, som hamnat där vid våröfversvämningen. I skuggan af buskarna på stranden af någon af dessa sjöar kunde de ligga timme efter timme, läsande, samtalande eller drömmande. Det lefnadsmod, som dessa stunder af hvila vid naturens barm skänkte Gorjkij, förflög emellertid, så snart han utbytte de gröna fälten och den blåa himmelen mot den mörka och fuktiga bageribålan. Dessa kontraster blefvo honom dubbelt plågsamma efter det han blifvit bekant med studenter och börjat besöka kotterier, ifrande för själfbildning, börjat „insupa det unga, käcka och sjudande kotterilifvets gift“ — såsom en af hans biografer uttrycker sig. Hans sinnestillstånd vid denna tidpunkt af hans lif illustreras bäst af följande utdrag ur hans gripande lilla berättelse „Engång om hösten ...“, skrifven år 1895:

„Engång om hösten hände det mig, att jag råkade i en ytterst otreflig belägenhet: i staden, dit jag nyss kommit och där jag ej hade en enda bekant människa, befann jag mig utan en styfver på fickan och utan tak öfver hufvudet.

Sedan jag de första dagarna sålt alt hvad jag kunde undvara i kostymväg, vandrade jag ut från staden till en ort, benämd „Mynningen“, en hamnort, som under seglationstiden sjöd af arbetslif, men som nu var öde och tyst, ty det var en af de sista dagarna i oktober.

Klafsande med fötterna i den våta sanden och envist stirrande i marken, i hopp om att där lyckas upptäcka hälst några lämningar af födoämnen, irrade jag ensam omkring bland de öfvergifna husen och salustånden och tänkte på, huru skönt det skulle vara att få äta sig mätt ...

Kvällen kom med regn och stötvis blåsande nordlig vind. Den for hvisslande fram bland de toma stånden och små bodarna, stötte till de med bräder tillspikade värdshusfönstren; flodens vågor skummade under dess slag, bröto bullersamt

plaskande mot strandens sand, kastande sina hvita kammar i höjden, och ilade den ena efter den andra in i det dunkla fjärran, energiskt hoppande öfver hvarandra ... Det var, som om floden förnummit vinterns närhet och förskräckt flytt undan för isens bojor, hvarmed nordanvinden redan denna natt kunde belägga den. Himmelen var tung och mörk och nedsände oupphörligt nästan osynliga regndroppar och den sorgliga naturelegin omkrig mig kursiverades ytterligare af tvänne grenbrutna och vindslitna hvitpilar och en vid deras rötter liggande, gammal kullstjälpt båt ... Rundt omkring var allt sköfladt, folktomt och dödt och himmelen tycktes förvandlad till en aldrig sinande tårekälla. Ödsligt och dystert var det omkring mig — jag tyckte, att allt höll på att dö, att jag snart blefve det enda, som lefde, och att äfven jag hade framför mig en kall död.

Och jag var då endast aderton år gammal!

Jag gick och gick i den kalla och våta sanden, framskallrande med tänderna driller till ära för hungern och kölden, då jag plötsligt under mitt fåfänga sökande efter någonting ätbart, bakom ett af saluständen fick syn på en på marken hopkrupen gestalt i en kvinnodräkt, våt af regnet och stramt smygande sig utefter kroppen. Jag stannade bakom henne och såg på, hvad hon gjorde. Hon gräfde med händerna en grop i sanden, tydligen i afsikt att gräfva sig in under ståndet.

— Hvad gör du? — frågade jag och satte mig nedhukad bredvid henne.

Hon skrek lätt till och sprang hastigt upp. Nu, då hon stod och betraktade mig med vidöppna, gråa ögon, fulla af fruktan, såg jag, att det var en flicka af min ålder, med ett mycket vackert litet ansikte, vanställdt tyvärr af tre stora blånader. Det klädde henne ej, oaktadt blånaderna voro fördelade med beundransvärd symmetri: två lika stora under ögonen och en något större på pannan tätt öfver näsroten. Denna symmetri röjde värket af en artist, långt hunnen i konsten att fördärfva mänskliga fysionomier.

Flickan betraktade mig och rädslan i hennes ögon slocknade så småningom ... Så strök hon sanden från sina

händer, ordnade kattunsduken på sitt hufvud, drog ihop sig och sade:

— Kanske du också vill äta? ... Om du vill, så gräf vidare ... jag är trött. Där — i ståndet — fins säkert bröd ... kanske också korf. Här handlas ännu ...

Jag började gräfva. Efter en stund satte hon sig bredvid mig och började hjälpa mig. Vi arbetade under tystnad ...“

Författaren berättar vidare, huru han och hans väninna efter ett ansträngande arbete i den mörknande kvällen kommo öfver en korg med toma flaskor, några toma säckar, en gammal paraply och slutligen — en våt limpa, hvilken de delade och begärligt åto upp. Natten, den kalla höstnatten, tvang dem att under den kullstjälpta båten söka skydd mot blåsten och regnet.

„Regnet började falla tätare, floden röt och någonstädes, långt borta, skar en utdragen, hånfull hvissling genom luften — som om någon stor och intet fruktande varelse sökt hvissla ut alla människofunder, alla jordiska ting, denna eländiga höstnatt såväl som oss, dess två hjältar ...

Regnet skvalade outtröttligt mot båtens botten, dess mjuka buller födde sorgsna tankar och blåsten hvisslade, pinande in sig i båtbottnens läckor. Flodens vågor plaskade mot stranden — så monotont och hopplöst, som om de berättat om något outhärdligt trist och tungt, något, som tråkat ut dem ända till afsky, något, som de ville undfly och som de¦ ändå voro tvungna att tala om. Regnets skvalande flöt ihop med vågornas skvalp och öfver den kullstjälpta båten gick det som en suck, en utdragen, ändlös och tung suck, uppsänd af jorden, utpinad och utmattad af dessa eviga förvandlingar — från klar och varm sommar till kall, dimmig och våt höst. Och blåsten ilade utan att tröttna fram öfver den öde stranden och den fraggiga floden — ilade och sjöng sin svårmodiga sång ...

Vårt logis under båten saknade all komfort: där var trångt och fuktigt och båtbottnens sprickor släppte in droppar af kallt vatten, strömmar af kall blåst ... Vi sutto tysta och huttrade af köld. Natascha — den unga flickan — satt

hopkrupen som ett litet bylte med ryggen mot båtens sud. Hon såg stirrande bort mot floden och i den hvita fläck, som utgjorde hennes ansikte, sågo hennes vidöppna ögon ofantligt stora ut, tack vare blånaderna under dem. Hon satt tyst och orörlig, och jag kände att hennes orörlighet och tystnad födde hos mig en växande ängslan. Jag ville tilltala henne, men jag visste ej, hvarmed jag skulle börja.

Hon började själf.

— Ett så'nt fördömdt lif ändå! ... — utbrast hon tydligt, med uppehåll mellan orden och djup öfvertygelse i tonen.

Det var icke någon klagan. I dessa ord fans det altför mycket liknöjdhet för en klagan. Det var helt enkelt en människa, som reflekterade så godt hon kunde, reflekterade och kom till en viss slutsats, hvilken hon äfven uttalade högt och mot hvilken jag ingenting kunde invända, utan att motsäga mig själf. Därför teg jag. Men hon fortfor att sitta orörlig och tycktes ej ens lägga märke till mig.

— Om man hälst skulle få storkna ... — yttrade hon på nytt, men denna gång sakta och tankfullt. Och återigen hördes det ej en ton af klagan i hennes ord. Det var en människa, som satt och tänkte på sitt lif och betraktade sig själf och kom till den öfvertygelsen, att hon för att skydda sig mot lifvets oförrätter ej kunde företaga sig någonting annat än att „storkna".

Denna tankegångens klarhet blef mig outsägligt vidrig och plågsam, och jag kände på mig, att jag komme att brista i gråt, om jag tege längre ...

— Hvem har slagit dig? — frågade jag, i brist på någon mera intelligent och delikat fråga.

— Paschka, vet jag ... — svarade hon lugnt och högt.

— Brukar han ofta slå dig? ...

— Så ofta han super sig full ... Det gör han ofta!

Och dragande sig närmare mig började hon plötsligt berätta om sig själf och sin Paschka. Hon var „en flicka af de flanerande, som ..." och han var en bagare med röda mustascher och stor färdighet i harmonikaspel. Han hade kommit till henne på „inrättningen" och vunnit hennes tycke,

emedan han var en glad fyr och gick snyggt klädd. Han hade en femton rubels kaftan och stöflar med utsydda skaft ... fördenskull hade hon blifvit kär i honom och han blifvit hennes „kredit-vän“. Och som sådan roade han sig med att plocka af henne de pengar, hon fick „till konfekt“ af andra gäster, att supa sig full för dem och sedan misshandla henne. Det var ännu ingenting, men han hade dessutom börjat ge sig i slang med andra flickor inför hennes ögon ...“

Det hade hon ej kunnat lida och hennes svartsjuka och häftiga förebråelser hade senast denna dag retat honom till att groft misshandla henne och — hvad som var värre — rifva hennes nya paradklädning i trasor. Hennes kläder voro hennes värdinnas egendom och därför hade hon ej vågat sig hem till „inrättningen“, utan stannat ute.

„Och blåsten tjöt — den blef alt starkare och kallare. Mina tänder började dansa på nytt. Hon kröp äfven ihop för kölden och drog sig så nära mig, att jag genom dimman kunde skönja glansen i hennes ögon ...

— Så'na uslingar ni, karlar, alla äro! Trampa ville jag på er allesammans, slita er i stycken. Om jag finge se någon af er ligga i själatåget, så skulle jag spotta honom i ansiktet utan misskund! Otäcka kräk! ... Ni gnäller och gnäller och viftar på svansen som eländiga hundar, men om en fjolla ger sig i ert våld — så är det färdigt! Genast skall ni ha henne under fötterna på er ... Skabbiga kräk ...

Hon okvädade med mycken variation, men i hennes okvädande fans ingen kraft — ingen ilska, intet hat. I allmänhet var hennes ton obegripligt lugn och hennes röst sorgligt fattig på toner.

Men alt detta värkade på mig starkare än alla de mest vältaliga och öfvertygande böcker och utgjutelser, som jag läst eller hört, såväl dessförinnan som efteråt. Och det därför, ser ni, att en döendes dödskamp alltid är mycket naturligare och mera gripande än de mest noggranna och konstnärliga dödsbeskrifningar.

Jag led — troligen mera af kölden, än af Nataschas utgjutelser. Jag stönade sakta och skar tänder. Och nästan i

samma ögonblick kände jag mig berörd af två kalla små händer — den ena berörde min hals, den andra for lätt fram öfver mitt ansikte, och samtidigt hörde jag en orolig, lågmäld, vänlig fråga:

— Hvad felas dig?

Jag var färdig att tro, att det var någon annan, som tillfrågade mig, och ej Natascha, hon, som nyss förklarat, att alla karlar voro uslingar, hon, som önskat dem alla död och fördärf. Men så tog hon brådskande till orda ...

Och hon tröstade mig ... Hon uppmuntrade mig ...

Hvilken ironi öfver mig själf låg det ej i detta faktum! Tänk er blott! Ty jag var den tiden allvarligt bekymrad för människosläktets öde, drömde om en reorganisation af den sociala byggnaden, om politiska omhvälfningar, läste diverse djäfvulskt djupsinniga böcker, hvars tankedjup sannolikt var bottenlöst t. o. m. för författarne själfva — jag försökte den tiden med alla möjliga medel utveckla mig till „en stor, socialt aktiv kraft“. Jag tyckte t. o. m., att jag redan till en del fullgjort min uppgift; i hvarje händelse hyste jag den tiden så höga tankar om mig själf, att jag tyckte mig ega uteslutande rätt till existens såsom varande en storhet, oumbärlig för lifvet och fullt kapabel att spela en stor historisk rol i detta lif! Och nu värmde mig med sin kropp en fal kvinna, en olycklig, misshandlad, förtrampad varelse, som intet rum och intet värde egde i detta lif och som jag ej tänkte på att hjälpa, förrän hon hjälpte mig själf. Och om jag äfven tänkt därpå, så skulle jag knappast förmått det.

Ah, jag var färdig att tro, att allt detta hände mig i drömmen, i en orimlig dröm, i en ond dröm ...

Men ove! — det fick jag ej tro, ty kalla regndroppar sipprade ned öfver mig, en varm kvinnobarm tryckte sig fast intill mitt bröst och en varm andedräkt smekte mitt ansikte, lifgifvande — om också med en lätt bouquet af brännvin ... Blåsten tjöt och stönade, regnet slog mot båten, vågorna vräkte och vi två lågo och tryckte oss tätt till hvarandra och darrade dock af köld. Alt detta var handgriplig värklighet och jag är öfvertygad om, att ingen haft en mera mörk och elak dröm än denna värklighet.

Men Natascha talade oafbrutet, talade så vänligt och deltagande, som endast kvinnor kunna tala. Under inflytande af hennes ord, naiva och ömma, tändes sakta i mitt inre en mild eld och dess värme bragte något att smälta i mitt hjärta. Och ur mina ögon strömmade tårar, som sköljde mitt hjärta rent från mycken ondska, sorg, dumhet och smuts ... Och Natascha tröstade mig:

— Nå, seså, min älskling, tjut inte! Seså! Det blir nog bra, med Guds hjälp, du får nog plats igen ... och alt annat med ...

Och hon öfverhöljde mig med kyssar ... många, oräkneliga, brännande ...

Det var de första kvinnokyssar, som lifvet skänkte mig, och de voro de bästa, ty alla af senare datum hafva kostat mig fruktansvärdt mycket — och skänkt mig rakt ingenting.

— Nå, tjut inte, din tok! Jag skall skaffa dig plats i morgon ... — hörde jag som i en dröm en sakta, öfvertygande hviskning ...

Ända till dagningen lågo vi i hvarandras armar ...

Och när det dagades, kröpo vi fram och vandrade till staden ... Sedan togo vi som goda vänner farväl af hvarandra — för att aldrig mera råkas, oaktadt jag i ett halft års tid i alla lastens och nödens nästen sökte efter den lilla älskliga Natascha, vid hvars sida jag tillbragte ofvanbeskrifna natt engång om hösten ...“

De själskval, hvaraf Gorjkij denna tid hemsöktes, voro tidtals så starka, att de drefvo honom till självmordstankar. År 1888 gjorde han ett självmordsförsök, som lyckligtvis ej medförde döden. „Efter att hafva sjuknat in till husbehof — berättar Gorjkij — kryade jag till mig igen — för att etablera mig som äppelmånglare.“ Gorjkij lämnade emellertid Kasan för att någon tid försöka sin lycka i Tsaritsyn som stationskarl, hvarefter han återvände till Nischnij-Novgorod för att fullgöra sin värneplikt. På grund af sin „hålighet“ undgick han lyckligt schinellen och startade till en början en handel med „bajersk kvass“, hvarpå han lyckades få anställning som sekreterare hos den i Nischnij-Novgorod allmänt aktade ad-

vokaten A. I. Lanin, hvilken varmt intresserad för Gorjkij — enligt G:s egna ord — utöfvade „ett omätligt inflytande“ på hans bildning. Här likasom i Kasan drogs Gorjkij till kretsar, som kände varmt för ungdomens „förbannade“ frågor, och gjorde sig där uppmärksammad som „en lefvande själ och ett ljushufvud“. Inom ett af dessa kotterier sammanfördes han med skalden A. M. Fjädoroff, för hvilken han äfven uppläste sitt första tryckta literära alster — en humoristisk dikt. Enligt F:s omdöme röjde G. redan då en frappant, konstnärlig blick och „gjorde alltid som åhörare utomordentligt värdefulla anmärkningar och fångade känsligt den minsta glimt af stämning“.

Oaktadt Gorjkij i Nischnij-Novgorod ändtligen fick hvila ut både andligen och lekamligen, så kände han sig dock „icke på sin plats bland intelligensen“. Det fågelfria vagabondlifvet lockade honom med oemotståndlig makt och redan år 1890 begaf han sig ånyo ut på vandring. Via Tsaritsyn genomvandrade han] hela „de Donska kosackernas land“, Ukrajn, Bessarabien och drog därifrån längs sydkusten af Krim till Kuban-området och Kaukasien. År 1892 kom han till Tiflis, där han arbetade vid en järnvägsvärkstad. Samma år publicerade han i Tiflis-tidningen „Kavkas“ sin första berättelse „Makar Tschudra“, en färgsprakande zigenarskildring, sprungen ur „en stark och otvetydig talang“. Efter någon tid återvände Gorjkij till sin hemtrakt vid Volga och började här skrifva smärre berättelser för Kasan-tidningen „Volschskij Vjästnik“. Snart öfverskred han dock provinsprässens råmärken och ryckte in i „Russkija Vjädomosti“ med berättelsen „Jemeljann Piljai“. En lycklig slump förde Gorjkij år 1893 tillsammans med den celebre författaren Vladimir Karaljenko, som den tiden uppehöll sig i Nischnij-Novgorod och som G. främst har att tacka för, att han ryckte in i den „stora“ literaturen. I ett bref till en af sina biografer skrifver Gorjkij bl. a.: „Skrif altså: Han (Gorjkij) har lärt sig skrifva af V. G. Karaljenko, och om han inhämtat föga, så är det hans (G:s) eget fel. Skrif vidare: G:s förste lärare var f. d. soldaten och kocken Smuryj, hans andre lärare — advokaten Lanin, hans tredje — Alexander Kaljuschnyj, en människa „utom societé'n“, hans fjärde — Karaljenko“.

Året 1895 inleder på sätt och vis ett nytt skede i hans literära värksamhet: han skrifver numera företrädesvis i de „tjocka“ tidskrifterna — „Russkoje Bagatstvo“, „Russkaja Myslj“, „Novoje Slovo“, „Sävernyj Vjästnik“ m. fl. Samtidigt arbetar han i provinspрässen, specielt i „Samarskaja Gaseta“, i hvars spalter en hel serie berättelser under den gemensamma titeln „Skuggbilder“ ser dagen. Det var denna tidning, som först i tryck för det läsande Ryssland presenterade berättelserna „Den gamla Isergil“, „Sången om falken“, „På timmerflottan“, „Af ledsnad“, „Engång om hösten“, „Vid saltvärket“, dikten „I Svartahafsområdet“ m. fl. praktblommor af skildrarkonst. I samma tidning ingick år 1896 — året om — under rubriken „Bland annat“ en dagkrönika, signerad Jehudiel Hlamida och skrifven af Gorjkij. Sedan hösten 1898 offentliggöras G:s literära alster enbart i den frisinnade månadstidskriften „Schisnj“ (Lifvet),[1]) hvari jämte G. två andra af Rysslands briljantaste pennor — A. P. Tschechoff och J. N. Tschirikoff äro engagerade. Denna journal framförde förlidet år G:s tills dato mest omfångsrika novell „Foma Gardjejeff“, hvilken fyller den ganska digra fjärde och sista tomen af hans „Berättelser“, och de första hälftena för i år hafva innehållit början till en stor roman „Bönder“. För närvarande uppges G. arbeta på ett drama „Småborgare“ med motiv ur småborgarlifvet i ett ryskt provinside.

Somliga af Gorjkijs längre berättelser hafva detta år utkommit i tysk och fransk öfversättning: framför mig ligger en af pseudonymen Ivan Strannik öfversatt volym „Les vagabonds“, innehållande berättelserna „Malva“, „Konovaloff“, „Tschelkasch“ och „Min reskamrat“, och i „L'Illustration“ läste jag nyligen en entusiastisk anmälan af en fransk edition af „Foma Gardjejeff“, hvari anmälaren bl. a. yttrar, att romanen röjer en lysande talang, lika stor i poetiskt, koloristiskt och psykologiskt hänseende. I höst utkommer härstädes i svensk öfversättning en vald samling berättelser af Gorjkij.

[1]) Nyss indragen.

Det var år 1895 med berättelsen „Tschelkasch", som Gorjkij ryckte in i den stora literaturen, i de „tjocka journalerna", m. a. o. blef känd af den stora allmänheten. Oaktadt han nu, d. v. s. några få år efter sin egentliga literära entrée, ser kritiken och publiken i sitt land inför sina fötter, så blef han dock ej genast enstämmigt erkänd, utan mottogs tvärtom till en början med ganska mycken misstro från konservativt håll. I sin allegoriskt-satiriska skizz „Om grönsiskan, som ljög, och om hackspetten, den sanningskära" anspelar han härpå både giftigt och poetiskt:

„Bland alla sångfåglar i den lund, där denna intressanta händelse tilldrog sig, fästes plötsligt den allmänna uppmärksamheten vid en fågel, som uppstämde toner, fulla af hopp och förtröstan. Hittills hade alla fåglar, skrämda af den plötsligt inträdda gråkalla och mulna väderleken, sjungit sånger, hvilka kallades sånger endast därför, att de sjöngos. De bevingade åhörarne kallade dem till en början för döendes rosslingar, men vande sig så småningom vid dem och funno t. o. m. behag i dem ...

Och plötsligt ljödo djärfva toner!

Hela lunden, som hört mången slags sång, spratt till och lyssnade med spänd uppmärksamhet, under sakta prassel. T. o. m. näktergalarna, som alltid sjunga vackert, emedan de tjäna den rena konsten, lyssnade med fägnad.

Men denna sångare har ju gnistan! — utbrusto de och yfdes i hemlighet öfver sin opartiskhet.

— Hör ni? — frågade de hvarandra och lyssnade småleende.

Och sångaren sjöng:

Blott kråkors hesa krax jag hör
och isig höstvinds klagosus,
blott natt jag ser — det ej mig rör,
då god min ande är och ljus!
Du djärfve, följ mig! Natt försvinn!
Ej lifsvarm själ har rum för dig!
Du unga hjärta, slå och brinn —
och ljus skall lysa på hvar stig! ...

— Starkt sjunget! — kommenterade näktergalarna. — Ungdomligt, öfvermodigt, omusikaliskt — men starkt! — Och djupsinnigt slipande näbbarna, lyssnade de vidare:

I mörkret — ett värk af oss själfva! —
de griftgrå ufvarna sväfva! —
och slemt deras ögon sig hvälfva
än dystra, än dolska och skefva,
och vidrigt i natten förklingar
en kör af de hånande skratten
och dagen förbannelser bringar
och skrockande skratt hälsa natten ...
O, bräckte blott ljus öfver lunden,
i stoftet då ufvarna fölle
och falkar, blott falkar på stunden
då djärft emot himmelen hölle!
Men falkarna, svultna och svaga,
de krupit i hålorna samman,
de vanmäktigt skria och klaga
vid ekot af främmande gamman ...

— Hm ... högst originelt! — anmärkte näktergalarna. — Och djärft! O, ja! ... En mycket djärf sång! ... Vore intressant att veta, hvad det är för en fågel! ...

Ja, hvar fans sångaren? Det måste bestämdt vara en lysande, en imposant fågel!

Och de samlade sig — ett helt moln — och flögo kvittrande åt det håll, därifrån de käcka tonerna klungo dem tillmötes. Men när de kommo till ort och ställe, fingo de se, att det var en simpel grönsiska — den mest alldagliga, oansenliga och simpla grönsiska ...“

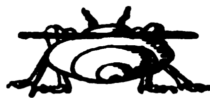
Berättelsen „Tschelkasch“, hvarmed Gorjkij som sagdt i högre bemärkelse debyterade, föranledde en kritiker i „Russkaja Myslj“ att erkänna G. — oaktadt då ännu fullkomligt okänd — för en „äkta talang“. Hans följande berättelser slogo ännu lifligare an — det „fläktade från dem någonting friskt, nytt, bjärt“. Kritiken intog dock i allmänhet en afvaktande hållning, om än kritiker redan då uppträdde, hvilka stämplade G. som en ny Tschechoff. Denna kritikens försiktighet hörrörde — enligt den kände kritikern Michajloffskij's uppfattning — till en del

däraf, att man då ännu hade svårt att bilda sig en bestämd föreställning om författarens literära fysionomi, då han hittils strött omkring sig sina berättelser i föga spridda tidningar och tidskrifter. Man kunde t. o. m. förmoda, att han ej egde någon utpräglad andlig fysionomi, utan hörde till de ofta nog uppdykande dagsländeföreteelserna inom den ryska literaturen. Annat blef förhållandet, när G:s berättelser — år 1898 — började utkomma i bokform; då blef det klart inom alla kretsar och alla läger, att den ryska literaturen, all misströstan till trots, riktats med en stark, frisk och fullkomligt själfständig talang. Tidskrifter af alla fraktioner och färger kommo fram med uppsatser, egnade en karaktäristik af G., hans „hjältar" och hans „filosofi" och utmynnande i en mer eller mindre högljudd lofsång. „Gorjkij's känsliga, medryckande, varma och uppriktiga lyrik — skrifver bl. a. den kände publicisten M. A. Protopopoff — tillåter oss icke betvifla lifskraften hos hans literära begåfning. Han har lefvat litet, men genomlefvat mycket. Hans iakttagelser äro inga vanliga iakttagelser, utan någonting förmer, någonting högre, utarbetadt icke blott i hans talangs smältugn, utan äfven i hans själs lönkamrar." Och A. Volynskij säger träffande, att G:s talang besitter „en egenartad kraft" och att han af naturen är utrustad med „ett forskande förstånd, mäktigt att utvecklas, att intränga i lifvets djupaste motsägelser, att höja sig öfver dem och eldigt sträfva mot den högsta skönhet". Och i den konservativa pressen med „Moskoffskija Vjädomosti" i spetsen är han ej längre „den gemena författaren från en liberal provinshåla", utan ett föremål för idel dityramber. Utan öfverdrift kan man säga, att det ej ges en rysk tidning eller tidskrift, som ej skulle innehållit en eller flere uppsatser om Gorjkij.

Publiken, som man i allmänhet är så färdig att beskylla för ljumhet, brist på förståelse o. s. v., har vida öfverträffat kritiken i beundran och sympati för Gorjkij. Den första upplagan af G:s „Berättelser" han knapt distribueras, förrän en andra och tredje upplaga blef af nöden; dessa enkla tomer torde f. n. vara den enda skönliteratur i Ryssland, som dagligen och öfverallt försäljes, så i de stora magasinen som hos

grändernas „bukinister“ — och försäljes i mängd. Inom en häpnadsväckande kort tid har namnet Maxim Gorjkij eröfrat den mest vidsträckta popularitet och utomordentliga sympatier, hvilka manifestera sig särskildt stormigt, så snart G. personligen eller genom sin diktning träder i omedelbar korrespondens med den stora och framför alt den unga publiken. Det är så mycket mera beaktansvärdt, som G:s literära arbetsfält icke är någon „obruten mark“ i den ryska literaturen, där förut Rjäschettnikoff, Gljäpp Uspjenskij, Ljevitoff m. fl. bebrukat detsamma. Det är beaktansvärdt såsom varande ett tidens tecken.

(Forts.)

VÅRTAGEN

af Bertel J. S. Gripenberg.

Nu susar vår genom solblå luft,
Och kådiga barrträd ånga —
Och skymningens tystnad blir gåtfullt varm
I trånande kvällar långa.

Jag är förtrollad, jag är förbytt —
Jag blifvit mig själf en gåta.
Jag ville lefva, jag ville dö,
Jag ville skratta och gråta.

Jag ville rida till strid, till slag,
Där susande svärdshugg ljunga —
Jag ville ensam vid skogssjöns strand
Om längtan och saknad sjunga.

Jag ville kyssa till blods en mun
I darrande vällustdvala,
Jag ville trycka en hälgonkyss
På händer, hvita och smala.

Och solen sjunker och alt blir tyst,
Blott vårliga bäckar brusa —
Min själ blir sorgsen, min själ blir glad
I trånande kvällar ljusa. —

EERO JARNEFELT PINX.

STUDIE.

TREFÄRGSTRYCK UTFÖRDT HOS AKTIEB. F. TILGMANN, HELSINGFORS

ETT BESÖK HOS KIRGISERNA

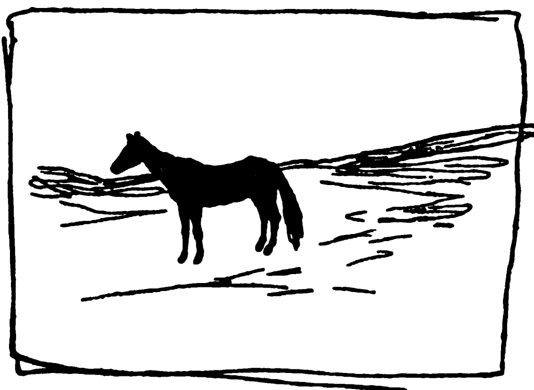
Ur en snart utkommande längre resebeskrifning af Otto Donner j:r.

Vi befunno oss i Korakolska volosten, hvars volostnoj låtit ställa upp två utmärkta jurtor åt oss; en, hvari mina två följeslagare, baron C. Munck och magister Heikel samt jag bodde, äfvensom en för Ata Bai med våra öfriga tjänare, som volostnojen skickat oss och i hvilken Ata Bai kokade vår mat. Volostnojen skickade nämligen som sin ställföreträdare och till vår tjänst en släkting Tylö-beg, en mycket hygglig ung kirkis, hvilken hade den för kirgiser ovanliga vanan att vara ren. För att sköta våra hästar, som volostnojen ställt till vår disposition, hade Tylö-beg med sig en annan tjigit eller ridande följeslagare, Nazar, hvilken åtföljdes af sin unga nätta pojke på omkring 14 år, Saur-beg kallad. Denne sändes i förväg än hit än dit, han satt ledigt på sin hvita häst, som flög fram i galopp. En gång ville han ej afstå från min bössa, som han i stark hetta med stolthet burit under många timmars ridt, oaktadt han häftigt började blöda näsblod.

Det var rätt goda hästar vi hade, de flesta dock magra och svältfödda, men fina och härdiga. Den jag för det mesta

red hade en guldglänsande fin hud, genom hvilken bloden började sippra fram, sedan jag ridit några timmar i starkt solsken. En annan häst, „djakschin djakschi“ eller den bäste bland de bäste, var så ondsint, då någon annan än egaren skulle sitta upp på den, att det icke ens hjälpte att frambenen sammanbundos och en person höll i betslet. Den hoppade nämligen och slog med bakfötterna så fort man satte foten i stigbygeln, hvarigenom det var omöjligt att på det sättet komma i sadeln. Jag brukade då företaga mig att utan att vidröra hästen med ett språng hoppa direkt att sitta i sadeln, hvarvid mina tidigare gymnastiska öfningar kommo mig väl till pass. Hästen slog visserligen häftigt med hufvudet bakåt, men var sedan spak och hygglig, ända tills jag skulle stiga af, då den började taga danssteg samt ånyo försökte sparka mig.

Liksom troligen hos alla nomadfolk gå kirgisernas kvinnor obeslöjade fritt omkring hvar som hälst. Detta redan därför att på dem det tyngsta arbetet faller, ja till och med allt arbete utom tillredningen af maten, som är männens göra. Kvinnorna bära en hvit stor turban, under det männen ha en stor skinnmössa likaväl sommar som vinter och under den en kalott på det rakade hufvudet. Annars bära männen äfven i den värsta hetta ofta fårskinnspäls, ett utmärkt medel att skydda sig mot solens brännande strålar. Åtminstone lika ofta bära de likväl sarternas eller stadsinvånarnes dräkt. Denna består af en lång rock eller tschapán på en skjorta, som hos kirgiserna alltid är ytterst smutsig samt af groft tyg. Tschapanen eller halaten, som ryssarna kalla den, fästes om lifvet med ett färgadt tygstycke. Denna långrock kan vara af

olika färger, men mest är den blå eller svart och gråraandig. Till kostymen hör vida byxor instuckna i höga stöflar utan klackar. Vid utgången ur tältet trädas stöflarna i lädergalloscher, hvilka vid inträdet lämnats utanför. Aldrig bär dock en kirgis, liksom sarterna, turban eller tschalma som den kallas, utan i dess ställe på kalotten, hvilken är gemensam för sarter och kirgiser, den redan nämnda skinnmössan. Kirgiskvinnans dräkt är densamma som mannens, oafsedt den stora hvita turbanen på hufvudet. Ibland bära de dessutom på vidbyxorna och långrocken en vackert broderad, ofta skinnbrämad lyxkjol. Medan karlarna gå i päls, gå barnen ända till tio års ålder alldeles eller nästan nakna. Ju mindre de äro, desto mindre ha de på sig. Så spatsera de omkring i alla väder och se med sina knubbiga pepparkaksbruna lemmar högst lustiga ut, då de gå med händerna på ryggen och magen utspänd. De äro rädda för främlingen och börja ofta gråta vildt, när man närmar sig en jurta. Flickorna få vid yngre ålder än pojkarna kläder på sig. Deras svarta stripiga hår flätas i ända till fyratio tunna flätor. Kvinnorna ha äfven i håret, som till största delen fritt hänger ned, smala flätor, i hvilka de bära lås och nycklar, hvarför det skramlar, när de röra sig. Jag hade en stor nyckelknippa med nycklar till alla mina instrumentlådor. Den ville kirgiskvinnorna mycket gärna ha, emedan det anses förnämt och är bevis på rikedom att ha många nycklar i håret.

Hvad skönheten angår ser en kirgiskvinna på trettio- till trettiofem år ofta redan ut som en gammal käring och har fullt med rynkor i ansiktet. Detta på grund af den bristfälliga föda de erhålla och hvaraf isynnerhet kvinnorna lida; vid gästabud,! då kött vankas, få kvinnorna blott gnaga på benen. De unga kvinnorna kunna se rätt friska och vackra ut. De ha dock något sneda ögon och utstående kindkotor och närma sig naturligtvis ej den grekiskt-romerska ansiktstypen, som vi ge företräde åt, i min tanke kanske blott på grund af slentrian och rasegenkärlek. Männen äro i allmänhet bättre födda, men ha annars drag liknande kvinnornas. Den starkt upphöjda näsryggen ha de liksom sarterna gemensam med

Kirgis spelande dombra.

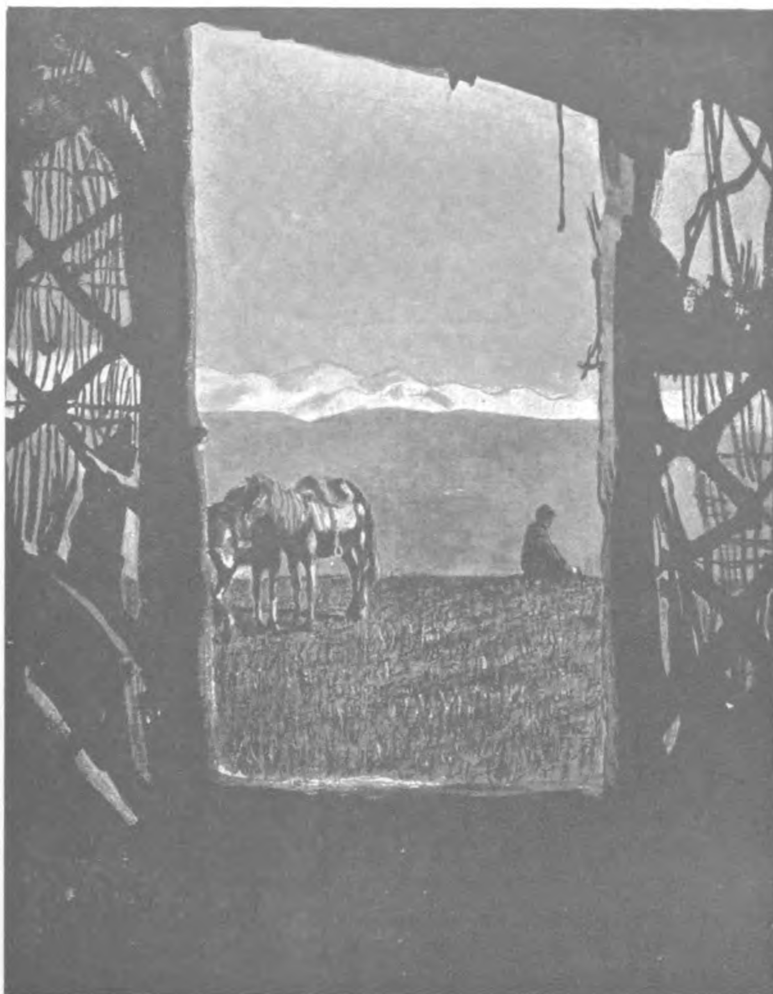
Europas folk, skiljande dem från kineser och mongoler. Yngre karlar äro ofta muskulösa. Vi hade bland våra kirgisiska arbetare några, som i kroppskrafter vida öfverträffade ryssarna. Dock voro de ej så händiga som de ryska arbetare vi hade, hvilka lefvande i kirgisersteppen uppfostrats till större själfständighet än vanliga ryssar. De gamla gubbarna ha ofta en stor patriarkalisk värdighet. Också äro de familjens öfverhufvud, och de gifta sönerna med egna jurtor och familjer måste i allt rätta sig efter de förres vilja.

Det är kvinnornas sak att resa upp filttälten, kara-ui eller svarta hus. Tillbehören till en filtjurta utgöra en kamelbörda. Först ett spjälvärk eller trägaller af något öfver två alnars höjd, ställdt i cirkel och lämnande öppning för dörren. Detta spjälvärk omgifves utåt af en säfmatta af ungefär samma höjd (tschi). Öfver eld böjda träkäppar af mer än två famnars längd fästas nedtill i spjälvärket, antingen blott genom att stöda mot detta eller med korta bandstumpar, samt stickas med sina öfre ändar i en takring af halfannan till två alnars diameter. Ringen är försedd med ett uppåtböjdt träkors. Därpå omgifves spjälvärket och käpparna utom takringen och den låga dörröppningen af tjocka kamelhårsfiltar, kallade kigis. Taköppningen kan täckas eller öppnas med en trekantig kigis med tre snören, dörröppningen med en fyrkantig filt, som kan upprullas. Golfvet är äfven täckt af kamelhårsmattor. Därofvanpå bredas brokiga sidenmattor till sittplatser samt färgrika sidendynor att luta sig emot. Rundtom jurtan löpa invändigt brokiga band, vanligen i hjorthornsmönster, framställande röda horn på blott botten. På väggarna hänga äfven ofta mattor med brokiga mönster, väfda af siden eller kamelhår. Oaktadt den smuts och ohyra, som trifves i det kirgisiska filttältet, öfverraskas man af dettas synnerliga lämplighet för sitt ändamål, hvartill det helt säkert utbildats i årtusenden, samt af den enhetliga smak, som där härskar. Vi som äro vana vid saker, hopade från många olika håll, bli däraf mycket angenämt berörda.

Om sommarn äro kirgistälten svala och sköna att bo i, de bästa sommarbostäder man kan önska sig. Det värsta är

lössen, som man har svårt att undgå. De tycka mycket om filtmattor, klifva uppför dem till taket, samt släppa sig därifrån ned på invånarena. Efter regn sprida filtmattorna en mycket stark, obehaglig lukt. Om mattorna på taket ligga utan veck, kommer ej en droppe vatten in, äfven under långt och häftigt regn. Om vintern däremot äro jurtorna kalla, hvarför många kirgiser vid denna årstid flytta i vinterhyddor af lera.

Den förekommande volostnojen, som redan gjort oss många tjänster, ville yttermera visa sin uppmärksamhet genom att hålla ett gästabud för oss. Vid hans tält stego vi af hästarna med hans och hans skrifvares tillhjälp. Därefter tog han våra båda händer i sina samt tryckte dem emot sitt hjärta. Under tystnad för han oss att sitta med benen i kors på brokiga sidentäcken på hedersplatsen midt emot jurtans ingång. Som välkomstdryck kringbjudes under högtidlighet kumis eller stomjölk i små porslinsspilkummar eller koppar. Värden dricker icke själf samt ingen af värdsfolket, utom på skild uppmaning. Han frågar otaliga gånger i olika vändningar om vårt befinnande och om vi „kommit väl“: djahschi keldema? Vi fråga genom vår tolk, Ata Bai, lika så många gånger om hans befinnande. Så frambäres té i svarta, sotiga järnkannor med hals, så kallade kunganer. Sedan vi druckit däraf samt äfven fått några bitar af det dyrbara sockret, dricker värdsfolket på vår uppmaning, manfolket nämligen, ty kvinnorna få ej alls vara med om festmåltiden. Efter en stunds väntan inbäres ett kokt sönderskuret får. Hufvudet, fötterna samt den fyra skålpund vägande fettsvansen i ett enda stort stycke sättas på ett fat framför oss. Köttet af hela fåret befinner sig skuret i större stycken på ett stort fat i midten af jurtan. Vi börja äta, men märka snart att de andra sitta och vänta. Äfven på vår uppmaning röra de ej vid fårköttet. Först sedan vi tagit ett stort stycke kött eller ännu bättre fårsvansfett samt stuckit det i värdens mun, och denne enligt reglerna sväljt det helt, huru stort det än varit, börja de äta. Det stycke kött eller fett, hvarmed värden matas, får ej vara för stort, ty han måste enligt antagen sed svälja det helt;

Lavering af Axel Gallén efter fotogr. af baron C. Munck.

Utsikt inifrån en jurta.

många ha af för stora bitar kväfts, säges det. Nu, sedan början är gjord, störta sig alla med sina fem fingrar i köttskålen, och huru få deltagarene i måltiden än äro, ha de på otroligt kort stund fått slut på alltsammans, ty kirgiserna äro alltid hungriga, och det är endast vid högtider de få tillfälle att äta kött. Därför sägs det att man aldrig sett en kirgis, som mätt dragit sig bort från köttfatet; han slutar äta, när maten är slut. Därpå gnaga de, eller, om de ha knifvar, skala benen absolut rena från fett. De betrakta dem noga och känna dem också helt säkert bättre än någon anatomieprofessor. När intet kött mera sitter kvar på benen, kasta de dem åt sina kvinnor, hvilka bita sönder dem med tänderna samt suga ut märgen, äta själfva eller ge däraf åt barnen. Kvinnornas behandling väckte vår medömkan och vi togo något stycke fårsvansfett från vår tallrik samt stucko i munnen på dem, men detta var emot reglerna. Kvinnorna voro visserligen glada öfver en sådan utomordentlig läckerhet, men våra värdar behagade det ej riktigt. Efter köttet inbäres het buljong i de redan omtalade porslinskopparna. Buljongen är naturligtvis äfven gjord på samma får. Så kommer bischbarmak eller hackade fårtarmar med mjöl och spad. Det var kanske det värsta jag någonsin försökt. Det smakade vedervärdigt, men kirgiserna gräfde med välbehag i skålen med sina fingrar för att därur uppfånga tarmarna. Så voro kötträtterna slut, och man kringbar varmt vatten i kunganerna för att tvätta fingrarna i, liksom man redan före måltiden tvättat händerna. Därpå utbreddes framför oss på en dastarkhan eller bordduk af brokigt siden torkade frukter, såsom plommon, urjuker eller orientaliska aprikoser m. m. samt ryska pastiller. Vi åto något samt satte sedan alltsammans för vår värd, förärande det sålunda åt honom. Man hade väntat att vi tagit allt med oss, till och med de sockerbitar, som blifvit kvar sedan vi druckit té. Därmed var gästabudet slut, men ännu gjorde vi en faute, i det vi underläto att ge tillkänna vår mättnad och tacksamhet genom så ljudeliga uppstötningar som möjligt.

Vi hade vid vår kurgan rikligt med vatten ur en aryk eller vattenränna, ledd ifrån den närbelägna floden Bisch-Tasch, en biflod till Talas. Dessa vattenrännor, hvarifrån befolkningen i byar och städer i Turkestan tager allt sitt vatten till husbehof och hvilka tjäna till bevattning af åkrarna, äro tydligen ofta urgamla samt mycket skickligt ledda. För deras reglering finnas nu liksom fordom skilda tjänstemän tillsatta. Dessa kallas arykmaster. Dock var vattnet i vår aryk nästan alltid grumligt af lera och sand och vårt té var därför ofta en grå, svagt brun lervälling, som man dock vande sig vid och hvilken ej tycktes vara hälsovådlig. Vattnets temperatur tidigt på morgonen var vanligen blott några grader och tio grader lägre än luftens. Midt på dagen antog vattnet i aryken luftens temperatur. Vi hade gjort en fördämning, så att vi fingo en bassäng att bada i, hvilket vi hälst gjorde tidigt om morgnarna, då vattnet var svalt. Detta steg också då högst i aryken, hvaremot det på dagen ofta fullständigt sinade ut.

Våra tält voro uppställda innanför en lermur af 2 1/2 alnars höjd. Där innanför betade våra hästar om natten samt bräkte fettsvansfår, som vi fått af kirgiserna till skänks. Nära bredvid var en annan fyrkantig lerinhägnad af två famnars höjd, kallad mitt observatorium, emedan jag där gjorde magnetiska och astronomiska observationer.

Här som öfverallt, där kirgiserna kommit i närmare beröring med ryssarna, ha de smått börjat odla jorden. Att de skulle bruka den kan knappast vara tal om. Deras fält med hvete, korn, hafre, kunak eller sädeskolfvar med ett slags gryn se ofantligt magra ut i jämförelse med ryssarnas omkring den ryska byn Dmitriefskoje. Fälten låta de allt emellanåt öfversvämmas af vatten, som sålunda får stå några dagar. Det är allt hvad de göra för sädesväxten. Inga gärden förekomma naturligtvis, och aldrig skulle kirgiserna tveka att i stora flockar rida rakt öfver odlingarna. Emellan Dmitriefskoje och Aulie-Ata fanns i närheten af Talas fyra à fem tyska byar. Vi besökte en af dessa, Orloff. Den var för omkring åtta år sedan grundlagd af tyskar från guvernementet Samara,

Fotografi af baron C. Munck.

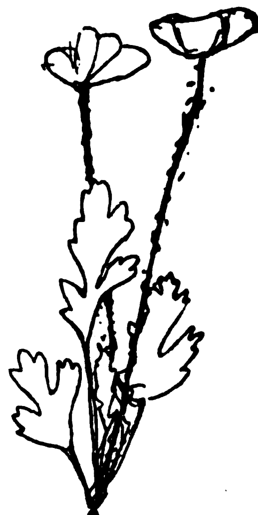
Utsikt öfver Bisch-Tasch dalen.

till trosbekännelse mennoniter. Dessa hade en hvar af regeringen fått sig anvisad femton desjätiner kronojord arendefritt. Hela byn gjorde ett mycket rent, men på samma gång tråkigt intryck. Öfverallt rådde en ytterlig snygghet och ordning. Hvarje hus hade sin lilla trädgård med omsorgsfullt sandade gångar och träd samt buskar i rader. Odlingarna voro blomstrande och utgjorde, såsom man med donationen afsett, ett mönster för ryssar och kirgiser. Här hade vi det enda tillfället under vistelsen i Talas att erhålla annan föda än det i längden enformiga fårköttet och stomjölken; vi provianterade med ostar och rökt kött.

Bland de många ridutflykter vi gjorde till de närbelägna bärgen var den intressantast, som företogs till den på tiotusen fots höjd belägna sjö, hvarifrån Bisch-Tasch, utrinner. Bisch-Tasch, de fem stenarna, kallas floden på grund af fem uppresta stenar vid dess öfre lopp, hvilka vi just nu ville undersöka, men som vi funno utan inskrifter, och hvilka sannolikt förut utpekat samlingsplatsen för kirgisting. På grund däraf att snö så länge legat däruppe hade vi uppskjutit vår färd till den 27 juni, då vi på eftermiddagen begåfvo oss i väg. Vi kommo kl. 6 1/2 e. m. till nattjurtan, som vi på förhand låtit uppställa, samt gingo genast att bada i floden. Vattnet var blott + 4° C. Kl. 7 3/4 e. m. var det i luften 7° C. varmt. Efter tre á fyra timmars ridt anlände vi till sjön, sedan vi ridit genom härlig granskog, som med mörka grågröna barr och svartaktiga kottar växte i dalen vid stränderna af den hvitskummande floden.

Vår jurta var uppställd på en udde vid sjön, i hvilken summo kullar af änder och några storlommar. Midtför på andra sidan om denna utbredde sig hvita alper, belägna i Andidjan med glänsande breda gletscher i en rund kitteldal. Snön sträckte långa flikar på sina ställen ända ner till sjön, till hvilken forsade tre strida bäckar. Bärgen bestodo af skiffer, genombruten af gröna ådror. Kirgiserna ha kommit hit upp i tusental samt här uppställt sina kupolformade hvita filttält. Här har det första vårgräset just spirat fram och hästarna och fåren få utmärkt föda. Kumis kan man få huru mycket

man önskar, ty här beta i mängd mjölkande ston. Inga flugor pina här hästarna, såsom nere vid Talas. Vi sågo huru får och getter i tusental hoppade öfver en af de skummande bäkkarna, så att fettsvansarna gungade. Några bröto benen af sig, andra kommo ej öfver, utan forsen förde dem med sig; men de räddade sig på någon sten och blott få drunknade. Denna dag gingo mellan sju och åtta tusen får och getter öfver floden, sades det. Jag tog en kirgis med mig för att klättra upp på en närbelägen bärgshöjd. Med fötterna dragna upp på sadeln passerade vi, till hälften simmande, lyckligt en bärgsbäck, där den föll ut i sjön. Sedan klättrade vi i zickzack uppför en bärgshöjd på andra stranden af sjön. Min häst var en utmärkt klättrare och jag förvånades öfver huru litet andtruten den blef. Slutligen, där snön begynte täcka marken, måste vi dock stiga af hästarna. Vi bundo dem då hvardera med hufvudet vid den andras sadel enligt kirgisernas sed, så att de hvarken kunde gå framåt eller bakåt, utan blott svänga rundt, samt lämnade dem sålunda ensamma i flera timmar på en liten platå vid en stupande brant. Så klättrade vi åter uppåt öfver snö och öfver sand, bevuxen med lökar, till en liten gletschersjö med simmande isstycken. Luften var tunn här uppe och solen brände starkt vid middagstid. Då jag led af törst ofantligt, var den friska sjön alltför frästande, hvarför jag tog mig ett bad i det endast + 0° 5 C varma vattnet. Jag gjorde därvid iakttagelsen, att när man är törstig, ett bad i kallt vatten är det bästa att släcka törsten med.

Alpvalmo.

Sedan jag återvändt till sjön Bisch-Tasch, höll volostnojen i Urmaral, Suan-beg, kirgisiska ryttaretäflingar till vår ära. Först redo unga pojkar i kapp på hästar utan sadel. Volostnojens son tog priset på sin fars goda häst. Därpå

Fotografi af baron C. Munck. Kirgiser på sommarflyttning vid sjön Bisch-Tasch.

följde baiga, den kirgisiska ryttareleken, som vi förut åsett i Taschkent. Oaktadt jag var trött efter min bärgsbestigning, ville jag dock visa kirgiserna uppmärksamheten att deltaga i deras ryttarelek. Man förde fram en ny häst åt mig. Men när jag skulle öfva mig till leken och böjde mig ner från sadeln för att ta upp en sten från marken, skrann sadeln omkring, emedan den var för löst spänd. För att ej falla till marken fattade jag tag kring hästens hals, men den bråkade och slängde med hufvudet så häftigt, att jag slutligen måste kasta loss. Jag gjorde en kullerbytta på händerna, men kom sedan att stå på fötterna. Nu gaf volostnojen åt mig sin egen goda häst, men jag, som icke kände den och som dessutom var mycket trött, red rätt dåligt. Dock ansågo kirgiserna artigheten fordra att tillerkänna mig priset, hvilket jag dock naturligtvis tillbakavisade.

Allt flera kirgiser kommo flyttande hit upp med jurtor samt kvinnor och barn på kameler, utstyrda med röda ullgarnsnät, hängande fransar och toffsar och pinglande klockor om halsen.

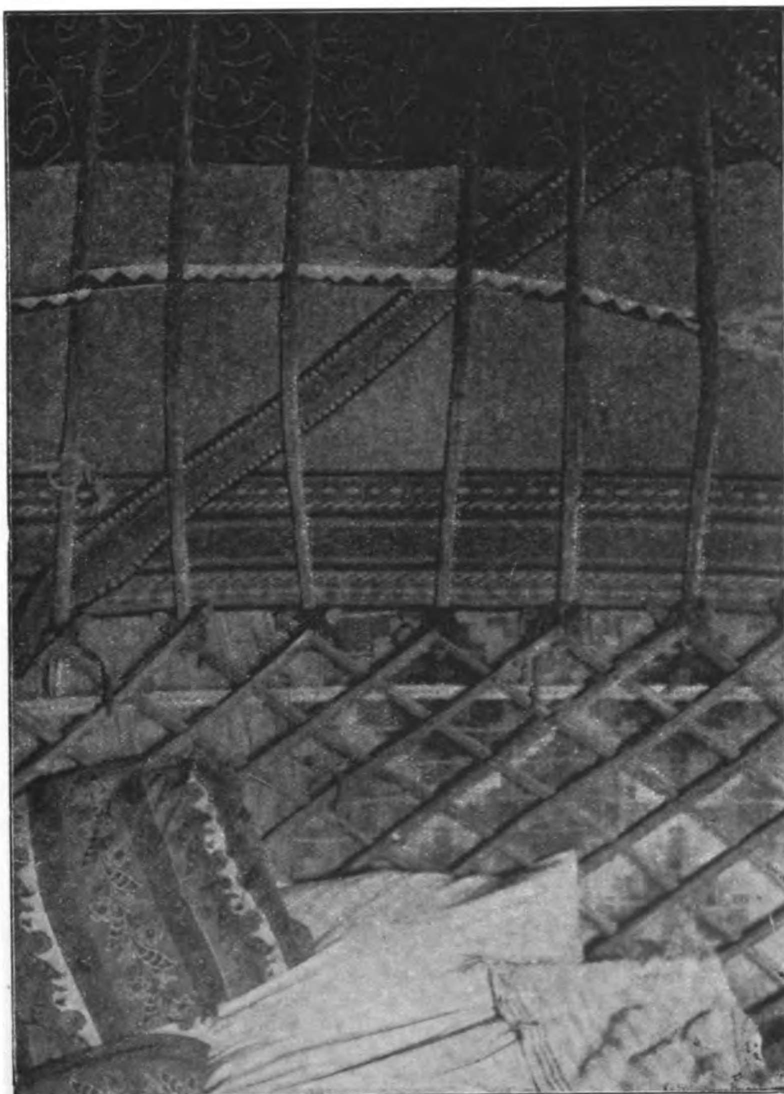
Om natten var det någon grad kallt i vår jurta; jag frös dock ej, ty jag sof i volostnojens frus vargskinnspäls med öfver ett kvarter för långa ärmar, som höllo händerna ypperligt varma. Så långa äro öfverhufvud ärmarna på alla kirgisers och sarters rockar, och behöfves detta väl för att man med dem skall kunna hålla i de brännande tékopparna, men mycket obekväma äro de ofta.

Följande morgon redo vi i traf nedåt dalen, bytande allt emellanåt hästar. Vi kommo från ängarna där uppe, hvarest den första våren rådde, där sommaren är kort och luften nästan alltid klar, ned till granarnas region, som bevattnas af åskregnen. Ännu lägre nere vidtar cypressernas region med torrare luft. Vid stränderna af floden växa fläder och doftande mossrosor samt mulbärsträd. Bärgväggarna äro ytterst brantstupande, för det mesta ända ned till floden. Vägen är smal och på många ställen synes den rätt vådlig, på grund af underlagets svaghet, som lätt rasar. Här lägre ner blomma hvita och gula vilda rosor med flerdubbel krona, förgätmigej och röda

pioner. Ännu lägre nere på den låga grässteppen, där blott löfträn stå vid floder eller aryker, är marken ställvis fullkomligt röd af härliga blommande blodröda tulpaner. Åt vänster bli höjderna brantare, en klyfta syns, hvarigenom jag under en föregående utflykt fört upp mina instrument, packade på hästryggen.

Denna utflykt går jag nu att beskrifva, men vill därförut säga några ord om en förberedande färd till samma ställe, hvarunder vi till fots bestego höjderna nära fårhyddan vid Bisch-Tasch. Sluttningen från floden upp till hyddan var oerhördt brant och vägen utgjordes af en mycket trång passage, hvarigenom det var omöjligt att gå i zickzack; därtill var den ännu betäckt med små stenar. Det var därför med yttersta svårighet vi kunde komma upp och allt emellanåt måste vi efter blott några steg stanna för att andas. Till slut stödde sig magister Heikel med en käpp i hvardera handen. Det tog sålunda att till fots komma upp på höjden dryga två timmar; när vi väl voro där, kunde vi ej afhålla oss från att släcka törsten med snö.

Då jag den 2 juni genom förutnämda klyftor skulle föra mina instrument upp på höjden, för att därstädes göra magnetiska observationer samt tillika iakttaga åskvädren, beslöt jag att rida dit upp, oaktadt kirgiserna ansett det omöjligt. Det gick rätt bra i början, tills kirgiserna, som gingo förut ledande packhästarna, med ens stannade framför några stenblock, hvilka spärrade vägen. De påstodo att det var omöjligt att komma emellan stenblocken med packningen och ville vända om. Jag steg då af hästen samt ledde själf hästarna med packningen igenom. Därefter fortsatte vi uppför branten, hvilande allt emellanåt för att låta hästarna andas, och kommo sålunda rätt bra upp, jag ridande hela tiden. Fårhyddan ligger i en trång kitteldal, omkring hvilken de granbevuxna höjderna på alla sidor resa sig ytterst brant. Upptill bilda de röda klipporna en kal bärgskamm på dalens andra sida, hvartill riktningen från hyddan bildar en vinkel af 31,°5 mot horisonten. Branterna äro därför ännu mera sluttande. Strax efter ankomsten gjorde jag en kort rekognoscering, hvarunder jag öfverfölls af

Fotografi af baron C. Munck. Interiör från en jurta.

ett mycket starkt åskväder med regn och hagel, som tvingade mig att sitta nedhukad under en klippa i en och en half timme. Då jag återvände till hyddan, fann jag mina två kirgiser, åt hvilka jag ingenting sagt om min utflykt, skrikande och hojtande af alla krafter. De trodde jag störtat ned för de stupande branterna. Senare, då det blef alldeles klart, var det underligt att iakttaga huru åskvädret drog sig nedåt samt hurusom det flera timmar senare syntes urladda sig öfver våra, flera tusen fot nedanför, vid Ormankurgan liggande jurtor. Då det om aftonen syntes bli regn, måste jag breda filtmattor på fårspillningen och lägga mig att sofva i fårhyddan. Jag vaknade på natten af ett klart ljus, som sken mig i ansiktet, i den tro att det var solen, men fann strax att det var månen, som i den ytterst klara luften sken med ovanlig styrka. Mina kirgiser hade lägereld att brinna hela natten. Det blef dock ej kallare än + 4° C som lägsta temperatur långt efter solens uppgång. Jag tog den ena kirgisen med mig för att med honom klättra upp till de motsatta höjderna, där vi hört ljud som af en stenbock. Vi funno äfven mycket riktigt färska spår af en sådan samt ett gammalt horn. I många timmar följde vi spåret, där det än syntes tydligt i den mjuka marken, än nästan försvann på klipporna betäckta med stenflisor. Vi hoppades kunna jaga ut djuret på ett klipputsprång, blott tillgängligt från ett håll, men det undgick oss. Vi klättrade därefter upp på toppen af bärgshöjden, hvarest på 2,500 meters höjd en ytterst stark kall vind blåste från söder, medan på den sida, där vi kommit upp, en motsatt vind sakta drog uppåt längs vidderna. Vi hade där uppe en härlig utsikt öfver snötäckta bärg. Men kirgisen såg ej denna härlighet, han lade sig genast ner med sina blodiga fötter och tog sig en kort lur, och jag följde snart hans exempel. Så stego vi åter på en omväg ner och fingo ändtligen efter sju timmars klättrande i bärgen litet föda. Icke mycket, ty kirgiserna hade till färden ej medtagit annat än en fårsäck fylld med aïran, en sur dryck af komjölk, påminnande något om fil. Vi skulle återvända strax därpå. Allt blef därför snart slut i matkorgen. Dock återstodo två stearinljus, som blifvit obegagnade. Jag an-

märkte att all vår föda nu var slut, men kirgiserna protesterade, ty ännu fanns där ju kvar något att äta. Nedfärden var värre än uppstigandet. Medan jag lät kirgiserna leda ned packhästarna vid tygeln, satt jag nämligen för att göra intryck på kirgiserna, hela tiden själf till häst, och var det en af de vådligaste färder jag nånsin varit med om. Ty för hvarje steg hotade hästen att snafva på de lösa småstenarna samt att sålunda störta ned med ryttare och allt. Jag satt på yttersta bakre ändan af sadeln gifvande akt på hästen och vägen med till det yttersta spänd uppmärksamhet. Men äfven hästen uppfattade tydligen hvad det gällde och arbetade i godt samförstånd med mig samt gnäggade gladt då klyftorna vidgade sig och vi kommo ned på ängen vid floden, hvilket nu gick på tjugu à trettio minuter.

Den 15 juni fingo vi höra talas om kirgisupproret. Ett stort antal kirgisryttare, tjura-kirgiser, öfverföllo en rysk soldatpost i Ketmentjuba i Andidjan, dödade tjugutvå soldater samt sårade flere. De sades ha blifvit uppeggade därtill af en ischan eller helig man boende i Bisch-Tasch bärgen, hvilken påstod sig kunna koka fårkött utan eld samt troligen stod i förbindelse med afkomlingar till de forna khanerna af Kokand och Andidjan. Ryssarna kväste snart upproret, då kirgiserna i tusental redo emot staden Andidjan för att intaga den. Ischanen samt flera af hans släktingar och andra mollor påträffades helt oskyldigt läsande koran, men de blefvo icke desto mindre hängda. I anledning af upproret kom ujesdi natschalniken öfverste Kallaur upp till öfre Talas för att undersöka förhållandena. Blott par kirgiser sades från denna sida bärgen begifvit sig öfver till Ketmen-tjuba. Berdangevär utdelades bland ryssarna i byn Dmitriefskoje. Vår sartiske tolk Ata-Bai var ytterst rädd för kirgisöfverfall, hvarför han för hvarje natt ställde ut vakt. Vi vaknade en natt af plötsligt buller, liksom af tramp af ett tiotal hästar, hvarpå jag genast jagade en kula genom det öppna taket på jurtan för att visa att vi alltid voro beredda.

Vid våra ridter träffade vi, utom de förut omtalade vallarna och befästningarna samt stenarna med fornturkisk inskrift,

många andra minnesmärken från flydda tider. Kirgisernas grafvar utgöras nuförtiden af uppkastade jordhögar. De förnämligare bestå af en tre alnar lång kista, bakad af lera med locket bestående af två sluttande plattor, hvilka sluta i skarp öfre kant i midten. I dessa förvaras liken ofvan jord, liksom i de liknande sartiska grafvarna utanför städerna. Nästan alltid äro grafvarna belägna på en kulle, och ofta synes invid förnämare grafvar en upprättstående stång. Mera betydande och för det mesta från äldre tider äro mazarerna eller hälgongrafvarna, hus af lera med kupolformigt tak. Vanligen äro de uppförda af obränd lera, men man påträffar här och där äldre mera utsmyckade hälgedomar såsom den mycket vackra mazar, kallad Manas Mazar eller Kyn-Besch (de fem solarna), hvilken befann sig på norra sidan om Talas på tolf till femton versts afstånd från Dmitriefskoje. Den var uppförd af brända tegel och omgifven af en vall, liknande öfriga vallar i trakten. Teglen voro utskurna i rosor eller solar, i smäckra pelare samt i gammalarabiska bokstäfver, bildade af växtslingor. Denna vackra mazar är många hundra år gammal, från islams första utbredande i dessa trakter. Bokstäfverna äro, oaktadt de uppenbart äro gammalarabiska, hittills outtolkade. Inne i byggnaden ljöd det ihåligt, när man stampade på golfvet. På en grafsten lågo horn af det tjockhornade argalifåret. Längs väggarna och öfver ingången hängde hvita linnelappar. Mångenstädes träffades kurganer eller uppkastade jordhögar, större och mindre, af ända till sex meters höjd. De voro ofta instörtade på midten eller uppgräfda. Enligt min tanke äro dessa kurganer icke grafvar, utan ruiner af gamla fästen. På bägge sidor om floden Talas vid Dmitriefskoje funnos mycket vidsträckta graffält af flera tusental låga stenkummel af stenar, stora som en knytnäfve, i hvilka magister Heikel hittade människoskelett, sönderrostade spjutspetsar och delar af hästbetsel, smycken och andra grannlåter, hvaribland en guldbrosch. Åt Bisch-Tasch till från Dmitriefskoje fanns en lång rad af stenkummel i rak linje. Dessa voro af stenar af ett hufvuds storlek och påminte om våra jättekast. Vi hittade vid dem fem stenbabor som hvar och en stått vid eller på sitt kummel. En

af dessa babor eller stengummor var åttio cm lång och trettio cm bred. I stenen voro inhuggna linjer, betecknande ansikte, ögon, näsa och mun, öron samt armar med fingrar omfattande en flaska. En annan hade ett hårstrå tecknadt på hufvudet, och den följande hade uthuggen näsa. Vid stranden af Bisch-Tasch, där den kommer ut från bärgen, anträffades bilder inhuggna i klippstycken nära floden. Där voro människor gående och till häst samt med spjut i händerna, jagande stenbockar och stridande med hvarandra, samt en kamel. Dessa teckningar voro måhända af nyare datum. Gamla hedniska bruk iakttogo vi ofta bland kirgiserna. Om det i en klyfta i bärgen växte äldre knotiga träd, kunde man vara nästan säker på att få se dem prydda med brokiga bandremsor eller med skallar af häst eller argali och med dettas tjocka horn. Dessutom fanns kvar på slätten vid floden Bisch-Tasch en helig lund, där samma saker förekommo. Hvad den muhammedanska religionen vidkommer, ha kirgiserna ej ens någon aning om koran, af hvars arabiska böner de blott sällan få höra något. Knappt någonsin ser man dem förrätta sin andakt. Blott efter ett gästabud lyfta de sina händer till skägget samt utbreda dem åter mumlande: Allah akbar, d. ä. Gud är stor. Af de heliga bruken känna de just ej mera: de synas ha en riktig afsky för vatten. Liknande dessa kirgiser äro väl de flesta nomadfolk, så äfven de arabiska beduinerna, så mycket jag sett. Deras land är mycket likt kirgisernas, deras tält äro sämre, och lika litet som kirgiserna synas de känna till koran. Redan Muhammed klagade öfver att hans generaler ej kände det minsta grand af koranens bud och innehåll.

Vid ofvanomtalade utflykter kunde vi ej göra det klart för kirgiserna huru mycket en timme var och därför naturligtvis ej häller huru lång sträcka en timmes ridt var. De känna till en hel och en half dagsridt, men är det fråga om ett kortare stycke väg, kunna de ej uppge om man har en half eller en och en half timmes ridt. Dock ha de följande benämningar på tider på dagen och natten:

kyntschekisch, soluppgång	scham, solnedgång
saschka, 8 f. m. om sommarn	huptan, 1/2 10 e. m. om sommarn
tusch, middag	jarimkiza, midnatt
pischin, 2 e. m. om sommarn	sahar, 3 f. m. om sommarn
kisch pischin, 4 e. m. „ „	tangatar, morgonrodnad.
namarigar, 7 e. m. „ „	

Några volostnojer och andra förnäma kirgiser ha klockor. Men de uren äro ej de bästa. De ha kostat fyra, fem rubel. De flesta äro i oskick och begagnas mera till att ståta med än till gagn. Mången kirgis känner ej hvartill en sådan tingest skall användas, och det hände att man frågte mig om jag kunde skjuta med min klocka.

Kirgiserna intaga alltid en värdig hållning och visa sig aldrig förvånade öfver någonting. De tala alltid med hög röst skrikande, och om några samtala tror man de gräla på hvarandra, så häftigt tala de. Det kirgisiska språket är ett bland de renaste, oblandade turkiska språk. Knappt några främmande lånord torde finnas. I de turkiska språken sönderfalla orden på grund af vokalharmonin i två från hvarandra skarpt skilda slag, eller sådana, i hvilka de s. k. hårda vokalerna a, o, u, ï förekomma, och sådana med de veka vokalerna ä, ö, ü, i. Den förra afdelningen utmärkes därjämte af de hårda strupljuden q och γ, hvaremot i den senare de vekare strupljuden k och g begagnas. Annars påminner de turkiska dialekternas ordföljd mycket starkt om finska språket. Bland enskilda ord finnas åtskilliga, hvilkas stammar äro identiska för bägge språkfamiljerna, såsom turk. mä n jag, sä n du = finska minä, sinä. Men de i nästan hvartannat ord förekommande strupljuden ge språket en annan och sträfvare karaktär än finskan, samt närmar turkiskan till arabiskan, där skarpa strupljud mycket förekomma. I betoningen är också en stor skilnad, i det accenten alltid ligger på sista stafvelsen liksom i franskan.

Kirgiserna äro ett ryttarefolk, och den som ej rider anses blott för en half karl. Redan som helt unga sättas barnen i en sadel, med träspjälar på sidorna för att hindra dem att falla från hästryggen. I steppen, där de ryska postvägarna

gå fram, användas ofta kirgiser som kuskar för tarantasserna, och som sådana äro de utmärkta. Dock lämna de ogärna sina filttält, hvarför man ofta vid de ryska poststationerna eller stanziorna ser kirgistält uppslagna, i hvilka de s. k. „jämtschikarna“ bo.

Kirgiserna äro oerhördt oförutseende. Té och socker äro deras förtjusning, och till uppköp däraf använda de sina sista slantar. Om sommarn, då gräs finnes för boskapen och kumis för människorna, lefva dessa godt och dricka té med socker. Kamelerna och hästarna bli feta och de förra lägga sig till vackra hår på hösten. Fåren fetma äfven samt bära dinglande fettsvansar, som ibland måste bäras på en vidfästad liten kärra. Om vintern äro förråden alltid otillräckliga och människor och djur tära på sitt eget fett. När våren inträder är boskapen mager och eländig och störtar i massa.

I MÖRKNINGEN af Alceste.

Hvarför är du så sorgsen i sinn',
käraste liten älskade min?

Skrämmer dig stormens yrande larm?
Är ej vår stuga treflig och varm?
Är ej vår brasa strålande blid!
Har du ej kärlek, lycka och frid?
Tyckes dig kvällen långsamt förgå?
Vill du båd' sång och saga försmå?
Hvarför är du så sorgsen i sinn',
käraste liten älskade min?

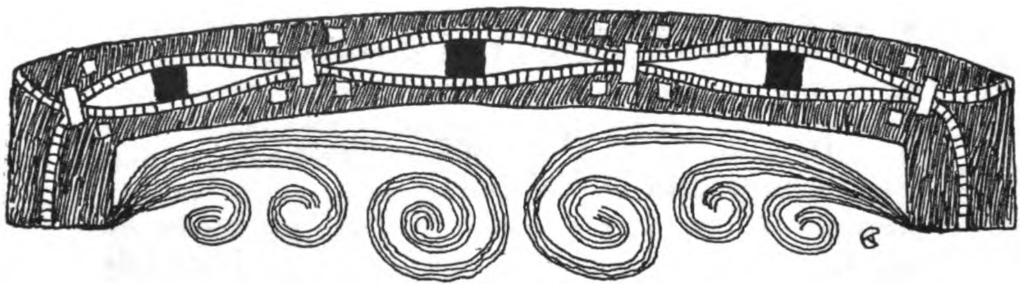
Än har ej brasans eld brunnit ner, —
hvarföre mörknar rummet alltmer?

Än är ej fönstret sprängdt eller bräckt, —
hur har den nått oss, stormarnas fläkt?

Aldrig har sorgen härjat vårt tjäll, —
hvarför har glädjen flytt oss i kväll?

Minnet har spridt sin natt i vårt sinn',
stormen i stugan brutit sig in,
sorgen har funnit väg till vårt tjäll;
— Finland i sorg oss gästar i kväll!

Den 18 febr. 1901.

VILL NI LEFVA?

Ett vårminne af Wentzel Hagelstam.

En grannröd rand syntes vid horisonten åt öster. Solen var i antågande, men gaf oss ännu tid att göra vettakojorna i ordning och sätta ut lockfåglarna. Se där ett präktigt skär! — några gigantiska stenblock, i urtiden vräkta i hafvet af jättarna och nu helt säkert en inbjudande mötesplats för prackorna. Hit skola de komma för att sola sig i lä om de väldiga kullerstenarna. Dit skickades jag, och de andra intogo sina kojor på närbelägna holmar. Ångbåten gaf sig i väg — man hörde bullret från dess maskin bortom sunden. Jag kröp i hop bland stenarna, som skulle dölja mig för de med solen annalkande sjöfåglarna och väntade tåligt med bössan öfver knäna och pipan i munnen. Det hade nu blifvit så ljust att jag kunde urskilja allting omkring mig. På den närmaste holmen började det skimra guld i grantopparna. Mera behöfdes det ej för att väcka drillsnäppan, som med rytmiska vingslag flög fram utmed vattenbrynet och gaf hals alt hvad den förmådde. Dess läte är ynkligt, och den förefaller så oändligt hjälplös inför alt det storslagna i hafsnaturen, där den

envisas att hafva sin varelse och liksom tvingar sig till att bli bemärkt genom sin gälla, enformiga hvissling. För några ögonblick försvinner den bakom udden och väntar där på värkningarna af sitt väckelserop. I detsamma höjer sig solen röd öfver fjärdar och sund och skär och fastland och holmar. Kråkorna segla yrvakna ner från grantopparna, orrarna huttra i morgonkylan och svara hvarandra från den ena holmen till den andra. Lommen kommer flygande med sin långa hals utsträckt och blickar ner från sin svindlande höjd öfver de solbelysta stränderna, där sädesärlan vippar fram öfver stenarna, kry och pigg och glad åt att lefva, och fiskmåsarna ställa till ett herrans spektakel där längst ute på fjärden, de tumla om i luften under det mest högljudda, ihållande skrik och skrämma upp prackor och knipor, som susa fram genom luften på gnislande vingar.

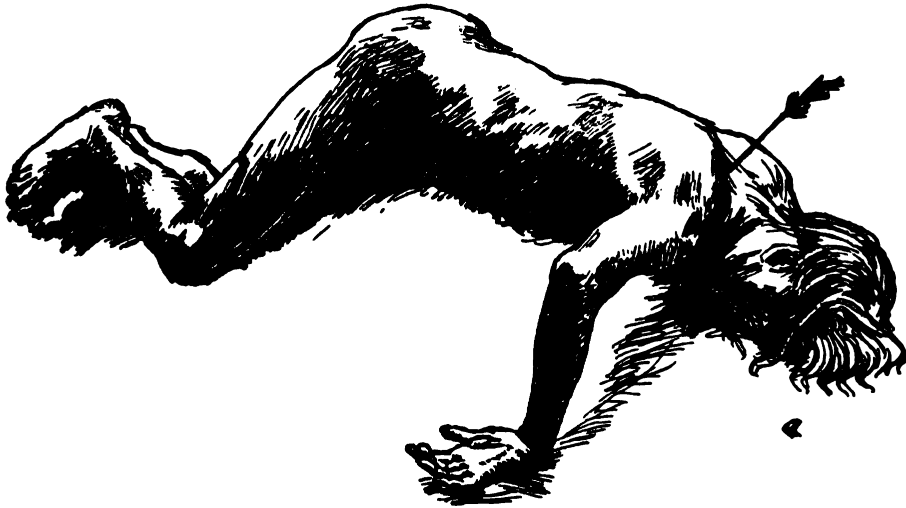
I ljungen bland granarna på holmen skrockar orrhönan ett inställsamt godmorgon, och orrtuppen spelar till svar; den kröker sin granna hals och breder ut sina stjärtfjädrar, medan bröstet sväller, och den bockar och schockar och vet ej till sig af förtjusning öfver att det fins ändå så mycket solsken i världen.

Men bakom stenarna på skäret sitter världens herre, det är jag, med mordvapnet i handen, lurande med klappande hjärta på det efterlängtade tillfället att få taga ett af dessa lif, som spritta omkring mig. När jag ser orrtuppen kråma sig och i sin hänförelse röra upp ett moln af sandstoft, som skimrar i solen, är min enda tanke att den gör det för att reta mig, som till följd af jaktstadgan ej får göra ett slut på dess uppsluppna krumsprång. Att den stackarn är yr af kärlek, så yr att den för kurtisen glömmer alla faror omkring sig och blottar hela sitt inre för mina afundsamma mefistofelesblickar, det faller mig knappast in.

Och det är med en onämnbar tjusning jag hör det första skottet smälla där borta i vettakojan mellan sunden, där prackornas allfarväg går fram. Nu bet åtminstone en af dem i gräset och blandade sitt blod med solens guld på de vattrade vågorna. De skyddlösa prackorna har också jag frihet att

döda, ty de äro biltoga i naturens rike, dem skonar ingen lag, de äro hemfallna åt sitt öde. Och nu skola de snart vara här. Jag ser hur mina uppstoppade lockfåglar nicka på vågorna, förföriska för sina ännu lefvande bröder och systrar, oaktadt sin komiska styfhet i nackarna. Det susar som ett skydrag genom luften, det forsar till i vattnet framför mig, och två af de efterlängtade lifven simma fram mot vettarna sida vid sida. Det är hane och hona. De kråma sig på böljorna som orrarna på land. Hanen breder ut vingarna och ilar fram till sin hona. De tyckas ej vidare bry sig om mina vettar, hvilka med ens antagit skepnaden af Egyptens mumier, träaktiga, malätna och frånstötande i bredd med dessa lifslefvande varelser, som slagit sig ner vid dem för att låta sin kärlekslycka väcka afund bland andra. De hinna alls ej märka att dessa andra redan längesedan upphört att älska. De ha ögon blott för hvarandra, och de ha vackra, själfulla ögon, sådana som väcka oändlig sympati och framkalla underliga tankar. — Men small ej skottet redan? Tog jag ej deras lif såsom jag ämnat? Åtminstone den ena hade jag väl kunnat förpassa till en bättre värld... Men då hade den andra blifvit ensam, och hvem vet om det finnes någon bättre värld för prackor! I andlös tystnad betraktade jag prackorna, som höllo sitt kärleksmöte utanför min vettakoja. Och jag kom mig ej för att skjuta — kanske, jag tror det nu efteråt, för att jag ej var säker på att döda båda i ett skott. Jag kom i misstag att leka skald i stället för att vara jägare, och jag var så fången i min stämning, att jag innan jägarenaturen hann återvända och taga ut sin rätt, hof upp min röst och ropade, så det ekade kring sunden: „Vill ni lefva?"! O, gud, hvad jag hade för en tillfredsställelse af det ropet och af att se hur de förstodo mig i blinken. Blixtsnabbt höjde de sig på en gång i luften och gåfvo sig i väg alt hvad tygen höllo. Det var tydligt nog att de ej ville någonting annat än lefva. Men då for den lede i mig. Nu först insåg jag riktigt hur lyckliga de voro, och som människan ju ej kan låta bli att afundas andras lycka och försöka komma åt den, så fick Mefistofeles tag i bössan och jag kastade skottet efter dem. Hanen föll

och blandade sitt blod med solens guld på de vattrade vågorna. Honan kom tillbaka på en lång omväg och flög öfver den älskades lik. Den slog ner bakom närmaste udde, och jag tror att den grät; en liten pracka hade fått hjärtesorg. Men jag hade öfvervunnit alla sentimentala funderingar, ty jag är ju egentligen ej skald utan jägare.

VÅR HEMMA

af Osvald Sirén.

Nu löfvas björken i Finlands hagar,
nu stämmer trasten sin första ton.
Nu stiga gyllene varma dagrar
med högtidsglans öfver furumon.

Nu bryter hafvet det sista bandet,
som sång och frihet i fjättrar slog.
Det blir så varmt i det kulna landet —
det blir så ljust i min djupa skog.

Jag hör de spirande löfvens susning.
Jag dricker doften af fuktig mark,
tills själen domnar i vårberusning
— men längtan stiger så hög och stark

till land, där sorgen ej flyr för våren,
men dröjer tyst under glädjen kvar —
— ty utaf sorg var den sången boren,
som hjärtats djupaste känslor bar.

Nyckelplåtar i drifven koppar af Eric Ehrström.

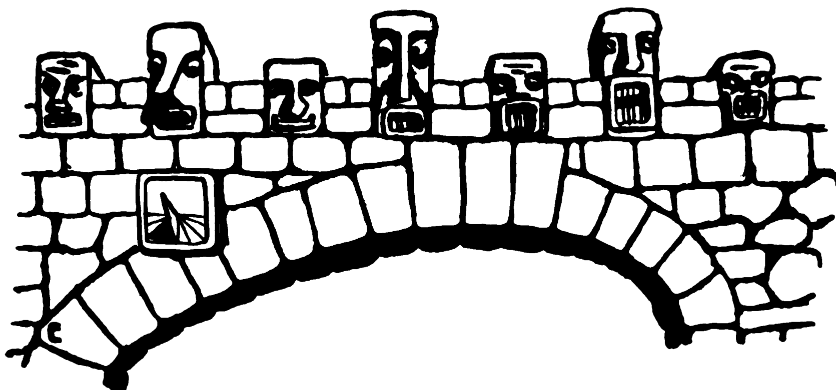
SAFFO (?)

(I MUSEO NAZIONALE I NAPOLI. EN AF DE UTGRÄFDA FRESCOMÅLNINGARNA FRÅN HERCULANUM).

A. LORENZETTI PINX. SYMBOL AF FREDEN (DETALJ).

(I PALAZZO DELLA SIGNORIA I SIENA).

AISKHYLOS' DIKTNING,

ett uttryck för Maratontidens kynne, af I. Leopold.

I.

Det är stundom ett behof att mana fram bilden af de heroer inom diktens värld som, jämte det de ingripit omgestaltande och nydanande i skaldekonstens form, genom arten af sitt kynne angifvit riktningen af sitt folks utveckling. Hvarje diktarsnille blir en ledande kraft; i hvad mån den värkar stegrande eller hämmande på nationens ideella sträfvan beror på dess etiska kultur, på styrkan i dess sanningskraf, på dess läggning för rätt och sed. Dessa skapas ej af individen ensamt, de angifvas af miliön. I tider som föregå de stora kulturepokerna, då jordmånen bildas för den grodd som skall skjuta upp till blomstring, kondenserar sig folkanden stundom till dessa höga hjältegestalter, ledarne, profeterna som i ord förutsäga den nya tiden och i sin vandel lägga dess grund.

Sällan har en stat från en politiskt anspråkslös tillvaro, genom en rad till under gränsande segrar mot öfvermäktiga fiender, så snabbt svingat sig upp till hegemonin öfver kringliggande folk som den atenska; det har fordrats en sällsynt kombination af egenskaper i folkkaraktären för åvägabringandet

af en så orubblig vilja till motstånd och en förmåga att organisera dess kraft sådan vi möta den i hellenernas segrar öfver perserna. Vi, en senare tid, beundra främst resultatet af dessa ansträngningar, den allsidiga utveckling af andliga krafter som följde på den segerrika kampen, hvars frukt, odödlig konst och vetenskap, alltjämt bländar vårt öga. Men det har därjämte en stor dragningskraft att blicka tillbaka mot den period som drifvit denna rika växtlighet i dagen och se den psykiska grund ur hvilken den skjutit upp.

Historien är full af vitnesbörd om Spartas hårda mod och Atens smidiga kraft, om stränga, enkla seder, om en omutlig rättrådighet som af intet lock från ärans höjd dras ur sin bana. Den kulminerar väl i en Aristeides, som gång på gång offrar sitt enskilda väl för det allmänna, som förbiser sin ära och kväfver sin stolthet — mannens dyraste — till bästa för det hela, i denne lidelsefulle fosterlandsälskare, som med hela sitt inflytande motarbetar fädernestadens utveckling till sjömakt och dess däraf följande öfverflyglande af de andra staterna inom folkförbundet, emedan han förutser att hans medborgare, under jakten mot ärans skenbild, skulle spilla sin dygd och sitt måttfulla lif.

Men det högsta vitnesmålet om kynnet hos denna förmaratonska period finna vi hos den störste skald den fostrat: Aiskhylos är en af de patriarker som grundat 400-talets lysande storhet. Han var, säger K. O. Müller, en af dessa atenare af gammalt skrot och korn, i hvilkas manliga bröst och hedervärda sinnelag all den senare tidens herrlighet hade sin rot.“ Han står som en representant, måhända den yppersta, för maratonomacherna, hvilkas mandom, enligt hans egna ord, var Atens säkra mur, äfven mot en tiodubbelt starkare fiende; han blir den dramatiska diktens första heros, hvars personlighet ännu halft förlorar sig i mytisk skymning, en hörnsten i dramats byggnad, på hvilken årtusenden fota. Han är tillika en af de grundpelare som bära upp det helleniska folkets nationalmedvetande, 400-talet samlas i honom som i den hvilken gifvit ordets kraft åt bragden och inför hvars minne det ägde ansvara för förvaltningen af det höga

moraliska arf det tillträdt; hans vredes åskor nå det ännu från Hades' djup.

Mer än en forskare har jämfört Aiskhylos med Juda profeter och den Zeus han så oinskränkt vördar med psalmernas och profeternas Jahve. Att Aristophanes låter Dionysos hämta honom upp ur underjorden är intet tillfälligt hugskott: gudens handling har en djup symbolisk betydelse. Det var icke blott det att scenen stod sörjande och tom efter Euripides' död — nej, i en tid af fara och betryck för fosterlandet skola atenarne veta hvar de må söka tröst och mod: i sin ärorika forntid, hos sina bästa söner, främst hos den siare som i ädel hug länkat sin samtids tankar. Blott om de bilda sig efter hans ande, om de följa hans maning till tukt och sed, blott om de flamma af hans krigareld, skola de vinna motståndskraft mot alla de faror som rundtom hota och trycka dem. Lyst af heliga facklors sken, ledsagad af sina egna sångers klang återhämtas den älskade skalden i triumf upp ur Hades för att „med sina väl öfvervägda råd och genom sin skarpa tuktan af de dåraktiga rädda den dyra fädernestaden.“

Om Aiskhylos' lif veta vi litet, i hufvudsak endast att han föddes år 525 i en attisk eupatridfamilj i Eleusis och således tidigt tagit intryck af mysteriernas djupa symbolik och dramatiska pomp — Demeter har närt hans ande, säger Aristophanes — att han omkring år 500 första gången uppträdt som täflande med stycken, som gått förlorade, och sedermera tretton gånger vunnit priset vid den tragiska agonen, därvid han själf uppträdde som inöfvare af kören till sång och dans, att han ärofullt kämpat med vid Maraton, Salamis och Plataiai, samt att han företagit tvänne resor till Sicilien, där han dog år 456. Den grafskrift han diktat sig själf nämner intet om hans skaldebragder, ypper häller intet om hans deltagande i de båda senare betydelsefulla slagen: blott Maratons lund, „där den lockige medern pröfvat hans kraft“, var värd att nämna, vid sidan af Maraton miste hvarje annat namn sin

klang, inför det mandomsprof den vapenföre, försvarspliktige medborgaren där aflagt bleknade hvarje annat, äfven diktarlagern vissnade inför äran att vara länk i landets värn, att stå som simpel man i ledet bland dessa tiotusen, som spränga de hundratusen på flykt.

Af Aiskhylos' öfver 70 tragedier äga vi 7, bland dem en fullständig trilogi och fyra fragment: musik och orkestik, så innerligt förbundna med handlingen, två väsentliga beståndsdelar af den sceniska framställningen, ha för oss gått förlorade, och med dem helhetsvärkan i den grekiska tragedin. Hvilken enhet musikdramat förmår uppnå se vi af Richard Wagner, som dykt djupare ned i Hellas' dramatiska konst än mången af hans samtid anar; det plus plastiken under Pheidias' och Polykleitos' tidhvarf representerade kunna vi knappast anslå nog högt. Men inom denna sceniska helhetsvärkan, denna enhetliga samklang i konsternas orkester, som sedermera aldrig i så fullständig grad uppnåtts, intar ordets konst, den dramatiska poesin, en själfständig plats. Tragedin, säger redan Aristoteles, fyller sin uppgift äfven utan skådespelarens aktion, ty vid läsning blir uppenbart af hvilket värde hon är. — Beträffande dansrörelser för kören — liksom öfverhufvud allt som gällde tragediernas iscensättning — skall Aiskhylos' uppfinningsförmåga varit stor: erinnyernas vilda framstormande och deras besvärjelsedans, frygernas konstrika rörelser, hvilka ledsagade Priamos' böner om Hektors lik, voro berömda. Hvad denna berömmelse under plastikens guldålder hade att betyda kunna vi föreställa oss — eller rättare, vi kunna det icke, ty vårt sinne för mimik och orkestik är villadt genom den vrångbild af människokroppens värdighet, som bjudes i den moderna balletten.

Denna tiondedel af Aiskhylos' produktion, som våra sju dramer representera, hvilken redan i och för sig som dramatisk produkt är fragmentarisk, blir det i ännu högre grad, då vi betänka att det är oss omöjligt att med visshet afgöra huru mycket däraf som är autentiskt. Vid de stora dionysierna uppfördes i regeln blott nya tragedier, men för Aiskhylos gjordes ett särskildt undantag. Efter hans död ägde hvarje

kör rätt att bearbeta hans dramer och täfla med dem — ett privilegium som helt visst icke ländt eftervärldens poetiska behållning af hans skrifter till fromma.

Hans tragedier äro öfversatta till språk, så olika grekiskan som möjligt; vetenskaplig noggrannhet, poetisk inspiration, kärlek till uppgiften ha dock vid denna öfverflyttning åstadkommit storvärk, en täflan särskildt bland de tyska filologerna som väl kulminerat i Droysens och v. Wilamowitz' utmärkta tolkningar. Från det språkliga uttryckets ursprungsform få vi i dem abstrahera, få nöja oss med K. O. Müllers ord att „Aiskhylos' diktion är lik ett tempel af Iktinos [1]), uppbyggdt af idel stora, rätvinkligt huggna och polerade marmorblock.“ Och likväl återstår för oss ännu här, i denna starkt reducerade form, hvari dessa diktvärk sålunda framträda, den väldiga dramatiska strukturen, tankens världsfamnande storhet; och ur denna kvarlåtenskap stiger skaldens personlighet mäktig och klar oss till möte. En sällsam tusenårsdoft omsveper den — en jätte från forntiden, ropar den till oss om tidigt vakna, oföränderliga hederslagar, om mannaära och kvinlig höghet, om folkrätt, i sina grundbegrepp oföränderlig som den individuella, huru ofta bruten, huru hårdt krossad den än varit, och, efter årtusenden af civilisation, månde bli; om den orubbliga vördnad för samvetsbuden — här ännu symboliserade i en allsvåldig Guds gestalt — som städse funnits i de stora hjältarnas bröst, de som förstått att endast den inre hämnaren är den, som säkert fäller sin man.

Den historiska ramen omkring Aiskhylos är de stora omhvälfningarnas tid. Vid hans födelse är Aten ännu en uppkomling bland Hellas' städer; peisistratidernas glänsande välde gör början till dess ställning som andlig medelpunkt; de vilda striderna efter deras fördrifvande sätta alla krafter i rörelse. Ur det förenade angreppet af peloponnesiska förbundets härar går Aten segerrikt, dess unga frihet reser sig omotståndligt: Aiskhylos' ynglingaår bevittna dess uppblomstring. Hans mannaålder ser hellenismens seger öfver alla kringliggande staters angrepp, ser Grekland första gången vinna afgörande

[1]) Den ene af Parthenons arkitekter.

öfvertag i den strid som förts med storkonungen i öster, hvarigenom perserväldet får stöten till sin undergång, efter hvilken det mest för endast försvarskrig, för att slutligen mogna till fall för Alexanders svärd. — Fruktansvärda hade molnen stigit upp rundt om det lilla landets horisont: Mindre Asien eröfradt af perserna, Jonien kufvadt, öarna hotade, likaså städerna vid Trakiens och Makedoniens kust; mot kolonierna på Sicilien och i Italien kastade sig Karthagos och etruskernas förenade makt; oräkneliga myriader vältrade sig öfver Hellesponten: östern och västern reste sig samtidigt för att i jättefamntag krossa hellenismen. Men Grekland icke blott afskuddar det hotande oket; efter frihetskampen svälla statsorganismens muskler af ny, oanad lifskraft. Aiskhylos' ålderdom ser Atens stjärnbild i zenit, anar måhända redan början till dess nedgång. Vid Aristeides' sida har han stått, häjdande statsspannet i dess lopp mot ärans bländande ljusbild, bevarande rättsmedvetandet i det offentliga lifvet, städse „ett vittne om den maratonska tiden, om den fromhet, den måttlighet och självförnekelse, genom hvilken nationen öfvervunnit det svåraste och fullbragt det glorrikaste“,[1]) en bild af det tecken, hvari den segrat.

II.

Aiskhylos' diktning har hämtat stoff ur alla de stora mytkretsarna: teogonin, Dionysos-myten, Argonautertåget, trojanska kriget, de thebanska och argiviska sagokretsarna. Att samtida politiska förhållanden ofta invärkade på skaldens val af motiv framgår af hans arbeten och bekräftas af alla hans kommentatorer. Den tragedi han skapade var religiös och patriotisk.

De dramer vi äga af honom äro samtliga yngre än slaget vid Salamis. Vi veta att han uppträdde täflande redan år 500 samt att han vann sin första seger år 485. Af historiskt-politiska skäl trodde man sig tidigare böra förlägga hans Skyddsökande så sent som till tiden omkring 460; senare

[1]) Droysen.

forskare ha, på grund af formella orsaker, däri velat se det äldsta vi äga af hans hand. I denna tragedi — första ledet i trilogin Danaïs — där det lyriska elementet ännu är öfvervägande, där kören, som i allmänhet hos Aiskhylos intar en innerligare ställning till handlingen än hos hans efterföljare, ännu är själfva hufvudpersonen och protagonistrollen blott en rådgifvande och beskyddande, har skaldens tro på det idealas makt fått ett af sina skönaste uttryck.

Från Nilens finsandiga dyner flyr danaidernas jungfruliga skara till sin stammors hemort, det pelasgiska Argos, icke för blodskuld, dömda af folket, icke af nödtvång, utan frivilligt sökande landsflykten, för att undgå ett enligt deras uppfattning besudlande äktenskap med blodsfränder, beredda att själfmant nedstiga till Hades, hällre än skändas af våldets hand. Med sina ullomlindade, nyssbrutna olivkvistar, de bönfallandes symbol, hölja de Zeus' altare, flyktingens fasta borg och värn; ångestfullt höjer sig deras klagan mot den Outgrundlige och mot hans jungfru-dotter, som må bli deras kyskhets tillflykt. Lidelsefullt hota de att smycka gudarnas beläten med aldrig sedda prydnader: de egna kropparna, hängda i sina gördlar, om icke argiverkonungen beviljar dem en fristad och försvarar dem mot vilddjuren, drakynglet, de orene som begära dem trots deras motstånd. Må Zeus nedslunga dem i hafvets purpursvall, ty en sådan gärning undflyr aldrig sin dom! Intet hindrar argiverkonungen att utstöta de skyddlösa flyktingarne, hvilkas enda värn är en gubbe och hvilkas barbardräkter ingalunda tyda på hellenisk härkomst. Upptar han dem, äfventyrar han att inveckla sitt rike i en farlig kamp med de mäktiga Aigyptossönerna, hvilkas segel redan skymta vid horisonten, att „för kvinnors skull vattna de kringliggande fälten med mansblod", att måhända se sitt väldes undergång.

Men de bräckliga ha en hög bundsförvandt, starkare än fiendens bästa spjut och bågar: konungen vädjar till sitt folk, och så mäktigt talar den inre rösten hos de gamla pelasgerna, att tusentals armar höjas mot skyn för att tillförsäkra danaiderna en fristad i deras hemort. Att kränka stamförvandtskapen, att skända altarena, löfvade af de bedjandes heliga

oljekvistar, det vågar ingen af de modiga männen, vissa om att detta dubbla illdåd skulle bli en otömlig jämmerbrun för deras fosterland. Främst gäller det att sky Zeus' vrede, „människans högsta fruktan“, inför hvilken allt lefvande böjer sig; må staden aldrig draga öfver sig denna krossande tyngd, som skulle medföra dess undergång. Hällre hvarje fara än kränka hälgad sed eller vantolka gudamaningen i bröstet, hällre individens undergång, hård tid för allt folket, än den onda gärningens depraverande följder — en solidaritet i tro och handling som vi, kulturens bortskämda barn, förgäfves mera söka uppnå. Hvilken bön om skydd, hvilket rop om förskoning tränger numera in i folkens pansarklädda bröst, hvar ljuder det ord som samlar härarna till värnlös oskulds försvar, hvar äro de undersåtar, som tvinga sin regering därtill?

Den kör i hvilken danaiderna jubla öfver sin räddning och nedkalla välgång öfver det gästvänliga landet är sällsynt oberörd af tidens hand: ovissnad strålar den som en af dessa ingifvelser, framsprungna „under evighetens tecken“:

„Hören mig, i Zeusfödde, hören mina böner om välgång för detta släkte!

Aldrig må den lystne Ares, som tar blodskörd från fälten, slunga sitt röda bloss i Pelasgos' stad!

Icke till männens fördel, missaktande jungfrurnas böner, gåfvo argiverna sitt ord, nej, de fruktade Zeus' misshag, som tynger svårt på hvar mans hufvud.

Må farsot aldrig härja den dyra staden, aldrig upprorets raseri färga dess fält!

Må den förbli en tillflykt för rättvis klagan, må dess ledares släkten städse fostra nya ledare, aldrig månde tvedräkten här hvässa brodermordets svärd!

Zeus låte fältens frukter mogna i rätt tid och öke hjordarnas välstånd! Lykeios skärme huldrikt landets ungdom!

Må sångarkören festligt flockas kring altaret: från rena läppar sväfve sången på lyrvingad klang!

Fria från fruktan vårde landets styresmän sitt värf, länke folket jämt och troget, unne främlingen rätt utan skymf och spe!

Hemmets gudar äre de som i landet bo, på fädrens sed lagerkransade i offerföljet!

Så bjuder Dike, den höga."

Hvem förmår än i dag uttala högre välönskningar för det folk, som står hans hjärta nära?

År 472 uppfördes Perserna, Aiskhylos' enda dikt med historiskt-politiskt motiv, åtta år efter slaget vid Salamis, som däri vunnit sitt högsta förhärligande. I denna tragedi, där protagoniströllen redan blifvit affektens bärare och kören — rådsherrarne — icke längre utgör hufvudperson, om den ock är intimt förbunden med handlingen genom sin ställning till riksintressena, har skalden sökt en värdemätare för nationens framgång, en jämförelse, utan hvilken hvarje storhet förlorar i åskådlighet, och han har funnit den i fiendens förlust. Reflexen har stundom högre ljusstyrka än det ursprungliga skenet: i persernas klagan fixerar han bilden af Hellas' triumf.

Styckets enda dramatiska point, budets ankomst till perserhofvet och dess berättelse om nederlaget vid Salamis, är förberedd på det mest beundransvärda sätt. Parodos, ingångskören, skildrar huru Asias kraft, blomman af det vidsträckta rikets ungdom dragit i fält och hvilka stora förhoppningar som knutits vid den; i stasimon börjar en dallrande oro, lidelsefulla dochmier jaga flämtande hvarandra, dystra aningar om gudarnas svek uppdyka och ge sig luft i spridda verop; den åldriga drottningen ilar ut ur palatset för att kungöra sina ångestfyllda drömmar, lik en svällande flod stiger beklämningen i outhärdlig spänning, tills budets berättelse i första epeisodiet bryter smärtans alla dammar. Buren af dess skummande vågor stiger nationalkänslan högre och högre; Atossa frågar hvem som beherrskar grekerna, man svarar: „Ingens trälar de sig nämna, ingens undersåtare" — då budskapet om flottans nederlag ljudit, vill hon veta om gudarna räddat Aten; man svarar med de stolta orden: „Ett säkert bålvärk har Aten i sina män." Budbäraren fortfar att be-

rätta: om Xerxes' förlitan på sina myriader, om Themisthokles' list, om den strålande dag Helios' hvita spann kört upp öfver Salamis vid ljud af krigisk paian och smattrande trumpeter, om omotståndligt segrande anfall och nederlag så djupt som intet öga skådat, om storkonungen på sin tron, med verop slitande sina kläder, om flykt och undergång för allt Asiens folk. Hellas' segerhymn skallar allt starkare, som ett eko från tusen sköldar: den sväller ut till en glödande hyllning för fosterlandet, till den helleniska kraftens apoteos. — Asia ligger sjunken i knä, tröstlös i stoftet, Persis' kvinnor slita sina slöjor, deras tårar falla i barm och sköte: Atossa blir bärarinna af diktens högsta patos, symbol för rikets jämmer.

Men detta krossande slag, som drabbat Persia, är den evige hämnarens straff för mänsklig förhäfvelse och gudsförakt. Ur grafven stiger Dareios, „folkets dyra hufvud“, uppbesvuren såsom symbol af dess stormaktstid, som dess heligaste minne. Från hans läppar strömmar förkunnelsen om lidandets upphof: i Hellas ha gudarnas beläten störtats, templen sköflats, altaren äro grusade och eviga gudasäten omhvälfda — därför skola skändarena nu lida sin rättmätiga lön. Må eröfraren aldrig förgripa sig på det som är ett folk heligt, med förtviflans raseri skall det försvara sina seder, sin tro, sitt hem; vördas de icke af inkräktaren, återstudsar hälgerånet mot honom själf, han sår en draksådd, som när tiden är fullbordad, gror till vedergällning.

„Jag skapade ett drama, af Ares'ande fullt.“ Så formulerar Aiskhylos hos Aristophanes den väsentligaste förtjänst han inlagt om fosterlandet. „Och enhvar, som såg det, brann af begär att storma till fiendens möte.“ Det är hans högsta berömmelse att ha eldat till krigiska bedrifter i fosterlandets tjänst: „Jag har besjungit bragden, har ledt borgarena in på ärans väg, där de förmå trotsa hvarje motståndare. Dådkraft må skalden väcka.“ — Det är 400-talets åskådning, dess uppfattning af kynnet hos dess störste sångare som här formulerats och lagts på hans läppar.

De sju mot Thebe behandlar slutet af labdakidernas saga; trilogins föregående led ha hetat Laios och Oidipus. Handlingen klingar ut i broderstriden: Oidipus' båda söner, af hvilka den ene, Polyneikes, bär afvog sköld mot fädernestaden Thebe, fälla hvarandra i tvekamp, tyngda af släktförbannelsen. Kören intar här redan en utomstående ställning, den består blott af rädda jungfrur, hvilkas lamentationer i intet afseende invärka på handlingen; konungen förebrår dem att med sin högljudda jämmer endast skrämma upp stadsborna och hindra försvaret. — Om De sju säger Croiset att allt där är berättelse och allt synes handling. Väl intar det episka här som i alla grekiska tragedier ett bredt rum, men situationens våldsamma spänning, blixtarna som urladda sig i ordbytet mellan konungen och hans betrodde och som direkt resultera i handling, den sjudande affekten med kraf på ögonblicklig explosion äro äkta dramatiska element, alltför eminenta för att hänföras till episkt gebit.

Här rör skalden sig på ett område, som är honom väl kändt genom egen iakttagelse; dramat har däraf fått ett realistiskt drag, som är hans öfriga produktion främmande. Vi känna att det är en gammal krigare, som skrifvit detta, en kampvan man, icke oglad vid Ares' gny. Argos' fältherrar gå bärsärksgång mot Thebes sju portar, inom Kadmosstadens murar råder samma krigiska exaltation, mod och muskler svälla, hjältesinnet rinner på Thebes söner: ur kampens hetta springa flammor upp, tungor af eld, som sjunga jubelsång om styrka och mod som manlig prydnad, om försvarets heliga rätt, om drabbningens vilda tjusning.

En värkningsfull kontrast till den krigiska brand, som lågar genom dramat, är slutet, de båda systrarnas klagan vid brödernas lik. Lifvet och döden i antikens mest representativa form mötas: hjältesinnet och den svällande muskelkraften, som mäjas likt blomman på fältet, men blott för att lefva desto skönare i saga och sång, samt döden i dess bittraste gestalt, som förintaren af lifvets högsta. Det är den homeriska anden i annan gestalt, i ny poetisk form; flyttad från skildringens förflutna till nuets handling, från objektiv berättelse till subjektivt lif.

Prometheus-trilogin har utgjort ett förhärligande af ursprungsmyterna, en framställning af huru Zeus' herravälde utvecklat sig till en sedlig världsordning. Genom förlusten af dess tvänne led Den eldbärande och Den befriade Prometheus äro vi urståndsatta att tyda dess syfte, men vi måste antaga att det varit en skildring af den religiösa utvecklingen, en lefvandegörelse af den gudomliga rättfärdigheten. I Michelangelosk storhet har här skildrats eldrofvet, en annan skapelse- och återlösningshistoria. Hesiodos' teogoni har gifvit Aiskhylos idén till värket; likt denne gör han Prometheus till symbol för det förutseende, uppåtsträfvande mänskliga förnuftet, till mänsklighetens gudomlige representant, som vill förvärfva henne den fullkomlighet som är gudarna ensamt förbehållen. En gnista af den heliga elden röfvar han, allt vetandes ursprung, för att rädda de arma dödliga, som hotas af den nye herskaren Zeus' vrede. I barbari, i blinda drömmar hade de lefvat sitt lif; genom Prometheus' gåfva vakna de till själfmedvetande, den blir dem källan till all konst, till skrift, vetenskap, teknisk färdighet. Och utom detta beskär han de dödlige ännu en välgärning: genom att gifva dem hoppet fråntar han dem förmågan att känna framtiden.

Men för att han icke aktat de skrankor gudarna satt för människorna straffas han på det fruktansvärda sätt Aiskhylos skildrar i Den fjättrade Prometheus. En tankegång, analog med den som skapat myten om paradiset, hvarest kunskapens träd bär en förbjuden frukt och tillägnandet däraf är en handling, som straffas med utdrifning ur lustgården. — Äfven en annan märklig parallel erbjuder Prometheus-sagan i den klädnad Aiskhylos gifvit den: försoningen mellan Zeus och den rebelliske titanen, befrielsen från hans straff antydes kunna ske endast ifall en gud iklädde sig alla hans kval och i hans ställe nedstege i Hades. Tanken på frivillig offerdöd för en annan var föröfrigt icke främmande för den grekiska myten, såsom bland andra Alkestissagan visar.

Prometheus har förhjälpt Zeus till världsväldet, på hans råd ha Kronos och titanerna störtats i Tartaros, för att på ett starkt envåldes grund världsfreden skulle betryggas. Men

den nye herskaren råder ej med oväld, tyranniskt behandlar han sina forna bundsförvanter och med människokrypen har han ingen miskund. Prometheus förutsäger hans undergång; han har sett andra gudar före honom, Zeus skall ock engång störtas likt dem, den korta tidrymd hans välde varar lider titanen hvarje kval hällre än han ödmjukar sig inför våldsherren. Detta säger oss den dikt som är bevarad. Men Zeus störtas icke såsom den motspänstige rebellen förutsagt — det veta vi — han är den Evige och Rättfärdige; vi erfara ock af fragmenten att äfven den fängslade titanen engång befrias, om ock efter en ofantlig tidrymd — mellan dessa båda delar af trilogin har Aiskhylos själf anslagit tiden till 30,000 år[1]) — och efter det de öfriga uranionerna frigifvits. Vi måste således antaga att Prometheus erkänt herrskarens rätt, och för att detta kunnat ske måste en ny världsordning ha införts. Themis, den eviga rättvisan — så kunna vi med Droysen tänka oss det — har, försonad, ingått förbund med Zeus; teogonierna säga att hans barn med henne varit de tre horerna: fred, rätt, lagbundenhet, gåfvor dem Prometheus icke nämt bland de välgärningar, med hvilka han lyckliggjort människorna. I det nya riket, i den värld skaldens ideala kraf skapat ha de helt visst intagit en betydelsefull ställning.

Psykologiskt sedt är det märkligaste inom detta drama, som väl afsetts för teatralisk aktion, men knappast har sin egentliga plats på tiljorna, den karaktärsskapelse skalden gifvit i titelfiguren, såsom Schück anmärker den första värkliga karaktär inom det antika dramat. Att dikten måste värka starkast vid läsning framgår af hela dess sceneri. Redan inledningsscenen, prologen i antik mening, väcker i fantasin bilder, som aldrig kunna få sin motsvarighet på scenen. Vid jordens yttersta rand, i Skythiens öde vildmark smider Hephaistos, understödd af jättarna Kraft och Våld, den fångne Prometheus fast på höjden af en brant stupande klippa. Ett nät af stålbojor sluter sig omkring hans väldiga lemmar, under smideskonstnärens hand bli de olösliga, en stålnagel drifves genom hans bröst. — Likaså slutsceneriet. Hermes, gudabudbäraren,

[1]) Willamowitz.

har förgäfves sökt aflocka Prometheus hemligheten om Zeus' efterföljare; han kungör Allfaders hot att splittra bärget med sin vigg och sänka fången i klippig afgrund. Prometheus svarar: „Fare ljungelden ned öfver mig ur hans omfladdrade näfve, må luften splittras af åskors brak, af orkanernas kramp, vindarna häfve jorden upp med dess rötter, den tjutande oceanen skölje stjärnornas banor!" Hermes uppmanar okeaniderna att fly för att icke förgås i elementernas uppror, själf skyndar han mot ljusare näjder; luften brusar, jorden hvälfver sig om, himmel och haf blandas, kaos korsas af den Allsmäktiges blixtar: Prometheus' klippa sjunker i Tartaros. — Och lika litet som dessa väldiga naturbilder förmå framställas på scenen, lika litet tillfredsställer den ringa handlingen dramats kraf; ej häller vederfares dialogens tankedjup rätt under aktion.

Som karaktär är den fångne titanen en af de mest helgjutna. Stämd i en enda ton, obrytligt trots, öfverröstar hans själs klang hvarje biljud och går i obrutet crescendo till den af den gudomliga vreden framkallade slutkatastrofen. Stum under ingångsscenen, icke bevärdigande sina bödlar med ett ord eller en suck af smärta, utbrister Prometheus först sedan de försvunnit i en ljungande anklagelse. Till naturens eviga makter vänder han sig, de lefvande, människolika väsendena äro honom liksom för små; etern, Allmodern jord och solens öga skåde den skymf, som den Orättrådige bragt öfver honom för hans kärlek till människorna. Under sitt ordbyte med kören, som äfven här har en utomstående roll och som genomgående representerar den konventionella åskådningen, genomsnittsståndpunkten, mörknar hans hållning allt mera, vilda hotelser mot Zeus tornas upp, ju mera Okeanos' och körens medlidande öfvergår till rådgifvande och undfallenhet för den som makten har, desto intensivare gror hat- och hämdtanken i den vanmäktiges själ. Inga marter, ingen list kan rubba hans vilja, böja honom kan Zeus aldrig, ej häller förinta den som själf är odödlig. I scenen med Hermes samlar sig slutligen hans kufvade kraft i ett praktfullt utbrott af extatisk vrede, som når sin kulmen i slutorden, hvilka, en ny vädjan till naturmakterna, öfverrösta kaos' dån. Ett enda patos, in-

ramadt i världshändelser, en mandomsannammelse af den högsta psykiska kraft, symbolen af viljan, som genom skiftena trår högre och högre — det är antikens stora arf till eftervärlden.

Från hjälteåldern upptogo tragikerna sitt stoff; genom deras behandling ryck̃tes det fram till den tid, hvari de själfva lefde, och de påtryckte det prägeln af sin egen framskridna andliga utveckling. Att särskildt de etiska synpunkterna härvid företedde olika plan är naturligt; främst inställde sig konflikten mellan stoffets religiöst naiva begrepp och skaldens förädlade gudatro. Efter Homeros hade en utveckling försiggått inom gudavärlden, ett framskridande mot sedlighet och rättfärdighet: i den rad siare och skalder, som medvärkade därtill, intar äfven Aiskhylos ett rum.

I inledningen till sin i fjol utkomna öfversättning af Oresteia ger v. Wilamowitz en historisk-psykologisk analys af värkets grundidé, som i sina hufvuddrag kan sammanfattas på följande sätt.

Tron på den delphiske Apollons vishet och makt var i 6 århundradet utbredd långt utom gränserna för hellenisk tunga; i Aten hade hans domstol under århundraden gällt som högsta instans, hvars utslag obrottsligt följdes, ej blott af enskilda, utan af staten. I de troendes hjärtan herskade han ännu oinskränkt, men i Delphi hade småningom utvecklat sig ett beräknande prästerskap, som slog mynt af denna tro. Denne dyrkade vishetsgud hade i farans stund, vid perserhärens annalkande, skändligt förrådt sitt folk, emedan han väntade persernas seger och för sitt delphiska tämpel fruktade samma öde som det milesiska undergått. Hos Aiskhylos, som i frihetskrigets utgång såg ett utslag af den gudomliga rättfärdigheten, hvilken tvärt emot all profan sannolikhet belönade mannamod och fasthet, måste detta svek värka upplösande på Apollokulten. Och ännu mera: i den apolliniska dogmen om blodshämdens hälgd såg Aiskhylos en källa till olycka och fördärf. Den gud, som bjuder mord på blodsförvandter, på

den egna modern, kan icke vara god, och den sedelära han förkunnar är otillfredsställande. I religiös utveckling har mänskligheten nått ut öfver den apolliniska ståndpunkten. Aiskhylos upptar pleisthenidernas saga och stoffet formar sig under hans hand till en lefvande anklagelse mot denne gud, som hetsar människan in i de mest fasansfulla brott och kval. Han formulerar inga blasfemiska anklagelser, han framställer icke ens sina klagomål i ord: som en sann konstnär visar han endast gärningen i dess konsekvenser. — Hos Homeros är Agamemnons mördare Aigisthos ensam; han förför Klytaimestra blott för att nå detta mål. Hos Aiskhylos är Klytaimestra mörderskan, hvarigenom problemet blodshämd och modermord rycker i förgrunden. Genom Apollons bud till Orestes visar skalden det moraliskt otillfredsställande i hans kult. Orestes' själsupplefvelser äro i själfva värket den på yttre händelser så rika trilogins centrala del: den rene ynglingen ålägges af ett gudomligt bud såsom sedlig plikt en gärning, mot hvilken hans samvete uppreser sig som mot det mest fruktansvärda brott, och de själskval som, personifierade i erinnyernas hemska gestalter, suga hans lifskraft, lindras af inga yttre ceremonier, af ingen vanlig rening.

Emot Wilamowitz torde få anmärkas att Aiskhylos här i politiskt afseende uppträder i konservativ riktning, hvilket äfven betonas af Croiset, för bibehållande af areopagen i hela dess maktbefogenhet, påminnande i praktfulla scenerier om dess gudomliga instiftelse. Det demokratiska partiet med Perikles i spetsen höll som bäst på att spränga detta aristokratväldets sista bålvärk, genom hvilket ett visst samhällslager ännu tillförsäkrades öfvervägande inflytande. Areopagen beröfvades genom denna reform hvarje politisk funktion och reducerades till endast en blodsdomstol; dess öfriga kompetens öfvergick till ett folkråd.

I Oresteia som i Persai finna vi samma vördnad för de besegrades rätt, samma tro på en i världsordningen inneboende rättvisa — personifierad i en allsmäktig guds gestalt — som reglerar öfvergreppen i folkens som i individernas lif. I Klytaimestras aning ligger domen öfver akhaiernas fram-

fart: härens undergång genom skeppsbrottet på hemvägen från Troja, furstebrödernas olyckor äro frukten af de våldsgrepp de låtit komma sig till last. Må de, säger hon då eldtelegrafen till Hellas bragt underrättelse om Ilions fall, må de ära det kufvade landets gudar och tempel, må roflystnaden icke öfvermanna dem så att de förgripa sig på folkets heligaste: den egna segerns byte blefve de då.

Oresteia erhöll priset vid den tragiska agonen, den erkändes genast som ett mästervärk och stod som dramatiskt mönster för 400-talet. I rikedom på handling, i dramatisk struktur, i kraftig linjeföring betecknar denna trilogi den grekiska tragedins höjdpunkt; på samma gång visar den en förmåga af psykologisk differentiering, en individualisation, som icke tidigare röjts hos Aiskhylos. Då han diktade den, har han, vid 67-68 års ålder, stått på höjden af andlig kraft.

Med äkta hellenisk bildformningskonst löses scenerna i en kedja plastiska framställningar: den ensamma väktaren på taket till den argiviska kungaborgen, öfver hvilken stjärnhimmeln hvälfver sig, hänryckt hälsande eldskenet i natten; Klytaimestra, följd af sina tjänarinnor, vandrande från altare till altare hembärande tackoffer, stum, högdragen, alltför försjunken i sina planer för att bevärdiga kören med svar; hennes majestätiska förkunnelse af Ilions fall, skildringen af eldtelegrafen, svällande af snillets första triumf öfver afståndet; Agamemnons konungsliga intåg med Kassandra på segervagnen, hans inträde i palatset öfver purpurkläden, som ondskan bredt för hans fot; Kassandrascenen, dallrande af mystisk siarkraft; båren med de båda liken och bredvid dem Klytaimestra med blodstänkt panna och bilan i hand, hög, orubblig, med sin viljekraft beherskande den knorrande kören och den sladdrande älskaren — alla dessa syner äga en immanent rörlighet, en inneboende gestaltningskraft, som röjer den plastiska bildningen lika väl som det dramatiska snillet. Så ock i Choëphoroi: Orestes på sin faders graf, offrande locken från sin hjässa, den närskyldes första gärd; Elektras inträde, i trälinnedräkt, med kortskuret hår, den sista i tjänarinneskaran; de båda syskonen på grafhögen, där de, upptända

af samma hämdbegär, samma sorgfulla kärlek, blanda sina röster med körens — en oförglömlig bild af passionerad vördnad och kräfvande hat; Orestes' intrång i palatset och snabba hämdgärning; båren med de båda liken — en pendant till scenen i Agamemnon — bredvid den Orestes med bloddrypande händer, krampaktigt försvarande sin gärning med alla logikens argument, och, inför den plötsligt uppdykande visionen af fasa, störtande bort i häjdlös flykt. — Likaså i Eumeniderna, om än bilderna här mist i inre lif det de vunnit i yttre prakt. Tempelinteriören i Delphi: Orestes, omklamrande nafvelstenen, halft vansinnig af fruktan, ännu med blottadt svärd i hand jämte den skyddsökandes tecken, den ullomlindade olivkvisten, omkring honom de söfda hämdgudinnornas hemska gestalter; Klytaimestras rasande vålnad, som rycker dem upp ur dvalan hvari Apollon försänkt dem; Pallastemplet med den ångestfulle flyktingen, besvärjelsedansen, Athenes uppträdande, rättsförhandlingen, det pompösa fackeltåget, som ledsagar erinnyerna till deras hälgedom, och hvarmed det väldiga värket finner sin afslutning.

Det är en lysande rad dramatiska uppträden, hvari skaldetanken denna gång manifesterar sig hos Aiskhylos, lika högt stående rent poetiskt som ägnade för konkret åskådning, för teatralisk aktion på alla tiders skådebanor. Det kan icke dröja länge förr än den moderna scenen, som redan tillägnat sig flere af Sophokles' och Euripides' dramer, upptager detta den helleniska andens största värk på dramatikens område.

Giotto och Andrea Pisano. Firenze, Campanile del Duomo.

Den första mödan.

Giotto och Andrea Pisano. Firenze, Campanile del Duomo.

Jordbruket.

Giotto och Andrea Pisano. Firenze, Campanile del Duomo.

Noach drucken.

KONST.

Några hågkomster af Axel Gallén.

„Sehr schön aber weiter", hörde jag en tysk familjefader utropa, i det han inträdde med en rad af döttrar i Mediceernas kapell i Palazzo Riccardi i Firenze. Så svängde han sig om på klacken, gaf en lös blick åt Benozzo Gozzolis värk, som lefver och lyser det lilla rummet rundt, och gick med sin rad.

Jag är säker om att samme burgne och bildade borgare står en timme i krokodilsuckan framför „Rafaels Madonna" i Dresden och drunknar i ädel förtjusning inför Andrea del Sarto's eller Carlo Dolce's ljufheter.

Samme herre skulle antingen indignerad vända sig från Lorenzettis fresk „Dödens triumf" i Pisa eller med ett ölskratt göra sig lustig öfver djäflarnes anatomi eller själarnas uppfart. Och hemkommen skulle han knappast minnas hela bilden, men väl gifva sina högsta superlativer luft, när den bekvämt ihågkomne „Rafael" omtuggades till kaffekoppen. Ja, den Rafael, den Rafael! — Och hos oss? Vi veta, oaktadt resor, bra litet om annan italiensk målarekonst än Rafaels och beundra dessvärre endast hans svaga, jag ville gärna säga, hans brottsliga sidor.

Att Italien är rikt på konstskatter är en gammal fras, hvarmed närmast menas, när det gäller måleri, Vatikanen och

Palazzo Pitti, men att många af de små städerna helt och hållet äro konstvärk, från planen och byggnaderna till de enklaste sirater, tänka vi i allmänhet mindre på.

I all denna härlighet brösta sig målningarna aldrig främst, utan sluta sig tjänande till det hela, för att ge den sista fulländningen. Så äro de oftast målade al fresco och kunna lyckligtvis ej [1]) som galleriernas taflor „tidsenligt och bekvämt" uppställas i tröttande massor, utan breda ut sin eviga fägring inmålad i murarnas kalkputs, ofta svagt, men alltid riktigt belysta. Just detta att de med så säker känsla äro gjorda på sin plats, att de utgöra ett helt med arkitekturen, som så att säga födt dem ger dem en värkan, som ej kan njutas ens genom de bästa reproduktioner.

Hvilken färgprakt och dock helhet, hvilket allvarligt djup och hvilken stark lifsglädje är det ej både i tanke och utförande. Jag fick i Italien till först det intrycket att omgifningen och det preciösa materialet helt enkelt tvingade konstnärerna att arbeta med helig vördnad för sin konst, att se i stort, att måla med färger som alltid harmonierade, men detta intryck blef sedermera genom modernt italienskt måleri vederlagdt på ett slående sätt.

Med från Italien medförda fotografier framför mig försöker jag ibland hjälpa upp mitt minne af de ögonblick jag lögade min själ inför den stora konsten. Något säga de dock dessa färglösa bilder: Se de spetelske bettlarne och krymplingarne i „dödens triumf", hvilka förgäfves anropa dödsängeln om befrielse! Det är allt eländes tröstlösa jämmer, en hel kast som skriar. Men obeveklig svänger döden sin lie öfver de vällottade, där de sitta i dyrbara dräkter, förnämt njutande af musik eller växlande blickar af lönlig älskog. — En annan del af bilden framställer ett furstligt jaktsällskap till häst, plötsligen öfverraskadt af att på sin stig finna tre lik i olika grad af förruttnelse. Hästarna rygga eller skjuta hals med vidgade näsborrar, hundarna sloka öronen och de förnäme jägarne hålla sig i näsan med behandskade fingrar. Uppe i

[1]) från Pompej och Herculanum har man visserligen lyckats bortröfva brottstycken af fresker och radat upp dem i Museo Nationale i Napoli.

Giotto och Andrea Pisano. Firenze, Campanile del Duomo.

Ptolemeus astronomen.

Giotto och Andrea Pisano. Firenze, Campanile del Duomo.

Apelles målaren.

Andrea Orcagna och Nardo pinx.

Pisa, Camposanto.

Dödens triumf.

(Detalj).

Andrea Orcagna och Nardo? pinx. Pisa, Camposanto.

Dödens triumf.

(Detalj).

Luca della Robbia. Firenze, Campanile del Duomo.

Orfeus.

Giotto? Firenze, Campanile del Duomo.

Fidias skulptören.

Luca della Robbia. Firenze, Campanile del Duomo.

Donatus grammatikern.

bärget mjölkar eremiten sin hind, och en räf springer fram med en skrika i munnen. — Färgen är kärf som tanken, men vacker och manlig.

Denna fresk är såsom de andra i kyrkogården i Pisa målad på insidan af den i fyrkant byggda muren, uti hvilken de döda hvila, ofvantill skyddad endast för sol och regn af loggians tak, men blottad för den fria luften. I Italien tillskrifver man värket vanligen Lorenzetti, men eljes känner man det som ett arbete af Orcagna.

Af Lorenzetti finnes en freskomålning, upptagande en hel vägg, i rådhuset i Siena. Det är en allegorisk bild med för mig svårtydda delar, men en detalj, hvilken konstnären själf synes omhuldat mer än det öfriga, en sittande kvinlig figur i hvit tillsmygande dräkt, står klar i mitt minne. Oaktadt ordet „pax", präntadt i fonden, och det symboliska palmbladet i handen, blir hon dock för mig en apotheos af hvilan i kraft och hälsa; om af freden, så af freden bidande kriget.

Tanken är ej här, hvad hela bilden vidkommer, så klar och naiv som i „dödens triumf", men färgen är finare, mer mättad och rik, formen enklare och lugnare, men mindre inskärande i karaktären.

Just här i detta gamla hus fick jag se huru vidrigt fresko kan behandlas. I en sal, som vettar åt det halfcirkelformade, mot rådhuset sluttande torget, har någon modern italienare af det vanliga „skickliga" slaget framställt en batalj under frihetskriget som ett fortlöpande panorama salen om. Där vimlade af „korrekt tecknade" bersaglieri och österrikare skjutande på hvarandra från de motsatta väggarna, med bössemynningarna riktade rätt ut från bilden. Midt på hufvudväggen sken Vittorio Emanuele, tror jag, till häst i rök och dam. En riktig „friluftsbild" i sino prydno, i så råa och obehagliga färger att jag tog den för en limfärgemålning, tills vaktmästaren med stolthet upplyste att det var en fresk. Knapt hade jag försiktigt tittat in genom den förstorade moderniserade dubbeldörren, innan jag med tysken tänkte: „sehr schön aber weiter."

Maxim Gorjkij.

Ett monografiskt utkast af Rafael Lindqvist.

(För Ateneum.)

II.

vad är då orsaken till Maxim Gorjkijs sällsynta framgång som författare?

Gorjkij är framför allt en stor konstnär. Hans färger äro saftiga och friska, hans bilder skälfva af lif, af djup och spröd känsla. Han skrifver utan öfverflödiga ord, utan all retorik. Ett af hans favoritmotiv är hafvet, Svartahafvet, hvilket han skildrar mycket mera lefvande och skiftande än en annan stor Svartahafsskildrare — Ajvasoffskij. Jag tager en teckning ur högen:

„Hafvet slumrar — med drömtungt häfvande barm invid stranden, men i fjärran orörligt och begjutet af månens blåa sken. Sammetsmjukt och svart flyter det därborta ihop med den mörkblåa sydlandshimmelen och sofver tungt, återspeglande en genomskinlig väf af duniga skyar, orörliga och fåfängt skylande stjärnornas gyllene brokad. Det är som om himmelen sänkte sig allt lägre ned öfver hafvet, i önskan att uppfånga hvarom de rastlösa vågorna hviska, där de trött sukkande söka klättra uppför stranden ... Men hafvet nynnar vid stranden och vågorna skvalpa så sorgbundet inställsamt, som om de både att få värma sig vid vår eld. Då och då

ljuder i den allmänna böljeleksharmonin en högre och skälmskt illistig ton — det är en våg, som vågat sig närmare oss än de andra ... Allt omkring oss tyckes så sällsamt lefvande och drömvekt. Hafvet är så själfullt lugnt, och man har en känsla af att i dess friska barmrörelse mot klipporna, hvilka ännu ej svalnat efter dagens hetta, ligger en väldig, kufvad kraft förborgad. På den mörkblå himmeln står skrifvet i gyllene stjärnskrift någonting högtidligt, som bedårar själen och förvirrar tanken med en ljuf aning om något, som engång skall uppenbaras ...“

Gorjkijs konstnärsbegåfning är som en diamant med ett otal facetter, slipade af lifvet själft och skimrande af lifvets egen glans. Hans konstnärliga mångsidighet är förvånande: det är samma mästerskap i hans landskapsmålningar som i hans genrebilder och porträtt. Därom vittnar snart sagdt hvarje sida i hans berättelser. „Trion“ på krogen i hans berättelse „Längtan“ är fullt jämförlig med den berömda sångscenen i Turgenjeffs „Sångarne“. Jämte flere liknande skildringar bevisar den till fullo, att Gorjkij reder sig lika väl med toner som med färger, och att han fångar de finaste psykologiska stämningar med värkliga falkklor. Man läse t. ex.:

„Sorlet inne på krogen blef allt mera kaotiskt, bedöfvande, rusigt ... Och plötsligt genomskars sorlet af en hög tenorton, sjukligt skälfvande, utdragen och svårmodig:

„Ack, en höstnatt ka-all ...“

— Sch-sch-sch! — framhväste den armlöse som en orm, i det han kastade hufvudet uppåt och mätte sällskapet med vidt öppnade ögon och med ett uttryck af bön, ängslan och tillfredsställelse i blicken. Det blef genast tyst i rummet och alla riktade blickarna på Kostja, som satt i soffan med blekt ansikte och krampaktigt öppnad mun, hvarur — skälfvande och stigande allt högre — kvällde toner efter toner, starka, men liksom lätt spjälkta och tydligen sprungna ur ett sjukt bröst.

— Tanja, min dufva, fall in! — hviskade den armlöse med en bönfallande hviskning.

öfvergick Kostja plötsligt till recitativet. Likgiltigt, med uppsynen hos en människa, som säger: „gärna för mig!“ såg Tanja på Kostja och stödjande hufvudet fastare mot handen, föll hon in, förrän Kostja slutat sitt recitativ:

„Men mitt unga hu-ufvud . . .“

— „Tär den tunga sorg! . . .“ — fortsatte Kostja, orörlig och h. o. h. försjunken i sig själf. Han var liten, mager och gulblek, och det var sällsamt att konstatera, att denna hopfallna och kutryggiga lilla figur gömde på så starka och vackra toner. Sången kvällde fram ton efter ton. Kostjas röst, en hög, metallisk tenor, vibrerade som af snyftningar och domnade långsamt bort, men innan den hann slockna, föll Tanjas mörka kontraalt in och kvällde tankfull och sorgsen fram ur hennes bröst, jämn och hopplöst lugn, hvilket gjorde hennes ord ännu sorgsnare. I dörren trängdes krogkunder med röda, upprörda och svettiga fysionomier; bortom dem, ute i krogsalen, klungo glas och sorlade druckna röster som förut, men de blefvo allt svagare och svagare, och hopen vid dörren trängde allt längre in i rummet.

„Ah, utåt steppen jag går . . .“

sjöng Kostja sorgset med röda fläckar i ansiktet . . .

„Jag gå-år . . .“

föll Tanja in, och hennes röst ljöd blott som det kyliga ekot af en annans sorg . . .

De båda stämmorna flöto samman och i en jämn, varm och själen förslappande ström böljade de hän genom rummet, mättadt med lukten af brännvin, tobak och svett, för att plötsligt skälfva till i ryckningar och snyftningar, som om det blifvit dem trångt och kvaft därinne . . .

— „Hägna den hemlösa“ . . . — inföll en tredje, ny röst. Det lät som flageolett-stämman från en fiol: rösten var nästan fallsett, men det låg så mycken känsla och uttryck i den och den klagade så uppriktigt, var så befryndad med Kostjas röst och bönföll så sorgset om hägn . . . Det var den armlöse, som sjöng — med slutna ögon och framskjutet struphufvud. Tanjas kontraalt vällde fram låg, jämn och mjuk och väckte förnimmelsen af ett bredt sammetsband, slingrande sig ut i rymden — en sammetsvåd, på hvilken krymplingens och Kostjas rösters guld- och silfvertrådar darrade i fantastiska sirater . . .“

I konstnärlig framställning af lifvets frånsidor, af tyngden och ledan af ett dådlöst och glädjefattigt lif är Gorjkij icke underlägsen Anton Tschechoff, hvarpå t. ex. berättelserna „För detta människor“ och „Af ledsnad“ äro slående, för att icke säga öfverväldigande bevis. Och i konsten att aflocka läsaren ett godt löje och ett uppfriskandes kratt är Gorjkij samma virtuos, som i konsten att stämma honom elegiskt. Äfven i hans mest tragiska skildringar om och af hans „oroliga“ hjältar mänger sig ett godt och gladt hjärtas humor — en äkta rysk humor, hvilken han ärft af folket självt på samma sätt, som han af folket tillegnat sig de träffande och dråpliga ordstäf, bilder och liknelser, hvaraf hans berättelser lifvas och kryddas. Hvilken oförliknelig humor omstrålar ej berättelsen „För detta människor“, denna svarta pärla af berättarkonst, denna gripande duett af skratt och nödrop! Speciellt kostligt och träffsäkert tecknad är hufvudfiguren, f. d. ryttmästaren och nattbärbärgsföreståndaren Aristid Kuvalda, denna försupna filosof med sin brännvinsvisdom och sina nykterhetspredikningar, sin heta blod och sitt varma hjärta.

„Han var en bredaxlad, lång karl vid pass 50 år gammal, med koppärrigt ansikte, plussigt af dryckenskap och inbäddadt i ett yfvigt, smutsgult skägg. Hans ögon voro gråa, enorma och fräckt glada. Han talade i baston med ett gurglande ljud i strupen och en krokskaftad tysk porslinspipa mellan tänderna. När han blef arg, vidgade sig näsborrarna i hans stora, grannröda kroknäsa starkt och hans läppar darrade, blottande två rader stora, gula, varglika tänder. Långarmad och låghalt,

alltid iklädd en smutsig och trasig officersschinell, en flottig dito mössa med röd kant, men utan skärm, och höga, dåliga filtstöflar, befann han sig hvarje morgon i tung bakrusstämning och var hvarje afton vid strålande humör. Full kunde han ej dricka sig, hur mycket han än konsumerade, och sitt humör förlorade han aldrig ...

Ofta hände det, att någon f. d. medlem af ryttmästarens natthärbärge presenterade sig för honom, ej längre trasig och ömklig, utan med mer eller mindre anständigt yttre och glad uppsyn (i följd af arbetsförtjänst eller annan restaurering):

— God dag, ers välborenhet! Hur står det till!

— God dag. Lefvande. Vidare i texten!

— Känner ni int' igen?

— Nej.

— Kommer ni int' ihåg, att jag i vintras bodde en månad hos er ... då, när polisen var här och knep tre.

— Hm, kära bror, under mitt gästfria tak förekommer polisen så ofta!

— Herre Gud ändå! Jag mins ännu, att att ni visade tungan åt pristav'en.

— Mm, ge f—n i dina ungdomsminnen och säg rätt och slätt, hvad du vill!

— Behagar ni inte hålla till godo med en liten blusning? För gammal gästvänskaps skull ...

— Tacksamheten bör uppmuntras, min vän, ty den är en raritet här på jorden. Du ser ut att vara en hygglig f—n, och ehuru jag inte mins dig det bittersta, så skall jag följa dig till krogen med förtjusning och dricka för din karrier med vällust ...

De gingo. Och en vacker morgon vaknade ryttmästarens f. d. klient med det medvetandet, att han åter var en af „ryttmästar Kuvaldas kommando".

Men äfven bifigurerna bland dessa „f. d. människor" etsa sig in i läsarens minne — t. ex. f. d. diakonen Tarass, en „kort och undersätsig karl med ett kämpabröst och ett rundt, lurfvigt hufvud". Han „dansade rysk dans med utomordentlig skicklighet och i pornografisk elokvens var han en ännu större

mästare. Hans speciella födkrok var att borta vid flodstranden såga ved i sällskap med sin långe, oskiljaktige vän „Half-annan Tarass“, och hans favoritförströelse var att underhålla denne — och hvem som ville höra på för öfrigt — med sagor „af egen komposition“. Vid åhörandet af dessa sagor, hvilkas hjältar alltid voro hälgon, kungar, präster eller generaler, spottade t. o. m. natthärbärgets fördettingar med afsky och förakt eller också stirrade de på berättaren stumma af häpnad inför fantasins flykt hos denna f. d. diakon, som med kisande ögon och lidelsefri uppsyn berättade sina otroligt skabrösa och smutsigt fantastiska äfventyr. Denna människas inbillning var outtömlig — han kunde „komponera“ och berätta en hel dag, från morgon till kväll, utan att göra sig skyldig till upprepning. Sannolikt förlorade Ryssland i honom en stor skald, åtminstone en talangfull novellist med förmåga att inblåsa lif i allt, t. o. m. i stenarna, med sina gemena, men bildrika och saftiga historier.“

I berättelsen „Marknaden i Goltva“ med motiv från Ukrajn påminner Gorjkijs humor mycket om humorn i Gogolj's odödliga lillryska berättelser. Oaktadt själf storryss, skildrar Gorjkij lillryssarne med fulländadt mästerskap — med alla deras nationella säregenheter, deras godtrogenhet, envishet och tröga stolthet. Sistnämda berättelse intresserar dessutom genom sin kolorit. Af betagande kolorit äro Gorjkijs skildringar från lifvet i Bessarabien och Kaukasien — framför allt berättelsen „Den gamla Isergil“, hvilken rent af gnistrar af koloristisk glans. Utrymmet medger tyvärr ej några längre utdrag — några rader torde dock försvara sin plats.

„Jag hörde dessa berättelser vid Akkerman i Bessarabien — på hafvets strand.

Det var en afton och det arbetslag moldaváner, med hvilka jag arbetat på vinfälten, hade gått ned till hafsstranden och endast jag och den gamla Isergil hade stannat kvar i vinrankornas täta skugga, och vi lågo tysta på marken och sågo, huru silhuetterna af människorna, som gingo ned till hafvet, försvunno i nattens djupa skymning och löfvärkets mörka grönska.

De gingo, sjungande och skämtande: karlarna bronsfärgade, med yfviga, svarta mustascher och rika, till axlarna fallande lockar, i korta jackor och veckiga vidbyxor — kvinnorna och flickorna glada, smidiga som vinrankor och med mörkblåa ögon, och bronsfärgade äfven de. Deras hårflätor, silkeslena och svarta, voro upplösta, och vinden, ljum och lätt, lekte med dem och klirrade med myntbanden, som voro inflätade i deras hår. Vinden drog fram i en bred, jämn ström, men emellanåt tycktes den liksom kasta sig öfver något osynligt hinder och slängde med ett häftigt ryck ut kvinnornas hår som fantastiska manar, som hvirflade dem om hufvudena. Detta gjorde kvinnorna sällsamma och sagolika. De aflägsnade sig allt längre och natten och fantasin gjorde dem ännu vackrare.

Någon spelade fiol . . . en flicka sjöng med mjuk kontraalt, man hörde skratt . . . och i inbillningen förenade sig alla toner till en guirland af mångfärgade band, sväfvande i luften öfver människornas mörka, af skymningen famnade gestalter . . .

Månen gick upp. Dess skifva var stor och blodröd och den tycktes som uppstigen ur skötet af denna stepp, som i tiden slukat så mycket människokött och druckit så mycket blod . . .

På stranden stämde de upp en sång — en underbar sång. Först hördes en kvinlig kontraalt — den sjöng några toner, så hördes en annan kvinnoröst, började sången från början, medan den första hela tiden böljade framför den . . . och en tredje, en fjärde, en femte föllo in i sången i samma ordning. Och plötsligt stämde en kör af manliga röster upp samma sång, återigen ifrån början.

Det gestaltade sig till någonting underbart originelt . . , Äfven melodin var originell: karlarne sjöngo utan vibrationer och deras starka stämmor ljödo doft, liksom förtäljande någonting sorgligt, medan kvinnornas röster, jagande hvarandra, tycktes ila hän för att förtälja detsamma förrän männen, och klungo som små klockor — gladt, friskt, med en massa af skrattande driller.

Vågornas brus hördes ej för sången . . .

— Har du någonsin hört en sådan sång? — frågade den gamla Isergil, lyftande sitt hufvud och leende med sin tandlösa mun.

— Nej, aldrig ... — hviskade jag.

— Ja! ... Vi älska sång. Och vackra äro vi alla. Blott vackra människor kunna sjunga vackert ... Från solens uppgång till solens nedgång ha' de arbetat, månen har gått upp — och de sjunga! De, som älska lifvet och skatta det högt — de sjunga ... I mina unga dagar väfde jag mattor från soluppgången till sena kvällen, nästan utan att stiga upp från mitt arbete. Jag var yr som en solstråle — och jag måste sitta stilla som en sten. Och när natten kom, sprang jag till honom, som jag älskade, för att kyssas med honom. Det var nio verst dit och nio verst tillbaka ... Så sprang jag i tre månaders tid — så länge vår kärlek varade. Och jag var alla nätter hos honom ...“

Men nog af exempel. Självfallet kan man i Gorjkijs berättelser — likasom hos hvarje annan författare, äfven de allmänt erkända snillena — framleta svaga ställen. Men dessa undantag mäkta ej förringa det allmänna intrycket — intrycket af någonting stort och sannt och gudaboret.

Enbart konstnärliga förtjänster kunna dock ej tillfylles förklara Maxim Gorjkijs snabba och stormiga författarsuccés, kunna ej förklara det märkliga faktum, att Gorjkij inom några få år blifvit ett slags „hjälte i våra dagar“ för det läsande och jäsande Ryssland. Den egentliga förklaringen härtill har man att söka i det inre innehållet — i det, som ligger under och bakom hans skildringar, i hans s. k. lifsåskådning. Vid genomläsandet af Gorjkijs berättelser, tom efter tom, kan man ej undgå att lägga märke till, att de i regeln bäras eller åtminstone genomsläingras af samma idé och att de framföra nära befryndade „hjältar“. I snart sagdt hvarje berättelse stöter man på gestalten af en „orolig människa“, och dessa „oroliga människor“ — en Makar Tschudra, en Jemeljan Piljaj, en Tschel-

kasch, en Kraftsoff, en Tichon Pavlovitsch, en Konovaloff, en Orloff, en Promtoff, en Foma Gardjejeff o. s. v. — med sitt förakt för det omgifvande eländiga lifvet, med sin frihetssträfvan och sin bragdlystnad, med sin leda och sin längtan, fängsla i allmänhet läsarens intresse i så hög grad, att han förbiser framställningens konstnärliga form. Så har det åtminstone — och förklarligt nog — gått de allra flesta af Gorjkijs ryska kritici: de beröra blott i förbigående författarens talang, de konstnärliga förtjänsterna i hans värk, men utbena con amore frågan om hans „oroliga människor", dem de egna tiotals sidor.

Onekligen utgöra Gorjkijs „oroliga människor" det centrala i hans diktning, den grund, hvarpå hans författarsuccès fotar sig. Hvad företräda då dessa „oroliga" själar, hvad vilja och hvart syfta de? De äro först och främst människor, utrustade med en kolossal fond af krafter, dem de dock ej kunna slå mynt af, människor, drifna ur lifvets vanliga gängor, dem de afsky, men dock ej alltid kunna undslippa, med den påföljd, att de gå omkring med oro och längtan i hjärtat, än kyttande, än blossande i full låga. Vanlig „borgerlig lycka", det gråa hvardagslifvet med sina band och banaliteter vilja de ej veta af, och de vanliga människorna — såväl bönder och arbetare som de härskande klasserna — hata och förakta de som idel eländiga trälar.

„Löjliga människor!" — utbrister Makar Tschudra om lifvets arbetsträlar. — „De ha' skockat sig tillsammans och prässa lifvet ur hvarandra, och ändå fins det svängrum hur mycket som hälst (han visade med handen mot steppen) ... Och alla slita och släpa de! Hvarför, för hvem? Det vet ingen. Människan plöjer sin jord, fuktar den med sitt anletes svett, så lägger hon sig ned och multnar i den ... Har hon väl blifvit född för att peta i jorden och dö, utan att ens ha' hunnit gräfva sin egen graf? Känner hon friheten? Förstår hon den vida steppen? Fröjdar böljornas brus hennes hjärta? Nej! Träl är hon, så snart hon födes, och träl förblir hon, så länge hon lefver — det är alt!" Och i romanen „Bönder" fäller arkitekten Schebujeff följande förkrossande omdöme om

intelligensen i våra dagars Ryssland: „Vi äro alla värkliga människor — ursäkta uttrycket! — ömkliga stackars varelser, ville jag säga. Vi äro så många! . . . Så ofantligt många, mitt herrskap! Ja, till antalet äro vi längesedan — en makt. Vi ha' en mängd fromma önskningar, vackra och ärliga önskningar . . . Vidare hela strömmar af prat, men inte en smula handling! Nå ja, en smula möjligen! . . . Alla dessa tidskrifter, romaner, uppsatser — se där denna smula handling . . . på sin höjd. Somliga af oss skrifva, andra läsa; sedan vi läst, så gräla vi, sedan vi grälat, glömma vi . . . Och lasset med våra idealer står, där det stått sedan seklets midt — såvida det ej åkt bakut. Kräftan och gäddan göra sina karrier, medan svanen med rufsiga fjädrar sitter, där den blifvit befalld att sitta, och sjunger sin svanesång . . . En föga vacker och rörande sång, uppriktigt sagdt. Alla gå vi som i bakrus, oaktadt vi intet gästabud firat. Hvad är lifvet för oss? Gästabud? Nej! Arbete? Nej! Kamp? O, nej! . . .“

Gorjkijs „oroliga människor“ — en Konovaloff, en Orloff o. s. v. — äro ättelägg, om ocksa icke arftagare till Turgenjeffs „öfverflödiga människor“. De äro utgångna ur ett befolkningslager, hvars andliga lif hittills varit så godt som ett terra incognita för Rysslands författare. Före Turgenjeffs tid var denna folkklass, som då ännu suckade under lifegenskapens ok, alltför neddragen och förtrampad för att frambringa några oroliga själar à la Gorjkijs barfota-hjältar. Men nu börjar äfven detta folkelement ändtligen resa sig, dess förnuft börjar taga ihop med de gamla frågorna om lifvets mening, och som en naturlig följd af denna process framträda dess egna „öfverflödiga“ människor, m. a. o. Gorkijs hjältar. Mellan dessa och Turgenjeffs „öfverflödiga människor“ ligger dock ett betydande svalg. Ty den andens oro, som är de förra egen, tillåter dem aldrig att förlika sig med och foga sig efter sin eländiga omgifning — åtminstone icke utan protest — samtidigt som deras starka tro på sig själf och sin egen kraft afhåller dem från att välta skulden för sina lidanden på sin miljö.

„Hvarje människa“ — säger Konovaloff, den måhända mest typiska representanten för de oroliga själarnas släkte —

„är sin egen husbonde, och ingen är skyldig till, att jag är en usling".

Gorjkijs „oroliga" hjältar äro för öfrigt ättlingar i rätt nedstigande led till Puschkins, Lermontoffs och diverse tidigare „oroliga" människor, ehuru utgångna ur en annan krets. De första kadrerna af „oroliga" rekryterades i tiden självfallet ur den högsta societén, ur högadelns salonger, hvars representanter tidigare än andra — naturligtvis nach berühmten Mustern: Rousseau, Voltaire, Byron, Chateaubriand o. s. v. — fingo ögonen öppnade för uselheten, lögnen och flärden inom den stora världen. Därifrån sökte sig den sociala „orons" våg småningom ut till provinsen, till dess adelsbon och burgnare ofrälsehem, och nu har vågen omsider funnit väg ned till de djupa leden, till den heliga fänaden. „Gorjkijs bönder" — säger en kritiker — „hvilka blifvit förvandlade till oroliga vagabonder, äro bröstarfvingar till de oroliga adelsmän och borgare, hvilka med sitt ifriga sökande efter lifvets mening och sina protester mot uselheten i det omgifvande lifvet tills dato hindrat vårt samhällslif att förvandlas till en stagnerande göl... Gorjkijs „oroliga människor" hafva framträdt med samma energiska protest som Puschkin och liksom Puschkin fordra de för sig full, obegränsad frihet. Oförmögna att förskaffa sig denna frihet inom sin ursprungliga värld, m. a. o. att omstörta den bestående „ordningen", öfverlämna Gorjkijs hjältar åt vanligt „fredligt folk" att vegetera inom kultursamhällets kättor och söka sig själfva ut till ett oberoende vagabondlif fjärran från kulturens „välsignelser", bort till storstadens människoöken eller steppens enslighet. Det är målet eller rättare sagdt vägen, på hvilken Gorjkijs „oroliga människor" tro sig kunna nå målet för sin oroliga ökenlängtan. Själf delar förf. deras tycke, att döma af följande rader: „Man måste redan af sig själft födas i ett kultursamhälle för att stå ut med att lefva hela sitt lif inom detsamma, utan att en enda gång önska rymma ... från denna känslan förslöande och förståndet förfäande fåfängligheternas fåfänglighet, som långtifrån riktigt kallas kultur. Jag föddes och växte upp utom detta samhälle och i följd af denna för mig fägnesamma

orsak kan jag ej intaga dess kultur i större doser, utan att anfäktas af ett okufligt behof att öfverskrida dess skrankor ... Långt bättre då att uppsöka storstädernas gränder, där visserligen allt är smutsigt, men också allt så enkelt och ärligt — eller bege sig ut på vandring, utåt fosterjordens vägar och fält, hvilket är mycket intressant och vederkvickande och hvartill ej fordras andra medel än två starka ock uthålliga ben."

Många — både kritiker och läsare — hafva fattat Gorjkijs landsstrykare och öfriga „hjältar" såsom bärare af hans egna ideal, såsom apostlar för det fågelfria vagabondlifvet. Och de hafva, inskränkt nog, fulla af sedlig kälkborgarharm gjort sig all möda att bevisa, att det moderna ryska samhället med sitt utvecklade „ordningsväsen" i värkligheten degraderar Gorjkijs „oroliga människor" till mer eller mindre intresseväckande fantasifoster. Men denna opposition har tagit vägen för målet. Man har glömt, att Gorjkijs typer icke inskränka sig till en Konovaloff, en Orloff, en Gardjejeff och deras själafränder, utan representera ett porträttgalleri, skiftande i alla regnbågens, i alla det ryska lifvets färger. Man har glömt, att Gorjkijs eget lif är ett slående, ett öfverväldigande bevis på, att „människor, födda med oro i hjärtat", människor, lefvande ett lif af oaflåtligt jäktande, af brännande längtan och allvarsamt lifsgrubbel, äro möjligheter, äro värkligheter äfven inom „barfotingarnas" hittills föga uppmärksammade klass i det nutida Ryssland. Låt vara, att Gorjkij är en „guldklimp"' en undantagsföreteelse, men bakom honom ordnar sig i fallande dignitet ett oöfverskådligt tåg af mindre begåfvade, men lika „oroliga" existenser. Gorjkjis „oroliga människor" äro möjligen — en och annan — en hårsmån idealiserade, men de äro ingalunda några ideal, några apostlar, utsända att predika fågelfrihetens allenasaliggörande evangelium bland allt folket.

På en del håll har man sökt göra troligt, att Gorjkijs lära blott vore ett eko af Nietzsches individualitetskult, af hans „allt är tillåtet för den starke". Det är visserligen sannt, att Gorjkijs berättelser ställvis eka af såväl Nietzsche som Schopenhauer; bl. a. kallar Gorjkij hjälten i den giftiga berättelsen „Om djäfvulen" en „nietzscheansk" djäfvul. Det är också fullt

naturligt, att en ande, sådan som Gorjkij, ständigt ombrusad af allehanda tvifvel, ständigt plågad af alla lifvets „förbannade" frågor, söker finna det lösande ordet öfverallt och hos alla. Gorjkij har därför lika litet som någon annan modern „frågare" kunnat undgå att röna en viss påvärkan af Nietzsche, så mycket mer som Nietzsche är en företeelse med speciella betingelser att vinna förståelse och göra skola i Ryssland, hvars egen literatur haft mer än en nietzschheansk Johannes Döpare att uppvisa — främst Dostojeffskij med hans Raskoljnikoff. Därmed är dock ingalunda sagdt, att Gorjkijs hjältar blott äro mer eller mindre lyckliga inkarnationer af Nietzsches idéer och att Gorjkij själf är ett ryskt eko af den tyske tänkaren. Alla hans berättelser äro trogna reflexer af hans egna upplefvelser och stämningar, af hans lidelsefulla letande, af hans „oro". Puschkin och Lermontoff voro och förblefvo Puschkin och Lermontoff med all sin ideella tacksamhetsskuld till Byron och Chateaubriand. Gorjkij är och skall i alla tider förbli Gorjkij: nietzcheansk i sin egenskap af individualismens, den personliga frihetens apostel, men ingenting egande gemensamt med Nietzsches hjärtlösa öfvermänniskokult. Individualismens evangelium har för öfrigt förkunnats mer än en gång förut inom den ryska literaturen. Redan i gryningen af det gångna seklet bröto de ryske romantikerna lans för denna lära och tornérhjälten par préférence blef Puschkin med sin Aleko, sin Dubroffskij, sin Onjägin o. s. v. Bjälinskij gaf riktningen dess formulering, Grigorovitsch, Turgenjeff, Dostojeffskij m. fl. fortsatte kampen och den nyaste ryska literaturen har fört den än vidare, hvilket sannolikt äfven skulle egt rum oberoende af Nietzsche.

Med den fullkomliga uppriktighet, som är Gorjkij egen, döljer han ingalunda sin bekantskap med andra sanningssökande andar. Men han tillstår samtidigt, att de svar han funnit hos dessa andra, icke tillfredsställa honom och att han, ehuru oberörd af andras läror, ännu ej lyckats utarbeta sin egen världsåskådning — ej lyckats fastna i några färdiga „bojor af fritänkeri och diverse -ismer". Han döljer ingalunda, att han plågas af en mängd tvifvel, som så skaka hans hjärna och tära hans hjärta, att han tidtals känner sig „invärtes

ödelagd". Vid sina själfanalyser har han „upptäckt inom sig åtskilligt af vackra känslor och uppsåt, åtskilligt af det, som man vanligen kallar godt, men en känsla, famnande allt detta, en harmonisk och klar tanke, omfattande alla lifvets företeelser, har han däremot ej funnit".

Hvad är det då i själfva värket Gorjkij „lär"? Det bästa svaret härpå ger — synes det mig — han själf i sin märkliga berättelse „En läsare" (af år 1898), skildrande ett möte mellan författaren och en mystisk läsare — hans alter ego. Berättelsen, hvars s. k. handling utspelas en klar vinternatt efter författarens första stora literära framgång, hör till det mest tankedjupa och gripande uppriktiga man öfverhufvud kan få läsa, och vittnar vältaligt om, huru högt Gorjkij ställer sin uppgift som författare. „Jag tänkte" — skrifver Gorjkij: — „kan jag, kan jag fylla de fordringar, dem människan har rätt att ställa mig före? Lifvet slocknar långsamt, öfver människornas förstånd faller tviflens skymning allt tätare och det gäller att finna en utväg. Hvar är vägen? Ett vet jag — lyckan är icke målet. Hvarför sträfva mot lyckan? I lyckan bestickcr sig icke lifvets mening och i självbelåtenhet skall människan aldrig finna sin tillfredsställelse. Därtill står hon för högt. Lifvets mening ligger i våra sträfvandens skönhet och styrka, och lagen är, att hvarje moment af vår tillvara skall ega sitt höga mål ... men ej inom lifvets gamla ramar, inom hvilka människoanden ej längre har utrymme och frihet ... Människan sofver ... och ingen fins, som väcker henne. Hon sofver och förfäas. Gissel behöfver hon och efter gisselslagen kärlekens varma smek. Frukta ej att vålla henne sveda: om du agar henne med kärlek i hjärtat, så förstår hon din aga och tager emot den som välförtjänt. Men när hon känner smärta och skam öfver sig själf, så smek henne eldigt och ömt — och hon födes på nytt ... Människorna? De äro allt ännu barn, om de stundom få oss att häpna inför sina gärningars låghet och sina tankars fördärf. Och de äro ständigt i behof af uppfostran, af förmynderskap, af kärlek, af en oaflåtlig tillsyn, som sörjer för att deras själar få frisk och kraftig näring ... Men kan du älska människorna?" Och i romanen

„Bönder“ skrifver Gorjkij bl. a.: „Men lifvet är dock härligt! ... Ty jag är kommen därnedifrån, från lifvets botten, där smuts och mörker råda, där människan ännu är till hälften vilddjur, där hela lifvet blott är brödbekymmer ... Där rinner lifvets flod trög, mörk och grumlig, men äfven där skimra högsinthetens, förståndets och heroismens oskattbara ädelstenar, äfven där fins kärlek och skönhet — öfverallt där människan fins, där fins äfven skönhet! I små korn visserligen — men den fins dock. Och alla dessa korn gå ej till spillo ... Min rätt att tro så har jag dyrt betalat — men så eger jag äfven denna rätt för lifvet! ... Ty jag är lifvets sannfärdiga röst, jag är ett vildt nödrop från alla dem, som stannat därnere, som sändt mig till eder för att vittna om deras lidanden! Äfven de vilja uppåt — till själfkänsla, ljus, frihet!“ ...

Detta är människokärlek, detta är människokult, om man så vill, men öfvermänniskokult är det icke.

Gorjkij har yttrat, att Ryssland ånyo är i behof af djärfva hugskott och vackra drömmar, af „lögn, som höjer från låga sanningars dy“, och att man därför bör skrifva så, att läsaren „gripes af hämdlystenskam och af brinnande begär att skapa nya former för tillvaran“. Och han har onekligen rätt. Ty Ryssland genomlefver för närvarande en andlig gråvädersperiod, en period af samhällssömn, lik den, hvarur det i tiden väcktes af en Marlinskij, en Poljevoj, en Turgenjeff m. fl. Att lysa upp detta gråväderslif, att väcka denna samhällssömn — se där hvad som varit Gorjkijs mål och hvad som nu delvis är hans gärning! „Det är i sanning allt annat än lätt“ — skrifver kritikern Botsjanoffskij — „att besjäla själlösa, att väcka törst efter lif och ljus hos människor, som förtrampats af lifvet själft och förlorat all smak för lifvet. Man måste besitta den allra största entusiasm, en enorm fond af krafter, energi och kärlek för att bibringa miljoner hälst en del af allt detta. Denna svåra uppgift har Gorjkij åtagit sig — och löst på ett glänsande sätt. Med sina berättelser ... har han åter frambesvurit heta meningsutbyten, tvungit människorna att gripna och upprörda samlas till dispyter och debatter. Och redan detta är ensamt för sig en stor förtjänst,

och jag tror, att jag icke tager miste, om jag säger, att vi alla efter läsningen af Gorjkijs anspråkslöst utstyrda volymer mer än en gång upprepat Ljeschnjeffs ord om Rudin: „Han har entusiasm och det är den dyrbaraste egenskapen i vår tid“.

Entusiasm — hvad är det annat än det yrande skummet af kärlekens böljegång! Att skummet stänker högt och lyser vida — det bevisar blott, att hafvet därunder svallar djupt, rent och starkt . . .

Jag har här ofvan försökt gifva Ateneums läsare ett helfigursporträtt af författaren Maxim Gorjkij. Jag kan icke sluta utan att som devis till detta porträtt foga följande symboliska siareord ur „Sången om Falken“:

„Men bäckens bölja grep fallne Falken — den tvådde blodet till bländhvit fragga och lopp mot hafvet . . . Och hafvets vågor med höga verop mot klippan slogo . . . Och döda fågeln försvann i fjärran på vida hafvet . . .

Ur hafvets bränningars gny sig höjde en sång om Falken. Och bärgen skälfde för vreda ramslag och rymden skalf af den vilda sången:

De tappres vanvett — det vare sången!

De tappres vanvett är lifvets visdom! O, Falk, du djärfve! I kamp för ljuset du göt ditt hjärtblod . . . Men dag skall randas, då dina brännande ådrors droppar likt gnistor springa i lifvets mörker och tvinga lågor ur djärfva hjärtan med vanvettstörst efter ljus och frihet!

De tappres vanvett — det vare sången! . . .“

Denna skaldesyn, denna siarsång nedskrefs år 1895. Och redan har mycket af synen blifvit sägen, redan hafva droppar fallit och gnistor sprungit . . . Och Gorjkij är redan 32 år — en hög ålder för en rysk författare, hvars lott som bekant i regeln är en tidig död. Dock torde Maxim Gorjkijs öde knappast komma att gäcka den allmänna regeln. Ty han ligger i detta nu svårt sjuk i sin födelsestad Nischnij-Novgorod, där han ännu nyligen satt häktad . . .

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

P. S. Ofvanstående skrefs i början af juni. Senare erfor jag, att Gorjkij ungefär samtidigt på grund af avancerad lungsot blifvit försatt på fri fot mot borgen af den kände senator Tagantseff. På läkarnes inrådan anträdde Gorjkij omedelbart en resa till Krim för att om möjligt återvinna sin under fängelsevistelsen starkt angripna hälsa. Hans tillstånd ansågs vid tiden för hans frigifvande så godt som hopplöst.

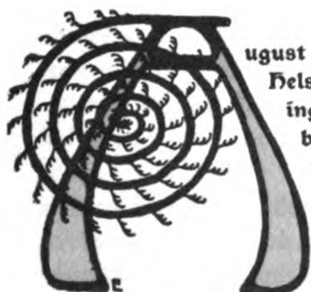

August Fredrik Soldan.

EN FINNE PÅ VÄG TILL REVOLUTIONEN I PARIS 1848

af Juhani Aho.

ugust Fredrik Soldan, som dog som myntdirektör i Helsingfors den 5 februari 1885, vistades som ung ingeniörofficer år 1848 i Giessen, där han under den berömde Liebigs ledning studerade kemi. Han var utskickad af ryska regeringen för att utbilda sig till lärare i kemi vid krigsakademin i S:t Petersburg. Då revolutionen 1848 utbröt i Paris och han till följd däraf fruktade att blifva återkallad till Ryssland, beslöt han att lämna för alltid detta land och fly till Paris. Nedanstående skildring af denna flykt utgör ett kapitel af en under tryckning varande biografi öfver Soldan.

Klockan 10 på kvällen måndagen den 21 mars 1848 steg vår revolutionsman i en postvagn i Giessen för att begifva sig till Paris och där vid skenet från själfva revolutionshärden betrakta de världshistoriska händelsernas utveckling. Han åtföljdes till stationen endast af tvänne laboratoriekamrater, amerikanarne John Porter och Fr. Bopp — de enda, som hade fått del af hans stora hemlighet. Vagnsdörren slogs igen och så bar det af genom natten mot Frankfurt am Main.

Han var vid godt mod och glad i hågen. Följande morgon kl. 5 stannade vagnen på Frankfurt am Mains ståtliga postgård och de sömniga passagerarena spriddes åt olika håll. Soldan lät bära sin kappsäck till det närmaste hotellet Café Parrot, och lade märke till att folk redan så tidigt på dagen

satt och läste tidningen. „Ja, det är märkvärdigt!“ utropar han, „Dygnet om satt folk och läste tidningar den tiden“. Soldan griper också han sin tidning och finner nya underrättelser om oroligheterna i Berlin och annorstädes.

I Frankfurt hade det föregående dag varit kravaller — berättas det på hotellet. De hade uppstått i anledning af ett rykte att självaste Metternich, Österrikes allsmäktiga minister och den „heliga ligans“ förnämsta stöd vore gömd i staden. En uppassare trodde sig veta, att denne alla tyranners tyrann tagit in på „Hotel de Russie“, ett af stadens förnämsta hotell. Soldan rusar genast dit och frågar efter vännen Metternich. Det är ett misstag, han finnes ej här, han finnes ej öfverhufvud i Frankfurt, upplyser kellnern. Men Soldan vill ej tro honom, det vore bara undflykter och han lofvade åt mannen en thaler, ifall denne kunde ställa det så, att han kunde se Metternich „detta djur, ensamt i sitt slag“, åtminstone genom nyckelhålet. Men denna önskan kunde icke bli uppfylld. Metternich fanns värkligen icke i Frankfurt — lika litet som i någon annan af de många tyska städer, i hvilka han dessa dagar spökade. Han var stadd på flykt öfver Holland till England. Med en viss skadeglädje tillägger Soldan, att den fallne statsmannen, som man af fruktan för spioner hade kallat „Jemand“, numera allmänt fick heta „Fürst Mitternacht“.

Då Soldan icke fick se Metternich, måste han nöja sig med att bese staden under det han väntade på nästa postvagn. Han tyckte att den var vacker och snygg. Kl. 1/2 9 försökte han sälja sin sista växel från Ryssland, men gubben Rotschild lät säga, att han hade så mycket papper på Hamburg att han icke kunde köpa den. Den af de oroliga tiderna förorsakade penningebristen hade redan nått Tyskland. „Det var mig en ny känning af revolutionen; men en ganska obehaglig. Då jag emellertid hade varit nog oförsiktig att säga att jag önskade få franskt guld (icke silfver), emedan jag reste till Strassburg o. s. v. — och i anledning (som jag åtminstone trodde) häraf, hviskningar uppstodo, så blef jag — ovan som jag var att spela en äfventyrares roll med fräckt

ansikte — ängslig och tänkte att detta allt kunde betyda något. Jag täcks icke räkna upp alla de spöken jag såg; men summan var den, att jag bums beslöt att icke göra något försök på ett annat handelshus i staden utan i stället resa vidare.“

Den 23 mars anlände han till Mannheim och fick där höra om oroligheterna i Bayern och om konung Ludvigs tronafsägning till förmån för sin son.

Samma dag var han vittne till en gatustrid mellan soldater och borgare i Mannheim. Från Mannheim åkte han tidigt följande morgon öfver Rhen till Pfalzerbangården och fortsatte med tåget söderut.

„Hvilka funderingar på denna tid fyllde min svaga hjärna, framgår ur några ord som jag annoterat under väntan i ångvagnen: 'Höchstens kann ich nur niedergeschossen werden!' — 'Den sorten, som skrufvar sig uppåt med sköna ord på tungan, utan att elda sina hjärtan till sann och värksam kärlek till folket — jag har hört flera bland dem påstå: 'man måste gå försiktigt till väga; hvartill taga steg, som leda till allt strängare åtgärder; hvarför reta björnen!' Detta är nu allt ganska fiffigt, men man går därvid så försiktigt till väga, att man under sin försiktighetspredikan har blott sina personliga utsikter för sig — obekymrad om någonting alls blir gjordt under denna tungburna försiktighet.“

„Det är ett uselt släkte, säger jag, uselt, ty det hycklar. Man känner sig veta, hvad folkets frid och frihet tillhörer och ställer all sin diktan och traktan efter aristokratisk makt.“

Efter en timme var den korta järnvägsresan mellan Mannheim och Neustadt slut. I denna stad, som är en liten ort vid foten af Haarz, hade Soldan en bekant, doktor Frey, som han träffat i Mannheim och som bedt honom besöka sig. Doktor Frey var ännu icke uppstigen, men en gammal man, hans fader, kom emot i dörren och frågade: „Ni är från Ryssland, inte sannt?“ — Ja — — „Min son har sagt mig det. Ni är en oförskräckt man, blif nu hos oss ett par dagar.“ Sådan var stämningen i landet, tillägger Soldan. En vild-

främmande person behöfde ingen annan rekommendation än att han icke velat återvända till Ryssland.

Under det han väntade på att alla skulle stiga upp i huset, gick Soldan, upplifvad af gubbens vänlighet, ut att betrakta staden. Han klef upp på ett vinbärg och hade staden framför sig och bortom denna hela slättlandet ända till Rhen. Luften var mild, ehuru något fuktig. Solen gömde sig bakom moln, men förrådde sig dels genom bländande hvita fläckar i själfva molnen, dels genom ljusgröna fläckar, som vandrade öfver slättlandet. „Sådant är ljuset! Det kan icke häller hålla ihop sina strålar — vare sig stora eller små. Stöter det emot en vägg, så uppsöker det hålen på denna — ja, de allra finaste. Tillhör väggen ett mörkt rum, så uppstår innanför åtminstone en ljusfläck, stundom äfven en klar bild, fast denna är upp och nedvänd, så länge ljusningen är liten.“

Soldan dröjde hos doktor Frey endast några timmar språkande med de vänliga människorna både om sina egna angelägenheter och om förhållandena i Ryssland. Det tyckes ha gladt honom att de icke funno något klandervärdt i det steg han tagit, men däremot i de förhållanden de antogo vara orsaken till hans flykt.

Från Neustadt var det 2 à 3 timmars väg till Landau, en fästningsort, där det vimlade af österrikiska och bayerska soldatuniformer. Vid en restauration byttes om hästar och resan gick åter snabbt framåt. Vid utfarten stannades vagnen och alla passagerares namn antecknades af en fältväbel. „Seidler, Bürger aus Neustadt“, var Soldans första fingerade namn — han skulle komma att bära många. Landskapet blef småningom allt vackrare, bärgen till höger allt vildare, här och där syntes gamla slott, bl. a. Dryfels, där fordom Richard Lejonhjärta satt fången.

Kl. 6 e. m. passerades franska gränsen. „Just innan vi hunno den, sprang en flicka af omkring 14 år med korg på armen och barfota bakom vagnen väl en kvarts timme. Det var en bildskön varelse, jag kunde inte vända mig från henne. En granne upplyste mig om att flickan var en präst-

dotter från grannskapet. — Det var redan skumt, när vi efter några minuter stannade vid la douane."

Och hvad var det som mötte honom vid tröskeln till det förlofvade landet? Trikoloren svajade ned vid ingången till tullhuset och öfver denna lästes orden: Liberté, egalité, fraternité! Inga trakasserier eller onödiga visitationer. „En man i uniform och med militärisk hållning sporde mig, medan jag band upp fodralet på min kappsäck: Vous n'avez rien à déclarer, monsieur?" — „Rien du tout, monsieur!" — „Eh bien, laissez donc", — och nu bars den ut igen. Efter pass eller namn frågades icke. Från tullhuset åktes nu in i fästningen Weissenburg och postvagnen stannade på gatan framför ett värdshus, där man af konduktören beviljades en timme för kvällsvarden. I lampskenet på gatan vandrade muntert folk sjungande marseljäsen.

I brefvet, där Soldan skildrar sin resa till Paris, synes intet uttryck af den sinnesstämning, som måste ha bemäktigat honom på tröskeln till Frankrike. Den, som engång gått öfver denna gräns, vet dock att det t. o. m. i en prosaisk järnvägsvagn gör ett angenämt intryck. En viss onämnbar fläkt af frihet, tjänstemännens förekommande uppförande, de glada ansiktena, språkets vackra klang — allt detta bidrager till att stämma sinnet.

Om man ock vet, att orden „frihet, jämlikhet, broderskap" förlorat sin betydelse och kvarstå endast som toma skyltar, så ha de dock engång varit menade på allvar — och kanske mera än någonsin om våren 1848. Hvilken innebörd dessa ord måtte ha haft för Soldan, kan man så mycket lättare föreställa sig, som han för icke fullt ett år tillbaka hade lämnat Ryssland.

I samma restaurant, där han nu intog sin måltid, träffade Soldan en man, hvars öde hade likhet med hans eget. „Kyparen, som gaf mig biffstek, frapperade mig genom sin hygglighet: då min franska gick klent och jag ej häller var hemma i den nya mynträkningen, började han tala tyska och lämnade mig beredvilligt en hop upplysningar. Mannen var emigrerad polack af god familj. Hans ögon lyste af glädje, när han

berättade om de nya utsikter — ack så fåfängt! — hans landsmän på denna tid gjorde sig — drömde sig, bör man säga — om fäderneslandets befrielse. Hela skaror, hundratals i flocken, af polackar tågade dessa veckor ifrån Paris och hemåt. I Baden transporterades de kostnadsfritt på järnbanorna."

Nattetid passerades' en stad, som tycktes tämligen stor och snygg, men efter hvars namn han ej kom sig att spörja. I väntan på hästar vankade den resande omkring på gatorna så långt han tilltrodde sig kunna lämna vagnen. Huru underligt! Hvar var han, i hvilken ort af världen, i hvilken timme? Allt var tyst, alla sofvo, han var på väg någonstans emot ett obestämdt fjärran. Han gick som i sömnen, han kom in i ett härberge, fann sig sittande med fötterna mot en järnugn och drickande ur ett dricksglas rödt vin, som en sur gumma tappade ur en tunna i stugan. Och så tillbaka till vagnen och framåt. Medpassagerarene voro innevånare från Pfaltz, stadda på utvandring till Amerika.

Morgonen grydde och Strassburgs domkyrka begynte synas, när man stack hufvudet ut från vagnen. En begrafningsplats vidtog på vänstra sidan och räckte länge — länge — med sina vackra grafvårdar. Slutligen åktes in i den dimmiga morgonen och den vackra staden. Klockan var 6 den 25 mars. Vagnen rullade igenom några vackra gator och torg. Bildstoderna på torgen voro prydda med trikoloren och på Gutenbergs bronshufvud satt en röd mössa, den frygiska frihetsmössan. Och för sig själf tänkte Soldan, att den hedervärda mannen i sanning förtjänade mer än någon annan att bära den röda mössan. „Ty boktryckerikonsten är, som Lamartine säger, en fortsatt explosion af människotanken och har den för folken blifvit en andra uppenbarelse. Utan att själf veta det hade Gutenberg lagt grundstenen till en ny värld. När han skapade sättet för idéernas öfverförande betryggade han förnuftets oberoende. Hvarje bokstaf ur hans hand egde uti sig mera kraft än konungarnes härar och påfvarnes bannstrålar. Han utrustade intelligensen med ordet till vapen. (Weber säger också: die Artillerì des Gedanken). Och icke

var det utan orsak Soldan stod förtjust framför Gutenbergs staty. 1848 års revolution var isynnerhet en revolution till förmån för det fria ordet. I alla reformprogram ingick afskaffandet af censuren som en af de viktigaste paragraferna. „Figuren af David 1840 var kolossal och ståtlig med långt skägg och med stora fyrkantiga stift (trädstilarna) i näfven. Inskriptionen minnes jag ej, men jag minnes att jag med andakt och vördnad betraktade detta redskap i Guds hand."

I Strassburg har Soldan afritat postvagnen, med hvilken han därifrån gjorde resan till Paris, samt sig själf sittande vid sitt morgonkaffe. Vagnen hade tre afdelningar; taket, baksätet och midten, där Soldan reste och betalte sin biljett till Paris med 50 francs.

Resan från Strassburg till Paris erbjöd intet särskildt att tala om. Hästar ombyttes hvarannan timme så hastigt, att den resande sällan hann få tid att stiga ur vagnen. Passerades en by eller en stad, så väckte det intet som hälst uppseende, — en sådan diligens, så väldig och viktig dess uppsyn än kunde tyckas, var en alldaglig uppenbarelse. Och ingen visste ju att i denna vagn färdades en så märkelig man som en i Sordavala född rysk löjtnant på resa till revolutionen. I höga backar kommenderades: descendez, messieurs! och man följde gärna uppmaningen för variations skull. Den första aftonen passerades redan en sådan lång uppförsbacke; tvänne hästar spändes framför de fem, som eljes begagnades hela vägen, ett par facklor blossade upp och nu klatschade hela karavanen, väl tjugu personer, uppför den leriga vägen.

Det räckte inemot en hel timme. „En ung soldat vid uhlanerna var min närmaste granne i vagnen och en grufvelig pratmakare — det var min första exercis i franskan — riktig uhlanexercis; han fick på vägen en cigarr och när han fått den, kom han och tände den på min med ett korrt: Pardon, monsieur! så där mun emot mun. Uppe på backen stod en vinkrog, på hvilken han gjorde mig uppmärksam, och nu klingade den ryska löjtnanten ett dricksglas rödt vin (på sin konto) med den franska grannen, som han fann långt

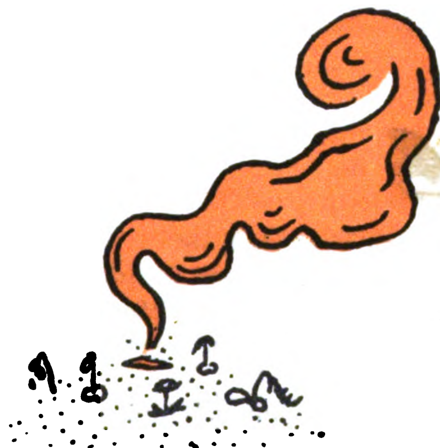
mindre gemen än mången rysk löjtnant. Mannen talade om landets kritiska förhållanden till utlandet, prisade sin nations 'hospitalité' m. m. d. Den långa backen vi omsider tillrygga-lagt var — Vogesernes östra sluttning." Sedan gick vägen öfver Nancy, Tours, S:t Aubin och Vitry mest genom en-formiga trakter.

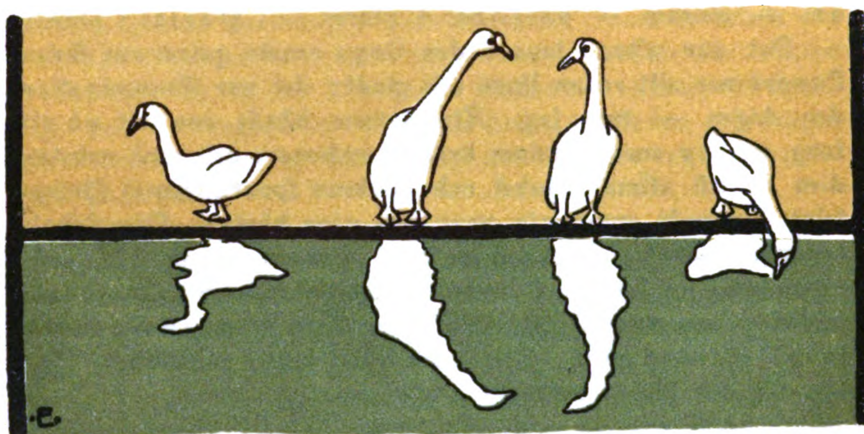
Men småningom närmar sig resans mål. Det var afton måndagen den 27 mars. „Min krigskamrat hade lämnat mig, och en feter hygglig gammal man satt nu i vagnen i hans ställe och berättade att staden vi passerade var Neuilly, man hade redan tändt upp ljus."

„Det gjorde mig ondt att måsta resa in i mörkret. En underlig känsla började emellertid att göra sig gällande och påminte om min första resa till S:t Petersburg för 18 år sedan. En blandning af glädje öfver resans slut och öfver utsikten att genast befinna mig midt uti det underbaraste, som jordytan har att presentera och slutligen en liten mulen tillsats, en fläkt af sorg öfver det hårda ödet, den märk-värdiga makten, som ryckte mig framåt, detta något som jag då för tillfället begrep endast till hälften. Snart återstod blott une heure encore! — — encore vingt minutes — — — Voilà — nej först Vincennes."

„När den kolossala postvagnen rullade in förbi Vincen-nes och Julicolonnen, som står på Place de la Bastille, var mig underligt till sinnes. Denna underlighet låter sig ej ut-reda, ty där är ingen tanke i den, utan blott en samman-gyttring af pilsnabba bilder från alla tidpunkter i ens lif jämte dem ögat för momangen öfverflyger utan att se dem. Så ungefär var mig då jag första gången såg Petersburg, Helsingfors, Berlin, Leipzig, Dresden. Och ändå huru under-ligt nu, nu, och i Paris'. Denna lilla prick vid ett krokigt svart streck, Seinen, som jag engång fick sjunga utantill i Fredrikshamn. Det är högst intressant, jag vågar försäkra det, att sådär ögonskenligt få öfvertyga sig om att den där geografin man bär i hufvudet från skoltiden, icke är blott en — saga. — Summan af denna historie kunde emellertid lämpligast sammanfattas i dessa ord: Jag — jag! — är —

är! — således — således! i Paris — i Paris! i Paris! — Det var afton; inne i den långa smala gatan rue Saint Honoré var allt redan ljust och gladt; det var illummination den dagen — tror jag. Åtminstone hände oss att på ett torg en hop med ungdom brände svärmare och små raketer, dem de till allmänt jubel och kuskens (postiljonens) förtrytelse slungade emot vår vagn och våra hästar. Pistolskott lossades tidtals. Man hörde trall af marseillaisen. Magasinerna glänste härligt i deras gaslampsken, och folk stöflade omkring och emot i alla riktningar. Man körde sent omsider in på en stor gård. Ett stort hôtel fanns på stället. Jag låg där den första natten."

EN APRIL-DRÖM

af René Puaux.[1]) (Öfvers. från förf. manuskript).

Vårkväll i en stor trädgård . . .

Sällsynta blommor i spridda grupper.

Ranunklar öppnande sina kalkars bägare . . .

Lotusblommor med gyllene hjärtan och liljor, liljor . . .

Helt säkert funnos i denna trädgård malvafärgade och rosenröda blommor, men i skuggan urskilde jag blott hvita fläckar . . .

Hon bar en vid fladdrande klädning, sammanhållen högt kring halsen af ett silverkrås.

Hennes blonda hår som jag älskade, glänste guldgult liksom den enda ringen på hennes högra hand.

[1]) Red. har fått mottaga denna stämningsbild af den franske skriftställaren, som genom sitt stora och värksamma intresse för Finland, dess kultur och dess närvarande sorgliga läge förvärfvat sig våra landsmäns aktning och tillgifvenhet.

Det hvilade öfver henne samma mildhet och samma lugn, som den dag, då jag för första gången lärde mig känna hennes själ. Hennes fina hand låg på min arm, hennes ögon voro fulla af vemod. Jag vet icke om vi varit länge i denna trädgård, (drömmar begynna icke i tiden), men det mins jag, att då vi åter började gå framåt såsom efter ett uppehåll, fans mellan oss denna obestämda ångest, som sammansnör hjärtat på dem, hvilka känna att de se hvarandra för sista gången.

Trädgården var stor, jag mins mig icke hafva sett dess gräns. Det var hett och stjärnorna tycktes mycket stora och mycket nära till oss.

Man skulle kunnat tro att de närmat sig för att höra våra sista ord eller kanske för att lugna oss och förjaga vår fruktan för himlarnas oändlighet.

Det var så varmt i trädgården att hon långsamt aftog den hvita cachemirsjalen, som betäckte hennes hals. En rysning flög öfver hennes blonda hår, och likväl kändes ej minsta vindfläkt.

Parkens gångar krökte sig ofta, och strödda här och där sofvo små sjöar täckta af lotusblommor.

Alt var orörligt och tystnaden tryckte mig.

Vi gingo helt sakta, då hon stannade vid krökningen af en väg nära en häck af lager. Jag såg på henne. I hennes halfslutna ögon låg någonting sällsamt. Hennes röst darrade lätt, då hon sade mig i en hviskning ljuf såsom alltid: „Hvarför plågar du mig?"

Hennes fråga förvånade mig. Jag hade ständigt visat prof på den fullkomligaste ridderlighet. Hade jag kanske sårat henne ofrivilligt?

Jag bad henne förlåta mig och försäkrade att om något otillbörligt ord undsluppit mig vore jag den första att beklaga det.

Hennes altjämt halfslutna ögonlock höjde sig långsamt och i ögonen låg ett uttryck af vrede. Hon frågade mig för andra gången: „Hvarför plågar du mig?"

Jag förstod eller trodde mig förstå af hennes tonfall, att det varit något mera än blott ett förbiseende af mig, och jag

begynte tänka efter. Hela vårt gemensamma lifs fragment drog genom mitt minne. Den första dagen jag såg henne, fann jag henne intagande men vanlig. Så kom min växande förvåning, då jag upptäckte hennes godhet, hennes hjärtas ömhet, hennes omdömes klarhet; och jag återsåg det kära rummet, där jag lärt mig känna henne och där vi så många aftnar talat så oförglömligt. Icke kunde hon klaga öfver att jag misskänt henne, då jag för henne gjort mer än för någon annan. Alt detta flög blixtsnabbt genom min själ. Jag trodde ett ögonblick att det var ett grand svartsjuka, den svartsjuka som är gemensam för alla kvinnor, hvilka fordra vår hyllning odelad. Jag hviskade ödmjukt: „Vackra barn, hvarför förebrår du mig att jag vänder mig till andra? Du vet ju att alt sen den dag, jag lärt mig känna din själ, har ingen annan talat till mitt hjärta . . .“ Jag såg in i hennes ögon i hopp att denna bekännelse vore nog att förjaga molnet, men ögonen voro fortfarande halfslutna och nu tycktes de förolämpade.

Under några minuter teg hon. Sedan frågade hon mig för tredje gången: „Hvarför plågar du mig?“

En stor ångest sammanprässade mitt hjärta. Hade hon genomskådat min ljufva hemlighet? Visste hon af den vansinniga lidelse hon väckt hos mig den afton, då hon på balen strålade i hela sin ungdoms glans? Visste hon af mina tårar och min förtviflan, då jag lärt mig inse att våra nationer och våra lefnadsmål för evigt skulle skilja åss åt? Visste hon att jag drömt om att engång med henne kunna liksom i kväll gå ut i en stor park full med liljor, där jag utan förställning kunde få henne att lyssna till alla de glödande stroferna i min kärleksvisa? Visste hon väl att för mig utgjorde hon bilden af min möjliga lycka? Visste hon att hon, då hon gick, ryckte med sig mitt hjärtas känsligaste trådar? Men hvarför led hon däraf? Är en kvinna då icke alltid lycklig och smickrad af att känna sig älskad?

Jag såg på henne. Hennes ögon voro nu sorgsna. Således visste hon intet! Jag andades åter och min djärfhet växte: „Om det vållar er smärta, då jag säger er att jag älskar er, så är ni, vackra barn, en mycket sällsam kvinna.“

Hon svarade intet, men böjde sig mot en benvedsbuske, bröt fyra blad däraf och kramade dem mellan sina fingrar, som darrade mycket. Vi hade kommit fram till den långa alléen, som kantad af en gräsmatta, sträckte sig parallelt med verandan.

— Jag vet icke hur jag bar mig åt, men plötsligt gick jag ifrån henne, vände omkring villan och gick in en bakväg.

I hvilket land detta försiggick? Hvem som var värd i denna villa? Jag vet det icke. Men denna afton måtte där hafva gifvits en bal, ty i mitt hufvud har jag ännu intrycket af en myckenhet ljus, musik och snabba ord . . .

Från den stora sal, dit jag just kommit in, öppnade sig en dubbeldörr till verandan. Jag vet icke huru det kom sig, men hennes blonda hufvud visade sig rakt i mitt ögas synvinkel.

Hon höll i vredet till parkdörren, böjde sig framåt och såg ut att gråta.

Jag närmade mig, intet anande. En gammal fru, som hade sitt askblonda hår deladt och nedkammadt öfver öronen, och hvilken liknade min mormor, som jag miste, då jag var barn, kallade mig med mild röst och sade:

„Trösta den unga damen!"

Jag bjöd henne mekaniskt min arm och vi gingo åter ut i parken. Musiken måtte hafva upphört, ty jag hörde mitt hjärta slå. Jag var mycket upprörd. Öfver trädgården låg nu — jag mins det tydligt ett visst grönaktigt ljus, som tydligare än förut framhöll den skära färgen i hela hennes varelse. Blommorna rörde sig sakta och stjärnorna hade åter stigit högt öfver horisonten. Det var ljummare än nyss. Dagen var nära. Jag sökte hennes blick. Under de halfslutna ögonlocken var den beslöjad af tårar. Hon hade fortfarande i sin hand det sista af benvedsbuskens blad och lekte därmed såsom med en helt liten solfjäder. Hennes vänstra obehandskade hand snuddade vid min. Jag såg på henne och hon sade mig: „Hvarför plågar du mig?" Det var för fjärde gången hon gjorde mig samma fråga. Min fantasi fann icke längre något svar; orolig sökte jag ett sådant.

Hennes ögon slogos upp.

Och i denna natt, som försvann bakom den höga skogen, läste jag i hennes ögon att hon älskade mig.

Där låg i hennes blick ett outsägligt vemod, en dämpad kyskhet, ett strålande hopp.

Då hade jag bort kasta mig till hennes fötter och ända till morgonen njuta lyckan af att vara älskad. Jag kände att jag icke längre älskade henne.

Poeter äro otacksamma och veta icke själfva hvad de vilja.

Ända till denna dag hade jag invaggat mig i en oförnuftig längtan att hon skulle älska mig. Jag hade nått mitt mål och likväl var det slut med min känsla.

Jag tror — länge efteråt har jag tänkt däröfver — att det som värkade detta omslag hos mig var både egoistiskt och orätt. Jag längtade att hon skulle förstå mig, och likväl önskade jag det icke, ty jag ville ha rätt att klaga däröfver och gråta öfver hennes blindhet. Jag ville på samma gång vara älskad för att kunna lefva och försmådd för att dö däraf.

Hon hade, då hon tillstod sin kärlek, dödat hos mig den förtviflan, som under hela mitt lif skulle ha vaggat min själ och plågat den, och hvilken jag trodde vara mitt snilles näring. Skaldernas skönaste utbrott äro de, där de besjunga sina sorger.

Man måste gifva oss stora smärtor, för att tvinga oss till stora dikter.

Jag förebrådde henne att hafva velat döda skalden för att väcka till lif mannen.

Då jag vaknade var klockan fyra; det var nästan dager och det duggregnade.

Botticelli: Porträtt af hans syster.

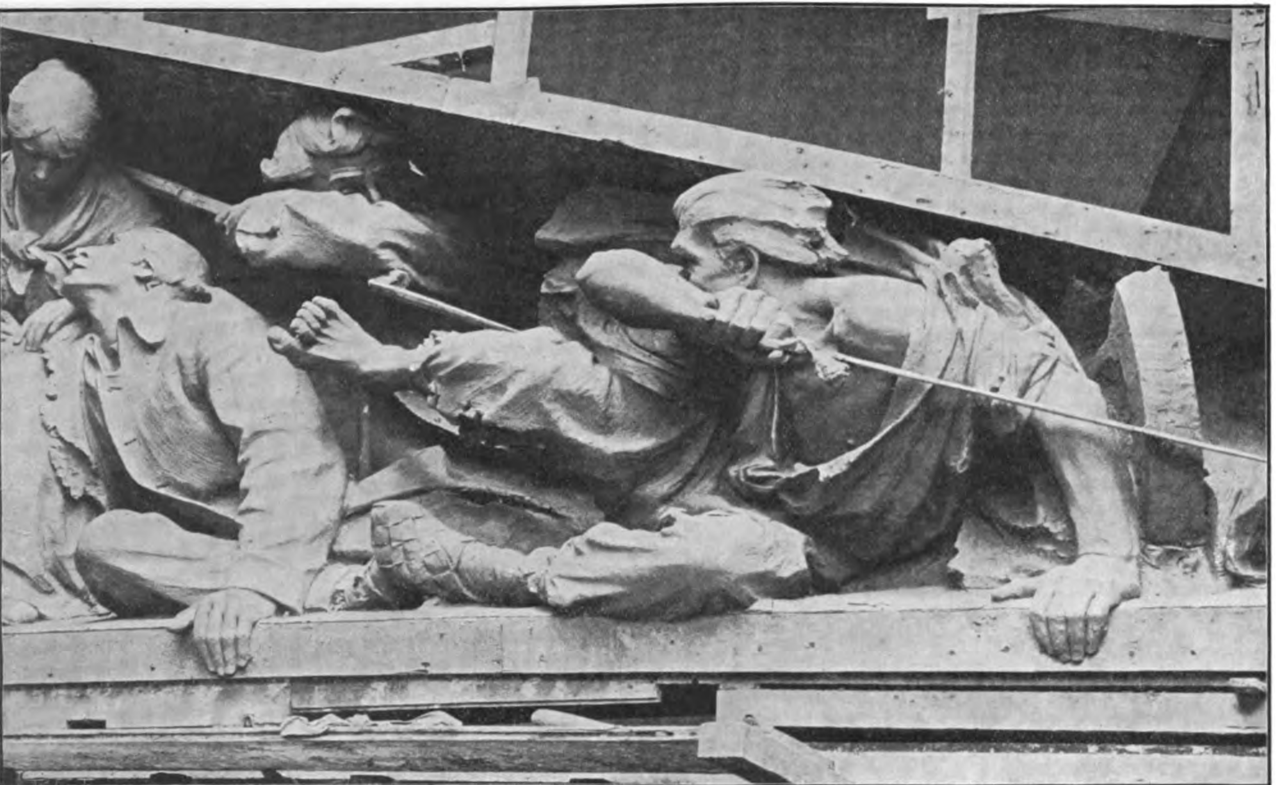
Palazzo Pitti i Firenze.

Emil Wikström. Eskiss för Lönnrotsstaty.

Emil Wikström. Eskiss för Lönnrotsstaty.

Emil Wikström. Detalj ur gafvelgruppen för ständerhuset. Kriget, det sista försvaret.

Detalj ur gafvelgruppen för ständerhuset.

Emil Wikström. Undervisningen, jordbruket.

KNUT HAMSUN.

EFTER EN RADERING AF EDUARD MUNCK.

KNUT HAMSUN SOM DRAMATIKER

AF HJALMAR CHRISTENSEN.

et er en eiendommelig og rig udvikling Knut Hamsuns digtning har gjennemgået i de tretten år siden forfatteren af „Sult“ og „Det moderne Amerikas åndsliv“ satte den litterære verden hos os i bevægelse — vakte beundring og nysgjerrighed, ikke mindst nysgjerrighed.

Ingen nordisk forfatter har vel havt en sådan debut. Der stod pludselig i et dansk tidsskrift et brudstykke af romanen „Sult“ anonymt, som med et slag vandt hele det litterære nordens interesse for den ukjendte digter. Hver linje i det lille fragment var

personlig og gjennemfölt kunst. Der blev gjættet på ældre kunstnere, — man mente at en eller anden af dem havde behaget at forstikke sig. Da det så viste sig, at det var en ny mand, havde han dermed straks indtaget en fremskudt plads.

Der var noget hemmelighedsfuldt ved den nye mand. Noget fremmed og tilslöret. Hans sprog fortalte tydelig nok at han var nordmand. Det havde en frisk og eiendommelig norsk accent. Men om jeg förste gang havde læst Hamsun på et fremmed sprog, vilde jeg havt sterke tvil om hans nationalitet. Han står ligesom uden familie.

Næsten enhver kunstnerpersonlighed har sine åndelige slegtninge. Men der er knapt nogen norsk forfatter, Hamsun er navneværdig beslægtet med; neppe nok nogen udenlandsk. Han minder vel flygtig om flere. Han har læst lidt, både af den ene og af den anden. Af Dostojewski f. eks. Skulde jeg nævne nogen, som öiebliksvis forekommer mig at være af samme familie, så er det Kipling.

Det forekommer mig alligevel at være af en vis interesse at Hamsun har tilbragt en stor del af sin barndom og förste ungdom i Nordland. Det fantastiske exotiske hos Hamsun *kan* måske sættes i forbindelse med hans ungdomsår i Nordland. Ligesom Kiplings digtning har taget farve af Indien, således synes det mig at Hamsuns digtning har taget farve af Nordland: nordlandsk natur, himmel og hav, höit fjeld, sterk drivende sol, langt og dybt mörke. Der er en voldsommere natur i Hamsuns digtning end i det meste af vor kunst, noget steilt, utæmmet, urmenneskeligt, som ikke mindst kommer frem i „Pan“ og i „Livets spil“.

Den nye mand, der så pludselig dukkede op blandt de förste i vor digtning, havde havt en ganske besynderlig skjebne. Som nittenårs gut har han i Nordland fået trykt en fortælling. Nogle ungdomsår har han tilbragt i Kristiania. Han försögte at vinde en stilling i pressen, men han havde ikke held med sig. Han slog sig da igjennem på forskjellig vis. Han har endog gravet gröfter på Akershus. Senere drog han over til Amerika, prövede lidt af hvert, traf mangeslags mennesker. Rustet med allehånde erfaringer vendte han tilbage til den gamle verden. Kort efter blev brudstykket af „Sult“ trykt i „Ny jord“.

Hamsuns begavelse var i ogfor sig vel skikket til at bringe uro i sindene. Den bestikker, og den egger til modsigelse. Den formummer sig i så mange sære skikkelser, at man stadig har spurgt: hvilken er nu den egentlige, den rigtige, hvor er Hamsun selv? Man vil jo gjerne strax kunne pege på noget centralt hos en digter, ligesom kunne sige: dette er hans inderste personlighed, den styrende, den ansvarshavende. Og man havde lidt vanskeligt for at finde den ansvarshavende hos Hamsun. For mange var det overdådige spil af farver, af hastige lysvirkningar, hele denne fosforknitrende atmosfære, hvor ens sanser blandedes, af stor tiltrækning. Man blev elektriseret, og ens ophidselse haldtes stedse vedlige af nye indfald, nye melodier, nye mysterier. Selve personligheden Hamsun blev derunder et mysterium, en af dem, som der vil gå sagn om. Så var der på den anden side også de læsere, som fölte sig utilfredsstillede af det usikre, blaffende lys i hans böger; der var dem, hvis nykterne, öiebliksvis måske lidt pedantiske virkelighedssans reagerede mere eller mindre sterkt mod den poseur, som ikke sjelden stak hovedet op bag Hamsuns indfald. Undertiden fæstede kritiken sig ret bestemt ved denne poseur.

Jeg har selv været tilböielig til at betone dette usammenhængende, ansvarslöse, i Hamsuns förste virksomhed. Tiden har både givet mig og andre kritikere ret og gjort os til skamme. Den har givet os ret, forsåvidt som Hamsuns udvikling betegner en mere eller mindre bevidst fjernelse fra den brogede, vilkårlige mangfoldighed, hvori hans rige kunstnerpersonlighed ligesom gjemte sig, til enklere, klarere, mindre barokt slyngede former. Og den har gjort os til skamme, forsåvidt vi ikke altid bag poseuren, den vittige spögefugl, den fantastiske troldmand, bag prædikanten, der tilberedte dagens tekst — på en så pikant måde, endnu uklar, et bytte for ilende stemninger, for stridende tilböieligheder, — anede den store digter, der endnu syntes at leke med sine kræfter.

Hamsuns förste værker gir en række glimrende antydninger, brudstykker af sjelden interesse. Men det bliver endnu kun brudstykker, interessen taber sig i sidespring, det vittige indfald behersker fremstillingen, det sensationelle, overraskende, den blinkende effekt træder i forgrunden. Det er en kunstner, der driver et romantisk spil med sit emne, der ikke kjender andre hensyn

end det artistiske. Til gjengjæld er han artist, som de allerfærreste, en lykkelig sprogets elsker, en lidenskabelig og raffineret dyrker af dets skjönne tillokkelser. Det er et kunstnerisk fribytterliv, han förer i disse år. Men der var stof i ham til noget *andet* end en fremragende kunstnerisk fribytter.

Det sprudler fremdeles lige stærkt i digterens kilder. Men det er, som om de mange vekslende indskydelser, den fantastiske forvirring i hans indre er kommet under indflydelse af en ledende magt, en myndig vidende vilje, der gjör det væsentlige, det dybest personlige, de bestemmende fölelser og indtryk gjældende på bekostning af de mange kapricer. Det er en ganske anden hel og villende personlighed vi möder i Hamsuns tre skuespil og i hans sidste bog, romanen „Victoria", end i „Mysterier" og „Redaktör Lynge". Og hans fölelsesliv synes at have gjennemgået en betydningsfuld udvikling; de mange springende årer har samlet sig i en stor bölge, en dyb mægtig ström. I „Victoria" er de brudte lyriske stemninger flydt sammen i en stor varm fölelse, de mange melodier er forstummede eller klinger harmonisk med i digtningens klare og fyldige tonekunst, en kjærlighedens sang af de vakreste, man har digtet til ære for poesiens evige kilde.

I Hamsuns tidligere arbeider har man ikke sjelden det indtryk, at selve hans stilistiske begavelse, hans mangfoldige artistiske behændighed leder ham på afveie. Han söger leilighed til at udfolde sin blændende sprogkunst, hvor den tilbyder sig. Og det synes, som om det indtryk af poseur, han efterlader, undertiden beror på selve det sproglige, på den ofte forcerede måde hvorpå digteren betoner sin orginalitet. Jeg tror, at Hamsuns stil har vundet i naturlighed, i fast og mandig enkelhed gjennem hans dramatiske arbeider. Dramaets udtryksform tillader ikke den ekcentricitet som novellen, Hamsuns fine sprogöre har straks tilsagt ham, at den menneskelige tale, repliken, særlig når den skal lyde fra scenen, er mere sensibel end digtningens övrige former, en falsk eller affekteret tone virker langt pinligere. Samtidig med at Hamsuns begavelse vinder i dybde og inderlighed, — vinder således hans form i skjönhed, i ren og uaffekteret mandighed.

Hamsun har selv udtalt sig temmelig ringeagtende om den sceniske kunst. Og om sit förste skuespil fortæller han, at han

har skrevet det uden at ha nogen opförelse i sigte. Stykket er da også vel bredt for scenen, der er lange samtaler og udredninger, som hörer hjemme i romanen. Det blev beskaret til scenebrug og gjorde sig som bekjendt i denne form udmerket. Det viste sig, at hvad Hamsun forövrigt mente om den sceniske kunst og dens værd, så var han selv en födt dramatiker, en ualmindelig dramatiker, med en sjelden fin fölelse for scenens forhold, betingelserne for det sceniske liv.

De tre skuespil Hamsun har git: „Ved rigets port", „Livets spil" og „Aftenröde", — er ikke blot i ydre henseende sammenkjedede, der er virkelig organisk sammenhæng, og tilsammen virker de tre dramaer som en stor episk livsfremstilling: i ingen af Hamsuns romaner har han således formået at gi' billeder af hele menneskeliv, og at lade os se sammenhængen i disse menneskeliv; Kareno, Elina, Teresita lever lige for vore öine, vi kjender dem som de mennesker vi fra tid til anden möder i deres livs afgjörende öieblikke.

De tre skuespils helt er Ivar Kareno, det er hans skjebne, der fortrinsvis har beskjæftiget digteren, han indtar den bredeste plads i ensemblet, om Kareno grupperer sig den ganske övrige skare. Og dog er det i „Rigets port" Elina, i „Livets spil" Teresita, der interesserer os mest, og i „Aftenröde" er det knapt nogen enkelt, det er det lystige og bedrövelige, overordentlig karakteristiske hele, der på ethvert punkt holder vor opmærksomhed fangen. Men samler man sit indtryk, kaster man et blik tilbage gjennem den verden af levende skikkelser, Hamsun har skabet i sin trilogi, — blir det dog alligevel Kareno, hans liv og udvikling, hele hans menneskelige forvandling, der får den dybeste interesse.

Læser man de tre dramaer om igjen i sammenhæng, vil man bli slået af, hvorledes Hamsun her, således som kun de store kunstnere og menneskekjendere formår det, har vidst at gjöre en hel menneskelig tilværelse levende og gjennemsigtig.

* *
*

— — „Ved rigets port" förer os ind i en ung videnskabsmands hjem. Ivar Kareno har giftet sig med en elskværdig liden bondepige, Elina, de holder af hinanden, men det er allerede straks givet, at deres veie vil bli meget forskjellige. Kareno er overordent-

lig sterkt og oprigtig interesseret for sin videnskab, han *lever* for denne, — — — i trange kår pröver han at kjæmpe sig igjennem, uden nogengang at gi' afslag, at vige for de herskende meninger, at kjöbslå. Han er en ærlig og lidenskabelig troende, en mand af ære og samvittighed, ung, glödende og forventningsfuld. Han er rede til at fortsætte kampen, til at holde ud hvorlænge det skal være — tre år er ingen tid, sier han, ti år heller ikke for en mand, der skal „banke på folks döre med så husvilde meninger som hans".

Hans lille vakre hustru har ingen anelse om hvad det egentlig gjælder. Hun har sin mand meget kjær, og hun vil frygtelig gjerne, at han skal ha' lykken med sig, at han skal bli berömt og især at han skal få lidt mere at leve af. For det er rigtig vanskeligt for dem, næsten ikke til at greie. Det er snart ikke bare Karenos meninger, der vil være husvilde.

Hvordan Kareno forövrigt skal bære sig ad for at bli berömt, og hvorledes indtægterne skal komme, det blir hans sag, det er hende ligegyldigt. Det kan jo hun overhovedet ikke ha' nogen mening om. Hun vil bare gjerne ha' det lidt godt sammen med den, hun er glad i.

Men hun har det ikke godt. Det værste er, at hendes mand har så liden tid for hende. Han bryr sig mere om sin afhandling end om sin kone. Sådan ser det ud ialfald. Hun skjönner ingenting af det han bestiller; og han skjönner heller ikke stort af det, der foregår i hendes lille kvindehoved.

Stykket begynder med en meget fin og karakteristisk scene: den unge frue sender pigen afsted i et hemmeligt ærinde, det gjælder en födselsdagspresent til manden; Kareno viser sig så altfor lidet nysgjerrig, skjönt fruen så gjerne vil ha' ham til det, han forstår intet af hendes små kunster: „Hvor vidt forskjellige vi er, Ivar! nu stod jeg og vented på, at du skulde spörge en gang til om den hemmeligheden, jeg havde, så vilde jeg ha' fortalt dig lidt af den. Bitte lidt. Det vilde ha' været så morsomt. Men nej (ryster på hovedet). Og slig er det så mangengang". —

Kareno (ler): „Nej, men hör nu, Elina, idag er du mærkelig. Du siger at en ting er hemmelig, og jeg svarer: godt, så er den hemmelig. Men bagefter kommer du og siger . . . ."

De er så langt fra hinanden, at de har vanskeligt for at få hinanden i tale. Og hvert skridt fjerner dem endnu længer. Alle de små uoverensstemmelser og misforståelser, de små vanskeligheder og de store vanskeligheder virker sammen. Förstforstår den ene ikke, hvad den anden sier, hvad der foregår i den andens sind, — senere mödes de fiendtlig, to væsener af hver sin verden, der er lukkede inde i samme ægteskab. Kareno, der skulde været den overlegne, — den imödekommende, den forstående, savner smidighed og omtanke, han formår ikke at föle sig ind i sin hustrus små glæder og sorger; han lader hendes kjærtegn ubesvarede, han jager hende på en pen måde fra sig for at hengi' sig til sin afhandling. Man får uvilkårlig den varmeste sympathi for den unge kvinde, der röber sin kjærlighedslængsel gjennem en naiv kurtise af manden og gjennem naive små intriger. Hun er rigtig nydelig mangengang. Men hun blir slet ikke påskjönnet . . Og så går det naturligvis galt. Det er et overmåde fint og indtrængende billede, Hamsun har git af disse to elskværdige mennesker, og deres vanskjæbne. Fremfor alt er Elina ypperlig gjengit': vi ser så godt hvordan alt fortoner sig for *hende,* hvad *hun* föler ved det, og hvad *hun* forstår. „Men herregud, at du også angreb ham", udbryder hun da Kareno fortæller hende, at hans bog også rammer den indflydelsesrige professor Gylling. „Jeg er bange for dig jeg Ivar", sier hun ægte kvindelig. Og da hun har lyttet til samtalen mellem professoren og Kareno, er det meget fornöieligt at höre, hvad det er, hun har lagt merke til:

FRUEN

Jeg hörte, han kaldte dig og sig selv for tankens mænd.

KARENO

Ja, han gjorde det.

FRUEN

Og engang kaldte han dig for kollega.

KARENO

Ja han var i det hele taget magelöst elskværdig.

FRUEN

Ja, men ikke sandt, så er du glad nu da.

KARENO

Jo, jeg skal ikke nægte for, at dette virked på mig; det er så underlig med det, det var nu selve professor Gylling, som sad her og snakked slig med mig. Det var i grunden store ting det.

FRUEN

A ja, tror du ikke jeg forstår det!

(hopper nogen gange op og ned)

KARENO

Jo, det var i grunden store ting det. (Smiler og betragter hende) Men du er nu ikke mindre glad end jeg, lader det til.

FRUEN

Nej, jeg er ellevild jeg. Jeg er så stolt, at! (tar hans hånd) Tankens mænd! . . . . . .

— Hun koketterer med ham, hun kjæler for ham, han forstår intet, han vil ikke forstå.

KARENO

(lægger armen om hende)

Elina, du er så god idag. Jeg er glad i dig.

FRUEN

Ja, *er* du det? For det er ikke noget andet jeg vil, jeg.

KARENO

Men nu må du gå. For jeg skal arbeide.

FRUEN

Å nej, la mig være et öieblik. Nu skal vi være lidt glade nu. For nu ordner det sig vel.

KARENO

(omfavner hende pludselig)

Gå hörer du. Jeg skal og må ha' skrevet et kapitel idag (omfavner hende igen). Du står her og får mig forstyrret efter dig. Så gå nu. Ellers . . . .

FRUEN

(smiler)

Ellers?

KARENO

Det sier jeg ikke.

FRUEN

Ellers?

KARENO

Ellers får jeg ikke bestilt noget, kan du begribe.

FRUEN

Nu er det snart mörkt, Ivar.

KARENO

Nej, der er to timer til at det blir mörkt.

FRUEN

Ja, to timer, men. Du kan kanske ikke arbeide alligevel, så.

KARENO

Men det er det jeg er nödt til.

FRUEN

Og koldt begynder det at bli også.

KARENO

(svarer ikke, begynder at ordne papirer)

FRUEN

Du Ivar? Skal jeg altså fylde lampen din, jeg da.

KARENO

Ja, tak.

FRUEN

Og ikke röre nogen af dine papirer?

KARENO

Nej. Men hvorfor går du ikke Elina? Jeg har aldrig seet så galt (förer hende henimod trappen) Så slip nu (gör sig fri og kommer tilbage til bordet).

FRUEN

(fra Veranden)

Jeg kommer til at röre dine papirer Ivar.

KARENO

(blader i manuskriptet, svarer ikke).

FRUEN

Jeg vil rode i dem rigtig ordentlig også; for nu har jeg fået slig lyst til det. (ler) Kom bare ind til mig om lidt og se, at jeg gjör det (ind, lukker dören).

KARENO

(tænder sin snadde, sætter sig, tar pennen, falder i tanker. Gör et slag opad grusgangen, sætter sig igjen, læser gentagne gange i manuskripter, skriver noget)

FRUEN

(fra verandadören)

Kollega! (ler) Hör du kollega, jeg er uskikkelig herinde.

KARENO

(kaver mod hende med hånden)

FRUEN

(går ind)

KARENO

(reiser sig brat).

Nej. (gör atter et slag opad grusgangen).
Nej, siger jeg.

FRUEN

(fra verandadören, stille og ömt).

Ivar? Jeg vilde bare sige, at jeg ikke har gjort noget galt herinde.

KARENO

(uden at se op)

Hvad? (går hastig hen til bordet og stryger ud, hvad han har skrevet).

FRUEN

Men jeg vilde bare så gærne være hos dig.

KARENO

(ser op, råber)

Elina! Det går ikke med den revisionen, naturligvis.

Det er en forgjæves kamp hun fórer. Hos Kareno er der ingen tröst at finde. Hans videnskab er hans store kjærlighed. Hans hustru får klare sig så godt hun kan: „Nei jeg forstår hvad det kommer an på jeg, Ivar. Du er ikke glad i mig længer. Dét er det, som går af dig. Du sa netop, at Du var glad i mig, du, men det er ikke sandt, skal jeg sige dig. Jeg ser det i småt som i stort, og det er ikke bare idag. Du vil ikke gjöre det spor for mig, du bryder dig ikke om, hvordan jeg har det, du bare skriver du, og værre og værre blir det med os. Og så tilslut vil du sende mig hjem".

— Når nöden er störst er hjælpen nærmest. Hjælpen kommer også for fru Kareno, — i skikkelse af journalisten Bondesen, en velpleiet forförer af sat alder, halvelegant og rutineret. Han er vel skikket til at byde den lille bondepige den tröst, hun trænger, og han tilbyder den næsten straks. Ganske udmærket er den scene, hvor Elina tror at kunne bruge Bondesens kurtise til at vække sin mand. Det preller ganske af på Kareno, han ser og hörer ingenting, han har blot öre for sin ven Jerven, de to dröfter emnet professor Gylling, det har for den efterstræbte ægtemand en ganske anderledes aktuel interesse.

Imidlertid får hans forhold til hustruen tilsidst også aktuel interesse. Elina har fogjæves bedt sin mand være lidetgran jaloux, hun har drevet sit naive butikdame koketteri med Bondesen længst muligt, intet hjælper. Og hendes lille overraskelse til födselsdagen blir en brutal fiasko. Kareno er altfor optaget af den sörgelige opdagelse at hans ven Jerven er blit forræder mod deres fælles sag, han kan virkelig ikke fæste sig ved, at der kredser et ungt kjærlighedssygt væsen om ham og beder ham med hvert tonefald om lidt venlighed. Så har Jerven lånt Kareno penge, det var en redning for den overhængende eksekútion, men nu sender Kareno

pengene tilbage. Fruen er fortvilet: „Det er bare så besynderligt. Hvert lys, som tændes for os, slukkes igjen med det samme". „Herregud jeg er så træt af alt dette nu. Det har varet i tre år. Og aldrig blir det anderledes". „Tre år", svarer Kareno, „er ingen langvarig trængsel for en mand som mig. Ti år er ikke engang længe". Denne naivt egoistiske ytring bestemmer fruens holdning, bestemmer hende for Bondesen, uden at hun endnu selv aner det, bestemmer hendes livs skebne. I denne sindsstemning er hun moden for Bondesen. Han kommer og byder hende til fest, champagne og dans og munterhed, han byder hende sin kjærlighed, han byder hende alt det, som hun savner. Han er så velgjörende forståelsesfuld, han imponerer hende ved at ha gjennemskuet det hele, han viser hende så megen venlighed. Lidt for megen. Hun farer först tilbage, men frygten går snart over.

Nu er turen kommet til Kareno. Det er en löierlig ligevægt i livet, en ondskabsfuld nemesis, etslags forkjert galgenhumoristisk retfærdighed, som det altid glæder Hamsun at fremvise. Kareno får et glimt af Bondesen, som har sin arm om Elinas liv. Det gir ham en grundig vækkelse, men Elina svarer ham affeiende, og nu er situationen pludselig forandret. En liden brikke er flyttet. Men den lille brikke bestemmer hele spillets karakter.

Der falder skarpe ord, men det er fruen, som tar ledelsen. Kareno er egentlig en snil gut, han lader sig trumfe, fruens pludselige ligegyldighed gjör ham ganske fortumlet, han beder for sig, han gjör kur, han blir latterlig. Ja, digteren er så sköieragtig, at han lader Kareno kjöbe sig broderede lommetörklæder, fordi Bondesens toilette synes at ha imponeret Elina. Elina får en ordentlig revanche. Men vi aner tillige, at denne revanche vil bli hendes eget fordærv. Det blir bare tab på begge kanter. Livets retfærdighed er ingen retfærdighed.

Da Elinas fölelse for Kareno först har fået svindsot, dör den hastig. Hun ved det ikke selv, hun har fölt så sterkt og så længe, at hun tror, fölelsen endnu er der, at den kan gjemmes for en stund og tages frem igjen. Hun *må* ha den glæde, Bondesen lover at gi hende, men hun försöger den hele tid at indbilde sig, at hun senere kan og vil vende tilbage til Kareno. Dette selvbedrag er skildret med stor kunst.

„Jeg skal bede ham om tilgivelse siden", sier hun til Bondesen, „men nu tænker jeg ikke på ham". Hun er så söd og ungt letsindig Elina, hun har vansmægtet så længe, hun virker ganske rörende, der hun sidder og glæder sig til kjöreturen med sin elsker. Bondesen vil omfavne hende, men hun gjör sig fri: „nei, nei, gör ikke det. Jeg er syndig nok för. Vil De være rigtig snil mod mig?"

BONDESEN

„Ja, det lover jeg".

FRUEN

„For ellers vil jeg ikke se dem mere. Jeg skal komme ud iaften alligevel, vi skal gå en lang tur langt udover landet. Kunde de gjöre så meget for mig, at de vilde fölge mig helt hjem? Det er tre mil.

BONDESEN

Ja, med glæde, vi skal köre.

FRUEN

Ja, tak la os köre. Jeg vil reise hjem en stund og være hjemme. Ivar har ikke noget imod det, han har sagt det så ofte. Og nu gör jeg alvor af det (ser sig omkring). Dette er döden. Ikke engang en klokke til at tikke, ingen lyd af noget, dödsstilhed, papirer. Idag hörte jeg en vogn herudenfor på gaden, og jeg sprang ud og så på den til den var forsvundet. Så gick jeg ind igjen, ind til dette igjen. Å!" (folder hænderne over brystet og presser til, idet hun strækker sig bagover).

Det er i dramaets sidste scener, som om luften dirrer af elektricitet. Först et heftigt möde mellem Kareno og Jerven, Jerven gjör endnu et forsög på at undskylde sig, de to venner skilles som dödsfiender. Så den afgjörende kamp mellem Elina og hendes mand. Der er noget uendelig sörgmodigt over disse Karenos forgjæves anstrængelser. Han er så barnslig, så god, så fortvilet. Han nærmer sig så forsigtig, så fuld af frygt og ömhed. Men det er forsent. Hun er allerede en anden, hun er en fremmed; hun rykker nervöst til siden for en mulig berörelse. Og han

skjönner först ikke hvor galt det er fat: han begynder endog at indvie hende i sin bogs tankegang. Hun lader ham vide, at hun nu agter at gjöre det, han tidligere har foreslået hende: reise hjem til forældrene for en tid. Så kan han dyrke sin videnskab i ro og fred. Da er det ligesom, der falder skjæl fra hans öine:

„Jeg har mistet dig nok i de sidste dage, træk dig ikke endda længer bort fra mig. La det ialfald være som det er nu. Jeg skal ikke overhænge dig, jeg skal sidde ude i haven, skal holde mig derude."

Denne mand, der vil forklare livet gjennem sin videnskab, ved ikke, at det aldrig kan vedbli at være, „som det er nu", at intet menneske stanser, ingen fölelse hviler og blir. Denne kvindes sjæl er allerede langt borte fra ham, den flygter bestandig videre.

„Nu går jeg", sier han, men han går ikke:

„Du står her lige for mine öine, jeg kjender varmen af dig hid. Hver gang du retter dig op, ser jeg, at du puster. Jeg synes aldrig, at jeg har seet det för. At du har stået og åndet imod mig. Du er så hvid på halsen. Hvorfor har jeg ikke kysset dig mere för! nu vil du det ikke, du står i dette öieblik på vagt, om jeg skal komme. Er du glad i en anden Elina?"

FRUEN
(tier).

KARENO
(lidenskabeligt).

„Du er ikke glad i en anden; vel? For jeg elsker dig, jeg vil kysse dig nu."

(tar et skridt frem).

FRUEN
(löfter hurtig strygejernet)

„Ja, du kan vove."

(De stirrer på hinanden).

KARENO

„Så kast jernet for satan. Hvad venter du efter?"

FRUEN

„Jeg venter på dig."

KARENO

„Om forladelse, Elina."

(træder tilbage).

FRUEN

(lar jernet synke).

KARENO

„Om forladelse, Elina."

(ud verandadören).

Således ender det ægteskab. „Nu begynder alle ting at komme på sin plads", sier Elina senere til Bondesen, „men det er forsent." De mödtes ikke på samme tid, hun og Kareno. Det er den gamle, gamle historie. Og Hamsun har fortalt den slig at den skjælver af nyt liv, disse mennesker har levet den om igjen, Elina og Kareno. Også deres lykke kom for sent. Den lille bondepige kjörer ud i en verden, som snart grundig skal udslette det eneste, hun havde: hendes naive ynde. Forpjusket og forrådt möder vi hende igjen i det fölgende drama. Denne digter, som går livet så skarpt ind på klingen, kjender ingen barmhjertighed.

Allerede i den hverdagstragedie, der udspilles i dette Hamsuns förste drama, er grundtanken den, at menneskene er brikker i en stor ukjendt hånd, en lunefuld, snart plump, snart vittig skjebne flytter dem did de ikke vil. En blind retfærdighed, som efter menneskeligt skjön ingen retfærdighed er, tumler med os alle. Vi skjönner ingenting. „Mennesket mangler det stakkars organ, som kan fölge bevægelsen fra en hjærnevirksomhed til en bevidstheds-tilstand" sier Kareno. „Det er bare gjætning, at vi tænker." Men vi merker en sammenhæng, et spil af kræfter, som det morer os, brikkerne, at iagtta.

I det fölgende drama sætter digteren et udråbstegn ved dette kræfternes spil, han viser, hvor det er gådefuldt, og hvor det dog lader ane en indre styrende motor, — hvor det er farverigt, en lyst for öinene, mens det piner vor tanke. „Livets spil" virker mere strålende end „Ved rigets port". Det er fantasifuldt som det dristigste i Hamsuns romaner, og det er knapt og klart tillige. De to förste akter forekommer mig scenisk fuldendte. I tredie akt er markedsscenen ikke lykkedes. Merkeligt nok. Det bro-

gede markedsvirvar falder ligesom i stykker, mange glimt, intet samlende billede. Troldmanden i Hamsun har her svigtet ham. Der er kun den ene ypperlige lille scene mellem Teresita og Kareno, som blir siddende i ens minde. — Fjerde akt er delvis fortrinlig. Men effekten er tilsidst for ophobet, optårnet, uden at overvælde. Og så ventede man lidt mere af stykkets titelvignet, Thy, „retfærdigheden".

Dramaets merkeligste skikkelse er Teresita. Hun er den virkelige personifikation af stykkets tanke: hun spiller med menneskeskjæbner, men selv er hun en brikke i den store hånd, hun drives viljelöst.

Elina i förste stykke var den unge, naturlige kjærligheds-sögende kvinde, bestemt til at være en mand hengiven og skjötte hans hus; — hun har oprindelig intet andet kraf; hun vilde sandsynligvis blit Kareno en god och tro hustru, om han havde havt lidt mere tid for hende og tjent lidt flere penge. Det er tilfældige omstændigheder, der förer hende ud på vildspor.

Teresita er også en kjærlighedssögende ung kvinde, men af en helt anden natur end Elina. Det er en syg umættelig nysgjerrighed, der driver hende, en længsel efter det nye, ukjendte, efter endelig engang at bli helt tilfredsstillet i sjæl og sanser. Höyer, den forhenværende straffange, Jens Spir, telegrafisten, Kareno, den fremmede, der dukker op i den fjerne nordlandsbygd, Brede, den pukkelryggede ingeniör, alle skal pröves. Og ingen gir hende det hun bad om. Hun nyder og hun hader sandseligheden hos Jens Spir, hun elsker det overjordiske hos Kareno og skuffes, fordi han er så jordisk, hun kredser om ingeniörens pukkel, hun har sögt gudved hvad hos ham, der engang sad for vold. Hun er umættelig, og hun er tillige træt af det hele. Hun er den evige kvindelige brynde, hun blusser altid for nye ukjendte tilbud, men det hun længes efter er „noget fra en anden verden", det uopnåelige.

Hun har et stort öieblik, denne nymphomane kvinde, der brænder så sterkt, der tænker så kjölig og handler så ubarmhertig. Hun bytter elskere som stövler. Men hun har det ene store öieblik med Kareno: da drömmer hun at hun har fundet ham fra den anden verden. Da er hun vacker, da skinner kjærlighedens unge evige sol over hendes hoved.

Fortællingen om denne fölelses hastige gang gjennem hendes sjæl er helt udmærket. Stycket begynder med en scene, hvor Kareno er optaget af sit, sin filosofi, sine planer, lige intens i kjærligheden til sin gjerning som nogen gang. Teresita nyder ham, uden at höre, hvad han sier. „Kvisten har böiet sig" for denne fremmede. Hans begeistring for noget, hun ikke forstår, hans finhed, hans usanselighed har talt et andet sprog til hendes hjerte end mændenes vanlige. Hendes forelskelse er nydelig beskrevet: Hvor hun er urolig, hvor hun er springende og lunefuld, hvor hun spör ham ud om hans hustru. „Så. Gå nu", og straks efter: „Går de nu?" „Tilgiv mig", sier hun uden skygge af grund. Hun börster ham med sit lommetörklæde, fordi han er blit stövet. Hun börster ham endnu engang. Hun röber sig, men Kareno forstår ikke. Hun spör ham ud, om hun skal ta Jens Spir; Ja, for han beiler til hende. Kareno er fuldkommen ubehjælpelig. Denne mand er så naiv, så fin, så uendelig klodset, — han må være af en anden verden. Hun smiler overbærende og forelsket til ham. Og akten ender med, at Teresita gir en af sine elskere, straffangen, hans löbepas. Hun indvier sig for Kareno.

2:den akt er kanske det mest dramatisk virkningsfulde, jeg nogengang har set på en scene. Hovedrollerne i denne akt, Teresita og Jens Spir, blev ved opförelsen i Kristiania ganske ypperlig spillet af fru Dybwad og Garmann.

Jens Spir, telegrafisten, er vel den af Teresitas elskere, som har havt mest myndighed over hende. Det er en sterk vilje, en sterk mand, hård som hende selv, det suser voldsomt i hans blod, de er som to racedyr, der har fundet hinanden, de bider og slåes og de drages dog mod hinanden, en vældig naturmagt forlanger en krydsning.

Der er kommet telegram til Kareno, at hans kone kan ventes endnu samme aften med skibet. Jens Spir går fremdeles med telegrammet, han har ladet Teresita se det. Det er uveir, og uveirsstemmingen er mesterlig gjengit: snefog og blæst, uro i menneskenes sind, en anelse om en ulykke flyver gjennem det hele. De to elskende, der hader hinanden, har en liden udsögt samtale:

TERESITA

Tror De, skibet er her om en halv time?

JENS SPIR

Kanske, hvis ikke noget kommer iveien.

TERESITA

(ser på ham)

Hvad skulde der komme iveien?

JENS SPIR

Nej, hvad skulde der komme iveien

TERESITA

Indsejlingen.

JENS SPIR

Indsejlingen er brolagt af ulycker.

(Pause)

TERESITA

(ler)

Hvor de har lystige rynker i ansigtet. Ha — ha.

JENS SPIR

Det er deres skyld, at jeg har rynker.

TERESITA

De er så kjedelig. De er bare et menneskes barn. Jeg er træt af dem.

JENS SPIR

Men Kareno?

TERESITA

Nej, nej, han er ikke af denne verden. Når jeg går ham imöde, så ser jeg stivt på ham og hvisker ja. For jeg synes, det er månen, som kommer til mig og vil något.

JENS SPIR

Har De hört om Istar?

TERESITA

Hvad?

JENS SPIR

Jeg sa Istar.

TERESITA

(ler igjen)

Gud, hvor de ser ud som en sån melankolsk fabelkat.

JENS SPIR

Som de kunde göre til jordens stolteste nar.

TERESITA

De mener ikke halvdelen af, hvad de siger.

JENS SPIR

Nej, det gjör jeg ikke.

TERESITA

Hvorfor siger de det da?

JENS SPIR

Det er min taktik.

TERESITA

Og inderst inde er de opfyldt af uforskammethed mod mig.

JENS SPIR

Ja.

TERESITA

Det er også deres taktik.

JENS SPIR

Nej, det er mit princip.

TERESITA

Hvor de svarer godt for dem. Ha—ha.

JENS SPIR

De skulde også vide, hvor det anstrænger mig.

TERESITA

(træt og seende ud i luften)

Ja ja, Jens Spir. Det kan gærne hænde, at de trætter mig ud tilslut, og at jeg overgir mig. Det er ikke umuligt (vender sig mod ham). Men de skulde bare vide, hvor de er mig imod.

JENS SPIR
(gör et langt buk)

TERESITA

Hvorfor bukked de så dybt?

JENS SPIR

Forat skjule, at jeg lo.

TERESITA

Lo de? (hånligt) Af hvem af os?

JENS SPIR
(smiler)

De tog ikke fejl, fröken.

TERESITA

Der er Kareno (råber) Kareno!

Kareno kommer og får sit telegram. Han blir pinlig overrasket, han er usikker, han er först hård, vil et öieblik gerne, at der „skulde gå skibe under". Men så får en anden fölelse overhånd i ham, ængstelig, samvittighedsgreben beder han om sin lampe for at sætte den ude i det lille tårn på næsset, hvor han pleier at arbeide: „Postskibet kommer — Det går ikke an". Kareno er ikke den, der kan ta ansvaret for et menneskeliv. Men det kan fröken Teresita. Der fölger atter en scene mellem hende og Jens Spir, kanske den störste i hele stykket. Intetsteds i dramaet udfoldes der en sådan sprogets pragt. Og dog virker samtalen slående naturlig. Forholdet mellem Teresita og Jens Spir er skildret med uforfærdet tydelighed: hun *vil* Kareno, hun bedöver sig med Jens Spir.

Mörket er faldt på, ude i tårnet har Kareno tændt det veiledende lys. Teresita kommer ud fra huset med tændt lygte og kikkert, opdager pludselig Jens Spir:

TERESITA
(farer sammen)

Hvem er det?

JENS SPIR

Mig.

TERESITA

Hvad vil de? jeg liker ikke, at de altid går efter mig.

JENS SPIR

(smilende)

Jeg stod her og hörte på deres skönne Musik igen.

TERESITA

Ja, men jeg liker det ikke, forstår de.

JENS SPIR

Hvorfor går de med lygte?

TERESITA

Hvad kommer det dem ved? Jeg vil ikke sidde i mörke derinde.

JENS SPIR

Er de bange iaften?

TERESITA

Bange?

JENS SPIR

(peger på kikkerten)

Hvad skal de med den?

TERESITA

Ja, synes de ikke jeg burde göre dem rede for det (ser gjennem kikkerten ud mod tårnet. Der skinner det jo lystigt.

JENS SPIR

Vil de spörge mig, hvor langt postskibet er kommet?

TERESITA

Nej .... Men hvor langt er det kommet?

JENS SPIR

Nu er det her udenfor.

TERESITA

Naturligvis er det vel her udenfor.

JENS SPIR

Jeg traf Thy nede i veien.

TERESITA

Jeg sendte ham med lampen.

JENS SPIR

Ja han bar den lampe, som nu lyser så derude.

TERESITA

(utålmodig)

Jeg står jo og siger dem, at jeg sendte Thy med lampen.

JENS SPIR

Ja.

TERESITA

Ja? Hvad så?

JENS SPIR

Ingenting. Jeg letted på lampen.

TERESITA

Letted de på den?

JENS SPIR

Den var tom.

TERESITA

(sænker kikkerten og holder lygten op for hans ansigt)

Var den tom, Jens Spir?

JENS SPIR

(stirrer på hende)

Nej.

TERESITA

(med kikkerten for öinene)

Jeg synes, lyset tar af.

Og lyset tar af, lampen slukner langsomt. De to tilskuere gir hverandre den ene lille spidse bemærkning efter den anden. Det gnistrer af had og begjær.

TERESITA

(slår hænderne sammen)

Du store Gud, det er Kareno, jeg elsker. Nu tænker jeg på ham.

JENS SPIR

(sænker kikkerten og ler)

TERESITA

De ler. De ler altid. Flirer.

JENS SPIR

Jeg ler for at skjule, hvor bedrövet jeg er.

TERESITA

Deres menneskebedrövelse rörer mig lidt.

JENS SPIR

Det er mig ligegyldigt. Det er ikke deres medynk, jeg beder om.

TERESITA

Ja hvad er ikke dem ligegyldigt. Jeg har aldrig set dem egeistret.

JENS SPIR

(lidenskabeligt)

De, de selv, er mig ikke ligegyldig. Deres stenöine virker på mig, deres udastående födder og deres lange hænder. Når de kommer gående, da ulmer synden som mörkeröde roser i mig. Jeg vil ha dem Teresita, jeg vil altid ha dem.

(griber efter hende)

TERESITA

(viger)

Jeg vil ikke mer! (og senere udbryder hun) „Jeg elsker nogen, som ikke går efter mig og griber mig. De er bare et kryb på jorden, Jens Spir, de er ikke mer. De har lært mig deres gruelige lader.“ Hun föler en trang til at rense sig, til at skyde skylden over på en anden. Der *er* en mand, som hun elsker, — som hun tillbeder: „Ja, Kareno, han er som en grön ö, som jeg

kommer til og er hos." „En skön tanke", siger Jens Spir. „Så hör da en endda skönnere", svarer hun, jeg drömte engang noget om en stor grön blomst og mig. Gid jeg aldrig var vaagnet."

— Fru Kareno blir reddet, men Teresita får alligevel sin vilje, hun vinder den hun elsker. Kareno har endelig forstået, og de mödes i en stor, alt bort-skyllende fölelse. „De river mig med Dem, siger Kareno og forstyrrer al min fred."

TERESITA
(stille)

Ja, de har også forstyrret min.

KARENO

Jeg arbeider ikke mer, jeg faar ikke mit kapitel om retfærdigheden færdigt, fordi jeg altid tænker på dem. Tårnet står tomt, mit livsværk forfalder.

TERESITA

Nager det dem?

KARENO
(griber hendes boa)

Nej, nej, det er södt.

TERESITA

Denne dag vented jeg aldrig at opleve.

KARENO

Teresita!

TERESITA

Ja? Hvad vil de? (Kaster sig om hans hals). Å nej, vent lidt, jeg vil knæle. Jo, jo, sig ikke noget, jeg vil være aldeles deres. (falder ned) Elsker de mig nu?

KARENO
(Löfter hende op.)

Ja.

TERESITA
(mod hans skulder)

Sig det mere. Sig det hele tiden.

KARENO

Hvorfor knælte de?

TERESITA

Jeg adlöd nogen.

KARENO

De var som en slange, hvorfor var de det? De reiste hovedet og krummed dem? Jeg så deres mærkværdig stærke hals.

TERESITA

Jeg har vredet hænderne efter dem, Kareno. Jeg har stået i mit rum og stirret på væggen og lyttet efter dem .... Ånd på mig.

KARENO

(ånder på hende).

TERESITA

Mere. Det er som stjærnelys. Jeg suser op fra jorden.

Det er det store kjærligheds öieblik i denne kvindes liv. Men det er kun et öieblik. Et stort vakkert selv-bedrag. Kareno hörer lige så lidt som nogen andre mænd hjemme i den lyse ukjendte verden, hun længes efter. Og hun begynder atter at sörge. Men hun har ikke længer synderligt haab om at finde. Den pukkelryggede ingeniör har et öieblik hendes öre. „Ja jeg begynder at elske ham", siger hun til Kareno, „er det mer, de vil vide". „Hvad elsker de hos ham?" spör Kareno. „Hans pukkel måske, Gud ved, hvad mit hjærte vil elske hos ham."

Jens Spir, den af desse mand, som til sind og sandser er hendes rette herre, har et sidste brutalt sammenstöd med Teresita. Deres sanselighed er den, der fortærer, der blir begges fordærv, der gjærer til had, et had hvor denne gang endnu driften ulmer. Hele den sidste scene tindrer af ondt, en lysende lidenskabelig ondskab, undfanget af sterke naturers elskov. Jeg mindes kun hos renæssansens digtere at ha mödt en lignende voldsombed i drift og had som den, der besjæler disse to mennesker, den nordlandske telegrafist og hans elskerinde.

Tilsidst kan de ikke få sagt hverandre noget værre. Så sender Teresita Thy, retfærdigheden, med en pistol til Jens Spir,

forat han skal dræbe sig. Men Thy snubler, og skuddet fælder Teresita.

I det virkelige lif er det kanske ikke så hyppigt, at retfærdigheden snubler just i det rigtige öieblik. Teresita falder i ethvert fald på sine gjerninger, og digteren skynder sig at gjöre det af med flere, med Otermans unge sönner, med Jens Spir, med Karenos berömte manuskript. Stor dödelighed på grund af sidste akt.

— Teresita er levendegjörelsen af stykkets idé: livets lystige og brutale spil med mennesket. Digteren har også git et andet eksempel, der dog ikke på langt nær har samme interesse. Det er Teresitas far Oterman. Et ualmindelig elskværdigt menneske, hjælpsomt, imödekommende og naivt. Digteren viser os gjennem små levende træk, hvilken god mand han er. Han bespiser fattige, han er mæcenat efter ringe evne, han elsker sine börn, og svæver i lykkelig uvidenhed om, hvem hans datter egentlig er. Han blir pludselig rig, og guldets djævel besætter ham ganske. Et tilfælde omskaber ham. Han blir gjerrig, dum, mer end halvgal af næringssorger. Meget af det han sier og gjör virker ganske grinagtigt. Hamsun har villet gi en guldets tragikomedie. Men digteren bruger Oterman for hyppig og for længe: man blir kjed af at se den samme mand fare forstyrret gjennem tre akter og foreta sig de samme forrykte ting. Digteren har helt overladt til læseren at dömme om den indre moralske mening i „Livets spil". Han har gjort retfærdigheden helt tåbelig, og han har samtidig ladet den ramme strengt både her og der. Og Kareno, filosofen, der ustanselig skriver på sit kapitel om retfærdigheden, om livets indre moralske mening, kommenterer de sidste uirmeligste foreteelser, gutternes död og manuskriptets tillintetgjörelse, med repliken „Vise nemesis" — — hvorpå teppet falder, mens „retfærdigheden" Thy, står alene tilbage på scenen, „höj, rank og med huen i hånden", ældgammel og tåbelig. — — I „Aftenröde" afsluttes Karenos bevægede liv. I det förste stykke „Ved rigets port", så vi hvor han var tapper og hæderlig i sin ungdom. Han modstod alle fristelser, det gik ikke an at byde denne mand penge og berömmelse. Han var uforstående mod sin kone, men finttænkende, stiv og hård i det som for ham var

en troessag. Da Jerven svigtede, dömte han sin ven uden barmhjertighed, fra dette öieblik var Jerven åndelig död.

Livet mildner og livet slider. Menneskene udviskes. Vi ser det hos Karenos frue. Hende går det særlig dårligt. I „Livets spil" har digteren med skånsellös tydelighed vist os, hvor hun er blit udjasket, tarvelig, styg. Af hendes varme, kjærlighedslængtende ungdom er der knapt noget spor tilbage, vi ser blot en afblomstret tös, der endnu gjerne vil være med. I „Aftenröde" er hun blit den ældre madam, som er færdig med sine anfegtelser, og som nu, da hun har arvet sine rige bondeforældre, gjerne vil gjöre sig og sit hus skikket for det bedre selskab. Den forhenværende tvetydighed skildrer sig i fölgende replik til manden: „Vi vil se pene folk hos os nu. Dine jævnlige. For nu har vi råd til det." Flad og fornöiet, uden skam og uden erindring gir hun os sit livs visdom: „Ja da, alle ting tjener til det gode." Hun er blit så „ordentlig", föler sig ganske oprört over en smule tjenestepigeskandale, og opnår tilsidst den stora belönning at stå i vinduet, da folket hylder Kareno. Hun får endog lov til at stille sig ud sammen med sin datter Sara, der *måske* skylder Bondesen sin tilværelse, men i alfald ikke Kareno. Så er da hendes lykke fuldkommen. En smuk aftenröde.

Der er også en anden dame, fra det förste drama, som vi gjenfinder halvgammel og udvisket, endnu mere forvrövlet end fru Kareno: det er fröken Hovind, den lille naivt begeistrede pigesjæl, som engang slog op med Jerven, fordi han blef forræder mod sin sag. Nu går hun der fjollet og giftelysten, „med silkefine hår i ansigtet" og logrer for den samme Jerven, der tilsidst er blit hendes ungdoms ideal. Mændene, Bondesen og Jerven, bærer ligesom alderen bedst. Men det er bare fordi de er „gået over i tide". De er ikke synderlig komiske, fordi de har skyndt sig med at „bli voksne", fordi de med vidende og vilje i en ung alder har forladt sine idealer. De blir i höiden gammelmandspudsige, når de mödes som konkurrenter i deres tjeneste pige-kurtise.

Men den stakkers Kareno — nu er det hans tur. Nu skal *han* til pers. Og han må gjöre spranget med gamle ben. Engang *skal* det gjöres. Digteren synes at ha en relativt god tro til

ungdommen, men sågodtsom ingen til mennesket. Han synes ialtfald at si: sådan går det oftest. Livet har efterhånden taret på den tapre filosof. Allerede dengang Elina forlod ham, er han et öieblik nær ved at gi sig: for at beholde hende hos sig vil han fölge professor Gyllings råd og revidere. Det er så naturligt: kvinderne tæmmer de tapreste. Dengang tar han sig dog sammen. Men så kommer han for alvor ud i „Livets spil". Teresita tar hårdt på ham. Han blir myg i hendes hånd, ikke-elsket beder han hjælpelöst om elskov: „Bare at de tar det under overveielse" tigger han hende. Han forlader hende ringere og dårligere end han var. Han begynder at tvile på sig selv. Da hans manuskript brænder, ser han Guds finger i det: „Er det himlens straf for min synds skyld. Slipper jeg ikke billigere?"

Det er fra denne tid, han er blit usikker, — sier han selv til Bondesen. Han har båret på sine tvil i ti år. *Eller han tror dette nu,* da tvilene *er* kommet, og da det desuden vilde smage så godt at slå sig til ro i en lun rede og forsone sig med magthaverne for selv at komme til magten. Digteren har rigtig ledet den gamle Kareno i fristelse. Man byder ham, der har slidt ondt, et hjems komfort, — ja, for det er Elinas penge, og hun er i ledtog med fristerne. — Man åbner ham, den tilsidesatte og forfulgte, universitet og storting: værsågod — man udleverer ham hans gamle fiende Jerven: her er anledning til at såre denne på den föleligste måde, for det er Jerven han skal remplacere.

Den filosofi, som er Karenos skat, den religion, han opfordres til at frafalde, behövede selvfölgelig læserne ikke at kjende. Kunde digteren gi et glimt af det væsentlige i den, — såmeget desto bedre. Han har også forsögt det, men det er ikke helt lykkedes. I ethvert fald får man en altfor sterk fölelse af, at professor Gylling havde gode grunde for sig, når han anmodede den unge mand om at revidere. I Karenos karakteristik spiller dog dette en underordnet rolle. Klarest gjengir Kareno sin filosofis ikke særlig originale grundtanke i en replik i slutningen af det förste stykke, da han har fået sit manuskript tilbage fra forlæggeren:

„Du gode gud, hvor jeg står alene nu! men jeg skal nok klare det Elina. Der har været folk med værre meninger end mine i verden, og engang kommer der vel nogen, som lytter til

mig også. Revidere! Hvad skal jeg revidere? Skal jeg sige ja hvor jeg nu siger nej? (åbner manuskriptpakken og tar efterhvert som han fortsætter hæfte efter hæfte op). Se her, alt dette er om flertalsveldet, og jeg slår det ned. Det er en lære for englændere, siger jeg, et evangelium åbenbaret på torvet, præket i Londons dokker, gjort til ret og magt af middelmådigheden. Her er om trodsen, her om hadet, her om hevnen, etiske magter i forfald. Alt dette har jeg skrevet om. Nej, vær nu lidt opmærksom Elina, så skal du selv höre. Her er om den evige fred. Alle synes det er så skönt dette med den evige fred; jeg siger, det er en lære, der er værdig den kalvehjærne, som har udklækket den. Ja. Jeg håner den evige fred for dens frække mangel på stolthed. La krig komme, det gjælder ikke om at bevare så og så mange liv; for livets kilde den er bundlös at öse af; men det gjælder om at holde opreist mennesket i os. Se her, her er hovedafsnittet om liberalismen. Jeg skåner ikke liberalismen, jeg angriber den af min inderste sjæl. Men det forstår man ikke. Englænderne og professor Gylling de er liberale, men jeg er ikke liberal, og det er det eneste man forstår. Jeg tror ikke på liberalismen, jeg tror ikke på valg, og jeg tror ikke på repræsentation. Og det har jeg skrevet, bent ud. (læser): Denne liberalisme, der har gjenindfört det gamle, unaturlige falsum, at mængden på to alen skal selv vælge sin anförer på tre .... Der kan du selv höre, Elina, sån er det hele veien. Skulde jeg revidere dette, så måtte jeg sige det stik modsatte af, hvad jeg har sagt. Og ser du her! Dette er slutten. Her har jeg reist en bygning op på alle disse ruiner, et stolt slot, Elina; jeg har gjort rede for mig. Jeg tror på den födte herre, den naturlige despot, befaleren, han, som sletikke vælges, men som selv opkaster sig til anförer over horderne på jorden. Jeg tror og håber på èn ting, og det er på genkomsten af den store terrorist, menneskeessensen, Cæsar — — — — — Vil du bare se, hvorneget jeg har arbeitet med dette: (i udbrydende bevægelse) Det er mit hjærteblod, Elina — altsammen."

— Der er imidlertid en del af Karenos filosofi, som får megen betydning i „Aftenröde". Det er hans lære om ungdommens ret: „Hör her, I unge, sæt en lunte under alderdommen, ryd sædet og intag pladsen." Nu da han selv begynder at bli gam-

mel og at fire, kommer der en ung mand, hans discipel, og vender hans egne våben imod ham. Det er ikke altid glædeligt, at höre sin egen röst fra en tidligere tid. Skildringen af dette forhold er af dyb sandhed og stor komisk kraft. Tare, den nye stridsmand, som Kareno selv har opdraget, vil egentlig kun sin lærer vel. Han vil stive ham op. Ja Kareno tyr endog selv til ham for at bli stivet op, — han beder ham ligefrem om „noget styrkende, noget ungt". „Så jeg blir opflammet igen, hvis jeg slappes." Og Tare rækker ham styrkedrikken, den er præpareret af Kareno engang i hans unge dage. Men den falder ham nu for tung.

Kareno har ellers holdt godt ud. „Nu er de over femti år, og de har så hvidt hår; men alligevel har de ikke böiet dem", sier Tare, „de har skabt det store eksempel i vort folk." Nu må han for Guds skyld holde ud videre. Og Tare minder ham om, hvad han har sagt om renegaterne: de skal skydes, man kan ikke kjæmpe mod dem, man kan bare trampe dem ned. „Giv dem et skud af nåde." Og Kareno gjentar ophidset sin ungdoms sterke ord.

Men fristelsen er for sterk. Han spræller som en fisk på krogen. Hans kamp, hans små låb til begge sider, hans pludselige og hjælpelöse sprang er gjengit med megen finhed og et bittert gjennemtrængende humör. Digteren sparer ikke sin stakkars helt.

Hvor han krymper sig under Tares ord, hvor han skjælver for icke at være ung længer, hvor han samtidig griber ethvert halmstrå, Bondesen stikker til ham: „Skal man være forpligtet til at ha sin forrige mening?" Den naive Kareno fra fordum udvikler endog i sin pine en vis diplomatisk snuhed. Allerede mens Tare opmuntrer ham, har han i virkeligheden forsögt at gå over. Hans tvil og hans nöd har båret frugt. Hans manuskript, som han har git Bondesen, forkynder en ny lære. Det er morsomt, at Bondesen först slet ikke forstår dette, og at Kareno på sin kant ikke forstår, at kun hans egne mundtlige bemærkninger har gjort det klart for Bondesen.

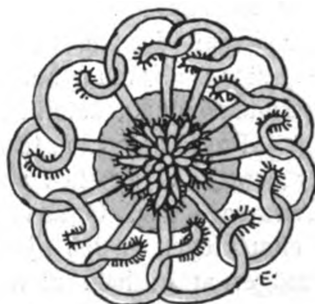
Af den slags snurrige småting vimler det. Hele stykket lyser af et hurtigt og omiddelbart vid. Det er rigtig en kåd dans, den agtbare filosof hvirvles ind i.

Jerven får sin ungdomselskede tilbage, som det engang kostede ham såmeget at skilles fra, men nu sker det meget mod hans vilje: han tar hende af politiske grunde, for at dække et ubesindigt skridt, en liden overraskelse i et pigekammer. Bondesen har en henrivende scene med sin gamle elskerinde, fru Kareno, hvor han er rört over „den nydelige småpigen“, hendes datter: „Jeg beslutted at gjöre alt, jeg kunde for deres mand, — som et ringe tegn fra mig.“ Og Kareno selv fører en forgjæves kamp med sin sidste stolthed, för han accepterer den ham uvedkommende datter. Han forsöger sig ligeoverfor Bondesen i den prægtige replik: „Det var mit barn. Så de ikke hvor lig hun var sin mor?“ Tilsidst tar han skridtet fuldt ud: „Kan Sara og jeg vise os, tror du? å nej, det vil du vel ikke?“ så spörger fruen på hans store festdag. Kareno nöler: „Jeg ved ikke.“ Men så tar han sin beslutning: „Jo, naturligvis. Hele min familie skal ha del i dette.“ „Fru Kareno: å tusind tak skal du ha, Ivar!“ Hun omfavner Sara: „Vi får stå i vinduet, vi også.“

Dermed er Karenos saga ude. Også han er nu åndelig död. Hans gamle ben har efter megen vaklen gjort spranget over i de dödes rige. Tare forsöger at gi ham et nådesskud, men „slige kugler træffer altid væggen“. Kareno kan under mængdens jubel vise sig i vinduet, hvor han afleverer den festlige replik: „Mine herrer, jeg er uskadt, min familie er uskadt.“ Til maleren Vium kan han da bagefter gi ren besked: „Ungdommen havde hele min sympati til det yderste; men jeg har fået öinene op. En ung mand har skudt på mig idag.“

„Aftenröde“ er en komedie i allerbedste forstand. Den „betyr, kjære Höibro, at menneskets vilje ikke er fri“. Den er bitter, og den er overbærende på samme tid. Den driver en dröi spög med den menneskelige skröbelighed. Og den er fuld af forståelse. Der er intet træk, som ikke er dybt menneskeligt. Det hænder, at fru Kareno virker ligetil rörende, når hun kjæmper for sin lille datter. Og alle de skikkelser, vi möder, lever og bevæger sig, som gik de i ens egen dagligstue. Hvor livagtig er ikke Alexandra afbildet, den blonde pige med de mörke bryn: „han bar en kurv hjem for mig. Han gjorde ikke någet andet“. Eller: „Jeg skulde melde, at professor Jerven vilde komme ind.“

Tilsammen virker de tre dramaer imponerende. En bred og indgående roman, hvor der afspeiler sig hele menneskeliv. Mennesker, der kjæmper og lider og glæder sig og dör. Mennesker, der gjör hverandre godt og ondt og bestemmer hverandres skjebne, en liden levende verden, som vi er hjemme i, som vi föler med, og som lærer os at se vort eget. En betydelig berigelse af vor kundskab om mennesket. Et alvorligt verk af en stor kunstner og menneskekjender.

„Ondt samvete“.

Axel Gallén. Dörrplåt af drifven zink.

OPLEVEDE SMAATING.

AF KNUT HAMSUN.

III.

PAA TOURNÉ.

Jeg skulde holde Foredrag om moderne Litteratur i Drammen. Jeg havde besluttet mig til at skaffe mig en höjst velkommen Indtægt paa denne Maade, og det kunde jo ske uden at koste mig nogen videre Anstrængelse. En vakker Sensommerdag sidder jeg da i Toget paa Vej til den gode By. Dette var i Aaret 1886.

Jeg kendte ingen Moders Sjæl i Drammen, og ingen kendte mig. Averteret mit Foredrag i Aviserne havde jeg heller ikke; men jeg havde tidligere paa Sommeren i et pengestærkt Öjeblik faaet trykt fem Hundrede Visitkort, og disse vilde jeg nu faa uddelt i Hoteller, Beværtninger og större Butiker, forat göre Folk opmærksomme paa Begivenheden. Kortene var vistnok ikke helt efter min Smag; mit Navn var fejltrykt paa dem; men med lidt god Vilje kunde man nok finde ud, at det var mig. Og desuden var mit Navn saa absolut ubekendt, at en Fejltryk gjorde hverken fra eller til.

Mens jeg sad i Toget, gjorde jeg op min Status. Dette nedslog ingenlunde mit Mod. Jeg var vant til at klare mangen Törn med faa eller ingen Penge. Vistnok var jeg heller ikke nu

rig nok til at före en Optræden, som var mit fine, æstetiske Ærinde i den fremmede By værdigt; men ved Sparsommelighed skulde jeg nok klare Foretagendet. Ingen flotte Udtællinger! Hvad Mod angik, kunde jeg liste mig ned i Kælderne i Skumringen om Kvældene og faa den, og med Hensyn til Hotel, vilde jeg söge mig et „Logi for Rejsende“ at bo i. Og hvilke andre Udgifter havde jeg vel?

Jeg sad i Toget og studered mit Foredrag. Jeg vilde tale om Alexander Kielland.

Mine Medrejsende, nogle glade Bönder, som havde været i Kristiania, lad en Flaske gaa rundt mellem sig; de böd ogsaa mig en Taar, men jeg sade Nej Tak. Ogsaa senere gjorde de paa drukne og velvillige Folks Vis mangen Tilnærmelse; men jeg gav mig virkelig ikke af med dem. Tilslut forstod de vel af hele min Holdning og af de mange Notater, jeg gjorde, at jeg var en lærd Mand, som havde meget i Hovedet, og de lad mig sidde i Fred.

Ved Ankomsten till Drammen steg jeg ud af Toget og bragte min Vadsæk hen til en Bænk. Jeg vilde sunde mig lidt, för jeg gik op i Byen. Denne Vadsæk havde jeg forresten intet Brug for; jeg havde taget den med, alene fordi jeg havde hört, at det var lettere att slippe ind og ud i et Logi, naar man havde „Töj“ med. Denne stakkels Vadsæk af Gulvtæppevæv var imidlertid bleven saa medtaget af Ælde og Slid, at den icke engang anstod sig en rejsende Litterat, mens mit eget Antræk, en mörkeblaa Jakkedrægt, var flere Grader anstændigere.

En Hoteltjener med Bogstaver paa Luen kom hen til mig og vilde bære Vadsækken.

Jeg afslog det. Jeg forklared, at jeg endnu ikke havde taget min Bestemmelse om Hotel, jeg skulde blott træffe nogle af Redaktörerne i Byen; det var mig, som skulde holde Foredrag om Litteratur.

Naa, men Hotel skulde jeg vel have alligevel, jeg maatte jo bo et Sted? Hans Hotel var uden Sammenligning det bedste i sit Slags. Elektrisk Ringeapparat, Bad, Læseværelse. Det ligger lige herved, denne Gade op, saa tilvenstre.

Han tog min Vadsæk i Hanken.

Jeg holdt ham tilbage.

Vilde jeg da *selv* bringe mit Töj til Hotellet?

Javel. Det traf sig saa, at jeg skulde samme Vej som det, saa kunde jeg hænge det paa Lillefingeren, og det fulgte med.

Da saa Manden paa mig og forstod med et, at jeg ikke var nogen fin Herre. Han drev ned til Toget igen og spejded efter andre Rejsende; men da han ingen fandt, kom han igen tilbage til mig og begyndte at forhandle med mig paany. Tilsidst lod han sig endog forlyde med, at det egentlig var for min Skyld, han var kommet till Stationen.

Naa, det forændred Sagen. Manden var maaske udsendt af en Komité, som havde hört om mit Komme, kanske af Arbejdersamfundet. Der var utvivlsomt et höjt aandeligt Liv i Drammen, en stærk Trang til gode Foredrag, hele Byen i Spænding. Jeg vidste ikke, om ikke Drammen i saa Henseende stod foran Kristiania.

— De skal naturligvis bære mit Töj, sagde jeg til Manden. — Og det falder mig ind, der er vel Vin at faa i Hotellet, Vin til Maden?

— Vin? Bedste Sort Vin.

— Godt, de kan gaa. Jeg kommer bagefter. Jeg har blot at aflægge Besög hos Aviserne.

Manden saa mig ud til at forstaa sig paa et og andet, jeg tog ham med paa Raad:

— Hvilken af Redaktörerne vil De anbefale mig? Jeg gider ikke gaa til alle.

— Arntsen er den fornemste, en Velstands Mand. Alle gaa til ham.

*

Redaktör Arentsen var selvfölgelig ikke at finde i Redaktionen; men jeg opsögte ham i hans Hjem. Jeg forebragte ham mit Ærinde; det var Litteraturen det galdt.

Ja, her var liden Sands for saadant her. En svensk Student havde været her ifjor og talt om den evige Fred; men han havde tabt Penge paa det.

— Jeg skal tale om Litteratur, sagde jeg.

— Javel, det misforstod jeg ikke, svared Redaktören. — Men jeg vil forberede Dem paa at tabe paa det ogsaa.

Tabe paa det endog! Hr. Arentsen var kostelig. Han gik kanske ud fra, at jeg rejste for et Firma. Jag sagde kort og godt:

— Ved De, om Arbejdersamfundets store Sal er ledig?

— Nej, svared Redaktören, — Arbejdersamfundet er udlejet imorgen Aften. Der skal være antispiritistiske Kunster. Der er desuden Abekatter och vilde Dyr. Af andre Lokaler ved jeg intet andet end Parkpavillonen.

— Vil de anbefale dette Lokale?

— Det er et stort, luftigt Lokale. Prisen? Ja, det ved jeg ikke; men De vil sikkert faa det meget billigt. De faar tale med Bestyrelsen.

Jeg bestemte mig for Parkpavillonen. Det var netop Stedet. Arbejdersamfundslokaler kunde ofte være baade smaa og ubekvemme. Hvem var Bestyrelse?

Sagförer Carlsen, Bundtmager Den og Boghandler Den.

Jeg begav mig paa Vej till Sagförer Carlsen. Han boed paa Landet, jeg gik og jeg gik, og Vejen fik endlig ende. Jeg forklarte ham mit Ærinde og forlangte Parkpavillonen. Den maatte netop egne sig til en saaden Sjældenhed som et litterært Foredrag.

Sagföreren tænkte paa det, men rysted paa Hovedet.

Ikke? Var Lokalet saa stort? Han maatte vel indrömme at det var uheldigt, om Folk blev nödt til at gaa tilbage af Mangel paa Plads?

Sagföreren forklarte sig nærmere. Han kunde kun raade mig fra det hele Forehavende. Her var saa liden Interesse for sligt noget, en svensk Student rejste ogsaa her paa Foredrag . . . . .

— Ja, men han talte om evig Fred, svarte jeg, — hvorimod jeg skal tale om Litteratur, Skönlitteratur.

— Desuden er De kommet i en uheldig Stund, vedblev Hr. Carlsen. — Der er netop bekendtgjort en antispiritistisk Forestilling i Arbejdersamfundet, og der er baade Abekatter og vilde Dyr.

Da smilte jeg og saa paa Manden. Han syntes at mene, hvad han sagde, og jeg opgav ham som haablös.

— Hvormeget vil De have for Parkpavillonen? spurgte jeg kort.

— Otte Kroner, svared han. — Forresten skal Udleje af Parkpavillonen besluttes i samlet Bestyrelsemöde. Om et Par Dage kan De faa bestemt Besked; men jeg tror nok, at jeg allerede nu kan love Dem Lokalet.

Jeg gjorde et lynsnart Overslag: de to Ventedage beregned jeg til tre Kroner, Parken otte, det var elleve; Billetsælgeren en, det var tolv. Fire og tyve Tilhörere à femti Öre kunde altsaa dække Udgifterne; de övrige et eller to Hundrede Mennesker, som vilde möde, var saaledes ren Gevinst.

Jeg slog til. Parkpavillonen var lejet.

*

Jeg fandt Hotellet og traadte ind. En Pige spurgte:

— Önsker Dem Værelse i förste eller anden Etage?

Jeg svared roligt og bramfrit:

— Jeg önsker et billigt Værelse, det billigste, De har.

Pigen mönstrer mig. Var jeg en spögefuld Herre, som gjorde mig en Fornöjelse af at tale om et billigt Værelse? Var det ikke mig, som havde forhört gennem Tjeneren om Vin til Maden? Eller optraadte jeg saa beskeden, blot for ikke at sætte Hotellet i Forlegenhed? — Hun stödte en Dör op. Jeg for tilbage.

— Jo, det er ledigt, sagde hun; — det er til Dem. Demses Töj staar her allerede. Værsaagod!

Her var ingen Omvej, jeg traadte ind. Det var Hotellets allerfineste Salon.

— Hvor er Sengen?

Der, en Sovesofa. Vi kan ikke godt have en Seng staaende herinde. Men Sofaen slaaes ud til Seng om Natten.

Pigen trak sig tilbage.

Jeg kom i et slemt Humör. Og der stod min elendige Vadsæk i disse Omgivelser. Og mine Sko saa slemt ud efter den lange Tur paa Landvejen. Kortsagt, jeg banded.

Öjeblikkelig stikker Pigen Hovedet indad Dören og spörger:

— Önsker Dem noget?

Se saa! Jeg skulde ikke engang faa udtale mig i en kort Ed, uden at en Mængde Tjenere strömmed til!

— Nej, svared jeg haardt. — Jo, jeg önsker to Stykker Smörogbröd.

Hun ser paa mig.

— Ikke noget Varmt?

— Nej.

Saa forstod hun ..... Maven ..... Det var Vaaren, jeg havde min Periode.

Da hun kom med Smörogbrödene, medbragte hun ogsaa et Vinkort. Den dresserede Skabning lod mig ikke faa Fred hele Aftenen: Önsker Dem varmet Demses Tæpper? Derinde er Badet, om Dem önsker .....

Da Morgonen kom, sprang jeg nervöst op og begynde at læde mig paa. Jeg frös; naturligvis havde den Pokkers Sovesofan været altfor kort for mig, og jeg havde sovet slet. Jeg ringte. Ingen kom. Det maatte være tidlig paa Morgenen endnu, jeg hörte ikke en Lyd fra Gaden, og da jeg fik sundet mig lidt bedre, saa jeg, at det ikke var helt lyst.

Jeg mönstred Værelset; det var det pragtfuldeste, jeg havde set. Mörke Anelser greb mig, og jeg ringte igen. Jeg stod der til Anklerne i det blöde Gulvtæppe og vented. Nu skulde jeg ribbes for mine sidste Skillinger, de strakte maaske ikke engang til. Jeg begyndte i Hast at tælle over, hvormange Penge jeg egentlig havde; saa hörer jeg Skridt paa Gangen, og jeg indstiller.

Men ingen kom. Skridtene paa Gangen var en Indbildning.

Jeg begynder at tælle paany. Hvilken frygtelig Ovished, jeg befandt mig i! Hvor var nu Pigen med den paatrængende Tjenestvillighed fra igaaraftes? Laa hun og sov endnu den lade Skabning, skönt det næsten var lys Dag?

Endelig kom hun, halvt paaklædt, blot med et Sjal over sig.

— Ringte Dem?

— Jeg skal bede om min Regning, sagde jeg saa fattet som muligt.

Regning? Det hafde sin Vanskelighed, Madamen sov endnu, Klokken var blot tre. Pigen saa raadvild ud og stirred paa mig. Hvad var dette for en Manér at stirre slig! Hvad angik det hende, at jeg agted at forlade et Hotel i betids?

— Det faar ikke hjælpe, sagde jeg. — Nu maa jeg have Regningen, nu.

Pigen gik.

Nu blef hun en Evighed borte. Hvad der især foröged min Uro, var Frygten for, at Værelset muligens blev beregnet pr. Tid, pr. Time, og at jeg nu stod her og ödde skændligt mine Penge i en uforskyldt Ventetid. Jeg havde intet Kendskab til det fine Hotelliv, og fandt nu denne Beregningsmaade rimeligst. Desuden var der ved Vaskeservanten opslaaet en Plakat, hvorpaa der stod, at for Værelser, der ikke blev opsagte inden Klokken seks Eftermiddag, blev der beregnet nyt Dögn. Alle ting fyldte mig med Rædsel og fortumled mit skönlitterære Hoved.

Endelig banked Pigen paa Dören og kom ind.

Aldrig — nej, aldrig skal jeg glemme Fatum denne Sköjerstreg! To Kroner og sytti Öre, det var det hele! En Bagatel, en Drikkeskilling, som jeg kunde skænke Pigen til Haarnaaler! Jeg slog endel Kroner i Bordet, — nok en. De skal selv have Resten! Velbekomme, min Ven!

Man maatte vel vise Levemaade. Ikke at tale om, at denne Pige fortjente Paaskönnelse. En sjælden Pige, et Hjærtemenneske, som var falden ned i et Hotel i Drammen som et Bytte for Rejsendes Vilkaarlighed. Der födes ikke slige Kvinder mere, Racen er uddöet. Hvilken Omhu viste hun ikke til det sidste, da hun mærked, at hun havde en Rigmand for sig:

— Gutten vil bære Demses Töj.

— Slet ikke! Slet ikke! svared jeg for ikke at volde hende Bryderi. — En saadan Ubetydelighed som en Vadsæk. Og dertil en saa elendig Vadsæk. Jeg skal sige Dem, den har fulgt mig paa alle mine litterære Tournéer; jeg vil ikke have nogen anden, det er en Egenhed ved mig.

Men der nytted ingen Indsigelse, Gutten vented allerede udenfor. Han saa gennemborende paa min Vadsæk, da jeg kom gaaende. Ak, hvor en saadan Mand kan se paa en Vadsæk og brænde efter at faa Tag i den?

— Jeg skal bringe den, sagde han.

Trængte jeg ikke selv mine restererende Penge? Kunde jeg göre Regning paa nogen Indtægt forinden Foredraget? Altsaa vilde jeg personlig bære min Vadsæk.

Men Gutten havde den allerede i Haanden. Det ekstra omhyggelige Menneske syntes ikke at föle den som nogen Byrde, han lod ikke til at tænke paa nogen Belönning, han bar den saa troskyldig, han syntes at kunne gaa i Döden for den, som ejed en saadan særegen Vadsæk.

— Holdt! raabte jeg brat og standsed. — Hvor bringer De egentlig Vadsækken hen?

Da smilte Manden.

— Det maa De selv bestemme, svarte han.

— Det er rigtigt, sagde jeg. — Det skal jeg selv bestemme. Det gaar ikke efter Deres Næse.

Jeg vilde under ingen Omstændighed have ham med længer, vi havde nemlig passeret et „Logi for Rejsende" i en Kælder, og i denne Kælder vilde jeg mælde mig. Men dette vilde jeg ikke have en Mand fra et konkurrerende Hotel med paa; jeg vilde snige mig didned alene.

Jeg tog op en Halvkrone og gaf Gutten.

Han holdt fremdeles Haanden ud.

— Jeg bar Deres Vadsæk igaar ogsaa, sagde han.

— Der har De for igaar, svarte jeg.

— Saa bar jeg den nu, fortsatte han.

Den Satan, han plyndred mig!

— Og der er for idag, sagde jeg og kasted en ny Halvkrone til ham. — Og nu haaber jeg, at De forsvinder.

Gutten gik. Men han saa sig tilbage flere Gange og holdt Öje med mig.

Jeg sögte hen til en Bænk paa Gaden og satte mig. Det var lidt koldt; men da Solen stod op, blev det bedre. Jeg sovned og maa have sovet en god Stund; daa jeg vaagned, var der flere Mennesker paa Gaden, og der steg Rög op fra adskillige Skorstene. Saa gik jeg ned i Kælderen og akkordered med en Kone om Logi. Jeg skulde betale en halv Krone Natten.

*

Da de to Ventedage var gaaet, begav jeg mig paany ud paa Landet til Sagförer Carlsen. Han gentog sit Raad om at ind-

stille Foredraget, men jeg lad mig ikke omstemme; i Mellemtiden havde jeg endog bekostet indrykket et Avertissement i Arentssen Blad om Tid, Sted og Æmne.

Da jeg straks vilde betale ham for Lokalet, hvorved jeg rigtignok vilde blive aldeles blank for Penge, sagde denne mærkelige Mand:

— Det kan jo udstaa med Betalningen til efter Foredraget.

Jeg misforstod ham og blev stödt.

— Tror De kanske ikke, at jeg har otte Kroner?

— Jo, Gudbevaros! svarte han. — Men rent ud sagt: det er slet ikke sikkert, at De faar Brug for Lokalet, og da skal De jo ikke betale for det.

— Jeg har allerede averteret Foredraget, sagde jeg.

Han nikked.

— Det har jeg set, svarte han. Lidt efter spurgte han: — Vil de tale, om der ikke kom flere end femti Mennesker?

Jeg var i Grunden lidt fornermet; men jeg tænkte paa det og sagde, at femti Mennesker vistnok var et faatalligt Publikum; men jeg fik göre det.

— Men for ti vil De ikke tale?

Da lo jeg höjt.

— Nej, De maa undskylde. Der er Grændser.

Saa talte vi ikke mere derom, og jeg betalte ikke for Lokalet. Vi begyndte at tale om Litteratur. Sagföreren forekom mig ikke længer saa haablös, som under mit förste Besög, han var aabenbart en intressered Mand; men hans Meninger syntes mig jo ikke videre værd, i Sammenligning med mine egne.

Da jeg tog Afsked, önsked han mig rigtig fuldt Hus til Foredraget imorgen Aften.

Jeg gik Hjem til min Kælder, opfyldt af det bedste Haab. Alt var nu rede til Bataljen. Allerede om Formiddagen havde jeg lejed en Mand for halvanden Krone til at gaa rundt i Byen og strö ud mine fem Hundrede Visitkort; Begivenheden var nu kendt i Hus og Hytte.

Jeg kom i en vis högtidelig Stemning. Tanken paa den vigtige Sag, som forestod, fik mig til at vantrives i den lille Kælder med det tarvelige Publikum. Alle vilde vide, hvad jeg var for

noget, og hvorfor jeg boed der. Værtinden, Konen bag Disken, forklared, at jeg var en lærd Mand, som sad og skrev og studered hele Dagen, og hun slog paa, at man ikke maatte plaage mig med Spörgsmaal. Hun var mig til stor Hjælp. De Folk, som sögte dette Sted, var sultne Djævle i Bluse og Skjorteærmer, Arbejdsfolk og Gadesjauere, som stak ned i Kælderen forat faa sig en varm Kopp Kaffe eller en Blodklub med Smör og Myseost paa. Undertiden blev de ubehagelige og gav Værtinden onde Ord, fordi Vaflerne var for gamle eller Æggene for smaa. Da de hörte, at jeg skulde tale i selve Parkpavillonen, vilde de vide hvad Billetten kosted; nogle af dem erklæred, at de vilde höre min Tale; men en halv Krone var for meget, og begyndte at prutte med mig om Prise. Jeg loved mig selv ikke att blive krænket i min Værdighed af disse Mennesker; de mangled jo al Dannelse.

En Herre havde Værelse vid Siden af mit. Han talte et frygteligt svensk-norsk Sprog, og Værtinden kaldte ham Hr. Direktör. Naar denne Mand kom fejende ind i Kælderen til os andre, vakte han den störste Opmærksomhed, blandt andet fordi han altid slog Stövet af Stolen med sitt Lommetörklæde, för han satte sig. Han var en fin Mand med dyre Vaner; naar han skulde have Smörogbröd, forlangte han ufravigelig „ferskt Bröd med bedste Sort Smör".

— Er det Dem, som skal holde Foredrag? spurgte han mig.

— Ja, det er ham, svared Værtinden.

— Det er en daarlig Spekulation, vedblev Hr. Direktören til mig. — De averterer jo ikke. Har De ikke set, hvordan jeg averterer?

Det kom for en Dag, hvem Herren var: Antispiritisten, Manden med Aberne og de vilde Dyr.

— Jeg averterer med Plakater, store som saa! fortsatte han. — Jeg klistrer dem op paa hvert evige Sted, hvor jeg kan komme til; der er svære Bogstaver paa dem. Har De ikke set mine Bogstaver? Der er ogsaa Aftegninger af Dyrene paa dem.

— Mit Foredrag galdt Skönlitteratur, invendte jeg, — altsaa Kunst, aandelige Ting.

— Det sjiter ja' i! svarte han. Og han vedblef i sin Frækhed: — En anden Sag var det, om De traadte i Tjeneste hos mig. Jeg

maa have en Mand til at forklare Dyrene, og jeg vilde helst have en fremmed Mand, som ikke er kendt her i Byen. Kommer der en kendt Mand frem, skriger Publikum: Se, der er jo Petterson; hvad ved han om tropiske Dyr.

Jag vendte mig bort fra Manden i taus Foragt. Jeg kunde ikke give mig til at svare paa saa megen Uforskammethed.

— Tænk paa det! sagde Hr. Direktören; — tag det under Overvejelse. Jeg betaler fem Kroner Aftenen.

Da rejste jeg mig op fra Stolen uden et Ord og forlod Kælderen. Jeg syntes, det var det eneste jeg havde at göre. Hr. Direktören var naturligvis bange for min Konkurrance, jeg vilde trække hele Byens Publikum til mig; han önsked att affinde sig med mig, bestikke mig. Aldrig! sagde jeg til mig selv; aldrig skal nogen faa mig forlokket til at svigte de aandelige Ting! Min Vej er den ideale!

*

Dagen oprandt, og Aftenen kom. Jeg börsted omhyggeligt mine Klæder, tog rent Töj paa og begav mig paa Vej til Parkpavillonen. Klokken var syv. Jeg havde studeret mit Foredrag med megen Flid, mit Hoved var fuldt af alle de höje og skönne Ord, jeg vilde bruge, og jeg saa i Aanden en sikker Succes, endog Telegrafen sat i Bevægelse om det Slag, jeg vilde slaa.

Det regned; Vejret var ikke det heldigste; men et litterært interesseret Publikum vilde ikke holde sig tilbage af lidt Regn. Jeg mödte jo Folk i Gaderne, Par efter Par, der gik under samme Paraply. Det slog mig forresten, att de ikke gik samme Vej, som jeg selv, — til Parkpavillonen. Hvor skulde de hen? Ak, det var vel Almuen i Byen, paa Vej til Arbejdersamfundet og Abekatterne.

Billetsælgeren stod paa sin Post.

— Er nogen kommet? spurgte jeg.

— Ikke endnu, svared han; — men der er jo endnu en god Halvtime igen.

Jeg gik i Salen, det umaadelige Rum, hvor mine Skridt genlöd som Hovtramp. Aa, Herregud, om der nu havde siddet et fuldt Hus derinde, Hoved ved Hoved, Damer og Herrer, som bare vented paa Taleren! — Ikke en Sjæl!

Jeg vented den lange Halvtime; ingen kom. Jeg gik ud til Billetsælgeren och spurgte om hans Mening. Den var noget forbeholden: men den trösted mig. Billetsælgerens Mening var den, at det var ikke noget Vejr til et Foredrag iaften, Folk gik ikke ud, naar det regned saa grovt; forresten — sagde han — kunde vel Störsteparten ventes nu, i de sidste Minutter.

Og vi vented.

Endelig kom en Mand, regndryppende og hurtigt; han löste sin Billet med en Halfkrone og gik ind.

— Nu begynder de at komme, sagde Billetsælgeren og nikked. — Det er en Fantevane, Folk har, at komme i massevis i sidste Öjeblik.

Vi vented. Ingen flere kom. Tilsidst traadte min eneste Tilhörer ud igen af Salen og sagde:

— Sligt et Hundevejr!

Det var Sagförer Carlsen.

— Jeg er bange for, at der ikke kommer nogen i Aften, sagde han; — det skyller jo ned! — Han blev var min forsagte Mine og sagde til: — Nej, jeg saa det paa Barometret. Det sank saa altfor fort. Det var derfor, jeg fraraaded Dem at holde Foredraget.

Billetsælgeren stod fremdeles paa mit Bedste.

— Vi faar vente en Halvtimes Tid til, sagde han. — Det vaar da Pokker, om der ikke skulde komme en tyve, — tredive Mennesker alligevel tilslut.

— Jeg tror det ikke, sagde Sagföreren og knapped sin Regnfrakke. — Med det samme, jeg husker det, sagde han til mig: — De har intet at betale for Lokalet, naturligvis.

Han tog Hatten af, hilste og gik.

Billetsælgeren og jeg vented endnu en halv Time og talte indgaaende om Sagen med hinanden. Det var en flau Affære, og jeg fölte mig yderlig ydmyget. Der var Sagföreren ovenikôbet gaaet bort fra sin Halvkrone, som han skulde havt tilbage. Jeg vilde have löbet efter Manden med Skillingen; men Billetsælgeren afholdt mig derfra.

— Saa beholder jeg den, sagde han; — De skylder mig da bare en halv Krone til.

Men jeg gav ham en hel Krone til. Han havde været mig en tro Mand i det, han var sat til, og jeg vilde paaskönne ham. Han takked ogsaa oprigtigt og gav mig Haanden til Farvel, da han gik.

Jeg vandred hjemover som en slagen Mand. Skuffelsen, Forsmædelsen lammed mig næsten, jeg drev viljelös henefter Gaderne og tænkte ikke over, hvor jeg var. Til Topmaal paa Ulykken kom nu ogsaa, at jeg ikke længer havde Midler til att komme tilbage til Kristiania.

Regnen vedblev.

Jeg var kommet udenfor et stort Hus; jeg saa fra Gaden en oplyst Billetluge inde i Gangen. Det var Arbejdersamfundet. Nu og da gik et forsinket Menneske ind endnu, löste Billet i Lugen og forvandt indad de store Döre til Salen. Jeg spurgte Billetsælgeren, hvormange der var. Der var nu næsten fuldt.

Den elendige Direktör havde besejret mig med Glans.

Saa sveg jeg mig hjem til Kælderen. Jeg spiste ikke og drak ikke, men gik i al Stilhed tilsengs.

Ud paa Natten banked det paa til mig, og en Mand traadte ind. Han bar et Lys i Haanden. Det var Hr. Direktören.

— Hvordan gik det paa Foredraget? spurgte han.

Under andre Omstændigheder vilde jeg have kastet Manden paa Dör; nu var jeg for knækket til nogen kæk Optræden, og jeg svared ham da blot, at jeg havde indstillet Foredraget.

Han smilte.

Det var ikke Vejr til Foredrag om Skönlitteratur, forklarte jeg. Det kunde han vel se selv.

Han smilte fremdeles.

— De skulde bare vide, hvor frygtelig Barometret har faldt, sagde jeg.

— Jeg havde propfuldt Hus, svarte han. Foröfrigt smilte han ikke længer, men bad endog om Undskyldning, fordi han forstyrred mig. Han havde et Ærinde.

Hans Ærinde var af en altfor kuriös Art: han kom for paany at tilbyde mig Engagement som Taler ved hans Forestillinger.

Jeg blev krænket i mit Inderste, og jeg bad ham paa det bestemteste om ikke længer at forholde mig min Nattero.

Istedetfor at gaa, satte han sig ret ned paa min Seng med Lyset i Haanden.

— Vi kan jo tale om Sagen, sagde han. Han forklarte, at den Drammenser, han havde lejet til at „forklare Dyrene“, var kendt af alle. Han selv — Direktören — havde gjort fænomenal Lykke med sine antispiritistiske Kunster; men Drammenseren, Taleren, havde ödelagt alt for ham. Se, der er Björn Pedersen, raabte Folk; hvor har du faat den Grævlingen fra? Men Björn Pedersen forklarte efter Programmet, at det ikke var nogen Grævling, men en Hyæne fra Busklandet, som allerede havde ædt tre Missionærer, da skreg Folk af Forbittrelse, fordi han vilde holde dem for Nar. — Jeg forstaar det ikke, sagde Direktören, — jeg havde sværtet ham godt i Ansigtet og sat paa ham en stor Paryk; men alligevel blev han genkendt.

Alt dette vedkom mig ikke, og jeg vendte mig mod Væggen.

— Tænk paa det! sagde Hr. Direktören, för han gik. — Jeg kunde kanske strække mig til seks Kroner Aftenen, hvis De gjorde Deres Sager godt.

Aldrig skulde jeg synke ned til en saa gemen Haandtering, som han foreslog mig! Man havde jo Ære i Livet!

*

Dagen efter kom Hr. Direktören til mig og bad mig se paa det Foredrag, som handled om Dyrene. Om jeg vilde korrigere det hist og her og rette Sproget; han vilde betale mig for det, jeg skulde faa to Kroner.

Tiltrods for alt paatog jeg mig dette Arbejde. Jeg gjorde jo Manden en Velgærning, og det var saa at sige et Arbejde i Litteraturens Tjeneste. Jeg trængte desuden de to Kroner. Men jeg bad ham paa det strængeste fortie min Medvirkning.

Jeg arbejded den hele Dag, gjorde Talen op igen fra Begyndelsen til Enden, lagde megen Fölelse og meget Vid i denne Beskrivelse, udstyred den rigt med Billeder og blev mere og mere optagen af mit eget Arbejde. Det var et rent Kunststycke at göre saa meget ud af nogle stakkels Dyr. Da jeg ud paa Aftenen læste Værket op for Hr. Direktören, havde denne Mand

aldrig hört Mage til Tale i sit Liv. Sligt Indtryk gjorde den paa ham. Han gav mig af Erkendtlighed tre Kroner.

Dette rörte og opmuntred mig. Jeg begyndte igen at fatte Haab til min litterære Mission.

— Havde jeg nu bare en dygtig Mand til at fremsige denne Tale! sagde Hr. Direktören. — Den Mand findes ikke her.

Jeg begyndte at tænke paa det. Det var i Grunden harmeligt, om en hvilkensomhelst Björn Pedersen skulde faa fat i en saa udsögt Tale og forfuske den ved en elendig Oplæsning. Jeg holdt icke ud at tænke derpaa.

— Jeg kunde kanske paa visse Betingelser holde Talen, sagde jeg.

Hr Direktören rykked til.

— Hvilka Betingelser? Jeg giver Dem syv Kroner, sagde han.

— Ja, det er godt. Men Hovedsagen er, at det blir mellem Dem og mig, hvem der egentlig er Deres Taler.

— Det lover jeg.

— Ja, for De kan jo nok forstaa, sagde jeg, at en Mand med min Livsgerning ikke godt kan være bekendt at holde Foredrag om Dyr.

Nej, det forstod han.

— Og havde ikke Talen været mit eget litterære Værk helt igennem, saa havde jeg aldrig gjort det.

Nej, det forstod han ogsaa.

— Saa faar jeg altsaa virkelig göre Dem denne Tjeneste, sagde jeg.

Hr. Direktören takked.

Da Klokken blev syv, fulgtes vi ad til Arbejdersamfundet. Jeg skulde se Dyrene og sætte mig lidt ind i Behandlingen af dem.

Det viste sig at være to Aber, en Skildpadde, en Björn, to Ulveunger og en Grævling.

Om Ulvene og Grævlingen indeholde min „Forklaring„ ikke et Ord, derimod saa meget mere om en vis Hyæne fra Busklandet, en Zobel og en Maar, „bekendt fra Bibelen“, samt en uhyre amerikansk Graabjörn. Om Skildpadden havde jeg den prægtige Vits, at den var en fin Dame, som ikke leved af andet end ægte Skildpaddesuppe.

— Hvor er Zobeln og Maaren? spurgte jeg.

— Her! svarte Hr. Direktören. Og han viste mig Ulveungerne.

— Og hvor er Hyænen?

Da pegte han uden Betænkning paa Grævlingen og svarte:

— Her er Hyænen.

Jeg blev hed af Vrede og sagde:

— Paa den Maade gaar det ikke; det er Bedrægeri. Jeg maa tro paa det, jeg skal forkynde, det maa være min dybeste Overbevisning.

— Lad os ikke ryge uklare for en slig Bagatel, sagde Hr. Direktören. Han hented en Brændevinsflaske frem fra en Krog og böd mig en Dram.

Forat vise ham, at det ikke var hans Person, jeg havde noget imod, men hans skidne Sag, tog jeg Glasset og drak det ud. Selv drak han efterpaa.

— Styrt mig ikke i Ulykke! sagde han. — Nu er Talen saa herlig, Dyrene er heller ikke daarlige, virkelig icke daarlige; se bare her for en stor Björn! Hold nu De Talen, saa skal alt gaa godt.

Nu begyndte de förste Mennesker at indfinde sig i Salen, og Hr. Direktören blev mere og mere urolig. Jeg holde hans Skæbne i min Hand, og det vilde ikke være ubillidt, om jeg brugte min store Magt med Maadehold. Jeg indsaa desuden det umulige i at företage de mange Rettelser i min Tale paa den korte Tid, som nu var tilbage; desuden vilde det være hartad ugörligt for nogensomhelst at lægge den samme store Fölelse i en Beskrivelse af en Grævling, som i en Skildring af en frygtelig Hyænes Liv. Ved Rettelserne vilde altsaa mit litterære Værk komme til at tabe mere, end jeg kunde forsvare. Dette sagde jeg Hr. Direktören.

Han forstod altsammen paa Öjeblikket. Han skænked en Dram paany, og jeg drak.

Forestillingen begyndte for fuldt Hus, Antispiritisten gjorde Kunster, som ingen Djævel kunde fatte; han trak Lommetörklæder ud af sin Næse, fandt Klöverknækt i en gammel Kones Lomme nede i Salen, fik et Bord til at gaa henad Gulvet uden att beröre

det; titsidst blev Hr. Direktören And og sank i Gulvet gennem en Luge. Publikum var henrykt og tramped som desperat. Nu var det Dyrenes Tur. Hr. Direktören förte dem egenhændig frem et efter et, og jeg skulde forklare dem.

Jeg var straks paa det rene med, at Hr. Direktörens Succes kunde ikke jeg opdrive; men det var mit Haab, at de virkelig skönsomme blandt Publikum vilde have Interesse af min Præstation. Dette Haab blev heller ikke skuffet.

Da Skildpadden var forevist, havde jeg blot med Landdyr at skaffe, og jeg tog da mit Udgangspunkt fra Noah, som havde med sig et Par af alle de Dyr, som ikke kunde leve i Vandet. Men det gik lidt trægt med Præsentationen, Humöret havde forladt Publikum. Zobelen og Maaren fik ikke Paaskönnelse efter Fortjeneste, skönt jeg endog fortalte, hvormange af disse kostelige Dyreskind Dronningen af Saba havde paa sig under sit Besög hos Salomo. Nu fölte jeg forresten, at jeg talte godt; opglödet af det bibelske Æmne og de to Drammer, blev min Tale farverig og skön, jeg forlad mine Papirer og laved Tekst paa egen Haand, og da jeg endte, skreg flere Stemmer nede i Salen Bravo for mig, og hele Huset klapped.

— Der staar en Dram bag Forhænget! hvisked Hr. Direktören til mig.

Jeg traadte tilbage og fandt Drammen. Flasken stod ved Siden af. Jeg satte mig et Öjeblik paa en Stol.

Imidlertid förte Hr. Direktören et nyt Dyr frem og vented paa mig. Jeg skænked mig en ny Dram og satte mig atter. Ventetiden havde vel forekommet Hr. Direktören for lang, han begyndte selv en Forklaring i sit umulige Blandingssprog, og jeg hörte til min Skræk, at det var Hyænen, han foreviste; han forsnakked sig endog og kaldte den Grævlingen. Da greb Harmen mig, og jeg traadte ind paa Scenen, förte Hr. Direktören tilside med en Armbevægelse og tog selv Ordet. Hyænen var Forestillingens Trumf, jeg maatte tale som ingensinde för forat redde den, og allerede fra min Indtræden, da jeg förte Hr. Direktören væk med min Arm, havde jeg Publikum paa min Side. Jeg desavouered Hr. Direktören, sagde, at han aldrig havde set en Hyæne i sit Liv, og jeg begyndte min Udmaling af et saadant vildt Dyrs

ryggeslöse Leveret. Drammerne virked, min Begejstring steg til en svindlende Höjde; jeg hörte selv, at mine Ord blev rödere og hæftigere, mens Hyænen stod ved Hr. Direktörens Födder og blinked taalmodig med sine bittesmaa Öjne. Hold godt paa den! skreg jeg til Hr. Direktören. — Den ligger paa Sprong, det er mine Tarmer, den vil have! Hav Pistolen i Beredskab, om den skulde slide sig lös!

Hr. Direktören maatte selv være bleven nervös, han rykked Hyænen til sig — Baandet brast, og Dyret smutted ind mellem hans Ben. Et Hvin af Kvinder og Börn slog op fra Salen, og Halvdelen af Publikum rejste sig. I dette Øjeblik var Spændingen stor. Saa löb Hyænen med rappe Skridt bort fra os, henover Scenen og tilbage til sin lille Hule. Hr. Direktören stengte Dören efter den med et Smæld.

Vi pusted alle ud, og jeg afslutted mit Foredrag med nogle faa Ord. Denne gang havde vi slupped heldigt, sagde jeg, og der skulde i denne Aften blive sörget for en svor Jernlænke til Udyret. Saa bukked jeg og traadte tilbage.

Da bröd Bifaldet lös, det blev ligefrem larmende, og man raabte paa Taleren — Taleren. Jeg gik ind og bukked paany, og det var sandt at sige en vældig Lykke, jeg gjorde. Selv det sidste Menneske i Salen klapped endnu lige til Dören.

Hr. Direktören var tilfreds, han takked mig oprigtigt for min Bistand. Han vilde sikkert faa fuldt Hus mange Gange endnu.

Da jeg skulde gaa hjem, ventet en Mand mig udenfor Dören. Det var min Billetsælger fra Parkpavillonen. Han havde overværet Forestillingen og var henrykt. Han berömmed mig i höje Toner for mine Talegaver; jeg maatte ingenlunde opgive Foredraget i Parkvillonen, nu var det Tiden at tillyse det, naar Folk havde hört, hvad jeg dued til. For Eksempel en Gentagelse af Talen om Hyænen, især hvis jeg tog selv Dyret med.

*

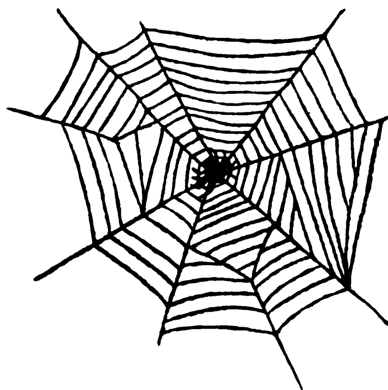
Men Hr. Direktören, den skamlöse Mand, vilde ikke ud med Pengene Dagen efter. Hvis jeg ikke skriftlig forplikted mig til at optræde ogsaa den næste Aften, vilde han lade det gaa til Rettergang, sagde han. Den Svindler, den Skurk! Vi indgik da en

mindelig Overenskomst: han skulde betale mig fem Kroner. Til de tre, han alt havde givet mig, blev det da otte, og jeg havde Rejsepenge tilbage til Kristiania. Men den skrevne Tale vilde han beholde. Vi forhandled længe om dette Punkt, idet jeg nödig vilde overgive ham Talen til den rene Profanation. Paa den anden Side var den uimodsigelig hans Ejendom, og han havde betalt for den. Saa gav jeg da tilslut efter. Han satte saa overordentlig stor Pris paa Arbejdet.

— En slig Tale har jeg aldrig hört för, sagde han. — Jeg husker igaar, den greb endog mig mere end nogen Prædiken.

— Ja, der kan De se! svarte jeg. — Det er Litteraturens Magt over Sindene!

Dette var mit sidste Ord til ham. Ved Middagstid tog jeg Toget tilbage til Kristiania.

IV.

N ERKESKÆLM.

AF KNUT HAMSUN.

Kære Læser! — Jeg traf denne Mand paa en Kirkegaard. Jeg gjorde intet forat komme i Forstaaelse med ham; men han lagde straks Beslag paa mig. Jeg satte mig blot paa en Bænk, hvor han sad för, og sagde:

— Forstyrrer jeg?

Slig begyndte det.

— De forstyrrer slet ikke, svared han og gjorde Plads for mig. — Jeg sad blot her og saa ud over al denne döde Rigdom. — Han viste med en Bevægelse af sin Haand udover Gravene.

Vi var paa Krist Kirkegaard.

Efterhvert som Morgenen skred frem, var det bleven mere og mere livligt dearoppe, Murerne og Arbejderne var komne en efter en, den gamle Vagtmand sad allerede inde i sin Kiosk og læste Aviser. Hist og her saaes Kvinder i Sort, som planted eller vanded Blomster, eller klipped Græs, som var bleven for langt. Og fuglene kviddred höjt i de svære Kastanjetræer.

Han var mig ganske ubekendt. Det var en ung Mand, stor og bred, ubarberet og i en noget slidt paaklædning. Furerne i panden, den myndige stemme, hans vane at blinke eftertænksomt, naar han talte, gjorde ham hvad man kalder „gammel og erfaren".

— De er fremmed her?

— Jeg har været hjemmefra i ni Aar, svared han.

Han læned sig bagover, strakte Benene frem og saa udover Kirkegaarden. Der stak tyske og franske Aviser op af hans Frakkelomme.

— Hvor det er trist paa en Kirkegaard som denne! sagde han. — Saa meget Dödt paa en Plet. Saamegen Kraft udnyttet, og saa lidet udrettet.

— Hvordan det?

— Dette er de Militæres Begravelsesplads.

Aha, evig Fred! tænkte jeg.

Han vedblev:

— Men det skammeligste af alt er denne Dyrkelse af det Döde, denne Maade at begræde paa.

— En from Unyttighed .....

Han gjorde en hurtig Gestus og satte sig ret.

— Ved De, at der staar en Formue af Granit paa disse Grave? Saa strör man dyre Blomster udover Sanden, anskaffar sig magelige Bænke at sidde og græde paa, rejser op hellige Afgudsstene fra Bruddene oppe i Grefsenaasen, — en forstenet Formue. Kirkegaarden er en af de mindst fallite Pletter i Byen .... Ja, ikke sandt, det bringer Dem noget at tænke paa, vedblev han. — Engang sat hid, staar denne Rigdom her, den er urörlig, ti den er död. Den kræver blot endnu sin Forvaltning, det vil sige sit Tilsyn, sine Taarer, sine Blomster, som ligger og visner omkring paa Sandhaugene. Kranser lige til Halvhundrede Kroner stykket.

Socialist! tænkte jeg, — en rejsende Haandværksvend, som har været udenlands og har lært Raabet mod Kapitalen — Kapitalen.

— Er De ogsaa fremmed her? spurgte han.

— Ja.

Saa lagde han sig igen tilbage paa Bænken, blinked og tænkte, blinked og tænkte.

Et Par gamle Skikkelser skrider forbi, begge med Stok, krumryggede, andægtige, hviskende med hinanden, — Forældre maaske paa Vej til en Grav. Et Vindstöd fejer henover, hvirvler

Stöv og visne Blomsterrester ivejret og rasler let med det löse Löv, som lyder om i Gangene og som Solen har törret.

— Ser De! sagde han pludselig, uden at forandre Stilling, blot med en Bevægelse af Öjnene, — ser De den Dame, som kommer imod os? Læg Mærke til hende, naar hun passerer.

Intet var lettere. Hun strög os næsten med sin sorte Kjole, og hendes Slör strejfed vore Hatte. En liden Pige, som bar Blomster, fulgte hende, en Kone gik bagefter med Haverive og Spröjte. De forsvandt alle tre i Svingen til den nedre Del af Krist Kirkegaard.

— Nu? spurgte han.

— Nu?

— De bemærked ingenting?

— Intet usædvanligt. Hun saa paa os.

— Om Forladelse, hun saa paa mig. De smiler og vil forsikre mig om, at der ikke skal blifve nogen Trætte mellem os om den Ting. Sagen er, hun gik forbi for nagle Dage siden. Jeg sad her og talte med Graveren, jeg forsögte at indpode ham en liden smule Mistro til hans agtværdige Haandtering .....

— Hvorfor det?

— Fordi han roder Jorden op i Unytte til uhyre Skade for det Levende, som skal leve af den.

En stakkels, vildfarende Fritænker altsaa! tænkte jeg ved mig selv; — hvor staar det skrevet i Guds Ord, at Lig ikke skal begraves i Jorden? Nu begynder du at kede mig.

— Jeg sad her og talte med Graveren. Det er Synd, sagde jeg. Damen gik forbi, hun hörte mit Ord og saa paa mig. Jeg talte om Synd paa et helligt Sted. Apropos: lagde De Mærke til den gamle Kone med Spröjten og Riven i de udslidte Hænder? Og hendes Ryg, hvor den luded? Denne Skabning har bogstavelig slidt sig helselös i sit Stræv med at rode op og lægge öde Jord, Livets Kilde. Men saa De blot: 3 — tre — Skridt bagefter den fornemme Frue, som skulde ned paa en Grav og sörge. Naa, det var ikke egentlig det. Saa De, hvad den lille Pige bar?

— Blomster.

— Kameliaer. Roser. Saa de det? Blomster til en Krone Stykket. Fine Blomster, som lever et overvættes ömtaaligt Liv;

naar Solen luer lidt, dör de. Om fire Dage slenges de over Stakittet ind i Gartneriet dernede, saa erstattes de med nye.

Da svared jeg Fritenkeren og sagde:

— Pyramiderne var dog dyrere.

Det gjorde ikke den Virkning, jeg havde ventet. Han syntes at have hört Indvendningen för.

— I den Tid trængte man det ikke, sagde han. — Ægypten var ovenikøbet hele Romerfolkets Kornkammer, Verden var ikke saa trang da. Jeg har en liden Erfaring for, hvor trang den nu er. Det var ikke mig personlig, som erfared det, det var en anden; men jeg ved bare, at Pyramiden i Oekenen er en Ting og en velsköttet, moderne Grav en anden Ting. Se Dem om her! Hundræder af Grave, Monumenter til store Summer, Granitrammer fra Grefsenaasen til Kr. 3. 60. pr. Alen, Græstorv fra Egeberg til Kr. 2. 50 pr. Kvadratfavn. Jeg vil ikke nævne Inskriptionerne og det Raffinement, som udvikles i selve Stenstötterne, polerede eller ru, hugne eller klövede, röde, hvide og grönne; men se blot paa denne Masse Græstorv! Jeg talte med Graveren herom; Trafiken har været for stærk, Torv er nesten ikke til at faa. Nu beder jeg Dem blot betænke, hvad Græstorv er for noget paa Jorden: den er Livet.

Da indvendte jeg, att dette samme Liv ikke kunde og ikke burde ribbes for al Idealitet. Det havde vel sin Smule ethiske Betydning, at Menneskene afsaa lidt Græstorv til sine kære Döde. Og dette mener jeg forresten den Dag idag.

— Ser De, sagde Manden hæftigt, — der kunde leve Familjer, opdrages Börn, frelses Vrag af det, som daglig forödes heroppe. Jeg ved, at nu sidder den unge Frue dernede og graver ned Kameliaer til en Værdi af to Börnekjoler fra Basaren. Naar Sorgen har Raad til det, blir den Gourmand.

Han var ganske sikkert Socialist, og kanske var han endog en Anarkist, hvem det mored at stille alvorlige Ting paa Hovedet. Jeg hörte paa ham med ringere og ringere Interesse.

Han vedblev:

— Saa sidder en Mand der oppe, Vagtmanden. Ved De, hvad han har at göre, ved Siden af at stave i sin Avis? Han skal vogte Gravene. Der er Orden i det Dödes Kultus. Jeg

sagde ham, da jeg kom idag, at om jeg saa et Barn, som stjal Blomster til Skolböger heroppe, en liden Pige mager og angst rapse en Kamelia til Mad, saa vilde jeg ikke angive hende, jeg vilde hjælpe hende til. Det kalder jeg Synd, sagde den gamle Vagtmand. Synd, sagde han. En hungrig Mand standser Dem en Dag paa Gaden og beder om at faa vide, hvormange Klokken er. De tager Deres Ur frem, — læg da Mærke til hans Öjne! Saa rykker han lynsnart Uret til sig og löber. De har da to Udveje. De kan mælde Röveriet, og De faar da et Par Dage senere Deres Ur tilbage, fundet hos en Pantelaaner; saa fölger gærne Synderen med inden fire og tyve Timer. Eller De kan tie. Det er den anden Udvej. De kan tie stille ..... Jeg er egentlig noget træt, for jeg har vaaget inat.

— Jasaa, har De det. Naa, det lider ud paa Dagen. Jeg har mit Arbejde.

Jeg letted mig forat gaa.

Han pegte nedover mod Sjöen og Bryggerne.

— Jeg har gaaet omkring i Smugene dernede og sögt at finde ud, hvorledes Nöden og Lasten sover om Nætterne. Men De skal höre! Der hænder saa underlige Ting: En Aften for ni Aar siden, jeg sad her paa dette Sted — jeg tror endog paa denne samme Bænk —, indtraf noget, som jeg ikke kan glemme. Det var efterhaanden blevet ganske sent, de Besögende var gaaet hjem; en Stenhugger, som laa paa Maven paa en Marmorplade der borte og hugged Inskription, havde tilsidst sluttet Arbejdet, han trak Tröjen paa, stak Verktöj i alle sine Lommer og gik. Det begyndte at blæse, det sled allerede dygtigt i Kastanjetræerne, og et höjt Jærnkors, som stod her i Nærheden — det er nok borte nu — svajed en Smule for Vinden. Jeg knapped ogsaa min Tröje sammen og var lige ved at gaa, da Graveren kommer opad Svingen der, uden Frakke, barhovedet, og spörger hurtigt i Forbigaaende, om en liden Pige med gul Kjole og en Skoleveske var gaaet forbi.

Jeg husked ikke at have set hende. Hvad var ellers paafærde?

— Hun har stjaalet Blomster, sagde Graveren og gik videre.

Jeg sad stille her og vented, indtil han var kommet tilbage.

— Fandt De hende?

— Nej. Men jeg stængte Porten.

Der skulde foranstaltes en ordentlig Jagt, den Lille var ganske sikkert endnu paa Kirkegaarden, og nu maatte der göres Alvor. Dette var nu den tredje, som havde rapset idag. Skolebörn, flinke Smaapiger, som godt forstod, at det var Synd. Hvadbehager? De sælger dem, laver Buketter af dem og sælger dem. Ja, var det ikke pene Börn!

Jeg fulgte Graveren ned og hjalp en Tidlang til med at eftersöge den Lille. Men hun var godt gæmt. Vi fik Vagtmanden med os, vi ledte tre Mennesker og fandt hende ikke. Det begyndte at skumre, og vi opgav at lede videre.

— Hvor er den bestjaalne Grav?

— Der. En Barnegrav ogsaa. Har man set Magen!

Jeg gik did bort. Nu viste det sig, at jeg kendte denne Grav, den lille döde Pige havde jeg kendt rigtig godt, og den selvsamme Formiddag havde vi begravet hende. Blomsterne var borte, endog mine egne, jeg saa dem ingen Steder.

— Vi maa fortsætte at lede, sagde jeg til de andre. — Dette er skændigt!

Graveren havde egentlig intet med dette at skaffe, men han deltog dog for selve Sagens Skyld. Og vi begynte at lede igen alle tre. Pludselig nede ved Svingen fik jeg Öje paa et lidet Menneske, et Pigebarn, som sad sammenkröben paa Jorden bag Brigadelæge Withs store, polerede Stötte og stirred paa mig. Hun sad saa liden, at hendes Hals var trukket helt ned i Ryggen.

Men jeg kendte hende. Det var den Dödes Söster.

— Kære, lille Ven, hvor kan du sidde her saa sent? siger jeg.

Hun svarte ikke og rörte sig ikke. Jeg löfted hende op, tog hendes Skolevæske i Haanden og bad hende fölge med hjem. — Lille Hanna vil slet ikke, at du skal sidde her saa sent for hendes skyld, sagde jeg.

Saa fulgte hun med. Jeg talte til hende.

— Men ved du, at en slem Pige har stjaalet Blomsterne paa Hannas Grav? En liden Pige i gul Kjole, har du set hende? Naa, vi skal nok finde hende siden.

Og hun fulgte mig fremdeles uden at svare.

— Der har De hende jo, raabte Graveren med et. — Der har De Tyven.

— Hvad?

— Hvad? De holder hende jo i Haanden.

Da maatte jeg smile.

— Nej, der tager De fejl. Dette er ikke Tyven. Dette er en liden Söster af hende, som blev begraven idag. Hun hetter Elina, jeg kender hende.

Men Graveren var meget sikker i sin Sag, Vagtmanden genkendte hende ogsaa, især paa det röde Ar, hun havde paa ene Siden af Hagen. Hun havde stjaalet Blomster paa sin Sösters Grav, og Staklen kunde ikke engang undskylde sig med et Ord.

Nu beder jeg Dem lægge Mærke til: jag havde længe kendt disse to Söstre, vi havde i lang Tid boet herinde i den samme fattige Baggaard, og de legte ofte under mit Vindu. De var nu og da rasende Uvenner og slog hinanden; men de var flinke Smaapiger begge to, overfor andre tog de hinandens Parti. Dette havde de nu ikke godt kunnet lære af nogen, Modern var et daarligt Fruentimmer, som sjælden var hjemme, og Faderen — de havde nok ellers hver sin — havde de aldrig kendt. Disse to Börn havde et lidet Kot at leve i, som næsten ikke var större end den Gravplade der, og da mit Rum laa lige overfor deres, kunde jeg ofte staa i Vinduet og se ind til dem. Især var Hanna den Raadende, hun var ogsaa et Par Aar ældre og havde i mangt en Omtanke som en Voksen. Det var altid hende, som tog Blikspandet frem, naar de skulde have en Brödskive, og om Sommeren, naar det var hedt i Baggaarden, havde ogsaa Hanna det gode Indfald at fæste en gammel Avis op paa Vinduet forat holde den værste Sol ude. Tidt og ofte lagde jeg ogsaa Mærke til, at hun hörte sin Söster i Leksen, inden de gik til Skolen. Hanna! var et forvoksent, alvorligt Barn, og hendes Liv blef kort.

— Lad os undersöge Væsken, sagde Graveren.

Og ganske rigtigt, i Væsken laa Blomsterne. Jeg kendte endog mine egne to, tre Stykker igen.

Hvad skulde jeg sige? Og der stod hun, den syndige Lille, og saa forhærdet paa os. Jeg rysted i hende og spurgte

hende ud; men hun taug. Saa nævnte Graveren Politiet og tog Pigen med.

Oppe ved Porten forstod hun nok, hvad der skulde foregaa, hun sagde med ét:

— Nej — hvor skal jeg hen?

Graveren svarte:

— Paa Stationen.

— Jeg har ikke stjaalet dem, sagde hun.

Havde hun ikke stjaalet dem? Hun havde dem jo i Væsken, vi havde saa at sige set det. — Men hun gentog angst, at hun havde ikke stjaalet dem.

I Porten hang lille Elinas Kjoleærme fast i Laasen, og det tynde Ærme reves næsten af. Og indenfor skinned den tynde Arm.

Paa Stationen bar det, jeg fulgte med. Der blef givet nogle Forklaringer; men der blev ikke gjort noget videre med Elina da, saavidt jeg ved. Og selv kom jeg ikke til at se hende mere, för jag rejste bort og blef borte i ni Aar.

Men nu har jeg faaet bedre Rede paa Sagen. Det var aldeles forgalt, hvordan vi bar os ad. Hun havde naturligvis ikke stjaalet Blomsterne; men selv om hun havde gjort det? Jeg siger bare: hvorfor ikke? Har man hört saa galt, vi gjorde det af med hende; men ingen Dommer kan dömme os derfor, vi greb hende blot og förte hende for Retten. Jeg siger Dem, jeg har set Elina igen og kan före Dem til hende.

Han gjorde en Pause.

— Hvis De nu forstaar, hvad jeg vil fortælle, saa skal De höre! Ja, siger det syge Barn, naar jeg nu dör, saa vil der nok komme Blomster, kanske mange Blomster; for Lærerinden vil nok sende en Buket, og den gode Fru Bendiche sender kanske en hel Krans.

Men denne Syge er klog som en Gammel, hun har vokset for stærkt til at leve, og Sygdommen har siden skærpet utroligt hendes Omtanke. Naar hun taler, tier den anden, en mindre Söster, som anstrænger sig forat forstaa. De bor der alene, og Moderen er aldrig hjemme; men nu og da kommer der Mad fra Fru Bendiche, og de sulter ikke ihjæl. Söstrene er aldrig Uvenner nu, det er længe, længe siden de var i Klammeri, og

deres Uvenskab nu og da paa Legepladsen er aldeles glemt af begge.

Men Blomster er nu ikke herligere Ting, end at de visner, de ogsaa, mener videre den Syge. Og visne Blomster var vel ikke noget at have paa en Grav. Og den Döde kunde ikke se dem, og nogen Varme var der ikke i dem heller. Om Elina derimod kunde huske de Sko, som de engang havde set i Basaren? De var varme!

Elina husked Skoene. Og forat vise Sösteren, hvor flink hun var, fortalte hun nöjagtigt om Skoene.

Der var ikke saa længe til Vinters nu. Og saa trak der rigtig dygtig fra Gulvet der ved Vinduet, og Vaskefillen frös stiv derborte paa Spigeren. Elina kunde faa et saadant Par Sko.

De to Söstre ser paa hinanden. Elina er ikke saa dum at tro det.

Jo, hun kunde tage hendes Blomster og sælge. Det kunde hun. Der spadsered saa mange Folk paa Gaden om Söndagene, som gærne vilde have Blomster. De rejste mangen Gang paa Landet med Blomster i Knaphullerne, og ofte saa man Herrer, som körte i Droske, med Blomster i Knaphullerne. De köbte nog Blomsterne.

Elina spurgte, om hun ikke maatte köbe en liden Kat.

Jo, hvis der blev Penge tilovers. Men först skulde hun köbe Skoene.

Det blev en Aftale. Der var ingen, som havde dermed at skaffe, de to Börn havde overlagt det. Elina maatte endlig passe paa og tage Blomsterne den samme Aften, för de visned.

Hvor gammel hun var, denne Syge? Tolv, tretten Aar, tænker jeg. Det er ikke altid Alderen, det kommer an paa. Jeg havde en Söster, som lærte Græsk, mens hun ennu var saa liden.

Men Elina kom jo ikke godt fra den Affære. Nogen Straf fick hun ikke; for Politiet satte bara en liden, uskyldig Skræk i hende, og det var billig sluppet. Saa tog Lærerinden sig af hende. At tage sig af et Barn, er at mærke det ud, stille det paa Pröve, holde Opsigt med det fra Öjekrogene. Elina raabes tilbage i Frikvarterene: Lille Elina, vær saa snil at vente

lidt, jeg vil tale med dig! Saa formanes hun kærligt og bestemt, mindes om Sagen i Utide, paalægges at bede Gud om Tilgivelse.

Men da sker der jo et Knæk i hende.

Elina slöves, möder op med uvasket Ansigt, glemmer sine Böger hjemme. Mistænkt, forfulgt med ransagende Öjne, faar hun den Vane af dukke sig for Lærerindens Blik, at undgaa at se Folk i Ansigtet. Hun lægger sig til de rappe Öjekast i Smug, der giver hende et forflöjent Udtryk. Saa blir hun konfirmeret en Dag, Præsten giver hende en Traktat om Synd mod et særligt Bud, hele Kvartalet har sine Tankar om hendes Fremtid. Saa gaar hun bort fra Kvartalet, bort fra det lille Rum. Solen lyser over Byen, Folk driver om i Gaderne med Blomster i Knaphullerne; hun gör selv en Landtur med i Droske . . .

Nu traf jeg hende igen inat. Hun lever dernede, hun stod i en Port og hvisked an mod mig. Hun kunde ikke undgaa mig, jeg havde hört hendes Stemme, og jeg kende det röde Ar. Men Gud, hvor hun var bleven fed!

— Kom hid; det er mig, sagde hun.

— Ja, det er ogsaa mig, svarte jeg. — Hvor du er bleven stor, Elina.

Stor? Hvad var det for Snak? Hon havde ikke Tid till Passiar. Vilde jeg ikke gaa med ind, daa fick jeg ikke staa der længer og skræmme andre bort.

Jeg nævnte mit Navn, mindte hende om Baggaarden, om lille Hanna, alt jeg vidste. Lod os gaa ind og tale lidt sammen! sagde jeg.

Da vi kom ind, spurgte hun:

— Giver De lidt at drikke?

Saaledes var hun.

— Tænk, om Hanna ogsaa havde været her nu! Saa hade vi sittet sammen igen vi tre og pratet om Dit og Dat.

Elina lo skrattende.

— Hvad er det, De vaaser om? Gaar De i Barndommen?

— Husker De ikke Hanna mere? spurgte jeg.

Da spytted hun arrigt frem for sig.

Hanna og Hanna! Trodde jeg, at hun fremdeles var et Barn? Dette med Hanna laa altfor langt tilbage i Tiden; hvad var nu dette for Töv! Skulde hun hente os noget at drikke?

Gærne det!

Hun rejser sig og gaar ud.

Jeg hörte Röster omkring i Sideværelserne, Korkeknald, Banden, smaa Skrig. Döre aabnedes og slages i; nu og da blev der ude paa Gangen kaldt paa en Opvartningskone, som fik en Ordre.

Elina kom tilbage. Hun vilde sidde hos mig, paa mit Fang; hun tændte sig ogsaa en Cigaret.

— Hvorfor maa jeg ikke sidde hos dig? spurgte hun.

— Fordi det ikke er det, jeg vil Dem, svared jeg.

— Ja, saa faar De betale Vinen og gaa.

Jeg sagde:

— Sæt Dem nu stille ned, saa skal vi passiare lidt. Jeg skal naturligvis holde Dem skadelös for Tiden. — Og jeg gav hende nogle Penge; jeg talte dem ikke, men det var bra mange Penge.

Da blev hun öjeblikkelig blid og föjelig, og hun satte sig pent ned. Men nogen Samtale kunde vi ikke före med hinanden. Spurgte jeg hende om noget, tog hun sig först Tid til at sjunge en Visestump eller tænde sig en ny Cigaret, inden hun svarte. Om gamle Dage vilde hun intet höre. Den gamle, skidne Baggaard, hvad var det at huske paa! — Maatte hun ogsaa faa Lov till at bringe Opvartningskonen ude paa Gangen et Glas Vin?

Naturligvis!

— Jeg skal sige Dem, sagde hun, — Konen er nemlig min Mor. Hun er Opvartningskone for os Piger. Det er mig, som har hjulpet hende til denne Post. Hun tjener meget godt.

Hun bragte Vinen ud paa Gangen og kom tilbage igen.

— Skaal, gamle Ven! sagde hun.

Og vi drak af Vinen.

Atter vilde hun sætte sig paa mit Fang.

— Blir det ikke kedligt i Længden her? spurgte jeg.

— Kedligt? Nej. Hvorfor maa jeg ikke sidde hos dig?

— Hvorlænge har De været her?

— Jeg ved ikke rigtig. Det er det samme. Skaal igen!

Vi drak. Hun sang paany en Visestump uden Stemme, det rene Vaas, noget af en Revue.

— Hvor har De lært den Vise?

— Paa Tivoli.

— Gaar De ofte der?

— Ja, naar jeg har Raad til det. Men nu har jeg ikke Raad mere. Værtinden var efter mig om Penge idag. Værtinden tager saa stor Afgift, hun skal have saa mange Penge, för der blir noget tilovers til os. — Du kunde kanske give mig nogle flere Penge?

Jeg havde Gudskelov nogle flere Penge at give hende.

Hon modtog dem uden Tak og uden nogen slags Bevegelse; men hun fölte maaske en liden Glæde indvendig. Hun bad mig forlange en Flaske vin til. Jeg maatte pumpes ordentlig, syntes hun vel.

Vinen kom.

Men nu vilde hun ogsaa vise mig frem. Hun vilde kalde ind et Par af de andre Piger og give dem med af Vinen. Pigerne kom. De havde korte, stivede Skörter, som rasled, naar de rörte sig; deres Arme var nagne, og de havde kortklippet Haar.

Elina præsenterede mig, og hun husked godt, hvad jeg hedte. Hun fortalte lapset, at jeg havde givet hende mange Penge, at jeg var en god, gammel Ven af hende, og at hun kunde bede mig om hvor mange Penge det skulde være, saa fik hun dem. Det havde altid været saa.

Pigerne drak og blev glade de ogsaa, de overböd hinanden i at sige Tvetydigheder og at gale op med Visestumper. Elina blev skinsyg, naar jeg ogsaa henvendte et Ord til de andre, hun blev vrang og ubehagelig. Men dette, at jeg ogsaa talte med de andre, gjorde jeg med Overlæg, forat drive Elina til at blive mere meddelsom og give mig et Indblik i hendes Sindstilstand. Det havde dog ikke den paaregnede Virkning; hun kasted med Nakken og gav sig noget at bestille. Tilsidst greb hun efter sit Ydertöj og belaved sig paa at gaa ud.

— Vil De gaa? spurgte jeg.

Hun svarte ikke, men nynned med en overlegen Mine og satte Hatten paa. Pludselig aabned hun Dören til Gangen og raabte ud:

— Gina!

Det var hendes Moder.

Hun kom, tungt trædende, slæbende i vide Töfler, banked paa, traadte ind og blev staaende ved Dören.

— Du skal törre Stövet af Kommoden hver Dag, har jeg sagt! sagde Elina myndigt. — Hvad er dette for Slags Griseri! Den Sort Rengöring skal du ikke komme med til mig, forstaar du. Og Fotografierne derborte skal ogsaa törres af hver Dag med et Klæde.

Moderen sagde: — Ja! — og vilde gaa igen. Hun havde utallige Rynker i Ansigtet og indsunkne Kinder. Hun hörte paa Dotteren med Lydighed og saa paa hende, for ikke at overhöre noget.

— Lad mig nu se, at du husker det! sagde Elina.

Moderen svared: — Ja, Kors! — og gik. Hun lukked Dören stille efter sig, for ikke at volde nogen Stöj.

Elina stod paaklædt. Hun vendte sig til mig og sagde:

— Ja, nu er det bedst, De betaler Vinen og gaar.

— Tak for mig! sagde Pigerne og drak ud.

Jeg blev lidt betuttet.

— Vinen? sagde jeg. — Ja, vent lidt! Jeg trodde, jeg havde givet Dem for Vinen; men kanske jeg har mere. — Jeg tog til Lommen igen.

Pigerne begyndte at le.

— Jasaa, er det Rigdommen hans! Du havde jo faaet saa mange Penge af ham, Elina, og nu kan han ikke betale Vinen! Hahaha!

Da blev Elina rasende paa mine Vegne.

— Ud med Jær! skreg hun. — Jeg vil ikke have Jær her mere. Penge? Han har Penge som Græs! Her skal I se, hvad han har givet mig! — Og hun kasted triumferende Sedler og Sölv paa Bordet. — Han har betalt baade Vinen og mig, se her! I har aldrig set saa mange Penge paa en Gang. Jeg kan betale Værtinden for to Maaneder, forstaar I det! Jeg sagde det

bare forat ærgre ham lidt, forat spöge lidt med ham. Men I skal ud!

Og Pigerne maatte ud. Elina begyndte at le skraddende og nervöst, da hun laased Dören efter dem.

— Jeg vil virkelig ikke have dem her, sagde hun undskyldende. — Det er i Grunden nogle kedelige Töser, som jeg ikke har Omgang med. Syntes ikke du ogsaa det, at de var kedelige?

— Nej, det syntes jeg ikke, svared jeg for yderligere at beskæmme hende. — De svarte, naar de blev spurgt; de fortalte, hvad jeg vilde vide om dem selv. Det var tækkelige Piger.

— Saa kan du jo gaa, du ogsaa! skreg Elina til mig. — Gaa bara efter dem, hvis du har Lyst. Jeg holder ikke paa dig. — For Sikkerheds Skyld stak hun nu Pengene til sig, som hun havde slængt udover Bordet.

— Jeg vilde gærne spörge Dem om noget, sagde jeg, — hvis De kunde bekvemme Dem til at sidde roligt ned og höre paa mig.

— Spörge mig om noget! svared hun haanligt. — Jeg har ikke noget med dig at skaffe. Det er vel om Hanna igen? Dette Vrövl om Hanna gör mig brækkefærdig. Jeg kan ikke leve af det.

— Men kunde De ikke ville ud af dette Liv? spurgte jeg.

Hun lod, som hun ikke hörte det, hun begyndte igen at vimse om og ordne i Rummet og plystred dertil forat holde sig kæk.

— Ud af dette Liv? sagde hun og stod pludselig foran mig. — Hvorfor det? Hvor skal jeg hen? Hvem skal jeg gifte mig med, tror du? Hvem vil have en slig en, som mig? Og tjene vil jeg ikke.

— De kunde jo pröve at komme Dem ud af Landet og begynde et hæderligt Liv.

— Vrövl, Vrövl! Hold op! Er du bleven Missionær? Hvorfor komme mig ud af Landet? Jeg har det ganske godt, jeg slider ikke ondt i nogen Retning. Hör, skal vi faa lidt mere Vin? Men bare vi to. Ikke de andre ogsaa . . . . . Gina! — raabte hun ud af Dören.

Hun forlangte mere Vin, drak og blev mindre og mindre tiltalende. Nogen ordentlig Besked var det ikke at faa af hende, hun nynned uafladelig Revuestumper, mens hun sad og tænkte. Saa drak hun igen, og hendes Lader blev frastödende. Hun vilde gentagne Gange hen paa mine Knæ, hun stak Tungespidsen ud af Munden mod mig og sagde: — Se her! — Tilslut spurgte hun lige ud:

— Blir du her inat?

— Nej, svarte jeg.

— Saa gaar jeg ud, sagde hun . . .

Fortælleren taug.

— Naa? spurgte jeg.

— Hvad vilde De göre, naar De havde et saadant Valg? Vilde De blive eller gaa? Se, det er Spörgsmaalet. Men ved De, hvad jeg beslutted mig til?

Han saa paa mig.

— Jeg blev! sagde han.

— Blev De? spurgte jeg gabende. — Om Natten? hos Pigen?

— Jeg er en nedrig Sjæl, sagde han.

— Men i Alverden, hvad tænkte De paa! Blev De fuld?

— Det ogsaa. Tilslut. Men fremfor alt er ikke jeg mindre modbydelig og jammerlig end andre Mennesker, det er Sagen. Hun var en Kvinde, hvis Historie jeg kendte, en rörende og rystende Historie; det blev mig en sælsam Vellyst at være ryggeslös. Forstaar De det? Saa blev jeg. Og hvilket Haf af Ryggeslöshed vi sank i!

Den nederdrægtige Kyniker rysted paa Hovedet ad sig selv.

— Men nu vil jeg gaa ned till hende igen, vedblev han. — Der maa endnu kunne göres noget. Naa, De mener, at jeg ikke er rette Manden? Jeg er dog maaske ikke saa slem, som De tror. De tænker paa Historien inat? Husk paa, var ikke jeg bleven, saa var en anden kommet, og paa et saadant Bytte vilde hun rimeligvis have tabt. Skulde hun vælge sin Omgang, tror jeg, hun trygt kunde vælge mig; jeg er nænsom og forstaaelsesfuld, jeg glemmer heller ikke et Öjeblik at stritte imod. Men det mærkelige er, at det netop var dette Træk hos mig, som ophidsed

hende. Hun sagde det selv. Du stritter saa dejligt imod! sagde hun. Hvad skal man göre overfor en saadan Kvinde? Og saa tænke sig til, at saa ilde tilredt er hun bleven i sit Hjærte ene og alene for de Blomsters Skyld! Det var Begyndelsen. Havde det været tilladt at plukke Blomster paa Gravene, saa var hun nu en hæderlig Kvinde. Men se, der kneb vi hende, og jeg hjalp til, jeg hjalp til!

Han rysted atter paa Hovedet og hensank i Græmmelse.

Endelig vaagned han som af en Dös.

— Jeg har vist opholdt Dem. Jeg föler ogsaa selv, at jeg er træt. Ved De, hvormange Klokken er?

Jeg tog til mit Ur. Jeg havde det ikke, jeg havde glemt det tillbage hjemme.

— Ja Tak, det kan ogsaa være det samme, sagde han og reiste sig, strakte sine Ben, trak sine Bukseknæ ned. — Se, der kommer den fornemme Frue tilbage, Sorgen er endt, den lille Pige bærer ingen Blomster mere. Blomsterne ligger igen dernede, Roser og Kameliaer; om fire Dage er de visnet. Om en liden Pige bemægtiger sig disse Blomster till Sko, saa tror jeg ikke, det er Synd . . .

Nu saa Manden et helt Minut paa mig, traadte mig nærmare og brast i en tyst, gabende Latter.

— Se, slige Historier skal man fortælle, sagde han. — Dem er der Marked for. Tusind Tak, höjstærede Tilhörer!

Han tog Hatten af, bukked og gik.

*

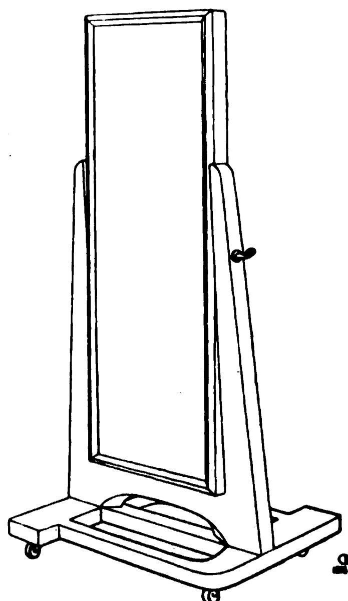
Jeg sad tilbage i en yderlig forblöffet Tilstand. Han havde med en Gang hensat mig i en Hvirvel af Forvirring og snurret pludselig rundt med min klare Forstand. Det Svin, han havde været hos Pigen hele Natten! Pigen? En forbandet Skröne; han havde holdt mig for Nar, hans rystende Fortælling var Opspind fra Ende til anden. Men hvem var han da, denne Erkeskælm? Træffer jeg ham engang til, saa smælder det! Han har kanske læst Historien et Sted og lært den udenad; den var ikke af de værste, Fyren havde Talent. Hahahaha, min Sjæl og Salighed tog han mig ikke fortræffeligt ved Næsen!

Jeg gik hjem i en farlig Vildrede. Jeg husked at söge efter mit Ur. Det laa ikke paa Bordet. Jeg slog mig et brat Slag for Panden: mit Ur var stjaalet! Naturligvis havde han stjaalet mit Ur, da han sad ved Siden af mig. Hoho, din Helvedes Brand!

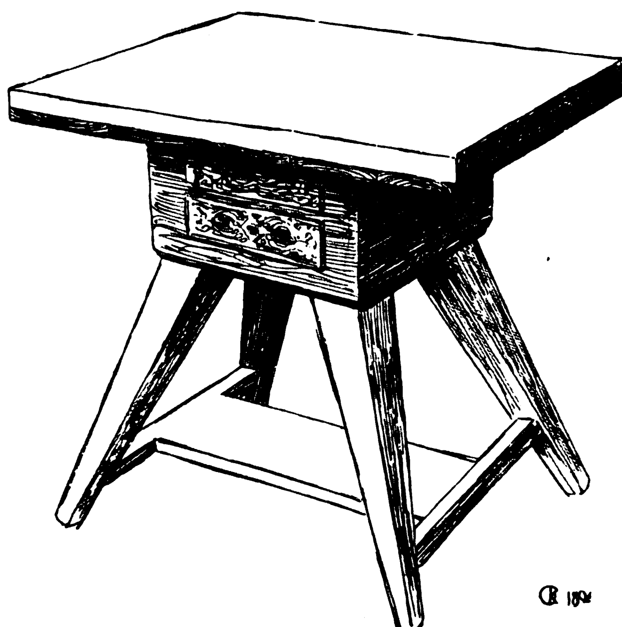
Nu var der to Udveje. Jeg kunde mælde det og faa mit Ur tilbage om et Par Dage af en Pantelaaner. Saa blev vel ogsaa Tyven nappet straks efter. Eller jeg kunde tie stille. Det var den anden Udvej.

Jeg taug.

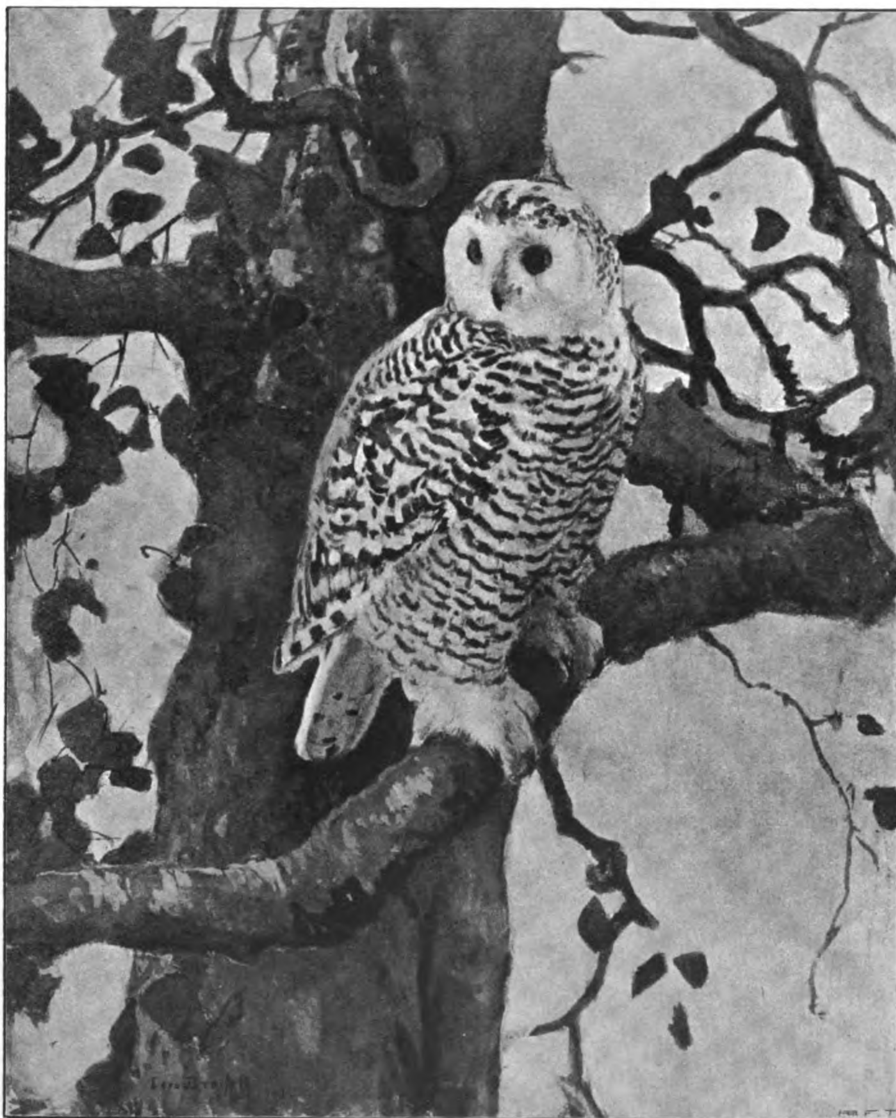

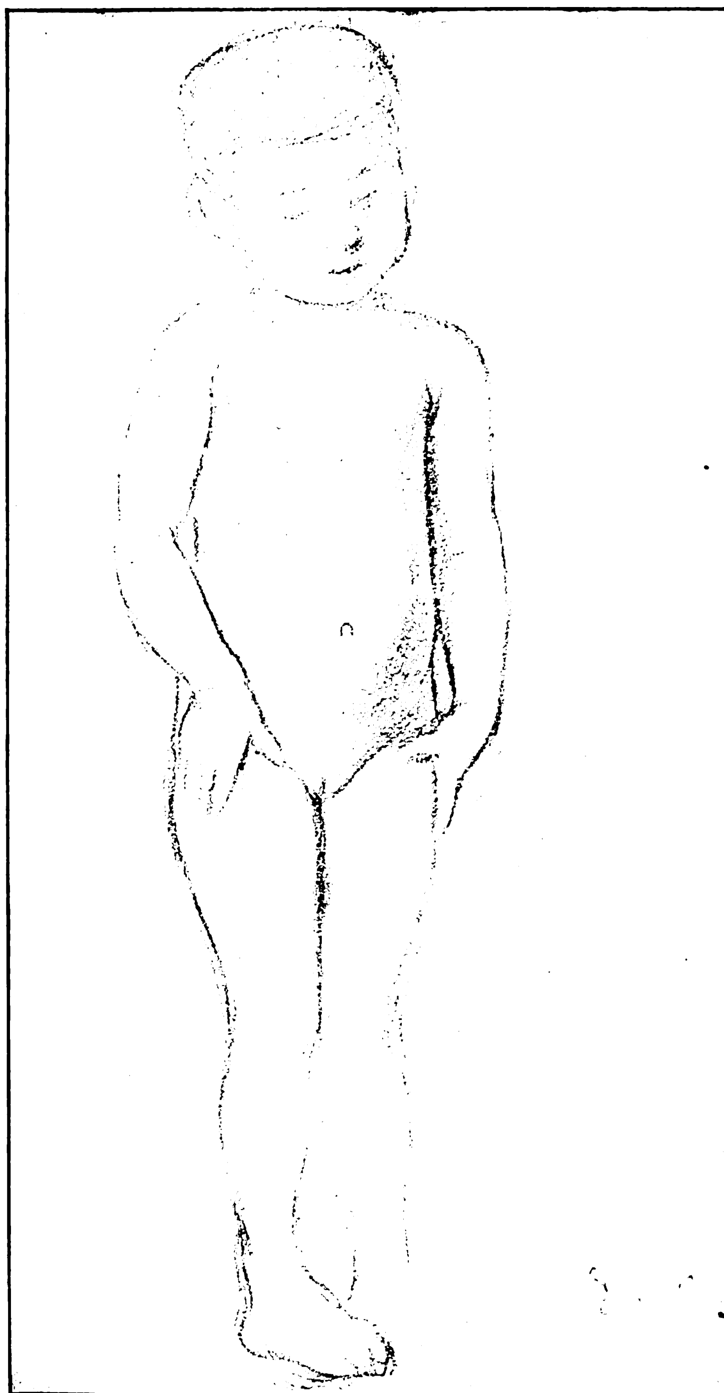
Ateliersspegel
utförd på Kalela af
Axel Gallén.

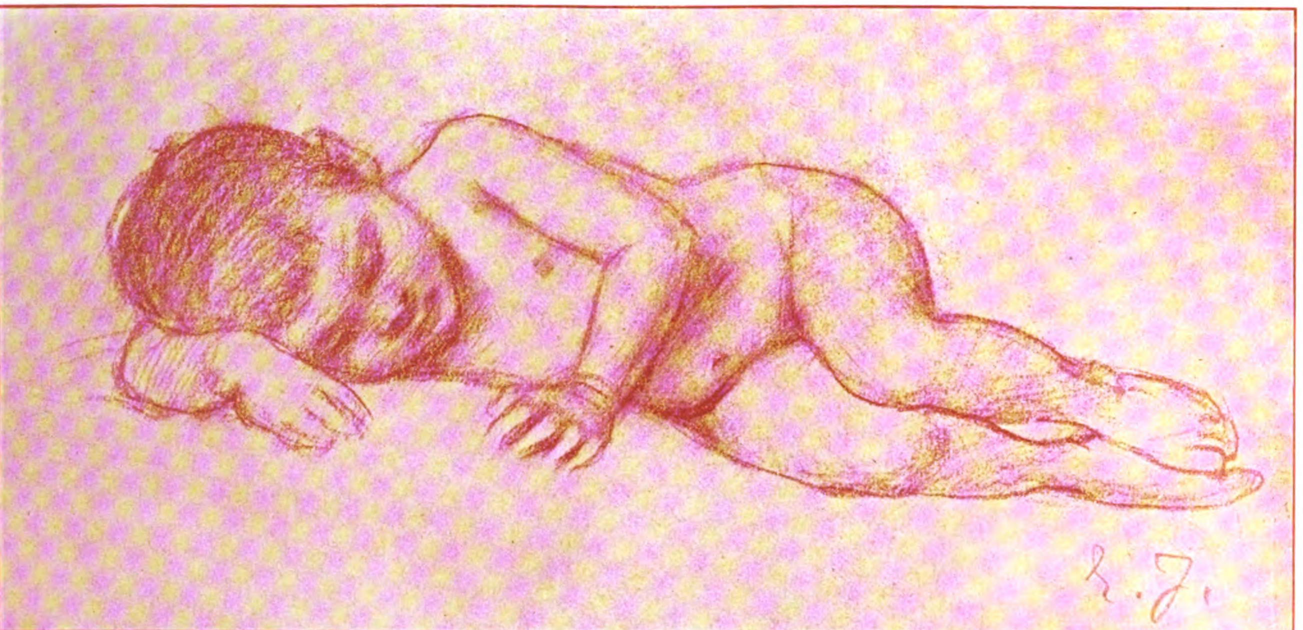
Atelierbord af furu,
utfördt på Kalela af Axel Gallén.

E. JÄRNEFELT PINX. HÖST

E. JÄRNEFELT BARNSTUDIE

E. JÄRNEFELT BARNSTUDIE

KONSTINDUSTRIFÖREMÅL
FRÅN DE FRANSKA KONSTNÄRERNAS
UTSTÄLLNING I HELSINGFORS.

HAENTSCHEL,
VATTENRESERVOAR AF LERGODS
Fr. 1,000: .

CARABIN,
SIREN (BLÄCKHORN)
Fr. 300: —.

NOCQ,
DANSÖS, LITEN STATYETT.

DE FEURE (G),
BONBONASK.

PEUREUX,
STÅLVAS,
Fr. 2,000: - .

HAENTSCHEL,
HÖG VAS
Fr. 300: —.

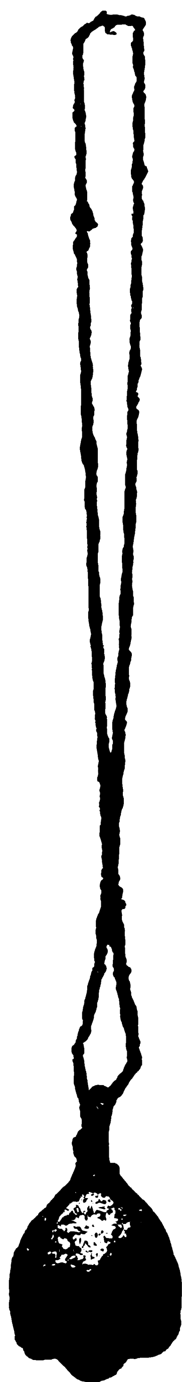
DAMMOUSE,
VAS AF LERGODS (VATTENVÄXTER)
Fr. 300: —.

GAILLARD,
VAS (SVÄRDSLILJA)
Fr. 400: —.

FALGUIÈRES,
KAM MED DRAKE
Fr. 2,700: –.

GAILLARD,
KAM MED TURKOSER
Fr. 100: –.

BECKER,
TIDEN (UR AF SILFVER)
Fr. 400: –.

BING,
BRÖSTSMYCKE (PÅFÅGEL)
Fr. 550: –.

MÈRE (CLEMENT)

LÄDERPLATTA (BRETAGNISKA).

MÈRE (CLÉMENT)

LÄDERPLATTA (HOLLÄNDSKA).

NOCQ,
BRONSPLATTOR
(à Fr. 50: --).

GAILLARD,
PARASOLLHANDTAG (FUCHSIOR, MIMOSA, SVÄRDSLILJA),
Fr 180: — pr stycke.

GARDET,
LEJON OCH LEJONINNA (BRONS).

ANDRÉ CHÉNIER, FRANKRIKES SISTE STORE KLASSISKE SKALD.

Af Jean Poirot.

Öfversättning från författarens manuskript.

Med literära värk förhåller det sig på samma sätt som med alla öfriga företeelser framsprungna ur det mänskliga samhället. De äro en tid på modet — och falla så i glömska. André Chénier kan i detta afseende tjäna som ett lysande exempel. Hans värk hafva tre olika gånger ådragit sig allmänhetens uppmärksamhet; år 1820, i början af 60-talet och nu i våra dagar. Man har begynt framdraga hans manuskript ur gamla familje-portföljer, hvarvid det estetiska intresset främst blifvit väckt, men tillika äfven människornas nyfikenhet. Allt detta har haft en stark invärkan på modeströmningarna. Lärde kommentera dessa handskrifter, känsliga skalder svärma för dem och Gaston Deschamps har tagit sig anledning att skrifva en uppsats om Chénier-kulten (Le Temps, 11 febr. 1900.)

Men icke desto mindre ser det ut som om oblida makter ständigt hade förföljt Chénier. Han var af borgerlig härkomst,

ej förmögen; och oaktadt han tack vare vänskapsförbindelser, ingångna under skoláren, fått tillträde till några förnäma hus, förblefvo dock den högsta aristokratins och hofvets dörrar för honom slutna. Han var altför stolt att vilja tränga sig in dit genom ovärdig inställsamhet, men icke tillräckligt stor filosof för att icke mången gång känna sig kränkt. Hans bräckliga hälsa tvang honom att lämna krigareyrket; han lyckades då erhålla en diplomatisk post i London, men längtade därifrån. Såsom anhängare af Voltaire och Rousseau och omfattande bourgeoisins och den fattiga adelns naivt själfviska ideal, gillade han revolutionen, som skulle ge honom upprättelse, men han i likhet med många andra kände icke styrkan hos de krafter, som, en gång lössläppta, skulle bryta sig fram. Chénier trodde att statshvälfningar utföras lika lätt och lustigt som en sällskapslek. När händelsernas gång tog honom ur denna förvillelse, och det parti, till hvilket han hörde, icke mer kunde behärska en rörelse, som den till stor del dock själf framkallat, ville han icke erkänna sitt misstag. Han vände sig mot revolutionen, i tron att han skulle kunna häjda densamma med några polemiska skrifter; han blef i dess ställe ett af dess offer. Af en händelse fängslad, ransakades han med ledning af aktstycken, hvilka icke gällde honom, och dömdes till döden af en domstol, som på förhand hade domen färdigskrifven. Den 9 thermidor föll Robespierre, men om detta skett två dagar tidigare hade Chénier varit räddad.

Chénier efterlämnade så godt som endast utkast, glänsande framtidslöften, dock blott löften. Icke ens hans literära kvarlåtenskap gick fri för hans vanliga otur. En stor del af dessa manuskript, möjligen den mest betydande delen, försvann i okända öden under det stormiga året 1870, och föga skall man väl mer komma dem på spåren.

André Chéniers förnämsta fragmentariska skrifter publicerades 1819. Tidpunkten var emellertid illa vald. Hans klassiskt måttfulla och oftast antikiserande sångmö kunde icke stå sig i striden mot Lamartine och romantiken. Längre fram uppmärksammades nog Chénier af les Parnassiens, men då desse behandlade antika motiv med större sakkännedom

och formfulländning än han, bragte de sin föregångare i glömska. Nu när man känner Chénier nästan fullständigt — den definitiva upplagan af hans samlade skrifter skall kanhända utkomma i den närmaste framtiden, — äro hans dikter återigen altför olika dagens literära strömningar för att de skulle kunna utöfva ens det minsta inflytande.

En olycklig slump hade låtit André Chénier födas till en obemärkt ställning i lifvet, samma slump har drifvit sitt spel äfven med hans värk; bristfälliga upplagor och växlande smakriktningar ha oförtjänt gifvit dem en altför undanskymd plats i vår literaturhistoria.

I.

Släkten Chénier härstammar från den lilla byn Chénier i Poitou.[1] Andrés fader, Louis Chénier, lämnade vid 20 års ålder sitt fosterland (1742), för att vinna rikedomar i Levanten. Han blef agent i Konstantinopel för en klädeshandlarefirma ifrån Marseille, ställdes inom kort i spetsen för franska kolonin i Turkiets hufvudstad och utförde flere uppdrag för dåvarande franske ambassadörens, grefve des Alleurs' räkning äfvensom för dennes efterträdares, grefve de Vergennes, sedermera Ludvig XVI:s minister. — Genom sin ställning kom han med i Konstantinopels societet, särskildt i de grekiska familjerna i Phanar-stadsdelen. Dessa greker hade dåförtiden mycket stort inflytande på sultanen. I många af de ifrågavarande hemmen satte man stort värde på den vesterländska bildningen. Franska talades fulländadt väl, man hade mottagningar, utförde franska,

[1] För den som önskar närmare upplysningar om familjen Chénier kunna följande arbeten anbefallas: med en viss tvekan Gabriel de Chéniers inledning till les Oeuvres poétiques d'André Chénier (Paris, 1874), men obetingadt R. de Bonnières lefnadsteckning öfver fru Chénier i Lettres grecques de Mme Chénier. (Paris 1879). — Till André Chéniers lefnadshistoria hänföra sig följande arbeten: den ofvannämda inledningen; Becq de Fouquières: Inledningar till hans uppl. af Chéniers skrifter, Documents nouveaux sur André Chénier (Paris 1875) och Lettres critiques sur la vie, les oeuvres et les manuscrits d'André Chénier, (Paris 1881).

tyska och engelska danser. Familjen Santi-Lomaka, hemma från Cypern, visade sig särskildt gästfri mot fransmän. Denna släkt ansåg sig nämligen vara af franskt ursprung. Dessutom hade dess hufvudman varit medlem af den utomordentliga beskickning, som sultan Ahmed III sändt till Frankrike år 1721. Sultanen och Hertigen Regenten hade täflat i att öfverbjuda hvarandra i lyx, den förra vid utrustandet af beskickningen, den senare vid dess emottagande. Denna expedition ökade endast ytterligare Frankrikes prestige hos familjen. Santi-Lomakas hem var så allmänt bekant för fransmännen, att icke en enda sådan, om än blott på genomresa i Konstantinopel, skulle hafva underlåtit att uppsöka detsamma. En af döttrarna i huset gifte sig vid denna tidpunkt med en fransman, M. Amic, Thiers' morfader. En annan dotter, den ovanligt vackra, kloka och belästa fröken Elisabeth, blef vigd vid 26 års ålder vid Louis Chénier. Fyra söner och lika många döttrar föddes i detta äktenskap. Af de senare förblef endast en vid lif. André var den tredje i ordningen bland sönerna; han föddes någon af de sista dagarna i oktober 1762, antagligen den 29. Minnet af födelsestaden följde honom under hela lifvet. År 1784 höll han på att få återse „Byzans“, och han skref ned på en papperslapp följande inspirerade verser:

Salut, Thrace, ma mère, et la mère d'Orphée,
Galata, que mes yeux désiraient dès longtemps;
Car c'est là qu'une Grecque en son jeune printemps,
Belle, au lit d'un époux nourrisson de la France,
Me fit naître Français dans le sein de Byzance.

(Oeuvres poétiques II, p. 111).[1]

Oturen, som af allt att döma var ett fädernearf inom familjen Chénier, skonade icke häller Andrés fader. Det sjuåriga kriget gjorde helt och hållet slut på handeln i Orienten.

[1] Citaten ur Chéniers vårk äro tagna ur Guillards uppl. (Paris, Lemerre. 1899. 2 v.) Den af Gab. de Chénier utgifna upplagan är fullständigare, men omöjlig att anträffa. Becq de Fouquières 3:dje uppl. (Charpentier, 1894) är mindre omfattande.

familjen Chénier blef därför tvungen att återvända till Frankrike utan rikedomar, endast försedd med ett rekommendationsbref från Vergennes. Afresan egde rum i april 1765. De slogo sig ned i Paris. Två år senare erhöll Louis Chénier, efter många ansträngningar, en konsulsbefattning i Marokko. Han for dit ensam och stannade där ända till 1782, då han tog afsked från tjänsten. Hans egna affärer voro föga lysande, däremot hade han gjort sitt land många tjänster, hvilka emellertid knapt nog blefvo så uppskattade som de hade förtjänat det.

Fru Chénier egnade sig åt barnens uppfostran. Hon sände sina två äldre söner i skolan. André och Marie-Joseph hamnade hos en faster i Languedoc. De stannade där, enligt all sannolikhet, omkring två år. Den sydfranska naturens fägring, den klara luften och det milda klimatet gjorde ett djupt intryck på André, och han besjöng allt detta, isynnerhet efter resan till Italien. Man finner i hans värk flera spår af dessa barndomsminnen.[1] År 1773 intogs han i Collège de Navarre (sedermera lycée Louis le Grand), och han stannade där ända till 1781. Han var en god elev, men ingalunda något skolljus.

Snart gällde det för André att tänka på val af lefnadsbana. De 6,000 frcs, som utgjorde Louis Chéniers pension, voro icke tillräckliga för att skapa åt hans söner en sorgfri framtid. Den äldre af bröderna hade utbildat sig till konsul; de öfriga tre valde krigareyrket. Då för tiden måste man vara adelsman för att få inträda i armén. Louis Chénier blef tvungen att tillstå att hans söner icke kunde uppfylla detta vilkor. Men under Ancien régime funnos privilegierna oftare till på pappret än i värkligheten: André antogs därför i medlet af 1782 som fänrik vid Angoumois-regementet, hvars garnisonsstad var Strassburg.

På den tiden var garnisonslifvet någonting helt annat än nu. Det hade knapt ens en militärisk anstrykning, ty Frankrike hade haft fred i tio år. Därtill kommer att man valde krigarebanan midre af lust för själfva yrket än för att få en

[1] Becq de Fouquières. Oeuvres en prose d'A. Chénier, p. 343; André Chénier inédit (Rev. de Paris, 15 oct. 1899, p. 681.)

ställning och emedan det ansågs vara fint. Man var ledig större delen af dagen och kunde följaktligen använda sin tid efter behag. Chénier sysslade mest med literatur. Vid 16 års ålder hade han redan begynt skrifva vers, troligen uppmuntrad af sin moder; och diktarekallet hos honom blef ännu mer utpräglадt efter slutad skolgång. I Strassburg skref han för att fördrifva tiden. Det hörde icke till ovanligheten att en officer odlade sånggudinnorna. Märkvärdigt många krigare hörde till 18. seklets lätta „poetae minores“, isynnerhet under Ludvig XVI:s regering. „Den lätta och galanta poesin bar på den tiden med förkärlek dragonhjälmen eller husarmössan och Musernas Almanack under perioden 1770—1785 är nästan en andra uppl. af Etat militaire de la France.“ [1] Därför var det helt naturligt att Chénier bland sina kamrater skulle finna en medbroder, markis de Brazais. Denne var 19 år äldre än Chénier. Han hade en upphöjd karaktär och behagliga umgängesgåfvor. Snart uppstod ett förtroligt förhållande mellan de båda officerarna, af hvilka den yngre redan hade skrifvit vackrare dikter än den äldre någonsin skulle lyckas åstadkomma. Den senare blef sålunda lärjungen. Brazais arbetade vid denna tid på några poem, bland annat på en beskrifvande dikt, l'Année, ett arbete som sysselsatte honom i hela fyratio år, utan att han kunde ge den en slutlig form. I denna dikt påträffar man många spår af inflytande från Chénier. — Från denna tid härleder sig Chéniers epistel öfver vänskapen som han tillegnade skalden Lebrun och

Brazais, comme moi sur ces bords appelé,
Sans qui de l'univers je vivrais exilé.

(II, p. 7.)

Länge stannade icke Chénier i Strassburg. Han fann staden tråkig. Han kände sig ensam, han hade nästan inga vänner, och tidtals inga kärleksförbindelser. Han längtade efter sina pariserbekanta. Dessutom begynte han få känningar af den sjukdom, som skulle pina honom hela lifvet igenom,

[1] E. Asse, Poésies de Bertin Notice p. XIII. Paris 1879.

nämligen njursten. Också lämnar han krigarebanan efter ett halft års tjänstgöring, återvänder till Paris och besluter sig för att helt egna sig åt literaturen.

Chéniers umgängeskrets i hufvudstaden bestod af förnäma ädlingar och konstnärer. Många af dessa råkade han hos sin moder, som trots sin ringa förmögenhet och sin föga betydande sociala ställning blef mycket firad i Paris. Hon hade slumpen att tacka härför i främsta rummet. Vid den tidpunkt då hon anlände till Frankrike intresserade man sig i hög grad för allt som rörde Grekland. Arkeologernas och historikernas arbeten hade bragt antiken på modet. Abbé Barthélemys bok, Unge Anacharsis resa, framkallade en storm af beundran; alt skulle vara grekiskt. Fru Vigée-Lebrun, den kända målarinnan, ställde till en konstnärsfest i grekisk stil, i hvilken togo del bland andra skalden Lebrun och fru de Bonneuil, hvars namn vi snart blifva i tillfälle att åter nämna. Under sådana omständigheter var det naturligt att dottern till en värklig grek skulle blifva uppmärksammad. Hon besatt för öfrigt alla de egenskaper som behöfdes för att behaga. Hon behandlade franska språket lika väl som sitt modersmål, hvilket hon bevisat genom de bref hon publicerat öfver grekiska danser och grekiska grafvar (Mercure de France 1771 och 2:dra uppl. af Guys reseskildringar).[1] Hon såg snart sin salong besökt af en skara utvalda män och kvinnor. Bland konstnärer som hörde till hennes närmaste umgänge må nämnas: Joseph Vernet, David, målaren Cazes, som undervisade André med framgång i teckning, fru Vigée-Lebrun; bland skriftställare hafva vi: Suard, Lebrun-Pindare, Vigée och Guys; Äfven statsmän och jurister, sådana som Turgot, Malesherbes, Lavoisier, Bailly brukade besöka fru Chénier.

Samtidigt umgicks André med sina skolkamrater, isynnerhet med den rika familjen Trudaine. Två gånger i veckan samlades där regelbundet gäster från olika kretsar, mest dock från filosofernas läger. Fru T. beskyddade ifrigt de sköna konsterna. Hennes två söner omfattade André Chénier med

[1] Omtryckta i det tidigare citerade arbetet af R. de Bonnières.

den varmaste vänskap. De voro oskiljaktiga, dessa tre unge män. De lefde under samma tak, vid samma bord. „André Chénier var rik af deras rikedomar och var stolt däröfver.“ [1] I självfva värket lär han mera hafva vistats i deras hem än i sitt eget. Förutom dessa vänner bör man ännu nämna bröderna de Pange och Chevalier Abel de Fondat, hvilkas namn förekomma ofta i Chéniers skrifter. De ofvannämda ungdomarna jämte en hel hop skriftställare, konstnärer och advokater bildade en sällskapskrets känd under namnet la Société Trudaine.

Den första tiden af Chéniers vistelse i Paris var icke lycklig. Han pinades af sin tidigare omtalade sjukdom, som antog en mycket farlig karaktär; han trodde sig vara förlorad:

Aujourd' hui qu'au tombeau je suis près de descendre,
Mes amis, dans vos mains je dépose ma cendre.

(II, p. 43.)

Bröderna Trudaine föreslogo att han skulle fara till varmare länder. De planerade en resa som skulle räcka två år; i Marseille tänkte de inskeppa sig och sedan besöka Italien, Grekland och Orienten. Det var altså icke blott rådsherren Goethe som ansåg en vistelse i Italien nödvändig för en ung mans bildning. Chénier antog inbjudningen med förtjusning. Enbart tanken på denna resa återgaf honom hoppet:

Souffre un moment encor; tout n'est que changement;
L'axe tourne, mon coeur, souffre encore un moment.

(II, p. 70.)

Han skref äfven en lång afskedsepistel till bröderna de Pange (II, 45.). — Först stäldes kosan till Savoyen, för att Chénier skulle genomgå en brunnskur, hvilket hade till följd, att den ursprungliga reseplanen blef något litet förändrad. Då Chénier år 1783 för första gången fick se Italien uppifrån Alpernas höjd kände han sig poetiskt inspirerad och skref följande vackra verser: „Au sommet de la montagne je découvre à mes pieds la belle Italie:

[1] Lacretelle, Dix années d'épreuves pendant la Révolution.

André Chénier

Salut, terre où Saturne a trouvé le repos,
Mère de l'abondance et mère des héros!

(II, p. 109.)

Florens, Rom och Neapel besöktes af våra resande. Ensamt vistelsen i Rom tyckes hafva omfattat flere månader. Man studerade konstsamlingar och märkliga byggnadsvärk. Sannolikt blefvo de resande äfven emottagna i Roms salonger, och alt det nya Chénier såg och erfor bidrog till att utveckla hans personlighet. Han blef alt mer och mer genomträngd af antikens ande. Såsom anhängare till Rousseau och Encyklopedisterna fattades han af beundran till den fornromerska republiken: „Si j'avais vécu dans ces temps . . .

J'aurais, jeune Romain, au sénat, aux combats
Usé pour la patrie et ma voix et mon bras.

(II, 101.)

Lyckligtvis innehålla hans italienska elegier äfven mindre kalla och pompösa utgjutelser, och de tåla väl att jämföras med Goethes romerska elegier. Man finner hos Chénier ännu hetare kärleksscener än till och med hos den store diktarehöfdingen (II, 105). Chénier fördömer dock stundom dessa ungdomsminnen, önskande att hans ålderdom måtte förflyta lugnt:

Sage vieillesse, accours! ô déesse tranquille,
De ma jeune saison éteins ces feux brûlans.

(II, 104.)

Men han grubblar äfven öfver Roms öde, öfver dess storhetstid, då hela världen var uppfyld af dess rykte. Och inför de sekelgamla ruinerna, dessa byggnader och bildstoder som trotsat döden och glömskan, känner han sig djupt vemodig. I en af sina mest gripande dikter försöker Chénier ge luft åt denna känsla:

Où sont ces grands tombeaux qui devaient à jamais
D'une épouse fidèle attester les regrets?
L'herbe couvre Corinthe, Argos, Sparte, Mycènes;
La faux coupe le chaume aux champs où fut Athènes . . .

(II, 112.)

Men när man frågar sig hvilka spår denna resa lämnat hos Chénier, vet man icke riktigt hvad man skall svara. Chénier förfullkomnade sig visserligen i italienska språket; men han kunde dock redan italienska dessförinnan. Å andra sidan kan man icke häller påstå att Italien ledt hans uppmärksamhet på forntiden; på sin höjd ökades hans intresse för denna tidsålder. — Knapt anländ till Neapel beredde han sig att resa vidare, — till Grekland och Orienten, men hans sjukdom tvang honom att afstå därifrån. Han återvände till Paris, sannolikt i början af året 1785. Sin glädje öfver att vara hemma uttryckte han i en elegi till Seinefloden i hvilken han jämför sig med Odysseus, som ändtligen fått återse Ithaka.

II.

De år som nu följa (1785, 86 och 87) äro de lyckligaste i Chéniers lif. Helt upptagen af studier drager vår skald sig tillbaka till sitt ensliga vindsrum:

> Mon Louvre est sous le toit, sur ma tête il s'abaisse.
> De ses premiers regards l'orient le caresse.
> Lit, sièges, table y sont de toutes parts,
> Livres, dessins, crayons, confusément épars.
>
> (Cyclopes littér, ch. 3, — I, p. 234.)

De flesta af hans poetiska fragment böra tvifvelsutan hänföras till denna tid. De mest olika motiv locka honom och han går från det ena till det andra.

> D'un vaste champ de fleurs je tire un peu de miel,
> Tout m'enrichit et tout mappelle; et, chaque ciel
> M'offrant quelque dépouille utile et précieuse,
> Je remplis lentement ma ruche industrieuse.
>
> (I, 235.)

Han nedskrifver på lösa blad versstumpar, brottstycken hörande till större diktvärk, som han håller på att utarbeta, utkast till dramatiska arbeten, reflexioner öfver olika författare, öfver konsten. Han understryker de ställen i sina föregångares skrifter, hvilka han någon gång ämnar efterbilda; stundom

öfversätter han dem på rak arm. På ett pappersark har jag funnit ända till 8 olika utkast.[1]

Samtliga André Chéniers literära försök utgå från ett allvarligt begrundande af hans föregångares värk. Han var mycket beläst. Man behöfver, för att öfvertyga sig därom, blott kasta en blick på Becq de Fouquières kommentarier, hvilka för öfrigt kunde ytterligare kompletteras. Chénier behärskade i grund den klassiska litteraturen och kände utom den franska äfven en stor del af den italienska och engelska. Han läste städse med pennan i handen kommenterande och analyserande det lästa. Denna vana hade han antagit redan som helt ung. Man har sålunda i behåll ett exemplar af François de Malherbes poesier som tillhört Chénier och hvilket denne försett med anteckningar, gjorda år 1781. I de olika upplagorna af Chéniers skrifter finnas äfven intagna en hel mängd reflexioner öfver forntidens skalder; nyligen publicerades ytterligare några af dessa anteckningar, tagna ur tredje manuskriptsamlingen. Dessa mer eller mindre vidlyftiga anteckningar äro affattade än på franska, än på grekiska eller latin. Men Chénier sysslade äfven med filosofi. Han studerade icke endast den antika världens tänkare utan också nyare filosofer. För naturvetenskap ådagalade Chénier ett alldeles särskildt intresse. Han stod i vänskapsförbindelse med Condorcet, Cabanis och Lamarck; han hade till och med för afsikt att i ett längre diktvärk, som skulle heta Hermès, ge en poetisk form åt ofvannämde filosofers teorier, med Lucretius som mönster.

Detta poem var hans förnämsta värk, hans käraste arbete. Redan under sin vistelse i Strassburg begynte han göra utkast och ständigt återkom han till detsamma. 1792 eller 93 skref han följande strof som skulle blifva diktens epilog:

O mon fils, mon Hermès, ma plus belle espérance,
O fruit des longs travaux de ma persévérance,
Toi, l'objet le plus cher des veilles de dix ans,
— — — — — — — — — — — — — — — — — —
O mon fils, aujourd'hui quels seront tes destins?

(I, 181.)

[1] Bibl. Nat. mss fonds français nouvelles acquisitions N:o 6,848 fol. 51.

Men dessutom hade han föresatt sig att skrifva åtskilligt annat. Dramer (Arminius), komedier i sin älsklingsförfattares, Aristophanes, stil, en öfversikt af konstens och literaturens utveckling „le Roman sur la perfection des arts“ som han benämde den. Vidare flere diktvärk, såsom l'Art d'aimer, Suzanne och en satir på vers, les Cyclopes littéraires, riktad mot kritiker och författare, samt filosofiska poem, la Superstition, l'Astronomie, l'Amérique, — en tanke värdig en sannskyldig läsare af Encyklopedin.

Chéniers samtida hade icke den ringaste aning om dessa planer. Den fåfänga som är utmärkande för salongspoeter var Chénier fullkomligt främmande. Han hade en altför hög uppfattning af sin konst, och han ringaktade altför mycket sällskapslifvet för att eftersträfva bifall från det hållet. Han anförtrodde sina planer blott för några vänner och tvekade till och med inom denna krets länge, innan han kunde besluta sig för att låta en främmande få en inblick i sitt själslif. Chénier har själf namngifvit dessa nära vänner i nedanstående verser:

Abel,[1] mon jeune Abel, et Trudaine et son frère,
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —
Et mon frère et Lebrun, les Muses elles-mêmes;
De Pange, fugitif de ces neuf socurs qu'il aime;
Voilà le cercle entier qui le soir quelquefois,
A des vers non sans peine obtenus de ma voix,
Prête une oreille amie et cependant sévère.

(II, 64.)

Som häraf framgår var Lebrun den mest kände i den lilla kretsen. Denna andra rangs diktare omhuldades mycket af sina vänner, som till och med gifvit honom namnet Pindare Lebrun. Han var en gammal bekant till Chénier. De hade växlat bref och rätt löjliga komplimanger redan under Chéniers Strassburgervistelse. Den veke Florian och en polsk skald vid namn Niemcewicz syntes äfven ofta i Chéniers sällskap. Men i detta sammanhang bör man också nämna den store italienske författaren Alfieri. Dennes gemål grefvinnan af

[1] Abel de Malartie.

Albany hade 1787 öppnat en literär salong i Paris. Chénier blef introducerad hos henne. Där gjorde han den franskhatande Alfieris bekantskap. Chénier finnes visserligen icke omnämd i Alfieris memoarer; en poetisk epistel på italienska har grefvinnan af Albanys man emellertid tillegnat Chénier och man vet att den sistnämde stått i brefväxling med Karl Edwards frånskilda gemål. Bland de konstnärer som Chénier räknade till sina vänner bör man icke glömma målaren David, i hvars atelier Chénier ofta vistades. David uppmuntrade vår skalds försök i målningskonst. Chénier har till och med tillegnat David sitt ode öfver Eden i Bollhuset med anledning af den beställning David fått att på duken framställa ifrågavarande historiska händelse.

Det tillbakadragna lif Chénier förde var en direkt följd icke blott af hans flit utan äfven af hans bräckliga hälsa. Emellertid fann han ett sådant lefnadssätt tråkigt. Chéniers lefnadsfriska och nöjeslystna temperament tog stundom ut sin rätt, och då såg man honom med i ungdomens glada och uppsluppna fester. Han bivistade sålunda emellanåt Grimod de la Reynières beryktade supéer. Vid dessa tillfällen samlades den mest brokiga värld man kunde tänka sig, och intet bevisar bättre i hvilken grad de olika samhällsklasserna under Ancien régimes sista dagar gingo ihop. Värden var en general förpaktare, högt ansedd för sitt goda kök och för den frihet som härskade hos honom. Förnäma ädlingar, högborna abbéer och litteratörer af alla slag möttes där med damer af den stora världen och kurtisaner. Detta ovanligt blandade sällskap stod så pass högt i anseende att hertigen de Mailli mer än en gång gick dit med sin fru. Bröderna Trudaine ansågo det icke häller för en skam att sätta sig vid Grimods bord och taga sina vänner med sig. Där firades „kärleksmättade orgier“ (d'amoureuses orgies)

> Il faut que de la Seine, au cri de notre fête,
> Le flot résonne au loin, de nos jeux égayé.
>
> (II, 129.)

Gabriel de Chénier har känt sig kränkt då man beskyllt hans farbroder för lättsinne. Men äfven om man frånser från Restif

de la Bretonnes berättelser intyga Andrés egna värk, att han icke var annorlunda skapad i detta afseende än hans samtida. Chénier älskade nöjen. Under sin vistelse i England tecknade han porträtt af mer än en lättfotad nymf och besjöng dem i epigram, hvilka blifvit publicerade af G. de Chénier, och af hvilka endel knapt nog kunna öfversättas. För resten hade denne naive och pietetfulle brorson ingen orsak att skämmas. De elegier i hvilka Chénier förevigar sina flyktiga eröfringar sakna ingalunda förtjänster, han har dock skrifvit bättre saker. Chénier visar sig vid en opartisk granskning, mera som en „känslofull vällusting“ än som en ren sensualist. Vågade verser och slippriga passager äro visserligen icke sällsynta hos André Chénier; de äro dock icke originella. Sålunda har han i ett af sina allra djärfvaste stycken (II, 92) endast öfversatt Ovidius.

För öfrigt skall man icke tro att Chénier uteslutande känt och besjungit de tvetydiga gudomligheterna från Grimod de la Reynières supéer. Den värkliga kärleken, som icke blott vänder sig till sinnena, ja, till och med den platoniska kärleken har äfven spelat in i hans lif. Chénier såg icke ut som en „kvinnoeröfrare“. Men han saknade likväl icke behag och hans poetiska talang ersatte mången gång det som brast honom i yttre afseende. Det porträtt som gjordes af honom i fängelset, 17 dagar före hans död visar oss bilden af en trött och missmodig man. Hans väldiga hufvud, hans kala hjässa, de starkt markerade anletsdragen, den grönbleka hyn och hans atletiska kroppsbyggnad, hafva väl aldrig kunnat värka förnämt. Emellertid, sade fru d'Hocquart, som kände honom väl, att Chénier „var samtidigt full af behag — och mycket ful“. Tack vare denna tjusningskraft lyckades han vinna fru de Bonneuils[1] kärlek. Med denna kvinna i tankarna skref Chénier många af elegierna till Camille, ty alla gälla dock icke henne. Fru de B. var tio år äldre än André, men hon strålade

[1] Michèle Santuary var född på ön Bourbon. Hon gifte sig med grefve de Provence' förste kammartjänare, Guesnon de Bonneuil. — Godset Bonneuil gränsade till Sénart-skogen som låg alldeles i närheten af Montigny, Chéniers sommarboställe.

af skönhet. Chénier älskade henne ända till vansinne.[1] De företogo tillsammans långa spatserturer i Sénart-skogen och Chénier tyckes ofta hafva varit hennes gäst. De skrefvo till hvarandra, hon fick sig verser tillsända, och Chénier drömde blott om henne. Att döma af elegierna riktade till föremålet för denna kärlekslåga behöfde Chénier icke sucka förgäfves. Det är naturligtvis en mycket ömtålig sak att afgöra hvar gränsen går mellan sanning och diktning. Emellertid förefaller det som om detta förhållande skulle hafva varit af ganska stormig art och fått en för Chénier smärtsam upplösning. (II, 149). — Om sanningen skall fram måste man likväl anteckna att Chénier icke var endast upptagen af fru de Bonneuil. Han intresserade sig samtidigt för Marie Cosway, hustrun till en känd engelsk miniatyrmålare. Hon sysslade för öfrigt själf med måleri och gravering. Chénier lärde känna henne i Paris under åren 1785 och 1786. Han beundrade henne mycket och besjöng henne på franska och italienska. Gick det ända till kärlek från hans sida? Den uppfinningsrike Becq de Fouquières har besvarat denna fråga med ett „ja". Han menar att de vackra dikter, som äro tillegnade den hemlighetsfulla D., D. r. eller D. r. n., (en förkortning af „d'Arno"),[2] syfta på Marie Cosway. Sedan jag själf varit i tillfälle att granska Chéniers manuskript kan jag icke annat än ansluta mig till Gabriel de Chéniers åsikt om dessa mystiska bokstäfver. De böra tydas som D. z. Altså förfaller Becqs hypotes och namnet på den sköna Chénier älskat med en så ovanlig lidelse förblir okändt.

Denna för Chénier jämförelsevis sorgfria tillvaro fick en ända i december 1787. Han kunde icke alltid lefva blott på sina vänners bekostnad, han måste slutligen välja ett yrke som skulle föda sin man. M. de Luzerne, Frankrikes ambassadör i London, lyckades öfvertala Chénier att blifva hans privatsekreterare. Den 6 december lämnade Chénier Frankrike.

[1] Arnault, Souvenirs d'un sexagénaire, citeradt af Becq, Oeuvres poétiques 1872, XXVII.

[2] Marie Cosway var född i Florens.

Han var föga belåten med den förändring som nu skulle inträda i hans lif.

Under de första tiderna i London kände Chénier sig ensam och öfvergifven. Han klagade öfver den föga gästfria engelska aristokratin. „Det är hårdt att se sig tillbakasatt och försmådd af människor som anse sig stå öfver en; det är hårdt att nödgas emottaga om icke precis deras förakt så åtminstone deras högdragna artighetsbetygelser“, skref Chénier från en krog, den 3 april 1789. Hela det engelska folket blef honom slutligen förhatligt. „Nation toute à vendre à qui la veut payer“ (I, 272) utropar han i vredesmod. Då tjänstgöringen vid ambassaden icke gaf honom mycket arbete, — de ordinarie sekreterarena skötte all korrespondens —, hade han god tid att egna sig åt nöjen af alla slag och literär sysselsättning. Han besökte flitigt Londons bibliotek i hvilka han fann många förträffliga engelska upplagor af de klassiska författarenas skrifter. Därjämte tog han åter i tu med studiet af italienska språket, för att troligen underlätta brefväxlingen med Alfieri. Han stiftade äfven bekantskap med engelska diktare. Chénier kände motvilja för de senares starka individualism. Han var ju själf en fullblodsklassiker, men det oaktadt uppskattade han rätt högt Pope, Spenser, Milton och Shakespeare. Den sistnämde bedömde han vida förmånligare än man gjorde det på den tiden i Frankrike. Chénier har till och med imiterat Shakespeare i somliga af sina dikter (jmfr. t. ex. II, 83. med Lika för lika IV).

III.

Till icke ringa del berodde Chéniers misstämning under vistelsen i England på att han längtade hem till Frankrike, ty han anade att en politisk omhvälfning stod där för dörren. Vid den tidpunkt då Chénier nedskref sina tankar om den engelska adeln voro general-staterna i beråd att sammankomma. Den sjunkande monarkin trodde att den skulle på detta sätt kunna rädda situationen. Man lefde i stor spänning, och allmänheten yrkade på att få en konstitution.

„Tout Paris solonise“ skref Alfieri i april 1789 till sin vän Chénier. Snart skulle samme italienske diktare få besjunga Bastiljens fall. Inom Chéniers egen släkt sysslade man äfven mycket med politik. Louis Chénier och Andrés bägge bröder[1] försökte hvar på sitt håll drifva propaganda för de revolutionära sträfvandena. „La société Trudaine“ förblef icke häller overksam. Man inser lätt häraf att André icke kunde motstå frestelsen att ansluta sig till den nya rörelsen. Under perioden 1789 och 1791 begär han minst tre gånger tjänstledighet; den franska inrikespolitiken hade helt och hållet tagit hans intresse i beslag.

Vid sin återkomst till Paris fann Chénier allt förändradt. I de literära salongerna talades det endast om politik, och snart skulle dessa salonger ersättas af klubbar. Chénier lät inskrifva sig jämte sina bröder och vänner i la Société de 1789; och i detta sällskaps tidning publicerade han år 1720 en uppsats (Avis au peuple français sur ses véritables ennemis) däri han vände sig mot de radikala tidningsmännen. Detta var hans första debyt som literatör. Artikeln i fråga väckte stort uppseende och inbringade sin författare lyckönskningar af Polens konung. Wieland uppmärksammade den, och Camille Desmoulins svarade i en mycket våldsam ton. Våren 1791 utgaf Chénier ett ode, däri han besjöng Eden i Bollhuset och Davids tafla med samma motiv. Dessa verser voro de första Chénier låtit trycka; man kan däraf se i huru hög grad politiken behärskade honom vid denna tid.

Ludvig XVI:s misslyckade flykt åvägabragte oenighet inom revolutionspartiet. La Société de 1789 upplöstes. De mest radikala, en Condorcet, David, Marie-Joseph de Chénier, m. fl. slöto sig till Jakobinerna; bröderna Trudaine, De Pange, André Chénier, m. fl. skrefvo in sig i den konstitutionelt sinnade Feuillants-klubben. Kampen mellan de bägge sällskapen räckte ända till 10 augusti 1792 och afslutades därmed att Jakobinerna behöllo segern på sin sida. Chénier deltog med stor

[1] Marie Joseph Chénier skref den tendensiösa dramen Charles IX, som mottogs med jubel af publiken och gjorde af dess författare en berömd man.

ifver i alla debatter, och Lacretelle, som mer än en gång hört honom tala, förklarar att han var nästan lika vältalig som motståndarenas främste talare Vergniaud. Samtidigt skref André artiklar i le Journal de Paris, de konstitutionelles organ. I dessa alltför litet kända uppsatser behandlande dagens frågor framstår Chénier som en af revolutionstidens förnämste publicister. Samma splittring som André bevittnat i sin klubb, blef han i tillfälle att se på ännu närmare håll, — inom sin egen familj. Louis Chénier skref (24 dec. 1791) till sin dotter, som då för tiden vistades med sin man på ön Bourbon: „Din moder har afsvurit sin aristokratiska syn på tingen och är nu en fullfjädrad demagog i likhet med Joseph. Saint-André [1] och jag äro hvad man kallar moderata, vänner af ordning och lagbundenhet.“ Egendomligt nog gynnade modern Joseph och icke André, som af allt att döma borde hafva varit mer andligt befryndad med henne. Men den förre var yngste sonen, vacker, eldig, folkelig, karaktärssvag och något slösaktig; behöfves det väl mera för att vinna en moders kärlek?

I en artikel i Journal de Paris för den 26 februari 1782 förklarade André Chénier öppet krig mot Jakobinerna. „Deras undergång är Frankrikes enda räddning“, skref han. Denna uppsats förbittrade sinnena i hög grad och hade till följd en polemik lika ödesdiger för André som för Marie-Joseph, — denne hade nämligen blifvit inblandad i densamma. Jakobinerna tvungo honom att försvara sig och bekämpa André; först vid upploppet af den 20 juni afbröts denna polemik. — År 1789 hade Schweizer-regimentet Châteauvieux gjort myteri; fyratio af dess soldater blefvo dömda till galerslafarbeten, men benådades i februari 1792. Jakobinerna hade för afsikt att bereda dessa ett festligt emottagande. Collet d'Herbois och Théroigne de Méricourt stodo i spetsen för festkomitén; David skulle sköta om den dekorativa delen af tillställningen och Marie-Joseph de Chénier dikta en hymn, till hvilken kompositören Gossec hade lofvat skrifva musiken. André

[1] Vår skald kallade sig stundom Chénier de St. André.

Chénier protesterade i en serie glänsande artiklar och författade dessutom ett satiriskt kväde riktadt mot dem, hvilka ämnade hylla de uppstudsiga soldaterna. Han blef emellertid af hälsoskäl tvungen att lämna Paris och reste i juli månad till den normandiska badorten Forges. Vistelsen därstädes har gifvit upphof åt en förtjusande liten dikt. (I, 110.) Chénier återvände till Paris några dagar innan hans parti blef fullkomligt upplöst. För sin del hade han beslutit att draga sig tillbaka från politiken. Processen mot Ludvig XVI fördröjde emellertid värkställandet af detta beslut. Chénier lär hafva bistått konungens försvarare med råd; han författade till och med ett koncept till det bref, som Ludvig XVI skulle sända till National-konventet äfvensom en adress till folket. Samtidigt röstade Marie-Joseph Chénier för konungens dödsdom.

Bärgpartiets framfart gjorde vistelsen i Paris osäker för André Chénier, och därför ställde brodern Marie-Joseph så till att André i början af sommaren 1793, flyttade till Versailles. Ensamheten och det enformiga lifvet i den lilla staden gaf ny fart åt hans literära produktion. Han läste mycket, kommenterade klassiker och arbetade på Hermès.

I Loveciennes, icke långt från Versailles, bodde frun och de gifta döttrarna till en rik bankir, hvars bekantskap Chénier gjort i Paris. Snart blef umgänget med dessa damer synnerligen lifligt. Chénier tillbringade de flesta kvällar hos dem. Egentligen gällde besöken den ena af döttrarna, fru Lecoulteux, en förtjusande och älskvärd dam, i hvilken André förälskat sig. Chénier var icke mera alldeles ung; den tilltagande sjukligheten, ledsamma familjeförhållanden och den osäkra framtiden gjorde att han längtade efter en väninna, som kunde bringa honom tröst och fördrifva de mörka tankarna. Nu greps han af arbetsifver, och aldrig tillförne hade han skrifvit så vackra kärlekskväden, som under denna period af sitt lif. Elegierna tillegnade Fanny äro de mest fulländade dikter i denna stil Chénier författat. (II. 164—180). Här ett prof:

Mai de moins de roses, l'automne
De moins de pampres se couronne,
Moins d'épis flottent en moissons,
Que sur mes lèvres, sur ma lyre,
Fanny, tes regards, ton sourire
Ne font coreíl de chansons.

(II, 172).

Än begråter han ett af Fannys barns förtidiga död, än hängifver han sig åt lyckan att få lefva i hennes närhet och nöjer sig med att vara hennes platoniska älskare. Men medan han vandrar i Versailles parker ständigt drömmande om Fanny, kommer han äfven att tänka på skräckväldets offer, och han förbannar deras bödlar. De dikter, i hvilka Chénier utöser sin vrede öfver Jakobinerna med all den bitterhet, som kan födas ur besvikna förhoppningar och hat till alt våld, skola helt visst bidraga till at odödliggöra honom. Alla episoder från dessa dystra år och namnen på alla hans fiender finnas förevigade i poetiska värk af olika slag.[1] I en aristofanisk komedi angriper han les Sans-culottes (Les Initiés). I ett ode uttrycker han sin glädje öfver Charlotte Cordays dolkstöt, i en jamb förlöjligar han Marats apoteos.

Mot början af mars 1794 trodde Chénier att stormen rasat ut, och han fick det olycksdigra infallet att återvända till Paris. Några dagar efter sin återkomst gick han på besök till familjen Pastoret, som bodde i Passy. Mellan 8 och 9 på kvällen infunno sig där plötsligt tvänne utskickade från den revolutionära komitén i Passy med fullmakt att arrestera Pastoret. Men de funno icke den de sökte. Då begynte de misstänka att Chénier möjligen underrättat Pastoret om hvad som skulle ske och bedt honom fly, — ett icke alldeles osannolikt antagande, — kastade sig öfver Chénier och förde honom i fängelse.

Vid denna tidpunkt pågick skräckväldet som allra vildast. Fängelserna voro öfverfyllda. Det hände därför att

[1] „Le stupide David", kallar han numera sin forne vän.

man igenkände bland fångarna en stor del af sina bekanta och vänner. Chénier upptäckte sålunda i St. Lazare poeten Roucher, en f. d. kamrat från Feuillants-klubben, och målaren Suvée, samme man som tecknat det porträtt af vår skald som finnes i början af denna uppsats. Den 19 prairial (7 juni) inspärrades den äldre brodern Trudaine och den 5 messidor (23 juni) den yngre. — Det är en känd sak att man förde ett gladt lif i Paris på skräckväldets tid; i fängelserna gick det lika vildt till som ute i staden. Chénier tyckes dock hafva hållit sig undan. Han författade i fängelset många bittra politiska satirer. Sina sista dikter skref han på smala och tunna pappersremsor och lyckades gömma dem bland de linnekläder han skickade hem att tvättas. Men genom all denna dysterhet frambryter såsom en svag solstråle en höstdag odet öfver den unga hertiginnan de Fleury (la Jeune Captive), som satt fängslad, äfven hon. „Hon hade ett förtjusande ansikte, eldig blick, hon var växt som en Venus och ovanligt intelligent" skrifver fru Vigée-Lebrun om denna hertiginna. Hon lär dock icke hafva varit fullt lika dygdig som skön.

Allmänna välfärdsutskottet visste emellertid icke att André Chénier blifvit kastad i fängelse, ty detta hade skett på befallning af en lokal komité. Det gällde alltså för Chénier att tillsvidare hålla sig lugn och icke ådraga sig Jakobinernas olycksbringande uppmärksamhet. Men Chéniers fader insåg icke detta. Han fordrade sonens frigifvande, hvilket hade till följd att Andrés värkliga namn upptecknades. Ransakelse var numera oundviklig med dess på förhand gifna resultat, dödsdom. Huru snabbt domarena än gingo till väga kunde det likväl räcka ganska länge innan Chéniers tur vore inne. Olyckligtvis för honom tillstötte sammansvärjningen i fängelserna. För att så fort som möjligt rensa fängelserna beslöt det allmänna välfärdsutskottet att en undersökning skulle omedelbart anställas, så att man finge göra sig af med de uppstudsiga fångarna. Chénier och bröderna Trudaine funnos på de sista listorna. Den 4 thermidor försökte Louis Chénier ännu en gång utvärka hos Barrère, medlem i komitén, sin sons frigifvande, men utan framgång.

Den 6 thermidor afrättades tjuguen personer. Tjugusju fångar, bland dem Chénier, fördes till Conciergerie-fängelset för att få sin dom dagen därpå. Då anklagelseakten meddelades Chénier upptäckte denne att man anklagat honom, utom för en serie artiklar i Journal de Paris, för brottsliga handlingar, hvilka blifvit begångna af hans broder, brigadgeneralen Sauveur Chénier, inspärrad äfven han i ofvannämda fängelse. André protesterade, hvilket hade till följd att man strök „30 rader och 2 ord" ur anklagelseskriften; men han betecknades fortsättningsvis i förteckningen på de anklagade som „literatör, f. d. brigadgeneral". Det gick som man kunde förutse. Klockan sex på förmiddagen sattes dödsdomen i värkställighet. Chénier fördes till place barrière de Vincennes, och där föll hans hufvud för giljotinen. Detta skedde den 7:de thermidor. Den 8:de afrättades ytterligare tjugutre anklagade, bland hvilka befunno sig bröderna Trudaine. Två dagar senare blef det Robespierres tur.

Reaktionspartiet, som nu fick makten, fann en grym fröjd i att beskylla Joseph-Marie Chénier för brodermord. Emellertid var detta orättvist, ty denne lär hafva gjort allt som i hans förmåga stod för att rädda André. — Louis Chénier öfverlefde icke länge sin älsklingsson, hvars förtidiga död bröt hans krafter och förde honom inom kort i grafven. Marie-Joseph dog 1811 efter att hafva fört ett äfventyrligt lif; hans moder rycktes bort redan 1808. Efter den 9:de thermidor försattes Sauveur Chénier i frihet. Hans son Gabriel är känd som utgifvare af Andrés samlade värk.

IV.

Vid André Chéniers frånfälle fanns det icke många, som anade att Frankrike i den unge journalisten förlorat sin förnämste diktare. Det räckte äfven länge, innan allmänheten blef i tillfälle att lära känna Chéniers dikter.

Den första upplagan af hans värk såg dagen år 1819 utgifven af Latouche, en literatör, åt hvilken skaldens familj öfverlåtit Andrés manuskript. Men det blef den lärde Becq

de Fouquières förunnadt (1862) att göra Chéniers namn bekant i vidare kretsar. Becq utgaf nämligen en rätt fullständig Chénier-edition efterföljd af en andra upplaga (1872). Tyvärr tilläts icke denne hängifne beundrare af vår skald att genomse alla handskrifter. Den nyckfulle Gabriel de Chénier, i hvars ägo en del af dessa befann sig, tyckte nämligen att Becq „luktade tobak“ och vägrade att framlämna sina skatter. Emellertid visade det sig snart att afslaget icke berodde på att Becq rökte dålig tobak, utan på det faktum att han utgifvit en upplaga af André Chéniers skrifter, ty 1874 blef Gabriel de Chénier färdig med sin egen edition, och han passade härvid på tillfället att grundligt nedsabla sina föregångare. Själf visade han sig föga vuxen detta värf. Becq fällde emellertid icke modet. Han vände sig till den person, som fått ärfva de af Chéniers manuskript, hvilka funnits i Latouche ägo. Men äfven denna gång blef Becq besviken i sina förväntningar. Hela Latouches bibliotek hade bortförts under krigsåret 1870; af hvem, det visste man ej. Sedan dess har man ej hört någonting om de dyrbara pappren.

Denna lilla historik öfver de olika Chénier-upplagorna är en nödvändig inledning till en karaktäristik af vår skald. Redan 1819 framkastade man frågan: är Chénier en klassiker eller en romantiker, en föregångare eller en epigon. Samma spörsmål dyker upp hvarje gång något nytt fragment af Chénier kommer i dagen; men samtidigt närmar man sig allt mer den slutliga lösningen af problemet. Numera kan man väl nästan anse frågan afgjord. Chénier var en klassiker, den siste, dock ingalunda den minst betydande af dem, som gifvit glans åt den franska literaturen. Han afslutar det 18:de seklet, men inleder icke det 19:de.

Chéniers tankar och känslor äro ytterst karaktäristiska för det 18:de seklet. Sina religiösa åsikter har han från Voltaire, som alltid utgjort föremål för hans beundran. I likhet med sin mästare afskyr han fördomar och fanatism. Äfven hatet till prästerna, dessa „olycksbådande charlataner“ (II, 43), äro för dem gemensamt. Bägge angripa de Pascal. I Hermès inför Chénier med synbarlig förtjusning en öfver-

sättning af den kända passagen ur Lucretius, däri Epikuros besjunges som religionens besegrare. Chénier vet nog att uppskatta all den poesi som finnes i gamla testamentet, han hämtar till och med därur motivet till sin Suzanne, men han ämnade inflika i denna dikt en efterbildning af den Höga Visan, ett sannskyldigt skattande åt tidens smak. Dessutom tänkte han sig ett slags parallelldikt om vidskepelsen som skulle fogas till denna snarare österländska än bibliska epoé. Han syftade därvid på samtida mystiska strömningar, främst på Swedenborg och Saint-Martin, hvilka hade gifvit nytt lif åt frimureriet. Detta tyder på att Chénier, märkvärdigt nog, icke var inskrifven i någon frimurareloge. Dessa spelade dock en stor roll under Revolutionen.

André Chéniers åsikter i politik äro en sammanställning af Voltaires, Montesquieus och Rousseaus, dock var han i detta hänseende mest påvärkad af Rousseau. Han återupplifvar encyclopedisternas barnsliga deklamationer, hatet till tyranniet och lofprisandet af den republikanska ärbarheten. En upplyst despot, stödande sig på bourgeoisien, — ty intet annat politiskt läger besitter tillräckligt utveckladt sundt förnuft för att kunna diktera lagar åt folket, — se där Chéniers ideal. Alla hans artiklar i le Journal de Paris och dessutom några poetiska dityramber hållna i samma stil (I, 219) kunde tjäna som lämpliga kommentarier till den medalj, som präglades 1790 för att hylla Ludvig XVI såsom frihetens räddare i Frankrike.

Man bör icke tillmäta Chéniers kärlek till naturen och hans lidelsefulla lofprisande af vänskapen alltför stor betydelse, ty i detta afseende förfor han på samma sätt som alla andra dåtida skalder. Chénier har ofta skildrat naturen, men sällan har han värkligen lyckats få fram dess storslagna poesi. Härigenom skiljer han sig från romantikerna. Nästan alla de landskapsbilder som förekomma i hans dikter föra, såsom en kritiker riktigt nog har anmärkt, ens tankar ofrivilligt på den tidens målningskonst. Bouchers galanta fester, Loutherbourgs känslosamma och teatraliska paysager, det romantiska landskapet, Roberts antika ruiner eller den davidska skolans

MARIE COSWAY
EFTER EN TECKNING AF RICHARD COSWAY

FANNY
TECKNING EFTER ETT PORTRÄTT AF DAVID

Arkadien, allt återfinnes hos Chénier. Han svärmade själf för parker med ruiner, inskrifter och tempel hälgade Vänskapen, sådana man såg kring alla slott under 18:de seklet. Man måste dock medge att Chénier på sitt sätt besjungit naturen i vackra verser, exempelvis i nedanstående strof.

Abel, doux confident de mes jeunes mystères,
Viens, mai nous a rendu nos courses solitaires,
Viens à l'ombre écouter mes nouvelles amours.

(II, 41.)

Med Chéniers kärlekskväden förhåller det sig på samma sätt. Han skref bättre, men ej annorlunda än det brukades på hans tid. Det 18:de seklets erotiska bric à brac konst fördärfvar hans elegier. I dem återfinner man på Bouchers och Fragonards amoriner, utrustade med små pilar, facklor och kedjor, Dorats och Parnys förrädiska och sentimentala skönheter samt blyga eller kärleksglödande älskare. Men sedan man vant sig vid allt detta frasmakeri lyckas man dock upptäcka hos Chénier en individuell åder. Han älskar sin tids lyx. Han njuter af att se ljuset brytas mot det väldukade bordets kristall-karaffer och speglarna på väggen; han älskar lidelsefullt blommor, isynnerhet rosor. Han besjunger utsökt läckra kvinnokroppar, hvilka föra ens tankar på Fragonards dukar eller Clodions spensliga små figurer i bränd lera. Det händer äfven stundom att i hans beskrifningar insmyger sig ett litet grand af själfsvåld. Allt detta har naturligtvis intet gemensamt med Lamartines idealism eller de passionerade kärleksutbrotten hos Musset; Chénier är blott en raffinerad epikuré, men som sådan oöfverträfflig.

Jag skall icke uppehålla mig länge vid Chéniers literära teorier. De bära tydliga märken af den tidens hufvudströmningar, å ena sidan encyklopedismen å den andra antikiserandet. Chéniers literära program finnes för öfrigt formuleradt i följande vers:

Sur des pensers nouveaux faisons des vers antiques.

(I, 15.)

Det var för att realisera denna tanke som han hade begynt utarbeta sina lärodikter: l'Astronomie, l'Amérique och Hermès. Man bör likväl icke skynda sig att uttala ordet romantik därför att Chénier någon gång förklarat det Ludvig XIV:s tidehvarf icke kan anses som den literära utvecklingens yttersta spets; samma åsikt omfattades ju äfven af Voltaire. Det fanns sålunda ännu uppgifter kvar för Chénier och hans samtida. De ville förena diktkonsten och vetenskapen. Men de läto förblinda sig af Empedokles' och Lucretius' föredöme. De insågo icke att man på 1700-talet menade någonting helt annat med ordet vetenskap än under antiken, ty då voro vetenskap och poesi ett, hvilket emellertid icke mer var fallet på Chéniers tid. Sainte-Beuve, som dock var en beundrare af Chénier har nödgats erkänna, att denne tvifvelsutan skulle hafva misslyckats. Här och där några vackra ställen, för öfrigt ett vetenskapligt sammelsurium, det är hvad man kan tänka sig att af Hermès hade kunnat blifva, om icke döden kommit emellan.

Allt det vi framhållit såsom karakteristiskt för Chéniers moderna poesier bidrager till att skapa en literär typ i äkta „Louis XVI“ stil. Men blott som sådan skulle han icke förtjäna att räknas till vår literaturs koryfeer. Poesierna i antikt manér och de politiska dikterna äro hans värkliga konstnärsbragder. Visserligen efterbildades antiken på hans tid af mången annan; visserligen höjde sig Chénier icke öfver den vanliga uppfattningen af forntiden under 18:de seklet — utgräfningarna i Pompeij, Anthologin och de romerska elegikerna voro de källor ur hvilka han öste — men han har inlagt i dessa imitationer en oskrymtad känslighet och en glöd, som finnes endast hos honom. Chénier närmar sig i detta afseende Ronsard, med hvilken han för öfrigt blifvit jämförd. Likheten mellan dessa poeter beror dock endast på den omständigheten att de bägge använde samma förebilder, ty Chénier hade icke läst Ronsard. Men med den antika literaturen var Chénier så förtrogen, att han år 1782 improviserade 90 verser, hvilka vimla af reminiscenser från Romas och Hellas skalder. Han har förnyat alexandrinern och ingjutit friskt lif i klassicismen. Allt det fragmentariska

i Chéniers diktning bildar i dessa antikiserande poem en harmoniskt sammanställd mosaik. Det finnes ett öfverflöd på måleriska scener. Homeros inträde i en by omgifven af ynglingar och unga flickor (l'Aveugle), Herakles på bålet (I, 26), eller Satyren undervisande en herde i flöjtspel (I, 110) äro skildringar dem man icke glömmer. Han lyckas återge den poetiska karaktären hos de antika liturgierna med de många välljudande epiteten:

Viens, o divin Bacchus, o jeune Thyonée,
O Dionyse, Evan, Iacchus et Lénée
— — — — — — — — — — — — — — — —

(I, 107.)

Hans något kyligt behagfulla verser få lif, klädas i smältande och milda färgharmonier och blifva en sann njutning för ögat. Stundom klinga de ljuft och smeksamt:

Viens; là sur des joncs frais ta place est toute prête.
Viens, viens, sur mes genoux viens reposer ta tête.
Les yeux levés sur moi, tu resteras muet,
Et je te chanterai la chanson qui te plaît.

(I, 95.)

Dessa och några andra likartade verser skola rädda Chéniers namn från att falla i glömska.

Eftervärlden kommer äfven att hålla honom räkning för Jamberna, dessa af revolutionen inspirerade strofer, ty det var han, som i franska literaturen införde denna antika meter för att ge uttryck åt känslor af vrede och ironi.

Voûtes du Panthéon, quel mort illustre et rare
S'ouvre vos dômes glorieux?
Pourquoi vois-je David qui larmoie et prépare
Sa palette qui fait des dieux?

(II, 230.)

Någon enda perifras, några få epitet bära spår af en samtida till Delille; häftiga och stolta utfall

Fils d'archiloque, fier André,
Ne détens point ton arc, fléau de l'imposture.

(II, 235.)

koncentrerad och bitter ironi omväxla med utbrott af raseri, hvarvid skalden icke tvekar att, om så behöfves, använda de mest triviala ord (II, 237). Sådant kan möjligen värka stötande i första ögonblicket, isynnerhet om man förut har fördjupat sig i idyllerna; men snart inser man dock, att det endast är ett bevis på smidighet, ett utmärkande kännetecken för hvarje äkta skald. Detta är för öfrigt de enda af Chéniers dikter hvilka utöfvat något inflytande, ty sinligheten och det hedniska draget i Andrés diktning var icke egnadt att behaga romantikerna. Men i ett århundrade så rikt på politiska omhvälfningar som det 19:de har man mer än en gång återgått till Jamberna. Auguste Barbier, för att icke nämna andra, har eröfrat sig, genom att följa mästarens föredöme, en anspråkslös men varaktig ryktbarhet, och Les Châtiments bevisa att äfven Victor Hugo låtit sig påvärkas af Chénier.

En talangfull och konstnärlig dilettant i ordets ädlaste bemärkelse, bättre utrustad än någon annan att besjunga en raffinerad och elegant tidsålder, en hedning till den grad genomträngd af klassiken att han ger upphof åt en ny alexandrinsk riktning inom literaturen, en skald, älskande sin konst med lidelse, och som under invärkan af de yttre händelsernas gång framträder såsom en mästare i den politiska satiren, se där hvad Chénier var. Jag tror mig hafva visat att ödet icke skonade honom; men han har blifvit hämnad, och kanhända bör man trots allt icke rikta en alltför sträng anklagelse mot ödet. Han fick njuta af kärlek och det enda här i lifvet som kan bereda människorna oblandad fröjd, nämligen vänskap, behöfde han ej heller undvara.

Han fick njuta af den berusande känsla som medföljer det literära skapandet och hängifva sig åt alla ingifvelsens nycker. Man är frestad att förbanna revolutionens blodiga bila, som afhögg denna lifskraftiga planta midt i sin blomning. Men i dess ställe behöfde Chénier ej lära känna alla de svårigheter som tvifvelsutan hade ställt sig i hans väg, om honom förunnats ett längre lif. Många felslagna förhoppningar undgick han sålunda. Han begick mer än ett misstag under revolutionstiden, och han hade en trång syn på lifvet.

Men hvem vill väl räkna honom detta till last, när man tänker på hans modiga hållning och hans tragiska död? Hvad själfva den katastrof beträffar som gjorde slut på hans lif, kan man tryggt påstå att den räddade honom från den napoleonska pseudoklassikens nesliga dödskamp. De glödande strålarna från den nedgående sol, som kastade sitt sken öfver den 7:de thermidor, skänka Chéniers död en underbar glans. Man tycker sig stå inför den franska klassicismens Götterdämmerung.

TVÅ DIKTER

af ryske skalden Tann.

I svensk tolkning af Rafael Lindqvist.

(Inledande not till uppsatsen Två dikter af ryska skalden Tann).

Under namnet Tann döljer sig en yngre rysk skald, hvars borgerliga namn tills vidare blott är kändt inom en trängre krets af invigda. Det är ej mer än ett par år sedan denna skaldepseudonym framträdde och gjorde sin bärare till hvad han fortfarande är: det unga Rysslands mest uppburne vorwärts-poet. Många af Tanns dikter, hvilka i allmänhet såsom mer eller mindre fallande inom den liberala tendenspoesins råmärken först offentliggjorts i den frisinnade periodiska pressen, hafva blifvit stående deklamationsnummer på „de ungas“ literära aftnar och göra som sådana fortsättningsvis furor. Den första upplagan af Tanns dikter (af år 1900) är f. n. slutsåld och en andra upplaga är som bäst under tryckning. Utom dikter har Tann bl. a. i den indragna „Säwjernyj Kurjer“ — publicerat en mängd intressanta skizzer ur de halfvilda asiaternas lif i nordöstra Sibirien, där han fått tillbringa en följd af år . . . Tann är f. n. något öfver 40 år gammal.

VAE VICTIS!

Juda-fångarnas klagan.

Vi ligga i stoftet för segrarens fot
och bundna i slöhetens remmar,
vi taga hans svidande spöslag emot

med stela och sargade lemmar.
Barbarlegionernas kväljande dam
vi svälja med tårflöden bittra,
och isande ängslan förlamar vår stam,
så snart legionsörnar glittra.
Hvem träder väl fram ur vår vikande hop
och trotsar de glimmande svärden
och höjer vårt skallande härskri — vårt rop,
som slår med förundran all världen?
Hvem är, som djärfs höja sin stämma med dån
för alla, dem oket betungar,
som djärft emot Roms triumferande hån
ett skri af förtviflan hälst slungar?
Hvem manar ur fädernegrafvarna fram
en lifsfläkt, som hugstorhet andas,
en sjudande känsla af vrede och skam,
en strimma af hämden, som randas?
Förbannad vår sista, vår skymfliga kamp,
då fienden, stark och förmäten,
vid tordönet af sina härskarors tramp
föll öfver vår stam, så förveten!
För öfvermakt bräcktes vårt väpnade värn
i strid, som för hugfull dock gällde,
ty utgången gafs ej af segrande järn —
vår dödsdom förrädare fällde . . .
Väl föllo ibland oss behjärtade män
med klingor, i drabbningen bräckta,
men täta falanger af väpnade än
från valplatsen flydde förskräckta . . .
Vi minnas den isande kvalfulla stund,
då fienden segerberusad
bröt blodtörstig in i de flyendes rund —
en vargskock, af blodlukten tjusad!
Vi minnas vår fasa, vår brännande skam
och ettergaddsstickande plågor,
vår hämdtörst, som vanmäktigt bröt mot sin dam
af trälsinnets snärjande tågor . . .

Ack, hvar är, o Herre, din heliga harm,
hvar dröjer ditt straffande gissel?
Du hörde de skriande våldsdådens larm
och mordbrännarbrasornas hvissel!
Vår lefnad är vorden en afgrund af kif
i deras demoniska händer,
som gift deras illvilja sköflar vårt lif —
förgiftar, förlamar, förvänder!
Välan! O, så drabbe ditt straff deras lif
med ljungeldsförkrossande dunder!
Förskingra som rök deras ära och rif
i sär deras djäfvulska funder!
Och gör dem af dagen en fasansfull natt,
af jorden en kväfvande fångkasematt,
af lifvet en fängelsetuktan,
och gör deras anda förpestad och matt
och vänd deras fräckhet i fruktan!

STÅL!

Maskinerna rastlöst arbeta och gny
och filarna gnisslande gå,
och remmarna glida som ålar i dy
och svänghjulen tyckas än glimta och fly,
än snurra och dåna och stå.

Och vidunderhammaren stiger mot tak
och faller med tordönets makt
och smider den glödhvita tackan med sprak,
så väggarna hota att störta med brak
i gnistregnets eldkatarakt.

Men masugnen, trotsande hammarens larm,
ej darrar för slagen ett grand,
och hela dess breda och bräckfasta barm
den sjuder af innestängd brand.

Och lågorna flamma så vreda i håg
och rasa som burstängda djur
och söka att slunga en fräsande våg
af eld ur sin gallrade bur.

Vår skärseld, vårt arbete vet ej af slut,
och styf blir hvar hamrande arm,
och tung blir af svett hvarje skylande klut,
och huden blir svidande varm.

Så litet af hvila, så mycket af nöd,
och ofta gå barnen till sängs utan bröd . . .
dock skam den, som mödan ej tål —
af malmen, den gråa vi hamra med glöd
det klara, det klingande stål!

Ack, malmen i sekel på sekel har haft
sitt bo i förborgade schakt,
tills kunskapens styrka och arbetets kraft
ur djupet i dagen den bragt.

Men nog af din slummer i obruten hop!
Ryck in uti masugnens ljus!
I flammande lågor det stånde ditt dop,
din rening från slagg och från grus!

Ljud högre, du arbetets mäktiga larm,
och dåna, fabrik, utan sans,
och surra, hvart svänghjul och hamra, hvar arm,
och dansa, maskiner, er dans!

Må filarnas gnissel och hammarens slag
förtona i dimmornas land!
Må skarpare värktyg med dristiga tag
vårt färdiga stål ta' om hand!

Ni, värktyg, likt ettriga ormar bit hål,
bit hål på dess glansiga länd,
bit sönder det hårda, det härdiga stål,
i stycken, i stycken det bänd!

Och grip det med borrar och kniptänger an,
och låt af hvart stycke till slut
en dolk och en död för hvar mörkrets tyrann
i världen, den vida gå ut!

DAGEN ER TÆNDT

af Carl Schöyen.

Sprunget er lænken og fangens tærende nat er forbi;
den förste stråle leker i hans öie,
når han knæler i jubel og råber: se du höie
evige rene himmel jeg er fri!
Kan strække mig mod dig
i fryd og i smerte, —
du, som forstod mig
og så i mit levende hjærte,
evige rene himmel, jeg er fri!

Volden er væltet og ingen knugende mur skal stå
og stænge mig inde i al min længsel;
ud skal den lue, nu brudt er det kvælende fængsel;
du ved, skjönne blomstrende jord, den må.
Selv kommer du til mig
med soning for lange
nætter — og vil mig
forlyste med skjemt og sange, —
å ja, skjönne blomstrende jord, du må!

Dagen har klarhed og skinner så ren og höi og ny;
og klarhed igjennem mit væsen strommer. —
Der går ingen fange mere i had og fordömmer
hver dvaste og hængende skoddesky
Sit festtæppe brær mig,
for fötterne engen,
hver bæk, som ser mig
slår glad sin lutte over strengen
og synger: se dagen er hoi og ny!

ONKEL JOHANNES.

AF PETER NANSEN.

ÖFVERS. AF KARL FLODIN.

I.

Flora Sass var stolt öfver sin far. Han var den vackraste och finaste man hon hade sett. Han bar sin början de mage med spänstig värdighet under praktfulla hvita västar, hans hela person sken af sirlighet, doftade af romerska bad och frisören. Och ehuru han var nära sextio, rodnade hans vackra, milda, skägglösa ansikte i skär och len ungdomlighet. Det gråa, nästan hvita håret föreföll blott som ett koketteri, hvilket yttermera framhäfde grosshandlar Sass' sällsynt väl bibehållna person.

Men Floras far var icke blott en prydlig man. Han var också söt och rar som ingen annan, och om hans klokhet och duktighet hörde Flora endast de högsta loford.

Han var hela familjens afgud. Alla bådo de honom om råd och bistånd, alla sågo de upp till honom som till en beskyddare, ett öfverhufvud.

Hvar söndag samlade han familjen i sin efter dottern uppkallade villa ute vid en af de stillsamma förstadsvägarna. Och

här, omringad af tacksamma gamla och unga, satt han som en blid patriark, utstrålande godt humör och hjärtevarm vänsällhet till alla. Flora blossade af stolthet, när hon presiderade vid den ena ändan af detta lyckliga familjebord och fadern vid desserten — bedjande gästerna deltaga i hyllningen — drack ett glas med „husets blomma", „min ljufva *Flora Danica*", som dagligen var hans hugsvalelse i den evigt gnagande sorg, hans älskade hustrus tidiga bortgång hade bragt in i hans lif.

Då pärlade en tår i allas ögon. Men snart bröt solen åter igenom. Och den trefliga samvaron hade endast fått ett behag till genom detta lätta anslående af de allvarliga och känslosamma strängarna i människohjärtat.

Efter bordet deltog onkel Johannes — så kallades han af alla i familjen, nära och aflägsna, stora och små — i ungdomens lekar. Om sommaren „sista paret ut" i trägården, — om vintern pantlek med kyss på gammaldags manér.

Det gick i det hela gammalmodigt till i den Sasska villan. Det var hemtrefnaden, familjefröjderna, som onkel Johannes satte värde på. I sällskapslifvet deltog han icke, och i hans hus kom utom släkten egentligen blott en enda: en döf åldring med militäriskt utseende, som kallades genralen, men som i sina välmaktsdagar hade varit kungl. kapellmusikus. Nu lefde han af sin lilla pension och af de femtio kronor i månaden, som hans vän och beskyddare, Sass, betalade åt honom för att han skulle sitta i hans kontor. Där satt han från elfva till tre, läste morgontidningen och representerade. Såsom ett tillägg till de femtio kronorna följde gratis söndagsmiddag. Han var en af de många, som onkel Johannes hade hjälpt. Nu dugde han till ingenting, men onkel Johannes öfvergaf honom icke. Och det ehuru han långt ifrån var någon älskvärd eller tillgänglig person. Alltid sur och inbunden satt han som en protest mot den muntra trefnaden i familjekretsen. Men emedan onkel Johannes nu en gång för alla hade upptagit honom i kretsen och synbarligen önskade att han skulle behandlas som en, som hörde dit, vande man sig vid hans närvaro och lät icke genera sig af hans knarriga otillgänglighet. Dessutom kunde han begagnas som spelman, när de unga en vinterafton fingo lust att ta sig en sväng.

Onkel Johannes var konservativ icke blott till sina lefnadsvanor. Han var i alla förhållanden en konservativ man. Han ärade sin konung och sin gud, icke på något fanatiskt, öfverdrifvet sätt, utan med en stilla, innerlig öfvertygelse. Och han sökte att skydda sitt hus och sin dotter mot alla moderna lättsinnigheter. Flora skulle växa upp som en ren och oskyldig blomma — en bild af sin fromma moder. Men icke så att han önskade uppfostra henne till en sipp, tråkig ungmö. Ingalunda. Hon skulle vara frimodig, sund och lefnadsglad. Men han hade bevarat sitt ideal af den sanna kvinligheten från ungdomens dagar. Alla oskyldiga nöjen voro henne tillåtna. Hon gick icke sällan på kungl. teatern, då det gafs goda och trefliga stycken af den äldre literaturen, och hon fick till sin konfirmation en bicykel. Det gällde blott att hålla de giftiga tidsströmningarna borta från hennes barnasinne. Därför sattes hon icke i någon skola, utan fick privat undervisning i hemmet tillsamman med sina mindrebemedlade kusiner. Härvid, som på så många andra sätt, blef onkel Johannes en föresyn för familjen, hvars enda förmögna medlem han var. De unga flickorna fingo rikliga smulor från Floras välstånd både i kläder, nöjen och undervisning. Och de unga, manliga medlemmarna af familjen hjälpte han med pengar till skola, handelskurs — ja, om det så gällde en utomlandsresa i nyttigt ändamål.

Onkel Johannes ville skapa lycka omkring sig. Han, som själf hade börjat som en fattig skrifvare på ett tarfligt sakförarkontor, ville nu då lyckan hade smålett mot honom och hans affär grönskade i växande framgång, tillåta sig lyxen att göra kampen för tillvaron lättare för den ungdom, med hvilken blodets band sammanknöt honom.

Och när han på söndagsaftonen såg sig om i kretsen af de hyggliga och muntra unga människor, som voro fästa vid honom med uppriktig tillgifvenhet och beundran, kände han sig som en lycklig man, dendär hade uppnått hvad han ville.

Det gaf ersättning för många af hvardagslifvets små förtretligheter, missräkningar, förluster — ja plågor och förödmjukelser.

Ty äfven för onkel Johannes, så skinande han såg ut, hade lifvet sina skuggsidor. Men därom berättade han aldrig,

allraminst åt Flora. Och den enda, som kanske kunde ana något, nämligen „genralen", var som en tillsluten bok.

Onkel Johannes kontor låg inne i den gamla staden, vid en af de gamla gatorna. Anspråkslöst var det hela; äfven i det afseendet brydde sig ej Sass om några moderna fordringar. I en mörk öfre våning i ett tråkigt, grått hus hade han sin affär: två rum och en farstu. En simpel porslinsplåt vid gatudörren bar hans firmanamn i svarta bokstäfver: *Joh.s Sass & Co.* Han hade aldrig användt reklam och behöfde det ej häller. Hans kunder hittade honom ändå.

Johannes Sass' företräde som affärsman var hans omutliga hederlighet och hans förmåga att snabbt bedömma sitt folk. Han gjorde ofta mycket betydliga omsättningar med stor risk. Men han beräknade sig icke större förtjänst af den nya kund, som han skänkte sitt förtroende, än af gamla bepröfvade förbindelser. Och han gjorde alltid genast, äfven när hans risk var obetydlig, sina kunder uppmärksamma på de svårigheter som affären kunde bereda dem. Han hemlighöll hvarken hvad *han* skulle förtjäna eller hvad *de* utsatte sig för. Därför gick man tryggt till honom. Därför florerade affären själf, ja t. o. m. under tider, då det var flau för andra. Men naturligtvis hände det likväl att en och annan, när det gick galet, fattade agg till honom. Sådant pinade onkel Johannes. Och det var dagar då han, mörk i hågen och med bittra tankar, som en sjuk, gammal man gömde sig i en vrå af den täckta droskan, som vid fyratiden förde honom hem till villan. Men när Flora öppnade trägårdsporten, raskade han upp sig till sin sedvanliga, skinande spänstighet. En extra drickspenning åt kusken, en kyss på Floras runda kinder — och solen lyste åter öfver den Sasska familjeidyllen.

II.

Bland nevöerna var det en, som onkel Johannes älskade högre än de andra. Han hette Nikolaj — i familjen förkortadt till Nik. Hans far, en kusin till Johannes Sass, hade drifvit alla

möjliga agenturaffärer. Han och hans hustru dogo under en tyfusepidemi, då Nikolaj var tio år.

Från den dagen hade onkel Johannes varit som en far för honom. Nikolaj Sass, som nu var tjugufyra år, förtjänade också den kärlek som visades honom. Han hade varit ett mönster för en snäll, flitig och lydig gosse, och redan från sitt adertonde år kunde han nästan uppehålla sig själf. Om sin lifsgärning hade han aldrig varit i tvifvel. Han var en utpräglad affärstalang, ifrig, hurtig, klar, en mästare både i lilla och stora tabulan. Han hade nu en bra anställning i en mindre, framåtsträfvande bank.

Men Johannes Sass hade större planer för hans räkning. Det var hans dröm att se honom och Flora förenade i ett lyckligt äktenskap och Nikolaj som arftagare i sin affär.

Härom talade han dock aldrig. Johannes Sass ville icke brutalt gripa in i och ordna den fina väfnad af spirande kärlekskänslor, som han såg utveckla sig mellan nevöer och kusiner. Men ovilkorligen anade alla — Flora och Nikolaj väl också — hvartåt det lutade. Hela familjen gladde sig, stucko hufvudena tillsamman och hviskade, då Flora och Nikolaj försvunno i trägården eller funno hvarandra i en ensam mörk vrå.

Näst efter sin far var det ingen, som Flora beundrade så högt, som Nikolaj. Han var så slagfärdig och vitsig — af honom blef hon hållen à jour med alla hufvudstadens nyaste händelser — men tillika var han så duktig. Han talade bl. a. ofta om sina affärer. Det var nästan det, hon satte mest värde på. Hon lärde hastigt att förstå att ingenting i världen var så intressant som att handskas med pengar.

Studenter, värsmakare och andra intelligensaristokrater, förklarade Nikolaj, föraktade pengar, emedan de icke hade någon fantasi att göra dem lefvande. När pengar bli lefvande, laga de världens mest spännande romaner. Det var pengarna som gjorde uppfinningar, reste på spaning både efter sydpol och nordpol, förde krig och slöto fred. Det var pengarna som arbetade för Bismarckar, icke mindre än för Rothschildar. Pengarna voro så hjälpsamma mot dem, som förstodo att använda dem och kommendera dem. De gingo i elden för den kloke och duktige. Men med dumhufvudena ville de icke ha någonting att göra.

Man kunde fylla med dem fickan på en dummerjöns, och ändå funno de alltid ett hål att rinna ut igenom. Men gif en klok bondpojke en hundrakronorssedel, och den skall yngla af sig så frodigt som en torsk ynglar rom. Det skulle de min själ skrifva om, de goda skalderna, och icke om månsken och världssmärta. Då kunde det vara någonting bevändt med dem. Och skulle Oehlenschläger lagat en komedi om Rothschild, skulle han kunnat kalla den Lyckans Pamfilius. Men hans Aladdin, den dumma och lata pojken, hade slutat i ladugården.

När Nikolaj talade på detta sätt, tyckte Flora att han var beundransvärd. Och hon glömde att han var rödhårig, fräknig och icke synnerligen städad. Men i andra ögonblick öfverraskade hon sig med att önska att han skulle haft hennes fars utsökta väsende och uppträdande.

En natt drömde hon om honom. Då såg hon honom med turban på hufvudet och med sidentrikåer på benen. Han kom in till henne, då hon låg på en hvilbänk och blef frotterad efter badet.

Genast hade den tanken farit genom hufvudet på henne att det hade varit naturligare om *han* skulle blifvit badad och frotterad. Men hon insåg att det var en grym tanke och jagade den på flykten. Sedan bevarade hon drömmen som en ljuf hemlighet.

Flora var aderton år. Hon hade all den skönhet som den åldern ger åt en frisk och naturlig flicka. Utan att på något sätt glänsa genom förnäm fägring, var hon utomordentligt söt och behaglig att se på. Knubbig, röd och hvit, med klara, ljusa ögon, hvita tänder, en munter oppnäsa, god figur, litet för runda höfter, små nätta händer och fötter. Helt och hållet sin fars dotter. Endast näsan var ett arf af modern. Johannes Sass' näsa hade den aristokratiska böjningen.

Om lifvet och världen visste Flora ingenting utöfver det som kom innanför villans trägårdsstakett. Johannes Sass hade värkligen lyckats bevara henne oberörd. Hon lefde ett lyckligt solskenslif, troende på det som hon skulle tro, hängifven mot dem hon skulle älska, tillfreds med det som var henne beskärdt.

En enda gång hade frästelsen haft sina garn ute efter henne. En af kusinerna, ett svart får i skocken — nu i karantän hos en

jutländsk prästfamilj — hade lånat henne en bok, som skulle vara så vacker. Den handlade om en ung flicka. Flora trodde att det var en solstråleberättelse, som hon ännu icke kände, och gladde sig åt att njuta af den i sängen. Men knapt hade hon läst några sidor, förrän blodet sköt upp i kinderna och hjärtat började våldsamt hamra. Skrämd bläddrade hon hastigt vidare, hon förstod knapt hvad hon läste, hon kände endast att det var någonting motbjudande. Egentligen mindes hon blott början af ett kapitel, som ljöd sålunda: „Den röda ampeln lyste öfver Claras läger. I sitt hvita nattlinne låg hon som ett färdigt offerlam. Då öppnades dörren sakta och Alfred trädde in. Ett ögonblick efteråt kände hon att hon ej mer var jungfru . . .“

Flora läste icke boken till slut. Hon hade några dagar efteråt gifvit den tillbaka åt kusinen med det besked att det enligt hennes åsikt var en dum och tråkig bok. Hon kände ingen lust att orda om sin förargelse. Och sedan hade hon alldeles glömt saken. Endast att ampeln öfver Claras läger alltid dök upp i hennes minne tillsamman med drömmen om Nikolaj i trikåer. Det pinade henne och likasom lade en slagskugga öfver den romantiska drömmen.

. . . Det var vår, och Floras nittonde födelsedag närmade sig. En skild stämning hvilade öfver de sista söndagssammankomsterna. Det var som om alla anade att ett högtidligt afgörande förestod. Onkel Johannes såg hemlighetsfull ut och blinkade förstående åt hvar och en, som ville blinka tillbaka. Det var som före en julafton.

Då skedde det underliga att Flora plötsligt blef blek om ansiktet och nervös. Och samtidigt blef den eljes så trefliga Nikolaj inbunden, ja vresig och tvär.

En kall fläkt drog genom villa Flora. Osäkerhet och missstämning föllo öfver alla.

Ingen förstod hvad som hade skett och hvad som var i görningen. Men ingen undgick att förnimma en stor otrefnad.

Flora var i värkligheten den enda som kände hemligheten.

III.

Grosshandlar Sass tyckte icke om att bli störd i sitt arbete. Det visste Flora, och därför kom hon så godt som aldrig på hans kontor. Ej häller brydde hon sig om det. Hon kunde icke tåla de mörka rummen vid den gamla, trånga gatan. Redan „genralen" i förmaket gjorde henne illa till mods; ej häller var fadern på långt när så älskvärd på kontoret som hemma. Som han satt där i en svart satinrock och med pincenez på näsan och tittade i de stora grå räkenskapsböckerna, fick hans ansikte ett strängt uttryck, som hon alls icke kände.

En förmiddag i början af april hade hon gått till staden för att ombesörja några inköp. Då hon stod på Kongens Nytorv, upptäckte hon att hon hade glömt sin portmonnä. Så kom det sig att hon på trappan till sin fars kontor mötte en af hufvudstadens mest beryktade vivörer, en efter alla konstens regler utlefvad godsegareson, cand. polit. Carl v. Loewe. Hon gick upp för trappan; han kom ned emot henne, hög, smärt, blek, förnäm. Hennes måttstock på herrelegans var hennes far. Hennes far var elegant, såsom hon från teatern kände markiserna i en fransk vaudeville: med ljusa benkläder, hvita damasker och hvit embonpoint-väst, svart diplomatfrack och halmgula handskar. Den uppenbarelse af förnämhet, som här mötte henne, värkade som någonting oändligt dämpadt och dock starkt: svart, hög och mager, svart och tillknäppt, svart alltsammans, utom det helt bleka, fintskurna anletet — med svart monocle. Ty han satte monoclen för ögat, då han såg henne, och i det han lämnade plats åt henne på den smala trappan, mätte han henne från topp till tå med en förundrad, ransakande blick. Hon skyndade sig förbi, stannade andfådd på afsatsen till andra våningen, tittade ovilkorligt ned öfver ledstången och såg till sin förskräckelse hans leende ansikte vändt upp mot henne, uppfångade i samma ögonblick en slängkyss, som han sände henne, drog sig högt rodnande tillbaka, skamfull, förvirrad. Ett ögonblick blef hon villrådig stående inklämd i en knut, inandande med slutna ögon den skarpa och söta parfymen — som af ryssläder och blommor — som hängde i luften efter honom. Hon vågade icke genast gå in i faderns kontor, hon var

rädd för att röja sin förvirring. Men då hon kom att tänka på att den främmande herrn kanske trodde att hon blef stående för att vänta på honom, skyndade hon sig vidare upp för trappan — ända upp till vinden. Här stod hon andlöst lyssnande ett par minuter, innan hon, någorlunda kommen till lugn och fattning, vågade sig ned igen till andra våningen.

„Genralens" plats vid den höga pulpeten i förrummet var tom. Men inne från faderns kontor hörde hon ett högröstadt och vredgadt samtal.

Hon blef så obehaglig till mods, tänkte genast lista sig tillbaka igen, då dörren till kontoret slängdes upp och fadern visade sig, med pincenezen långt ned på näsan och hektiska fläckar på kinderna.

„Nå är det du! Jag tyckte nog att klockan ringde. Men det döfva spektaklet hör ju ingenting."

„Hvad är på färde, pappa? Du ser så ledsen ut."

Plötsligt skrattade Sass och all hetsighet syntes försvunnen.

„Ack jo, mitt söta barn. Det är dendär genralen; han är stormgalen. Den lata krabaten vill ha löneförhöjning. Han hotar, gud straffe mig, till och med med strejk. Jag säger att han minsann borde anmäla sig i de döfstumma fårherdarnas fackförening."

Sass var nu på så godt humör, att han rent af glömde att vara ledsen öfver dotterns besök på kontoret. Han bad henne blott skynda sig, då han väntade en affärsvän. Hon fick alla de pengar hon önskade och ett par kyssar på köpet. Han följde henne själf ut, men i det hon skulle gå ned för trappan, sade han: „Det är sant, mötte du någon, då du kom?"

Flora brukade icke ljuga. Men en ovilkorlig förnimmelse af att mötet med den fina, unga herrn var någonting, som hon hälst borde förtiga, dref henne att neka. Lyckligtvis kunde fadern icke se hennes brännande ansikte.

Och så stod hon åter på gatan. Benen darrade under henne, så medtagen var hon af alla de sinnesrörelser hon hade genomgått.

Där väntade henne dock någonting ännu mycket värre.

Få steg från huset sprang hon så att säga rakt i armarna på den främmande herrn.

Han stannade och hälsade. „Alltså kom ni ändå, vackra fröken.“

Hans fräckhet förlamade henne helt och hållet. Hon kunde hvarken röra benen eller tala. Den stackars Flora var som en af dessa ofta skildrade småfåglar, hvilka den giftiga ormen blott genom en blick beröfvar sans och sinnen.

v. Loewe vädrade redan en lättköpt seger för sin oemotståndlighet, och då i detsamma en tom, täckt droska körde förbi, ropade han an den, förde den viljelösa Flora in i den, slängde en adress åt kusken och tog plats vid hennes sida.

Flora var nära att svimna. Då märkte hon en het andedräkt öfver kind och hals och en hand, som lade sig fast mot hennes jungfruliga barm. En förtviflad flämtning undslapp henne, men i detsamma täpptes hennes mun af en kyss, som brände som eld.

„Ni är den sötaste, den läckraste lilla backfisch“ — hviskade han, och hon kände att hans hand gled långsamt från bröstet ned öfver kjolen.

Ehuru fullkomligt oskyldig anade Flora med kvinnans säkra instinkt den öfverhängande faran, och plötsligt fick hon herraväldet öfver sig själf.

„Ni tar misste, min herre“, sade hon och ref sig lös. „Jag är icke sådan som ni tror.“

Det var i klangen af hennes stämma en så öfvertygande oskuld, att v. Loewe förstod att han gått för långt.

„Om ni rör mig, skriker jag på hjälp“, fortsatte Flora, medan hon ordnade sin toalett.

Nu anslog v. Loewe en annan ton. Med en stämma, som skälfde af vördnadsfull ömhet, bad han Flora om tillgift. Hans lidelse hade lupit i väg med honom. Hans enda ursäkt var, att hon helt och hållet hade betagit honom genom sin täckhet.

Utan att låta märka det gynsamma intryck, hans förälskade ord gjorde på henne, sade hon med stolt och kall värdighet:

„Det enda jag fordrar af er är, att ni stannar vagnen och låter mig gå.“

„Som adelsman och man af ära svär jag, att ni kan vara lugn. Jag skall ej häller längre påtvinga er mitt sällskap. Men

först måste ni lofva att förlåta mig. Tillika ber jag er om tillåtelse att hälsa på er, när jag möter er."

I grunden förekom denna anhållan Flora, som var obekant med det högre sällskapslifvets etikett, en smula löjlig. Emellertid fann hon det klokast att svara:

„Jag vet ju icke ens hvem ni är."

„Ni har rätt", svarade han. „Mitt namn är Carl v. Loewe." Han dröjde ett ögonblick för att njuta den värkan hans förnäma namn gjorde på den unga damen. Därpå fortsatte han:

„Nu är ni skyldig mig en presentation. Jag är mycket nyfiken att få veta hvem den unga förtrollande person kan vara, som jag mötte i en så obskyr trappa. Jag försäkrar er: det var som en uppenbarelse af en ljusets ängel vid ingången till helvetet."

Hon njöt med välbehag den poetiska förklaringen af hans öfverraskning, var på vippen att namngifva sig som den bekante grosshandlar Johannes Sass' dotter, beslöt emellertid att förlänga nöjet af hans nyfikenhet och sade skälmskt:

„Jag hade att uträtta i huset. Men hvad hade ni där att göra?" Och för att icke synas dum och svartsjuk tillade hon: „Väl ett möte?"

v. Loewe svarade: „Jag skall vara uppriktig. Jag kom från min procentare."

Och då hon mållöst stirrade på honom, fortsatte han:

„Ja, för fanken. Han är nog känd. Blodsugaren Sass."

I samma ögonblick splittrades vagnsrutan. Kusken höll hästen hårdt tillbaka och sprang ned. Men dessförinnan hade Flora redan stött dörren upp och hade störtat ut. Det hela försiggick så hastigt och oväntadt, att Loewe icke fann tid att gripa in.

Flora var flydd och försvunnen.

IV.

I två veckor hade Flora bevarat den förfärliga hemligheten i sitt utpinade hjärta. Hon visste hvarken ut eller in. Aldrig förr hade hon känt någon allvarlig sorg. Hemmet, fadern och de

kära släktingarna hade rest en skyddande mur kring henne, bevarat henne för allt styggt inflytande utifrån.

En grym tillfällighet hade plötsligt rifvit slöjan från hennes ögon, hade hvirflat henne in i lifvets grumliga flod, hade satt hittills aldrig anade lidelser och tankar i rörelse.

Ännu sved i hennes själ den förnärmelse, som v. Loewe hade utslungat mot hennes far. Men ännu brände också på hennes läppar den kyss, han hade röfvat från henne.

Hon kände sig till mods som om hon skulle blifvit offentligt afklädd naken och brännmärkt. Men till sin djupa smälek måste hon medgifva att det icke blott var skam som hon kände. Eljes skulle väl icke i hennes drömmar bilden af den vackra bleka förföraren så ofta återvändt.

Gentemot fadren försökte hon att fördubbla sin ömhet. Men åsynen af Nikolaj var henne rent af motbjudande. Och det kunde icke undvikas att den beskedliga pojken märkte det. Hans ljusa ungdomsmod var brutet. Han blef besynnerlig och retlig.

— — Då Johannes Sass en tid förgäfves hade utvecklat sin patriarkaliska älskvärdhet för att bringa de lyckliga förhållandena i villa Flora tillbaka, beslöt han, ehuru det var emot hans natur, att använda sin faderliga myndighet.

En dag afstod han till Floras förundran från sin middagssömn. Han gick först med elastiska steg ett par hvarf kring den stora planen, därpå trädde han raskt in i hvardagsrummet och sade till Flora:

„Kom med mig in i mitt rum. Jag har något att tala med dig om.“

Flora anade hvad som förestod och rustade sig till tystnad. Men då hon satt midtemot honom och han, seende henne kärleksfullt i ögonen, tog hennes händer och bad henne ha förtroende till honom, som ju dock höll så innerligt af henne — då kände hon att hon gjorde orätt både mot honom och sig själf genom att icke tala.

Och under många afbrott af gråt och blygsel berättade hon allt hvad som hade försiggått mellan henne och v. Loewe. Endast då hon kom till hans yttranden om fadern, teg hon med ens och kunde icke fås att tala.

„Nåväl“, sade Sass. „Du behöfver häller icke säga någonting. Jag gissar hvad den fina kavaljern har sagt. Han har kallat mig en procentare — icke sant?“

Flora nickade och brast ånyo ut i gråt.

„Så ja, så ja“ — sade fadern och klappade henne leende på kinden.

Flora såg förundrad på honom. Att han kunde ta det så lugnt. Och en märkvärdig känsla af trygghet grep henne. Ingen fans dock i hela världen som hennes far. Och under stigande beundran hörde hon sin far mildt och saktmodigt afge följande förklaring:

„Ja, jag är det som tanklösa människor kalla procentare. En karl, som drifver ocker. En man, som lånar pengar ut mot *oblyga räntor*.

Så mycket känner du, min Flora, till affärer, att du vet att till en liten risk hör små förtjänster, till en stor risk stora förtjänster. Sätter du pengar i nationalbanken eller låt mig säga i landtmannabanken, är du glad att få 4 à 5 procent. Men sätter du dina pengar i en herr v. Loewe, vore du stormgalen om du icke tog det fyra- eller femdubbla. Ändå blir du kanske lurad på affären. Nå — det hör till saken, då man vågar någonting: ena gången stor förlust, en annan gång ännu större vinst.

Altså, v. Loewe måste betala mig 25 procent. Är det månne för mycket? Månne någon skulle göra det billigare? Eller om någon skulle det, hvarför månne han då kommer till mig?

Nej du, hvarken nationalbanken eller landtmannabanken eller någon bankir eller sakförare vill låna v. Loewe ett enda öre, om han icke presenterar två solida borgesmän, hvilket han icke gör. Därför, när han behöfver 1,000 kr. för att roa sig eller betala skulder, kommer han till mig. Och hos mig får han pengar på sitt vackra ansikte. Hvem erbjuder han som borgesman? En löjtnant i husarerna kanske med 1,200 om året och 20,000 kr. skuld, kanske också en extra i kansliet med 600 kr. och utsikt till avancement efter fem år. På sitt vackra ansikte får han pengarna. Icke för det jag tror att han skulle känna samvetsagg om han lurade mig; men jag räknar på att han af hänsyn till sitt fina namn och sin fina familj icke *törs* lura mig.

Nu frågar jag: är det någonting att göra väsen af, att jag på de 1,000 kr., jag placerar i v. Loewe, förtjänar 250 kr. om året? Eller tror du att hans andra leverantörer låta honom slippa billigare?

Med de 1,000 kronorna betalar han möjligen de vackra kläder, han fick för ett år sedan. Hvad tror du de kläderna ha kostat skräddaren? 800 kr.? Ja visst. 700 kr.? Knappast det. Skola vi säga 600 kr.? Då räkna vi snarare för högt än för lågt. Jag säger ingenting om det. Skräddaren skall betala hushyra och arbetare, han löper risk och han skall lefva med hustru och barn. Men jag säger: skräddaren tar högre procent än jag.

Eller kanske v. Loewe använder de 1,000 kr. att klarera sin skuld på kaféet. Han har druckit fina viner och ätit god mat med vänner och väninnor. Tror du att restauratören bjuder honom sina viner och ger honom kredit mot vanlig bankränta? Han skulle själf dö af svält och törst, om han gjorde det. Nej, han måste beräkna sig både 50 och 100 procent.

Hvarför kallas jag då ockrare, medan de andra aktas som hederliga näringsidkare? Jag skall säga dig det. För det de andra maskera sitt geschäft, medan min affär är den enda omaskerade i världen. För det jag handlar med pengar och de andra med varor. — När en dam köper en sidenklädning, vet hon i värkligheten icke om hon får valuta för det hon erlägger. En oändlighet af masker täcker affären — från det ögonblick sidenet sättes i väfven och till det hon gör sin entrée i balsalongen med sidenklädningen frasande om sig. Men *pengarna,* som folk köper hos mig, kan hvar och en se och räkna. Och när de skola betalas med de flere pengar, hvarmed jag skall ha min förtjänst, då skrika kunderna som om de blefve flådda."

Sass hade talat sig varm. Han reste sig och gick fram och tillbaka, medan han fortsatte:

„Såsom om de blefve flådda! Af mig, som icke kan tåla att se något djur, än mindre någon människa lida ondt! Flora, du vet det, om ingen annan i världen vet det. Och mig kallar v. Loewe en procentare! Nej, min lilla flicka, låt förargelsen riktas åt annat håll. Det finns sådana nog .De som söka mig äro icke fattiga och eländiga stackare. Jag tar icke ockrareräntor af det bröd, som sömmerskan spisar, eller af det kol, med hvilket

den utslitna tvätterskan värmer sig och sina eländiga barn. Jag ger mitt bidrag både till samaritinrättningen och barnabespisningen och „ved åt de fattiga". Eller har jag någonsin låtit en stackare gå ohulpen från min dörr? Du, Flora, vet det.

Nej, de, som jag gör affärer med, äro antingen begåfvade människor, åt hvilka inga andra vilja försträcka pengar för att hjälpa dem öfver de brydsamma åren, eller är det rikt folks söner, som hos mig skaffa sig de fickpengar, som deras herrar fäder icke vilja ge dem. De förra bli understundom genom min hjälp stora och ansedda män. De senare lida minsann ingen nöd, äfven om deras arf blir några tusen mindre.

Och sedan jag nu engång blifvit tvungen att tala med dig om min affär, hvilken jag hittills tegat med — icke för det jag skäms öfver den, utan för det jag så länge som möjligt ville skona dig för tankar, som kunde förbittra din lyckliga ungdom — nåväl, sedan jag nu börjat, vill jag också i dag förklara för dig hvarför jag icke lämnar „genralen" i sticket, ehuru han är både illa uppfostrad och besvärlig. Men han var min första kund. Han var då för tiden en härlig musiker, alla de finaste damer svärmade för honom och togo timmar för honom. Såsom alla konstnärer var han lättsinnig, strödde pengarna omkring sig. Jag hjälpte honom. Det gick några år. Så blef han döf. Huru handlade nu hans förnäma vänner mot honom? Icke en enda hjälpande hand räckte de honom. Och han skulle ha gått förlorad, skulle slutat i den yttersta nöd och misär, om icke jag, hans *ockrare,* hade tagit mig an honom, afskrifvit hans betydliga skuld till mig och satt honom på mitt kontor. Tror du jag räknar på hans tacksamhet? Tror du inte jag vet att han alltid i sitt hjärta kallar mig för en procentare? Det rör mig inte. Jag kan icke glömma att den mannen gaf mig *handsöl.* Det var lycka med honom, icke för honom själf, men för mig. Jag menar att jag är skyldig honom mycket.

Och nu, Flora, känner du din far. Du skall ej påstå att jag varit lat i lifvet.

Nu känner du din far och du känner världens dom om honom. Det har kommit förrän jag önskade det. Jag tyckte du var för ung och oerfaren."

— — Johannes Sass tystnade. Han hade under de sista orden satt sig vid sitt skrifbord, med blicken fäst på den färglagda fotografin af hans aflidna hustru, som hängde på väggen bakom.

En tår bröt fram i hans ögon.

Då kände han sin hals omslingrad af två mjuka armar, en fuktig varm kind lades mot hans ansikte och en stämma hviskade i hans öra:

„Min egen söta far. Var icke ledsen på mig. Tycker du jag varit mycket stygg?“

Han drog henne ned på sitt knä. Han kunde icke tala af rörelse.

Då ringde det på tamburklockan.

Flora rodnade. Och skälmskt leende sade Sass: „Hvem månne det kan vara?“

. . . . Då Nikolaj ett par timmar senare lämnade villan, var det åter vår i hans hjärta. Men Flora bad den aftonen med särskild andakt sin aftonbön, och hon slumrade in med en tacksam känsla af att hon nu på allvar hade blifvit en fullvuxen och lefnadserfaren människa.

V.

Floras nittonåriga födelsedag firades med stort kalas på en af hufvudstadens finaste restauranter.

Så hade Johannes Sass velat det. Han, som eljes var en så utpräglad hemmänniska, önskade att ge denna högtidsdag en särskild glans. Dessutom var det i villa Flora långt ifrån plats nog att duka för de sjuttio personer, som den samlade familjen utgjorde.

Då sällskapet under tonerna af Mendelssohns bröllopsmarsch tågade in i den elektriskt upplysta, hvita empire-matsalen, skockades både restaurantens personal och stamgäster i dörrarna för att njuta af den festliga anblicken. Det var som ett triumftåg. I spetsen Johannes Sass med släktens älsta, en 80-årig fröken i

penséfärgad sidenklädning. Därpå följde Flora i hvitt tyll, förd af Nikolaj, som med mycken säkerhet bar sin nya eleganta rock och endast generades af de ovana lackerstöflarna. Därpå följde i mer eller mindre god ordning trettiofem andra par. Särskildt uppseende väckte den välbekanta vivören Carl v. Loewe, som, frånsedt „genralen“, var den enda gäst utom familjen. Han var inbjuden i egenskap af intim affärsvän och han åtnjöt äran att ha till bordsdam släktens näst älsta tant. Det hade varit ett litet kinkigt ögonblick att komma öfver, då Johannes Sass presenterade honom för sin dotter, men v. Loewes världsmannamässiga säkerhet hade icke svikit honom. Ojämförligt svårare blef det för honom att med kallblodig behärskning slippa förbi åskådarne, bland hvilka voro flera af hans goda bekanta.

Festen gestaltade sig till en ovation för Johannes Sass. Den ena medlemmen af familjen efter den andra stod upp och betygade honom sin tacksamhet och högaktning. Det var ingen ända på de loford, som ljödo öfver onkel Johannes. För hans kärleksfulla hjärta, hans rättsinnighet, hans hjälpsamhet.

Slutligen reste onkel Johannes sig och tackade. Han slutade med en skål för sin första kund, genralen, och för sin sista kund hr cand. polit. Carl v. Loewe, hvilka bägge gjorde honom och hans dotter den äran att deltaga i denna familjefest. Särskildt tackade han v. Loewe för hans närvaro, hvari han såg ett tecken på att han hade förstått att äfven på sina äldre dagar knyta sina kunder vid sig, icke blott affärsmässigt, men äfven vänskapligt. Genralen var ju, såsom han uttryckte sig, länge sedan försatt à la suite, men i hr v. Loewe tillät han sig att se en representant för sin nuvarande fasta kundkrets, en representant, hvilken han bad öfverföra den hittills visade välviljan på hans efterträdare i affären, hans käre svärson Nikolaj Sass. Det skulle vara för honom lugnande att veta, att hr v. Loewe ville betrakta sig äfven som en vän till Nikolaj.

Då v. Loewe icke besvarade denna skål, var det, som han sade, i det han drack ett privat glas med onkel Johannes, för det han icke var talare.

Det behöfdes icke häller. Hela den Sasska familjen kappades om att visa v. Loewe hvilken värderad gäst han var i kretsen.

Ehuru han icke befann sig riktigt väl — han trodde det var en börjande influensa — och därför hade beslutit att draga sig tidigt tillbaka, fasthölls han till långt in på natten.

Efter middagen lade onkel Johannes märke till att v. Loewe, då cigarrerna kringbjödos, icke tog någon, men försökte att lista en af sina egna upp ur västfickan. Ögonblickligen skyndade han till och sade: „Min kära vän! Ni misstar er. Det är icke restauratörens cigarrer. Så naiv är jag dock ej. Katten skulle betala 50 öre för en vanlig stinkador, då jag kan ha en värkligt fin havanesare med magbälte för 10. Ni kan tryggt ta en af dessa cigarrer. Det är mina egna kaffecigarrer, som ni ofta förr gjort mig den äran att berömma."

Och han släppte icke v. Loewe, förrän han hade gifvit honom ordentligt eld.

Men då Johannes Sass och Flora vid daggryningen körde hem, båda lyckliga, men trötta af festens ansträngningar, skrattade plötsligt Sass hjärtligt och högt.

„Hvad skrattar du åt?" frågade Flora sömndrucken.

„Jag tänker på huru unga hr v. Loewe i morgon skall skryta för sina adliga bekanta öfver den fina middagen han varit på. Jag dinerade i går — kommer han att säga — hos min bankir, min goda vän Johannes Sass. En hygglig man, en fanken så treflig dotter och en bra, älskvärd svärson. Kort sagdt, ett hus, hvilket jag sätter värde på att komma i."

Flora skrattade, allt ännu halft i sömnen.

„Du är storartad, pappa. Tror du inte det slutar med att Nikolaj och v. Loewe dricka duskål?"

„För guds skull, barn, låt oss inte hoppas det. Det skulle bli för Nikolaj en dyr historia."

Men hvad Flora icke berättade, hvarken åt sin far eller Nikolaj, var att v. Loewe fram på natten, då hans opasslighet med tillhjälp af mycket whisky hade gått öfver och han svängde henne i en långsam vals, hade hviskat till henne: „Jag fick en kyss af er senast. Jag glömmer det icke. Ni skall få den tillbaka med ränta. Efter husets vanliga procent."

Fräck och oförskämd var han. Men onekligen mycket mer bländande än Nikolaj.

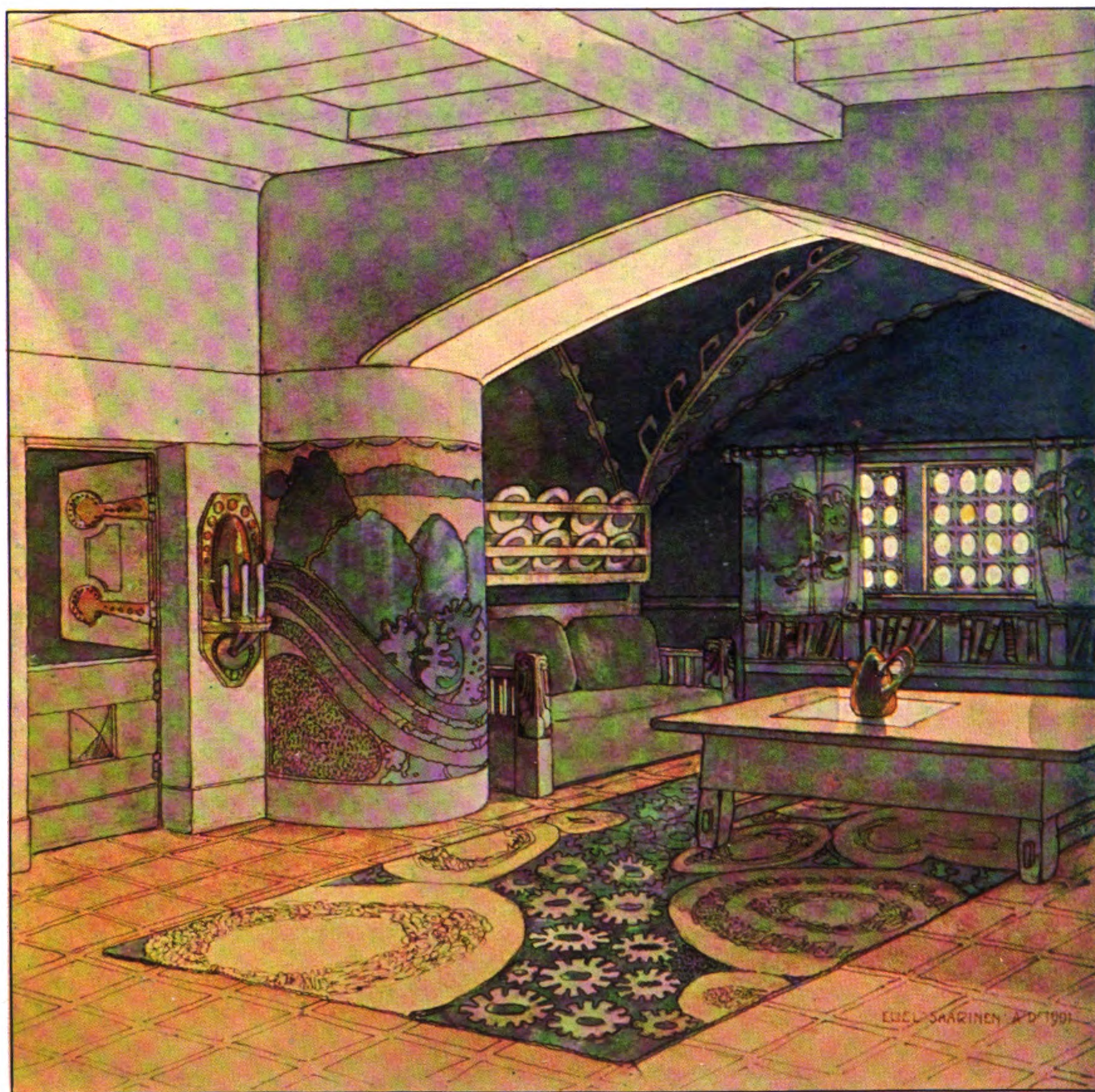
Och i hennes jungfrudrömmar om det tillstundande bröllopet med Nikolaj dök oroväckande ofta v. Loewes bleka ansikte upp. Det lyste sedan öfver hennes brudläger och det försvann först då hon, som en trind matrona, under onkel Johannes farfaderliga hänryckning drog sina två förstfödda i villa Floras fridlysta trägård.

ARKITEKTURSTUDIE ELIEL SAARINEN

AKTIEB. F. TILGMANN, HELSINGFORS

HVARDAGSRUM. INTERIÖR

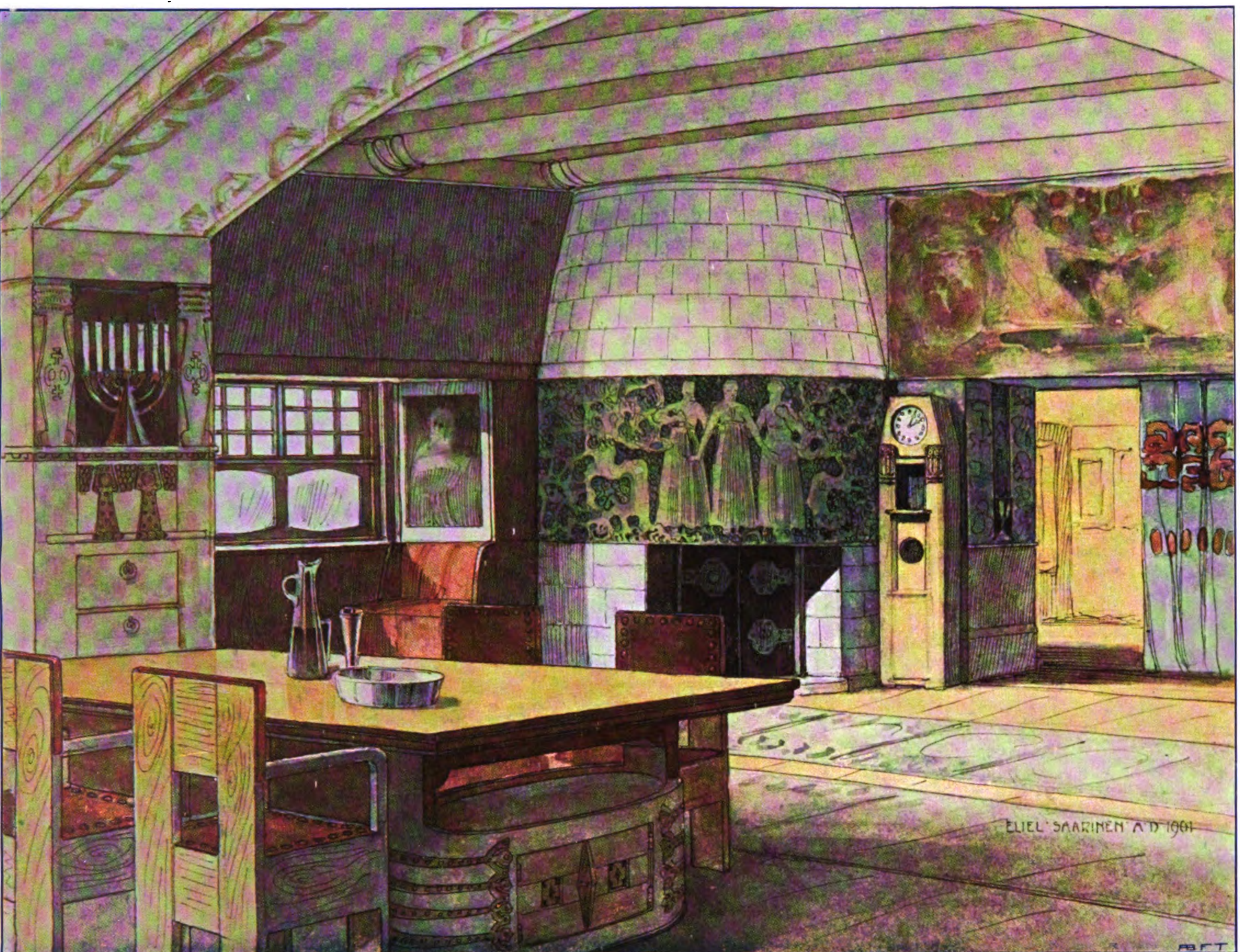
ELIEL SAARINEN

AKTIEB. F. TILGMANN, HELSINGFORS

ARBETSRUM. INTERIÖR

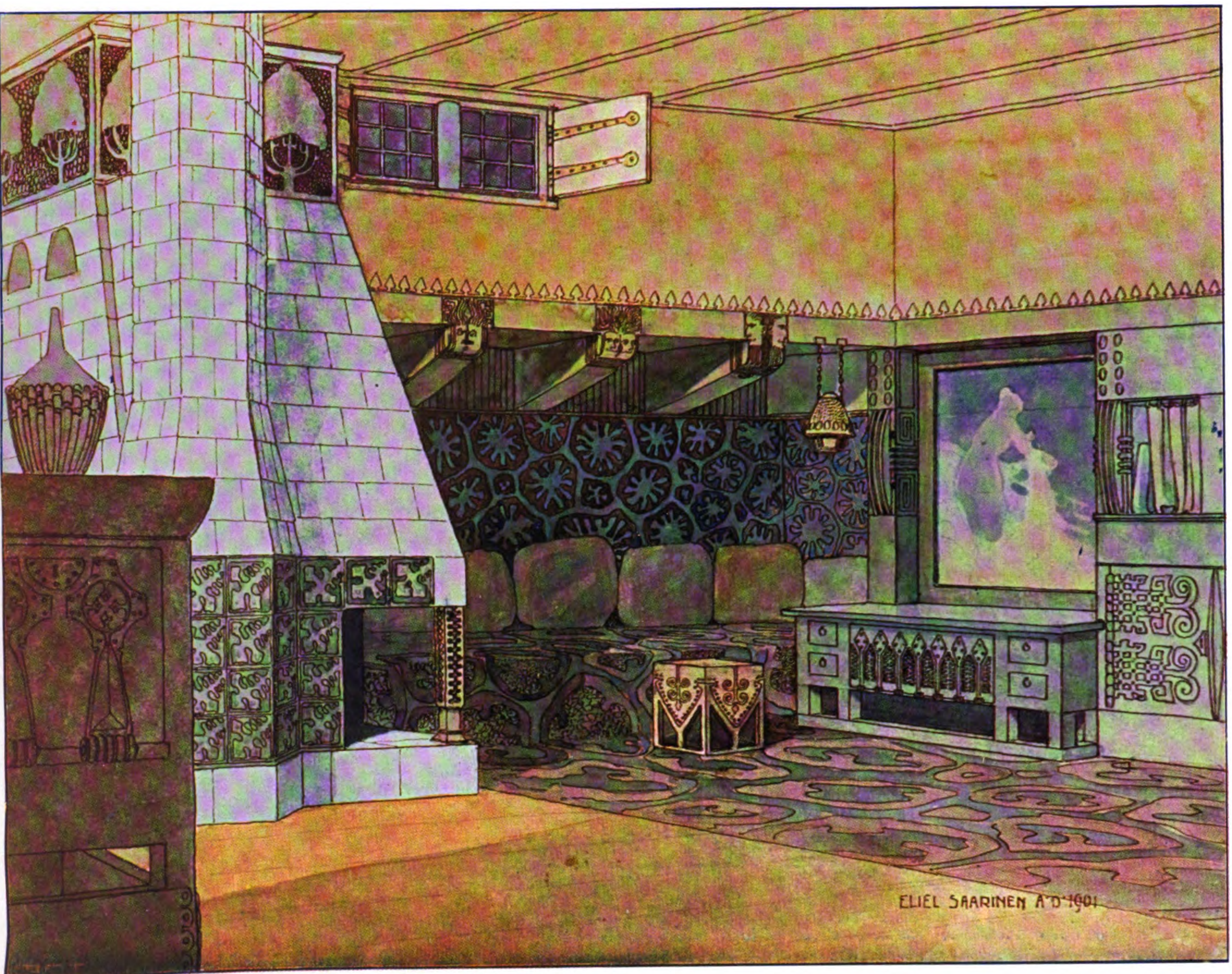
ELIEL SAARINEN

MATSAL. INTERIÖR

ELIEL SAARINEN

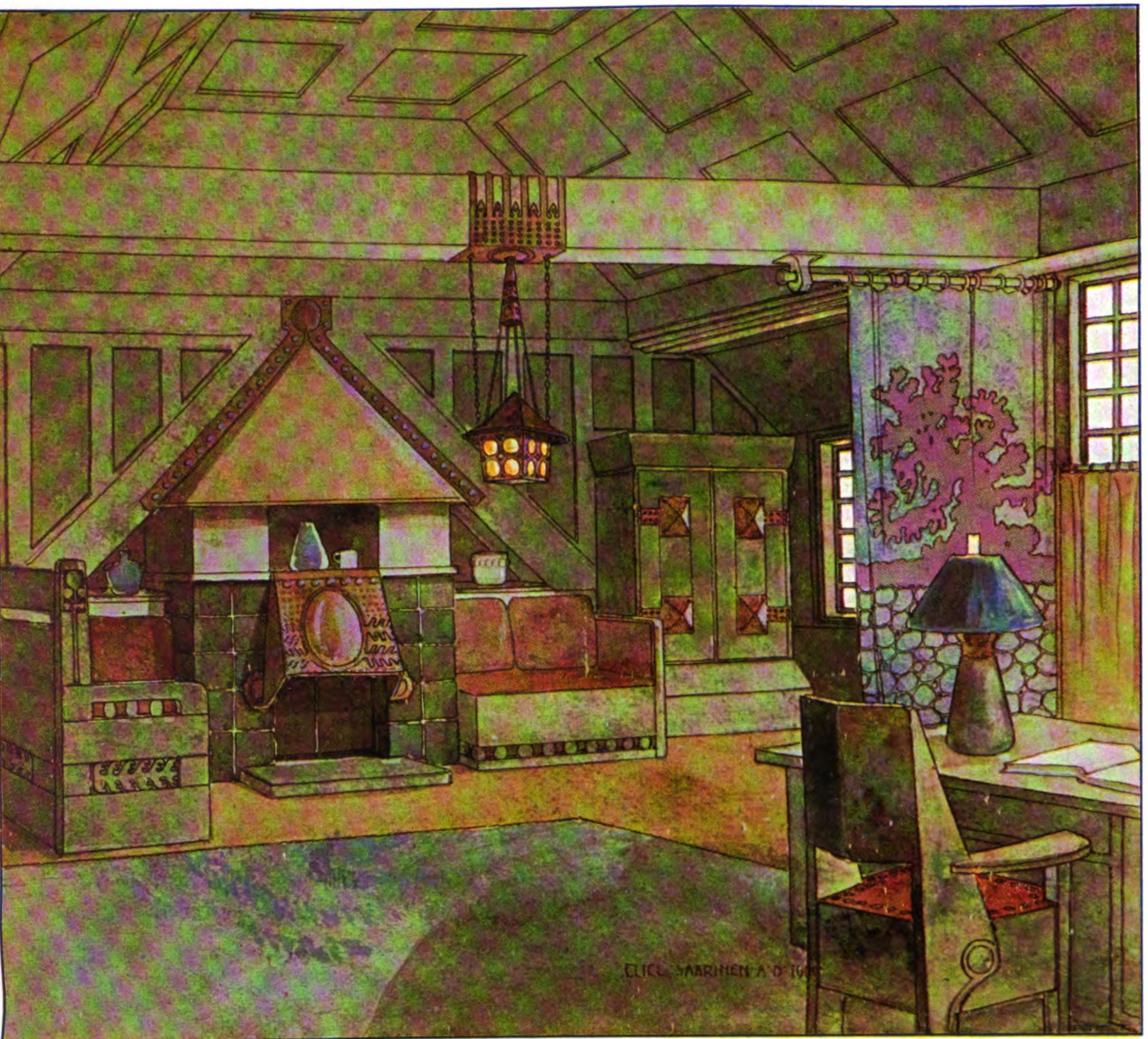
AKTIEB. F. TILGMANN, HELSINGFORS

HVARDAGSRUM. INTERIÖR

ELIEL SAARINEN

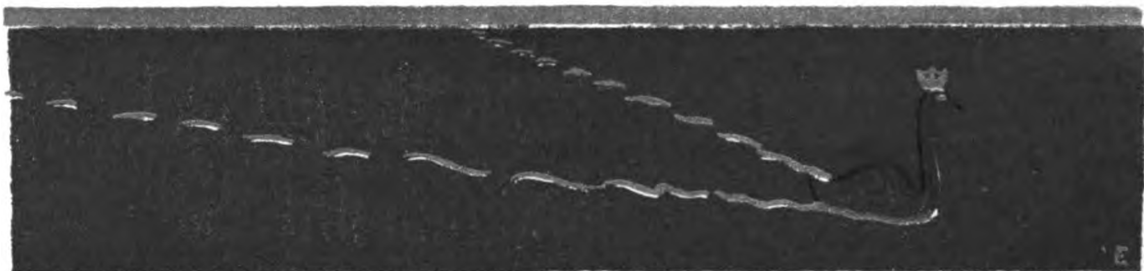
AKTIEB. F. TILGMANN, HELSINGFOR

ARBETSRUM. INTERIÖR

ELIEL SAARINEN

AKTIEB. F. TILGMANN. HELSINGF(

UTSIKT

AF GUSTAF STRENGELL.

MIN VÄG ÄR EJ LÄNGRE TUNG ATT GÅ,
JAG GÅR DEN EJ ENSAM, VI GÅ DEN TVÅ.

JAG FRUKTAR EJ MERA FÖR BACKEN OCH BRANTEN
— DÄR LYSA BLOMMOR VID LANDSVÄGSKANTEN.

OCH KOMMEN TILL KRÖNET EN STUND JAG RASTAR
I SVALKAN AF SKUGGAN, SOM SKOGEN KASTAR.

MIN BÖRDA JAG LÅTER FRÅN AXELN GLIDA
OCH SÄTTER MIG SÅ VID MIN KÄRAS SIDA.

I TRÄDEN GÅR VINDEN MED MORGONSUS,
OCH PORLANDE LJUDER EN SKOGSBÄCKS BRUS.

FRAMFÖR OSS LIGGER I SOLDIS LANDET,
MEN LÅNGT I FJÄRRAN DÄR SKYMTAR IBLAND DET

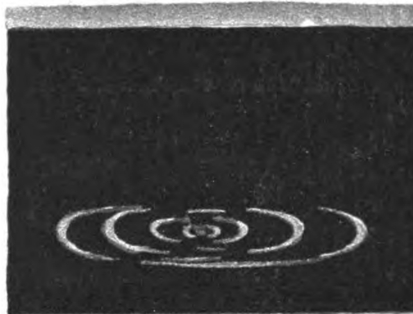
EN STRIMMA AF RÖK BAK BJÖRKARNAS TOPPAR,
SOM VAJA FÖR VINDEN MED NYSSPRUNGNA KNOPPAR.

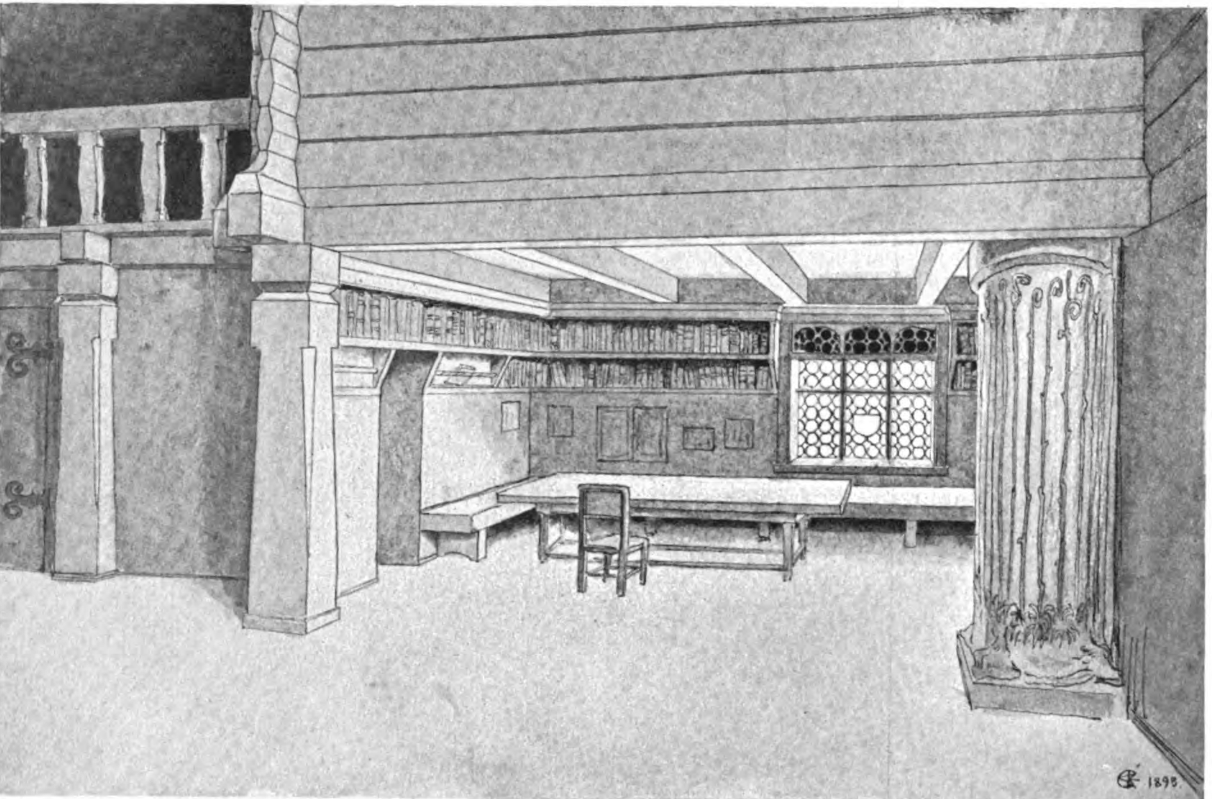
DÄR SKYMTAR EN GÅRD, EN RÖDSTRUKEN STUGA,
OCH RUNDTOM STÅ BJÖRKAR SOM BOCKA OCH BUGA.

ACK, LITEN ÄR STUGAN OCH LÅG I TAK,
DEN RYMMER EJ STOLTA OCH STORA GEMAK.

DOCK SKÖNT BLIR ATT KOMMA FRÅN VÄGEN SOM DAMMAR,
TILL STILLA LUGNET I EGEN KAMMAR,

OCH SKÖNT BLIR ATT NJUTA I SKYMMANDE KVÄLL
DEN LJUFVA HVILAN I EGET TJÄLL.

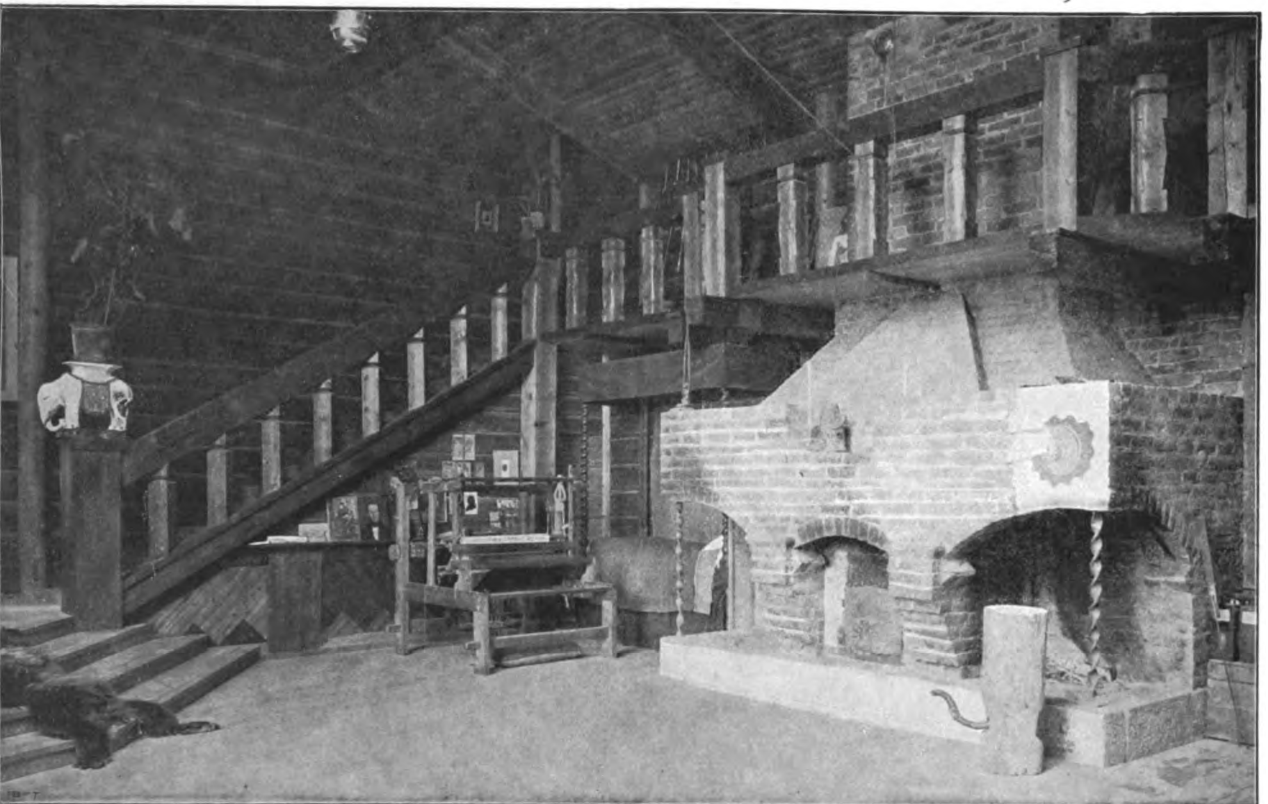
BIBLIOTEK

AXEL GALLÉN

„KALELA“ INTERIÖR FRÅN ATELIEREN

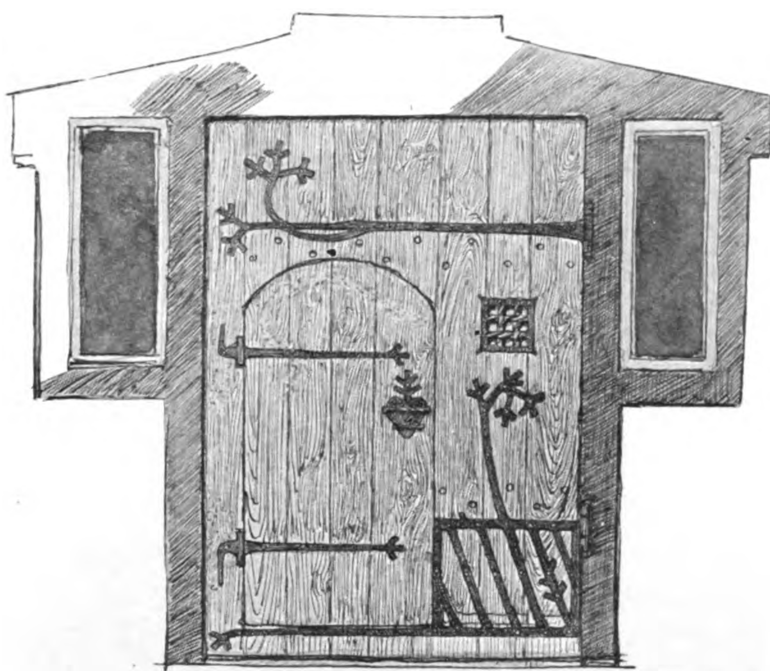
AXEL GALLÉN

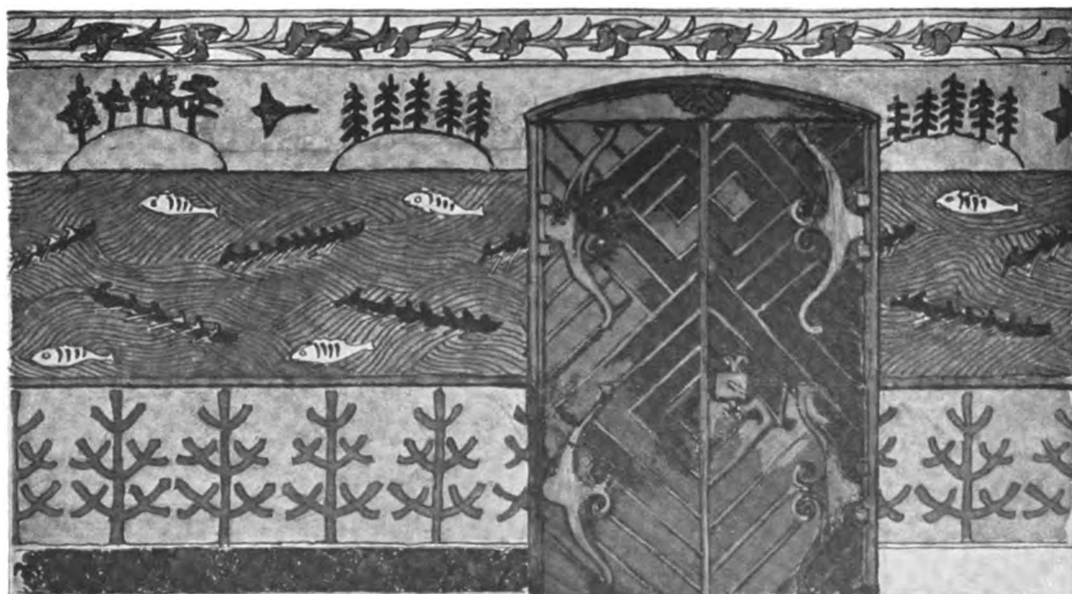

„KALELA“

INTERIÖR FRAN ATELIEREN

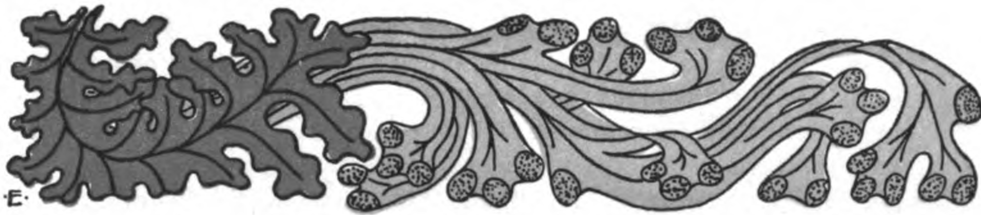
AXEL GALLÉN

PROJEKT TILL DÖRRAR OCH VÄGGDEKORATION

AXEL GALLÉN

NYA SKÖNHETSVÄRDEN

af Gustaf Strengell.

Den samtida arkitekturen och de därmed sammanhängande dekorativa konsterna gör sig särskildt en strömning tydligt gällande, det är sträfvan till redbar enkelhet och ärlighet. Denna rörelse går hand i hand med oppositionen mot det fortsatta användandet af de historiska stilarna och kan också lättast ur den förklaras. Man må blott ihågkomma, att det förflutna seklet alltigenom var den stillösa stilefterbildningens. Efter den sista själfständiga perioden — empiren — i början af århundradet vidtog imitationen. Man kopierade antiken som man kopierade gotiken, och efter renässancen kommo barocken, zopfen och rococon. Ja, slutligen fick man bevittna, att äfven empiren i sin tur blef modern. Därmed var kedjan sluten och eklekticismens kretslopp fullbordadt.

Hvilka nu orsakerna härtill voro, är icke så lätt att afgöra. I och för sig kan det ju förvåna, att en tid, som på alla andra områden haft att uppvisa en häpnadsväckande utveckling och skapat en ny kultur, i arkitekturen icke kunnat gifva denna ett prägnantare uttryck. En förklaring är dock möjlig. Just utvecklingens svindlande snabbhet lade den formbildande fantasin hinder i vägen. Det bör icke förglömmas

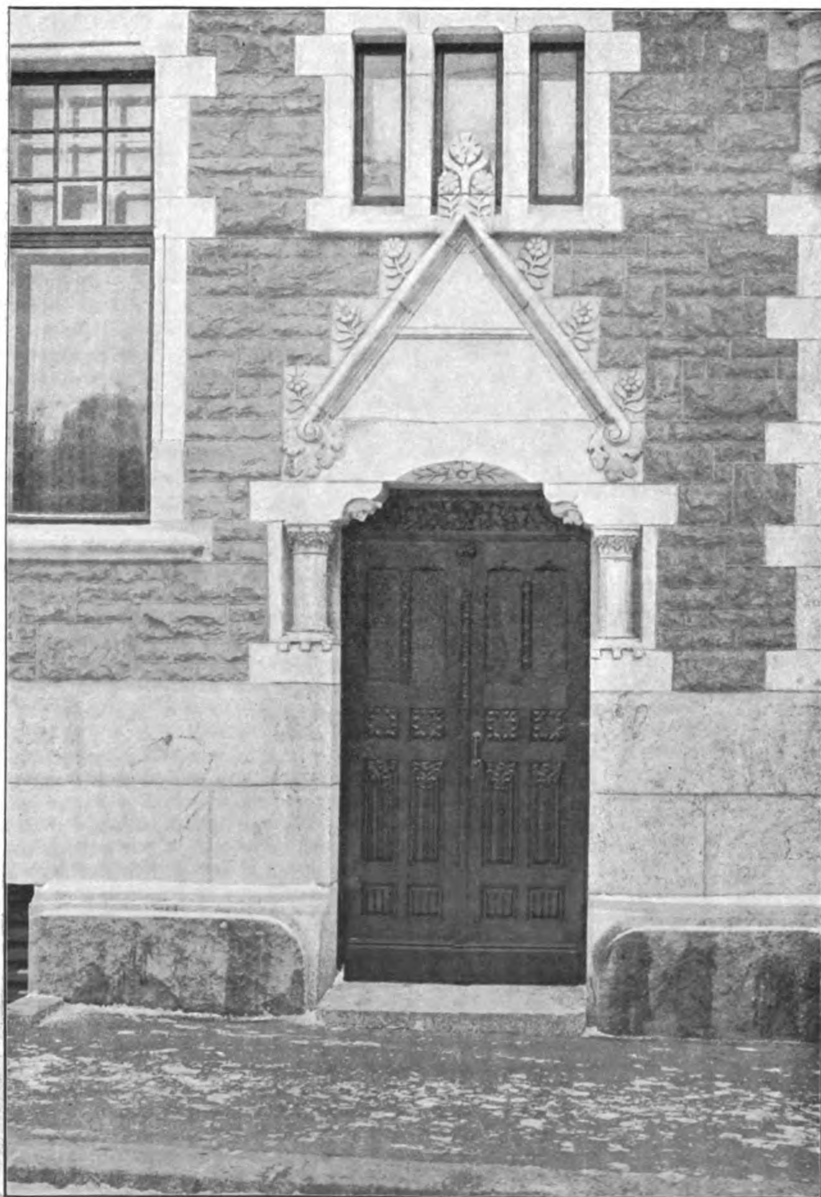
att det 19:de seklet var de stora omdaningarnas tid. Maskinerna omskapade världen, och införandet i en förut okänd skala af järnet som byggnadsmaterial ställde för arkitekterna uppgifter, hvilka icke kunde lösas på en dag. Man får icke vara orättvis. De senast gångna arkitektgenerationerna hade sig förelagdt att plötsligt tillfredsställa en mängd fullkomligt nya behof. Det måste erkännas, att deras arbete härvidlag — allt utom lätt — af dem fullgjorts på ett i många afseenden beundransvärdt sätt. Hvad särskildt planarkitekturen beträffar, så har man att annotera betydande framsteg, och i rent tekniskt hänseende är uppsvinget enormt. Med teknikens utveckling kunde emellertid icke formbildningen hålla jämna steg. Ifrigt sysselsatt med de tekniska problemen, tillgrep man redan af bekvämlighet de historiska formerna. Att alstra nya räckte hvarken tid eller krafter till.

I tidsförhållandena finnes ytterligare en omständighet, hvilken i sin mån utgör en förklaring. Det sistförflutna århundradet hade på det sociala området att uppvisa en märklig företeelse: det tredje ståndets, borgarklassens uppsving till den största myndighet och makt. 1800-talet fick bevittna en förflyttning af förmögenheterna, sådan den förr knappast någonsin ägt rum. Hade guldet förut varit någorlunda stabilt och hufvudsakligen legat i händerna på adeln, de stora jorddrottarne, så råkade det nu med ens i rörelse. Det uppstår en ny besittande klass, industriidkarne, företagsamma, self-made män, men utan den genom generationer nedärfda bildning, som påträffas hos en gammal släkt. I själfva verket ligger ingenting närmare till hands, än att denna nya börsaristokrati i sitt parvenyartade begär att täfla med och öfverglänsa den äldre, börsaristokratin, skall söka ikläda sitt yttre lif just den senares former. Den inre förfiningen lät visserligen icke köpa sig, men väl den yttre ståten. Och sålunda kommer det sig, att uppkomlingen, penningmatadoren inrättar sitt hem med furstlig lyx och möblerar sin matsal i tysk renässance och sin budoar i rococo, alldeles som om hans anherre varit en borggrefve vid Rhen och hans farfarsfar dansat på sidensko vid balerna i något af 1700-talets många duodez-Versaille's.

NYLÄNDSKA NATIONSHUSET
HELSINGFORS

ARKITEKT: K. HÅRD AF SEGERSTAD

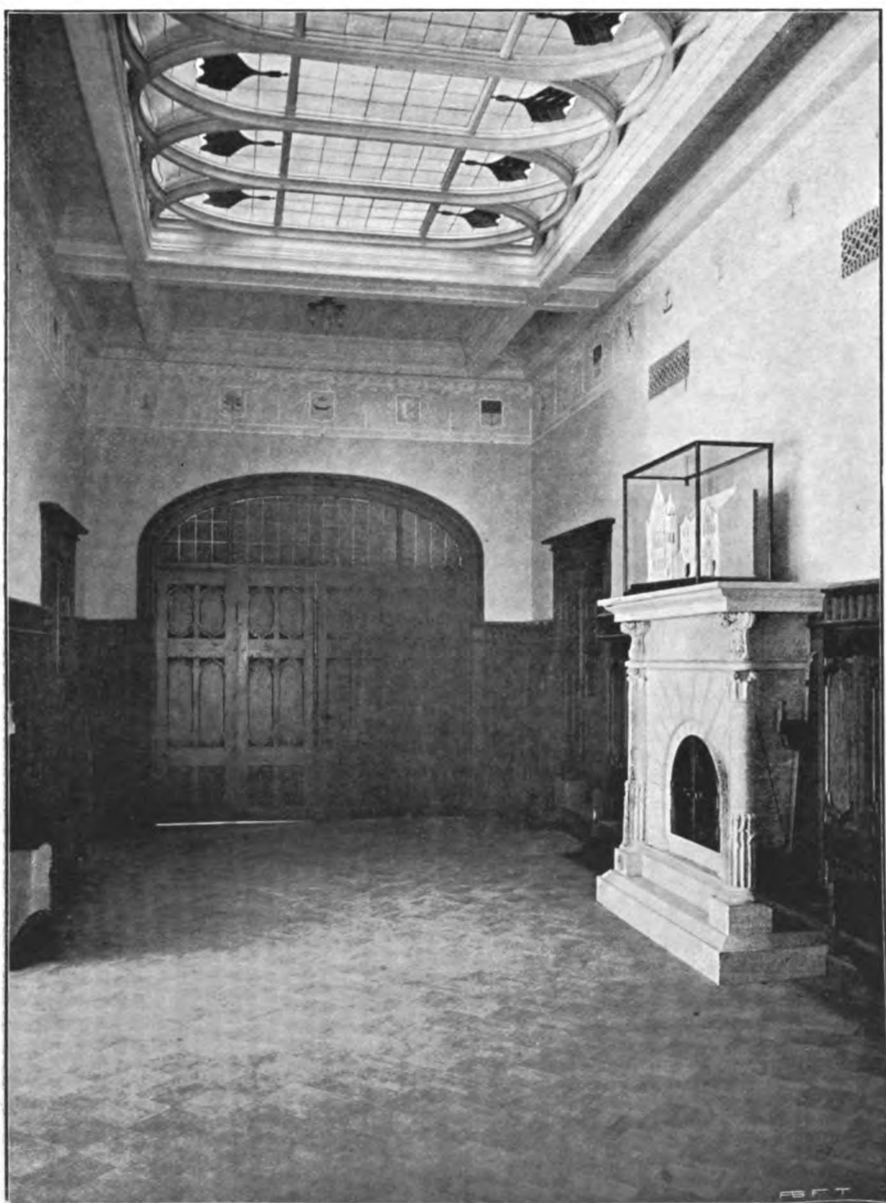
NYLÄNDSKA NATIONSHUSET

ARKITEKT: K. HÅRD AF SEGERSTAD

NYLÄNDSKA NATIONSHUSET INTERIÖR FRÅN RÖKRUMMET

ARKITEKT: K. HÅRD AF SEGERSTAD

NYLÄNDSKA NATIONSHUSET INTERIÖR FRÅN ÖFRE VESTIBYLEN

ARKITEKT: HÅRD AF SEGERSTAD

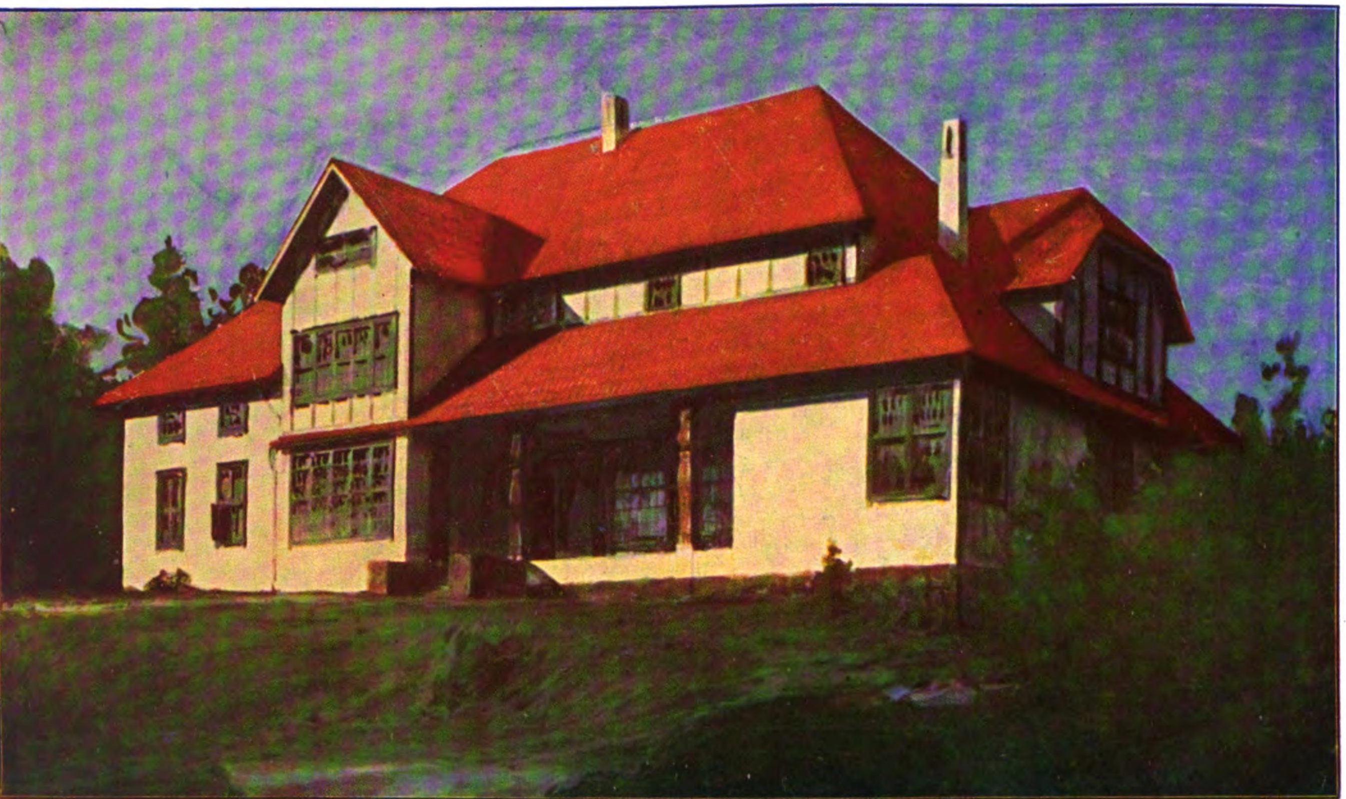
Denna prålande parvenylyx var emellertid icke blott härutinnan oärlig, den var det ännu i ett annat afseende. Köpmannen förblir alltid köpman, och billigast är för honom bäst. Tidigare hade all konstslöjd hört handtvärkarne till, nu ersatte maskinerna människan. Maskinen arbetar oändligt snabbare, och den icke blott möjliggör, den rent af tvingar till en massfabrikation, hvilken just i högsta grad utgör prisbillighetens vilkor och förutsättning. Alstren af denna massfabrikation öfversvämmade nu världen. Till och med en familj i små omständigheter kunde skaffa sig en salongslampa, hvilande på lejontassar likt en antik kandelaber och öfversållad med ornament. Men under det att den senare var resultatet af ett långt och ihärdigt arbete, på hvilket den okände konstnären ödslat all den kärlek och omtanke, han var mäktig af, är den förra blott en själlös maskinprodukt, i hvarje tum bärande vittne om sättet för sin uppkomst. Men icke nog härmed; man eftergjorde ej blott förgångna tiders konstformer, man eftergjorde i billighetens intresse äfven de dyrbara materialen. Gyllenläderstapeterna äro ingenting annat längre än prässadt liksom glasmålningarna färgadt papper, med gipsen drifves den oerhördaste svindel, och man går så långt, att man genom påmålning söker gifva simpelt trä utseendet af ett sällsynt och förnämt.

Ingenting är naturligare, än att den reaktion, som kom och som måste komma, till en början riktade sig just emot maskinerna, i hvilka man såg själfva roten till det onda. Det var i England denna rörelse först tog fart. Upprörd af det sociala eländet lika mycket som af det rådande förfallet inom de utsmyckande konsterna predikade Ruskin åter handtvärkets evangelium. Och i mästarens spår trädde lärjungarna, en Morris och en Crane, liksom denne utgående från socialistiska reformtankar och i sträfvandet för handtvärkets återupprättelse seende ett medel att ånyo tillförsäkra arbetaren, som nedsjunkit till att vara ett blott „tillbehör till en maskin", en människovärdig tillvaro.

I det handtvärkargille — „Guild of Handicraft" — som den engelske arkitekten Ashbee 1887 grundlade, ha före-

gångarenas principer fått sitt följdriktigaste uttryck. Ursprungligen ingenting annat än en sammanslutning af några unga män, hvilka gemensamt ville fullkomna sig i olika grenar af konsthandtvärket, blef det snart en skola, i hvilken lärjungarna uppfostrades, icke som förr i ritsalen med ritbräde framför sig och penna i hand, utan i värkstaden. Det var i det föreliggande materialet kompositionen skulle göras, hardt när direkt, eller blott efter ett flyktigt utkast. Hvad man härigenom ville ernå, var trohet mot materialet, hvilket förr blott alltför ofta blifvit missbrukadt, då en tecknare utan kännedom om det praktiska utförandet på sin atelier uppgjort de mera ingående mönster. Materialet själft var det emellertid just, som skulle bestämma formerna; insikten härom utgör Ashbees stora förtjänst. — Afunden lämnade icke hans värk oantastadt. Gillet var icke blott en skola, det var äfven en värkstad, hvars arbeten stodo till salu. Med stöd af en parlamentsakt, hvilken förbjöd sällskap af denna art att samtidigt idka handel och hålla skola, tvang man Ashbee att stänga denna. Därmed var likväl icke företaget dödsdömdt. The Guild of Handicraft, hvars lokal, the Essex House, är belägen i Londons Ostend, blomstrar ännu i den stund som är. I full öfverensstämmelse med Ruskins grundtanke är arbetaren här icke längre ett blott viljelöst värktyg i kapitalismens händer. Gillet är nämligen fotadt på kooperativ grund, arbetaren har del i vinsten, och känslan att arbeta, icke för en okänd arbetsgifvare, utan för egen räkning, ger honom en glädje och tillfredsställelse, som mer än något annat bidraga till att adla hans värk.

Hade man förr fullständigt åsidosatt materialets fordringar och utan betänkande tillämpat ett formspråk, tillhörande ett visst material, på ett annat därmed alls icke besläktadt och sålunda för att blott taga ett belysande exempel behandlat putsen som sten, så ägnar man nu tvärtom råämnet den mest respektfulla uppmärksamhet. Man har åter fått ögonen upp för att hvarje material har sina speciella egenheter, hvilka äfven fordra en speciell teknik. Man söker därför intränga i deras innersta väsen och så att säga aflocka dem deras „ursprungsord“. Denna hänsyn för materialets egenheter ledde

CORPS DE LOGIS, TRÄSKÄNDA, ESBO

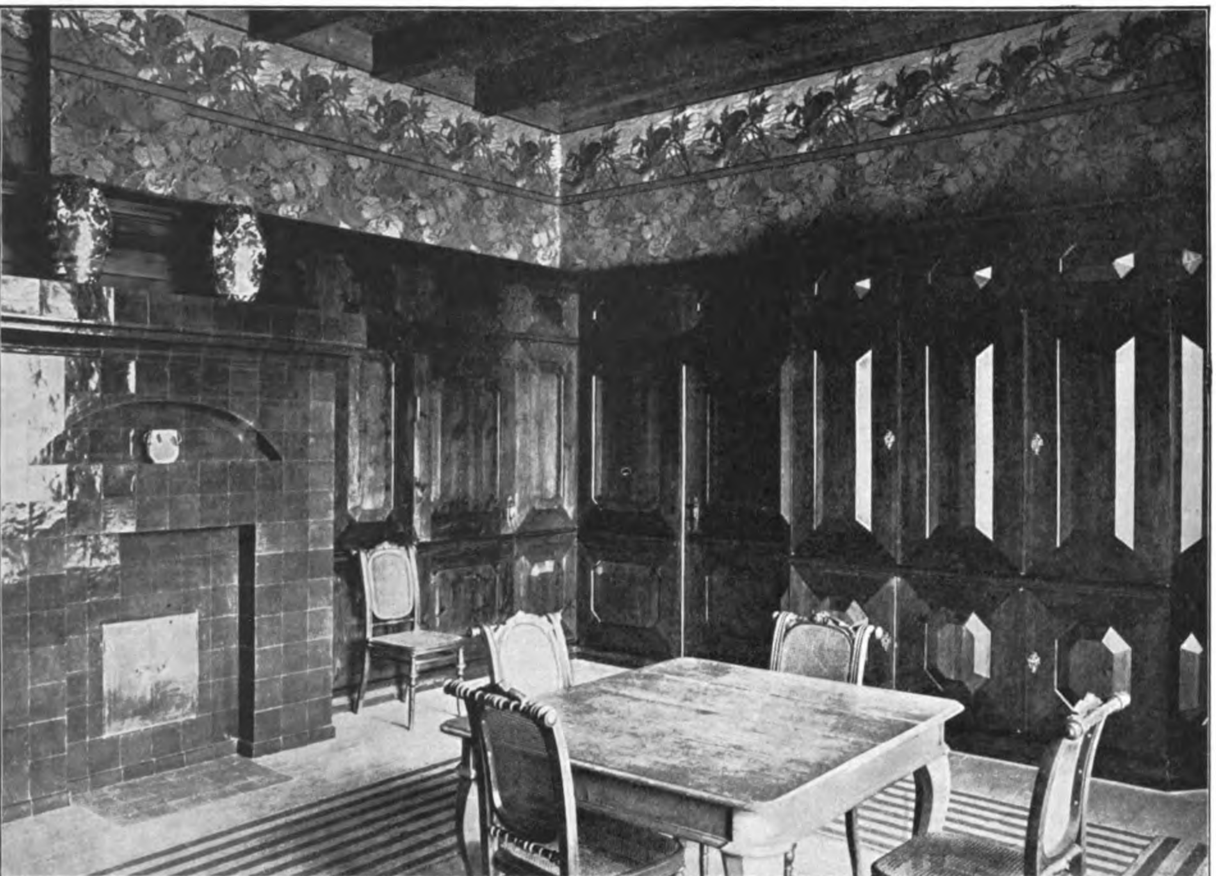
ARKITEKTER: GESELLIUS, LINDGREN OCH SAARINEN

TILLHÖR D:R A. TÖRNGREN

„CORPS DE LOGIS“ TRÄSKÄNDA GÅRD

TILLHÖR D:R A. TÖRNGREN

INTERIÖR FRÅN „CORPS DE LOGIS“ TRÄSKÄNDA GÅRD

MATSALEN

D:R A. TÖRNGREN

INTERIÖR FRÅN „CORPS DE LOGIS" TRÄSKÄNDA GÅRD SÄLLSKAPSRUM

DR. A. TÖRNGREN

helt naturligt snart därhän, att man började anse materialet såsom något i sig självt skönt, under det att man förut betraktat det såsom någonting i sig självt oväsentligt, hvilket först genom den detsamma påtryckta konstformen erhållit skönhetsvärde. Man kan sålunda åter tala om en „materialskönhet". Ögat, som tröttnat vid det mycketna glitterguldet, vid den falska grannlåten och de billiga ornamenten gläder sig åter åt naturstoffet i sig. Den fina ådringen i träet, metallernas glänsande yta, de påfågelsaktigt skiftande färger glasmassan under inflytande af olika syror och gaser antar i smältugnen — alt detta är åter nog för att uppväcka beundran och glädje. Naturen är åter erkänd som den största konstnären, hvars lagar kräfva obrottslig lydnad och hälgd.

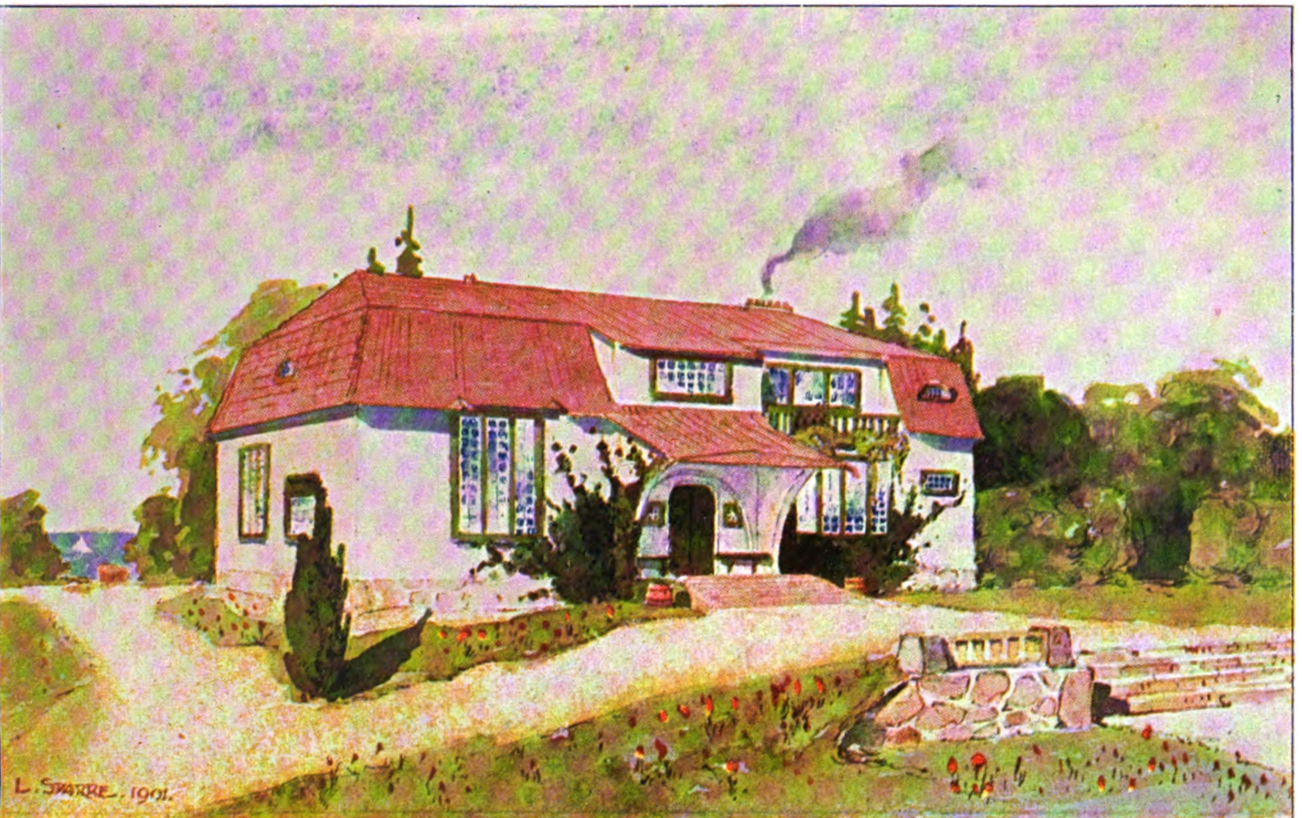
Denna strömning är, såsom ofta framhållits, endast en parallel företeelse till den stora rörelse, som under namn af naturalismen behärskat det förgångna seklets literatur och konst. Liksom i konsthandtvärket, så tar den sig också i den rena arkitekturen uttryck i anspråk på sanning och äkthet, — äkthet i de använda byggnadsmaterialen, öppen, oförtäckt sanning i konstruktionen. Hade man förut, tryckt af de historiska stilarnas ok, ofta nog gjort endast fasadarkitektur — den italienska renässancens fasadskema har i tiotal år behärskat byggnadskonsten — hvilket med naturnödvändighet haft till följd att det inre, rumanordningen, plandispositionen lidit, så äro numera planerna det väsentligaste. Byggnaden gestaltas åter, såsom sig bör, inifrån utåt, och med insikten härom försvinner äfven det hämmande tvånget af axelindelning och symmetri. Att göra det inre beboeligt och angenämt, praktiskt, komfortabelt och därtill omväxlande, så att hvarje rum får sin egen individuella prägel, detta känner arkitekten nu som sin förnämsta uppgift. Först i andra rummet kommer det yttre, icke längre ett tomt skal utan kärna, en kuliss, utan organiskt sammanhörande med det inre och omklädande detsamma såsom huden musklerna.

Alt detta resulterar i ett nytt skönhetsideal, för hvilket teoretiserande tyskar funnit uttrycket: „Schönheit der Werkform". Härmed förstås en skönhet, som, långt ifrån att

bestå i yttre påhängda prydnader, inneligger i själfva den konstruktiva formen. Ett exempel för att förtydliga detta. En stol är skön, så snart den i fullkomligaste grad fyller sin uppgift. Den kan vara i afsaknad af hvarje som hälst ornament, blott den är bekväm att sitta i och så bygd, att de olika delarnas funktioner klart kommit till uttryck, blott den är väl „byggd“, så är den skön.

I den sagda difinitionen inneligger, som man ser, ett starkt utilistiskt moment; nyttighetssidan dominerar. Härmed upphör äfven den skarpa begränsningen mellan hvad som är en konstprodukt och hvad ej; enligt detta betraktelsesätt är nämligen äfven ett lokomotiv skönt och på samma sätt en lätt byggd vagn och en smäcker båt. Betecknande nog använder äfven Goncourt på tal om Van de Veldes möbler uttrycket: „yachting style“.

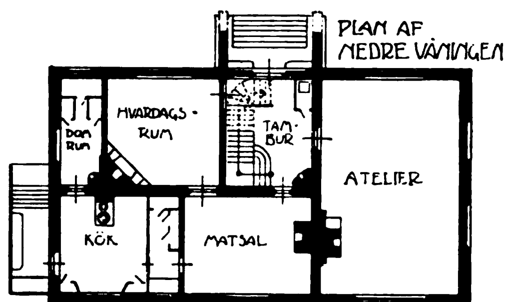
Här nämdes Van de Velde. Denne belgier liksom hans många af samma konstnärliga principer besjälade landsmän betecknar i visst afseende en antipod till engelsmännen. Engelsmännen äro i sin förkärlek för handtvärket och sin bestämda motvilja mot maskinfabrikationen konservativa. De arbeta icke i samma riktning som tidsandan, de arbeta mot den. Icke så belgierna. Utgående från att det som är, är som det skall vara, taga de, långt ifrån att sky dem, maskinerna i sin tjänst. Engelsmännen äro trots sina socialistiska teorier i grunden aristokrater; de vilja det utsökta i material och arbete, och framför allt, de vilja i hvarje enskildt stycke känna fläkten af en personlig konst. I motsats härtill är för belgierna la pièce unique — konstvärket i endast ett exemplar — en styggelse, och Van de Velde förklarar uttryckligen, att ett konstalster, som ej kan mångfaldigas hundra och tusenfaldt, ej är värdt att finnas till. Äfven i öfrigt märkas vidtgående skiljaktigheter. De ornamentala motiven hämta engelsmännen ännu som förut ur växt- och djurrikets outtömliga förråd för att sedan omsmälta dem i fantasin; belgierna med Van de Velde i spetsen förakta fantasin och känslan och predika förnuftets lära. Den med matematisk noggrannhet beräknande logiken är också hvad den dekorativa utsmyckningen beträffar för dem

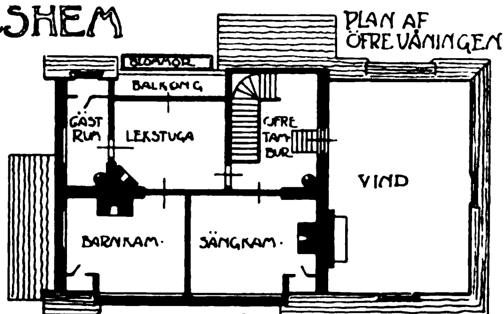

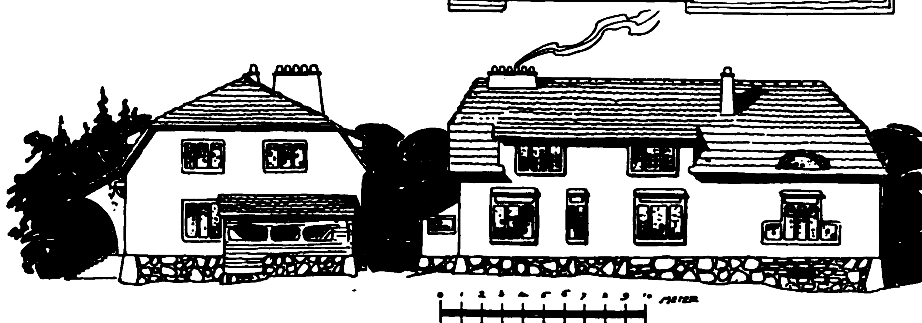
ETT KONSTNÄRSHEM L. SPARRE

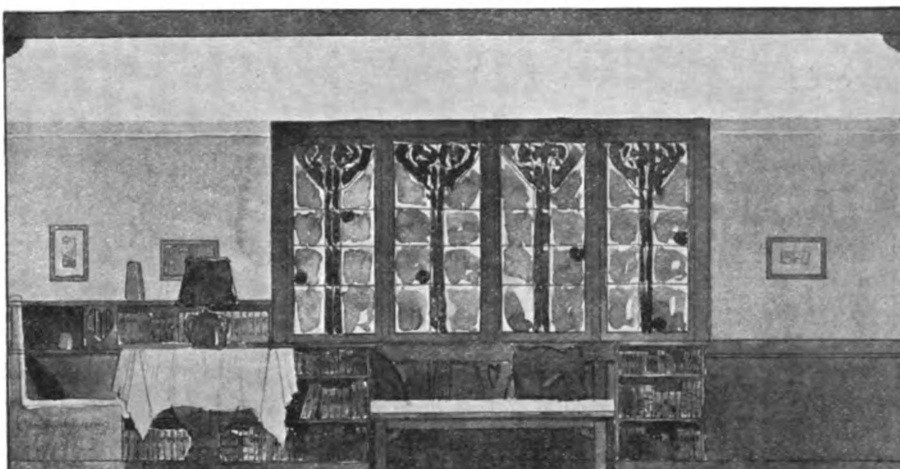
UTKAST TILL
ETT KONSTNÄRSHEM

LOUIS SPARRE 1901

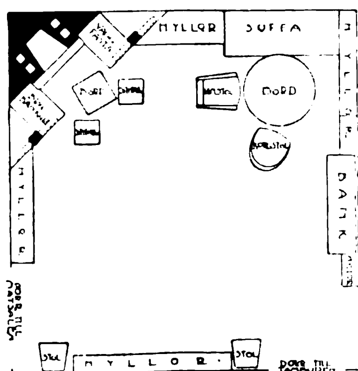

ETT KONSTNÄRSHEM

INTERIÖRER FRÅN HVARDAGSRUMMET

LOUIS SPARRE

alt, och med stolthet förklarar Van de Velde, att hans allbekanta dekorationsmotiv, snörkeln, som äfven af de andra allmänt användes, icke äger några som hälst förebilder i naturen, utan är en ren tankeprodukt — den „ideella linjen".

I ett annat afseende visa belgierna en mera erkännansvärd „modernitet". Klart inseende de fördelar, järnet erbjuder som byggnadsmaterial, ha de i en ofantlig utsträckning begagnat sig af detsamma; i det af Horta uppförda Palais du Peuple i Bruxelles — ett väldigt etablissement för den belgiska hufvudstadens arbetare med affärslokaler, läsesalar, restauration, café och teater m. m. — har sålunda användts icke mindre än 600,000 kg järn. Och hvad den formella behandlingen beträffar draga de oförskräckt konsekvenserna fullt ut. Hade man förr iklädt järnbärare och konsoler den klassiska stenarkitekturens former och gestaltat en järnkolonn efter mönstret af den korintiska eller joniska ordningen, blott tunnare och magrare, så vilja belgierna låta formen framgå direkt ur järnets egen teknik och natur. De begagna med förkärlek valsade profiler, hvilka tidigare såsom „okonstnärliga" vanligen dolts under rappning och puts, naket och fritt; kolonner bildas exempelvis af fyra radialt ställda vinkeljärn — den enda dekorationen utgöres af de nödvändiga nitarna och bultarna, på sin höjd ges åt järnen en smäcker böjning, någon falsk grannlåt finnes i stället ej.

Det var England, som inledde den nya riktningen; Belgien följde efter. Äfven om olikheterna, som redan antydts, äro stora, och eleven på sätt och vis hunnit förbi mästaren, äro dock i båda ländernas konststräfvanden vissa principer gemensamma. Dessa äro: fordran på absolut ärlighet, konstruktiv enkelhet och praktisk ändamålsenlighet. De äro samtidigt uttryck för nya skönhetsideal.

Det kunde tyckas, som om ett hem, inredt efter dessa principer, skulle förefalla torftigt och kallt. Så behöfver dock icke vara fallet. Ty det finnes ännu en faktor, hvilken i den samtida inre dekorationen spelar den största roll. Det är färgen.

I alla tider har färgen haft sig en viktig plats anvisad inom arkitekturen. Att gotiken i rikligaste mått begagnat sig däraf, är bekant, och genom Sempers epokgörande undersökningar gjordes ett slut på dogmen om den hvita antiken, och det visade sig oomtvistligt, att det grekiska templet varit polykromt. I våra dagars konstlif börjar färgen få en dominerande betydelse. På alla områden visar sig detta. En företeelse sådan som det moderna plakatet är ett godt exempel därpå. I keramiken är det färgen, som mest gör sig gällande, och den oerhörda framgång de Tiffanyska opalescent och metallreflexglasen haft, är härför kanske det bästa beviset. Men icke nog härmed. Det är icke blott enstaka möbler och prydnadspjeser, ett helt rum komponeras numera — kan man säga — ofta i färg, lika mycket som i form. Och icke blott interiörer, äfven exteriörer. Vi synas få en koloristisk arkitektur.

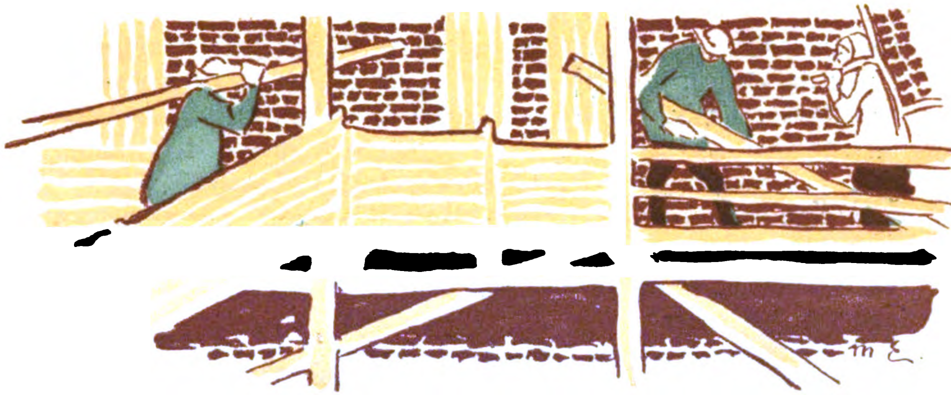
Hvad nu åter färgstämningen beträffar, så rättar sig denna liksom förr efter den inom måleriet rådande smaken. Liksom man under Makartperioden, då målarena af sin beundran för de gamle mästarena frestades att eftergöra dessas dunkelbruna ateliertoner, äfven höll ruminredningarna mörka, så håller man dem nu under påvärkan af friluftsmåleriet i ljusa, klara, glada färger. Liksom i måleriet är också i dekorationen naturen den direkta läromästaren, och en Wienerarkitekt berättar, hurusom han ger arbetarena blommor och blad i händerna, för att de med ledning af dessa skola kunna förläna färgen den största liflighet och saft.

Färgen är det sammanbindande elementet i den inre som den yttre dekorationen. Det är färgen som i väsentligaste mån ger totalstämningen. Det är också med tillhjälp af den, man lättast förlänar ett rum denna prägel af hemtrefnad och intimitet, som blotta former ha så svårt att utveckla. Må ornamentet vara sparsamt, må formerna vara enkla — färgen ger dem lif.

ROTHENBURG OB DER TAUBER H. NEOVIUS

AKTIEB. F. TILGMANN, HELSINGFORS

HELSINGFORS NYDANING

AF HARALD NEOVIUS.

Det nittonde århundradets insats i stadsanläggningsarbetet kan icke sägas ha varit lycklig. Väl har man sökt fylla de skärpta fordringar, som hygienen och eldskyddsarbetet uppställt och sålunda infört vissa praktiska förbättringar, men samtidigt har känslan för det sköna förslappats. Stadsanläggningsarbetet har antagit en schablonartad prägel, som uteslutit all naturlig och fri konstnärlighet.

Århundradets smak har tenderat åt det ståtliga, där symmetrin nästan ansetts såsom all monumental arkitekturs hufvudvilkor. Genomsnittsarkitekten har därför komponerat i axlar och, ofta åsidosättande planens kraf, sökt plasera lika stora fönster på lika stort afstånd. Oberoende af det ändamålsenliga har han sträfvat efter tom ståt, som gjort hans icke sällan lånade fasad till en kuliss utan inre motsvarighet.

Med liknande uppfattning har stadsanläggaren gått till sitt arbete. För honom har den långa, snörräta gatan varit ståtens kulmen. Han har komponerat sin stad i axlar, afsatt lika breda gator på lika afstånd utan att bry sig stort om det naturliga och

ändamålsenliga. Slutligen har han så fullständigt förlorat fotfäste i naturen, att han på pappret hängifvit sig åt allsköns geometriska fantasi-utsväfningar. Han har uppritat kvadrater, rektanglar, ja, sexhörningar och cirklar, men därvid förbisett, att man i den engång färdiga staden icke mera kunde öfverskåda all denna härlighet, utan blott ett obetydligt stycke af hans värk i sänder. För pappersprojektets utseende, för rätvinklighet och parallellism har han offrat det väsentliga: naturens, trafikens och skönhetens kraf, ofta med oerhörda kostnader.

Tidigare har nämnts, att århundradet infört vissa förbättringar i afseende å hygienen och skyddet mot eldfara. Men icke ens dessa förbättringar kunna de geometriska systemen brösta sig öfver. Det är den bredare gatan, som i viss mån kan sägas hafva bidragit till de ofvannämnda praktiska förbättringarna, ingalunda systemen; den räta vinkeln erbjuder veterligen intet värksamt skydd mot eld och farsoter, lika litet, som den kan sägas vara särskildt förmånlig för trafiken. Har sålunda det nittonde århundradet i sin jäktan efter innehållslös ståt förlorat syn på det ändamålsenliga och vackra, så har dock känslan för det sköna om ock omedvetet lefvat kvar hos mången. Huru ofta har ej målare afbildat gatuinteriörer från medeltida städer och man har funnit motiven vackra, utan att man måhända kunnat klargöra för sig, hvari det vackra bestuckit sig. Däremot har det sällan fallit en konstnär in att måla en modern gata. Hvarför? Oftast därför att den moderna gatan har någonting oskönt i sin anläggning: rak och intresselös, strikt, korrekt och löpande ut i rymden. Medan den moderna gatan ofta på en gång kan öfverskådas i hela sin längd, bjuder äldre tiders på ständig omväxling. Följer man med medeltidsgatans mjuka böjning, händer det att hon oväntadt vidgar ut sig till en liten plats. Man träder ut på denna och ser en kyrka resa sitt mäktiga torn, tätt inpå en. Intrycket är öfverväldigande och hvarje enskildhet är liksom enkom beräknad att ses på det afstånd och från de håll, platsen tillåter. Ett viktigt villkor för den *moderna* kyrkan har däremot varit, att den skulle stå fritt, hälst på en väldig öppen plats, som kommer dess dimensioner att liksom frysande krympa samman.

KLINGENTHURM I ROTHENBURG OB DER TAUBER

TECKNING AF H. NEOVIUS

Det nittonde seklets torg har blifvit ett fält, eller en trafikens larmande karusellplats, från hvilken gatorna löpa ut i alla himmelens väderstreck och som minst af allt äger den lugna, slutna karaktär, som medeltidens vackra torg hade med dess ärevördiga rådhus, dess rikt skulpterade brunn eller konstnärliga bildstoder.

Medan det var konstnären, som med fin känsla för det sköna sålunda danade äldre tiders stad, samtidigt som han skapade dess konstvärk, har man vid den moderna stadens anläggning trott sig kunna undvara honom.

Det är läkare och ingeniörer, handlande och jurister, som tryckt sin prägel på nittonde seklets stad.

Skulle man bländad af vetenskapens och teknikens framsteg under uppfinningarnes århundrade ha offrat skönheten för det ändamålsenliga, så vidt dessa begrepp kunna skiljas, så vore därom mindre att säga. Men icke ens den ursäkten kan man gifva seklet.

Betraktar man uppmärksamt Helsingfors stadsplan, ett barn af sin tid, kan man ej undgå att finna, huru liten roll just det ändamålsenliga i själfva verket spelat vid dess uppgörande.

* * *

Helsingfors, som ligger på en halfö, har tvänne förbindelseleder med fastlandet: chausséerna, i hvilkas riktningar dess framtida utveckling i hufvudsak måste komma att ske. Hvad vore väl naturligare, än att gatunätet i Helsingfors utginge från dessa vägar i några hufvudtrafikådror, hvilka med anslutning till terrängen, möjligast direkt och mjukt — utan branta stigningar — ledde till hamnarna, bangården, salutorget samt i öfrigt till de skilda stadsdelarna, hvilka åter genom liknande hufvudgator vore förbundna sinsemellan samt med hamnar och bangård. Mellan dessa stora trafikleder hade så lokalgatorna kunnat dragas med beaktande af markens natur och särskilda behof. I detta gatuskelett hade konsten därpå bort ingjuta lif och skönhet genom omvexlande detaljanordningar och finesser.

Huru äro då gatorna i själfva värket dragna? Unionsgatan löper halfannan kilometer i ständigt samma riktning, upp och ned för höga backar, tills den stöter på Observatoriibärget. Man kan icke underlåta att förvåna sig öfver det stora intresse för astronomiska studier, man synbarligen tyckes förutsatt hos landsbon, eftersom landstrafiken så energiskt ledts till Observatoriet. De landsbor, som möjligen kunde ämna sig till andra punkter af staden, har man lämnat att söka sig fram i vinklar och vändningar, så godt det dem gitter. Västra chauséen löper fram nära nog till stadens geometriska medelpunkt, men här rinner den ut i systemets öken. Trafiken får äfven här taga sig fram på egen hand utan att ledas i några bestämda hufvudriktningar. Icke heller i de skilda stadsdelarnas gaturiktningar finner man någon sträfvan att underlätta samfärdseln. Skall man upp för Kronohagsbärget, får man finna sig i branta stigningar eller i att nödgas gå uppför och nedför och uppför igen. Skall man från Kronohagen till bangården, så spärra kvarteren 44, 42 och 37 vägen, så att man måste göra en omväg, eventuelt längs backiga och vinkliga gator. Längs samma gator — Trädgårds-, Fabians- och Wilhelmsgatorna — måste hela den trafik fram, som från Broholmen, Bärghäll och Östra chaussén skall nå bangården. För öfrigt har man sökt göra järnvägsstationen svårtillgänglig äfven från 5:te, 6:te och 7:de stadsdelarna genom kvarteren 95 och 96. Röddälden spärrar 6:te stadsdelens genaste väg till Salutorget och hamnarna, medan Högbärgs-, och Kaserngatorna skjuta rygg för att försvåra 7:de stadsdelens beröring med centrum.

Men det är onödigt att trötta läsaren med långa uppräkningar. Det oböjliga rutsystemet är nu engång sådant, att det icke kan lämpas efter naturens och trafikens alla fordringar. Mycket af det, som gjorts, är gjordt och kan ej utan oerhörda kostnader ändras. Men mycket *kan* ännu räddas och *borde* omdanas förr än det blir för sent. Icke häller det nu pågående utvecklingsarbetet sker på ett sätt, som vore höjdt öfver all diskussion. — Dynamiten anlägger Skatudden och Bärghäll, och medan frågan om Rödbärgens planering skrider sin bekymmerslösa snigelgång, växa villor och fula arbetarekaserner upp där i ljuflig omväxling.

RÖDERBOGEN i ROTHENBURG OB DER TAUBER

TECKNING AF H. NEOVIUS

Att göra anmärkningar om detaljer, att föreslå förändringar i något särskildt afseende, leder till intet. Ty en detaljfråga kan icke väcka allmännare intresse; den drunknar i ärendenas uppsjö. Nej, skall någon förbättring värkligen åstadkommas, borde alla brister i planläggningen, som ännu stå att afhjälpas, samtidigt behandlas och frågan om Helsingfors nydaning upptagas i hela dess vidd.

För sådant ändamål borde en täflan utlysas; en täflan, som icke blott skulle omfatta det redan anlagda Helsingfors, utan äfven planen för stadens tillväxt i söder öfver Rödbärgen och i norr så långt, som stadens marker nå. Hälst borde denna täflan bestå i en förberedande allmän idétäflan, omfattande en generel plan i liten skala af framtidens Helsingfors och upptaga förslag till områdets disposition i stort, de viktigaste trafiklederna, bangårdar, hamnar, fabriks- och arbetarekvarter, villaförstäder m. m. Efter denna täflan om hela områdets disposition, skulle följa täflingar rörande särskilda områdens anordnande i detalj, allt efter som behofvet påkallar sådana. Hvad har icke täflingarna hos oss redan verkat för arkitekturens höjande? Och hvilket erkännande skänkes icke täflingarna i utlandet, där deras antal tillväxer år från år. Man tyckes på en del håll hos oss fått en viss motvilja för täflingar och man anför såsom argument emot dessa bl. a.: „oförmågan hos de täflande, resp. deras vänner, att inse skyldigheten att lojalt underkasta sig utslaget af domare, åt hvilkas domslut de dock själfva frivilligt öfverlämnat sitt arbete."

Härvid synes det mig, som skulle hufvudsak sammanblandas med bisak. Om täflingar kraftigt bidraga till att föra utvecklingen framåt, hvilken roll spelar väl i bredd därmed ett öfvergående obehag för en eller annan prisnämnd! Man framhåller den täflandes skyldighet af lojal underkastelse under domen, men man synes glömma, att äfven prisdomaren har en skyldighet och en ofantligt mycket viktigare, nämligen att icke blott vilja utan äfven *kunna* insiktsfullt bedöma, hvad han åtagit sig att granska.

Att ett utslag någon gång kan klandras utan orsak, medgifves. Men finnes det däremot äfven den minsta grund till klander, så må man vara tacksam, att klandret ser dagen. Ty den öppna kritiken bidrager äfven den till framåtskridande af utveckling,

hvaremot blind underkastelse och auktoritetstro, om de kunde framtvingas, äro ett farligt rost, som kan komma all utveckling att stanna i gamla gängor.

För öfrigt är det ett rön, som gjorts vid arkitekturtäflingar, att de förlöpa allt lugnare, i den mån vana och erfarenhet vinnas. Man har enats om särskilda regler såväl för arkitekturtäflingars anordnande som för prisnämndens arbete, ja, man har i många fall hos oss öfverlämnat åt arkitektklubben, d. ä. de täflande själfva, att utse prisnämndens tekniskt bildade medlemmar, d. v. s. flertalet af sina prisdomare.

Det vore önskligt, att man vid anordnandet af stadens täflingar så vidt möjligt skulle draga nytta af den erfarenhet, som i detta afseende redan vunnits såväl hemma som ute.

Den slutliga nytta, en täfling skall medföra för staden, beror emellertid ej allenast af täflingsmaterialet, utan äfven på förmågan att rätt kunna använda detsamma. I stadens styrelse finnas såväl ingeniörvetenskapens som hygienens intressen representerade genom särskilda fackmyndigheter. Däremot ha konstens och äfven trafikens kraf, såsom jag sökt antyda, blifvit rätt mycket förbisedda. Det vore därför utan tvifvel en stor vinning, om äfven dessa intressen mera effektivt skulle bevakas. Detta kunde måhända ske genom en särskild nämnd, „stadsplanenämnden“.[1] Tillsättandet af en sådan nämnd skulle äfven kunna motverka den långsamhet, som varit kännetecknande för hithörande arbeten, beroende delvis på att ärendena måste göra sin rond genom kammare och kontor, nämnder och utskott, hvilka alla behandla frågan ur sin särskilda synpunkt.

Då man vid nämndens sammansättning uteslutande skulle behöfva taga hänsyn till en enda fråga: stadens planläggning, borde man i „stadsplanenämnden“ kunna påräkna den allsidiga sakkunskap, att man godt kunde undvara andra instanser vid hithörande frågors beredning.

Nämndens arbete borde icke vara aflönadt, utan baseras på intresse för saken.

[1] En sådan nämnd har nyligen varit föreslagen, ehuru efter väsendtligen annat program.

PROJEKT TILL TORG FÖR STADSPLANSTÄFLING — BERTEL JUNG

AKTIEB. F. TILGMANN, HELSINGFORS

En sådan nämnd kan visserligen lika litet, som någon annan institution eller person i hvarje fall erbjuda garantier för att arbetet skall komma att utföras på det möjligast bästa sättet. Därför bör nämnden i regeln icke taga direkt befattning med utkastandet af idéer till stadsplanen eller själf nedlägga större arbete på dess uppgörande. Nämnden borde enligt min åsikt vara den institution, som i stora drag vakar öfver stadens gestaltning, ger inpulser och söker på bästa sätt begagna erhållna ideer. Dess funktion skulle blifva att föreslå och förbereda täflingar, vare sig det gäller större områdens ordnande eller mindre stadsdelars planläggning i detalj samt att därefter söka draga all upptänklig nytta för staden af de genom täfling erhållna idéerna och att öfvervaka deras tillämpning. Dess arbete skulle utgöra ett slags sammanbindande element i en serie af större och mindre täflingar.

Genom ett sådant sätt för ordnandet af stadens omdaning och utveckling borde de möjligast största garantier vara ställda för att i hvarje fall en god lösning skall blifva funnen. Men icke nog härmed: en sådan arbetsordning skulle säkert i längden bli för staden billigast bl. a. genom undvikande af dyra misstag och skall leda till en snabbare, mindre famlande, men mera om sitt mål medveten och vacker utveckling.

CATHEDRALIS ST HENRICUS

AF HERMAN GESELLIUS.

Några vise fällde engång för flere år sedan sin dom: de förklarade vår katedral, Åbo domkyrka, för „restaureringsnödvändig“, och därmed blef den stolta domens öde besegladt.

Ty där kommo snart män från många håll, hvilka mätte upp tinnar och torn, trängde in i helgedomens djupaste gömslen och drogo fram i ljuset allt, som den i sekler gömt och förvarat.

Dessa män tillhörde komiteer och utskott, lärda skolor och privatbyråer, och alla voro besjälade af samma höga idé: att skapa något stort och skönt af den gamla domen.

Ty kyrkan hade mistat sin glans. Dess poesi och skönhet hade gått förlorad, då man klädde af den, då man sett och funnit allt i dess nakenhet.

Man hade fattats af en brinnande skönhetsdyrkan och ett stort forskarnit. Man måste skapa om det osköna och söka fram det förborgade. Man studerade och forskade, man gräfde i gamla handlingar och manuskript, man gjorde långa och stora resor, allt och alltid med önskan att finna det rätta, sådant det engång i tiden hade bort vara, när, det visste man icke riktigt.

Och så sågo många projekt dagens ljus, många, ty uppfattningarna voro så olika. Man kritiserade och debatterade, man förändrade och gjorde nya projekt, men alltid var man blott be-

själad af den höga idén att skapa något stort och skönt af den gamla domen.

Omsider gingo år, och man hade redan forskat mycket. Så kom man till slutet. Man hade gjort en lång resa under många dagar, och resultatet hade blifvit ett par nya projekt, som borde uppfylla alla fordringar på skönhet och som framför allt voro fullständigt stiltrogna, utan att allt för mycket inkräkta på den rätt, som kyrkans gamla murar kräfde.

Så var man nöjd och gaf ut ett häfte med många bilder och ett digert betänkande med många siffror. Ty siffror tala. Och dit upp till konstutställningen i Ateneum skickade man en stor hvit modell. Den var så vacker med sina många spetsar på taket och sin höga tornspira, som längtade att nå molnen så snart som möjligt, och med sitt rika massverk i fönstren, alldeles som i stora verldens kyrkor. Och det var mycket folk, som såg på undret.

Alla måste erkänna det förtjänstfulla arbetet och den flit och möda, som nedlagts för att skapa något riktigt vackert och stiltroget.

Ty i detta „stillöshetens" tidehvarf heter just det förlossande, magiska ordet: „stil". Allt skall inrangeras under dess former och lagar, och finner man ej sådana i en nutida byggnad, så klistrar man på den etiketten: „modern stil". Då har den ju äfven sin stil. Ty etiketteras skall den.

Men ve de gamla byggnaderna! Ve dem, hvilka under långa tider uppförts, hvilka af hvarje nytt århundrade fått en ny flik till sin klädnad, hvilka omskapats under sekler på alla möjliga olika sätt och som i detta nu ej mer kunna förete en enhetlig bild af en och samma stilperiod, som vågat bryta mot engång fastställda lagar och former och våga visa åt oss, kännarne, ett konglomerat af olika tiders smakriktningar. Ve dem, de äro hemfallna åt fördömelse! De måste restaureras, ty de hafva svikit tyrannen: „stil." Icke deras ålder och deras mossa på taket, icke den långa tidrymd, som de lefvat och verkat, och ej deras ärevördiga minnen kunna skydda dem. De måste återställas i sitt ursprungliga stilrena skick eller åtminstone i den anda, i hvilken de engång torde hafva varit byggda. Och känner man icke till denna anda, så idkar man djupa forskningar och studier för att komma sanningen så nära som möjligt.

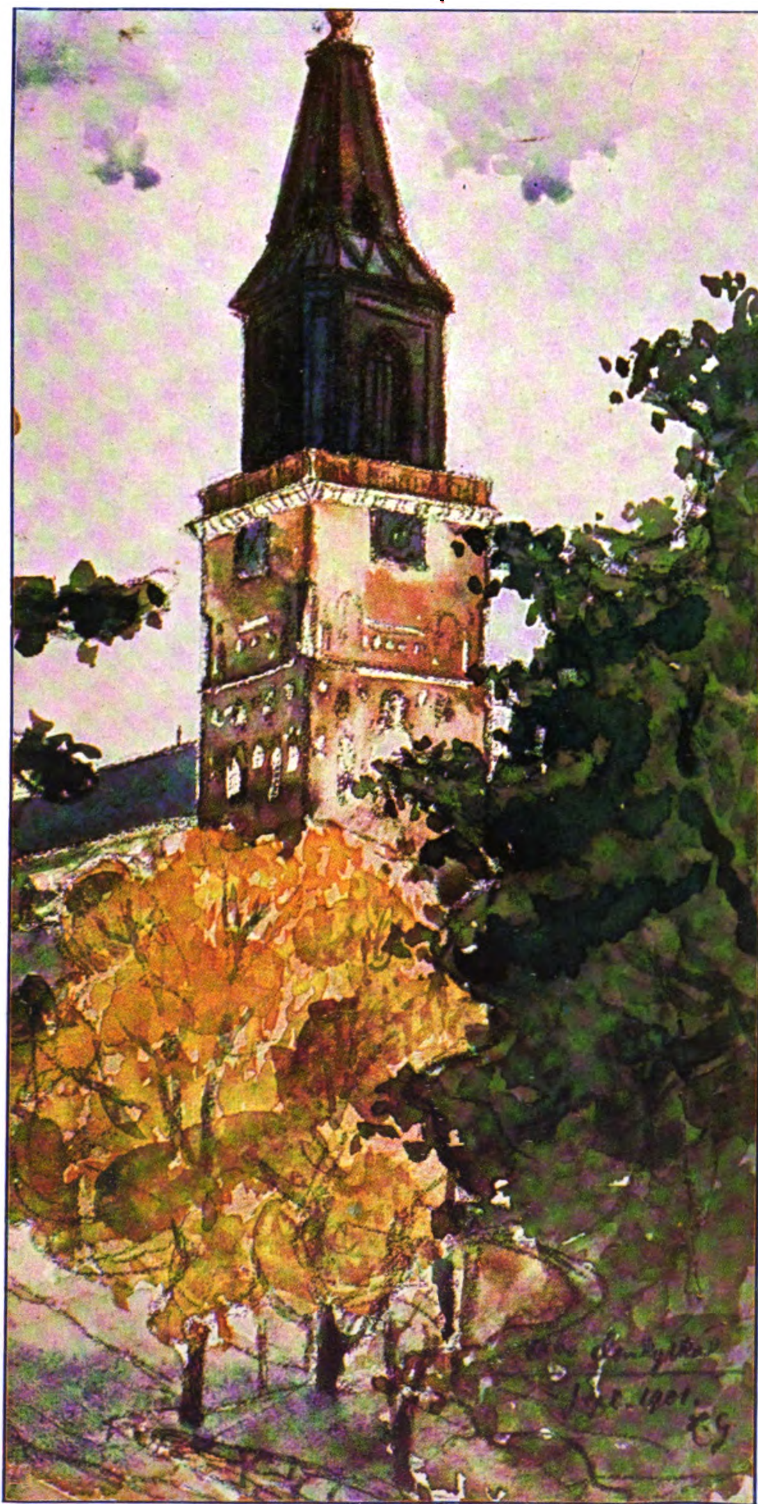
Hvilken själföfverskattning! Hvilket högmod att vilja trycka sin tids skönhetsvärden på allt, till och med de gamla, goda minnena! Vet man då ej, hvad man stjäl af dem? Vet man då ej, att man förstör den stämning, som herskat i gångar och salar, under hvalfven och i pelarhallarna, och som endast tiden kunnat framtrolla. Vet man då ej, att våra nya tillägg, äfven om de ega det gamlas former, verka som en störande disharmoni och i jämnbredd med de gamla stenarna äro hårda och kalla? Tror man, att vi någonsin skulle kunna bygga i den anda, i hvilken en förgången tid skapat eller någonsin lefva oss in i denna tids väsen? Man glömmer, att de förvittrade ytorna tala ett språk för sig, älskligt och fantasimättadt, och ser ej, huru de olika tidernas olika former redan sammansmultit till ett helt i skön och rik harmoni.

Detta har man förgätit och därför har man förklarat S:t Henriks katedral för „restaureringsnödvändig".

Må vi vara varnade af Upsala domkyrkas restaurering! Hvad man där syndat, gränsar till vandalism. Må vi hellre följa Ruskin:

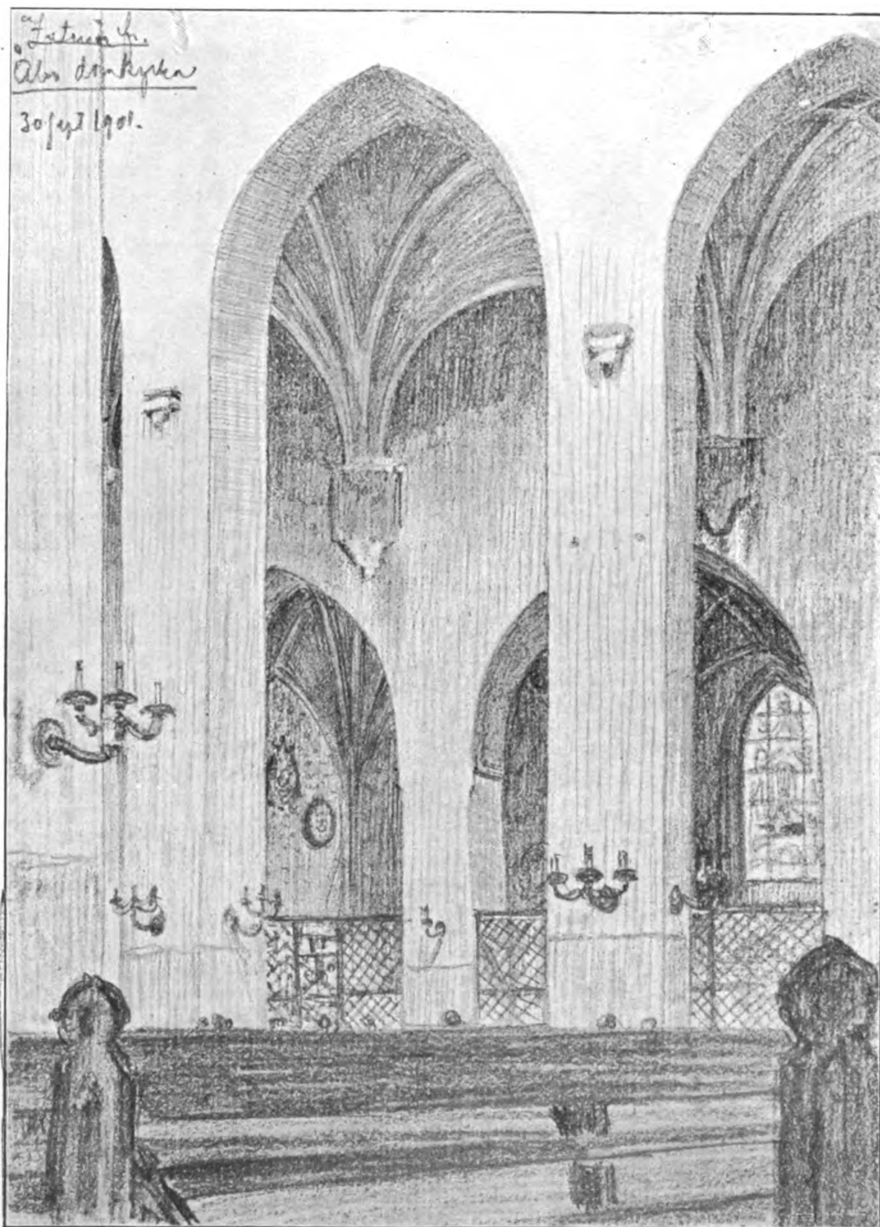
„Det är alldeles omöjligt, så omöjligt, som att uppväcka de döda, att restaurera något, som fordom varit stort och skönt i byggnadskonsten. Det helas lif, den själ, som endast blir öfverförd genom arbetarens hand och öga, kan aldrig återkallas. Och hvad en direkt kopiering beträffar, så är den en fullkomlig omöjlighet. Huru skall man kunna kopiera ytor, hvilka afvittrat en half tum? Hela fulländningen i arbetet låg just i detta halftumstjocka skikt, som gått förloradt. En ungefärlig restaurering har alls intet värde. Om man kopierar det, som blifvit kvar, antaget att detta vore möjligt, huru kan det nya arbetet vara bättre än det gamla? I det gamla fanns dock ännu lif, en hemlighetsfull antydan af, hvad det varit och hvad däraf gått förloradt, någonting älskligt och kärleksvärdt i de fina af regn och solsken förvittrade linjerna. I den brutala skärpan af en frisk bearbetning kan intet lif finnas.

Låtom oss hellre alls icke tala om restaurering. Bevaren ett gammalt byggnadsverk med ängslan, bevaren det så väl som möjligt och framför allt från förfall! Räknen dess stenar såsom ädelstenarna i en krona! Uppställen vakter rundt om såsom vid portarna af en belägrad stad! Binden byggnaden med järnklamrar, där den löser sig! Stödjen den, där den böjer! Bekymren eder icke om dessa

ÅBO DOMKYRKA HERMAN GESELLIUS

AKTIEB. F. TILGMANN, HELSINGFORS

ÅBO DOMKYRKA

INTERIÖR

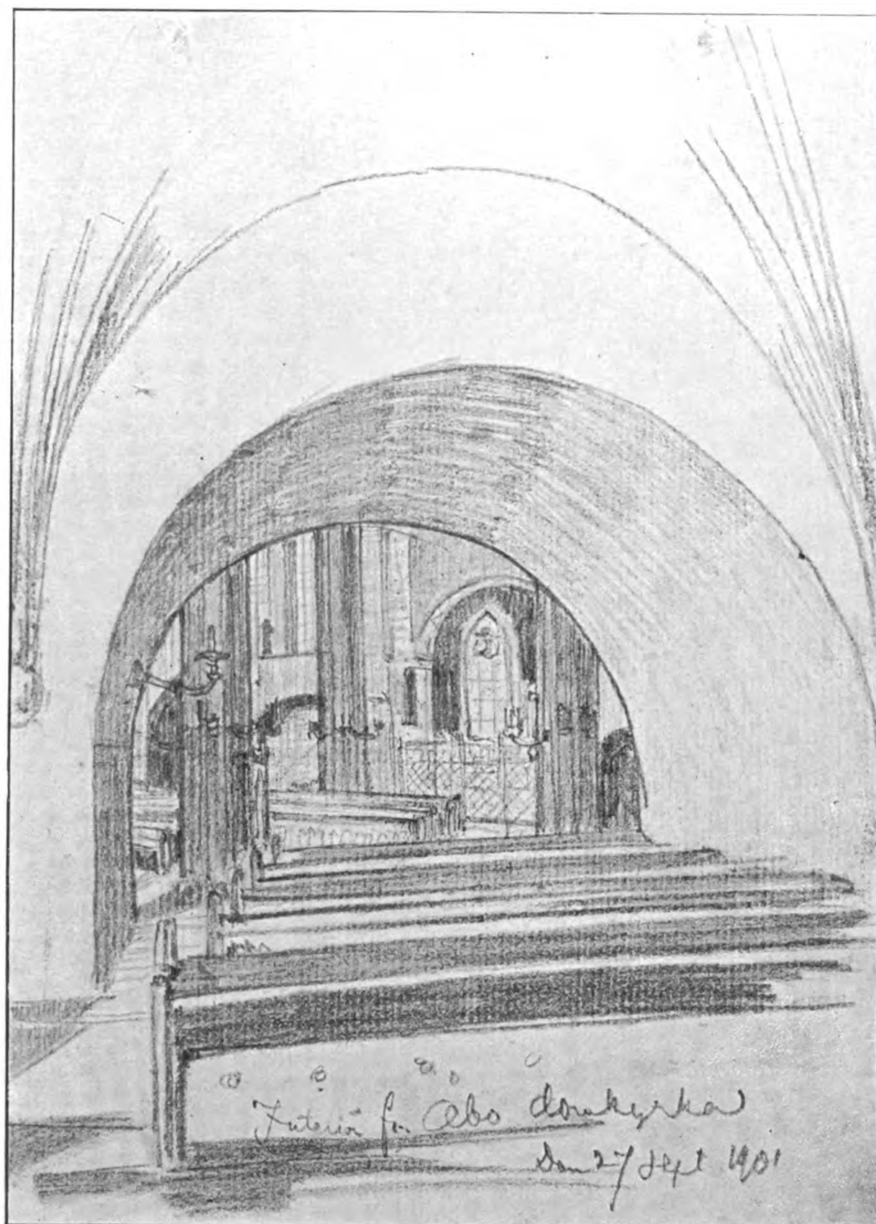
HERMAN GESELLIUS

ÅBO DOMKYRKA

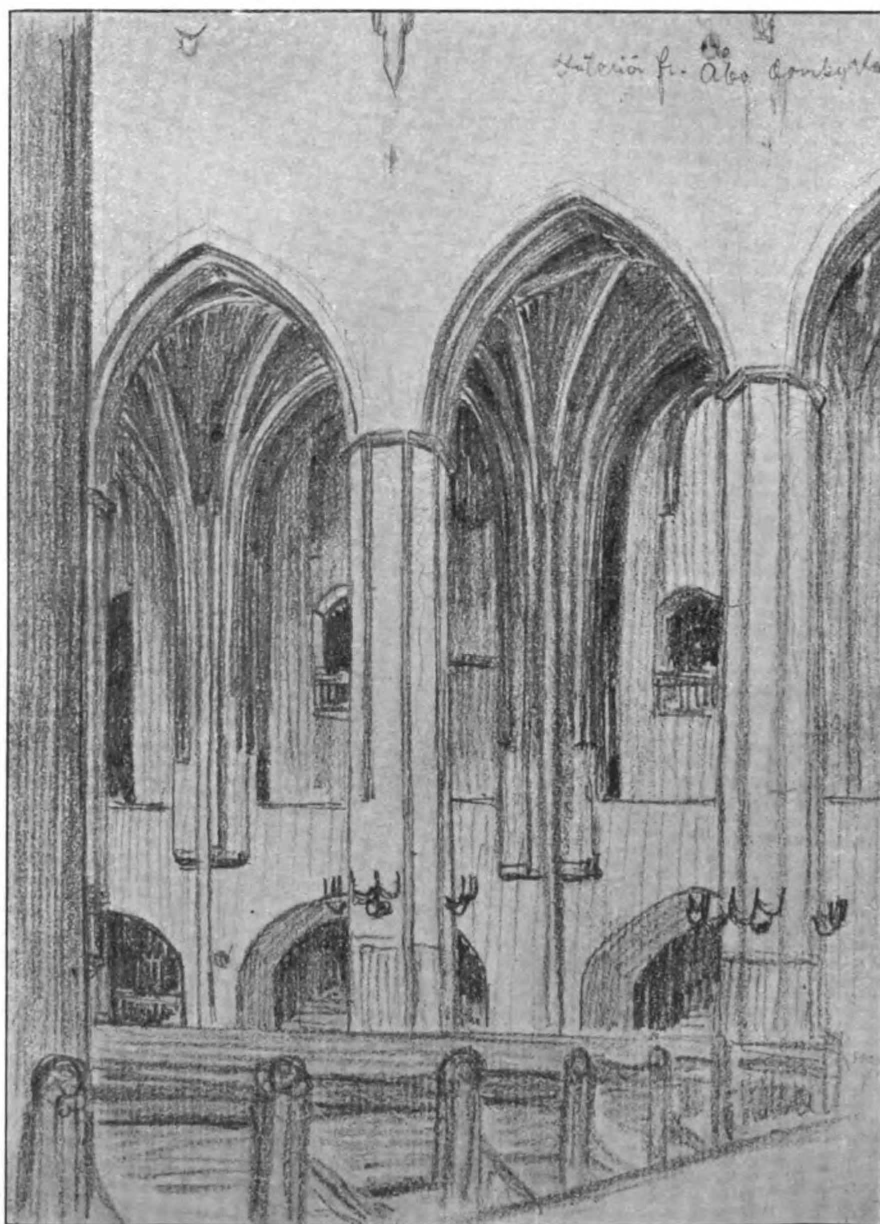
LÅNGSKEPPET

HERMAN GESELLIUS

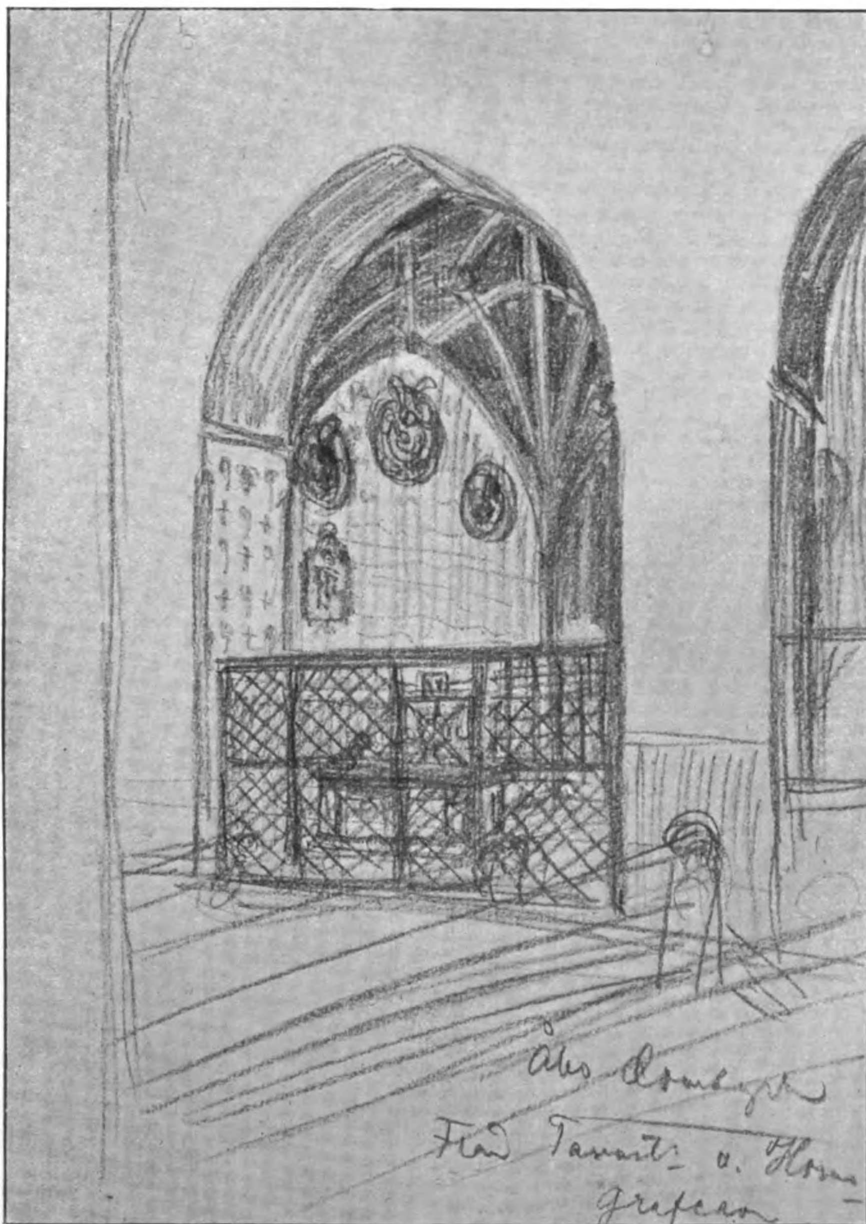
ÅBO DOMKYRKA — INTERIÖR FRÅN ETT SIDOKAPELL

HERMAN GESELLIUS

ÅBO DOMKYRKA — INTERIÖR FRÅN GALLERIET

HERMAN GESELLIUS

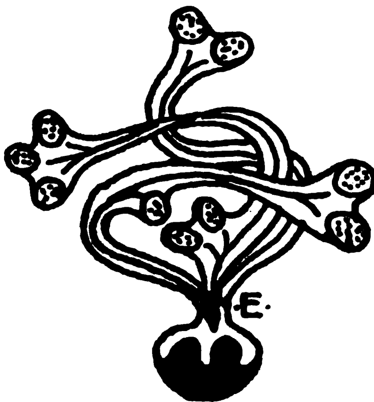

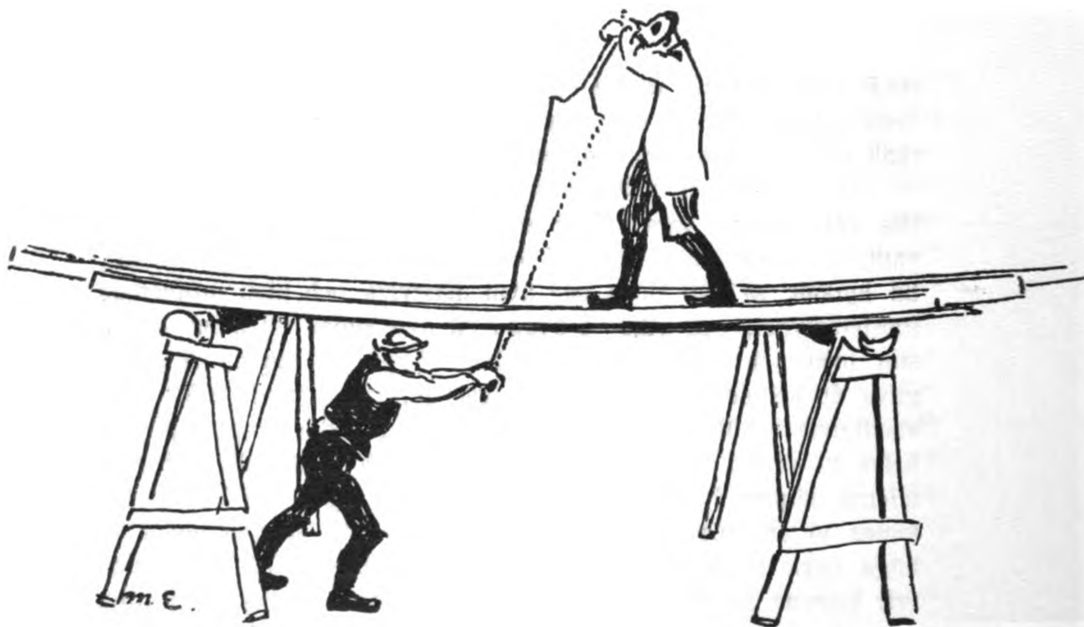
ÅBO DOMKYRKA — TAVASTS OCH HORNS GRAFKOR

HERMAN GESELLIUS

stöds oansenlighet! Bättre en krycka, än en förlorad lem! Gören detta allt med kärlek och utan att tröttna och ännu månget släkte skall uppväxa under byggnadens skugga, lefva och åter förgå."

Ja, låtom oss hellre alls icke tala om restaurering! Må vi låta vår katedral vara i fred sådan den är och sådan den alltid varit, stor och skön. Om vi vilja skänka en vacker glasmålning till kyrkan, så kan detta ske utan massverk och utan profilerade fönstersmygar, och vilja vi bygga ett nytt kapell till minne af en stor man och måla fresker på dess väggar, så kunna vi också gifva åt helgedomen något från vår tid, utan att vi därför nödvändigtvis behöfva rifva ned, hvad fädren i sekler byggt upp. Då hafva vi vårdat fädrens arf samvetsgrant och pietetsfullt, och mumierna därnere i grifterna behöfva ej vända sig i sina kistor. Då kunna vi än, som fordom, njuta stämningsfulla stunder under de höga enkla hvalfven och i de skumma kapellen. Och vinklar och vrår komma än att hviska om förgångna tider och tälja en historia mer rik och skön, än mången skrifven bok. — Därute får den förkättrade tornspiran lysa i sin vackraste purpur, och kajorna få än, som fordom, skrika kring dess spets.

VÅRA SMÅSTÄDERS GESTALTNING.

Af Lars Sonck.

Det intryck man vanligen får af en modern småstad är en känsla af vantrefnad, enformighet och stelhet. Oftast gör man sig dock ej mödan att reflektera häröfver eller också får stadens litenhet tjäna som ursäkt för det dåliga intryck man fått. Besinnar man likväl huru nästan hvarje, äfven den obetydligaste och med största oregelbundenhet byggda medeltida stad kan värka hemtrefligt, oaktadt den är bebyggd med de torftigaste hus, så bör väl den nyare småstadens lyten sökas i något annat än dess obetydlighet. Skulle icke dess otrefnad härleda sig från det sätt, hvarpå den anlagts, indelats och bebyggts? — —

Då för mera än ett århundrade sedan en reaktion inträdde mot det sätt att bygga sammangyttradt, som tidigare följts

vid stadsanläggningar, riktades, i ifvern att erhålla mera luft och ljus samt större säkerhet mot eldfara, all uppmärksamhet uteslutande på åstadkommandet af breda gator, större byggnadstomter samt framför allt ett „redigt gatusystem“. Härunder gick all den individualitet i anläggning förlorad, hvilken förlänat de gamla städerna deras säregna, på omväxlingar rika prägel. Denna ersattes af ett schema — rutsystemet — genom hvars hänsynslösa tillämpning — ända till senaste tider — man på ett kritiklöst och brutalt sätt grusat gamla städer och hvilket bokstafligen insprängts och inprässats i hur oländig terräng som hälst och dessutom ansetts lämplig, utan hvarje modifikation, likasåväl för den minsta „landsköping“ som för miljonstaden. Systemets alla lyten framstå ej så tydligt i storstaden, där rikare arkitektur och liflig samfärdsel fängslar uppmärksamheten, men så mycket bjärtare träda de fram i en liten stad, som direkt omsluten af den fria naturen, inrutats med åkerfältet som förebild. Det är svårt att fatta huru vid danandet af ett litet samhälle naturens anvisningar oftast ej i minsta mån fått blifva bestämmande för planens gestaltning.

Den som bygger sig ett hem ute på landet skall väl i de flesta fall härför söka det vackraste ställe och låta byggnadernas placering blifva beroende af terrängen; knappast faller det honom in att upprada sina byggnader, t. ex. längs en åkerteg. Men skola flere bygga i närheten af hvarandra, då måste naturen sköflas, marken jämnas och inrutas samt byggnaderna ställas upp i stolta rader längs tegarnas kanter! Fogar olyckan så att stadsmarken nyckfullt bestått sig med större bärgsknallar och dälder, åhvälfves samhället ingalunda obetydliga kostnader, då gatorna måste dragas i räta linjer öfver bärg och backar för att så sluta stumt, omotiveradt och enfaldigt, kanske mot ett jernvägsspår.

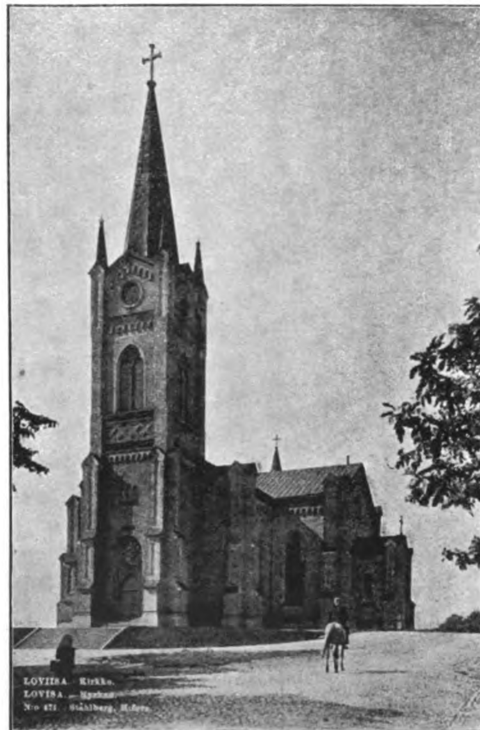
Skulle hälst bredden på gator och öppna platser hållas inom anspråkslösa gränser, blefve stadens ödslighet ej så i ögonen fallande. Men det är oftast — sorgligt att säga — tvärtom. Ty då man i en liten stad, kanske långt borta i landsbyggden har en känning af att man aldrig skall, hvad

bebyggandet vidkommer, kunna mäta sig med de stora ländernas centralorter, försöker man — då ju marken ute på landsbyggden ej är dyr — åtminstone genom oförnuftigt stort tilltagna ytmått vara jämngod med, om ej t. o. m. öfverglänsa dessa. Gatorna, slutande i det toma intet och afsedda kanske endast att förmedla tillträde till några få tomter, tilltagas i en bredd som vore de pulsådror i en världsstad. Och torgen sedan, som hälst böra vara kvadratiska och utgöra en tomruta i systemet, dem ser man omgifna med glest utplanterade envåningsträhus, men det oaktadt försedda med dimensioner, som skulle fordra minst tio våningars byggnader. Oftast har man ej sedan råd att ordentligt dränera, underhålla och belysa dessa fullkomligt onödiga arealer, hvilka däremot i flesta fall, till ökande af stelheten äro fullständigt befriade från all växtlighet.

Skall ej vandraren, som trefvar sig fram mellan vattenpölarna, känna sig trist till mods i denna moderna öken, där hans sinne knappast upplifvas genom anblicken af någon enslig olyckskamrat som i fjärran dyster och tung går sin bana fram. Döm därför ej hårdt den ensamme, som då mörkret faller på, söker värme och glädje i närmaste krog och stannar där tills morgon åter gryr. Tro icke, ärade läsare, att det är någon paradox, när jag påstår att det till ordspråk vordna småstadssuperiet till icke ringa del kan tillskrifvas dessa linjerade byars yttre tristesse.

Stelheten stannar ej endast vid de stora öppna platserna, de ödsliga gatorna och de vid dem med falskt ordningsinne uppradade husen, utan systematiseringsbegäret utsträckes äfven till planteringarna. Såsom man gjort i stora städer, så gör man ock här; träden radas upp i räta linjer med precis lika stort mellanrum. Dessa böra ovilkorligen vara af samma slag — hälst lind eller alm. Barrträd, som kunde skänka ögat fröjd äfven under de långa vintermånaderna, föraktar man.

Det ges exempel på att man i sitt sinne för ordning går så långt att i den härligaste naturliga park planteras lindar i rader mellan vildt vuxen tall och björk för att, då tiden är

ALLTFÖR ISOLERAD ALLMÄN BYGGNAD

EXEMPEL PÅ OPROPORTIONERLIGT TORG

KUOPIO EXEMPEL PÅ OPROPORTIONERLIGT TORG

VIBORG

EXEMPEL PÅ EN ALLTFÖR BRED GATA

mogen, allt som påminner om den fria naturens behag må kunna sopas bort. Och den naturliga mattan af lingonris och ljung, ur hvilken skogens vilda blomster sticka fram, skall mäjas bort och försvinna för den slätrakade gräsplanen. Den enskilde tomtegaren är radikalare än stadens fäder, han kalhugger sin tomt för en famn ved och ett potatisland.

På ofvannämda sätt anlagd samt ansad och rensad från allt, som kunde gifva intryck af natur och frihet, framstår den moderna småstaden sådan den tyvärr af mången anses böra vara.

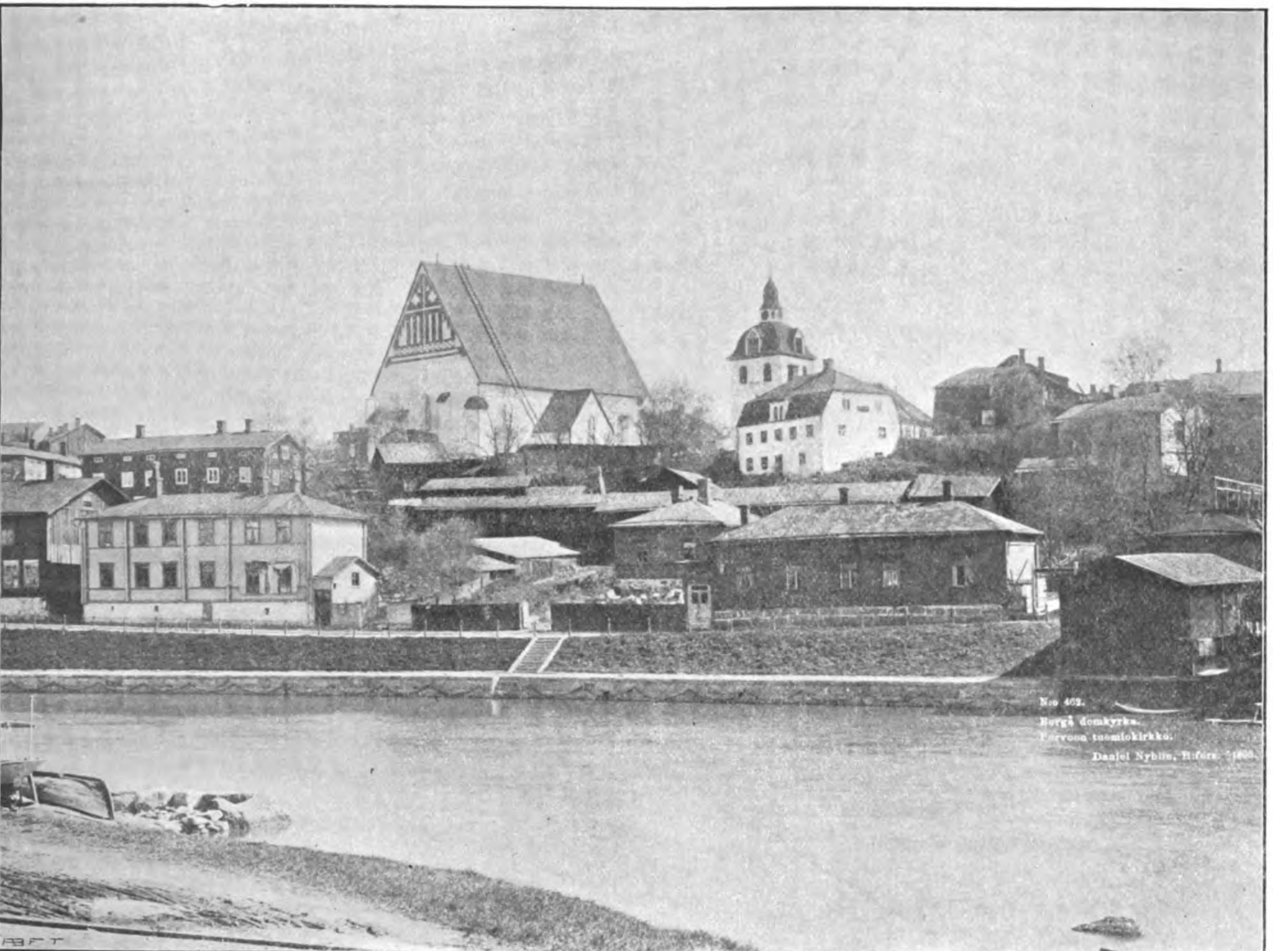
Ehuru en liten stad alltid bör anläggas så att möjlighet finnes för en betydande utveckling, bör dock vid dess daning, då dessutom resurserna äro små, helt andra principer få göra sig gällande än de som tillämpas vid storstäders utvidgning. En faktor som isynnerhet bör tagas med i räkningen, men vid hvilken oftast intet afseende fästes, är skalan eller proportionerna. För att en människa skall känna sig „hemvarm“ måste en viss dimensionel proportion mellan henne och omgifningen existera.

Detta erfar den förstående läsaren tydligast vid besök i de af våra modernt byggda städer, hvilka ännu hafva rester kvar af anläggningar från längesedan svunna tider. Gå någongång t. ex. i Borgå gamla stad eller i Åbo „ruskiga, oreglerade“ kvarter och du skall, tack vare ditt öga för proportionernas värkan, oaktadt alla de torftiga byggnader du ser, finna dig glad och värmd i dessa små gränder, ty du känner dig där ej för liten. Och ditt sinne fängslas af all den naturligt framsprungna omväxling och nyckfullhet, som möter dig öfverallt på din vandring. Blickar du in genom den öfverbyggda porten, mötes ditt öga af den mest pittoreska lilla gård på alla sidor omsluten af hus så låga att du nästan når taket med handen. Så återvänder du till den ordnade staden, kommer kanske till ett „propert torg“, „stadens ståtligaste plats“, stort som ett fält. I stället för de väldiga stenmassor med dominerande verkan som du skulle fordra såsom plats-

begränsning, finner du kanske låga, spridda trähus, lämnande i torgväggen stora hål, ur hvilka tomheten framskymtar. Skall du ej här känna dig kall, liten och öfvergifven? Månne icke den kände agorafobin, rädslan att passera stora öppna platser, ganska säkert kan tillskrifvas just denna, nervsystemet starkt påverkande ödslighet, som betingas af den permanenta disproportionen mellan torgrummets golf och väggar.

Det kan anmärkas att i en stor stad en vida större „skillnad i skalan“ måste råda mellan människan och hennes omgifning. Det är nog sant, men här tränges behofvet af de små måttens hemtrefnad åt sidan af omgifningens ofta imponerande storslagenhet och arkitektoniska monumentalitet, medan i själfva verket proportion mellan plats och omgifning äro rätt afvägda och icke som i en småstad afskräckande. Och man plågas ej af sin litenhet, ty man känner sig såsom en del af den rörliga massa, som utfyller afstånden.

Ett litet samhälle kunde anläggas och bebyggas kanske på följande sätt: gatunätet, som drages med beaktande af terrängföhållandena, väderstreck, förutbefintliga vägar etc., förgrenar sig från en centraldel, markerad af kanske endast en hufvudåder i förening med en offentlig plats. Denna, stadens kärna, afses att bebyggas med större hus enligt sammanhängande byggnadssätt, så att vid torget sammanföres, med arkitektonisk beräkning, offentliga byggnader, affärshus, hallar och dylikt samt vid stadens pulsåder företrädesvis hyreshus med butik- och kontorslokaler. Härigenom bildas ett affärscentrum, hvilket kan erhålla en viss monumental prägel och där stadsbon alltid är i tillfälle att om han så vill stimuleras af trafikens och affärslifvets rörlighet. Den närmaste omgifningen upptages af kvarter för mindre tomter med fristående hus (hvilka ingalunda nödvändigtvis måste ställas vid gatugränsen). Vanlig gatubredd reserveras, men endast den för trafiken erforderliga bredden anlägges som väg. Hvad öfrigt blir bibehålles trädbevuxet, om terrängen bär träd eller i annat fall förses med fritt anordnade trädgrupper, — barr- och löfträd om hvarandra. Mellan trädstammarna söker sig gångstigen eller trottoaren fram. Också kunde den obehöfliga gatu-

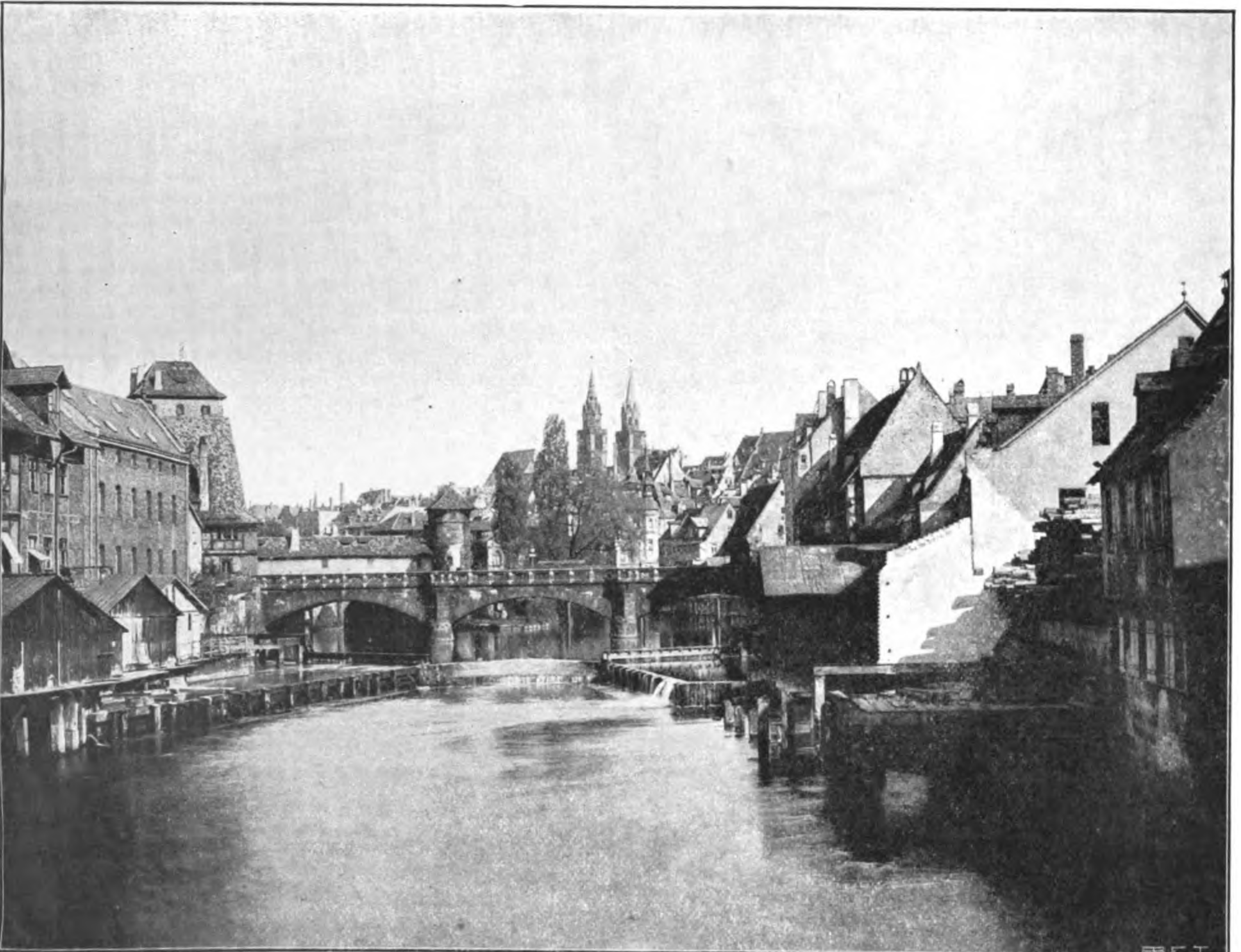

BORGÅ

TILLTALANDE STADSVY

NÜRNBERG — ETT PROPORTIONERLIGT TORG

NÜRNBERG — VACKER GRUPPERING AF BYGGNADER VID STRAND

delen disponeras af tomtegarene såsom förgårdar. Då stadens utveckling så fordrar, uttages hela gatubredden, samtidigt bebyggas tomterna med större hus. Området utanför, utgörande den omfångsrikaste delen af stadsmarken, upplåtes till villatomter. Här bör den landtliga karaktären i högsta möjliga grad bibehållas, hvarför ock endast smala vägar och gångstigar slingra sig fram mellan bergsklintarna, — från hvilka här och där villor framskymta mellan trädstammarna. Här parcellerar bebyggaren ett så stort stycke mark han önskar och anordnar sin tomt nästan såsom han behagar. För fabriker och liknande inrättningar reserveras särskilda områden på andra håll. För att ej alltför mycket fresta älskaren af egen potatistäppa att barskrapa sin tomt reserveras hvar så passar områden för trädgårdsland, där han till nytta och nöje för sig på egen torfva odlar sin köksflora.

Detta vore endast några i sina hufvuddrag skisserade principer, som möjligtvis kunde följas vid grundandet af ett litet samhälle. Vid detta arbete bör ej endast det praktiska förståndet utan äfven den vakna blicken för det sköna blifva bestämmande. För samhällets egen utvecklings skull bör man se till att genom trefnadens inflytande kunna kvarhålla där beboaren, som nu känner vistelsen i småstaden som ett tvång. Likaså bör något värde och någon betydelse tillmätas den förädlande inverkan, som en harmonisk och vacker omgifning har vid danandet af det uppväxande släktets sinne.

ETT PROBLEM

AF BERTEL JUNG.

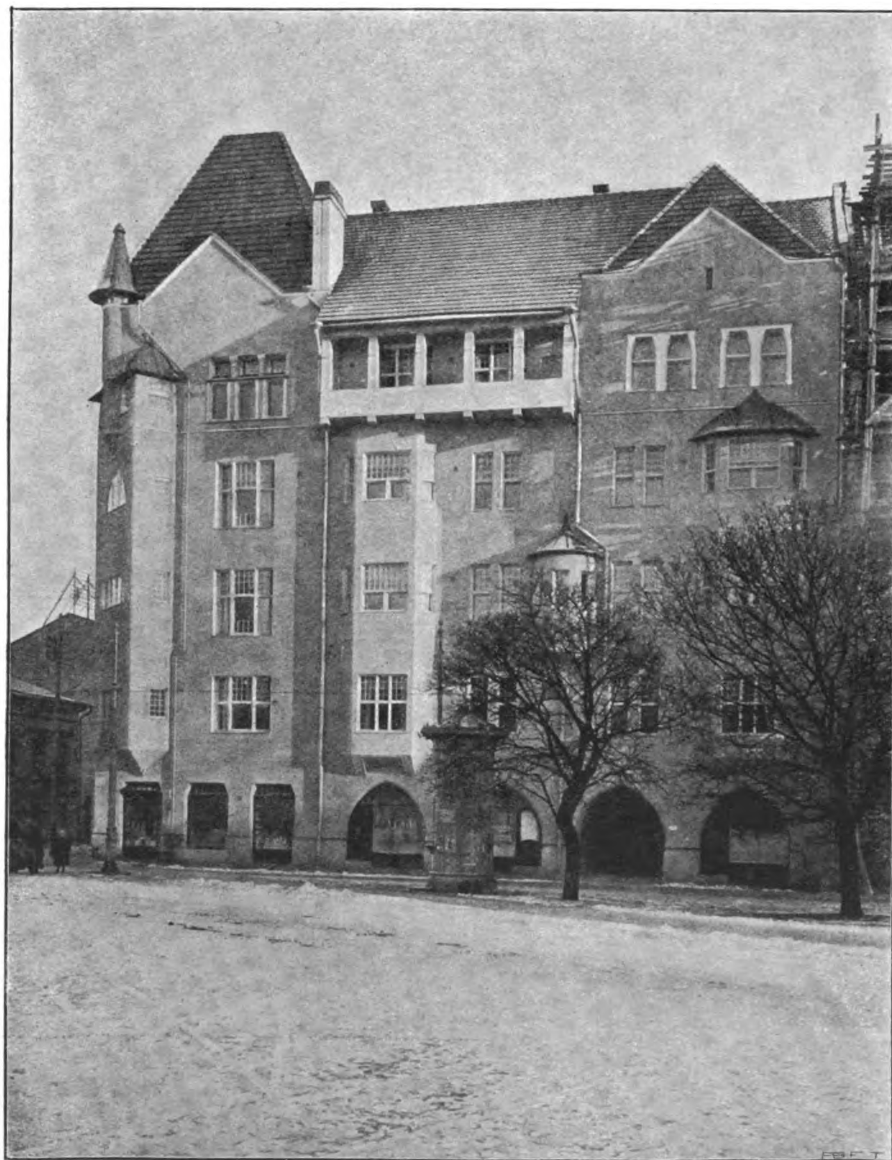

Helsingfors centrum, vid Kaserntorget, uppväxte under det senaste året ett hus, hvilket, allteftersom byggnadsställningarna togos ned, framträdde för undrande betraktare i en skepnad, som gaf anledning till högst olika omdömen. Hufvudstadens byggnadsvänner, som dessa tider fått taga kännedom om mera arkitektur än under femtio tidigare gångna år och småningom lärt sig smälta allt det nymodiga, som hvarje vår i den vägen fört med sig, kunde denna gång till en början ingenting begripa. Två släta fasadväggar utan en enda list, ett rödt tegeltak med märkvärdiga torn, egendomliga fönster, väldiga hela murytor! Var detta vackert eller fult, och kunde det öfverhufvudtaget kallas arkitektur?

„Detta arkitektur! Ja möjligtvis, men dekadens-arkitektur i sådant fall", hörde jag en arkitekt yttra.

Jag förmodar, att hans åsikt delades af några — många torde de dock ej varit. De flesta ansågo huset till sitt yttre säreget, andra tyckte det vara sökt och onaturligt enkelt, men alla voro ense om, att det såg *hemtrefligt* ut.

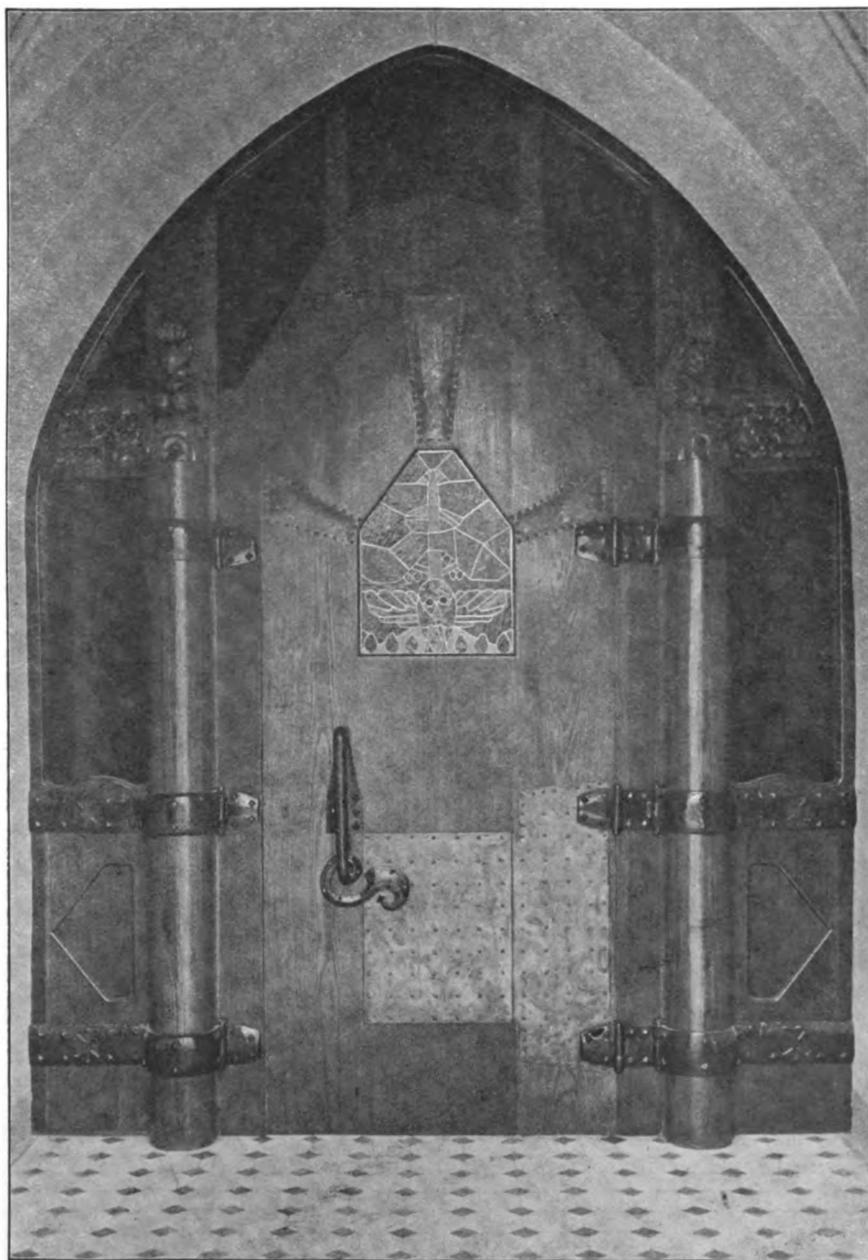
Hvad folk numera säger, vet jag ej, men gärna önskade jag höra, huru de, som besökt dess inre, korrigerat sin uppfattning

„FABIANSGATAN 17"
HELSINGFORS

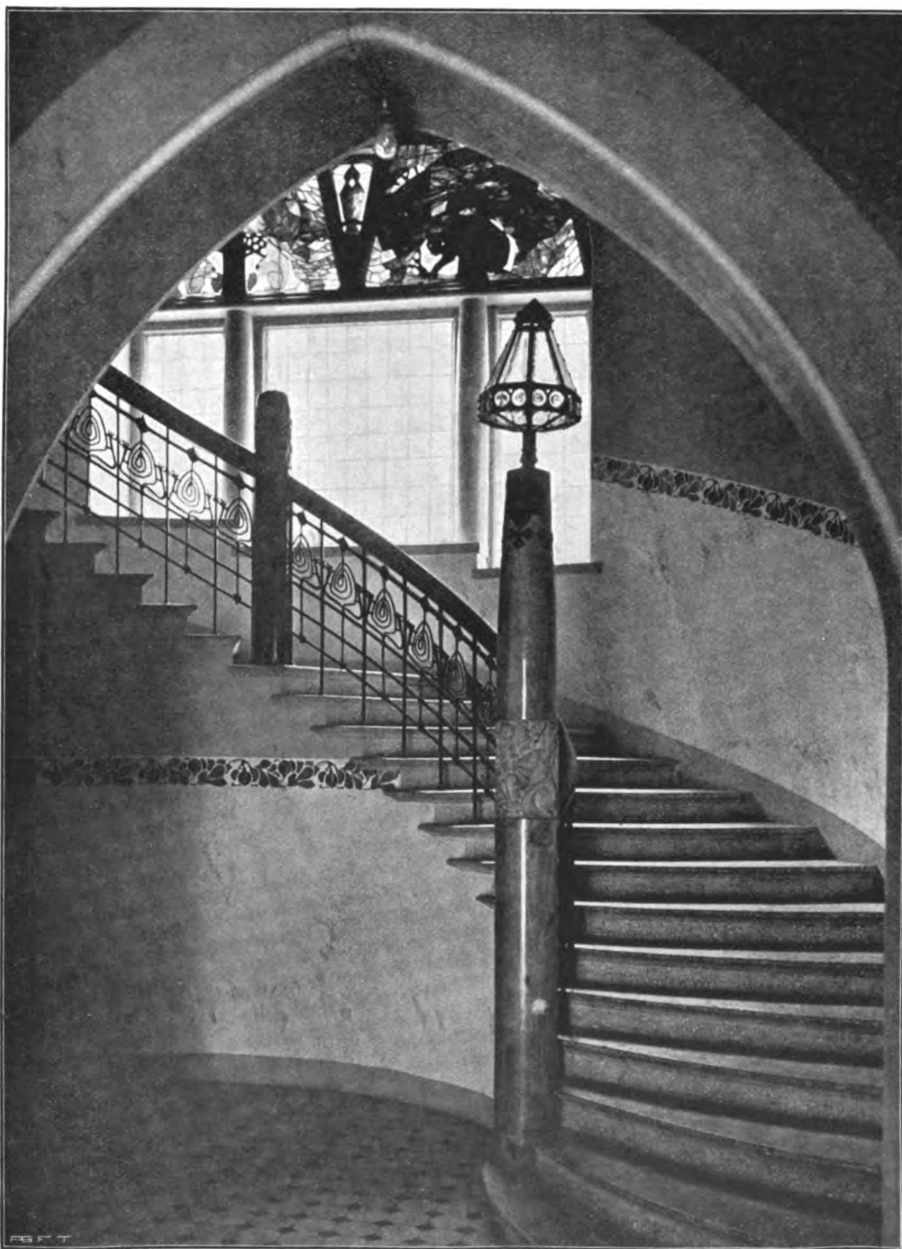
ARKITEKTER: GESELLIUS, LINDGREN & SAARINEN

TILLHÖR HERRAR A. EHRNROOTH, A. HOLMBERG OCH W. ZILLIACUS

„FABIANSGATAN 17" HELSINGFORS HUFVUDINGÅNG

ARKITEKTER: GESELLIUS, LINDGREN & SAARINEN

„FABIANSGATAN 17“
HELSINGFORS

PARADTRAPPAN
ARKITEKTER: GESELLIUS, LINDGREN & SAARINEN

af denna märkliga byggnad. I ett afseende är den nämligen Helsingfors anmärkningsvärdaste boningshus, det första i sitt slag i vår stad och fördenskull förtjänt af den uppmärksamhet det väckt.

Och i hvilket afseende?

Då denna byggnads arkitekter *Gesellius, Lindgren* och *Saarinen* fingo sig förelagd uppgiften att vid Kaserntorget uppbygga ett hyreshus, som skulle inrymma lokaler för några familjer, en uppgift som så många gånger förut förelagts arkitekter i vår stad, beslöto de att på ett nytt sätt lösa ett dylikt alldagligt byggnadsproblem. De ströko ordet „lokaler" ur sin terminologi och satte dit „hem" i stället, de bannlyste uttrycket „fasaden fordrar så" och införde „hemtrefnaden fordrar så", de glömde traditionella mått på fönster och dörrar, traditionella bruk att dekorera och indela rummen, och endast bundna af en sträng och prosaisk byggnadsförordning och den nedärfda uppfattningen af huru en hyreslokal i största allmänhet borde inrättas, togo de med ungdomlig ifver itu med uppgiften att bygga *inifrån utåt*. Den ledande principen vid hela deras arbete skulle vara att skapa *hem,* icke i allmänhet eller så, att hvem som hälst skulle finna sig till rätta i dem, utan hem för vissa bestämda familjer, hvilka ständigt skulle bo och trifvas här. De skulle bygga så, att man i detta hus glömde, att man bodde i en hyreskasern.

Kan ett sådant problem lösas?

På denna fråga ha de tre arkitekterna sökt gifva svar.

Med tillhjälp af all den insikt, som de ägde, och all den tro på sina idéers utförbarhet, som besjälade dem, då de började på med sitt arbete, sträfvade de allvarligen att visa vårt samhälle att frågan måste kunna besvaras jakande.

Vi skola följa dem på ett besök i ett af dessa „hem". Genast vid vestibyldörren måste vi stanna. Massiv och skyddande sluter den sig i sin ram. Den värkar styrka och ogenomtränglighet och är i all sin enkelhet ett konstvärk. Men vi närma oss som vänner, och för en lätt stöt öppnar sig dessa hems gemensamma port, och emot oss strömmar genom ett stort fönster en varm och välkomnande ljusflod. — Trappan är liten, men bekväm och trefligt dekorerad af snidade stolpar, och origi-

nella för hand smidda lyktor och räck. — Vi inträda i en tambur. På dess ena sida finnes en liten afdelning för ytterplaggen, i öfrigt är den inredd som ett boningsrum och belyst genom trapphuset. Taket är hvälfdt i ett korshvalf och genom en bred, spetsbågig öppning kunna vi blicka in i det inre af bostaden. Ett stort, ljust, luftigt hvardagsrum stegrar den känsla af trefnad, som redan där ute väckts till lifs inom oss. Rummet belyses från tre håll af fönster, som sitta på olika höjd från golfvet. Det största, mot torget, går längst ned, så att dess post bildar en lagom hög sittplats, och är i horisontal skärning brutet så, att man lätt kan se ut åt hvardera ändan af gatan. Genom att de andra fönstren äro belägna högt uppe erhåller salen en utomordentligt väl fördelad belysning. Ugnen af täljsten är originell och vacker, väggarnas hela jämna ton, det odekorerade taket och de enkla furudörrarna göra rummet varmt och tilltalande. — I matsalen strömmar dagsljuset mildt in genom fönstrets glasmosaik. Den smakfulla furupanelen sträcker sig högt upp på väggen, som struken med en djupblå ton förmedlar öfvergången till takets träfärg. Panelens speglar utgöras af vanliga furubräden, hvilkas naturliga struktur icke döljes af målarenas vanliga „ådringar". Vid fönstret bildas en treflig smyg med två väggfasta bänkar. Detta parti jämte den skickligt komponerade ugnen ger åt rummet en prägel som gör, att det aldrig kan se omöbleradt ut och sålunda bjuda ut sig åt första bästa hyresgäst, hvars granna möbler skulle vantrifvas i denna „landtliga" enkelhet.

Så gå vi från det ena rummet till det andra. Alla äro de olika i dimensioner, arkitektur och färg, alla visa de genast hvilket ändamål de tjäna. Intet är schablonmässigt, intet så afpassadt att det kunde apteras för annat, än det från början varit ämnadt till. Således är intet så, som det ideala hyreshusets rum borde vara. Se t. ex. på barnkammaren. Här synes bättre än i något annat, huru intimt den boende fått medvärka med arkitekterna för att få till stånd ett rum, inrättadt i enlighet med hans smak och fordringar.

Då vi taga afsked, gå vi med ett intryck, som sent skall plånas ut. Hela detta hus har hos oss kvarlämnat en stark känsla af aktning för arkitekturen, som, rätt fattad, innebär så oändligt mycket, den konst, som icke allenast utgör samman-

„FABIANSGATAN 17“ HELSINGFORS INTERIÖR FRÅN SALONG

ARKITEKTER: GESELLIUS, LINDGREN & SAARINEN

„FABIANSGATAN 17“ HELSINGFORS

INTERIÖR FRÅN HERRUM

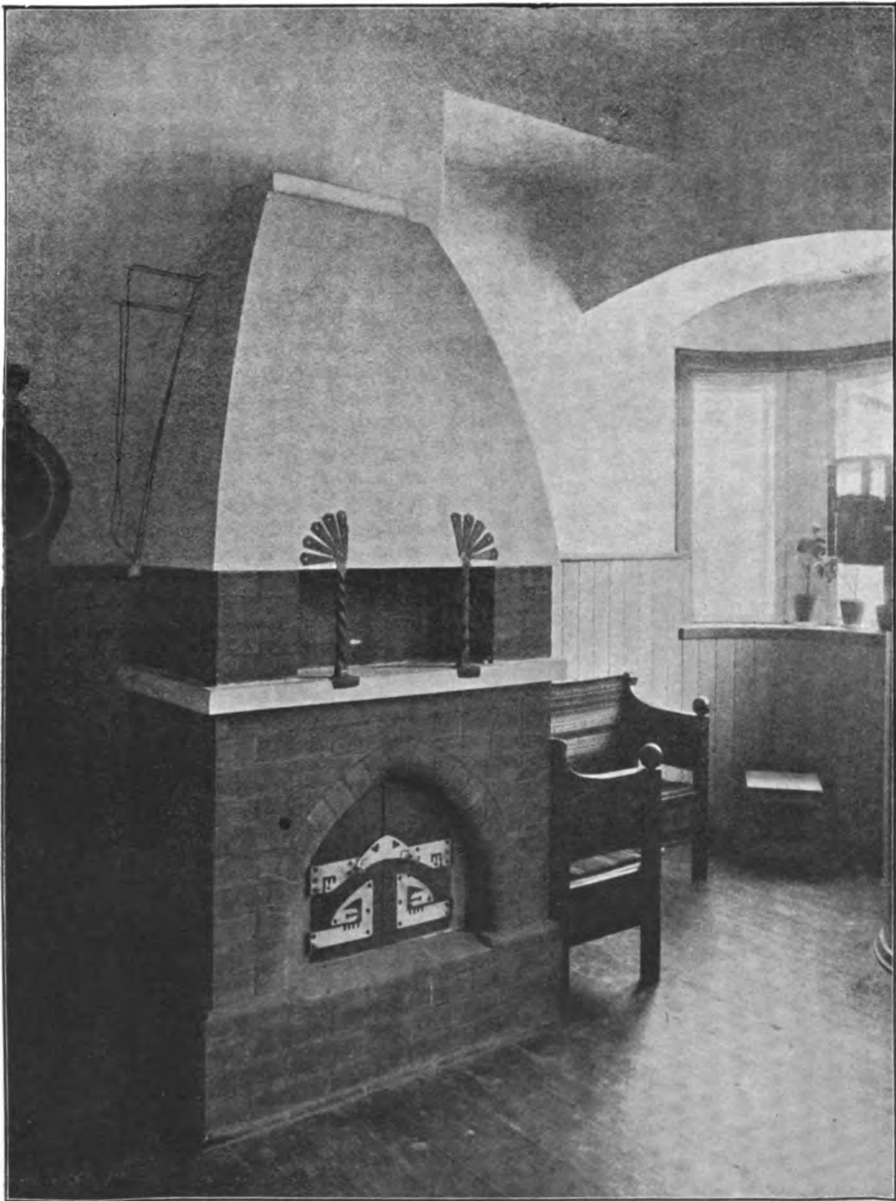
ARKITEKTER: GESELLIUS, LINDGREN & SAARINEN

„FABIANSGATAN 17"

MATSALSINTERIÖR

ARKITEKTER: GESELLIUS, LINDGREN & SAARINEN

„FABIANSGATAN 17" HELSINGFORS　　INTERIÖR FRÅN BARNKAMMARE

FRU GERTRUD ZILLIACUS

bindningslänken mellan alla de andra sköna konsterna, utan jämväl förenar konstnären med hans tid och hans medmänniskor intimare än någon annan.

Och problemet, att i ett hyreshus skapa hem, är det sålunda löst?

Ordet hem har en så olika betydelse för olika människor. De flesta kunna väl aldrig tänka sig detta i dess ideellaste mening i en stad. En gård på landet med trädgård invid och skogen och sjön i närheten, till ett sådant ställe söka sig tankarna hälst. Och då det hos oss moderna byggnadssättet omöjliggör att i en stad skapa någonting liknande, nöjer man sig med att om sommaren på landsbyggden realisera sina drömmar och bor om vintern „på hyra" än här, än där i lokaler, som lätt ackommodera sig efter olika personers behof.

Men att låna är aldrig detsamma som att äga. Den, som hyr rum af en annan, bor i en lånad lokal.

Endast den, som själf äger sitt hem, vet hvad detta vill säga och hvilken stark känsla för hemtrefnaden själfva ägandet medför. Denna känsla är så intensiv, att den måste anses nödvändig för den äkta hemtrefnaden och aldrig kan ens jämföras med det man kallar att *trifvas* i en hyrd lokal.

Du må huru mycket som hälst själf hafva bestämt om inredandet af dina rum, du må t. o. m. själf gjort upp ritningar till lokalen, — äger du den ej, så är den aldrig ditt hem i djupare mening.

Hvarför kunna ej stadssamhällena ordnas så, att så många som möjligt finge sina egna hem? Fins det då ingen tänkbar lösning af problemet?

Jo, en lösning finnes.

I vår tid, då afståndet spelar en så ringa roll, är det ej mera nödvändigt, att städerna såsom fordom anläggas inom alltför trånga gränser. Därför är det också onaturligt att fortsätta med ett sådant indelningssätt, som gör, att grundytans dyrbarhet tvingar själfva byggnaderna att växa till en storlek och höjd, som uteslutande erhålles på bekostnad af luft, ljus och trefnad. Vi böra bygga sådana städer, som utbreda sig på arealen och ej skjuta upp i höjden.

Vi böra bygga villastäder.

I en villastad kan marken hållas billig och tomterna stora. Där kan hvarje bebyggare få sitt eget hus och sin egen trädgård, måhända t. o. m. sin egen strand. Där kan hemkänslan bli bofast i hvarje gård.

Det är förvånansvärdt att ej „vederbörande“ ha sinne för af huru oändligt stor social betydelse det vore, att en dylik känsla kunde uppväckas hos så många som möjligt. Ett samhälle består af familjer, ett samhälles lycka beror af de enskilda familjernas lycka. Ett hem, där man trifves, är hufvudvilkoret för hvarje sant familjelif.

Borde det ej därför ligga i samhällets intresse, att bereda alla dem, som så önska och kunna, tillfälle att bygga sig egna hem! —

I Helsingfors hafva alla planer på anläggandet af dylika villastäder strandat mot „vederbörandes“ kortsynthet och konservatism. Fastän privata personer ikläda sig all risk härvidlag och utlofva staden de bästa förmåner, strypes deras företagsamhet. —

Och i stället för att fostra unga män, hvilka med hemmet såsom en fast grundval skulle finna sin glädje i ett sundt lif, fostrar det veklingar, som trifvas bäst i kroglifvets giftiga luft.

När skall indignationen öfver denna sakernas ställning blifva så stark, att „vederbörande“ tvingas att gifva med sig?

När skall det samfällda skri höjas, som störtar de förlegade åsikternas spruckna murar, så att luften och ljuset slippa in i våra hem?

Först när så skedt, kan problemet lösas.

TÖFSALA KYRKA. INTERIÖR ARMAS LINDGREN

AKTIEB. F. TILGMANN, HELSINGFORS

TVÅ MEDELTIDA KYRKOR I FINLAND

AF ARMAS LINDGREN.

MEDELTIDENS NATT var dock en härlig natt, fylld med drömmar och strålande visioner. Den nattens lif är som en saga för *dagens* barn och dess drömmar äro som de heligas hymner.

Om mörkret också stundom förefaller oss tungt och drömmarna äro som bedrägliga hägringar, så gripas vi dock alltid af den känslornas innerlighet och hänförelsens glöd, som fyller hvarje lifsyttring af denna tid. Den hade temperament i blodet och fart i fantasin.

En epok, så helt riktad åt det ideella och så uppfylld af andens herravälde, kunde icke häller i sin konst nöja sig med den antika världens klara och konkreta formlif. — Den måste söka sig andra uttryck, friare, mera abstrakta, — och sålunda blef det arkitekturen, som med sitt oberoende af materien, sitt ideella formlif och linjernas fria harmoni vardt ett fullödigt uttryck för medeltidens fantasifulla andelif och med sin „frusna musik" stämde sinnet till andakt och hänförelse.

I de stora kulturländerna, där lifvet pulserade rikt i oändlig mångfald, där blef arkitekturen storslagen och rik, — hos oss i Finland voro förhållandena gifvetvis helt annorlunda. Kyrkan, som

i hela kristenheten hade en dominerande ställning, blef allt i Finland, som beboddes af en fattig befolkning och saknade mäktiga riddarordnar och en adel, som kunnat täfla med henne i makt och prakt.

Därför är det endast i sina kyrkobyggnader, som medeltiden åt oss lämnat sitt konstnärliga arf.

Men icke häller kyrkan var rik i Finland. Detta skönjes noggrant i det knappa mått af rikedom och prakt, som nedlagts i dess byggnadsverk. Men dock herskar i dem samma djupa, innerliga andaktsstämning, som griper oss i de stora katedralerna i Europa, och man frestas att säga, att just denna fattigdom gör intrycket desto starkare. Ty den verkliga konsten är icke beroende af stora uttrycksmedel, utan skönjes ofta lättare i det, som den lyckats frambringa i det anspråkslösa och enkla.

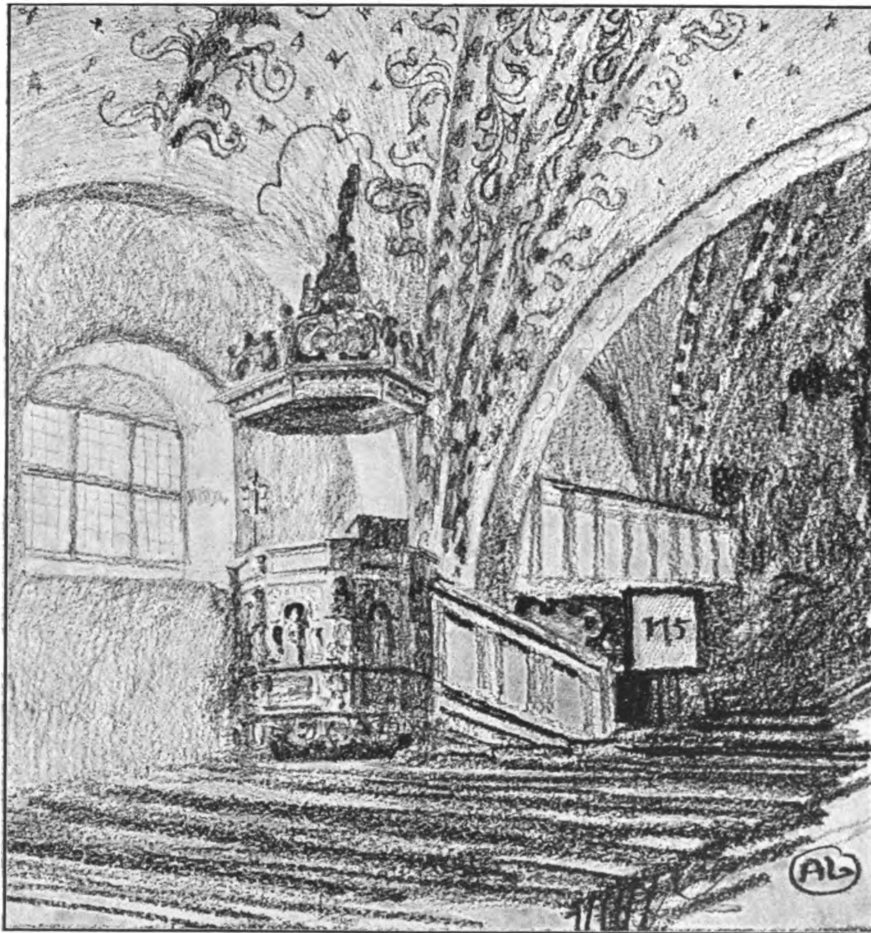
En af pärlorna i denna „konst i det lilla" är S:t Jacobs kyrka i Rimito.

Ute i skärgården, afskildt från fasta landet och Aura åmynning genom Ersta fjärden, ligger Rimito (Rymättylä) landet ganska kargt och klippigt. Under den oroliga medeltiden, då förvägne sjöröfvare ofta härjade på kuster och skär, måste odlingen icke ha varit långt framskriden i dessa trakter, och rikedomen icke bestått i mycket mera än i möjligheten att undgå den värsta nöden.

Sålunda kom det sig att, när kyrkan skulle byggas, församlingen icke såg sig i stånd att slå på stort, men desto innerligare byggde den fram sin längtan efter en trygg fristad från lifvets och sinnets oroliga stormar. Om denna längtan talar hvarje form i kyrkan, hvarje linje uttrycker en sträfvan mot höjden, och den lugna belysningen stämmer sinnet till andaktstull ro.

Kyrkans plan är enkel: endast ett långskepp indeladt med mäktiga hvalfbågar i tre fyrkanter, hvardera öfvertäckt med sitt stjärnhvalf. Vapenhuset, öfverbyggdt med krysshvalf, står på den traditionella platsen på södra sidan af kyrkan med ingången i bortre ändan af midtelfyrkanten, medan sakristian åter har sin gifna plats på norra sidan med ingång till kyrkan i koret.

Denna plan kan icke gifva möjlighet till pittoreska perspektivanordningar eller effektfulla belysningskontraster, men i dess ställe verkar den genom lugn och helhetsstämning. Och hela upp-

INTERIÖR FRÅN RIMITO KYRKA

ARMAS LINDGREN

RIMITO KYRKA

ARMAS LINDGREN

TÖFSALA KYRKA

ARMAS LINDGREN

byggnaden förstärker denna verkan. De kraftfulla hvalfbågarna i låg spetsbågs- nästan rundbågs-form ha sin fot lågt nere, så godt som vid golfvet. Likaså de vida hvalfvens ribbverk. Detta inger strax ett mäktigt intryck af säkerhet och styrka, hvilket ytterligare ökas genom att det konstruktiva i allt pregnant framhålles. Bågarnas vederlag äro indragna uti kyrkan och från dessa uppstiga med en enkel och klar form de olika ribborna, som uppe i hvalfkorsningen sammanbindas af enkla ringformiga slutstenar.

Just detta, att dessa bågar och ribbor börja så lågt vid golfvet, ger åt dem en frigörande fart och ett lif, som hindrar de annars ganska låga hvalfven — den största höjden är icke fullt 10 meter — att verka tryckande.

Någon vidare detaljerad arkitektonisk utsmyckning har kyrkan icke — ingen profilering i ribbor eller bågar, inga kapitäl, konsoler eller dylikt. Fönstren med sina små blyinfattade rutor ligga långt inne i väggen, så att en djup fönstersmyg bildas, som verkar mycket effektfullt. I synnerhet är detta fallet med ett smalt fönster strax till höger om ingången. Smygen är i detta snedt inskuren liksom för att leda ljusströmmen åt koret till, eller kanske hällre af en annan anledning, som strax skall beröras. Uti denna sneda nisch är en alseccomålning utförd, som i den starka belysningen från fönstret är synnerligen verkningsfull. Detta vackra motiv förekommer äfven i andra byggnader från medeltiden, bl. a. i sakristian i Hattula gamla kyrka, där fönstret med sin dekorerade smyg är bland det vackraste man kan få se.

Ämnet för målningen i detta fönster i Rimito är S:t Sebastian, genomskjuten med pilar, samt en annan figur, som förmodats föreställa S:t Jacobus den äldre, kyrkans skyddshelgon. Valet af just dessa heliga till motiv för fönstermålningen samt den nyss omnämnda snedheten i smygen leder tanken till en förmodan, som af arkeologerna framkastats visavis några andra kyrkor i Skandinavien och Finland, nämligen att kyrkan ursprungligen utom sitt egentliga ändamål haft att tjäna som fästning i fall af örlig och ofred. Fönstret i fråga behärskar nämligen i sitt sneda läge alldeles utmärkt ingången till kyrkan och har kanske just med tanke på att uppmuntra och styrka försvararena prydts med den heliga martyrens och skyddshelgonets bilder.

En annan omständighet talar också för denna hypotes. På kyrkans yttermur vid takfotens höjd befinner sig en gång omkring kyrkan. Till denna leder genom vestra gafvelmuren en trappa med ingång inifrån kyrkan. Med en lämplig anordning af takröstet kan denna gång ha användts till en utmärkt försvarsposition, ointaglig som den är från yttre sidan och lätt försvarad äfven, om själfva kyrkan redan fallit i fiendens våld. — Hurupass sannolik denna hypotes är, därom må de lärda tvista — i alla fall ligger den nära till hands.

Utom med denna bildframställning i fönstersmygen prydes kyrkan af några andra alseccomålningar, föreställande scener ur Kristi lidandes historia, den heliga Anna, samt på korväggen den yttersta domen och nedanför denna de tolf apostlarna i en imponerande rad på ömse sidor om korfönstret.

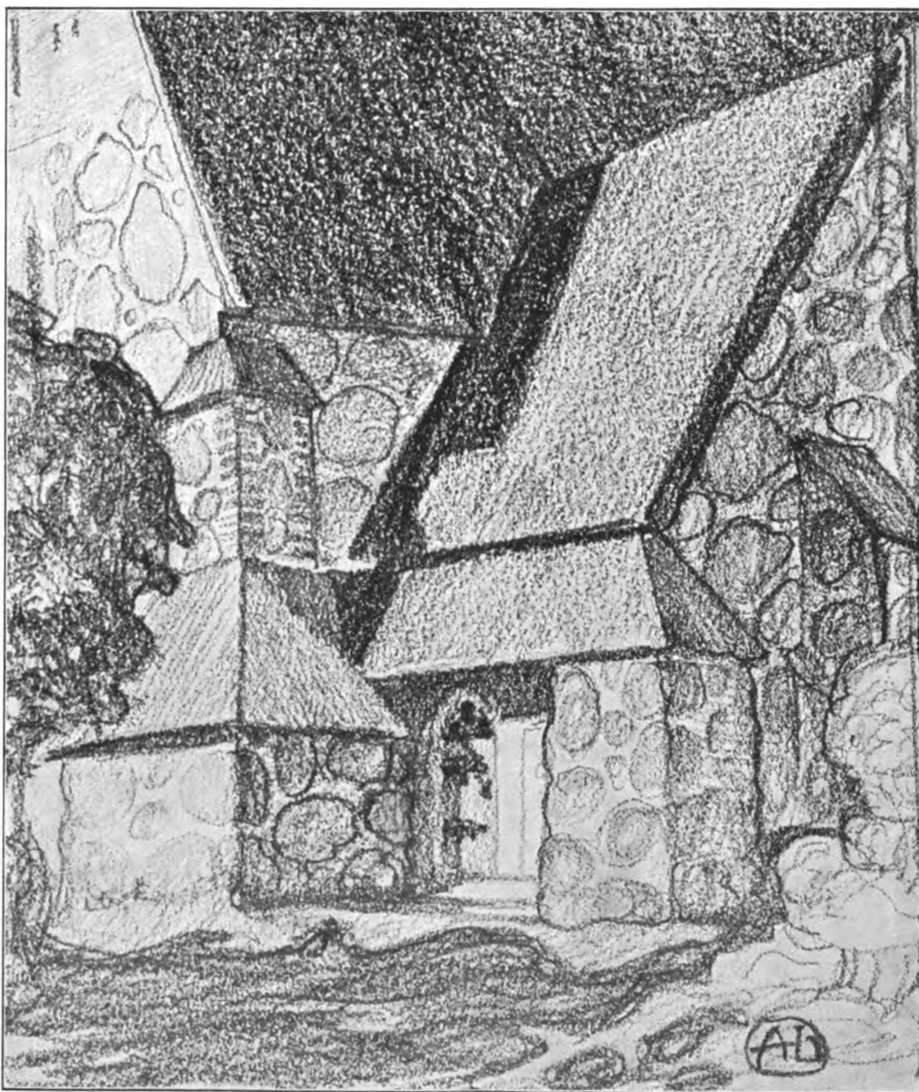
Dessa bilder äro numera ganska svagt framträdande efter all den förödelse i form af öfverkalkning och rappning, som de varit underkastade under de „upplysta" århundraden, som följde efter reformationen. Dock verka de ännu starkt genom sin naivitet och ursprungliga stämning.

Kyrkans förnämsta prydnad är dock dess hvalfdekorationer, som aldrig varit föremål för några vandaliska attentat och därför ännu kraftigt och friskt framträda på den varmt tonade rappningsgrunden och vittna om den utsökta känsla och smak, hvaraf dessa okända medeltidsmästare voro mäktiga.

Dessa dekorationer bestå i en välafvägd stiliserad växtornamentik, hållen i enkla färger, mest endast i svart och hvitt. Det är intressant att se, huru också härvidlag den konstruktiva känslan gifvit sitt utslag. Ribborna åtföljas af kraftiga uppåtsträfvande bladformer, något påminnande om gotikens krabbor, medan hvalfkapparnas ytor upplösas i lätta lediga slingerornament, som från det gemensamma centrum, hvalfvets midt, sprida sig nedåt i behagliga bukter.

Denna med känslig och allvarlig hand målade ornamentik bidrar starkt till de upphöjda intryck af lugn, som är det herrskande i kyrkan.

Det yttre är hållet i samma stämning. Låga väggmurar, knappa tre manshöjder till takröstet: högt tak, som mot öster öppnar sin väldiga korgafvel som ett jätte-sjömärke för vikens

TÖFSALA KYRKA — INGÅNG TILL SAKRISTIAN

ARMAS LINDGREN.

seglare. En kraftigt tecknad takryttare afslutar det hela. — En helhet och enkelhet i kompositionen, som är storslagen! —

När kyrkan är byggd och hvem som varit dess mästare och målare, därom är intet bekant. Ett enda tidigare historiskt vittnesbörd finnes, ett aflatsbref från 1450, som utlofvar syndernas förlåtelse åt alla dem, som på Jacobsdagen göra sin pilgrimsfärd till Rimito.

Kyrkans arkitektur och målningarnas karaktär hänvisa till katolska tidens äldre perioder. — I alla händelser är den äldre än *Töfsala* kyrka i den skepnad denna nuförtiden ter sig.

* * *

Det var i katolicismens senaste tidehvarf under den praktälskande biskopen Konrad Bitzs auspicier som Töfsala kyrka, af allt att döma, fick den skrud den nu har, naturligtvis med frånseende af alla de tillsatser och vandalismer, som den protestantiska tiden gjort sig skyldig till.

Unionens herrelöshet herskade. Adeln var mäktig och täflade i prakt med kyrkan, som under de föregående kraftfulla biskoparna af Tavastska ätten betydligt tillvuxit i sin maktställning.

Det är naturligt, att dessa förhållanden skulle trycka sin prägel på det nydaningsarbete, som på dessa tider tyckes ha pågått i Töfsala kyrka.

Sålunda äro verkningsmedlen i Töfsala helt olika dem i Rimito.

Verkar den senare genom sin enkelhet, sitt sublima lugn, så är det i Töfsala de omväxlande perspektiven, belysningseffekterna och den relativa prakten, som göra hufvudintrycket. —

Kyrkan är icke stor. Den är dock genom tre par pelare delad i tre skepp med inalles 12 hvalfrum.

Ursprungligen skall den ha varit täckt med trätak — sidoskeppen med plant samt midtelskeppet i tunnhvalfsform — i samma anda som några äldre kyrkor i Sverige. Senare har detta tak ersatts med rika stjärnhvalf, alla i det närmaste lika höga, så att kyrkan nu bildar en s. k. hallkyrka. Yttermurarna, som ursprungligen icke afsetts för sidotryck, ha därför vid denna ombyggnad försetts med ett vidlyftigt system af kontreforter, som flerstädes

bilda mycket pittoreska anordningar, bl. a. vid den senare arrangerade ingången till sakristian.

För öfrigt har det yttre den traditionelt verkningsfulla formen med högt spåntak och väldiga gaflar, sirade i den öfre delens tegelmurning med inskurna kors och dylikt.

I det inre beherskar koret med sitt rika ljusfyllda stjärnhvalf helt och hållet stämningen. Genast från ingångens halfskymning drages blicken dit uppåt, och, hvar man än står i kyrkan, bildar det en upphöjd slutpunkt för perspektivet. Detta ger helhet åt de annars mycket omvexlande vyerna och stämningarna. —

KONSOL I TÖFSALA KYRKA.

Den arkitektoniska utstyrseln är något rikare än i Rimito. Pelarena äro höga, hvalfven rika och ribborna uppbäras af originella konsoler, prydda med i svart och hvitt målade gubb- och käringhufvuden.

I öfrigt är den målade dekorationen synnerligen omvexlande och färgrik.

Väggarna äro prydda med stora bildscener ur helgonlegenderna och martyrernas lif m. m., medan hvalfven i en rik växtornamentik omsluta bilderna af kyrkofäder, evangelister, apostlar och en stor mängd helgon, bland dem S:t Henrik, S:t Erik, Nicolaus, Göran, Michael m. fl. Pelarena åter prydas af kvinnliga helgon började från S:ta Kristina och Katarina och slutande med den heliga Brigitta vid korfönstret midt emot Jungfrun med barnet.

VÄGGMÅLNING I TÖFSALA KYRKA.

På hvalfbågarna äro målade utom rika slingerornament en mängd vapensköldar tillhörande män, som gjort sig

förtjänta om Töfsala kyrka. Förnämsta platsen innehafves af Bitzska vapnet, och bland de öfriga märkas främst Magni- och Olai Tavast's vapen.

Predikstolen, ett präktigt arbete från början af 1600-talet, är skänkt af en Fleming.

S:T ERIK. VÄGGMÅLNING I TÖFSALA KYRKA.

Under den nuvarande målningen döljer sig bilder från en helt annan tidigare period. — Vid en undersökning, som för ungefär ett decennium sedan företogs med anledning af då förestående grundlig remont af kyrkan, upptäckte magister E. Nervander under det nu synliga lagret dessa äldre dekorationer, och lät han då afkopiera dessa för att därefter utföras på sakristieväggen till upplysning för framtiden. Vid samma remont blefvo också alla öfriga målningar i kyrkan restaurerade. —

* * *

Under reformationens tid, som så småningom såg kyrkans makt och betydelse förminskas, blef det snart slut med byggandet af dessa ärevördiga gråstenskyrkor, och de flesta gamla katolska förlorade, såsom Rimito och Töfsala kyrkor, sina målade prydnader under en af alltför stort nit föreskrifven hvitlimning, som dock i de flesta fall åter af en mera upplyst tid bortskrapats. —

Helt och hållet kunde konstsinnet dock ej kväfvas under dessa pedantiska tider. Flere små träkyrkor uppstodo — såsom de i Salo, Karlö, Pyhämaa, Muhos m. fl. — som uti sig inrymma en rik skatt af konstnärlig stämning, fastän tvungen att dväljas i de mest anspråkslösa förhållanden.

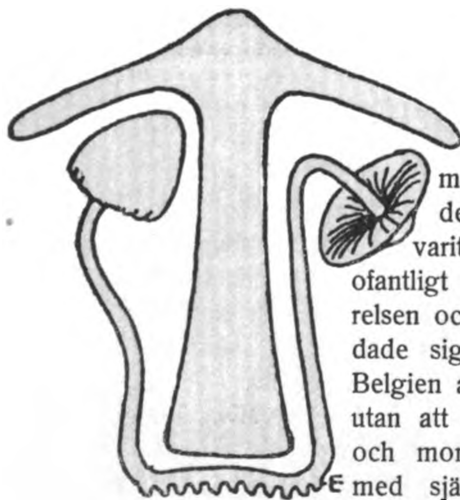
Det var först 1900-talet, som med sina torrt uppfattade utländska förebilder lyckades skapa dessa genomprosaiska och andefattiga kyrkor, som nu flerstädes „pryda“ våra kyrkbackar.

Det är dock att hoppas, att vår arkitektur med det nyvaknade intresset för allt det vackra, som också hos oss af svunna tider skapats, skall kunna utvecklas till en ny självständig konst, fantasirikare och mera stämningsfull, än den som varit.

UTVECKLINGEN AF SMAKEN FÖR DEKORATIV KONST I HEMMEN.

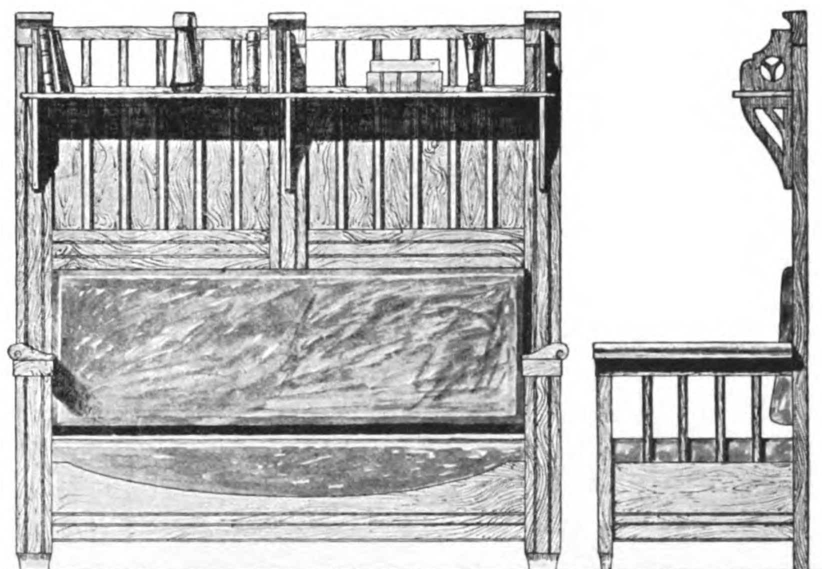
AF A. W. FINCH.

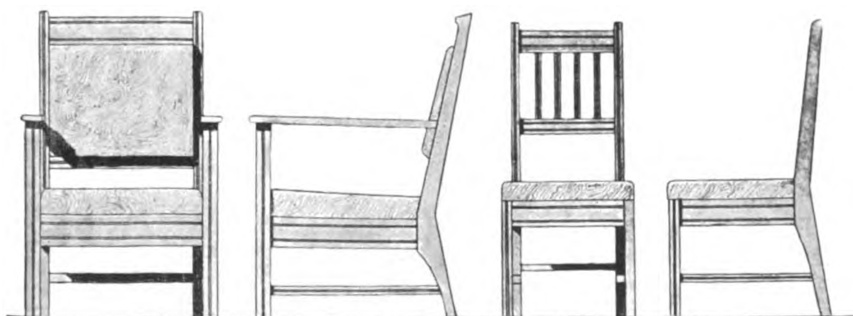
(ÖFVERS. FRÅN FÖRF:S MANUSKRIPT).

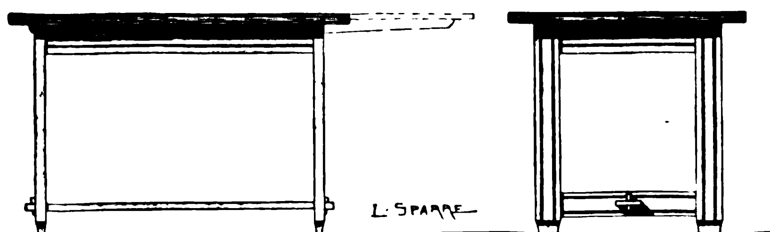

Tvifvelsutan intar England främsta rummet i fråga om dekorativ konst, och detta lands inflytande på kontinenten har varit och kommer ännu länge att förbli ofantligt stort. Då den nya konstnärliga rörelsen och dess alster först blefvo kända, skyndade sig Tyskland, Österrike, Frankrike och Belgien att imitera dem, men på ett ytligt sätt, utan att fatta, utan att tillegna sig den andliga och moraliska värdighet, som bör gå jämsides med själfva utförandet. Den andel Carlyle, Ruskin och Morris haft i den engelska konströrelsen och huru de värkat höjande på dess idéer, är allmänt kändt.

Det var icke blott den yttre formen man ville reformera, utan äfven dess andliga innehåll, och sålunda sträfvade man efter att göra lifvet till någonting på samma gång vackrare och enklare. — I England hade man detta genast klart för sig, ty där var kulturen mogen för en sådan reform, den motsvarade rasens estetiska behof, och följden blef den kanske fullkomligaste pånyttfödelse af konstnärligheten som vi ännu varit vittne till; men på

SOFFA MED HYLLA, LÄNSTOL OCH ENKLA STOLAR SAMT BORD MED FÖRLÄNGNINGSSKIFVA

UTFÖRDA Å IRIS FABRIKER I BORGÅ — TECKNING AF L. SPARRE

kontinenten antog den en helt annan karaktär — den kom i händerna på personer, som på några undantag när begagnade sig af den för att förtjäna pengar, för att göra reklam för sig och puffa ut sina namn. Carlyles, Ruskins och Morris' sträfvan gick äfven ut på sedernas förenkling och på mera värdighet i det dagliga lifvet, de önskade med ett ord skapa en ny människoras; icke ens hygienins fordringar förbisågo de i sin lära. Den nya stilen är ett uttryck för allt detta. — De engelska konsthandtvärkarne äro medvetna om sin kallelse och det andliga och konstnärliga inflytande de äro kallade att utöfva på framtidens samhälle och ett kommande släkte. Märkligt är det inflytande literaturen utöfvat på det moderna engelska konsthandtvärket. Och huru skulle det väl kunna vara annorlunda, då man betänker de sju århundraden, under hvilka England haft en literatur och en af de allra vackraste. I formen, i helhetsintrycket, som den nya stilen framkallar, ser man någonting från den engelska literaturens första århundraden, men äfven från det 17:de och stundom det 18:de går den engelska anden igen.

Ett käril af Ashbee för tanken till kung Arthur, eller till Tristan och Yseult; ett bälte med emaljerade spännen af Fisher kallar fram i minnet Galaad, och skulle väl en af Morris böcker med band af Cobden-Sanderson värka störande i den praktfullaste gotiska interiör från 13 eller 14 århundradet?

Bör man beklaga detta literaturens inflytande? Jag tror det icke, ty ju flere de intelligenta element, som spela in i konsten äro, desto högre måste denna komma att stå.

Under medeltiden var konstnären på samma gång målare, bildhuggare, arkitekt och ciselör, det vill säga en man som ägde grundlig insikt i alla den konstnärliga produktionens enskildheter, men som tillika visste att hans uppgift bestod i att dekorera och försköna en bestämd byggnad; det är denna uppfattning af konstnärens kall, som nu åter är på väg att förvärkligas öfverallt i England och äfven af några enstaka konstnärer i det öfriga Europa. De engelska konstnärerna omfattade den nya rörelsen genast vid dess första framträdande med entusiasm. De började med förskönandet af ett enkelt „*home*", — däraf den stora framgången. Grundtanken hos dessa konstnärer är den, att icke

allenast huset, utan äfven dess inredning bör göras af samma hand; och antalet artister, som utföra de olika slag af arbeten, hvilka däraf blir en följd, är redan rätt betydligt. Jämt trettio år ha förflutit sedan den nya riktningens första framträdande. Då England lät doften af sin dekorativa konst spridas omkring, skyndade sig de sluga fransmännen och de praktiska tyskarne att insupa den, och af bägge dessa nationer har den nya rörelsens andliga innehåll förnedrats genom att de i dess namn ställt till ett slags kommersiell kapplöpning. Tyskland isynnerhet har blott en sträfvan, och den går ut på att slå under sig konstmarknaden, liksom den redan slagit under sig den industriella marknaden, och det skall troligen icke dröja länge, innan vi öfversvämmas af de tyska konstnärernas alster liksom vi nu drunkna i alster från deras fabrikers billiga basarvaror.

Jag vill göra ett undantag, dock med en viss reservation, för Darmstadt-kolonin. Där har man någorlunda förstått den engelska konsten; bostadsinredningarna bära prägeln af enkel värdighet, men arkitekturen saknar enhet och stil. Alltför olika element äro där sammanförda. Man har dock lyckats frigöra sig från den tyska rasens ursprungliga tyngd, från detta en smula triviala, nästan komiska, som vidlåder allt hvad tyskarna göra — icke häller finner man där deras omedvetna behof att truga och öfverflöda, som värkar så obehagligt på ett förfinadt sinne.

I Frankrike har den nya stilen blott bidragit till att „l'article de Paris" blifvit vackrare. Små nakna kvinnofigurer eller blommor gjorda efter naturen, så att formernas renhet bevarats. Men en modern fransk stil, grundad på franska traditioner, låter ännu vänta på sig, och detsamma kan sägas om Tyskland.

Danmark och de skandinaviska länderna böra särskildt framhållas. Där har man med tillhjälp af sundt använda gamla mönster lyckats skapa en originell och ny konst. Enkelt och värdigt hållna som bostäderna i dessa länder äro, tillkomna för att tjäna godheten och redbarheten som hemvist, värka de rentaf rörande. Skandinavien förtjänar en plats vid Englands sida.

Alltför kändt är de belgiske målarnes H. Van der Velde och Lemmens liksom holländarnes Thorn Prikkers och Kolenbranders

inflytande på tyskar och fransmän för att jag här skulle uppehålla mig därvid.

Den moderna dekorativa konstens historia är ännu oskrifven. Det blefve en svår, men tacksam uppgift. Vi känna blott heroldema och stridsmännen, som följt dem i spåren; ty liksom vetenskapen har äfven det moderna konsthandtvärket haft sina okända föregångsmän. — Låtom oss minnas dem! Ända tills tiden åt enhvar anvisat den plats honom med rätta tillkommer.

* * *

Då den dystre, petrifiserade Griswold besökte Edgar Allan Poë, som vid denna tidpunkt var mycket fattig, gjorde dennes bostad på honom ett starkt intryck. Den största men tillika mest utsökta enkelhet rådde där öfverallt, och ehuru rummet var sparsamt och ingalunda dyrbart möbleradt, var hvarje sak placerad med så mycken smak, att det hela i sanning kunde anstå ett snille som hans. Man kan lätt föreställa sig möbleringen: hvita musslinsgardiner, några enkla stolar, på ett bord, betäckt med en enfärgad duk, en vas med några blommor, en anspråkslös bokhylla, och på väggarna tapeter i milda, dämpade färger (den tiden fanns det mycket vackra tapetmönster).

Samme Griswold berättar att Poë's sätt var lugnt och „*gentlemanly*". Han var vanligtvis enkelt men elegant klädd och hans samtalston tillkännagaf en högt bildad (highly cultivated) man.

Jag har alltid förfäktat en åsikt, hvars riktighet fakta dessutom bevisat, den nämligen, att man kan bedömma en persons andliga ståndpunkt, utan att ha sett honom, genom inredningen af hans bostad, (ifall han nämligen fått följa sin egen smak).

Visa mig hur du bor, och jag skall säga dig hurudan du är. —

Ofta har det intima och gåtfulla samband, som förefinnes mellan en sak och dess egare, slagit mig — och detta intryck endast växer i egarens frånvaro. Skulle man kunna kalla denna öfverensstämmelse „andlig atmosfär?" . . . och hvarför icke? . . .

Jag skulle vilja fastställa en utgångspunkt för anordningen af ett hem, en utgångspunkt, som skulle vara gemensam för arbetaren, för medelklassen och för de rike. Gören ett försök att tänka

er skalden Poë's enkla bostad och betrakten sedan handtvärkarens, kontoristens, den burgna medelklassens och de förmögnas hem, sådana de vanligen äro, med skrämmande granna, storfasonerade tapeter, möbler som likna sarkofager, taken fullmålade med på hvarandra smetade färger huller om buller, utan att i detta virrvarr den ringaste mening kan spåras, på väggarna förstorade fotografier af döda eller ännu lefvande anförvanter, hvilkas ögon fixera en och förfölja en likt en mara, små bord fullsatta med föremål af måladt porslin, på stolar och fåtöljer små broderade fyrkantiga tygstycken, som man bär med sig på ryggen, då man stiger upp — bladväxter, hvilka förpesta luften och utestänga ljuset, framför fönstren och i alla knutar, samt slutligen i ett hörn den vackra hvita traditionella kakelugnen, behärskande hela rummet stel och skrämmande som ett spöke.

* * *

Innan jag går vidare, skulle jag vilja tala om det intryck linjer, färger och ytor utöfva på våra sinnen. Jag tror icke det är för djärft att våga påståendet, att på samma sätt som musiken, vissa linjer och vissa färger alltid hos normala individer framkalla vissa bestämda känsloförnimmelser.

Sålunda ger en slät yta intrycket af någonting stort och imponerande. — Arkitekterna känna säkert till detta. Den vertikala linjen framkallar alltid en känsla af majestät, af stränghet och kraft. Må man blott påminna sig de höga träden i en skog. — Den horisontala linjen lugn och hvila. — Böjda, slingrande linjer, som stiga öfver horisonten, liflighet och glädje. Linjer, som falla nedom horisonten, sorg och smärta. Genom sammanställningen af dessa olika slag af linjer kunna mer sammansatta stämningar framkallas.

Äfven de olika slagen af vinklar gifva sensationer af energi, af hårdhet eller grymhet. De afrundade, buktade formerna däremot af mildhet och smidighet. Likaså svara vissa färger och vissa känslor mot hvarann. Sålunda uttrycka några röda nyanser, gult, orange, gulgrönt och ljusgrönt glädtighet, fröjd och lif. Hvitt, ljusrödt, ljusblått, ljusgrönt renhet, mildhet, oskuld. Mörk-

grönt, mörkblått, gredelint, mörkrödt och svart grymhet, orenhet, stränghet och sorg. En ljus, klar himmel gör oss alltid glada, en mörk och mulen tynger ner vårt sinne.

Jag har velat påpeka dessa olika uttrycksmedel, ty de spela äfven en viktig roll vid bostadens dekorering och i möblernas form.

Hufvudvillkoret för att en bostadsinredning skall vara vacker är att den är enkel. Enkelheten är en medfödd gåfva, som man icke kan tillegna sig. Att omgifva sig med granna, skrymmande saker, som kosta mycket pengar och äro fula, är ett tecken på simpelhet — på råhet.

Jag skulle vilja ge några anvisningar, som kunde tjäna till utgångspunkt vid möbleringen såväl hos arbetaren som hos den rike. Hos båda vill jag se enkelhet. — Endast den skillnad som ligger i kvaliteten och olikheten af det bearbetade materialet anser jag berättigad. En person med smak kan icke godkänna imitationer af gamla stilarter och bannlyser dem. Kan han finna sig i att i en utsökt interiör från 18 seklets Frankrike se människor lefva och röra sig tjocka och röda, svartklädda och förande sig likt flodhästar!

Endast moderna skapelser kunna stå i öfverensstämmelse med en till ras och vanor värkligt modern människa och med det lif han lefver.

Carlyle yttrade med anledning af en vanlig trälåda som han framhöll såsom exempel: *„Intet falskt sken. Detta skall föreställa ett föremål, (fact) anspråkslöst och ändamålsenligt, och hvar och en som gör sig mödan att betrakta det skall där finna bilden af ödmjuk kraft, och då han aflägsnar sig skall han ofrivilligt tacka gudarna därför.“* Se där, hvad äfven jag skulle vilja säga med afseende å alla bohagsting såväl i kojor som slott.

Med enkelhet menar jag icke att där blott bör finnas *det allra nödvändigaste,* utan just det som fordras för att rummet skall se inbjudande och bekvämt ut, och en enkelhet, parad med en icke mindre artistisk egenskap — *snygghet.*

Mattor och tapeter skola vara hållna i en dämpad färg, möblerna väl tecknade och af en ärlig konstruktion. Deras form bör vara rätlinig; den rätliniga formen tillstäder inga fel i proportionerna. Äro dylika möblers linjer och ytor väl sammanställda blir

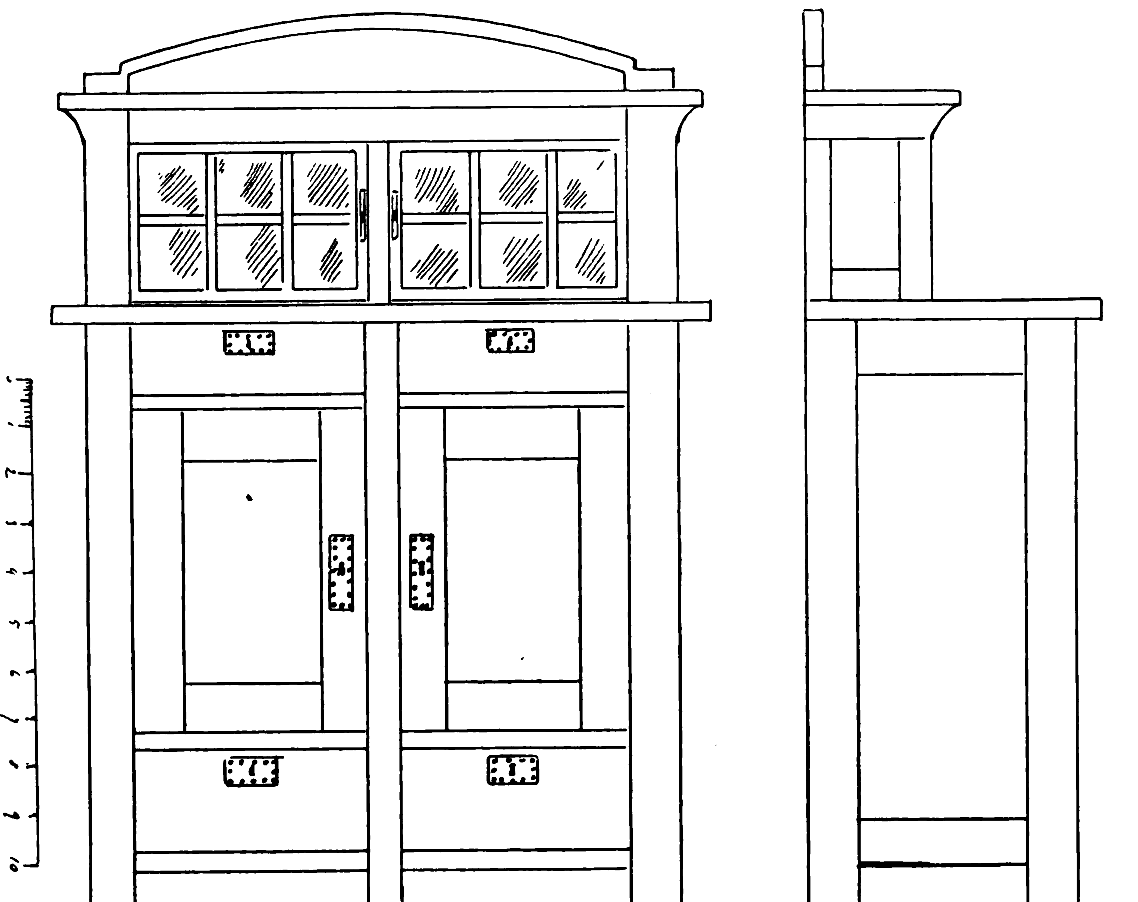
man aldrig trött vid dem, utan man erfar en känsla af hvila, så väl behöflig, då man kommer hem efter dagens arbete eller kampen mot sina medmänniskor. Jag behöfver väl inte säga att oroliga linjer och färger på en tapet eller en matta, möbler med starkt svängda konturer ej kunna framkalla förnimmelsen af ro, de värka tröttande i längden. De se ut som ville de säga till en: *„men rör då på er ni också!“* eller: *„man är inte här för att hvila sig!“*

All ornamentik skyler oftast endast brister i självfva proportionerna och tyder tillika på en försvagad inbillningskraft.

Det är öfverflödet på ornament och dekorativa utsmyckningar, nästan alltid illa afpassade efter det bohagsting eller den möbel de skola pryda, som är det moderna konsthandtvärkets hufvudfel. Utan enkelhet kan ingen känsla af behärskning och koncentration framkallas. — Men de moderna möblernas linjer äro till öfverdrift svängda, oaktadt just i dessa svängda linjer ligger ett förnekande af självfva det konstruktiva i en möbel. Jag fordrar ingalunda att alla ornament och prydnader skola afskaffas, tvärtom; hvad jag skulle vilja är att de trädde i andra planet och användes med urskiljning liksom fallet är i England, Skottland och Skandinavien, eller att de, som hos målaren H. van de Velde utgjorde en logiskt sammanhängande del af självfva konstruktionen, eller stommen. Den moderna möbelindustrin besväras dessutom af ännu ett annat fel: öfverflödet på metallbeslag och mångfärgade glasrutor — hvilka jag fruktar, och jag skäms nästan att säga det, tillkommit hufvudsakligast för att . . . locka köparen. Det målade glasets uppgift är en helt annan.

Jag skall nu ge några anvisningar, enligt hvilka handtvärkare och personer med små tillgångar kunna inreda sina hem.

I princip böra möblerna alltid afteckna sig från fonden genom hvad målarne kalla en olika valör, vare sig i mörkt eller ljust. De kunna vara af fernissad björk eller furu; i matsalen af ek. Att ge dem en svag brun eller grön skiftning låter sig äfven göra. I salen är polerad björk vacker. Möbeltyget bör hälst vara enfärgadt eller med mörkare och ljusare fasoner i en enda färg, samt stämma öfverens med trävirket. Alla möbel böra såvidt möjligt vara rätliniga. (Bland illustrationerna skall läsaren finna exempel på hvad jag menar).

SKÄNK

(ZINKBESLAG OCH KATEDRALGLAS)

UTFÖRDT Å IRIS FABRIKER I BORGÅ

TECKNING AF A. W. FINCH

Taket skall hållas hvitt eller i en mycket ljus ton, slätstruket hos folk med små tillgångar, måttligt utsmyckadt med reliefer hos dem som ha råd därtill och så önska.

Väggarna i salongen kunna beklädas med t. ex. blekrödt maskinpapper, som står att köpa i alla tapetbodar och kostar 50 eller 55 penni kilo. Hos herr S. Vuorio i Helsingfors finner man papperssorter af bättre kvalitet, i mycket enkel dekorering. Den blekröda färgen besitter egenskapen att med tiden antaga en mycket vacker ljus terra-cotta ton. Dörrar, fönster och lister målas matt elfenbenshvita, en färg som icke är dyr och som af första bästa målare kan åstadkommas. Man kunde äfven spänna på väggarna hvitt papper och stryka det med limfärg i hvilken ton man behagade. För omvexlings skull kunde en fris målas rundt omkring rummet, icke en dekorerad fris, utan en enfärgad gulhvit eller annan ljus bård, hvars bredd stode i förhållande till rummets höjd, och för att skilja denna fris från den öfriga delen af väggen, borde en slät 6 à 7 centimeter bred trälist spikas där frisen och väggen förenas. En dylik list betingar sig ett pris af blott 15 à 20 penni för löpande meter.

Golfvet kan vara måladt i t. ex. brunt — eller, om man så vill, beklädt med linoleum, *enfärgad och utan något som hälst mönster,* som köpes hos I. E. Cronvall i Helsingfors. Mattorna kunna vara imitationer af persiska mattor, hvit botten med ljusblåa fasoner. De sticka ej i ögonen och äro tämligen billiga. Man köper dem i „Iris" butik i Helsingfors. Hvad som i min tanke vore ännu vackrare är ryskt, mörkgrönt soldatkläde — ganska hållbart — som man kunde kanta med en mörk karmosinröd bård, hvilken bård afslutades af en 1 à 1½ centimeter bred fåll af crêmefärgadt eller mörkgrönt kläde. Jag tror att man i „Iris" butik kan få liknande tyger.

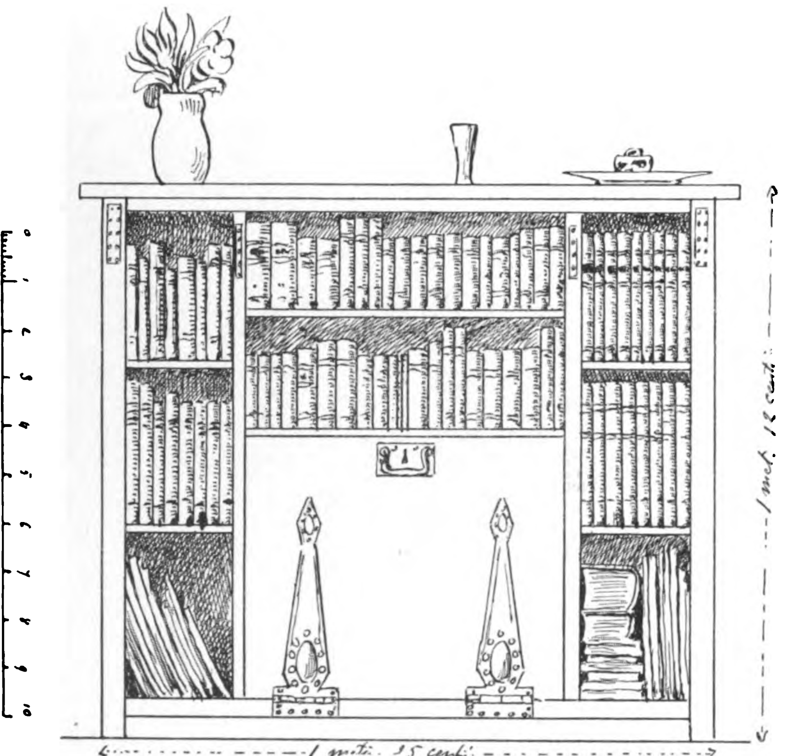
Fönstren böra ha lätta och genomskinliga gardiner, hvita eller obetydligt färgade i en eller flere nyancer. „Libertymusslinerna", som säljas af „Iris", äro enkom tillvärkade för detta ändamål och kosta 1: 30 à 2: 50 metern. Se här förslag till ett fönsterarrangemang, som har fördelen att icke göra rummet mörkt och som ser snyggt och gladt ut: Fäst vid väggen, i jämnhöjd med fönsterramen och öfverskjutande densamma på hvardera sidan med

endast en centimeter, en smal metallstång. Träd upp på denna metallstång små messingsringar, vid hvilka hvita musslinsgardiner äro sydda. De kunna antingen räcka ända ned till golfvet eller också endast vara lika långa som fönstret. På själfva fönstret i jämnhöjd med fönsterbågen fästas alldeles smala messingsstänger, en för hvardera rutan, och på dem trädas små kulörta musslinsgardiner, jämt så långa att de nå ner till fönsterbrädet. Alla dessa gardiner böra klippas något längre än det egentliga måttet, ty de krympa i tvätten. Hvad rullgardiner beträffar finner man hos Sven Strindberg i Helsingfors ett stort urval enfärgade sådana. Bland de trefligaste äro de af rafvelduk, hvilka äfven bäst passa till det ofvanbeskrifna fönsterarrangemanget. De kosta färdigt monterade 6: 50 stycket.

I matsalen kunna väggarna äfven beklädas med maskinpapper, men här i olivgrön färg, och golfvet kan vara sådant jag nyss beskref det, endast med den skillnaden att en orientalisk matta betäcker det ställe där bordet står, kring hvilket man vanligen sitter. Gardinerna sättas upp lika som i salongen, men de stora gardinerna äro här gjorda af bomullstyg i ett fasoneradt mönster, som kontrasterar mot väggarnas och möblernas färg. På bordet en enfärgad bordduk utan något som hälst mönster och som gärna kan vara rätt stark i färgen. Inga taflor på väggarna — de som äga taflor böra hänga upp dem på en särskildt för dem afsedd plats, i arbetsrummet t. ex. Jag kan ej gilla annat än kopparstick i enkla ramar eller fotografiska reproduktioner af berömda taflor — Rembrandt, Holbein, Puvis de Chavannes etc.

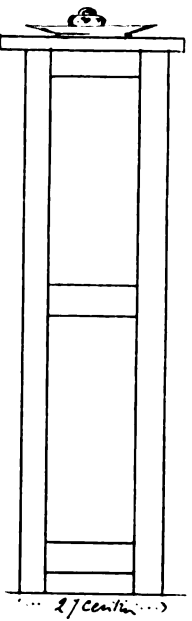
I sängkammaren böra väggar och fönster behandlas på samma sätt som ofvan beskrifvits — färgerna böra vara ljusa och glada. Tvättservisen hälst hvit, eller enfärgadt ljusgrå, ljusgrön eller af vanligt rödt glaceradt lergods. Enfärgade väggar, enkla gardiner, rätliniga möbler, klädda med ett enkelt öfvertåg, skola framkalla en känsla af hvila.

Se här allt som behöfs för folk med inskränkta tillgångar. För dem som hafva bättre råd kan det ofvansagda tjäna som utgångspunkt — ett tema som kan utvecklas och varieras, men alltid med försiktighet och måtta.

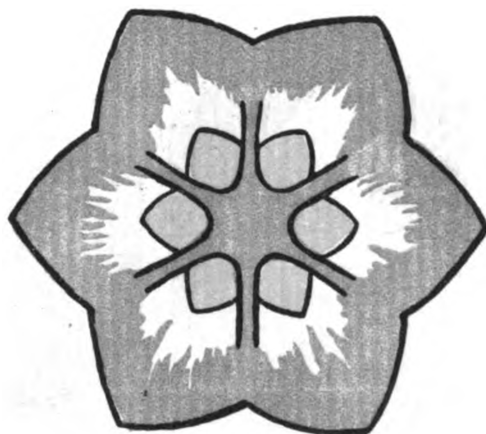
BIBLIOTEK MED ZINKBESLAG

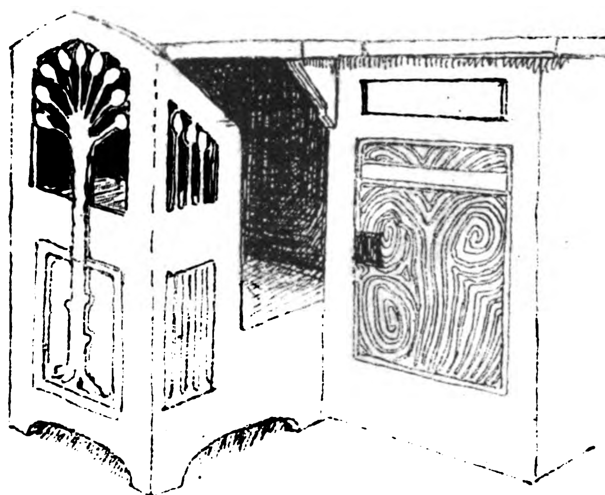
UTFÖRDT Å IRIS FABRIKER I BORGÅ

TECKNING AF A. W. FINCH

Jag har stundom användt uttrycket „*modern*"; men med den store Schiller skulle jag vilja utropa: „Misstron ordet „*modern*". Det finns ingenting annat värkligt modernt än det som är ett värk af en skapande konstnär; eklektikerna, de som fika efter framgång, imitatörerna, de äro alla dömda att försvinna utan att lämna något spår efter sig. Således, förvexlen icke „*modern*" och „*moderna*".

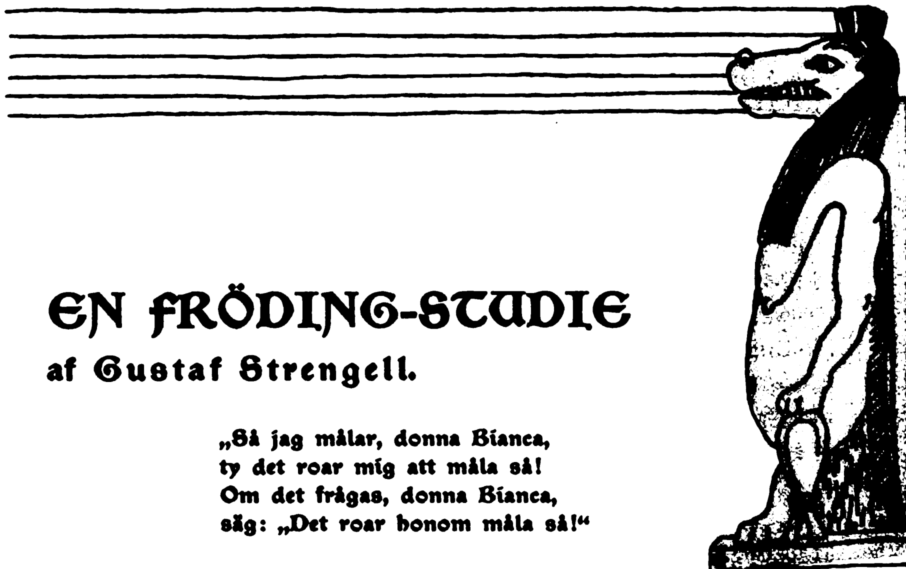

ARBETSBORD FÖR ETSNING

AXEL GALLÉN

GUSTAF FRÖDING.

En Fröding-studie

af Gustaf Strengell.

„Så jag målar, donna Bianca,
ty det roar mig att måla så!
Om det frågas, donna Bianca,
säg: „Det roar honom måla så!“

En pedant från Salamanca
säger säkert: „Det är ingen pli,
ingen skola, donna Bianca,
ingen stil i Juans måleri.

Vankelmodigt tycks han vanka
med sin pensel ibland alt, som är,
forntid, nutid, donna Bianca,
är den vilsne målarn lika kär.

Och det friska och det kranka,
skratt och sorgetårar, natt och dag,
klart och mulet, donna Bianca,
målar han med samma välbehag.

Realistisk är hans tanka,
och romantisk är den likaså,
ingen enhet, donna Bianca,
är i denna målarkonst att få!“

I dessa strofver har Gustaf Fröding själf bättre än någon annan skulle förmå det karaktäriserat hela egenarten af sitt rika skaldskap.

Dikten i fråga, betitlad „En konstteori“, förskrifver sig från år 1893, och dess uppkomst faller sålunda mellan debyten — „Guitarr och dragharmonika“ utkom 1891 — och utgifvandet af „Nya dikter“, 1894. Den torde väl också få tagas som ett polemiskt svar på de anmärkningar särskilda recensenter gjort i anledning af det blandade innehållet i förstlingsarbetet, en omständighet, hvarom ju för resten författaren själf varit fullt medveten, och som han erkänt i och med undertiteln, „Mixtum pictum på vers“. „Ingen enhet, donna Bianca, är i denna målarkonst att få“ — dessa ord äga äfven närmast sin tillämpning på Guitarr- och dragharmonikedikterna, så allomfattande karaktäristiken än i öfrigt är. I själfva värket är det första intrycket af denna lilla „gyldenne book“ det af en öfverraskande heterogenitet, som icke kan förklaras blott genom den långa tidrymd, under hvilken samlingen antagligen vuxit upp, utan som värkligen beror på en utomordentlig mångsidighet i skaldens andliga läggning — en heterogenitet, som gör sig än mera gällande vid en jämförelse med Oscar Levertins samma år utkomna „Legender och visor“, hvilkas verser falla med det jämna stänket af droppar i ständigt samma sjudande och sprutande lidelses fontän.

Man kommer vid läsningen af några af dessa frödingska dikter, så ytterligt växlande till form och innehåll, att tänka på en del varietéartister, hvilka excellera i snabba kostymförändringar. Denna skaldens benägenhet för maskerad och utklädning är kanske till någon del att förklara som ett utslag af en viss i hans skaplynne förefintlig maklighet och obenägenhet för egna initiativ. Den är emellertid med säkerhet till ännu större del framsprungen ur medvetandet om och känslan af en ovanligt utpräglad poetisk skådespelar- och förställningskonst och går med sina rötter tillbaka till Upsalavistelsen och den dåtida studentgenerationens parodiska och travesterande studentspex. Fröding visar sig i dessa pasticher äga ett utomordentligt fint öra för förgångna tiders språk och uttryckssätt, och lättheten att träffa den gammaldags tonen har naturligt nog förledt honom att oftare, än kanske nödigt varit, ägna sig åt dylika försök. Emellertid ha dessa

hans dikter en långt större betydelse, än man à priori vore benägen tillerkänna en efterbildning. Ett ode, så stilrent som det i Horatii manér till „Publius Pulcher“, så utan minsta vank eller lyte, så skönt i sitt ljusa, kvällsblida vemod, behöfver icke trots den lånade formen bedömas som en efterbildning, det har det självfseddas, den egna visionens klarhet och värkar med hela den oberörda friskheten af ett original. I fragmentet ur „Anabasis“ är visserligen materialet, det anekdotiska lånadt, men den andliga fördjupningen skylles helt och hållet skalden själf och likaså uthamrandet till ett i formelt afseende fulländadt konstverk af den i de tiotusens återtåg funna grundmalmen. „Herr Lager och Skön fager“ har folkvisans hela naiva trovärdighet, och „Ett Helicons blomster“ utgör en ypperlig förkortning och omdiktning af den lucidorska förebilden, till brädden fyld af „den olyckliges“ bittert glada lefnadsfilosofi — denna må nu sedan i lika hög grad varit hans yngre skaldebroders egen. Men i „En liten comedia“, så fyndig i sin parallelism, anges äktheten redan uttryckligen som fingerad, och i den pudrade rococoidyllen „Corydon till Chloe“ kastar diktaren i slutet masken och låter sitt eget hufvud sticka upp ur den lånade kostymen. Ty: „herden det är jag, och nymfen det är du. Så säg mig Chloe kär, hvad rådslag du besluter: skall jag i döden gå, ell' vill du bli min fru?“ I de tidigare fallen voro lånet och efterbildningen sitt eget mål, och skalden har tillgripit dem för att pröfva sina krafter som pastichör, i det sistnämda däremot användes metoden fullt medvetet i humoristiskt syfte.

I samma afsikt upptages bibelspråket, icke så litet travesteradt, i „En hög visa“, och den komiska värkan framkallas här af motsättningen mellan de bilder och målningar, hvilka visserligen fullt hålla sig i bibelspråkets ton och anda, men likväl omplanterats i nordisk jordmån, och de, hvilka oförbehållsamt tala om sitt österländska ursprung. När sålunda den älskade förliknas vid „en smärt gran“, „en sjungande vattubäck“ och „en ung ros, när daggen faller vid morgontid“, så är detta vackert och välfunnet, men det komiska intrycket framkallas först då, när i det omedelbart följande hennes „däjelighets-

makt“ med gamla testamentets fornhebreiskt tunga och barbariska bildstât âskâdliggöres såsom „en stor krigshär, den där nederslår sina fiender med starkt dån och vagnar och resenärer och ropar med basunaljud: ho kan motstå mig?“ Denna motsättning användes med den största framgång hela dikten igenom. Ännu några exempel. Hans käras faders björkar stodo gröna, heter det, „och doften af de björkar var ljufvare än myrrha och nardus och alla de apotekares pulver.“ — Hans kära lustvandrar i örtagården, och hon döljer sig för hans åsyn under buskar af stickelbär och vinbär. „Såsom ett ungt lejon lurar hon i sitt förstäck och såsom en modig röfvarskara i sitt bakhåll.“

Det är annars en alldeles hänförande dikt, denna „Höga visa“, som inleder Frödings „vermländska låtar.“ Med en förtjusande naivitet, hvilken likväl icke hindrar läsaren att varsna den skickliga handen därunder, är försvenskningen af den judiska kärlekssången gjord, Jerusalems döttrar äro vordna till Vermelands och ceder och myrten till gran och björk. Den är äfven i formelt afseende rätt anmärkningsvärd, och man påträffar redan här dessa anhopningar af attribut — „en stor konungs dotters dans“, „min käras faders björkar“ — som med sina rytmens fria lopp liksom dämmande genitivändelser och tunga tonfall så ofta återvända i hans diktning. Den är ännu i ett annat afseende anmärkningsvärd. Hos flertalet debyterande unga skalder är väl en ungdomligt oreflekterad erotik den känsla, hvars källsprång pläga flöda rikast och fullast. Icke så hos Fröding. Det är att märka, att de erotiska upplefvelserna hos honom alltid anges höra till minnena af det längst förflutna — „si många dagar äro farna, sedan jag såg min käras ögon“, heter det i „Höga visan“, „ja, det var då, det är längesen“ i „Bjällerklang“, och den erotiska hjältedikten „Balen“ börjar blaseradt med orden: „det var en gång, när jag var mycket ung.“ Med skämtsam ironi ser skalden tillbaka på sin ungdoms kärleksvånda, lifvet har beröfvat honom hans illusioner och lärt honom att resignera, och resignationen har gifvit honom humorns glimt i blicken, äfven om det stundom tyckes rycka till i ögonlocken, och bitterheten fuktar ögonvrån.

Såsom redan nämdes, inleder „En hög visa“ den afdelning „Vermländska låtar“, som först och starkast drog uppmärksamheten till sig, och som i Frödings „Nya dikter“ motsvaras af afdelningen „Från Vermland“, och till hvilket område ytterligare de båda små häftena med „Räggler och paschaser“, visor och historier på vermländskt bygdemål, äro att hänföra.

Denna uppmärksamhet var utan tvifvel fullt berättigad, äfven om den kanske antagit altför stora dimensioner och därigenom kommit att skymma för blicken det myckna djupa och mäktiga, som samtidigt och senare flutit ur denne „glade skämtares“ ådra. Fröding visar sig i sina vermländska folklifsbilder för öfrigt icke blott som en glad skämtare med humoristens breda löje kring läpparna, han visar sig därjämte som en realist med en sällsynt skärpa i iakttagelsen, och det är något af kamerans ögonblicklighet i det sätt, hvarpå de växlande scenerna blifvit fästade på plåten. Alla dessa dikter basera sig utan tvifvel på egna minnen från barndomstiden i fädernehemmet vid Alsterns sjö eller från den efter studentåren i Upsala följande vistelsen som publicist i Karlstad, och skalden har säkert mera än en gång sett „Våran prost“ fet och myndig efter välförrättad predikan åka hem i pinnkärran, dragen af Brunte och körd af Jonte, han har hälsat på Jan Ersa och Per Persa, gått förbi Nils Utterman, där denne, uppkrupen på broräcket, kvintilerat på sitt dragspel, och vid vägaskälet mött Landsvägsmaja, den tokiga flickan från Sunnanå. Endast en sådan förtrolig bekantskap kan förklara den omisskännliga porträttlikhet, hvarom dessa dikter vittna. Och liksom han själf sett de uppträdande personerna, så är han äfven sedan barndomen bekant och förtrogen med den bygd, i hvilken de uppträda, och liksom han alltid nämner personerna vid namn, så nöjer han sig häller aldrig med ett vagt ungefär vid angifvandet af skådeplatsen för dessa små idyller och farser. I den underbart fagra „Det var dans bort i vägen“ uppräknas omsorgsfullt alla de medspelande: „Där var Bolla, den präktiga Takeneflickan — — där var Kersti, den trotsiga vandrande vilda, där var Finnbacka Britta och Kajsa och Tilda och den snudiga Marja i Bäck.“ — — „Där

var Petter i Toppsta och Gusten i Backen — — där var Flaxman på torpet och Niklas i svängen och rekryten Pistol och Högvaltadrängen och Kall-Johan i Skräddarebyn.“ Och lika ingående är insceneringen. Så börjar „Skogsrån“: „Åt Gösthultskanten i Gunnerudskogen bortom Västanmossen vid Bråttorpslogen, just där håller skogsrån till.“ Och huru tydligt och liksom välbekant framträder ej tack vare de tre nomina propria landskapet i „Vackert väder“: „Klar låg himlen öfver viken, solen stekte hett, och vid Haga ringde Hagas gälla vällingklocka ett. Brunnskogs kyrka stod och lyste som en bondbrud grann och ny, öfver björkarna vid Berga — — sväfvade en sky.“

Det är säkert till en stor del på denna ingående lokalisering dessa dikters utomordentliga värkningsfullhet beror.

Det rymmes i Frödings vermländska låtar en hel värld af gudomligt skämt och löje, där spelar i dem en drastisk komik och en humor och en tokrolighet så friska, att man väl icke sedan Bellmans dagar sett maken därtill. Beundransvärd är åter diktarens förmåga att tala med andras tungor. Den dråpliga „Farväll“ kunde sålunda mycket väl till författare ha den föregifne skräddaregesällen från Swedens land, som emigrerat till Amerika och där blifvit mister Johansson och herrkarl efter lagen, utan att denna plötsliga uppflyttning på den sociala rangskalan medfört en motsvarande höjning af hans andliga bildningsnivå, och det är kanske blott i den öfverdrifna bilden af tåren, som „far på kinden kall som Niagadras vilda fall“ man möter skaldens öga, blinkande hemligt förstånd. I många fall är tokroligheten så stor, att man, som i „Jäntblig“, trots allvaret och äktheten ej kan låta bli draga på munnen åt den i sig själf nog så tragiska situationen. „Våran prost“ är alltigenom sedd med en allmogemans blickar. Han är fet och lärd, men ändå gemen och en vänlig själ, heter det. Frågar man sig nu, hvari denna gemenhet består, så besvaras frågan af det följande. Han är gemen, ty han „skäms ej, att far hans var bonde. Han lefver som vi och dricker sitt kaffe med halfva i som vi och ratar icke buteljen, älskar mat som vi och är lat som vi.“ Detta är fullkomligt

allmogemässigt sedt och framstäldt, och lika öfvertygande är skildringen af hans imponerande prästerliga högvördighet vid hälgen, då han är „prost från topp till tå, och det en hejdundrande prost ändå i stort pastorat med annexer."

Emellertid innehålla dessa vermländska folklifsskildringar icke blott välträffade porträtt, älskliga idyller och skämtsamma genrebilder, där finnas äfven stycken med en allvarligare, stundom nästan tragiskt färgad grundton. Mörk och vild i stämningen och dramatiskt berättad är „Mordet i Vindfallsängen", och vemodigt dyster historien om „Elin i Hagen." Där finnas ytterligare förtjusande små visor i den renaste folkton: „En litten låt öm vårn", „Nypenrosa" och Nyårslåt."

Det talades redan tidigare om Frödings bekantskap med den vermländska naturen. Denna natur skymtar ofta fram i hans diktning, mindre ofta dock i form af utförda landskapsbilder än som en flyktigt gifven, okonturerad landskapsstämning, — ett stycke himmel, en strimma ljus eller en doft af sommar. Redan i „En hög visa" samla sig de strödda penseldragen till en bit äkta svensk natur. I tvänne rader ges i „Indianer" ett helt nordiskt skogssceneri: „Här är vildt och godt att vara, här är mossan mjuk och skuggan sval", och i „Titania" med beundransvärd knapphet hela en månskensnatts dallrande clair-obscur: „månen på ängarna skiner, men skogen står midnattsmörk." En pärla af stämningslyrik är slutligen „Vallarelåt", en enastående härlig dikt, flytande öfver af skogensamhetens tigande skymningsmystik, med svepande dimmor och förklingande ekon af bjällerklang och en hög sopran. Liksom hos Bellman, så kastar också hos Fröding naturens skönhet ett idealiserande skimmer öfver de stundom nog så bullersamma uppträdena, och underbart storstiladt slutar en fête champêtre af så landtlig robusthet som bonddansen långt bort i vägen med följande rader:

Öfver bygden låg tindrande stjärnfager natten,
det låg glimtande sken öfver skvalpande vatten
i den löfskogsbekransade sjön,

det kom doft ifrån klöfvern på blommande vallar
och från kådiga kottar på granar och tallar,
som beskuggade kullarnas krön."

Och också djurvärlden måste med:

„Och en räf stämde in i den lustiga låten
och en uf skrek ubu! ifrån Brynbärsbråten,
och de märkte, de hörde det ej.
Men ubu! hördes ekot i Getbärget skria,
och som svar på Nils Uttermans dudelidia!
kom det dudeli! dudeli! dej!"

Och öfver skalden Wennerbom, den försupne ranten, strör sommardagen sina rikaste håfvor:

„Bin fly kring från trädgårdsmästarns kupa,
kryp och larver störta hufvudstupa
ned från träden, alt står högt i blom,
alt är fyldt af doftens rikedom — —
Fåglar tokiga af glädje kvittra,
gräsets hundra syrsor spela cittra — —
Parkens medlidsamma kronor sila
litet ljus kring skalden Wennerbom
mildt kastanjen regnar ned sin blom,
flaskan ligger tom,
krypen här och tvärs däröfver kila."

I formelt hänseende visa redan en del af dessa vermländska låtar, liksom i ännu högre grad de därmed besläktade folklifsskildringarna och skämtdikterna i skaldens senare samlingar Fröding på höjden af sin konstnärliga förmåga. Såsom verstekniker finner väl Fröding ej lätt sin öfverman — på detta område är hans storlek oomtvistlig. Poesin är hans naturliga språk, och det mesta han skrifvit är utkastadt med rent af improvisatorisk lätthet. Ingen har ens närmelsevis i samma grad som han förstått att låta rytmen tjäna sina poetiska intentioner och af versen gjort en dräkt, som ständigt med samma smidighet i lätta veck sveper sig kring hans tankar. Ett ingående studium af Frödings metrar skulle

säkert ådagalägga, till hvilken häpnadsväckande färdighet han utbildat sin behärskning af rytmikens svåra konst, och redan en flyktig genomläsning ger vid handen, att versmåtten växla nästan i hvarje dikt alt efter den olika stämning, som i dem skall komma till uttryck. Utan att det i dikten säges ett enda ord därom ger den sömniga rytmen i Jonte och Brunte hela sommardagens gassiga middagsro, och om versen i dikter sådana som „Beväringa" kan med användande af skaldens eget uttryck sägas, „hon dansar i takt, hon kan hoppa, men kan inte gå." I „Det var dans bort i vägen" svänga sig raderna med taktfasta stamp efter bondpolskans toner, och „Balen" böljar fram med hela den sinnesberusande gracen af en Strausservals:

„Och pratet pladdrade
comme il faut,
och valsen fladdrade
kring på tå
i vida ringar
af svarta frackar
bland fjärilsvingar
af tyll och flor
och skära nackar
och hvita skor."

Om mycken fyndighet och uppfinningsförmåga vittnar ständigt bildvalet. Belysande är i detta afseende bl. a. den skälmska dikten „Vackert väder": „Brunnskogs kyrka stod och lyste, heter det, som en bondbrud, grann och ny." — „Öfver björkarna vid Berga som ett hattflor på en herrgårdsfröken sväfvade en sky." — „Och som jättelika nämdmän, samlade till häradsting, stodo skuldra emot skuldra mörka höjder rundt omkring, och som högtidsklädda långskepp summo Vermelns holmar fram." Och liksom bilderna här allesamman hänföra sig till en och samma föreställningskrets — i detta fall omotiveradt nog allmogemannens — så göra de det äfven i den klassiska dikten „Bärgslagstroll", i hvilken Frödings outtömlighet i fråga om drastiska och målande bilder visar sig i hela dess

vidd. Här finnas äfven ypperliga exempel på skaldens förkärlek för djärfva och lustiga rim, sådana som „galoppdans“ och „hoppdans“ — andra liknande kunde ur hans diktsamlingar i otal framletas — och där finnes en ordsammansättning, „tryntrollklossen“, som, ensamt den, förmår ge en föreställning om den påhittighet Fröding som ordvrängare och värklig nybildare utvecklat. Och hvilken skicklighet han besitter, att genom ordens blotta klang och ton musikaliskt illustrera, det visar den oförglömliga Paganiniparafrasen i „Vackert väder:“

„Det regnade som konfekt och nötter,
det snattrade som på maskerad,
det traskade som små nätta fötter
på piazettan i Marcos stad“ —

där versen värkligen med lätta pizzicatoknäpp hvirflar fram i svindlande prestotakt.

Hela sin förbluffande ordvrängarvirtuositet har Fröding tagit till hjälp för att utstyra „Skogsrån“: „Hon var grannlåtsklädd som en påskdagspräst, hade ormbunkskrans och kattguldsväst och till knäna en granriskjol och doft som af nattviol. Hon var ungtallsmidig och enstamvig, och hon skepade, snodde och svängde sig som en orm på en lie trädd.“ Och för att få henne riktigt trolsk låter han henne göra råbocksprång och lokattbukter och trollpackskonster och sattygsfukter, och till sist står hon bakom en furustam och glyser och gluttar fram.

Man undrar efter detta sannerligen ej att Kalle i Dalen blef rädd. —

✿

Det var de vermländska låtarna, som först gjorde Frödings namn bekant, och man säger väl icke för mycket om man påstår, att det är de och deras efterföljare i hans senare samlingar, som inom de bredare lagren af den poesiläsande allmänheten fortfarande vidmakthålla hans popularitet. Frö-

ding har i och med valet af denna tacksamma motivkrets utan tvifvel gjort en sällsynt lycklig träff, och äfven om han på detta område ingalunda står utan föregångare — bondgenren leder väl för Frödings vidkommande närmast sina anor från F. A. Dahlgren, mera känd som Fredrek på Ransätt — så öfverträffa likväl hans låtar allting motsvarande genom den prägel af målmedveten konstnärlighet, de utan undantag äga. Och i dessa Frödings dikter finnes särskildt något, som Dahlgrens visor, så dramatiska i sin anläggning de än må vara, likväl ofta sakna, det spelar genom dem en äkta lyrisk fläkt, och det står kring dem en glans af oförgänglig ungdom och en doft af vår. Den yttre sångbarheten och den dansande lekfulla lättheten i formen ha de båda i samma grad gemensamma.

Det rymmes emellertid redan i förstlingsarbetet, „Guitarr och dragharmonika“, ett antal dikter, så olika de nyss berörda, att man svårligen skulle tro dem skrifna af samma hand, så framt man ej redan förut af erfarenhet visste, att diktare ofta, likt romarnes Janushufvud, kunna visa tvänne ansikten — ett som gråter och ett som ler. Tidigare uppsluppna skämtdikter och objektiva värklighetsbilder, låt vara nog så personliga i stämning och utförande, här subjektiva känsloutbrott och rufvande bittra griller och grubblerier. Det talar ur dessa dikter en lifsbesvikenhet, hvars uttryck äro altför äkta, att man ens ett ögonblick skulle kunna betvifla allvaret därunder eller däri vilja se endast ett för en ung skald ingalunda ovanligt poetiskt koketteri, det våndas och vrider sig i dem en sjuk själ rolös på sitt läger. Skalden kan ännu stundtals känna en flammande längtan ut till detta lif, hvars böljor slå emot hans fängsels murar — „jag vill, jag vill, jag skall, jag måste ut och dricka lif, om blott för en minut“ — och likväl tror han icke längre på varaktigheten af någon värklig lifvets glädje: „säg, har du gästat längre

än en timma i forna dagar någon gunstomsluten — i vår tid är du gästvän för minuten!" Han har fått kasta en blick bak kulisserna, och vid hans sida går Mefisto, „den bittra anden, han som alltid nekar", visande honom, huru alt är dumt och dåligt och allting lytt och fult, och huru „storhet är ett skal, och alla ljus, som prisats äro dankar, och glädje är en lögn och kärlek fal, och visbet är en bakfram lek med tankar." Och trots själfironin, hvilken diktaren anlagt blott för att icke synas sentimental, ligger det ett svidande hjärtas hårda lifserfarenheter under ytan i det galna tal, den unge balhjälten håller till sin sköna:

— „Fröken,
ni vet det väl att ungdomen är död
och kärleken förbi, vårt lif en öken,
där mänskorna gå omkring som bleka spöken
och se, hur illusionen flyr med röken
från aftonlägereldens sista glöd."

„Vår resas enda mål är blott att fara,
se, bakom hägringen är allting tomt,
ett tomt, ett ändlöst gäckande Sahara,
dit vi förirrats att begrafvas bara."

Hans hjärta isas vid tanken på lifskampens obönhörliga vildhet, och det stiger som ett skärande nödrop ur „Vintervisan": „I mänskor varen intet så hårde!" Ty i denna allas kamp mot alla förtrampas det milda och goda under brutalitetens tunga hälar, och vemodsfull finner skalden, att „det tar skada, som växer vackrast och lofvar mest." Denna djupa medkänsla med det svagas lott talar ur historien om Elin i Hagen, ur denna stämning är den blida gestalten af Elilita i „Jägar Malms hustrur" framvuxen, och den fyller slutligen en af Frödings härligaste dikter, „Det borde varit stjärnor" — „det som drömmer vackrast, och det som blickar mildast brutalast och vildast skall brytas mot mull och besudlas med jord."

Sålunda kommer det sig, att den Fröding, som i det solglittrande lilla stycket „I ungdomen" i den första lifsberusningens orofylda sällhet ännu väntar på „lyckliga dagar,

som randas“, engång finner, att all den tröst vi fått är den att „sörja sorgen ut, tills hjärnan domnar“, och i den enastående vackra dikten „Jag ville jag vore“ längtar efter lifsförintelsen, efter slocknandets ro i Nirvanas hus och sjunger:

Jag ville min själ kunde lossas från
det vaknas förhärjade strand,
från kalla, förtorkade ögons hån,
jag ville jag vore ett drömlands son,
en infödd af Indialand.

I rent konstnärligt hänseende har denna känsloFördjupning fört med sig en motsvarande fördjupning i uttrycket, och det är i jämförelse med de vermländska låtarnas muntra klang af gnällande dragharmonika och surrande bondfiol något af violoncellens mörka timbre, snarare än spröda guitarrknäpp, i många af dessa dikter. Det går en hemlighetsfullt darrande skjälfning af dunkel aning och halfklar vision genom rader, sådana som dessa ur „Döden“:

„Svaga ljud som af skvalpande böljeslag
nådde i susande rytm mitt öra,
smekande doft, som försommarvindar föra,
smekande doft af ängsblommor kände jag“.

Och det är en beklämmande ödslighet i den landskapsstämning, som inleder det grämelsedränkta stycket „Vid myren“:

„Öfver myren mörknade kvällens skugga,
tyst och töcknigt och tomt var allt.
Blygrå molnhvalf slutade ej att dugga
silregn, ljudlöst och isigt kallt.“

Denna fördjupning är ytterligare stegrad i Frödings andra bok, „Nya dikter“. De tre år som förflutit sedan debyten ha för författarens vidkommande icke gått spårlöst förbi. I stort sedt vittnar den nya samlingen om större mognad; oaktadt skalden äfven här liksom i Guitarr- och dragharmonikedikterna rör sig på de mest olika områden, finnes det i den mera helhet, större koncentration. Den visar Frödings diktarkynne mera klarnadt och hans personlighet skarpare konturerad än

förr. Den visar därtill som sagdt hans diktning ännu ytterligare fördjupad, den visar större allvar, större kraft, och detta icke blott i formen, utan framför alt i innehållet. Detta betygas redan af ämnesvalet.

Det är de bibliska fantasierna, som utgöra de nya dikternas kärna, och som bära upp samlingen. Greppet är djärft. Må man blott betänka, att bibeln är en bok, som ingått, icke i ett folks eller en tids, utan i alla folks och alla tiders medvetande, att dess berättelser äro kända af hvar man och dess gestalter engång för alla stelnade i fasta former. Må man ytterligare betänka, att dessa berättelser, i sig själf så sköna, därtill äro nedskrifna i det härligaste språk, arkaiskt hårdt och styft och på samma gång dock vekt och mäktigt af de mjukaste skiftningar, målande och mer bildrikt än något annat språk i världen. Må man blott betänka detta, och man skall inse de svårigheter, uppgiften ovilkorligen måste föra med sig.

Fröding har från början inslagit en lycklig väg. I fråga om innehållet fritt transskriberande, har han hvad formen beträffar upptagit bibelspråket, och detta, som i „En hög visa" ännu travesterats, ljuder nu i all sin ursprungliga skönhet och prakt. De bibliska fantasierna äro sålunda inga rimmade öfversättningar, de äro det de själfva uttryckligen ge sig ut för att vara, fantasier, variationer öfver bibliska motiv, och undgå därigenom vådorna af en direkt jämförelse med originalet.

Främst i cykeln — och detta med full rätt — står det märkliga stycket „Mannen och kvinnan." Man har på mer än ett håll funnit denna storslagna dikt cynisk, något, som den dock endast ytligt sedt är. Man får icke i denna, lika litet som i andra af Frödings bibliska sånger, haka sig fast vid det brutala i uttrycket, detta hör ju en gång för alla till stilen, och bibeln själf, hvilken af de flesta troende torde läsas utan anstöt, innehåller mycket starkare saker i den vägen. Den nämda dikten är så genialt konciperad och i sin analys af kärleken så intuitift inträngande, att en Ellen Key om partier af stycket kunnat fälla det omdömet, att de höra till det djupaste, som någonsin sagts om förhållandet mellan man och kvinna. — Äfven de andra styckena äro pärlor af lyrik.

Frödings diktion visar i denna cykel för första gången något af orgelns klangskönhet och stora stämomfång — i Simsons förbannelse skälfver en basso continuo af flammande lidelse och rufvande hat, medan ur Davids sång stiger den klaraste vox humana.

I Frödings tredje samling, „Stänk och flikar", har lifsbesvikelsen nått sin kulmen. Det ligger en förfärande bitterhet och en hopplös förtviflan i rader sådana som dessa:

„Bäst att taga bördan på sig,
le åt åldern, som förtorkar
män till gubbar, bäst att slå sig
fram så länge hoppet orkar."

„Håna lifvet, när det hånar
kallt och hatfullt: vrid dig, sväng dig
undan ödet, håret grånar,
du är utnött, gå och häng dig!"

Och när skalden nu blickar tillbaka på sin ungdoms glada sångargärning, synes den honom alstrat blott „en pussig ätt af sång och skämt och burschikosa tankar med humor af begrafningsklämt och hopp af tappadt ankar." Han har bränt sig på lifvet, ty lifsnjutningen är icke alltid blott en eld som värmer, den kan äfven bli en eld, som förtär, och ett flammande bål, som förbränner. „Vi söka njutningen, vi finna kvalen" låter skalden redan balhjälten i „Nya dikter" utbrista, och förtviflande inför världsgåtans olöslighet frågar han Moiran:

„Hvarföre födas och dö vi,
hvarföre stappla vi lifskvalbrutne
släkt efter släkt invid dödens brant?
Hvi göt du giftet af längtan i barmen,
hvi har du satt oss omätliga mål,
medan du dock slungar vandrarn i djupet
just vid hans första försökande fjät?"

födas, förödas och dö — så har Fröding på ett ställe med förfärande lakonism karaktäriserat lifvet. Vår lefnad är vorden en enda fortsatt kamp mellan försaka och njuta, mellan „jag vill“ och „jag bör“, och i denna kamp dukar människan under. Lidelserna, drifterna, jaga och hetsa henne — drifter, hvilka äro henne medfödda, och som hon dock måste bekämpa, och särskildt är det en sådan, starkare och därför också i sina öfverdrifter mer förstörande än de andra, den sexuella, hvars härjningar Fröding skildrat.

För alla dem som af poesin önska blott en lätt förströelse, hvilka i den se endast ett gyckelspel, en vacker lek med vackra ord, för dem måste dikter sådana som Frödings „Bohemiska vers“ förefalla enbart pinsamma. Det finnes emellertid också en annan uppfattning af poesins väsen. Det finnes dem, som af denna framför alt annat önska ärlighet och sanning, öppen, oförtäkt ärlighet från diktarens sida gentemot sig själf och andra. För dessa är poesin en bikt, ett skälfvande människohjärtas bekännelse, ett oskattbart preparat med känslans finaste nervtrådar blottade af knifven.

Det som öfver Frödings bohemiska vers och de därmed samhöriga dikterna i slutet af samlingen sprider ett försonande skimmer, är just den omutliga ärlighet, hvarmed dessa själfbekännelser göras; själfbekännelser — ja, ty visserligen bör man i allmänhet akta sig att identifiera en dikts „jag“ med diktarens eget, men i detta fall torde man dock trygt kunna vedervåga det. Denna ärlighet kan t. o. m. antagas vara så stor, att den redan tangerar gränsen till det öfverdrifna, ty skalden vore icke skald, om ej företeelserna för hans inre blick tedde sig som förstorade, och något så när allmängiltig är väl nog satsen: aus meinen kleinen Schmerzen mach' ich die grossen Lieder. Till försvar för den förskräckande våldsamheten i en dikt sådan som „Herran steg öfver Korasan“ må dessutom hänvisas till det, som tidigare blifvit sagdt på tal om Frödings stycken med bibliska motiv: att just de valda motiven i sig själfva om icke rent af fordra så åtminstone berättiga till en sådan brutalitet i uttrycket, och sålunda är det i nämda dikt just den gammaltestamentliga

vildheten, som förlänar den en stämning af Dies iræ med dån som af åska och stötar i domens basun.

Utan tvifvel äro dessa dikter i sin erotomani sjukliga. Men det är dock redan mycket att känna sin sjukdom och kunna redogöra för dess förlopp. Och det bör icke glömmas, att diktaren mer än en gång strängt går till rätta med sig själf, att han lider af sin träldom under passionerna och törstar efter befrielse därur; redan i den föregående samlingen har han gifvit sin renhetslängtan ett gripande uttryck i de ord han riktar till sin Fylgia:

Fylgia, Fylgia, fly mig ej,
när jag drags af det låga mot dyn,
du skygga, förnäma sky mig ej,
när med lumpna tankar jag skymmer din veka gestalt,
som sväfvar i skönhet och stjärnglans
och drömmar af ljus för min syn — —
du eftertrådda, du oåtkomliga,
du flicka af skönhetslängtan,
du väsen i dräkt af lifvets skiraste silfverskir
med lyckliga drag och kärlekens skäraste törnrosskimmer i hyn.

Om redan det är ägnadt att väcka förvåning, att Fröding, den glade skämtdiktaren, äger toner, och de härligaste sådana, äfven för allvaret och sorgen, så är det än mera öfverraskande att i honom finna en tänkare och en filosof. Ty visserligen vore man från början benägen att i honom blott se, hvad Bellman såg i sig själf — en herre af mycket liten djupsinnighet. Så är dock icke fallet. Redan i hans första samling finnas uttryck för hans filosofiska idéer, sedermera klarna dessa ytterligare, och slutligen söker han t. o. m. sätta dem i system — i den mera kuriösa än öfvertygande och framför alt alls icke vetenskapliga lilla skriften: „Om lifsmonader, ett lifsförklaringsförsök.“ Denna filosofi är i korthet sagdt den

västerländska monismens. Den reagerar mot hvarje försök till pluralistisk världsförklaring, i all synnerhet naturligtvis mot den från Österlandet komna dualismen med dess skarpa klyfning af altet i tvänne hälfter, en god och en ond. För monismen finnes ingen utom världen stående Gud, styrande och dömande, för den finnes ej häller någon åtskilnad mellan materie och ande. Gud, hvarmed då förstås själfva lifsprincipen, lifskraften, är tvärtom ett med världen, han ingår i den och rymmes sålunda t. o. m. i dess minsta ting. Naturen är allbesjälad, och i så motto är monismen panteism.

Det ligger i öppen dager, att för ett sådant åskådningssätt de antagna moralbuden skola förlora sin betydelse, ty dessa moralbud hvila just på antagandet af tillvaron af något i sig självt ondt. För monismen existerar emellertid icke något ondt som det godas motsats. Alt hvad vi betrakta som onda krafter är det icke, det är blott för vår förvända syn det tyckes så; dessa krafter äro nödvändiga, och de arbeta själfva på sin utveckling till alt högre och renare form.

Denna filosofiska tankegång finnes, som ofvan nämdes, redan uttryckt i Frödings första diktsamling — i de strofer, hvarmed skalden besvarar den „ryska anakoreten", samt i det undersköna stycke, som afslutar boken: „En fattig munk från Skara." Munken säger: „det är vi själfva, som lära oss dolskhet och synd och hat", och han fortsätter: „Det är icke sant som jag lärde förr, att någon är utanför himmelens dörr, ty hvarje själ därinom går, och ingen är get och ingen får. Den gode han är väl ej så god, som själf han tror i sitt öfvermod, den onde han är ej så ond ändå, som själf han tror när kvalen slå." Och „fram genom långliga strider det dagas väl bättre tider, då ingen är ond och ingen god, men bröder som kämpa i ondskans flod och räcka hvarandra handen att hjälpa fram till stranden".

Denna tanke om en stundande världsförsoning återkommer därpå i en af de bibliska fantasierna, „En syn"; betecknande nog anges äfven här synden och syndastraffet såsom existerande blott i våra egna föreställningar. Djäfvulen utropar nämligen: „Det är ju vi själfva, som slipa vårt pino-

stål, som elden och marterna hvälfva omkring vårt eget bål, men låtom oss själfva förlåta oss, så varda vi marterna loss, och låtom oss alltid sträfva och låtom oss aldrig gräfva i gammal synd och skam, men blott se fram.“ I „Sagan om Gral“ är slutligen återfinnandet af den heliga kalken med Kristi blod med anslutning till en medeltida legend gjord till symbol för allförsoningen. Gral är själfva gudomsväsendet, lifskraften i panteistisk mening, „den själfva varat ljus- och lifingjutande urkällan, hvars minsta utstrålade gnista anträffas mer eller mindre dold eller försvagad hos alla ting och väsen“, den är bägaren med lifvets vin och de vises sten, som „bringar enhet åt alt, som är delt, och gör det onda till godt.“ Hvar finnes då Gral, „fins han där uppe i renhetens riken, högt dit den hälgade trånaden går, eller i djup, dit på himlen besviken tanken förtviflande når.“ Det veta vi icke. Men han finnes och formas åter till kalk engång, när himlar och helveten stormas djärft af en man från vår jord:

„Den som är älskad af Gud som af Satan,
den som har Gud liksom Satan kär,
den som går fram öfver Vintergatan,
följd af all helvetets här,

kufvande himmelens hat mot de dömda
med de förbannades kärleksbragd,
han är den rätte, som finner det gömda
vin i dess kärl af smaragd.“ —

Denne befriare och enare, som i sitt djärfva trots och sin stolta styrka har något af den nietscheanska öfvermänniskan, skymtar fram i „Drömmar i Hades“, och om hans ankomst sias det i dikten „Aningar“.

Grunden för hela denna filosofi är ju uppfattningen af naturen och naturdrifterna såsom något i sig själf godt. Ur denna panteistens känsla af naturens gudomlighet och helighet

härflyter Frödings vördnad för lifvet i alla dess former, och så diktar han sin „Morgondröm“ till en härlig apoteos af den nakna skönhet, naturlifvet innebär. Hvad Fröding med denna sin diktcykel afsett, det framgår bäst ur följande brefutdrag:

„Jag vill en gång ärligt ha fram naturens skönhet och helighet — lifvet är gudomligt i alla sina funktioner ända ned till de lägsta, men till dem — de lägsta — höra sannerligen icke saminnerligheten och samnjutningen mellan man och kvinna, ej häller moderskapet — det är ett nedrigt brott begånget mot mänskligheten, när dessa rika och djupa lifsyttringar visats undan till gödselstacken och betraktats som orenlighet. — Det är ju själfva altlifvets innersta väsen, som yttrar sig i denna sammansmältning och skaparakt — hur kan man då betrakta den som något man stjäl sig till och skäms för? — Men ett könsfamntag i sig självt är lika moraliskt som att äta sig mätt eller dricka sig otörstig, och det är af mångfaldigt rikare och ädlare art och grad — hvarför då tala om det ena som något, hvilket faller af sig självt, om det andra som det vore ett brott och ett sluskeri. Det är icke häller fult, och därför tycker jag gärna, att det hela kan framställas konstnärligt — icke bara blickar och tillnärmelser, men själfva äktenskapet — någon osedlighet fins icke, bara hälsa och ohälsa i könsförhållandet liksom i alla andra.“

Hvad Fröding i dessa ord säger sig hafva velat, det har han också till fullo förmått. Det hvilar en glans af guldålderns oberörda skönhet öfver detta drömda Ariens land, och skildringen af de båda människobarnens kärlekslycka är trots sin djärfhet af en så kylig kyskhet, att man knappast skulle kunna fatta det mottagande, som vid dikternas framträdande kom såväl dem som deras författare till del, om man ej visste, att för pryderiet alt naket en gång för alla är en skräck.

Det kan visserligen råda olika mening därom, huruvida det åtalade stycket var nödvändigt eller ej — dess uteslutande i de senare upplagorna har ej stört helhetsintrycket — eller huruvida den konstnärliga gestaltningen var lycklig nog. Men i och för sig är det upprörande, att ett allvarligt försök utan några som hälst smutsiga biafsikter att i konsten framställa

skapelseprocessen kunnat betraktas som straffvärdt. En annan sak är den värkan, en sådan framställning möjligen kan ha på de läsande. Aldrig har ju tyvärr känslan för det naknas härlighet varit lägre än i våra dagar, ett sorgligt bevis därför är historien om Lex Heinze. Och stå ej rundt om i Europas museer antikens skönaste mästervärk skändade af bleckskållor och fikonlöf — — —

I den flammande praktfulla dikten „Eros vrede" har Fröding för sin del gifvit belackarenom svar:

„Så är min vilja; naket, fritt och ärligt
sig helge kärlek ren i världen all,
stig högt i lifvets luft, alt gladt och kärligt,
men fall, du mulna hyckleri, och fall
du fega lystnad under fårahuden!"
— så talte Eros vred, den unge guden. —

„Stänk och flikar" är icke blott hvad innehållet beträffar utan äfven för formens vidkommande Frödings betydelsefullaste värk. Högre har hans konst aldrig nått. Han har nu medlen fullständigt i sin hand, och där är kommen en svällande bredd i föredraget, som tidigare icke alltid funnits. Någonting motsvarande möter en också blott i få af hans dikter af senare datum. Den året efter „Stänk och flikar" utgifna lilla samlingen „Nytt och gammalt" innehåller visserligen ännu en del stycken af högt konstnärligt värde — de af „morgondrömmens" mottagande föranledda dikterna „Vinghästen" och „Eros vrede", den i sin färgmättade bildrikedom så praktfulla „Dolores di Colibrados" och sist och slutligen några vemodigt vackra, direkt ur ett lidande hjärta sprungna strofer. Men den därpå följande och sista samlingen af Frödings hand visar en helt annan fysionomi.

De reflekterande dikter af moraliskt-filosofiskt innehåll, Fröding under den gemensamma titeln „Gralstänk" senast ut-

gifvit, präglas nämligen i endast ringa grad af konstnärlighetens stämpel. Detta kan nu dels bero därpå, att konstens tjänande andar icke längre voro skalden lika hörsamma — stycket „Prins Aladin af Lampan“ i „Stänk och flikar“ berättigar redan det till en sådan förmodan — men det beror säkert i ännu högre grad därpå, att de frågor, som här sysselsätta hans tankar, äro af den alt öfverväldigande betydelse, att ingen tid blir öfrig till yttre polityr. Det är lifvets olösligaste gåtor, som här pläga en sjuk och förtviflad själ, frågan om tillvarons ändamål, om lifvet efter döden och om Gud.

Själf anger Fröding dessa „rimmade tankeförsök“ såsom ett korrektiv af det, som i hans föregående samlingar kunde vara misstag eller dunkelhet — „ett slags återtåg till en tryggare ställning med säkrare operationsbasis, från hvilken man efter nya strategiska öfverläggningar kan framtränga till Ariens land.“ Så är äfven fallet. Visserligen utvecklas i den första cykeln, „Gralstänk“, med begagnande af den gamla symbolen ännu ytterligare den panteistiska världsåskådning, som bildar ränningen i Frödings hela diktning. „Hvar Gral är, vet ingen — heter det — men djupast i tingen bo gnistorna hemligen kvar af ljus, som i lifsdrycken var“, ty „allting som är inom sitt skal en gnista bär, som stänkt från Gral.“ Detta påstående exemplifieras vidlyftigt i det följande. Är Gral i den älskades stämma, så är den väl äfven i den rusiges vänskapsfulla prat. „Gral bor i sömnpsalmsången i enstaka tonstänk af välljud och bor hos den, som i dogmen är fången, i troheten mot det han tror. Hos vällefnadsprästen vid maten i vänsällhetskänslan, som fyller hans sal, hos myndige, stolte prelaten i härskaregåfvan är Gral.“ Gral är i glädjeflickan, i ömheten i hennes kyss, och hos spelarn i det djärfva kastet om framtida öden, hos Don Juan i trotset mot dolkstingens hot och i Mefistos tal i sarkasmernas bitande salt. Ja „Gral lyser ännu hos skarnet af synderna alla tillhopa hos svinet och gudabarnet John Falstaff af hela Europa“. Och också här sias det om ankomsten af en befriare, en människa, som genom makten af sin personlighet skall häfda alltings enhet, enheten mellan

materie och ande, mellan ondt och godt, och längtansfullt frågar skalden:

„När skall han komma, den rätte,
han, som skall allting förklara,
han, som ej blott är rättfärdig,
utan ock snillrik och vis,
han som ej blott visar smala
bergbranta stigar, men visar
kampfylda lifsäfventyret,
hvilket den tappre skall föra
upp till de lyckliga höjder,
där ej blott enfald och oskuld,
utan där ock det mångfaldigt
rika och djupa och stora
rör sig med härskarekraftens
självständigt manliga steg?

Men flerstädes visar sig redan en benägenhet att frångå den monistiska enhetsprincipen, och skalden börjar luta åt antagandet af ett ondt, såsom existerande i sig själft vid sidan af det goda, om också varande till blott som någonting negatift, ett icke-godt, som en renande eller förbrännande eld — vägen till utveckling går genom lidande och synder. Och där finnas äfven stycken, hvilka varsla om en stundande kompromiss, och vikande medger slutligen skalden, att „manernas makt mig tuktar till träl ifrån titan, och Jehovah jag fruktar mer djupt än jag kär har Pan.“ Det kommer därför icke som någon altför stor öfverraskning, när Fröding höstsommaren 1898 offentligen återtar alla sina tidigare uttalade moraliskt-filosofiska åsikter och hänvisar till bibeln som korrektiv och särskildt till nya testamentet, hvars auktoritet 'numera för honom är mera öfverväldigande än förr.'

Fröding går i denna bekännelseskrift — publicerad i „Upsala Nya Tidning“ — strängt till doms med sig själf. Han medger sig ha skildrat det könsligt osunda älskvärdt och roande („En Upsalaflicka“) 'En skildring af det naket osunda är möjligen berättigad, om det framhålles såsom osundt och olämpligt. Detta har han dock icke gjort.' Han har tvärtom

t. o. m. framstält det naket osunda som efterföljansvärdt („En flik af framtiden“, „I Daphne“, „Herran steg“). Men icke nog härmed. Han vidhåller ej ens längre det konstnärligt berättigade i skildringen af det naket könsliga som är sundt, ty äfven detta kan innebära vådor.

Det tillkommer icke människor att pröfva hjärtan och njurar, och säkerligen står upphofvet till Frödings omvändelse äfven det att söka i hans ständigt lika brännande sanningstörst. Den har väl äfven sina bestämda fysiska och psykiska förutsättningar i hans eget lif, och blott en biografisk undersökning kan däröfver kasta ett rätt ljus. Den har äfven sina rötter i tidsförhållandena, ty rundt omkring skedde liknande fenomen, alt ifrån Huysmans till Jørgensen och Strindberg. Den ohäjdade lifsnjutningen i skydd af den återuppståndne Pan och i kraft af hans lagar kräfde sina offer — tiden var vorden trött. Och likväl hvilar det öfver Frödings omvändelse en nedslående prägel af slapphet. Han orkar ej längre söka egna vägar till sanningen, han behöfver en auktoritet att kasta sig i armarna och blindt tro på, och han finner den i kyrkan, hvars lagar numera äro vordna hans enda rättesnöre. Det är en kämpe, som ej längre står ut med att strida, en trött och sönderrifven ande, som längtar efter ro. Och har han ej själf engång skrifvit orden:

Det är godt för skalder att få sofva!

Denna korta studie gör inga anspråk på att uttömmande framställa Gustaf Frödings skaldskap, den har blott sökt att framhålla några karaktäristiska drag hos detsamma och ge en antydan om de idéer, som gå igenom hans värk. Dessa idéer äro märkliga nog för att ensamma bära upp en produktion, och likväl är det icke de, det är ej reflexionen, som hos Fröding främst tjusar, det är känslans rikt vällande strömmar, det är hans omedelbarhet, som lockar och drar. Fröding är framför

alt sångaren, såsom sådan af en sällsynt mångsidighet med flera strängar på sin lyra, en poesins kung Midas, för hvilken alt blir guld. Han är på samma gång den stora konstnären, och i fråga om det rent konstnärliga, i tankens klarhet, rytmens liflighet och diktionens prakt öfverträffas han af ingen. Gustaf Fröding är — eller kanske rättare var, ty hans skaldebana synes lyktad — Sverges, och kanske icke blott Sverges, nu lefvande störste poet.

EN VIKINGASÄGEN.

Af Arvid Mörne.

„Bärga seglet!“ ropade drakens höfding. „Vi göra strandhugg och dräpa dem alle.“

„Rätt, Kåre Ulfson, vi dräpa dem alle“, svarade kämparne. Taljorna gnisslade i stormen, årorna dunkade mot tullarne. Rakt för stäfven höjde sig den branta bretanska kusten. På stranden flammade eldar och i skenet rörde sig mörka gestalter. Det var sjöröfvarnes villeldar; det sågs redan af läget på vindsidan och af lågornas sprudlande höjd.

Kåre Ulfson föll af mot bukten, där några masttoppar stucko fram i ljuset från eldarne. Man kunde redan skönja de mörka skarornas dräkter och hufvudbonader, då det skrälde i skrofvet och kämparne tumlade i kull. Draken rände på grund.

En stund förgick.

„Må vi simma i land?“

Kåre Ulfson svarade icke. En stund förgick åter.

„Må vi simma i land?“

Nu gaf han besked. Många öden, sade han, sägas trälens skuldror kunna bära på färden till Hel, men mig lyster ej vara Eder höfding på den färden. Ej kastar jag loss från draken, som timrats af hemskogens ek och fura, för att vräkas kring världen lik hafsdrifven tång. Ingen hög skall grönska

öfver mig, hvad mer! äfven från hafvets botten bär väg till Valhall för friboren man.

Hafvet brusade. Stormen tjöt.

„Hvad gagnar det oss att tjäna Kåre Ulfson längre", tänkte de tre Erssönerna från Flaka. De låga pannorna drogos hop i djupa fåror och ögonen skefvade skygt mot höfdingen på akterdäcket. Det var fruktan i dem och det var trälblod i Erssönernas ådror.

Ett dunsande ljud förnams, tre hufvuden stucko upp på vågornas kammar och försvunno mot land.

„Hvad båtar trotsa nornornas vilja", tänkte den hvithårige Bo Bårdson från Långbärgsöda. „Icke kör hafsskepp i sank tre stenkast från hamnen, där fiendekölar gunga, utan att de höga så fogat." Och han sade undergifvet: „Kåre Ulfson, dagen skall gry, stormen mojna ock vi blifva tagne."

„Ja, så skall ske", mumlade kämparne.

„Så skall icke ske! Hören I något?"

Alla lyssnade. Det sorlade sällsamt mot draken, medan vinden hven och vågorna slogo, och ju längre de lyssnade, dess mer förvredos deras anleten af sådan ångest, som griper hjärtat i den yttersta nöd. Sorlet tog till. Det var floden som steg, steg nu, innan gryningen, för att dränka dem alla i mörkret.

Heta stämmor skriade i ynglingarnas hjärtan. Ack, att lefva, det var dock något, som man ej kunde gifva till spillo! Att se jorden grönska och känna hjärtat slå!

Hufvud efter hufvud vaggades fram på vågorna och försvann mot land.

Floden steg. Kloka stämmor ljödo i männens sinnen. „Skola vi ransaka ödet, som förde oss på grund i hamnens flada och lät floden komma innan gryningen? Hvad mäkta vi mot ödet? En gräns har mannens trots, och den gränsen är randen mellan lif och död. Skola vi dränkas i natt, utan att det blir någon mening däri? Ej kan ett lif så lykta."

Åter vaggades hufvud efter hufvud fram på vågorna och försvann mot land. Men högst på akterdäckets hvälfning stod höfdingen och vid hans sida Eigil, hans sjuttonårige son.

Kåre kvad:

fjärran stiga
skär ur vågen,
mellan skären
sund leda
skepp till hamns
i skuggig hafsvik,
drakens stäf
till furupålen.
Lund skall vissna,
löf falla,
is läggas
och pålen fåfängt bida.

I höga lofts bur
mellan tärnor
sitter tyst
och tårögd Tora,
spanar drakhufvud
grönt i färgen,
rödgult segel,
skinande sköldar.
Lund skall vissna,
löf falla,
is läggas
och Tora fåfängt spana.

Eigil kvad:

I solgången
sjunger syrsan.
På gårdens gräs
dagg glimmar.
I svalens skymning
sömmar ungmö
blek om kinden
Eigils bragder.

Lund skall vissna,
löf falla,
is läggas
och sömnadens hjälte glömmas.

Böljor brusa
mot min brynja.
Svårt är, fader,
att dö så ung.
Ingen bragd
mitt namn bevarar,
ärrlös jag klappar
på Vallhalls port.

Kåre kvad:

Sjönk du i hafvet,
son, min ende!
Ingen bragd
ditt namn bevarar.
Hvad väger bragd mot
eviga glömskan
du valde för att
i frihet dö?

Ojämt faller
ryktets sol
öfver växlande ätters
kamp på jorden.
Må mitt lif
i skugga höljas,
blott till fädren
jag vandrar fri!

VIKINGHÄTTLING

af Osvald Sirén.

I.

Nog mins du dagen,
mot kvällen liden,
då tyst vi vandrat i beteshagen
en ensam stig
och öfver ängen,
där vårens viden
ren buro hängen,
som smekte dig.

Det var ej därför att din blick blef varm
som solens gull —
och att jag kände hur din barm
sig häfde full
af vårens starka safter.

Nej därför att jag då förnam
en aning af din styrka
att ta min hand
och vandra fri och glad i trälars land,
där makten bjuder: dyrka!

Jag vet ej rätt — —
Var det en blick af tårar skymd —
en skälfning i din stämma, —
som lät mig skåda hafvets vida rymd
och höra vindens frihetssång,
den ingen makt kan hämma?

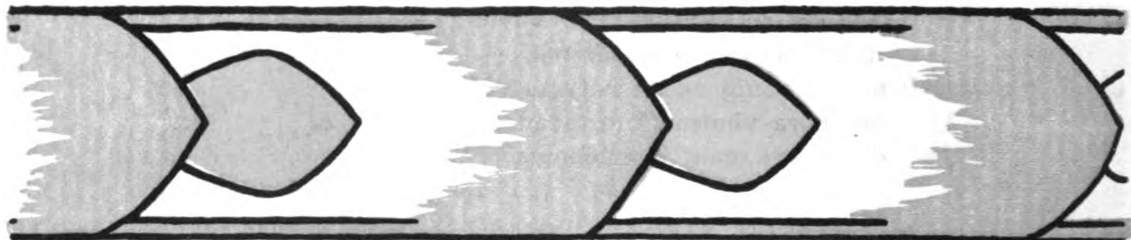
II.

Du, bardamö, låt harpans strängar klinga,
lös alla toner med ditt fasta grepp,
låt dem som vågors stänk i ljuset springa
då hafvet sjuder hvitt kring drakprydt skepp!

Gif dem din ljusa längtan med på färden
mot hjältegärans solbelysta näjd,
gif dem din tro på denna makt i världen,
som skiftar rättvis seger i hvar fäjd.

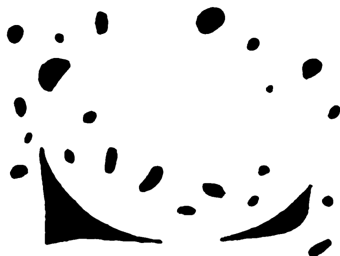
Låt harpans toner samla de förtrykte
till evig kamp för hem och härd
och skänka kraft till seger utan hopp om rykte
och utan jubel från en lumpen värld.

JACOB HILDITCH

af Hjalmar Christensen.

äkert hör Hilditch till våra mest lästa författare. Och det som eröfrat publikens hjärta är väl isynnerhet hans humor och hans älskvärdhet. Ett godt, djupt skratt, som kommer från hjärtat. Den breda, gästfria, östländska älskvärdheten. Detta omedelbart vinnande, som kastar glans äfven öfver det mindre betydande, värmer och förskönar som en solstråle. Åtskilligt af hvad Hilditch skrifvit hör till det „mindre betydande", det är t. o. m. något öfveriladt, något oroligt i stilen, tangerar det ytliga. Men man läser honom dock gärna med glädje. Han trycker läsarens hand så fast, han ser honom rakt i ögat, det är någonting manligt och naturligt, någonting enkelt och hurtigt i hans berättarekonst. Han kan då och då vara litet för känslosam. Det var han i betänklig grad i några af sina första berättelser. Då hade han emellanåt denna diktartår i ögat, som gör att läsaren ej gråter. Han är mången gång duktigt bred också. Men detta är nu engång grundadt i hans konstnärstemperament, i hans säregna sätt, när han berättar. Han sitter lugnt och lägger ut.

Det förefölle helt naturligt om han föredroge sina berättelser sittande framför kakelugnen i en länstol.

Icke för att Hilditch alltid vore så jämn och godmodig. Det fins stycken af honom som äro djärfva, ja dristiga, som skära djupt in i det farligaste och svåraste af mänskligt själslif. Mot de små muntra eller känsliga skizzerna, det breda, vänliga lugnet och den undertrykta rörelsen i stämman värkar dristigheten i en berättelse sådan som „Lady English“ ännu starkare. Hilditch debyterade år 1889 med en samling noveller „Under norsk flag“, af hvilka flere värkade underhållande i ordets bästa betydelse, lifliga, friska i färgen, omväxlande, i hög grad vinnande. Där voro några noveller som befunnos helt utmärkta, men ocksá andra som voro betydligt svagare. Man stod med andra ord inför en ofärdig, men ovedersäglig talang. Hilditchs rätta konstnärliga form, den som naturligen motsvarar hans begåfning, är den korta berättelsen. Hela hans betydande författarskap består af dylika korta berättelser. Från 1889 har den ena novellsamlingen följt efter den andra: „Bande-Lava“ 1890, 1892 „Paa naert hold“, 1893 „Fremmede“, däribland „Lady English“, någonting af det märkligaste, som förskrifver sig från Hilditchs hand, 1895 „Vandreliv“, skizzer från en längre utomlandsresa, „Sjö og sjöfolk“ från samma år, 1896 „Kristiania-porträtter“, från Hilditchs journalistiska värksamhet, liffullt tecknade bilder af bekanta Kristianiapersonligheter, samma år „Fra alfarvei“, 1897 „Fra land og sjö“, 1899 „Stormnatten“. Ett rykte förmäler att Hilditch vore den mycket omtalade författaren till „Trangviksposten“ I och II (1900 och 1901), hvars festliga småstadsinteriörer väkt en så allmän munterhet. Är detta fallet, så har Hilditch uppenbarat en ny sida af sin friska och sympatiska talang.

Det fins i den första samlingen en liten berättelse som heter „Da ho Maren var innafore“ (Då Maren satt inne). Den är karaktäristisk för Hilditch, den har hans breda lugn, hans runda lustighet, hans gemyt.

Ett gammalt äkta par bor uppe i Steinkroken, Karsten och Maren. De ha det icke för rundligt. All deras jord in-

skränker sig till en liten torr gårdsplätt med „litet timjan, en vansköttt morotssäng och en missmodig björk, från hvilken hvar evig en sommar utgick en kulle unga skator.“ Vi se hela härligheten tydligt för oss. Och kreatursbesättningen bestod af „två platta kuddor, som hela sommaren igenom och långt ut på hösten lågo uppe i stenröset och idislade, Vår herre vete på hvad.“ De två gamla ha haft en upplefvelse under deras samlif; de flesta skulle icke anse det för någon egentligen lycklig händelse, men det äkta paret har emellertid tagit saken med stoiskt lugn. Och då det i alla fall var en omvexling i deras enformiga tillvaro, en värklig tilldragelse, någonting som icke händer hvar och en, har denna upplefvelse blifvit grundvalen för deras tideräkning. Sedan ha de räknat sin sommar och vinter efter det året, „da ho Maren var innafore“.

Och därmed förhöll det sig sålunda: En höstmorgon, då Karsten alldeles tillfälligtvis kom att gå upp till stenröset för att se om kuddorna hans ännu idislade, upptäkte han till sin stora förvåning att det var tre kuddor i stället för två. Alla tre voro lika stora och alla tre lågo helt lugnt och sköto eftertänksamt underkäken fram och tillbaka under öfverkäken.

Karsten plirade med ögonen och trädde närmare; — kuddorna lågo helt lugna.

Riktigt en fet och frodig kudda var det, den nya! Undrar hur den kommit dit? — Måste stänga den inne en tid och se, om någon skulle komma och fråga efter den, och om ej, så — —!

Karsten blir mycket bedröfvad, då han upptäcker att kuddan hade ett tydligt märke H. N. på ena sidan med stora svarta tjärbokstäfver. Det kunde icke vara någon annan än Hans Naestangen.

Han går in för att fundera på saken med sin gumma. Hans Naestangen har många kuddor och det är godt pris på kött nu för tiden. Maren är en förståndig kvinna, det faller sig ej svårt för henne att sätta sig in i mannens tankegång. Men när Karsten och Maren stodo inför värkligt svåra spörs-

mål, hade de utfunnit att det var bäst att låta Vår herre råda. Och Vår herres vilja fingo de veta på det sättet att de spelade femkort om sista sticket. Vann Maren, hade Vår herre den viljan, vann Karsten, hade han den. De bli eniga om att vinner Maren, skall kuddan gömmas, vinner Karsten, så har Vår herre tänkt sig att den skall slaktas.

Rent ut sagdt så får Maren goda kort, och att hon likväl spelade dem så att Karsten vinner, skulle väl ocksá visa att Vår herre hade haft sin mening med kuddan. Kuddan faller på sina gärningar, skinnet blir gömdt på loftet, de äkta hälfterna bestå sig ett extra förmiddagskaffe med kandisocker, Karsten vandrar af till staden med kuddans kropp och återvänder belastad med alt hvad godt är: det blir stor fest i Steinkroken. De förpläga sig tidt och länge, Karsten och hans äkta maka. Men det är så olyckligt att en eller annan sett kuddan i stenröset tillsammans med Karstens. Och då den blir borta, faller misstanken på det äkta paret. Själfva länsmannen och brofogden aflägga besök i Steinkroken och fråga efter Hans Naestangens kudda:

„Karsten var icke hemma och Maren sade att hon icke hade sett kuddan i stenröset. Inom sig hade hon fred och ro för edens skull, för hon hade icke sett kuddan, förrän Karsten hade burit skinnet upp på loftet. Men då brofogden började krypa upp för stegen, som gick upp till loftet, blef hon het, och värre blef det, då han en stund efter kom ned med en färsk kohud i handen, hvarpå stod ett stort tjokt H. N. med tjärbokstäfver på andra sidan.

— Du kan lika gärna bekänna nu, Maren, sa länsmannen; — du vet att du och han, Karsten, icke kan slippa från det här efter detta.

Men nej, det stod icke ett ord att få af Maren; hon blef sittande på spiselkanten, tände pipan sin och gaf icke ett ord ifrån sig. Då länsmannen icke gjorde min af att gå, tog hon fatt i kaffekvarnen och gaf sig till att mala kaffe, som om ingen varit tillstädes.

Så gick då länsmannen och fogden hans, och länsmannen lofvade att Maren snart skulle få höra af honom.

Vid middagstiden kom Karsten hem.

— Å jesses, Karsten, hvad för en olycka här varit! sa Maren, då han kom in; — den otäcka länsmansrackarn har varit här, du, och frågat efter den fördömda kuddan. Och Gud hjälpe mig, så sant jag här står, kröp icke den harkranken till karl hans upp för loftstegen, du, och där stod ju de där fandens tjärbokstäfverna. Å jesses, jesses en sådan olycka! Hvad gör vi nu, Karsten?

— Sa du något åt dem, Maren? frågade Karsten.

— Icke ordet en gång sa jag, Karsten, efter de hade funnit koskinnet; nej, icke adjö en gång, du, sa jag. —

— Det var bra det, Maren, — och Karsten lade ett kol i pipan sin, — det blir att resa in och „sitta“ nu, Maren, det är säkert det.

— Men kan du icke ljuga du, Karsten?

— Ljuga kan jag ju; men hvad fanden hjälper det, hör du, när de ha det fördömda koskinnet? Nej, straff blir det, det är säkert det! Och jag tror ett sådant straff, att en måste resa in och sitta, för att utstå det straffet.

— Det blir dumt det, Karsten.

— Ja visst blir det dumt, ja, och det just nu, då som du vet jag fått arbete vid vägbyggnaden, — ja visst blir det dumt, ja!

— Men kan icke jag resa in och utstå straffet då, Karsten?

— Å tyst, käring, — det är ju jag som slog kon ihjäl, ju!

— Ja, men vi voro ju båda om det, Karsten, och om jag reser, så har du ju förtjänsten i alla fall; jag skulle ju icke förtjäna en skilling i alla fall, jag.

— Nej, nej, Maren, det vore bara skam, det.

— Ska vi låta Vår herre råda, Karsten?

— Nå ja, då! tag fram kortleken, ska vi se.

Maren kom med korten, blandade dem, tände pipan sin och gaf korten åt Karsten. — Gif du, Karsten.

Karsten spottade på tummarna och räknade betänksamt af fem kort för Maren och fem för sig.

Maren såg på korten sina. — Den som tappar, skall resa och ta straffet, den som vinner blir här.

— Ja väl, Maren, du kommer ut nu.

— Spader ess är lagdt, Karsten.

— Kastar spader sex, Maren.

— Ruter nio är lagdt, Karsten.

— Sticker med ruter knekt; Maren, jag kommer igen med spader dam.

— Har icke mera spader, Karsten. Kastar klöfver kung.

— Du tappade du, mor!

— Ja men gjorde jag det, du, Karsten; ja, jag skall resa in och ta straffet, jag, det är säkert, det; så säger Vår herre och korten också.

Vid förhöret bekände Maren att hon stulit Naestangenkuddan, då hon såg den uppe i stenröset en morgon, medan Karsten var på fågeljakt —; hon drog den in och slog ihjäl den, flådde den och sålde köttet på torget i staden. Karsten visste icke ett dugg om det; hon hade gjort det endast för att få tag i pengar, då hon hade spolierat sju mark, som Karsten hade liggande i en tobaksdosa i kistan sin. Dessa lågo där ännu, om skrifvaren icke trodde henne.

Jess, jo då! Skrifvaren trodde henne och förkunnade prompt och hon skulle få sig en resa in till staden och utstå straffet.

— — Och Maren reste och satt „inne" och fick straffet, som Karsten borde ha haft; och Karsten drog ut på väg-arbete och lade upp några skillingar, tils Maren kom tillbaka. Han var nere och tog emot henne då hon kom, och om kvällen hade de gemensamt en lustig afton igen, hvarpå åter deras gamla, bepröfvade äktenskapliga lif gick i de goda gamla gängorna. Ställdes de inför svåra afgöranden, läto de som förr „Vår herre råda", hämtade kortleken och spelade „sista sticket" för att erfara Vår herres mening.

— — — — —

Detta var den mest framstående tilldragelsen i Karsten Steinkrokens och hans hustru Marens lif, hvarför de också satte den som den stora milstolpen, hvarifrån de började sin tideräkning.

Frågar man Karsten huru gammal vägen mellan Lunde och Haugstou är, skall han osvikligen svara:

— Jo, det skall jag säga er, för den blef anlagd den hösten som hon Maren, hustru min, satt inne.

Och frågar man Maren huru gammalt det är, det vackra sidenförklädet hennes, skall hon lika så säkert svara:

— Jo, det fick jag af Karsten samma höst som jag satt inne. — —

Det är så Hilditch berättar. Han har ingen hast, han är lugn och jämn, han känner de små sakernas värde. Han vet så innerligt väl hvad en ny, oväntad kudda har att betyda uppe i Steinkroken. En ny kudda är en händelse, en liten förmögenhet. Den påminner rent ut sagdt om en lotterivinst. Och i ett lättsinnigt ögonblick låter den altför lätt omsätta sig både i brännvin och sidenförkläden.

För enkla, litet tungrodda personer har Hilditch förkärlek. Han blir gärna en smula rörd öfver dem, eller drifver han godmodigt skämt med dem. Hilditch har i öfrigt lätt för att lefva sig in i många slags människors tankegång. Han lefver med paret i Steinkroken, med sina sjömän, med främmande länders borgarfolk, han tar dem så rättframt och naturligt och förstår dem så godt. Han fattar hastigt de smådrag, som äro karaktäristiska, och han gömmer dem trofast, han eger en rikedom af dylika drag, nog för att bygga upp hela små samhällen af hvardagsmänniskor. Det som tyder på att Hilditch skulle vara författare till „Trangvikspostenˮ är just den trovärdighet i enskildheterna, denna småsakernas realism, som icke minst är bokens charme. „Trangvikspostensˮ författare jagar icke efter det putslustiga, det kommer likasom till honom, och han levererar det endast vidare med ett stort, vänligt leende; han har den lyckliga förmågan att öfverdrifva utan att värka öfverdrifvet, han eftermålar småningom bilden med litet starkare färger och litet påfallande oortografisk bokstafvering, han understryker löjligheten, men han lämnar icke ett ögonblick värklighetens värld.

När Hilditch vandrar omkring i en norsk småstad eller en stor främmande hamnstad, begagnar han för det första sina ögon bättre än de flesta. Vidare blir han lättare bekant med folk. Och slutligen minnes han säkrare.

Hilditch når långt med sitt säkra bonsens och sitt varma hjärta. Men särskildt är, såsom jag redan antydt, det organ, som låter diktaren flytta öfver i en annan människas sinne och känna sig hemma där, hos honom lyckligt utveckladt. Hans kännedom om människor, hans förmåga att känna med dem är större än hans förmåga att forma, hans artistiska sinne. Men har man t. ex. sysselsatt sig med en eller annan bok af Kinck, som nått betydligt längre som artist än Hilditch, kan det hända att man med en viss lättnad lämnar Kincks tillspetsade, tillvridna, stickande konst — hvilken emellanåt påminner mig om ett törnbusksnår, så svårt är det att komma igenom — och att man rent af känner sig lugnad af att underhålla sig med Hilditch, som berättar oansträngdt och naturligt, om än mången gång för vårdslöst, för lättvindigt, såsom orden falla ur munnen på honom.

— Samma grundegenskaper som utmärka Hilditchs första berättelser, återfinner man i hans senare författarskap. Men här händer det sällan att sentimentaliteten löper af med honom. Hans humor är däremot lika frisk och den har blifvit rikare, fylligare, fördjupad genom bekantskapen med många människor och många länder. Ett öppet sinne, en skarp iakttagare, har han vunnit ett rikt utbyte af att färdas ute och hemma. Hans konst har också efter hvart värk fått fastare form. „Stormnatten“ visar en helt annan konstnärlig självmedvetenhet och en annan, varsam och vaken språklig samvetsgrannhet, än hans debyt, utan att denna allvarligare genomarbetning af stoffet skulle borttagit något af det naturliga i Hilditchs berättarekonst, det lätta och lediga, det hvardagligt liffulla.

UR DIMMAN...

efter Tann (Jakubovitsch).

Fri öfversättning af Rafael Lindqvist.

Ur dimman, som ljusningens morgonland dolt,
hörs gny, hörs ett växande dån,
ett dån som af bränningar, stigande, stolt,
som närmar sig fjärran ifrån! ...
Det blåser till storm — som för hvinande glaf
hvar vågkam där splittras med larm:
det vilda, det gråa, det gåtfulla haf
det skakar sitt hufvud med harm!

Här inne i hamn råder parkdammens frid,
här inne är lugnt som i grift.
Här stör oss ej världshafvets stormande strid
och skummiga järteckenskrift.
Och vågorna stelnat i känsla af frid,
som vore de stöpta af bly,
och skeppen, de gamla från förfädrens tid,
de gistna i vikbottnets dy ...

Men skeppet det nya, det stolta vi bygt
till afund för fiendeland,
re'n gungar med vingarna spända till flykt,
till flykt från vår sofvande strand!
Det skeppet är timradt med tårar och svett,
med tålamod, kunskap och lust,
vi hyflat till blods våra händer på det
i hoppet att värna vår kust.

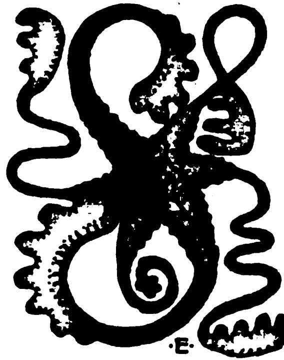
Vårt skepp ligger färdigt att stolt löpa ut
till hafs ur vår vindlösa hamn,
vi längta att hälsa med festlig salut
den köl, som skall föra vårt namn . . .
Vi tagit till virke det bästa i skog,
som står emot stormarnas gny,
lik bringan på svanen sig reser dess bog
och riggen står hög emot sky.

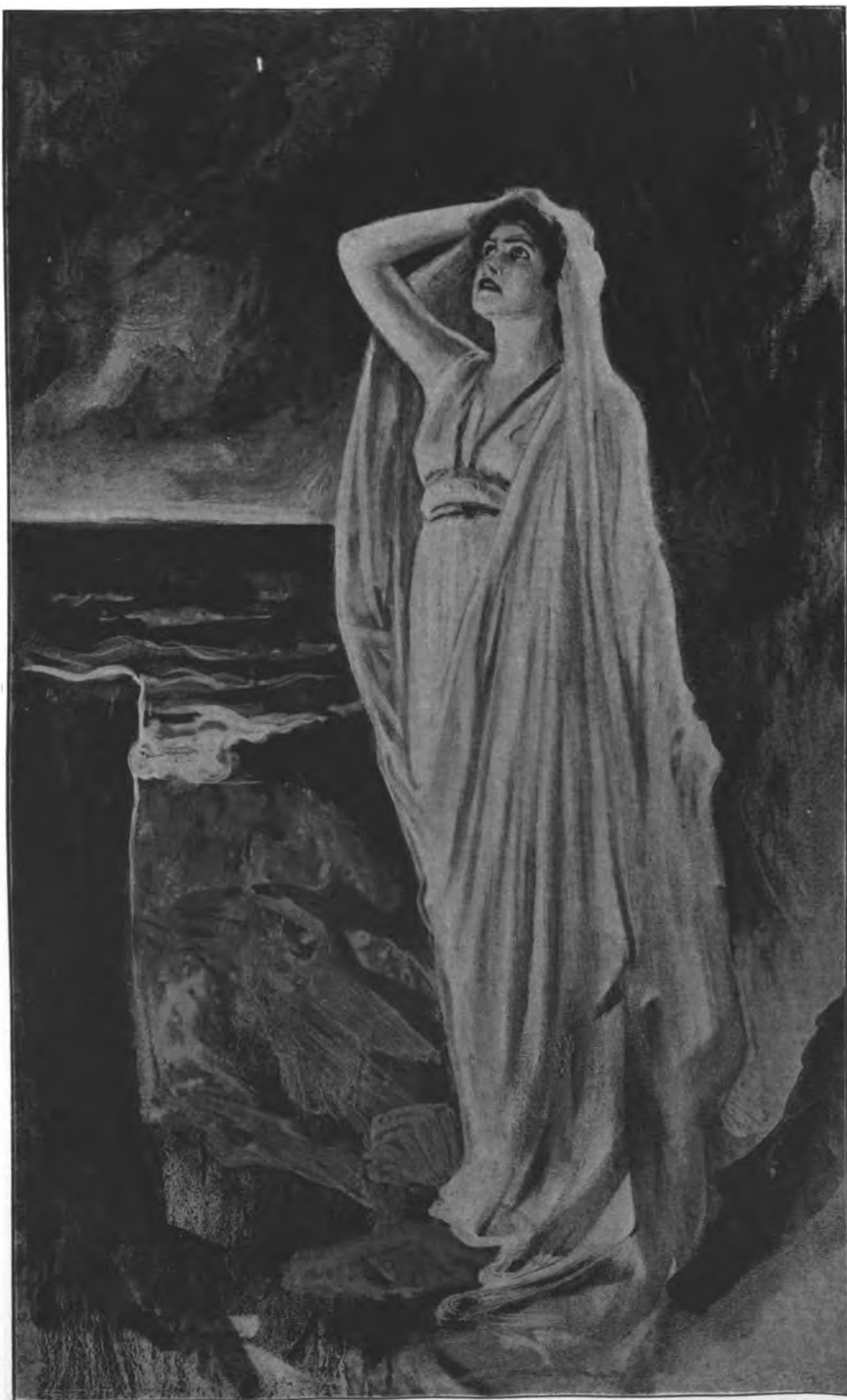
Med brynja af stål vi bepanserat dess kropp
och späckat med eldgap dess bord,
och när vi en dag hissa vimpel i topp,
så svajar den högst i vår nord.
En vingad gallionbild med fackla i hand
i stäfven, den höga vi satt —
den facklan skall kasta framför oss ett band
af ljus i den vikande natt.

Och namnet i bogen — en gyllene söm
af snirklar, som djärfva vi svängt! —
skall sia för världen vår heliga dröm
om brödraförbundet vi tänkt.
Det namnet skall frälsa från tvekan, som tär,
skall elda till lefvande strid,
och Hopp lyder namnet — vårt härskri det är,
när engång till äntring är tid . . .

Här inne är trångt och här döljes ett rös
af stenar och grund i vår vik,
och svart är dess botten och stinkande lös
af multnande affall och lik.
Hur bana sig ut emot fradgande stråt,
mot hafvets oändliga stepp?
Hur bräcka vårt ok och hur kväfva vår gråt —
hur styra vårt väntande skepp?

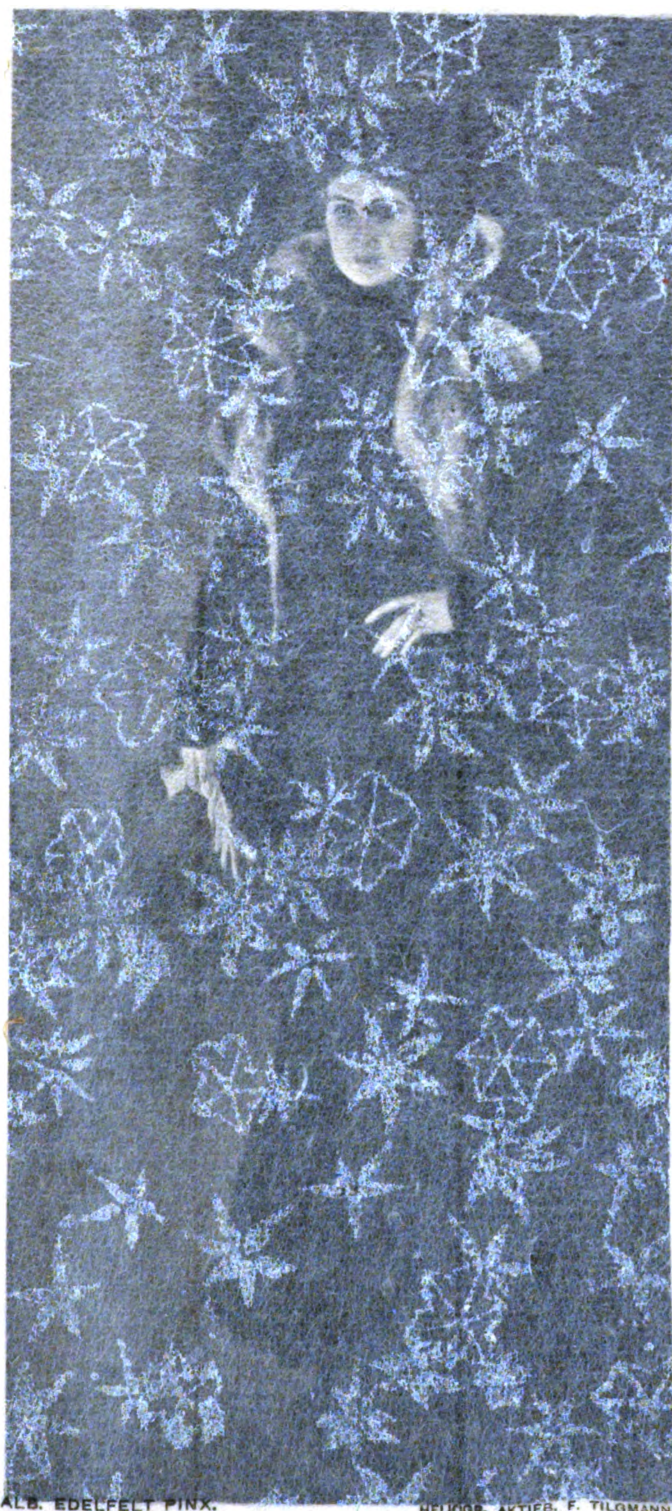
Ack, slöheten fjättrar vårt brytande mod —
du ryter förgäfves orkan!...
Stig högre, du världshafvets renande flod,
och kom oss till hjälp, ocean!

ALB. EDELFELT PINX.

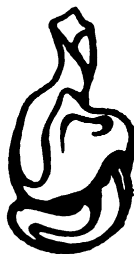
AINO ACHTÉ SOM ALCESTE I OPERAN ALCESTE.

ALB. EDELFELT PINX.
HELIOGR. AKTIEB. F. TILGMANN.

AINO ACHTÉ.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

ILLUSTRATIONER.

TILL ATENEUMS LÄSARE.

Med detta häfte afslutar **ATENEUM** sin fjärde årgång, som i det konstnärliga och dyrbara skick densamma framträdt, möjliggjorts endast genom stor uppoffring af Magister **Otto Donner**, som ensam bekostat företaget. Enär tidskriften under det senaste nu tilländagångna året liksom under hela sin tillvaro, långtifrån att bära sig, tvärtom medfört kännbara förluster för utgifvarena, är företagets fortsatta upprätthållande under samma ekonomiska förutsättningar som hittills icke vidare möjligt. Emellertid har man allmänt såväl i konstnärskretsar som bland tidskriftens för våra förhållanden rätt talrika läsare för öfrigt ansett att det för våra konststräfvanden och det inhemska intellektuella arbetet vore en stor förlust om denna vår enda konsttidskrift, som jämväl i våra grannländer tillvunnit sig ett stort erkännande, nu måste upphöra af brist på materielt understöd. På uppmaning af några Ateneums vänner har också därför åtgärd vidtagits till åstadkommande af garanti för tidskriftens fortbestånd under några år framåt, och det är med den största tillfredsställelse som tidskriftens utgifvare försport att den hos enskilda konstälskare har att påräkna så stort intresse att desse vilja bidraga till densammas ekonomiska säkerställande.

Ateneum börjar sålunda med tillförsikt sin femte årgång och skall detta år utkomma efter samma plan och till samma pris som hittills eller 15 mark för år samt med undertecknad som hufvudredaktör och såsom konstnärliga rådgifvare och stående medarbetare, likasom förut artisten **Axel Gallén** äfvensom **Albert Edelfelt, Magnus Enckell, Albert Gebhard** och **Hugo Simberg.**

Till följd af den tid säkerställandet af tidskriftens ekonomi tagit i anspråk, kommer denna årgångs första häfte att något försenas, hvarför redaktionen anhåller om ärade prenumeranters benägna öfverseende.

Helsingfors i februari 1902.

Wentzel Hagelstam.

